

**16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDEN GÜLŞEN-İ ŞU'ARÂ'DA ESERİ
BAKIMINDAN ŞÂİR
(DİL ve ÜSLUP)**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Programı**

Muazzez ÇETİN

Danışman: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

**Haziran 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı öğrencisi Muazzez ÇETİN tarafından Prof. Dr. Süleyman Solmaz yönetiminde hazırlanan “**16. Yüzyıl Tezkirelerinden Gülşen-i Şu’arâ’da Eseri Bakımından Şair (Dil ve Üslup)**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 19. 06 .2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

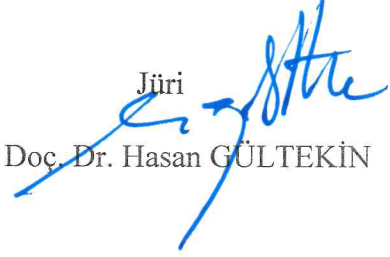
Jüri-Danışman

Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

Jüri

Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 03/07/2019 tarih ve 26/01..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKÇI
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

M. Çetin

İmza

Muazzez ÇETİN

ÖN SÖZ

Şair tezkireleri, şairlerin hayatları, meslekleri, eserleri ve edebi şahsiyetleri gibi şairlerin birçok yönü hakkında önemli bilgiler içeren zengin kaynaklardır. Bunun yanında edebiyat araştırma ve eleştirisi bağlamında da önemli rol oynarlar. Döneminde veya daha öncesinde yaşamış olan şairleri kapsamı bakımından da tarih taşıyıcısı olarak görev yaparlar. Lügat tanımına da uygun olarak tezkire, içinde barındırdığı kıymetli kişilerin unutulmasını ve unutturulmasını önler, yâd etmeye vesile olur. Bu bakımdan tezkireler zengin içeriğiyle de derinlemesine incelenmesi gereken sanat eserleridir. Çalışmamızın esas gayesi hem bizim çalıştığımız eserin hem de bu tür diğer eserlerin unutulmasını önlemek, hatırlanmasına vesile olmaktır.

Tezimize kaynaklık eden Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkire 16. yüzyılda Bağdatlı Ahdî tarafından yazılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın kaynağını bu eser teşkil etmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde tezkirenin yazıldığı dönemi ve eserin oluştuğu şartları daha net anlamak amacıyla 16. yüzyıl tarihi ve bu yüzyılda Osmanlı toplumu, edebiyatı, şiiri ve şairi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın kilit noktası “tezkire” olduğu için 16. yüzyılda tezkirecilik geleneğine değinilmiş, bu yüzyılda yazılmış tezkireler ve müellifleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde ana tema, eseriyle öne çıkan şairdir. Eser ön plana alınmış, çeşitli alt başlıklarda esere dair unsurlara yer verilmiş, tezkirede yer alan bazı şekil ve türler ele alınmıştır.

Şiir tenkidi niteliğindeki ikinci bölümde ise tezkirenin müellifi Ahdî tarafından şiire dair yapılan bilgi ve değerlendirmeler tek tek incelenmiş, örnek metinler sunularak, nitelemeler açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise tüm başlıklar değerlendirilip sonuç kısmında genel bir değerlendirme ve kanıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmına eklenen tablolarla da ulaştığımız yargılar somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümler ve içerisinde yer alan başlıklar çalışılırken Gülşen-i Şu'arâ'nın Süleyman Solmaz tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan doktora tezinden ve daha sonra Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayınlanan Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).

Ele aldığımız her konuyla ilgili başlıklar tek tek tespit edilmiş ve elde ettiğimiz bulgular değerlendirilmiştir. Anlamayı ve tezden yararlanmayı kolaylaştırmak adına Farsça beyitlerin anlamları değiştirilmeden yararlandığımız eserden doğrudan alınmıştır. Başlıkla ilgili alınan örneklerin sıralanmasında sayfa numarası esas alınırken, ikinci bölümde ele alınan değerlendirme sıfatlarında alfabetik sıra göz önünde bulundurulmuştur. Gerek tarih gerekse değerlendirme noktasında yararlandığımız kaynaklar “metin içi kaynak gösterimi” metoduyla tez içerisinde yer almıştır.

Şu ana kadar sadece Gülşen-i Şu’arâ değil diğer tezkireler üzerine de inceleme ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır (Kılıç, Filiz (1998), XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara; Tolasa, Harun (2002), Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Akçağ Yayınları, Ankara; Solmaz, Süleyman (2005), Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı (İnceleme-Metin), Doktora Tezi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara; Solmaz, Süleyman (2012), On Altıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî-Gelibolulu Âlî-Kınalızâde-Beyânî) Şairin Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara; Kaplan, Fahri (2018), Latîfî Tezkiresi’nde Edebî Tenkid Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi, Doktora Tezi, Nisan, Muğla). Ancak bizim amacımız Beşir Ayvazoğlu’nun belirttiği gibi “hazineye ulaşmak için yeni çukurlar kazmak yerine kazmakta oldukları çukuru derinleştirmek”tir (Beşir Ayvazoğlu (2015), Aşk Estetiği İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme, Kapı Yayınları, İstanbul). Çalıştığımız noktalardan başka daha nice hazineler barındıran tezkirelerin incelenmesinin hem edebiyatımıza hem de şairlerimizin dünyasına yolculuk yapmak açısından çok önemli olduğunu düşünüyor ve bu çalışmayla yapılan diğer çalışmalara katkı sağlamış olmayı umut ediyorum.

Bu süreçte yüksek lisans tezimi bana tavsiye eden, 2010’dan bu yana lisans ve yüksek lisans öğrenciliğim boyunca fikirleri, önerileri, ilgisi ve desteğiyle yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ’a teşekkürü borç bilirim. Ders dönemlerim boyunca fikirleriyle beni aydınlatan, vakitlerini ayıran hocalarım Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE ve Doç. Dr. Cemal BAYAK’a teşekkür ederim. Desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme, ismini sayamadığım emeği geçen tüm hocalarıma ve tezimde yardımları dokunmuş herkese sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

Muazzez ÇETİN / DENİZLİ

ÖZET

16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDEN GÜLŞEN-İ ŞU'ARÂ'DA ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR

(DİL ve ÜSLUP)

ÇETİN, Muazzez

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Eski Türk Edebiyatı Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

Haziran 2019, xii+428 sayfa

Tezimize konu olan eser, 16. yüzyılda şair Ahdî tarafından yazılmış “Gülşen-i Şu’arâ” isimli tezkiredir. “Eseri Bakımından Şair (Dil ve Üslup)” başlığı altında ele alınan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eseri daha iyi anlamak amacıyla tezkirenin yazılmış olduğu 16. yüzyıl tarihi gözler önüne serilmiş, bu yüzyılda Osmanlı toplumu, edebiyatı ve tezkirecilik geleneği üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde konu, eseriyle öne çıkan şairdir. Bu bölümün asıl amacı eser olup alt başlıklarla esere ait unsurlar incelenmiştir. İkinci bölümde şiire dair bilgi ve değerlendirmeler konu edinilmiş, şiir türü hakkında tezkirede geçen nitelermeler alfabetik olarak tek tek ele alınmış, anlamları verilmiş, tezkireden alınan örnek metinlerle konu desteklenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda kimi tabirlerin sadece terim olma özelliği gösterdiği kimilerinin bir beğenme ifadesi olduğu görülmüştür. Üçüncü bölümde ise bütün bu başlıklar değerlendirilip bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Osmanlı, şiir, şair, eser, tezkire ve tezkire terminolojisi, Ahdî, Gülşen-i Şu’arâ

ABSTRACT

GÜLŞEN-I ŞU'ARÂ FROM 16TH CENTURY TEZKİRES THE POET FROM THE POINT OF WORKS

(LANGUAGE AND WORDING)

ÇETİN, Muazzez

Master Thesis

Turkish Language and Literature Department

Old Turkish Literature Program

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

June, 2019 xii+428 Pages

The subject of our thesis is a tezkire named *Gülşen-i Şu'arâ* written by the poet Ahdi in the 16th century. This study, which is dealt with under the title *Poet in terms of his/her work (Language and Wording)*, consists of three main parts. In the introductory section, the 16th-century history of the tezkire was written in order to better understand the work, and Ottoman society, literature, and the tradition of tezkire were emphasized in this century. In the first chapter, the subject is the poet who stands out with his work. The main aim of this chapter is to examine the elements of works and sub-titles. In the second chapter, the knowledge and evaluations about the poem were discussed and the qualifications of the poem were taken into account in alphabetical order, their meanings were given, the subject was supported with the sample texts taken from the tezkire and evaluations were made. As a result of the evaluations made, it is seen that some expressions are the only term and some are expressions of appreciation. In the third chapter, all these titles were evaluated and a conclusion was reached.

Keywords: 16th-Century Classical Turkish Literature, Ottoman, poetry, poet, work, tezkire and tezkire terminology, Ahdi, *Gülşen-i Şu'arâ*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
A. Osmanlı Toplumu, Şiir, 16. Yüzyılda Şairlerin Durumu.....	1
A.1. 16. Yüzyıl Osmanlı Sahası Türk Edebiyatına Bakış	2
B. 16. Yüzyılda Tezkire ve Tezkirecilik Geleneği	3
C. 16. Yüzyılda Yazılmış Tezkireler ve Müellifleri Hakkında Bilgi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR

1.1. Genel Görünüm.....	10
1.2. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif veya Tercüme Oluşu vb. Yönlerinden Yapılan Tanıtmalar	11
1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı.....	11
1.2.2. Divan Sahipliği.....	19
1.2.3. Mecmû'a	21
1.2.4. Tercüme	22
1.3. Eserin Yazılışıyla İlgili Bilgi ve Tanıtmalar.....	23
1.3.1. Eserin Yazılış Sebebi veya Vesilesi	23
1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı.....	40
1.3.3. Eserin Yazıya Geçirilişi, Kime Ait Olduğu, Metnin Sıhhati, Bulunabilirliği vb. Üzerine Bilgi ve Tanıtmalar	66
1.4. Bazı Şekiller ve Türler.....	70
a) Gazel.....	70
b) Hâşiye	78
c) Hez1, Hicv.....	78
ç) Kaside	83
d) Lâg, Latîfe, Nükte.....	88
e) Mersiye.....	92
f) Mesnevi	93

g) Mu'ammâ / Lugaz.....	96
ğ) Musammatlar (Terci-i Bend / Tahmis / Tesdis / Muaşşer / Murabba)	108
h) Rubâ'î	110
ı) Şerh	113
i) Târîh	114
j) Tefsir	118
k) Münâzara.....	118
1.5. Nazım-Nesir (Şiir ve İnşa) Arası Tercihler ve Başarı Durumu.....	119
1.6. Duygu-Düşünce veya Tem.....	130
1.6.1. Hasb-i Hâl, Şâhid-i Hâl, Mübeyyen-i Hâl, Mâsadağ-ı Hâl	130
1.6.2. Şikâyet	137
1.6.3. Muhakkikâne, Muvahhidâne.....	139
1.6.4. Dervişâne.....	145
1.6.5. Tasavvuf-âmiz.....	146
1.6.6. 'Âşıkâne, Rindâne, Mestâne	147
1.7. Eserin Yapısına Ait Bazı Unsurlar.....	153
1.7.1. San'at.....	153
1.7.2. Hayâl	156
1.7.3. Mânâ ve Fıkr	162
1.7.4. Elfâz ve Edâ	170

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRE DAİR BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

ÂB-DÂR	182
A'LÂ	213
ANBERÎN	216
'ÂRİFÂNE	218
'ÂŞİKÂNE / BÎ-DİL / RİNDÂNE.....	219
ÂTEŞ-BÂR.....	241
BÂRİK.....	242
BEDÎ'Î	242
BELÂGAT-BEYÂN	243
BELÂGAT-DİSÂR.....	244
BELÂGAT-ENGÎZ.....	244
BELÂGAT-MAZMÛN	244
BELÂGAT-MEŞHÛN.....	245

BELÂGAT-NİZÂM.....	245
BELÂGAT-NÜMÂ.....	245
BELÎG-İ PÂK	248
BEYZÂ	248
BÎ-BEDEL, BÎ-HEMTÂ, BÎ-KİYÂS, BÎ-MANEND, BÎ-MÎSÂL, BÎ-MÎSL, BÎ-NAZÎR	249
BÎ-GÂYE, BÎ-PÂYÂN.....	256
BÎ-GIŞŞ.....	256
BÎ-MA'NÂ	257
BÜLEND.....	257
CÎHÂN-KERD	257
DERD-NÂK.....	257
DERVÎŞÂNE	258
DİL-ÂVÎZ	258
DİL-CÛ.....	260
DİL-EFRÛZ.....	260
DİL-FÎRÎB.....	261
DİL-KEŞ	263
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	266
DİL-PESEND.....	269
DİL-PEZÎR.....	269
DİL-SÛZ	272
DU'Â-ÂMÎZ.....	275
DÜRER-BÂR.....	276
EMSÂL-ENGÎZ	286
FERAH-BAHŞ.....	286
FERAH-EFZÂ / FERAH-FEZÂ	286
FERAH-NÂK.....	287
GAM-NÂK.....	288
GARÎB / GARÂÎB.....	288
GARRÂ.....	289
GÜHER-BÂR	292
GÜL-BÎZ.....	294
GÜZÎDE.....	294
HAKİKÂT-NÜMÂ.....	295

HÂLET-BAHŞ.....	295
HALÂVET-BAHŞ.....	295
HASB-İ HÂL	296
HAYÂL-ÂMÎZ	296
HAYÂL-ENGÎZ.....	297
HAYAT-BAHŞ	297
HAYAT-EFZÂ.....	297
HAZÎN.....	298
HEZL-ÂMÎZ / HİCV-ÂMÎZ	298
HOŞ-ÂYENDE	298
HÛB	299
HUCESTE.....	302
KİRÂM	303
LATÎF	303
LETÂFET-GÜFTÂR	304
MA'KUL.....	304
MESEL	305
MESTÂNE	305
MEŞHÛR	305
MEVZÛN.....	310
MÎHR.....	311
MÎSÂL-ÂMÎZ.....	311
MAHABBET-EFZÂ	311
MAHABBET-ENCÂM	312
MAHABBET-ENDÛZ	312
MAHABBET-ENGÎZ	312
MAHABBET-İŞ'ÂR.....	313
MAHABBET-NİŞÂN	313
MU'CİZ-NÜMÂ	314
MUHAKKİKÂNE / MUVAHHİDÂNE.....	314
MUHAYYEL.....	315
MURASSA'	317
MUSANNA'	319
MÜLEMMÂ'	321
MÜNÎF.....	322

MÜŞK-ÂSÂR.....	323
MÜŞKİN-ERKAM.....	323
MÜTEFERRİKA.....	324
NASİHAT-ÂMİZ / NESÂYİH-ENGİZ.....	324
NÂZİK.....	324
NEFÎS.....	326
NEZÂKET.....	328
PÂK / PÂKİZE.....	329
PESENDÎDE.....	333
PÛR-EDÂ.....	334
PÛR-ENVÂR.....	336
PÛR-FEVÂYİD	337
PÛR-GARÂÎB	337
PÛR-HALÂVET	338
PÛR-HAYÂL.....	338
PÛR-ME'ÂL.....	339
PÛR-MESEL	339
PÛR-NİKÂT	346
PÛR-NİZÂM	348
PÛR-SAN'AT	349
PÛR-SÛZ	349
PÛR-SÛRÛR.....	353
PÛR-ZİVER.....	353
PÛR-ZÛR.....	354
RA'NÂ.....	354
RENGİN.....	355
REVÂN.....	360
SAFÂ-BAHŞ	361
SELÂSET.....	361
SELÎS	363
SÛD-MEND	364
SÛZ-NÂK	364
SÛST	366
ŞÂHÂNE.....	366
ŞÂ'İRÂNE	367

ŞERÎF	368
ŞEKER-BÂR	368
ŞEKER-GÜFTÂR.....	369
ŞEKER-RÎZ.....	369
ŞİKESTE-BESTE.....	370
ŞÎRÎN.....	371
TAHAYYÜL-ÂMÎZ	372
TAHAYYÜL-ENGÎZ.....	373
TARAB-EFZÂ / TARAB-FEZÂ	373
TARAB-ENGÎZ	373
TARAB-GÜSTER.....	374
TARAB-NÂK.....	375
TARAB-NÜMÂ	375
TASAVVUF	376
TERZÎK	378
ZEVK-BAHŞ.....	379
ZÎBÂ.....	379
ZÎBENDE-ME'ÂL.....	382
SONUÇ.....	383
TERMİNOLOJİ TABLOSU.....	386
KAYNAKLAR.....	423
ÖZGEÇMİŞ.....	428

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Tezkirede Yer Alan Şairler, Sıfatlar ve Sıfat Sayısı	386
Tablo 2. Tezkirede Kullanılan Sıfatlar ve Şair Bazında Kullanım Sıklığı.....	401
Tablo 3. Kullanım Sıklığına Göre Sıfatlar ve Sıfatların Kullanıldığı Şairler	407

KISALTMALAR DİZİNİ

bkz	Bakınız
c	Cilt
S	Sayı
s	sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TÜBAR	Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi
Vr	Varak

GİRİŞ

A. Osmanlı Toplumunu, Şiir, 16. Yüzyılda Şairlerin Durumu

15. yüzyıl sonunda göçebe Özbekler, Harezm bölgesini ele geçirip Timur egemenliğine son vermiş, batıda sınırlarını genişletmişlerdir. Bu durum batıda hüküm süren Safevîlerle karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 16. yüzyılda Özbek hükümdarı Şeybânî Han, bir yandan kendi toprakları içerisinde Timurlarla mücadele ederken, diğer yandan Safevîlerle çatışma içerisine girmiştir. Bölgedeki karışıklıklar kültür ve sanatın baş merkezi olan Herat ve çevresinin yıkılmasına, kültür ve sanatın zarar görmesine neden olmuştur.

16. yüzyılda Azerbaycan ise Safevîler'in idaresindedir. Safevî hükümdarı Şah İsmail yaptığı savaşlarla sınırlarını genişletip Horasan, Irak ve İran'ı da hâkimiyetine almıştır. Özbek hükümdarı Şeybânî Han'ı da yenip güçlenen Şah İsmail Osmanlı İmparatorluğu için tehlike oluşturmaya başlamıştır.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasi kudret açısından en parlak devrini yaşarken, güçlü padişahların yönetimiyle büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. 16. yüzyılda saltanat süren Osmanlı padişahları II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed'dir. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferiyle imparatorluğu tehdit eden Safevî tehlikesini ortadan kaldırdı. Onun zamanında Anadolu topraklarının bütünlüğü kesin olarak sağlanmış, Suriye, Hicaz ve Mısır imparatorluk sınırları içerisine alınmış, sınırlar genişletilmiştir.

Hemen hemen yarım yüzyıl süren Kanuni Sultan Süleyman dönemi ise imparatorluğun altın çağıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı yönünü batıya çevirmiş, daha çok Avrupa seferlerine ağırlık verilmiş, Belgrad ve Rodos alınmış, Avusturya toprakları ele geçirilmiş, Avrupa ortalarına kadar yürüyen Osmanlı orduları Viyana kapılarına dayanmıştır. Kanuni döneminin sonunda, Osmanlı güçlü, geniş topraklara sahip, zengin, haşmetli bir imparatorluk olmuştur.

Kanuni'den sonra II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed döneminde de sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın devlet yönetimindeki etkisiyle imparatorluk eski gücünü sürdürmüş, fetihler devam etmiştir. Ancak sınırların bu denli genişlemesi ile yüzyılın sonlarında etnik çekişmelerin, dolayısıyla aksaklıkların, rahatsızlıkların ortaya çıktığı görülmüş, duraklamaya doğru bir gidiş başlamıştır.

16. yüzyıl siyasi gelişmelerin yanısıra bilim, sanat ve edebiyatın da altın çağını yaşadığı bir dönemdir. Şiirde İran şairlerinin etkileri görülmekle birlikte Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî gibi Türk şairlerinin örnek alabileceği usta şairler yetişmiştir. 16. yüzyılda şiir tekniğinde ulaşılan başarı ve aruzun kullanılışındaki ustalık dolayısıyla en parlak devrini yaşamış, İran şairlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk şiiri İran şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik bir şiir haline gelmiştir.

16. yüzyılın şiir dili önceki yüzyıllardan farklı daha süslü bir dildir. Bu nedenle ağırlaşan şiir dilinin yabancı kelimelerden kurtarılması amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır (Mengi, 2009:149-150; Şentürk, 2004:189-198).

A.1. 16. Yüzyıl Osmanlı Sahası Türk Edebiyatına Bakış

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, sınırlarını oldukça genişletmiştir. 16. yüzyılda, açılmış olan medrese ve tekkelerden, çok sayıda âlim, mutasavvıf, şair vb. sanatçılar yetişmiştir.

Ülkede görülen gelişmenin de etkisiyle kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişler, sanatçıları savaş ganimetleri arasında saymışlardır. Sultanlar nerede bir zafer elde etseler o ülkede ne kadar büyük sanatkâr varsa kendi başkentlerine götürmüşlerdir. Padişahların ve devlet büyüklerinin şiire, edebiyata önem vermeleri şairleri ve sanatçıları koruyarak değerli eserleri ödüllendirmeleri şiir ve edebiyatın gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Ayrıca kendileri de şiirle, edebiyatla ilgilenip eserler vermişlerdir.

16. yüzyılda Türk edebiyatının eser verdiği Çağatay, Azeri ve Osmanlı sahaları dikkate alındığında en hareketli yörenin Osmanlı sahası olduğu görülür. Bu yüzyılda Divan edebiyatı iyiden iyiye gelişmiş, daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı İran edebiyatıyla boy ölçüşecek duruma gelmiştir. Artık Osmanlı şair ve sanatçıları da İranlı şair ve sanatçıların verdikleri eserlerle eş değerde eserler vermektedirler.

16. yüzyılda Divan edebiyatı, ortak İslâm kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duyuş ve düşüncelerini, geleneklerini, toplumun yaşayışını, Türkçe'nin dil varlığı içerisinde yer alan atasözleri, deyimler vb. millî unsurları, sözü edilen ortak İslâmi malzemeyle yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri yaratmışlardır. 16. yüzyılda manzum, mensur her türde yazılmış eserlerle Divan edebiyatı olgun bir

edebiyat görünümü kazanır. Bu yüzyıldan başlayarak artık Türk şairleri üstat sayılacak ve eserleri örnek alınacaktır.

16. yüzyılda, yüzlerce şair tarafından işlenen Divan şiiri estetik ve ahenk yönünden zirveye ulaşmıştır. Bu şairlerin divanlarının hepsi günümüze kadar gelememiş olmakla birlikte tezkirelerde adları geçen pek çok sanatçı Divan şiirinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Divanlarda işlenen konular din, tasavvuf, hikmet, rindlik, aşk, tabiat vb. bilinen konulardır. Ancak bu konuları işlerken yapılan benzetmeler ve kullanılan mecazlarda çevrenin ve yerli unsurların şiire girdiği görülür.

Mesnevi konularında İran edebiyatının geleneksel çift kahramanlı aşk hikâyeleri, klasik mesnevi konuları olarak yerlerini korumakla birlikte kimi küçük hikâyelerden oluşan mesneviler yazılmış ve bu küçük hikâyelerde yerli tasvirlerle, gelenek ve göreneklere yer verilmiş, bazı hikâyeye konuları da doğrudan doğruya yerli hayattan alınmıştır. 16. yüzyıl şairlerin birbirlerini çokça hicvettikleri bir yüzyıldır. Bu nedenle bu yüzyılda manzum hicivlerin yazıldığını görüyoruz. Muamma ve manzum tarih yazma merakı da bu yüzyılda şairler arasında yaygındır (Mengi, 2009: 164-166; Şentürk, 2004: 189-198)

Bütün bu bahsedilen gelişmelerin yansımaları incelemiş olduğumuz Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ adlı tezkiresinde görülmektedir. Eser hem bu noktalara şahit olabilmek, hemde 16. yüzyıl ve edebiyatını anlamamız açısından oldukça önemlidir.

B. 16. Yüzyılda Tezkire ve Tezkirecilik Geleneği

İnsanların, özellikle de tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir tür olan biyografi, insanlıkla yaşıt bir bilim dalıdır. Daha önce yaşanmış olayları bilme ve insanın kendi hayatında karşılaştığı soruların cevaplarını başkalarının hayatlarında bulma arzusu biyografinin doğuşunu sağlamıştır.

Bu anlamda İslâm dünyasında da biyografi önemli bir daldır. Sözü edilen gelenekte oluşan biyografi tarzı ustadan çırağa geçen bir zanaat gibi fazla değişiklik göstermeden Türk yazarlar elinde de gelişimini sürdürdü. Yine böyle bir uygulamanın sonucu olarak şairlerin hayatlarından söz edip onların şiirlerinden örnekler veren şair tezkireleri, dilimizde de XV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar dikkate değer bir tür olarak gelişip serpildi.

Türk biyografi geleneği Arap ve Fars edebiyatları öncülüğünde gelişmiş olmasına rağmen şuarâ tezkiresi türü, en güzel ve başarılı örneklerini Türkçe’de, özellikle Osmanlı Türkçesi çerçevesi içinde vermiştir.

Türk edebiyatında şair biyografisi, yani tezkire olarak 36 eser vardır. Bunları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

<u>Tezkire Yazarı</u>	<u>Tezkirenin Adı</u>
1) Ali Şir Nevâî	→ Mecâlisü’n-nefâis
2) Sehî Bey	→ Heşt-Behişt (Bihişt)
3) Latîfî	→ Tezkire-i Şuarâ
4) Âşık Çelebi	→ Meşairü’ş-şuarâ
5) Hasan Çelebi	→ Tezkiretü’ş-şuarâ
6) Ahdî	→ Gülşen-i Şuarâ
7) Beyanî	→ Tezkire-i Şuarâ
8) Âlî	→ Kühnü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısım
9) Sâdıkî	→ Mecmaü’l-havâs
10) Riyazî	→ Riyazu’ş-şuarâ
11) Fâizî	→ Zübdetü’l-eşâr
12) Rıza	→ Tezkire-i Şuarâ
13) Yümnî	→ Tezkire-i Şuarâ
14) Âsım	→ Zeyl-i Zübdetü’l-eşâr
15) Güftî	→ Teşrifatü’ş-şuarâ
16) Mûcib	→ Tezkire-i Şuarâ
17) Safayî	→ Tezkire-i Şuarâ
18) Sâlim	→ Tezkire-i Şuarâ
19) Belîğ	→ Nuhbetü’l-âsâr li Zeyli Zübdetü’l-eş’âr
20) Safvet	→ Nuhbetü’l-âsâr fî Fevâidi’l-eş’âr
21) Râmiz	→ Âdâb-ı Zurefâ
22) Silahdarzade	→ Tezkire-i Şuarâ
23) Esrar Dede	→ Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye
24) Âkif	→ Mir’ât-i Şi’r
25) Şefkat	→ Tezkire-i Şuarâ
26) Esad Efendi	→ Bağçe-i Safâ-endûz
27) Ârif Hikmet	→ Tezkire-i Şuarâ

- 28) Fatîn → Hâtimetü'l-eş'âr
 29) Tevfik → Mecmua-i Terâcim
 30) Mehmed Tevfik → Kâfile-i Şuarâ
 31) Fâik Reşad → Eslâf
 32) Mehmed Sirâceddin → Mecma'ı Şuarâ
 33) Ali Emîrî → Tezkire-i Şuarâ-yı Amîd
 34) Aga Muhammed → Riyâzü'l-âşıkîn
 35) M. Kemal İnal → Son Asır Türk Şairleri
 36) Nail Tuman → Tuhfe-i Nâilî

Osmanlı biyografisi daha önce var olan bir geleneğin izleyicisi olduğu için bu eserler öncelikle bir önsözle başlarlar. Bu bölümde yazar Tanrı'ya hamd, peygambere dua ettikten (hamdele ve salvele) sonra kitabını niçin yazdığını anlatır. Daha sonra biyografilere geçilir. Bu bölüm de kendi arasında birkaç kısma ayrılabilir. Tezkirecilerin çoğu, yine kendilerinden önceki örneklerle bakarak hanedan mensuplarını ayrı bir bölümde ele almışlardır. Tezkirenin çatısını meydana getiren şairler bölümünde Osmanlı ülkesinde yetişmiş ve Türkçe şiirleriyle tanınmış şairler yer alır. Burada yer alan şairlerin doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü, varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen şairle ilgili bir ya da birkaç anekdot, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır. Tezkirenin sonunda hâtime adı verilen bir sonuç bölümü yer alır. Bu kısımda da tezkireci, eserini yazarken karşılaştığı sıkıntıları anlatır, eserini başarılı kılması için Tanrı'ya yakarır, okuyandan ve yazandan beklentilerini sıralar.

XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden tezkire türü, geniş zaman dilimi içinde farklı şekli görünümlerle karşımıza çıkar. XVI. yüzyıl tezkirelerinin özelliği ele aldıkları şairlerin kendi dönemlerinden önce yaşamış olmalarıdır. Bu yüzden biyografiler, toplanan bütün bilgileri ihtiva ettiklerinden uzundurlar. Buna karşılık örnek şiirler ortalama biyografinin üçte biri kadar bir bölümü kapsar (İsen, 2011: 7-15).

C. 16. Yüzyılda Yazılmış Tezkireler ve Müellifleri Hakkında Bilgi

16. yüzyılda yedi adet tezkire yazılmıştır. Bu yüzyılda yazılmış olan tezkireler ve müellifleri şöyledir:

- 1) Heşt-Bihişt-Sehî Bey
- 2) Tezkiretü'ş-Şu'arâ-Latîfi
- 3) Gülşen-i Şu'arâ-Ahdî
- 4) Meşâ'irü'ş-Şu'arâ-Âşık Çelebi
- 5) Tezkiretü'ş- Şu'arâ-Hasan Çelebi
- 6) Tezkire-i Şu'arâ-Beyanî
- 7) Kühü'l-ahbâr-Âlî

Bu yüzyılda yazılmış tezkirelerin edebiyatımız için önemli olan özellikleri Mustafa İsen'in Şair Tezkireleri (İsen, 2011: 29-69) adlı eserinden kısaca özetlenmiş, tezkirelere ulaşabileceğimiz kaynaklar ayrıca dipnot olarak belirtilmiştir:

Sehî Bey, Heşt-Bihişt: Ele alınan 241 şair hakkında fazla bilgi verilmemiş; hayatları kısaca anlatıldıktan sonra, şiirleri ve sanatları konusunda birkaç söz söylenmiş ve örnek olarak şiirlerinden bir ya da birkaç beyit alınmıştır. Şairlerin sanatları ve şiir özellikleri hakkında Sehî Bey'in değerlendirmeleri çoğu kez yüzeyde kalmıştır. Hemen bütün şairler için birbirine çok benzer sözler kullanılmış, benzer hükümler vermiştir. Bununla birlikte Sehî Bey'in kendisinden önce ve devrinde yaşamış her şairi tezkiresine almadığı, şairler arasında bir seçim yaptığı ve ancak tanınmış olanlara yer verdiği de görülür.

Sehî Bey'in dili süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Sehî Bey, sözü uzatmaktan kaçınmış olmakla birlikte bazen cümleleri yarım ve eksik bırakmıştır.

Sehî Tezkiresi'nin en önemli tarafı, Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şairleri ilk kez bir tezkire halinde toplaması ve böylece birçok şairi unutulmaktan kurtarmasıdır.

Eser Haluk İpekten, Günay Kut ve Mustafa İsen tarafından çalışılmış, e-kitap olarak yayımlanmıştır. (Mustafa İsen, Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Bihişt, Akçağ Yayınları, Ankara 1998; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr/http://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ: Sehî Bey'in Heşt-Bihişt adlı eserinden sekiz yıl sonra yazılmış ikinci tezkiredir. Toplam 334 şair hakkında bilgi verir. Sehî Bey'in Heşt-Bihişt'ini model almakla birlikte onların kronolojik tasnifine karşılık, alfabetik sırayı tercih etmiştir. Bu fikir daha önce Arapça biyografi kitaplarında kullanılmış olmakla birlikte Türkçe'de ilk kez Latîfî tarafından kullanılmıştır.

Tezkire, şairler hakkında isabetli eleştiri ve değerlendirmeler ihtiva etmesinin yanı sıra verdiği doğru bilgiler bakımından da oldukça önemlidir. Latîfî, eserinde her şairi değer ve yeteneğine göre ayırmak suretiyle objektif olmaya çalışmış; beğenmediği şairleri de açıkça eleştirmekten kaçınmamıştır.

Tezkirenin dili sade, cümleleri kısa ve secilidir. Üslubu akıcı, ahenkli ve yer yer alayıcıdır. Eseri Rıdvan Canım edisyon kritikli eser olarak hazırlamış ve e-kitap olarak yayımlanmıştır (Rıdvan Canım, Latîfî Tezkiretü's Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>).

Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ: Toplam 382 şair biyografisini içerir. Ahdî, hatime kısmında kusurlarının bağışlanması için temennilerde bulunur ve eserini övdüğü bir şiire yer verir.

Eserin mukaddime kısmında olduğu gibi devlet büyüklerinden ve tanınmış şairlerden söz ederken ağır bir dil ve sanatlı bir üslup kullanılmıştır. Diğer bölümlerde ise dil, bilgi ve düşüncenin aktarıldığı araç konumundadır. Kısacası eserde, dil ve üslubun anlatılan şairin sosyal statüsüyle orantılı olarak değiştiği görülür.

Tezkire, daha önceki devirlerde yaşamış eski şairleri kadrosu dışında tutup yalnız kendisinin çağdaşı olan şairleri alması bakımından farklılık arz eder. Bu asrın diğer tezkireleri, zamanca çerçevelerini XIV. yüzyılın sonlarına kadar çıkarırlarken Ahdî eserini sadece kendi yaşadığı çağ ile hatta ilk tertibinde Kanunî Süleyman devri ile sınırlandırmıştır. Gülşen-i Şu'arâ'nın en önemli tarafı, büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgesindeki şairleri ihtiva etmesi ve bunlar hakkında ilk ve tek kaynak durumunda olmasıdır. Eser, Bağdat ve çevresinde yetişen şairler hakkında verdiği bilgiler bakımından çok önemlidir ve bu haliyle edebiyatımızda yaklaşık 147 şair için tek kaynak durumundadır. Tezkire üzerinde Süleyman Solmaz tarafından bir doktora çalışması yapılmış ve e-kitap olarak da yayımlanmıştır (Süleyman Solmaz, Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Yayınları, Ankara 2005; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ: Şairin kendine has üslûbuyla kaleme aldığı tezkiresi edebiyat, kültür ve dil tarihimiz açısından çok önemlidir.

Tezkirenin en önemli tarafı Âşık Çelebi'nin bizzat şairinden öğrendiği veya yakınlarından duyduğu en doğru ve geniş bilgiyi vermesi, bir psikolog gibi şairleri ve olayları tahlil etmesidir. Bu yönüyle eser edebiyat tarihinden çok hikâye hatta roman havası taşımakta ve türünün tek örneğini teşkil etmektedir. Bu uzun biyografilerde sadece kişi tasvirleri ve ruhî tahliller yapılmamış, çevre, mekân anlatımına, devrin sosyal yapısına gelenek ve göreneklerine dair bilgiler de verilmiştir.

Tezkirenin olumsuzluk olarak değerlendirilebilecek tek yanı "ebced" sistemine göre tasnif edilmesidir. Eser Filiz Kılıç tarafından hazırlanıp e-kitap olarak yayımlanmıştır (Filiz Kılıç, Âşık Çelebi Meşairü's Şu'arâ (I-II-III), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ: 640 şair biyografisi ile tezkire geleneğinin en hacimli örneklerindendir.

Hasan Çelebi, eserine çoğunlukla ilmiye sınıfına mensup şairleri dâhil etmiş, meşhur şairlerin ve bizzat tanışıp görüştüğü şairlerin biyografisini uzun tutmuş; yeni yetişmekte olan veya çok meşhur olmayanların biyografilerini ise kısaca ele almıştır.

Hasan Çelebi, kendisinden önce yazılan tezkirelerde yer almayan yüz yirmi iki şairi eserine ilâve etmiş ve bu yeni isimler hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bakımdan eseri dil ve üslûp özelliğinin yanı sıra ihtiva ettiği bu yeni isimler için ilk kaynak durumunda olması bakımından önemlidir. Tezkireci, şairlerin doğum ve yerleşim yerlerini takdim ederken şehir ve kasabaların sahip oldukları sosyo-kültürel zenginliği ve canlılığı, coğrafi güzelliği ve imkânları hakkında doğrudan veya dolaylı tanıtmaya ve tasvirlerle diğer tezkirelere göre daha fazla yer vermiştir. Böylece Hasan Çelebi, şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yaptığı tarif ve tavsiflerle XVI. yüzyıl Osmanlı Devletinin kültür ve sanat coğrafyasını gözler önüne serer. Tezkireyi diğer tezkirelerden ayıran en önemli özelliklerden biri budur.

Eserin Arap harfleriyle üç yazma nüsha üzerinde yapılan edisyon kritikli metni İbrahim Kutluk tarafından hazırlanmış; fakat onun ölümü üzerine İbrahim Olgun'un sunuşuyla okuyucuya takdim edilmiştir. Ayrıca eser üzerinde Aysun Sungurhan tarafından akademik bir çalışma yapılmıştır (Aysun Sungurhan, Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, İnceleme-Tenkitli Metin, GÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, c. II, Ankara 1999; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>).

Beyanî, Tezkire-i Şu'arâ: Eserde toplam 377 şair bulunmaktadır. Beyanî'nin dili, süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Müellif kendi eserini yazarken Hasan Çelebi tezkiresini bir dostundan ödünç aldığını ve fazla vakti olmadığı için özetleyerek sadece meşhur olan şairleri seçtiğini söyler. Beyanî, Hasan Çelebi Tezkiresi'nde olmayan dört şairi eserine ilave etmiş, ilave etmiş olduğu şairlerden söz eden ilk eser olması bakımından önem kazanmıştır.

Eser, Aysun Sungurhan tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve kültür bakanlığı tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>). İbrahim Kutluk tarafından tezkirenin Arap harfleriyle üç yazma nüsha üzerinde yapılan edisyon kritikli metni hazırlanmış TTK yayınları arasında basılmıştır (İbrahim Kutluk, Beyânî, Mustafa Bin Carullah, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997).

Âlî, Kühü'l-ahbâr: 305 şairin biyografisini çerir. Kühü'l-ahbâr'ın biyografik mâlûmât açısından asıl zengin ve farklı tarafını eserde yer alan şairler meydana getirir. Eserin tezkire kısmı, Mustafa İsen tarafından hazırlanmış ve kültür bakanlığı tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>). Mustafa İsen tarafından tezkire kısmı kitap olarak basılmıştır (Mustafa İsen, Kühü'l Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994).

16. yüzyılda yazılmış tezkirelerin genel özellikleri bu şekildedir. Bizim inceleyip üzerinde duracağımız eser Bağdatlı Ahdi'nin Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkiresidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR

1.1. Genel Görünüm

Her edebi türün bir başlangıcı olduğu gibi insanların özellikle de tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden biyografi türünün insanlıkla yaşıt bir geçmişi vardır. Daha önce yaşanmış olayları bilme arzusu biyografinin doğuşunu sağlamıştır. Eski dönemlerde yazılan biyografik eserler edebiyatımızda “tezkire” sözcüğüyle karşılanmıştır. Sözlükte “anmak, hatırlamak” manasındaki zikir kökünden türeyen tezkire “hatırlamaya vesile olan şey” demektir (İsen, 2011: 5).

Edebiyatımızda tezkire ve tezkirecilik geleneği Ali Şîr Nevâî ile başlar ve XV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar dikkate değer bir tür olarak gelişir (İsen, 2011: 5). Eski Türk edebiyatında yazılmış tezkirelerden yedi tanesi 16. yüzyıla aittir ve bu yüzyıl tezkire tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Bizim ele alıp “eseri bakımından şair” başlığı altında incelediğimiz tezkire Ahdî’nin Gülşen-i Şu’arâ’sıdır. Devrin edebi ve kültürel faaliyetlerini aktarması, ele aldığı şairlerin hayatını, şahsiyetlerini, edebi faaliyetlerini, eserlerini konu edinmesi gibi özellikleri sayesinde tezkirenin yazıldığı döneme ışık tuttuğunu, ele alınan her şairin dünyasına yolculuk yapmaya vesile olduğunu söyleyebiliriz.

Ahdî tezkiresinde, 382 şâire ait, 1224 Türkçe, 142 Farsça beyit yer almıştır. Gazel olarak 141’i Türkçe, 9’u Farsça olmak üzere toplam 150 gazel vardır. Bunlardan başka bir de babası Mevlânâ Şemsî’nin mülemma bir gazeli vardır. 36 Türkçe kıt’a, 5 Türkçe ruba’i, 17 mu’amma, 10 mesnevi (bu eserlerden birkaç beyit), 1 münâcât, 3 kaside (sırasıyla 1 beyit, 5 beyit ve 9 beyitlik), 1 mersiye (6 beyit), 1 müseddes (5 bend), 1 şehrengîz (3 beyitlik) şiir örnekleri verilmiştir. Gülşen-i Şu’arâ’da esere dayalı tanıtma ve değerlendirmeler genellikle şâirin edebî şahsiyetiyle iç içedir. Bu yüzden soyut (mücerred) ve genel bir ifade tarzı hâkimdir. Örnek verme bahsinde ise bu durumun tersine daha çok somut (müşahhas) ve özel bir ifade tarzı vardır (Solmaz, 2012: 530).

1.2. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif veya Tercüme Oluşu vb. Yönlerinden Yapılan Tanıtmalar

Tezkirede şairin sahip olduğu eserlerin adı, adı belirtilmiş eserden alıntılar, şairin divânının olup olmadığı, verdiği eserlerin te’lif ve tercüme oluş durumları, şairin yazdığı nazireler, eserin ne için yazıldığı, kime sunulduğu ve şairlerin eser üzerindeki başarı durumları gibi konulara değinilmiştir. Bu başlıkta önemli olan ve incelenen konu eseriyle öne çıkan şairdir.

1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı

Tezkirede eser tanıtılırken genel tür ifade eden söylemlerden (gazel, kaside, mesnevî...) başka müstakil eser isimlerine de yer verilmiştir. Adlandırma belirtilirken “tesmiye itmiş” veya “nâm-ı şerîfi” ibareleri kullanılmıştır.

Ele aldığımız örneklerde kitabın kime sunulduğu, kimin adına, hangi amaçla yazıldığı, hangi konularda icra edildiği, hangi esere ne türde (şerh, telîf, terceme, risâle, hâşiye) yazıldığı kitabın müstakil ismi ile birlikte belirtilmiştir. Ayrıca adı verilen bazı eserlerden yapılan alıntılar tezkirede yer almıştır. Ahdî bu eserleri tanıtırken övgü dolu cümleler kurmuştur.

Tezkirede belirtilen müellifler ve eserleri şöyledir:

Celâl Efendi: Netâyic-i tab‘ından münâzara tarîkıyla **Sa‘d u Sa‘id** nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm ve bir manzum **Şerh-i ‘Avâmil** ki maqbûl-i efâzıldur ve bir ‘arûz-ı kavâ‘id-güster ki pesendide-i erbâb-ı hünerdür ve daği **Hüsn-i Yûsuf** nâm bir risâle taşnîf-i hûb ve te’lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengîn ü hoş şîrîn-edâsı derece-i tahrîr ü takrîrden müberrâ vü mu‘arrâdur (Solmaz, 2005: 121).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Beyne’l-‘ulema’ü’l-‘izâm mecma‘ü’l-ḥakāyık ve ‘inde’l-mevālîü’l-kirām mütecemmi‘ü’d-dekāyık ve tahrîr-i tefâsirde bî-naẓîr-i zamân ve takrîr-i eḥâdişde dil-peẓîr-i ‘ulemâ-yı cihân ve fûnûn-ı ‘ulûma geregi gibi resâyil yazmışdur maqbûl-i ṭabāyi‘-i merdüm-i efâzıl olmuş ve zebân-ı Fârisî’de **Ḥakāyiku’d-Dekāyık** şebt kılmış bir ḥadde kavâ‘id-i pür-fevāyid göstermiş ki müṭâla‘asında ḥired-i ḥurdedân ḥayrân ḳalup engüşti-i ḥayret der-dehân ve zâr ü ser-gerdân olur (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre akrânı nâdir ve fużalâ-yı ‘asr arasında fażl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdır (Solmaz, 2005: 139).

Sürûrî Efendi: Her bir ‘ilmde dürlü dürlü su‘âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî’de olan tedâvin-i selef ve **Şebistân-ı Hayâl**’e ve halli âsân olmıyan resâ’il-i mu‘ammâya ve **Meşnevî**-i pür-Ma‘nevî’nün altı cildine tafşîl üzre şerh yazup her birisin erbâb-ı hâle ve tâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü ‘iyân itmışdır (Solmaz, 2005: 147).

Âlî Efendi: Her vâdide semend-i idrâkleri cilve-ger ve ‘aql-ı derrâkleri pâkizelikde serâmed-i nev‘-i beşer esâlib-i ‘ulûmda **Şerh-i Hüssâm-ı Kâtî**’ye hâşiye ve ba‘zı maḥallerde bir da‘îye ve ğayrî şurrâhî-vâr dürdler idüp kemâl-i fehm-i iz‘ânı râst-güylıkda tûr gibi evc-i felege aşmış ve zûr-ı bâzû-yı ma‘ârifle her nesnenün mâhiyyetine vuḳûf bulup pây-i taleb-i muvâfiḳla ehl-i ‘irfânı başmış ve **Hidâye**’nün ḥaccu ‘uteḳa müte‘allık mesâyiline delâyl-i şâdıḳla resâyil yazup müstemi‘îne *li‘llâhi derrehu ḳâyil* didirmışdır ve dürer-i nazmda cevâhir-i eş‘âr ve fevâid-i ḳaşâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup **Münâzara-i Mihr ü Mâh** nâm manẓûm-ı ḥuceste-nizâm ve nokṭa-i pür-nikât ile nücum-ı tâbende gibi rûḳûm idüp aḳlâm-ı ḥoş -ḥırâm ile kitâb-ı faşâḥat-rûsûm te’lifine dest-i ihtimâm vâḳı‘ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

Fenn-i inşâdan **Enisü’l-Ḳulûb** nâm bir kitâb-ı mergûb te’lif-i ḥûb olunmuş ya’nî aḥbâr-ı şaḥih-i naḳş u nigârı melîḥ ile **Hümâyûn-nâme** tarzına sülûka ḳudret bulunmuş. Ba’d ez an nazm vâdilerinde zihn-i tûz-revi tek vürûd-ı ilhâm-ı Rabbânî ile ğüft ü şinev hayşiyetinden ḳışsa-i **Mihr ü Vefâ** ki şânî-i **Yûsuf ü Züleyḥâ** ve şâlis-i **Leylâ vü Mecnûn** çün dürr-i meknûn ve **Vâmık** u **Azrâ** ve **Şîrin ü Ḥusrev** vezinde manẓûme bu maḳûle ebyât-ı pür-nikâtı mersûmdur (Solmaz, 2005: 185).

...ve ṭab‘-ı âbdâr-ı laṭîfinden **Matla‘ü’l-Envâr**’e muḳâbil fikr-i bîkr-i şerîf den **Maḥzenü’l-Esrâr**’e mu‘âdil **Tuḥfetü’l-Uşşâḳ** nâm bir kitâb-ı nâdirü’l-mümâsil ve ḥasb-i ḥâl-i erbâb-ı dil daḡı vücûd buldı (Solmaz, 2005: 185).

...ve yine şî‘r-i laṭîfdan ve nazm-ı münîfdan süreyyâ gibi rûsûm ve benâtü’n-nâş naḳşıyla merḳûm **Nâdirü’l-Muhârib** nâm kitâb-ı belâgat-encâmıñ itmâmına ihtimâm olup te’lif-i şeh-zâdeler cengini câmi‘ mebnî-i binâsı e‘âzım-i veḳâyî’dür ve ol semerât-

ı nihāl-i ma‘rifet ve nev-bāve-i şāh-sār ‘ilm ü fażiletten kāmkar u behremend ve ez-hüner-i neşr ü nazımdan fāidemend olup re’y-i bülendden mebānisi remz-i taşavvufi pāk ve ma‘ānisi taşarrufi feraḥ-nāk diyü ol merd-i güzīn **Riyāzü’ş-Şālihīn** nām bir kitāb-ı maḥabbet-kārīn imlāsına resm-i nazımla raġbet göstermişler ve daḥi **Heft Meclis** nām bir kitāb-ı küşāde bāb-ı inşāda semt-i neşr ile küşiş revā görülmüş diyü kıt‘a-i belāġat-ı beyān ol şāhib-i menşūr-ı faşāḥat-nişāndandır (Solmaz, 2005: 186).

Ḥalife: Huşūşā tūrūḳ-ı mesnevīde tarīḳ-ı pīr-i Gence’ye sālīk geçinüp mişāl-i ḥamse-i **Penç Genc**’e mālīk olmuş ve üslūb-ı ġazel ü taḥmīs ü terci‘-i bend ile pesendīde-i merdmān-ı hīredmenddür ve diyār-ı mezbūrda ḥāşıl olan şu‘arānuñ edībī ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Derūnī: Bir mertebede ki **Bahāriyye** diyü gemiciler ıstılāḥatın cem‘ idüp ġulbīn-i ġulīstān-ı hüner ve nihāl-i bostān-ı heft-kişver olan şāh-zāde-i baḥr u berrūn a‘nī Sulṭān Selīm Ḥān-ı dilāverūñ evşāf-ı pākinde elfāz-ı şāf ile bir kaşīde-i ābdār mānend-i nihāl-i mīvedār neşv ü nemā buldurmuş meşhūr-ı rūzgār ve maḳbūl-i dil-i ebrār olmuştur (Solmaz, 2005: 301).

Rūḥī Çelebi: Ba‘dehu vālī-i Mışr olan fāzıl-ı devr-i zamān kāmīl-i ḥükemā-yı cihān a‘nī Nişāncı-zāde Aḥmed Efendi’dan mülāzım olup tadrīsdan otuz akçe medreseye vāşıl olduğdan sonra ‘ālim-i ḥikmet-nümā każā semtine sālīk olup ḳutbū’l-‘ārīfīn ve ābdālū’l-kāşīfīn ve reh-nümā-yı ġāib ü ḥāzır Ḥāzret-i Şeyḫ ‘Abdülḳādir’uñ *rahmetullahı ‘aleyh* maḥabbet-i rūḥ-efzāsı cān u dilinde muḥkem-i şafā-ġüster olmaġın dā’imā zevḳ-i tarāb-nümāyla mānend-i bülbül-i ġüyā olup Rūm İlleri’ne niyābet itmege giderken yolları Ezüne’ye uğrayup sābıḳan maġfūr Nişāncı-zāde Efendi dānişmendliğinden ferāġat iden Şeyḫ Maḥmūd Efendi ḥāzretlerine mülāḳat-ı ferruḥ-sā‘āt müeyyesser olup ‘izz ü ḥübūr ḥuzūr bulup **Tuḥfetü’l-Uşşāk** nām bir risāle inşā idüp itmāmına küllī ihtimām itmişler (Solmaz, 2005: 322).

Zīrekī: Ḥālā rüz u şeb şāhib-‘irfān olan yārānla Türkī diline müdāvemēt gösterüp müşā‘ere ve müzākere itmeden ḥālī degüldür. Tevsen-i ṭab‘ı ‘arşa-i eş‘ārda cüst ü çālāk ve zebān-ı Fārisī’de ġüftārı feraḥ-nāk olmaġın **Mīhr ü Māh** nām bir kitābı Türkī dilinden Fārisī’ye terceme kılmış ziyāde ḥüb u mergūbdur (Solmaz, 2005: 339).

Sehâbî-i Acem: Aña binâen **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i terceme idüp pâdişahuñ hâk-i pâ-yi kimyâ-eşerine 'arz itmiş. Ol sulţân-ı sehâ-güsterüñ hezâr in'am-ı bî-şümârına sezâ-vâr olmuş (Solmaz, 2005: 341).

Şabrî Çelebi: Zîrâ ki ebyât-ı şu'arâ-yı müteḳaddimîn ve kelimât-ı fuḫalâ-yı müteahḫirînüñ dîvânların tetebbu' idüp cümlesinüñ matla'ların **Câmi'ü'n-Nezâyir** yazmış ve ba'zısına nazîre-i bî-nazîr dimiş ki ehl-i dil içre dil-peḫîr ve maḳbûl-i fuḫâḫâ-yı ekâbir olmuşdur ve mezbûr Bağdâd şehrinde olan şu'arâya ve 'ulemâ ve süleḫâyâ ve fuḫarâyâ envâ'-ı insâniyyet ve ol diyâra 'Arab u 'Acem'den gelen fuḫarâ ve ḫurâfâyâ ri'âyet idüp her birisin elṭâf-ı cûd ile menzil-i maḳşûdına ırgürmüşdür (Solmaz, 2005: 378).

Zamîrî: El-hâk ṭab'-ı vekkâdı envâ'-ı nazma şâmil ve ḫuşuşa vâdî-i meşnevîde bir kitâb-ı selîs ve ḫıṭâb-ı nefîs ki sergüzeşt-i **Leylâ vü Mecnûn** diyü mânend-i dürr-i meknûn şöyle taḫrîr kılmışdur ki 'aḳl-ı zü-fünûn müṭâla'asında âşüfte vü meftûn düşüp Mecnûn kendüden bî-ḫaber olması mukarrerdür (Solmaz, 2005: 400).

Mevlânâ Fuzûlî ('aleyhir Raḫme)-i Bağdâdî: Üç zebân ile aşnâf-ı şî're ḳâdir ve ṭarz-ı mu'ammâ ve 'arûzda mâhir üslûb-ı inşâ-yı selâset-engîzi müsecca' mânend-i Ḥâce-i Cihân maḳbûl-i ehl-i zamân ve ḳavâid-i pür-fevâ'id-i ḳaşâyid-i fesâḫat-âmîzi mülemma' mişâl-i ḳaşâyid-i Ḥâce-i Selmân ve dil-pesend-i ehl-i 'irfân ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmişdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdur ve daḫi **Ravzatü's-şühedâ**-yı Mevlânâ Ḥüseyn Vâ'iz'i be-ṭarîḳ-ı terceme **Ḥadîkatü's-Sü'edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i ḫazret-i imâmdur itmâmına iḳdâm kılmışdur ḫâlâ meşhûr-ı ḫâş ü 'âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: Mâşî-zâde Dervîş Çelebi demekle meşhûr vâlid-i 'azîzi Şemâniye'de müderris iken fevt olmuşdur ve kendü de 'ilm-i zâhiri tertîb üzre görmüş ḫöş-fehm ü şüh-ṭab' ve dervîş-nihâd u ḫüb-i'ṭikâd kimsedür ve üslûb-ı nazmda geregi gibi şâ'ir ve ṭarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ 'Abdullah Hâtîfî'nüñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Meḫemmed 'Assâr'üñ **Mihr ü Müşteri**'sin ve ekşer-i fuḫalâ-yı 'Acem kitâbların terceme itmişdür (Solmaz, 2005: 463).

Firdevsî: Zümre-i mülâzimînden rûz u şeb fûnûn-ı ‘ulûma müdâvemet gösterüp beyne’l-aķrân bî-mişâl ve her fende şâhib-kemâl ve zebân-ı Fârisîde zabt-ı durûb-ı emşâl itmiş Seyyid ‘Alîoĝlı’nun **Şerh-i Gülistân**’ına nice nice cevâb ü su’âl kılmış ve kıava’id-i ‘arûz u mu’ammâ bilmede zü-fûnûn ve **Ķânûn-ı Şifâ**-yı Bû ‘Alî yazmada hikmetle Eflâtûn tab’-ı güher-rîzi envâ’-ı nazma sâlik ve her birinûn edâsına mâlik zîrâ ki Mesîhî’nûn şehrengîzine nazîre dimiş (Solmaz, 2005: 470).

Fânî: Kendü hasb-i hâlin **Belâ-zâde** nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm nazm itmişdür ziyâde dervîşâne vü muhaķķıkâne vâķı’ olmuşdur belâ-zâdelere nâfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Mevlânâ Kâtib: Zîrâ ki te’lîfâtından inşâya müte’allık-ı **Vaşlû’l-Hıttâb** nâm esâlib-i mekâtib-i ferhunde-sipâhı zebân-ı kilik-i müşk-fâm ile erkâm kılup ve içinde münderic olan müşkilât-ı lûĝat-ı pür-nikât cem’ idüp **Aşlû’l-Cevâb** diyü tesmiye itmişlerdür (Solmaz, 2005: 497).

Lem’î: Bi’t-tamâm bilâ-ķuşûr kitâb-ı pür-sürûr ki nâm-ı şerîfi **Leţâyif-nâme’dür** elfâzınun neşât-ı feraĥ-efzâsından dil-i ĝamĝîn ve kelimât-ı rûĥ-baĥşınun inbisât-ı dil-ķuşâsından dil-i ĝam-beste âzâd ve inşâ-yı müsecca’ından mülk-i ĥarâb ĥâţır-âbâd olması muķarrer ve müţâla’ası pesendide-i ehl-i hüner ve meşhûr-ı merdûm-i baĥr ü berredür ve sâbıkû’z-zikrûn eş’âr-ı pür-envârı ĝün gibi lâmi’ ve lem’â-ı tîĝ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı ķâtî’ gibi sâţî’ (Solmaz, 2005: 504).

Mecdî: Ol ĝüzide-i merdûm-i efâzıl bir mertebede nazma mâyildür ki ekşer-i şu’arâ-yı Rûm’uñ tedivânin cem’ idüp maţla’ların tertîb-i buĥûr ri’ayet idüp **Câmi’ü’n-Nezâîr** yazmış maķbûl-i asâĝir ü ekâbir ve pesendide-i zırafâ vü şu’arâ olup meşhûr ve elsîne-i efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 510).

Muĥyî Ķelebi: Kemâl-i ma’rifetle mevşûf ve ĥüsn-i ĥulķ ile ma’rûf ‘ulûm-ı ĥayât-baĥş ile rûĥ-ı revânın ihyâ ve kelâm-ı mantık ile zebânın ĝüyâ kılmış ve beyne’l-aķrân ehliyyet ile meşhûr ve ‘inde’ş-şu’arâ feşâĥatle mezkûr ve inşâ-yı bî-naţîri şaĥâyif-i devrde mestûr ve aķsâm-ı nazmda üç zebân ile şi’re ķâdir ve her birinden edâ-yı nâzûk ile şâ’ir ve ma’nâ-yı bîkr bulmada sâĥir-i mâhir ve meşnevî tarzında mânend-i **Ma’nevî Leylî vü Mecnûn** dimiş ki nice nice ma’ânî-i ĥâş ile mazmûn-ı pâķ raķam kılmış ve

kaşâyid ü ğazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâgat-nümûnı der-güş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Mahfi: Aḳsâm-ı şî'r dimege sâlik geçinüp müddet-i medîddür ki kendü re'yi ile pâdişâh-ı 'âlem-penâhuñ nâmına **Şâh-nâme** nazm itmege evkâtın zâyî' itmeden ḥâlî degüldür (Solmaz, 2005: 540).

Nigârî: Defa'ât ile 'azîm ğazâlarda ceng-i azmâ ve altun fener ile ḳapûdân-ı deryâ ve 'ilm-i deryâdan geregi gibi ḥabîr ü dâna ve cezâyir-i buhûra âşinâ olduğı ecilden **Dürer-i Deryâ** nâm bir kitâb-ı ğarrâ-yı sürûr-encâm nazm-ı âbdâr ile naḳş u nigâr itmiş ki seyrinden dîde-i remed-dîdeye ve dil-i ğam-dîdeye sürûr irmesi muḳarrer ve meşhûr-ı baḥr ü berr olmışdur (Solmaz, 2005: 555).

Nazmî Beg: Fünûn-ı şî'rde üstâd ve hemîşe aḳsâm-ı nazm dimege mu'tâd nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve 'işret-ġâh-ı faşâḥatde bende-i Câmî geçinür ve diyâr-ı Rûm'da şâḥib-**Cami'ü'n-nezâyir** demekle mûlakḳâb zîrâ ki şu'arâ-yı müteḳaddimîn ü müteahḥirînüñ bir birine nazîre vâḳı' olan ğazellerin cem' idüp ve kendü daḥi her birine birer ve ikişer ğazel-i bî-nazîr nazîre dimişdür (Solmaz, 2005: 562).

Yahyâ: El-ḳışsa bu devrde zırafâ-yı Rûm ve erbâb-ı 'ulûm içre eş'âr-ı nâzûk dimede şâ'ir çokdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend yokdur zîrâ ki kitâbları ma'ânî-i dil-firîb ile bî-nazîr ve ser-â-ser ḥikâyât-ı ġarîb ile dil-pezîr 'ale'l-ḥuşuş **Şâh u Gedâsı** maḳbûl-i şâh u dervîş ḥasb-i ḥâl-i 'uşşâḳ-ı dil-rîşdür (Solmaz, 2005: 594).

Daha önce bahsettiğimiz gibi adı belirtilmiş eserden örnekler de alınmıştır (bkz. 1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı). Ahdî eserin adını verip, eserden aldığı metin parçalarının konusunu “vasfında” ibaresiyle belirtmiştir. Böylelikle az da olsa eserin muhtevası ve dili üzerinde fikir sahibi de olabiliyoruz.

Celîlî: Âhirü'l-emr sene ihdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden ḳişver-i cāvidâniye revâne oldı. Merḥûm ü maġfûruñ kitâbı **Leylâ vü Mecnûn** dan Leylâ vasfında üç beyt ol cümleden bu evrâḳ-ı dil-küşâda ve ravza-i ihvân-ı şafâda şebt olundı. *Meşnevî:*

Ebrûları berk-i sebz-i bādām
Ruhsāresi yāsemin-i gül-fām

Ebrûlar içinde nağşı ol nîl
Mihrâb-ı şafâda sebz-i kandil

La‘l-i lebi içre dürr-i dendân
Güyâ ki şafağda şubh-ı handân

Tābistān vaşfindan bu beyt daği hem ol kitābdandır. *Beyt* :

Görüp bu hevā-yı germi zanbağ
Bir aq ‘arākiyye giydi ancak

Bu bir kaç beyt daği Kitāb-ı **Husrev ü Şîrîn**’den ve Temmuz vaşfinda hûb vâkı‘ olmuştur.

Nazm :

Meger irişdi eyyām-ı temûzî
Hümûm-ı germ ü tâb-ı nîmrûzî

Şanasın kırk fırka pāyesidür
Siyeh ü laciverdi sāyesidür

Nağl-i seng-i sipihr-i derdmende
Felek devr idemez pirāhende

Nihāl-i şevkde kameri nālân
Şanasın siğ üzere murğ-ı biryân

Yakup yandurdi beñzer tâb-ı hurşîd
Ki kendin şuya şalmış sāye-i bîd

Degül mâhi zülâl-i dil-keş içre
Semenderdür yürür şan âteş içre

Leb-i deryā ḥarāretde olup ḥuşk
 Șurumış ḥāki şan kim nāfe-i müşk

Hevādan düşdi çün ḥurşid tābe
 Göyünürdi dil-i seng-i āftābe

ve zāde-i ṭab‘-ı gülbīzlerinden gül gibi yüz dāne ḡazeli tertīb idüp **Gül-i Şad-berk** nāmıyla ihtirām virmiş. Cümlesinden bir kaç Türkī ve Fārisī maṭla‘ u beyt anuñdur.
Ebyāt :

Șan ile ruḥ-ı zerdüme yazdum ḥaṭ-ı āşüb
 Ta derd-i dilüm şerḥ ide ol şūḥa bu mektüb

[*Diger*]: Egnüme sīnem palasın biçdi şemsīrūñ senüñ
 Ol melāmet ḥılķatin dikdi baña tīrūñ senüñ

[*Diger*]: Miḥnet -i hicrāne şabr itmek olurdı dōstlar
 N‘ eyleyüm bir yirde şıḡmaz ‘ışķ ile şabr ü şekīb

Nīst baḡtem tā demī ān āsitān mesken konem
 İn ķadr bes k‘ez ḡubāreş dīde-rā rūşen konem¹

Ān sa‘adet ḡū ki der-rāheş felek ḥākem koned
 Pāy buseş-rā naşīb-i cān-ı ḡam-nākem koned² (Solmaz, 2005: 251-252)

‘**Ārif Çelebi**: Andan ma‘āda pādişāhımızuñ sa‘adet ile taḡt-ı Șayser’e cülūs itdüḡi za-mānı ve tevāriḡ-i Āl-i ‘Oşmān’ı yüz biñ beyt **Şeh-nāme** dimişdür (Solmaz, 2005: 412).

¹ - Bahtsızım ancak bir o eşiḡi mesken edinebilirsem ve oranın tozuyla gözümü aydınlatabilirim bu bana yeter.

² - Feleḡin onun yolunda beni toprak ettiḡi ve ayaḡını öpmeyi gamlı canıma nasip ettiḡi mutluluktan söz et.

Sābıķū'z-zıkr mezheb-i zen-i dünyāyı bu beyitlerde beyān itmiş **Şehnāmes**indendür.

Nazm :

Sepīdī zeden çehre-i kıyr rā
Ne sāzed cevān zengī-i pīr rā³

Meger zīn heme şevher bī-kerān
Ez ān mānde-i bıkr tā īn zemān⁴

Ki her şeb kuşī şevherī ey 'acūz
Ki tā rāz-ı şāmet neyufted berūz⁵

Be 'ahd-i tu ey bīve-i bī-şalāh
Ne sūzed çerāğ-ı kesī tā şabāh⁶ (Solmaz, 2005: 414)

Nev'î Çelebi: Ol bülbül-i gülşen ve tūṭī-i şeker-şiken **Tūṭī vü Zağ** nām bir kitāb-ı sürūr-encām nazm itmişdür tevḥīdinden bu bir beyt şebt olundu. Beyt :

Kıldı şefkāti o Ḥayy-i fi 'āl
Gerdūn kafesinde tūṭī-i āl (Solmaz, 2005: 552)

1.2.2. Divan Sahipliği

Klasik Türk Edebiyatı'nda şairlerin bütün şiirlerini toplayan tek kitap “divân” adı altında toplanmıştır. İsim meselesi yanında dikkat edilecek diğer farklı bir durum da şairlerin, hayatlarının çeşitli zamanlarında yazdıkları şiirleri ayrı ayrı ve her biri başka adda eserlerle ortaya koymak yerine “divân” diye anonim bir ad altında tek kitapta toplamalarıdır (Akün, 2015: 50).

“... Çeşitli zamanlarda çeşitli münasebetlerle söylenmiş gazeller, makam sahibi büyüklere verilmek için fırsat kollanmış kasideler, methiye ve tarihler, şairin diğer nazım şekillerindeki deneme ve arayışları ile divanını kurmaya doğru bir adım oluyordu. Etrafına okuduğu verdiği veya vermediği şiir çalışmalarını bu şekilde

³ - Kara yüzünü beyaza boyamak, yaşlı zenciye gençleştirmez.

⁴ - Meger bu kadar çok kocaya rağmen bu zamana kadar bekâr (taze) kalmışsın.

⁵ - Ey koca karı, akşamki sırrının açığa çıkmaması için her gece bir koca öldürürsün.

⁶ -Ey güvenilirmez dul kadın, senin sözünle kimsenin lambası sabaha kadar yanmaz.

sürdüren şairin gayesi, bu yazageldikleriyle sonunda bir gün divanını tertipleyeabilmek, divan sahibi bir şair olmak gibi kendisine itibar getirecek bir pâyeye kazanabilmektir (Akün, 2015: 51).”

Bu bağlamda divân sahipliği şair için bir itibar kaynağı, okuyucular ve araştırmacılar için şairin tüm şiirlerine kolayca erişebileceği oldukça mühim bir olgudur. Ahdî, tezkirede divân sahibi olan şairlerimizi belirtmiştir. Belirtmede “dîvân rakam itmişdür, tertîb-i dîvân itmişdür, sâhib-dîvândur” ibarelerini kullanmıştır.

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı ‘âşıkânesi gün gibi meşhûr-ı ‘âlem ve kelimât-ı rindânesi pesendîde-i benî-‘âdem ve şu‘arâ içre şâhib-dîvândur (Solmaz, 2005: 105).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Lâkin şu‘arâ-yı şeker-güftâr gibi maḥlaş ihtiyâr itmemişler egerçi ğazeliyyâtın tertîb-i dîvân üzre şebt itmişdür (Solmaz, 2005: 131).

Rindî: ...ḥaḳḳâ budur ki sîret-i pâki fevḳa’l-ḥadd ve meskenet-i ḥatîr-ı mest-mendi pesend-i şüleḥâ-yı zamân ve hem-dem-i fuḳarâ-yı cihân-ı râzdan ve ḥurde-şinâsân-ı Ḥaḳâyıḳ-ı pinḥân yanında gün gibi ‘ayân ve esâlîb-i nazmda şâhib-dîvân ve ḳaşâid ü mu‘ammâda ma‘ânî-i ḥâşşî firâvândur (Solmaz, 2005: 332).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: El-ḥaḳ ol nîkû-ḥışâl olan perverîşin dil mazmûn-ı belâġat-nümûn bulmaġla bî-mişâl ve ser-âmed-i emâşil idi ve zebân-ı Fârisî’de nice nice ḳaşâideler na‘t-ı seyyîd-i enâm ve menḳâbet-i e‘imme-i kirâm diyü derc ḳılmışdur ve tarz-ı ğazelde ‘âşıkâne dîvân tertîb idüp maḳbûl-i ehl-i ‘irfân olmışdur (Solmaz, 2005: 364).

Mîrek Hekîm: Tertîb-i dîvân itmişdür ve ḳaşâyidi daḥi maḳbûl-i yârândur (Solmaz, 2005: 525).

Nazmî Beg: El-ḥaḳ ol pîr-i deryâ-dil envâ‘-ı nazma mâyil ve ğazeliyyât-ı âbdârı ḥasb-i ḥâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ‘adet dîvân raḳam itmişdür (Solmaz, 2005: 562).

Yukarıda belirttiğimiz şairlerden farklı olarak Ebu'l-Fazl Efendi, Şabrî Çelebi ve Şıyâmî başka şairlerin divânlarına nazire yazmışlardır.

Ebu'l-Fazl Efendi: ... 'ale'l-ḥuşuş Ḥāce-i Ḥāfız-ı Şirāzî'nün bi't-tamām dīvān-ı ḥuceste-fercāmına kâfiye-ber-kâfiye nazîre-i bî-nazîr belki dil-pezîr taḥrîr ü taḥrîr itmişdür ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 118).

Şabrî Çelebi: Zîrâ ki ebyât-ı şu'arâ-yı müteḥaddimîn ve kelimât-ı fuḫalâ-yı müteahḫirînün dīvānların tettebbu' idüp cümlesinün maṭla'ların Cāmi'ü'n-Nezāyir yazmış ve ba'zısına nazîre-i bî-nazîr demiş ki ehl-i dil içre dil-pezîr ve maḫbûl-i fuḫāḫâ-yı ekâbir olmışdur (Solmaz, 2005: 378).

Şıyâmî'de diğer adı geçen şairlerden farklı olarak “tesvid etmek” ibaresi kullanılmıştır. Tesvid, bir yazıyı daha sonra temize çekmek üzere özenmeden yazma, karalama, müsvedde yapma anlamlarına gelir (Kubbealtı Lugati). Yani şairin divanının basılı olup olmadığı belirtilmemiştir.

Şıyâmî: Zırafâ-yı rûzgâra mâḥfî olmaya ki muḫaddemâ şehir-i İstanbul'da bir remmâl-i bî-'âr bir tatar-ı bed-girdâre kendüyi yef'alledürken basılup ol mef'ûlün fi'l-i mühmeli beyne'n-nas ḍarb-ı meşel olduğına binâen mezkûr remmâlün daḫi ḥasb-i ḥālî vâḫı' olmada ziyâde münâsib düşmişdür ve mezkûr meşnevî baḫrinde peyrev-i Ma'nevî olup yüz pâre kitâb ve elli dīvân tesvîd itmişdür (Solmaz, 2005: 397).

1.2.3. Mecnû'a

Mecnû'a, sözlükte “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki cem' masdarından türeyen mecnû'dan (bir araya getirilmiş, toplanmış) gelmektedir. Aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerin ortak adıdır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Uzun, 2003: 265-268).

Yani mecnû'a düzenli şekilde toplanmış eserleri karşılar. Gülşen-i Şu'arâ'da mecnû'a türü şairlerin adının zikredildiği kaynaklar için kullanılmıştır. Verilen örneklerin hepsinde bahsedilen mecnû'a Gülşen-i Şu'arâ'dır. Ahdî kendi tezkiresi için de “mecnû'a-i şu'arâ” tabirini kullanmıştır.

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: Ol mürebbî-i gül-i gülistân-ı suhen-verân ve maşdar-ı ‘ilm ü ‘irfân ve menşe’-i ma‘ânî vü beyân vücūd-ı ‘âlî-mağāmı nazar-kerde-i şāhib-naẓarın kirāmı olmağın mecmū‘a-i nazm-ı pür-nizāmda Nāmī mağlaş ile ihtirām-ı tām bulmuşdur (Solmaz, 2005: 431).

Beyânî: Şāhib-i tezkire bu dil-küşāyı anlaruñ dergāh çavuşlarından olduğlarına haqqında keyfū’l-ittifaq edā idüp bu mecmu‘a-i zurefāya şebt itmışdür (Solmaz, 2005: 231).

1.2.4. Tercüme

Nurgül Sucu’nun en kısa tarifiyle, bir dildeki ifadenin bir başka dile aktarılması anlamına gelen tercüme; tarih boyunca toplumların birbirini tanımada, birbirleriyle çeşitli münasebetlerle irtibat kurmasında, ilmî ve fikrî gelişmelerde önemli rol oynamış bir faaliyettir.

Eski Türk edebiyatında “tercüme” bugünkü “çeviri” anlayışını aşan bir anlam taşır. Eski Türk edebiyatında tercümenin şu şekillerini görmekteyiz.

1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler,
3. Eserin konusu aktararak yapılan çeviriler,
4. Genişleterek yapılan çeviriler (Sucu, 2006: 125-148).

Biz dördüncü maddeyi “yarı telif yarı tercüme olanlar” şeklinde adlandırmayı uygun gördük. Çünkü dördüncü çeviri biçimi, daha çok edebi eserlerde görülür.

Şair, kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi asla düşünmez ve kendini esere bağlı saymaz. Kimi parçaları kelime kelime çevirirken, kimi yerlerin sadece konusunu aktarır. Kendince önemli gördüğü yerleri ise genişleterek tercüme eder, kendi duygu ve düşüncelerini de bu kısımlara ilave eder. Neticede, eseri öyle bir hale getirir ki, artık ona tercüme demek doğru olmaz. Yazar, eserine “tercüme” adını verse dahi, bu ilk yazara karşı gösterdiği saygıdan dolayıdır (Levend, 1984: 80).

Gülşen-i Şu’arâ’da tercümenin kimin adına yapıldığı, kime sunulduğu, hangi dilden hangi dile gerçekleştiği, tercümede nazım ve nesirden hangisinin tercih edildiği ya da her ikisinin mi kullanıldığı, başarı durumu, tercümesi yapılan eserin adı gibi bilgiler yer almaktadır.

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre akrânı nâdir ve fużalâ-yı ‘asr arasında fażl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdır (Solmaz, 2005: 139).

Zîrekî: Tevsen-i ıtab‘ı ‘arşa-i eş‘ârda cüst ü çâlâk ve zebân-ı Fârisî’de güftârı ferağ-nâk olmağın **Mîhr ü Mâh** nâm bir kitâbı Türkî dilinden Fârisî’ye terceme kılmış ziyâde hûb u merğûbdur (Solmaz, 2005: 339).

Sehâbî-i Acem: El-hâk tarz-ı inşâ ve mu‘ammâda bî-naẓîr ve akrânı içre mişli nâdir ve tevâriğ-i selâtin-i müteẓaddimîn bilmede mâhir idi. Aña binâen **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i terceme idüp pâdişâhuñ hâk-i pâ-yi kimyâ-eşerine ‘arz itmiş. Ol sulţân-ı sehâ-güsterüñ hezâr in‘am-ı bî-şümârına sezâ-vâr olmuş (Solmaz, 2005: 341).

Mevlânâ Fuzûlî(‘*aleyhir rahme*’)-i **Bağdâdî:** ...ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmışdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdır ve dağî **Ravzatü’ş-şühedâ**-yı Mevlânâ Hüseyin Vâ‘iz’i be-tarîk-ı terceme **Hadîkatü’s-Sü‘edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i Һazret-i imâmdur itmâmına ikdâm kılmışdır hâlâ meşhûr-ı hâş ü ‘âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: Mâşî-zâde Dervîş Çelebi dimekle meşhûr vâlid-i ‘azîzi Şemâniye’de müderris iken fevt olmuşdur ve kendü de ‘ilm-i zâhiri tertîb üzre görmüş hûş-fehm ü şûh-ıtab‘ ve dervîş-nihâd u hûb-i‘tikâd kimsedür ve üslûb-ı nazmda gereği gibi şâ‘ir ve tarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ ‘Abdullah Hâtîfî’nüñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Mehemmed ‘Assâr’uñ **Mîhr ü Müşterî**’sin ve ekşer-i fużalâ-yı ‘Acem kitâbların terceme itmışdür (Solmaz, 2005: 463).

1.3. Eserin Yazılışıyla İlgili Bilgi ve Tanıtlar

1.3.1. Eserin Yazılış Sebebi veya Vesilesi

Gülşen-i Şu‘arâ’da eserin yazılış sebep veya vesilesinin önemli bir yer tuttuğu görülmekle birlikte, yazılış sebebinin çok çeşitlendiği tespit edilmiştir. Bu sebepleri ayrı başlıklar altında toplayıp tasnif ederek her başlığı kendi çerçevesinde açıkladık.

1.3.1.1. Şehzadelerin Konu Edinilmesiyle Yazılmış Şiirler Vardır. Pîrî Paşa

ve Celâl Efendi Sultan Süleyman Han'ın şehzadelerini konu edinen şiirler yazmışlardır.

Pîrî Paşa: Hazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânuñ şâh-zâdeleri Sultân Selîm Hân ve Sultân Bâyezîd Hân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pâmâl olup 'âkıbetü'l-emr Sultân Selîm Hân nâşır u menşûr ve 'adâyı maẖhûr kılduğda Sultân Selîm Hân-ı mezķûruñ medħinde paşa-yı müşârunileyh bir ķaşîde-i pür-me'âl nazm ķılmış. Cümlesinden üç beyt raķam olundu. *Şi'r*:

Gird-i râhuñ gözlerüme sürme-i feth ü zafer
Eyledüm ihlaş ile ħusrev ü 'âlî-güher

Aşdıķa-yı devletüñ olsun hemîşe ser-firâz
Gerden-i a 'dâñı maķtu' eyleye tiğ ü teber

Pençe-i ķahrundan a 'dâya ħalâş imķanı yok
Pîşe-i rezm içre şâhâ şîrîn ersin şîrîn er (Solmaz, 2005: 108)

Celâl Efendi: Ol zamânda pâdişâh-ı 'âlem-penâh Sultân Süleymân Hân-ı felek-bârgâh ħazretlerinin şeh-zâdeleri ki Sultân Muştafâ ve Sultân Meħemmed ve Sultân Selîm Hân ve Sultân Bâyezîd ve Sultân Cihângîr cümlesi serîr-i sıhħatde ve mesned-i âfiyetde kâmrân idiler. Sâbıķü'z-zıkr bu ħâlde mütereddid olup '*acaba bu penc-i güher-senc şeh-zâdelerüñ ķangısınuñ âsitân-ı felek-âşiyânlarına intisâb itmek savâb ola* diyü mütefekkir ü müteħayyir iken ol derde çâre içün ħâtîr-ı fâtırlarına istiħâre ħuţûr idüp ħ'âb-ı nüşîn ile ħużûra varduğda bir pîr-i rüşen-zamîr müşîr-i beşîr olup bu ħadîs-i şerîf-i vâcibü't-ta'zîmi ta'lîm yüzinden tefhîm itdirdükden sonra bî-iħtiyâr bî-dâr olup vâķı' olan işâret-i pür-beşâret cevâhirin silk-i nazm-ı âbdâra çeküp ħıdmet-i şeh-zâde-i 'âlî-tebâr a'nî Sultân Selîm Hân-ı kâmkâruñ âsitân-ı felek-medârlarına müteveccih olup bu ķıt'a-ı bedî'iyi 'arz-ı 'izz-i hużûr-ı pür-ħubûrlarına vüşûl buldurmuşlar. *Ķıt'a*:

Bir gice vâķı'amda bir püsere
Didüm ey şeyh-i 'âķil ü dâñâ

Hazret-i pâdişâh-ı devrânuñ
Penç şeh-zâdesi ki var zîbâ

Biri bebr ü biri esed biri şîr
Biri simurğdur biri ‘anķā

Ķangısı taht ü tāca mālîk olur
Ķangısıdur cihanda Hızr-ı beķā

Baņa bu sırrı didüm i ‘lam it
Didi *ħayrû’l-umurı evsātuhā*⁷ (Solmaz, 2005: 120)

Pîrî Paşa, Sultan Selim Han ve Sultan Bayezıd Han’ın arasındaki cenk sonucu galip olan Selim Han’ı methetmek için şiir yazmıştır. Celâl Efendi, Sultan Süleyman Han’ın beş şehzadesinden hangisinin tahta geçeceği konusunda tereddüte düşüp istihareye yatmış ve gördüğü rüya sonucu Şehzade Selim Han müjdelenmiş, bunun üzerine rüyasını konu alan bir kıt’a yazmıştır.

1.3.1.2. Şairlerin Âşık Olmaları Üzerine Yazdıkları Şiirler Vardır. Hâce Çelebi, Âgehî, Âfitâbî, Behiştî Efendi, Hâlîfe, Derûnî, Mevlânâ Sâmi, Ğarîbî, Meşrebî gibi tezkirede yer alan şairler aşk konusunu işlemişlerdir.

Hâce Çelebi: ...sābıķū’z-zıkr ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrîn-rikābuñ ‘āşık-ı bî-ķarārı olup inān-ı ihtiyārı elden virmiş gāh u bî-gāh cevelāngāh yirlerin seyr ü temāşā içün dolanurmuş. İttifāķen bir kere mülāķat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bî-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde ĥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rüzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bî-ihtiyār ĥasb-i ĥāl-i dil-i zār diyü naķş u nigār ķılmış bu evrāķda şebt oldu. *Maṭla‘* :

Bî-ħod oldum eşer-i sūmm-i semendin göriceķ
Hālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göriceķ (Solmaz, 2005: 133)

Âgehî: Niteki zamān-ı evāilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryā-yı ‘ışķa şalup müstağraķ-ı baħr-ı mevc-i ĥırmān olup ol hevāyla gemiciler ıstılahātın cem‘ idüp bir ķaşıde-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār ğavvāş-şifāt baħr-ı ‘amīķden kenāra çeküp

⁷ -İşlerin hayırlısı orta olanıdır.

der-güş-ı erbāb-ı hüner ve meşhūr-ı baħr ü berr olmışdur. Bu bir kaç beyt kaşīde-i mezkūrdandur. *Kaşīde* :

Çekdirüp firķateñi bizden ırağ olduñ sen
Baħr-ı firķatde nīce fırtınalar çekdüm ben

Barbariçeñ siyeh aţlasdan olaldan cānā
Gemici neftilerin ‘āşık-ı zār itdūñ sen

Seyr iden yüzüñi deryāda irişür Hızır’a
Ķadre uğrar seni bir kerre Ķadırgada gören

Baħr-ı ‘ışık içre yürürsem n’ola yelken torıda
Bir Ķaramī baķıcı yāre esīr oldum ben

Alamarğayla yūri yoğ ise yil yelkende
Çūñki ‘āşık olımazsın hele bāri yelten

Geldi çatdı dil ü cān zevraķına derd ü belā
Bizi çignetmege bu fūlk-i felek dutdı dümen

İtmek ister isen eger bağ-ı cihanda manca
‘Amel ü zūhd Ķumanyasını vāfir yüklen

Orsa varsañ çıķamazsın poca gitseñ girdāb
Nice Ķullansañ atar Ķaraya bu keştī-i ten

Baħr-ı ‘ışık içre olan ‘āşıkā pend ey nāşih
Ķaradan alet oñarmaķ gibidür geñ yaķadan

Kelimātum dūr-i deryā-yı Ķaķīķat añlar
Baħr-ı ma‘nāda şināverlik iden ehl-i suħen

Olsa deryâ kumı miqdârı kayırmaz derdün

Sâ'âti var geçer ey Âgehî şabr it katlan (Solmaz, 2005: 210)

Âfitâbî: Sâbıkan mezkûr Kurd nâm bir kemân-ebrû cevâne ya'nî bir âşüb-ı dil ü câne 'âşık-ı nâ-tüvân olup zarâfet-âmîz bir maṭla'-ı pür-sürûr elfâz-ı belîğ ile meşṭûr ol dilber-i perestîze 'anber-rîz-i kalemle raḳam kılmış şebt olundu.

Kemân-ı bahtını sa'd ile kurdı

Ḳara bağına kim ki çekdi Ḳurdi (Solmaz, 2005: 213)

Behiştî Efendi: Rûz u şeb şevk u zevkten 'ayş ü 'işretten ḥâlî olmayup sehî-ḳadd sîmberlerle ve lâle-ḥadd dilberlerle seyr-i saḥrâ ve geşt-i zâr-ı vefâ etrafına revân olup gûyâ reşk-i ḥuld-ı berîn içre ḥûr ü gılmân ve manzûr-ı dîde-i pîr ü cevân olan cevânlar ile zevk ü şafâda maḡrûr ve terennümât-ı ṭarab-efzâ ile nevâda mesrûr iken bu maṭla'-ı meşṭûr kılmış aşḥâb-ı 'ayş ü ḥuzûr arasında meşḥûrdur. *Maṭla'*:

Tene dırnâ diyü meclisde sürûr itseñ sen

Başlar ey rûḥ-ı revân ditremege dir dir ten (Solmaz, 2005: 225)

Ḥalîfe: Nevbet bir neḳḳâreci dil-berine degdükde üç beyt edâ-yı bülend ile derc idüp âvâzesi tâk-ı 'âleme velvele ve nüh revâḳ-ı âsmâne ḡulgule şalmışdur. *Nazm* :

Biri neḳḳârecidür adı Ḥayder

Olupdur cümle ḥüsn ehline mihter

Çıkup bir cebîne dir ol mâḥ tal'at

Güneş sen git benümdür şimdi nevbet

Öz adına çalar devlet nefîrin

Ne ḳara gündedür görmez faḳîrin (Solmaz, 2005: 288)

Derûnî: Mezkûr zamân ile bir cevân-ı nâ-mihribâna 'âşık-ı nâ-tüvân iken bir meclisde şeyṭan laḳabla şöhret bulmuş bir raḳîb-i dîv-sîret dil-berine bâde-i nâb şundukda 'alâ-vechi'l-'itâb bu beyti bedîhe dimiş ol âğyâr-ı zîşt-kirdānuñ ḡürlığına *Beyt*:

Sāḳiyā öpme raḳībūñ ayağın eyle şikest

Âdem oldur ki şıya ḳaşd ile şeyṭān ayağın (Solmaz, 2005: 304)

Mevlânâ Sâmi: Dürr-i Necef laḳābıyla mülakḳāb ‘Alī nām bir cevān-ı pāk-meşreb [için] dimişdür. *Beyt:*

Virdi cihanda silk-i cevāne çün şeref

Lāyık degül mi dinse ‘Alī’ye dürr-i Necef (Solmaz, 2005: 354)

Ġarībî: Mezkūr Ġarībî ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrīn riḳāba üftāde-i dil-dāde iken bir dīv-sīret raḳībî hicv itmiş. Mezkūr hicvden ḥayli ter düşüp ḳāḍīya varır. Müşārünileyh ol eşnāda bedīheten bu tārīḥi ol ḥāruñ başına tevciḥ diyü sebt itmiş bed degül nīkdür. *Ḳıṭ‘a Tārīḥ:*

Beni hicv itdi diyü da‘vā idüp bir ebleh

Ḳāḍīya varup itdügi sicillāt ile

Ben de inkār ḳılup ḥāşıl ı bu da‘vānuñ

Didüm ol arada tārīḥini ebyāt ile (Solmaz, 2005: 459)

Meşrebî: ‘Alī nām bir cevān-ı nāzenīn ve bir māh-ı zühre-cebīnūñ ‘ışḳıyla dest-i zībāsına dāğ-ı āteşīn yakmış ol eşnāda ol şā‘ir-i maḥabbet-endüz bir ḡazel-i pür-süz dimiş bu evrāḳda bir iki beyti erḳām olundu. *Şi‘r*

Dilā yazuḳsınırdı öpmege ‘ālemde cān anı

Elinden yandum ol dāḡuñ ki yakdı dest-i cānānı

Bozulmasun diyü yārūñ fitil-i dāğ-ı cān-sāzı

Aña bend eyledüm bir nice yirden rişte-i cānı

‘Alī ‘ışḳına yüz biñ dāğ-ı şevḳ ur Meşrebī cānā

Erenler sikkesidür yan severseñ Şāh-ı Merdānı (Solmaz, 2005: 538)

Verilen örneklerin tümü aşk duygusu ile yazılmış olmasına rağmen konuları ve yazılış sebepleri bakımından çeşitlilik arz eder. Hâce Çelebi gençliğinde âşık olduğu güzelin atının sadece ayak izini görmekle duyduğu heyecanı dile getirmiş, Âgehî bir gemici dilberine gönül vermiş aşkının karşılığını bulamayınca maşuğunun mesleğine ait terimlerle bir kaside yazmış, Âfitâbî Kurd lakaplı bir civana âşık olmuş, zayıf düşmüş fakat sevinç dolu, etkili, zarif sözlerle çok sevdiği dilber için anber akıtan kalemmini dile getirmiş, Behiştî Efendi gece gündüz dilberlerle dolaşma ve zevk halinde iken hoşnutluğunu ve memnuniyetini dile getiren matla'ını söylemiş, Hâlîfe'nin bir nekkareci dilberine gönlü değmiş ve yüce aşkı kadar ses getiren şiirini söylemiş, kendi deyimince 'âleme velvele asmane gulgule' salmış, Derûnî sevdiği dilberine rakibin bade sunması üzerine irticalen kötü amelli rakip için bir beyt söylemiş, Mevlânâ Sâmi dürr-i necef lakaplı bir genç için beyit söylemiş, Ğarîbî gönül verdiği dilber için rakibi hicvedince bu hiciv yüzünden kadıya düşmüş ve bir tarih kıt'ası yazmış, Meşrebî ise aşka düşüp ateş ve yanma dolu bir gazel yazmıştır. Herkeste ortak olan aşk duygusu şairleri etkilediği farklı yönleriyle ele alınmış ve bu eserler ortaya konulmuştur.

1.3.1.3. Padişah, Devlet Adamları ve Devlet Görevlileri ile Olan Çeşitli Münasebetleri, Onların İhsanlarını Konu Alan Şiirler Vardır.

Kâmî Efendi: ...pâdişâh-ı sa'âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i neşr ü nazm ile Türkî'ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139)

‘İzârî Çelebi: Püşîde olmaya ki pâdişâh-ı kâm-yâb a'nî Sultân Süleymân-ı felek-cenâb sâlik-i râh-ı şavâb olup yasağ-ı bâde-i nâb itdükde ol şâ'ir-i şîrîn-kelem bâde-i gül-fâm ile meyhâne hakkında bir matla' -ı mestâne dimişdür şebt olundu. *Matla'* :

Meyhâneler kapandı vü bitdi şarâb işi

Devşür simât-ı 'işreti oldı hōş -âb işi (Solmaz, 2005: 424)

Ele aldığımız Kâmî Efendi ve 'İzârî Çelebi örneği, şairlerin yaşadığı dönemde hüküm süren padişahlar ile ilgilidir. Kâmî Efendi padişah namına Türkçe'ye eser tercüme etmiş, 'İzârî Çelebi Sultan Süleyman Han'ın badeyi yasak etmesi üzerine meyhane hakkında bir matla demiştir.

Rızâyî Efendi: Bu maṭla‘ı kendülere Ferhad Ağa iltimâsıyla medrese virüldükde buyurmuşlardur tamâmı ḥasb-i ḥâlleridür. *Beyt* :

Sipehr rā çî ‘aceb ger koned ri‘āyet-i dūn
Ki cuz mütāba‘at kār key koned gerdūn⁸ (Solmaz, 2005: 155)

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan serdār-ı ‘ālî-mikdār olan vezîr-i a‘zām Muştafâ Paşa vefât idüp yirine vezîr-i a‘zām olan Sinân Paşa diyār-ı şarka ‘asākîr-i zafer-mü’eşşire serdār-ı feth-âşār naşb olundukda bir târîḥ-i meze-dār-ı zîbâ diyüp müşārünileyh paşaları ol târîḥ-i ra’nâda zîkr itmîşdür taḥrîr ü taştîr olundı. *Şî‘r* :

Bi lisânî ‘Arabî kâle Şemsî târîḥ
Muştafâ Paşa râhe ebeden fecâe Sinân⁹ (Solmaz, 2005: 376)

Minnetî: ...Hüseyn Paşa-yı ‘ālî tebār Laḥsâ’ya beglerbegi kām-kār oldukda Sâbıķū’z-zîkr efkār-ı bîkr ile bir târîḥ-i âbdār-ı dürr-i şehvâr ḥāk-i pây-i kimyâ-âşârlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzâr ve pesend-i ṭab‘-ı merdüm-i ebrâr olmış. *Fi’t-târîḥ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma‘deni luṭf u kerem kânı
Revâdur olsa luṭf-ı pâdişāhî saña erzânî

Bu peygām-ı sürûr-encâmı güş idüp didüm târîḥ
Biḥamdillah bugün Laḥsānuñ olduñ mîr-i mîrânı (Solmaz, 2005: 546)

Enverî: İttifāken bir gün iki desti şarāb ile ol rind ḥāne-i ḥarāba giderken şubaşıya rast gelür. Envā‘-ı ‘itāb u ‘ikāba müsteḥaḥ oldukda hemân bedihe bu beyti okıyırır. Bu eş‘ār-ı âbdāruñ yüzi şuyına ḥalāş bulur mezkûr beytin bir mışra‘ı Aḥmed Paşa’nuñ Kerem kaşîdesindendür taẓmîn-i ḥaş vāķı‘ olmışdur. *Beyt*:

İki destüm ṭolı mey destümi şındurma benüm
Ṭotalum iki elüm ḳanda imiş ḳanı kerem (Solmaz, 2005: 221)

⁸ -Felek alçağı gözetirse buna şaşılmaz; çünkü felek gözetmeden başka ne yapar ki...

⁹ -Şemsî, Arap diliyle tarih söyledi: Mustafa Paşa ebedî olarak gitti ve Sinan geldi.

1.3.1.4. Dini Aylar, Bayramlar ve Din Büyüklerinin Sohbetine, Dergâhına Nâil Olma Üzerine Yazılan Şiirler Vardır.

‘Adlî Efendi: Bir zamānda eyyām-ı rûze müştedd ve hengām-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suhen-dāndan *rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cânımuza kâr itdi* ‘ıydıyye bir şî‘r-i âbdārla elem-i ‘aşımız ref’ ve *gam-ı cû‘ümüz ref’ eyleseñüz olmaz mı* diyü iltimās itdüklerinde bu gâzel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed ‘ıyd-ı pür-tâmid ve feth-i bâb-ı ‘işret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler.

Ber-çarâf olsa gam-ı rûze vü bayram olsa
Merhabâ itmege el virse güzel râm olsa

Feth-i ebvâb-ı şafâya bu kilîd olsa maḥall
Tâ ki ‘işret yüzini görmege bir cām olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şād u ḥurrem
Elem ü gamla heman zâhid-i ḥod-gām olsa

Ne gerek yâri girift itmege meclisde eger
Nuqlümüz dâne olup neş’e-i mey dām olsa

‘Adli’yâ rûze dükendi gel e bayram idelüm
Nice bir söyleyelüm derd ile aḥşâm olsa (Solmaz, 2005: 174)

Penâhî: Zîrâ ki müddet-i medîd ve ‘ahd-i ba’îd Mevlânâ’nuñ âsitânın penâh idinüp şeyḥ-i ḥânḳâh ve meşnevî-ḥ’ân-ı dergâh-ı ‘ârif-i billâh olmuş. Gûyâ ki bir gün maḥâfil-i erbâb-ı hidâyetde şevḳ-ı şems-i pür-ḥarâretle vecd ü ḥâlet irişüp raḡş u semâ‘a bî-iḥtiyâr mânend-i zerre-i bî-miḳdâr girüp bu beyt-i ḥasb-i ḥâl-i dil-i bî-ḳarâr dimiş. *Beyt*:

Şevḳ-ı Mevlânâ ile tañ mı semâ‘ itsem bu gün
Zerre lâbüd raḡş ider toḳınsa şemsün pertevi (Solmaz, 2005: 235)

‘Adlî Efendi Ramazan ayı ve oruç vasıtasıyla şiir yazmış, Penâhî Mevlânâ’nın dergâhına erişmiş, dini cezbe ile kendinden geçip semaya başladığında ağzından bulunduğu hali belirten bir beyit dökülmüştür.

1.3.1.5. Bir Devlet Hizmetine Katılma veya Bir Devlet Hizmetinden Azledilme, Çeşitli Sebeplerle Ulufenin Kesilmesi Gibi Durumlarda Yazılan Şiirler Vardır.

Şemsî-i Dîvâne: Ba’de zamân kazâ-yı Kaţîf maḥlûl olur. *İşte tâlî’ünde bir kâdîlık düşdi gidersen* didükde ol merd-i mechûl *giderin* diyü kâbul eyler. Mezkûr Efendi tekrâr ider *eger gitmezsen talâk-ı selâse üzerine olsun mı* diyü cevâb virür *imdi Kaţîf kâdîlığı düşdi* didükde ihtiyâr idüp kazâyâ râzî olmuşlar. Mezkûra ba’zı yâran tahsîn yüzinden dirler ki *şânuñuza lâyıḡ kâdîlık degüldür niye râzî olduñ* diyü riş-ḡand itdüklerinde *n’eyleyüm şu maḡûle bir ḡâl vâkı’ oldı eger ‘avret boşamaḡ vehmi olmayaydı kâbul eylemezdim* diyü cevâb virür. Yârâna bu ḡitâb-ı müsteḡabı hezl-ḡüne gelmegin ḡâyetde ḡazḡ idüp gülmedin bî-tâb düşerler ve başına mezelemeg içün meges-vâr üşerler. Ba’dehu üftân u hîzân Kaţîf’e revâne olup gitdükde ol zeminüñ âb u hevâsı mizâc-ı ḡâbîşine sâz-kâr u muvâfîḡ olmamaḡla ol diyârı zem ḡarḡıyla kadḡ idüp bir ḡazel şebt oldı. *Ḡazel* :

Teb-i ḡasret cânımı ḡâyet ile itdi nahîf
Odlara yansun yıḡılsun dilerüm mülk-i Kaţîf

Ey Süleymân-ı cihan şöyle za’îf itdi belâ
Göḡe of dir iseñ uçar hem çü pür mür-ı za’îf

Gözlerüm yaşını baḡreyne revân eyledi ḡam
Dervîşüñ yâdına ḡarḡ-âb-ı belâ oldı ḡayif

Elde avucda nesne yok idem ‘azm-i sefer
Bir tehî dest ḡaldı ḡurbetde bî-çâre za’îf

Ḡaldım ayakda eyâ kân-ı kerem menba’-ı cûd
Dest-ḡîr ol Şemsîye bir çâre eyle ey laḡîf

Laḥsa'yı da bu üslûb üzre ta'rîf idüp teşrîf buyurmuşdur. *Eyzân gâzel* :

Seng-i miḥnetle yapılmışdur binâsı Laḥsa'nuñ
 'Âkıbet ğamla yire giçer esâsı Laḥsa'nuñ

'Âşıq-ı dîdâr olup ider derûn-ı dilden âh
 Gözlerüm yaşı gibi çok mâcerâsı Laḥsa'nuñ

Kâkülûñ serdâr olup serḥadde çok başlar keser
 Şâh-ı 'âlem geçinür mîr ü gedâsı Laḥsa'nuñ

Bunda kalanuñ başı vü gidenüñ malı gider
 Ehl-i 'ışk olur perîşân bu hevâsı Laḥsa'nuñ

'Âşıq-ı bî-çâreler Şemsî niçe itsün karar
 Yoq durur bir gönül egler mehlikâsı Laḥsa'nuñ (Solmaz, 2005: 374)

Şemsî-i Dîvâne Katîf kazasına memuriyet ile gönderilir ve kadı olur. Ancak lahzayı beğenmez, mizacına uygun değildir. Bu durumu dile getirmek ve lahzayı yermek amacıyla bir gazel yazar, yine ona ait olan diğer gazelle lahzayı tasvir eder.

Şemsî-i Dîvâne: Aña binâen bu mecma'-i zırafâya yârân-ı suḥendân ibrâmı ile erḳâm olundu ve Kaṭîf kâḏılığında Ferec nâm bir mültezim-i serencâm vefât idüp esbâb-ı mîrîden dellâlde ḥarâc alup satılduḳda bu iki beyti dimişdür. Bu beyitlerle ḥaylî şâdmândur ve tefâḥûri fevḳa'l-beyândur. *Nazm* :

Mültezim olalı Kaṭîf'e Ferec
 Derd ü ğamdan bulmadı gönli ferec

Mâl-ı mîrî yiyenüñ ḥâli budur
 Giyerüz esbâbı dellâlde ḥarac (Solmaz, 2005: 376)

Şemsî-i Dîvâne Ferec kasabasında kadılık yaparken orada karşılaştığı bir durum üzerine bu nazmı yazmıştır.

Ca'fer Çelebi: Elān İstanbul kâdîsi olan Kâdî-zâde Efendi'nün dānişmendidir. Mezkûra 'arz-ı hıdmetin tevfiẓ itmişler imiş. Bir nîce günden soñra ol hıdmetden 'azl olmuş. Hasb-i hâli bir kıt'a-i bî-mişâle nazm kılmış zıkr olunur. *Kıta* :

Kesme cevri ü cefânı bendeñden
Zahmetüñ baña 'ayn-ı rahmetdür

Bende-i bendeñüm hemîn maşşûd
Hıdmet-i 'arz u 'arz-ı hıdmetdür

Ol esnâda bir mikdâr zamân mezkûr efendisinüñ hıdmetlerine varmadığına binâen *El 'özü maqbûlün 'inde'l-kirâmî* fehvâsıyla bir kıt'a-ı ğarrâyı terkîm ü imlâ itmiş. *Kıta* :

Varmasam hâk-i pâye ger dâim
Şanmañuz anı kâdr ü pâyemden

Hayfdur k'ola tîre her lahza
Âsitân-ı şerîf sâyemden

ve lehu : Kûyuñ etrâfın ırâkdan görürüm
Olmasuñ diyü kilâbuñ bî-huzûr

Yakına var ğam ki nâ-geh birisi
Yapışup damağa dime ki dūr (Solmaz, 2005: 257)

'Aşkî: Babası dergâh-ı mu'allâ yeñiçerilerinden imiş ve kendü de ol bölükde iken nâgâh gerdiş-i devr-i felekden toköz yüz altmış üçde teninde bir 'arîza peydâ olmuş. Hıdmetinde kuşûr ve zahmetle rencür olduğu ecilden 'ulûfesin kesmişler. Ol esnâda pâdişâh-ı dîn-penâha ve Hâkan-ı Süleymân-bârgâha bir ğazel-i ğarrâ diyüp şunmış matla'ı budur. *Nazm* :

Pâdişâh-ı cihân penâhuñ ben
Nîce yıl işiginde çâker idüm

Haste oldum kesildi dirliceğüm
 Sağ olursam şolağ olam dir idüm

Pādişāh-ı cihān a' nī Sultān Süleymān-ı zamāna bu ğazel bahāne olup teķāüd tārīķı ile on akçe ihsān buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 438).

Ca'fer Çelebi görevden azl edilmesi üzerine hâlini dile getiren bir kıt'a, sonrasında danışmendi olduğu Kâdî-zâde Efendi'nin hizmetine varmadığına binaen özür ve bağışlanma için bir kıt'a yazmış, 'Aşķî vücudunda ortaya çıkan bir hastalık sebebiyle görevini yapamaz olmuş ve ulufesi kesilmiş, bunun üzerine padişaha gösterişli bir gazel yazmış, bu gazel vasıtasıyla padişahın on akçe ihsanı ile emekli olmuştur.

Minnetî: ...ve sezā-vār-ı eyālet olan Hüseyn Paşa-yı 'ālī tebār Laḥsā'ya beglerbegi kām-kār olduğda Sābıķū'z-zıkr efkār-ı bıkır ile bir tārīḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab'-ı merdüm-i ebrār olmuş. *Fi't-tārīḥ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma'deni luṭf u kerem kāmı
 Revādur olsa luṭf-ı pādişāhī saña erzānī

Bu peygām-ı sürür-encāmı güş idüp didüm tārīḥ
 Biḥamdillāh bugün Laḥsānuñ olduñ mīr-i mīrānı

Paşa-yı 'ālī-şānuñ mesmū'-ı şerīfleri ve maḥbūl-i ṭab'-ı laṭīfleri olup mezkūrı vilāyet-i Laḥsā'da bir kādīlīg ile ber-murād idüp ol pāk-nihādı dünyevī imdād ile kıyūd levāzımından āzād itmişler (Solmaz, 2005: 546).

Minnetî Hüseyin Paşa Lahza beylerbeyi olarak atanınca bir tarih yazar. Bunun üzerine Hüseyin Paşa'da Minnetî'yi lahza kadılığına atar.

1.3.1.6. Şairlerin hem Kendisini Eleştirmesi hem de Diğer Şairlerle Aralarındaki Çekişmelerin Mizah Yoluyla Dile Getirilmesiyle Oluşan Şiirler Vardır.

Hıfzî: Ḥayfā ki zārīf-i laṭīf ü şā'ir-i naşīf-i naḥīf şī'r ü şu'ūr mābeyninde şöyle meşhūr ve bir mertebede ter-mizāc kimsedür ki dāimā kendü ḥūyından bī-ḥuzūr olur ve ol

bābda bî-‘ilâc idügi zebân-ı yârânda mezkûrdür. Bu ğazel-i mestâne hasb-i hâl-i rindân-ı zamân olduğıçün şâhid-maķâl ve mübeyyen-i hâl ve vaşf-ı mecâlis-i erbâb-ı dünyâ olsun diyü peydâ itmişler. *Ġazel*:

‘Ālimüñ mertebesin gör ne kadar ber-terdür
Başdan bezm-i şafâ bir ayağ altı yirdür

Ne kadar vahşi ğazâl olsa da rāmuñdur yār
‘Işk-ı dīvâneligin gör ki ne vādilerdür

‘Işk-ı Manşûra felek bay-şifât baş egdi
Ol ne Hâllâc durur gör bu nîce çenberdür

Dehen-i nâzüki ter düşdügine cānānuñ
Yok yire ol lebi nev haţtı yine muğberdür

Söz güherdür dir iseñ Hıfzî-i şâfi-dile gel
K’andan ğayrıda bulunmaz o bir cevherdür (Solmaz, 2005: 272)

Hıfzî kendi nazik, çabuk alınan mizacından rahatsız olur ve içinde bulunduğ u hâl için bu gazeli yazar.

Tâbî-i Büzürg: Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük Tâbî dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tâbî-i Kūçek ki zu‘mı kendüden büyük vâķı‘ olmuş dâimâ mağlaşları iştirâk üzre olmağın birbirleriyle hırhır-ı da‘vâdan hâlî degüllerdür. Bu hâletde bir gün zurefānuñ ber-güzîdesi ve şu‘arānuñ pesendîdesi Büyük Tâbî’ye Emānî rāst gelür. Müţāyebe tarîķıyla *ķanı Kūçük Tâbî görünmez* diyü aña su’āl ider. Mezkûr dağı hāzır cevāb olup laţife yüzinden bu beyti ‘ale’l-fevr nazm itmiş raķam oldu. *Beyt*:

Tâbî-i Kūcegi görmek dileyen
Görsün işte etegüm altında (Solmaz, 2005: 243)

‘**Aṭā**: Mezkûruñ ṭarīḳ-ı hicvde ma‘ānī-yi rekīk ile muḳaṭṭa‘āṭı çokdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvīd olmadı lâkin cümlesinden bu kıt‘a ki çendān elfāz-ı mühmelesi yok ḳahve fincānı ḥuṣūṣunda Küçük Tâbi vâsfında dimiṣdür ṣebt olundu. *Ḳıṭ‘a* :

Ne revādur seriḳa ṣāḥibi Tâbī sen iken
Baña işnād idüben eyleyesin bühtānı

Dāyireñ ben bilürem n’eydüğini gel berüye
Saña çalmaḳ nic’olur göstereyin fincānı

Mezkûr Tâbī ḳahve-ḥāneden fincān çalmaḡla iştiḥār bulmıṣdı kıt‘aya andan sezāvār olmuṣdur (Solmaz, 2005: 444).

Tâbî-i Büzürg (Büyük Tâbî) ile Tâbî-i Küçek (Küçük Tâbî) mahlas ortaklığının da verdiḡi durumla birbirleriyle sürekli hır gür halindedir. Büyük Tâbî bir gün Emānī’ye rastlar, o da Küçük Tâbî’yi sorunca latīfe yoluyla bir beyt söyleyiverir. ‘Aṭā da Küçük Tâbî’nin kahvehaneden fincan çalıp iftirayı kendisine atması üzerine Küçük Tâbî vâsfında bir kıt‘a söylemiştir.

1.3.1.7. Şairlerin Söylediḡi Bu Latīfeler Sadece Diḡer Şairlerle Sınırlı Değildir. Bazen Bu Şakalaşmalar Dönemin Esnaflarıyla da Olmuştur.

Behiştî Efendi: Mezkûruñ ṭab‘ı ziyāde küṣāde olmaḡın laṭīfeleri gāyetde çokdur. Cümlesinden biri budur ki ḳaṣaba-i mezbûrede zümre-i sipāhdan Baba Ḳuşeyrī nām nedīm-i ḥās u ‘ām olan yaḡ-fürüşüñ ittifāken bir gün teferrüc-künān cānib-i yaḡdānına revāne olduklarında müṭāyebe yüzinden ḳarısına müte‘allıḳ bu beyti bedihe ḥüb buyurmuṣdur nüdemāya maṭlûbdur ṣebt olundu. *Beyt* :

Ḥarāretten meded öldük Ḳuşeyrī
Bize in‘ām ü ‘ām eyle ḳarından (Solmaz 2005: 230)

Ḥızrî: Ol zamānda İstanbul’da iki meze-i rûzgār ve her birisi bir laḳabla nāmdār aḡāveyn var imiş. ‘Ārifîn-i cihān ve ḥōṣ -ṭab‘ān-ı zamān birine boza-ḥāne ḳocı ve birine

kepek dānesi dirlerdi. Sābıķū'z-zıkr anlarıñ haķķında hezl ıarıkıyle bir kıt'a derc itmişdür ki mezeden ħālī degüldür. *Κıt'a* :

Oldı şehr içre çün ser-i zuraşa

Boza-ĥāne ķocı kepek dānesi

Ya İlāĥı buları eřĥāřa

Meze içün toĥurdı mı ānesi (Solmaz, 2005: 290)

Behiřti Efendi, Çorlu'da Baba Kūřeyri namlı bir dondurmacıya rast gelir, lâtime amacıyla Baba Kūřeyri'nin karısına irticalen bir beyit okuyuverir. Hızri, İstanbul'da bulunan boza-ĥāne ķocı ve kepek dānesi lakaplı iki lezzet ustası kardeş için lâtime yoluyla bir kıt'a söyler.

1.3.1.8. Sadece Şairler Deĥil Tezkire Yazarımız Aĥdī de Devlet Büyüĥü Piri Paşa İçin Bir Şiir Yazmıştır.

Piri Pařa: On dört kerre yüz biñ aķçe ile (Adana'ya) beg olmişlar. Bu bende-i sergeşte ol şehre irdükde evřāf-ı ĥamīdelerinin biñden birin bir ķařide-i şikeste-bestede nazm idüp ĥāk-i pāy-i řerīflerine ve 'izz-i ĥubūr-ı laşiflerine revāne itdükden soñra bir nıce beyt ķalem-i dü zebān ile bu evrāk-ı periřāne řebt olundu. *Nazım* :

Zübde-i piri ü cevān eşref-i ebnā-yı zamān

Şāĥib-i aşl u neseb ĥāzret-i Piri Paşa

Tuyi ān řā'ir-i pākize suĥen kez ser-i luşf

Lezzet-i zevķ-ı kelām-ı tu buved rūĥ-fezā¹⁰

Kıst ĥayr ez tu der in şehr eben 'en ceddin tā

Mescid ü medrese sāzed zi 'aşa zi behr-i Ĥudā¹¹

¹⁰ - O temiz sözlü şair sensin, öyle ki lutf ile, senin sözünün tadı ruhu güzelleştirir, rahatlatır.

¹¹ - Allah rızası için, bu şehirde atalarından bu yana, baĥıř yoluyla mescit ve medrese yapan senden başka kim vardır?

Reh-revân-râ neresed memleket-i ẖĩş be-bād
Geşte ĩn şehir be-devrân-ı tu bih ez heme cā¹²

Kes ne-nâled diger ez bīm-i ğarībī hergiz
Z’ân ki geşttest cenâb-ı tu melâz-ı ğurebâ¹³ (Solmaz, 2005: 107)

Ahdî, Pîrî Paşa’nın bey olması üzerine duyduğu sevinci ve onun ihsanlarını dile getiren bir şiir yazmıştır.

Son olarak eserlerin yazılış sebep veya vesilesini toplarsak, eserlerin çok çeşitli sebeplerden dolayı yazıldığını görürüz. O dönemde şairi etkileyen herhangi bir olay şiire konu edilmiş, kimisi amaç gözeterek kimisi amaç gözetilmeden yazılmıştır. Olay anlatıldıktan sonra sunulan her şiir parçası konusu bakımından olay ile bizzat ilgilidir. Bütün bu tespitlerimizden hareketle şairi etkileyen olaylar, dönemin yapısını kavramanın yanı sıra latîfelerle de şairler arasındaki çekişmeleri ve kültürel bir unsur olarak önceki dönemlerin mizah anlayışını da kavrayabiliyoruz. Meslek grupları, meslek gruplarının önemi, verilen kimi örneklerden hareketle beldeler hakkında bilgi ediniyor, şairlerin mizaçlarını kavrayabiliyoruz.

1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı

Bir eseri anlayabilmek için onu ortaya çıktığı tarih ile birlikte değerlendirmek gerekir. Hiçbir sanat ve edebiyat eseri çağından, yazıldığı dönemden bağımsız değildir. Bu durum inceleme yaparken şairin zihniyeti ve dönem hakkında bizi aydınlatacaktır. Gülşen-i Şu’arâ’da da eserin yazılış zamanı önemli bir yer tutar. Tezkirenin müellifi Ahdî, zaman kavramını belirtirken iki farklı yol izlemiştir. Aḥmed Paşa, Yümnî Beg, Ḥarîmî Beg, Rindî, ‘Ârif Çelebi, ‘Adnî Beg, ‘İlmî, Müdâmî Beg, Muḥîṭî Efendi, Murâdî-i Bağdâdî ve Lâzımî’de doğrudan takvim yılına bağlı kalınırken; Pîrî Paşa, Nihânî, Emrî Çelebi, Ümîdî, Ca’fer Çelebi, Cüdâyî-i ‘Acem, Ḥayretî, Ḥamdî-i Burûsevî, Ḥüsâm Beg, Dânişî Efendi, Derûnî, Mevlânâ Sâmi, Sıhrî, Şemsî-i Divâne, Şâfi, Şalâhî, Tufeylî, Tarzî-i Diger, Zuhûrî, ‘Ârif Çelebi, ‘Ubeydî Çelebi, ‘Îzârî Çelebi,

¹² - Yolcuların memleketlerine rüzgâr zarar vermez. Bu şehir senin devrinde her yerden daha iyi hale geldi.

¹³ - Kimse garip kalma korkusuyla inlemez artık, çünkü senin zatın gariplerin sığınağı olmuştur.

‘Âlî, ‘Arşî, Ğarîbî, Mevlânâ Kâtib, Muḥîṭî Efendi, Minnetî ve Nigârî’ de dolaylı olarak zaman belirtilmiştir.

1.3.2.1. Doğrudan Tarih Verilerek Oluşturulan Örnekler Vardır.

Aḥmed Paşa: ...ve sene ḥamse ve tis‘în ve tis‘â mi’ede (H. 995 - M. 1586-87) diyâr-ı Bağdâd’a bu bende-i nâ-şâde bir mektûb-ı dürrer-bâr ile bu ğazel-i âbdârları gelüp tezkîre-i erbâb-ı nazma nakş u nigâr oldu.

Baṅa ‘ışkuñda ziyân itme gibi şûd olmaz
‘Âşıkâ ölmeden özge daḥi maḳşûd olmaz

Ḳoma ḥat vech-i münîründe gider pâk eyle
Nûrdur pâdişehûm nûrda çün dūd olmaz

Mâh-veş sîneñi burc-ı bedene çekmeyenüñ
Kevkeb-i baḥtî gülüp ṭali‘i mes‘ûd olmaz

İtmege bezmüñi ‘işret gicesinde ḥōş -bū
Micmer-i tende yanan cân gibi bir ‘ûd olmaz

Kûy-i firdevsüñi Na‘tî çü maḳam eylemeye
‘Âkıbet nāmı anuñ dünyede Maḥmûd olmaz (Solmaz, 2005: 167)

Yümnî Beg: Sene seb‘în ve tis‘â mi’ede (H. 970 - M. 1562-63) şehir-i İstanbul’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bârân u seyl-i firāvân gelüp nîce nîce ma‘mûr evleri vîrân itdükde bu târiḥ-i âbdârı ṭab‘-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş.

Bir ‘alâmet zâhir oldu şehir-i İstanbul’da kim
Ḥalkuñ efgânı zemînden âsumâne çıkdı yâ

Eyle ifrâṭ ile yağmur yağdı kim nîce evi
Seyl alup ḥâşâkveş deryâya anı ṭakdı yâ

Vehm-i ra‘d ü berk ile Yümnî didüm târihini

Yıldırımla seyl Kõstantin’i yıkdı yaqdı yâ (Solmaz, 2005: 182)

Harîmî Beg: ...ve edâ-yı pāk ile muşāhabeti dil-pezîr ve cüst ü cüy-ı memālik itmede bî-naẓîr olmağın emr-i pâdişāh-ı cihāngîr ile sene şelāşe ve semānîn ve tis‘ā mi’ enüñ (H. 983 – M. 1575-76) şehr-i Recebinde diyār-ı Bağdād’a gelüp mezārât-ı evliyāullah ve merākîd-ı aşfiyâ-yı feyz-i enbiyâyı ziyâretle behremend olmağ müyesser ve muḳadder olduḳda her birisinüñ āsitân-ı felek-āşiyân-ı ḥuceste ‘ünvânına ‘arz-ı ‘ubûdiyyet izhâr-ı ḥulûş-ı ṭaviyyet içün birer ḡazel-i ābdâr-ı mānend-i dürr-i şehvâr rişte-i nazma çekmişlerdür. Ḥuşuşâ ḥazret-i şāh-ı şehidân ya’nî şehid-i Kerbelâ *Nevverallahü merḳadehu* hakkında buyurduklarınıñ maṭla‘ı budur ki zıkr olunur. *Maṭla‘*:

Cennet-āsā ravza-i kūyuñ ser-ā-ser nûrdur

Dûd-ı kandîlün anuñçün kühl-i çeşm-i ḥûrdur (Solmaz, 2005: 263)

Rindî: Mevlânâ-yı mezkûr sene şelāşe ve tis‘in ve tis‘ā mi’ede (H. 993 – M. 1585) fevt olduḳda kendinüñ şulb oğlı Zühdî bu târîhi dimişdür şebt olundu.

Kıṭ‘a-i târîḥ: Āh kim nahl-i ḳadi Rindî’nüñ

Şarşar-ı bād-ı ecelden şındı

Ağlayup Zühdî didi târîhin

Bezmi yandurdı firāḳ-ı Rindî (Solmaz, 2005: 334)

‘Ārif Çelebi: Sene tis‘ā ve semānîn ve tis‘ā mi’ede (H. 989 – M. 1581-82) ferzend-i ercمندleri ‘Ārif-zāde dimekle iştiḥār bulan Muşṭafâ Çavuş-ı şāhib-i ḥuşemr-i sultān-ı cihān-metā’ Sultān Murād ile Bağdād’a gelüp ḥîdmetlerine müşerref olduḳda vālid-i erşedlerinüñ nazmın istima‘ idüp bu tezkireye yazılmasına ṭālib oldu. Bu bende daḥi taḥrîr olunmasını münāsib gördi. *Ġazel*:

Ṭıfl-ı dil raḥm -ı tenüm içre degülken ‘alaḳa

Yazdı Ḳassām-ı ezel ḥŷân-ı belādan nafaḳa

Ꞑodı utmaꞑ içün tıfl-ı dili dīdelerüm
Bezm-i miḥnetde olan nuḳl-ı ‘unābı ṭabaḳa

Ġayriden şorma ġam-ı hicri gel e benden şor
Şıġmaya biñde biri nīce kitāb u varaḳa

Ꞑadd-i bālāsına dil düşeli buldı rif‘at
Serve şarılmaġ ile buldı ‘ulyāyı ‘aşaḳa

Dergehüñ sâilidür ‘Ārif ider şey’ li’llāh
Ḥ‘ān-ı vaşluñdan umar luṭfuña lāyık şadaḳa (Solmaz, 2005: 427)

‘**Adnî Beg:** Ḥükm-i pâdişāh-ı ‘ālem-penāh ile sene seb‘a ve şemānīn ve tis‘ā mi’e Muḥarremiñ evāḫirinde (H. 987 – M. 1579-80-Ocak (21-30) ayının sonları) Bağdād’a geldükde ḥıdmet-i şerīfleri ile müşerref olduḳda eş‘ār-ı dürer-bārı tezkār olundu budur ki naḳş u nigār oldı. *Nazm* :

Her seng-i cefā kim atar ol Bosnevī dil-ber
Doḳınmaya şāyed diyü can sīnede ditrer

[*Diger*] : Nītekim şehir olur taḫta mālīk
Serīr-i ḥüsne sen daḫi kezālik

Ġazel : Gözlerüm yaşına raḥm itmezsin ey nūr-ı başar
Seyl-i eşküm cūş idüp dünyāyı ġarḳ ider başar

Bāde gibi bir dürlü ḳanlu yataġısun diyü
Bāġbān āveng idüp engūrı anuñçün aşar

Canla ben müşteri iken sen metā‘-ı vaşluñı
Her neye olursa ey nāzūk miyānum baña şar

Gözlerüñ her dem ḥarāmīler gibi ḳan atmada
Ġamzeñ ādemler helāk eyler şaçuñ yollar başar

‘Adnî’nüñ ger külbe-i aḥzânına kılsañ nüzûl
Cân u dildür ‘arz olan ‘izz-i ḥuzûra muhtaşar

[*Diger*]: Nîce yazam güzelüm vaşf-ı miyānuñ bilemem
Mû gelür başlayıcaḡ çünki zebân-ı kâleme (Solmaz, 2005: 436)

‘İlmî: Âḥir sene şelâşe ve sittîn ve tis‘â mi’ede (H. 963 – M. 1555-56) şeh-r-i İstanbûl’a gelüp pâdişâh-ı ‘âlem-penâha bir қаşıde şunup esbâb u libâs ve zer-i bî-ḥisâb ve iḥsân-ı bî-kıyâs iḥsân itmişler ber-murâd olmış. Aña binâen aḡrânı içre dânişmend ta‘dâd olınur (Solmaz, 2005: 444).

Müdüâmî Beg: Sâbıḡan sene toḡuz yüz altmışda (H. 960 – M. 1552-53) merḡûm Tuḡakin-zâde Meḡemmed Paşa Mışr’a paşa olduḡda ol şâ‘iri-i dil-peḡzîr ṭab‘-ı nükte-ḡirden bu târîḡi ki bilâ-naḡzîr dimiş şebt olundu. *Ḳıṭ‘a Târîḡ*:

Vâlî-i Mışr olan o sulṭānuñ
‘Adli gün gibi ‘âleme ṭoldı

Bâḡ-ı ‘âlem sehâsı mihrinden
Ḡonceler gibi açılup ḡüldi

İşidüp ‘adlini şeh-i ‘âlem
Ḥâṭır-ı ‘âṭır şafâ buldı

Vâlî-i Mışr idince a‘dānuñ
Yüzi berk-i hazân gibi şoldı

Bu Müdüâmî didi aña târîḡ
Devlet ile ‘azîz-i Mışr oldu (Solmaz, 2005: 523)

Muḡṭṭî Efendi: Ba‘dehu gerdiş-i devr-i zamân ile ḡarmân-ı sulṭân-ı İrân u Turân ile vilâyet-i Baḡdâd’a sene tis‘în ve tis‘â mi’ede (H. 990 – M. 1582-83) defterdâr-ı mâl-ı yaḡîn olan ḡül-i ḡülzâr-ı dâniş ü nev-nergis-i ehl-i bînîş ve a‘yân-ı câh ü celâlûñ naḡl-i ser-bülendi a‘nî Lâle-zâr Efendi’nüñ nûr-ı ḡadıḡa-i behişt-i mânendi olan Aḡmed Efendi

ile mezbûr Muhiṭî gelüp erbâb-ı devlet aşhâb-ı fazîlet ile ‘ayş u ‘işret ve şu‘arâ-yı hõş -
ṭabî‘at ile muşâhâbet-i ‘arîfâne ve mübâhâse-i dānişmendâne idüp huşûşâ sene ihdâ ve
tis‘în ve tis‘â mi’e Muḥarreminde (H. 991 – M. 1583-84 Ocak) âsitâne-i mülk-âşiyâne
şâh-ı şehidâne revâne olup ziyâretleriyle müşerref olduḡda bu ġazel-i dil-peṣîri şebt
itmişler. Yārân-ı zamân ve suḡen-sencân-ı cihân nazîre dimişler. *Ġazel* :

Kemingâh-ı şafâdan zâhîr olup luṭf-ı zebânı
Biḡamdillâh ziyâret eyledüm şâh-ı şehidânı

Sen ol şâh-ı güzînüñ ḡurretü’l-‘aynısın ey server
Olur Yûsuf ile İsmâ’îl anuñ ḡulı ḡurbânı

İki ‘aynum efendi ravzasına sen gül-i âlüñ
Birisi nehr-i şâhî birisi nehr-i Süleymânî

Sipîhr üzre şafaḡla encüm-i tâbendeler yir yir
Işıḡlardur ki seylâb eylemişdür el içün ḡanı

Muḡiṭî mâteminde böyle ḡan dökmezdi çeşminden
Eger ‘ayn-ı sa‘âdet bilmeyeydi kendüye anı (Solmaz, 2005: 528)

Murâdî-i Bağdâdî: Sâbıḡan seb‘în ve tis‘â mi’ede (H. 970 – M. 1562-63) bir mektûb-ı
maḡabbet-efzûn bu diyâr-ı ġurbetde cigeri pür-ḡûn ve kûşe-i bî-tûşede ḡâlî diger-ḡûn
olan bende-i maḡzûne irsâl ḡılmış içinde bir ġazel-i bî-bedel şebt itmiş. Ḥâliyâ bu risâle-
i müşḡîn-sevâda bu bende-i dildâde ol şâ‘ir-i nâ-murâd olan nîkû-nijâduñ ġazelin ketb
itdi ta kim şaḡâyif-i rûzgârda meşṭûr u mezkûr olup yâdigâr ola. *Ġazel* :

Çü aldı egnine ol mâh-ı câme-i âbı
Seḡâb-ı ḡaclete girdi sipîhr mehtâbı

İṭa‘ât itmez idüm zühd birle şu-be-şu
Medâr-ı secde-ḡehüm olsa ḡaşı mihrâbı

Belā vü derd-i nigārumla āşinā olalı
Nîst külli rifākî küllî aşhâbî¹⁴

O serve sâyesi hem-râh olmasun diyü dil
Ne gündüzün günü ister ne gice mehtâbı

Murādî mülteci oldu o şâh-ı der-köhne
Umar açıla yüzine sa‘âdet ebvâbı (Solmaz, 2005: 545)

Lâzımî: İstanbul’a gelüp zırafâ-yı zamâne ve şu‘arâ-yı ciḥâne kararı- şup âdâb-ı şoḥbet-i ṭarab-efzâ ve lâzıme-i şi‘r ü inşâ öğrenmek semtine sâlik ve her birine cüz’ice mâlik olup pâdişâh-ı ‘âlem-penâhuñ sene tis‘â ve sittîn ve tis‘â mi’ede (H. 969 – M. 1561-62) bir ğazel-i bî-bedel maṭla‘ı budur ki tesvîd olundu. *Maṭla‘:*

Dostlar mihmân idindüm dün gice cānāneyi
Şem‘ ile cem‘ eyleyüp bir araya pervāneyi

ve mezkûr Lâzımî bu maṭla‘-ı dil peżîre nazîre dimişdür maṭla‘ı budur ki taḥrîr oldu. *Maṭla‘:*

Can revân itdüm görünce ‘arîz-ı cānāneyi
Vâşıl-ı şem‘-i cihan-sûz eyledüm pervāneyi

Bu şi‘ri didüğü günüñ ertesi fevt oldu İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci‘ün¹⁵ (Solmaz, 2005: 505).

Buraya kadar aldığımız tüm örneklerde doğrudan takvim yılı kullanılarak tarih verilmiştir. Şairlerin başından geçen, onları etkilemiş olay ve durumlar üzerine yazılmış nazım türlerinin tarihleri belirtilmiştir. Aḥmed Paşa Bağdad’da bulunduğu tarihte tezkire yazarına gazel göndermiş, Yümnî Beg İstanbul’da meydana gelen yıkıcı yağmur ve sel felaketi üzerine bir tarih yazmış, Ḥarîmî Beg padişah emriyle Bağdat’a gelip mezar ziyareti yapmış orada medfun bulunan enbiya ve evliyalar adına matla beyti dile

¹⁴ -Hiç bir dostum ve arkadaşım kalmadı.

¹⁵-(O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman) Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz derler. Kur’an 2/156

getirmiş, Rindî'nin ölümü üzerine oğlu Zühdî fevt olduğu tarihi düşmüş, 'Ârif Çelebi'nin oğlu Mustafa babasının gazelinin yazılmasını sağlamış, 'Adnî Beg padişahın hizmetine girdiğinde bir nazm yazmış, 'İlmî'nin padişaha kaside sunup onun ihsanına nâil olduğu tarih verilmiş, Müdâmî Beg Mehemmed Paşa'nın Mısır'a tayini üzerine bir tarih kıt'ası yazmış, Muḥîṭî Efendi zamanın devlet adamlarıyla görüşüp bunun üzerine bir gazel yazmış, Murâdî-i Bağdâdî gurbette iken hâlini ifade eden bir gazel dile getirmiş, Lâzımî padişahın matla'ına bir nazire söylemiş, söylediğinin ertesi günü vefat etmiştir. Bütün bu verilenlerden hareketle nazım türlerinin yazıldığı tarihi öğreniyoruz.

Ancak kimi şairler ve eserleri tanıtılırken takvim yılı verilmez. Yaşanılan olaylardan, görev durumlarından, belirtilen padişah ve şehzadelerden yola çıkarak yaklaşık bir zaman dilimi belirleriz. Bundan sonra aldığımız metin parçaları yaklaşık olarak zaman dilimi gösteren örneklerdir.

1.3.2.2. Bir Padişah Dönemi ya da Adı Geçen Şehzadelerin Yaşadığı Dönemler Yoluyla Yaklaşık Tarih Belirlenebilen Örnekler Vardır.

Pîrî Paşa: Ḥazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânuñ şâh-zâdeleri Sultân Selîm Ḥân ve Sultân Bâyezîd Ḥân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pâmâl olup 'âkıbetü'l-emr Sultân Selîm Ḥân nâşır u menşûr ve 'adâyı maḫhûr kılduḡda Sultân Selîm Ḥân mezḡkûruñ medḡinde paşa-yı müşârûnileyh bir ḡaşıde-i pür-me'al nazm ḡılımış. Cümlesinden üç beyt raḡam olundı. *Şî'r*:

Gird-i râhuñ gözlerüme sürme-i feth ü zafer
Eyledüm ihlaş ile ḡusrev ü 'âlî-güher

Aşdıḡa-yı devletüñ olsun hemîşe ser-firâz
Gerden-i a'dâñı maḡtu' eyleye tîḡ ü teber

Pençe-i ḡahrundan a'dāya ḡalâş imkânı yok
Pîşe-i rezm içre şâhâ şîrîn ersin şîrîn er (Solmaz, 2005: 108)

Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Sultan Selim Han ve Sultan Bayezid Han arasında yaşanan cengin konu edinilmesi ile bu şiirin yaklaşık olarak şehzadeler dönemini içine alan bir zaman zarfı olduğunu anlıyoruz. Peçevi Tarihi'nde konu ile

ilgili bilgiye yer verilmiştir. 22 Şaban 966 (30.VI.1559), Şaban ayının yirmi ikinci günü Sultan Bayezıd ile Selim Han arasında Konya Ovası'nda şehzadelerin savaşı olmuş, Sultan Bayezıd yenilip Amasya'ya doğru kaçmıştır (Peçevi İbrahim Efendi, 1981: 276).

Nihânî: İstanbul'a geldüğünde pâdişâh hazretleri mezkûrı katl itmezden beş gün evvelce meştûr kılmış. Zurefâ vü şu'arâ mâbeyninde meşhûr olmuştur. Hüşûşa yazup şâh-zâde hazretlerinin bârgâh-ı felek-dergâhlarına göndermiş. *Gazel:*

Cân oldı şehâ şahid-i maşşûdına vâşıl
Sultân-ı ğam 'ışkuña dil ey olalı menzil

Katlüme delîl olsa n'ola ğamzeñe zülfüñ
Meşhûrdur *e'd-dâlû 'ale'l-hayri kefâ'il*¹⁶

Ey kaşı kemân tîr-i havâdişden alınma
Peykânûñ ile sînede cân olalı yek-dil

Olmasa kişi 'âlem-i esrâr-ı ğam-ı 'ışk
Taşşîl-i 'ulûm eylemeden aña ne hâşıl

Zulmetde kalurdum şeb-i hicranda Nihânî
Âhum şereri olmasa ger baña meşâ'il (Solmaz, 2005: 178)

Nihânî (Turak Çelebi)'de Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış bir şairdir. Şehzade Sultan Selim Han'ın defterdarıdır. Kanuni Sultan Süleyman'dan lalalık payesi alma ümidi taşıırken bazı bozguncu kimseler tarafından kendisine iftira edilerek sultanın gazabına uğratılıp öldürülmüştür (<http://türkedyatıisimlerozlugu.com/index> Madde Yazım Tarihi: 20.02.2015-Yrd. Doç. Dr. Esma Şahin). Nihânî'nin 1563'de öldüğü bilinmektedir. Şiir katl olunmazdan beş gün önce yazılmıştır.

¹⁶ -İyiliğe teşvik iyilik gibidir. (Hadis, Tirmizî âlim bahsinde 14. hadis) **Concordance et Indices de la Tradition Musulmane** C. V. s. 183, Çağrı Yay. âst. 1986

Derûnî: Bir mertebede ki Bahâriyye diyü gemiciler ıstılâhâtın cem‘ idüp gûlbîn-i gülistân-ı hüner ve nihâl-i bostân-ı heft-kişver olan şâh-zâde-i baħr u berrûn a‘nî Sultân Selîm Hân-ı dilâverûn evşâf-ı pâkinde elfâz-ı şâf ile bir kaşîde-i âbdâr mânend-i nihâl-i mîvedâr neşv ü nemâ buldurmuş meşhûr-ı rûzgâr ve maqbûl-i dil-i ebrâr olmuştur. Bu bir kaç beyt kaşîde-i mezkûrdan nakş u nigâr oldu. *Nazm* :

Eşk-i çeşmüm gibi etrâf-ı gülistanda aķan
Dûd-ı âhum durur ol ķulle-i ķuhsâre çıkan

Ėıbleden döğdi esüp bād-ı nesîm-i ķudret
Başladı itdi temevvüc yine deryâ-yı ķemen

Câ-be-câ yelken açup çıķdı açıldı ezhâr
Şanki deryâ-yı sefid oldu fezâ-yı gülşen

Ėatına daķdı ayağına ķenâruñ cûlar
Sebze-zâr-ı ķemeni forsa gibi şandı gören

Çıķdı tığın çekûben ġâzi donanmacı gibi
Dil getürdi naķar-ı şâh-ı bahâra sûsen

Gül-i ter ķünkü re’is oldu ķamu ezhâra
Daķdı yanına anuñ ħanķer-i dil-dûz-ı diken

Serv bir ħûb direk dikdi ķurup anda revân
Yâsemenler anuñ etrâfına bağladı resen

Göñlüne çıķdı meger düşmene tüş oldu gözi
Âşiyânında ider bûlbûli gördüm şiven

Bizi ķignetdiye ķignetdi hevâ-yı ķaddûn
Ėaraya atdı ġam-ı zûlfûn ile keştî-i ten (Solmaz, 2005: 302)

Anlatılanlardan Derûnî'nin Şehzade Sultan Selim Han döneminde (1524-1574) yaşadığını ve şiirini yaklaşık olarak bu zamanlarda yazdığını anlıyoruz.

Zuhûrî: Sipāhda ze‘āmete mutaşarrıf ve envā‘-ı ma‘ārif vākıf on sekiz yaşında olup pādīşāh-ı ‘adl ü dād a’nī Sultān Murād diyār-ı Şām’a ‘adālet-nāme irsāl itdükde bu matla‘-ı pür-hayālî netāyic-i tab‘ından zuhūra getürmişdür. *Matla‘* :

İrişdi şeh Murād eyyāmı ‘ālem kāme gelmişdür

Begüm zulm itme ‘uşşāka ‘adālet-nāme gelmişdür (Solmaz, 2005: 410)

Zuhûrî, III. Murad döneminde (1575- 1595) yaşamıştır. On sekiz yaşında sipahi ve zeamet sahibi iken Sultan Murad'ın Şam' a adaletname¹⁷ göndermesi üzerine matla yazmıştır.

‘Ârif Çelebi: Andan ma‘āda pādīşāhımızuñ sa‘adet ile taht-ı Kayser’e cülūs itdüğü zamānı ve tevāriḥ-i Āl-i ‘Osmān’ı yüz biñ beyt Şeh-nāme dimişdür (Solmaz, 2005: 412).

Kanuni döneminde yazılmış bir eserdir (1520-1566). Şehnâme ile ilgili bilgilere TDV İslâm Ansiklopedisinde yer verilmiştir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Yazıcı, 1991: 371-373).

‘Âlî: Muḳeddemā pādi-şāh-ı zaman a’nī Sultān Süleymān cānibinden emr-i ‘ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pür-envār ciger-kūşe-i seyyidü’s-şakaleyn ve ehl-i sünnetüñ ḳurretü’l-‘aynı olan İmām Ḥasaneyn *Rıdvanullahi ‘aleyhim*¹⁸ Kerbelā şaḥrasına nehr-i ‘ālī cārī itdükde bir tārīḥ-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik ḳılmış ki teşne dillere zıkrinden şafā vü ḥayāt-ı cān-fezā peydā olmışdur. Ol tārīḥ-i ğarrā budur ki bu evrāḳda şebt olundu. *Ḳıṭ‘a fî’t-tārīḥ* :

¹⁷ - adaletname:Devlet otoritesini temsil edenlerin halka karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, olağanüstü tedbirlerle yasaklayan umumi mahiyetteki padişah fermanı. (İslam Ansiklopedisi, 1988, cilt 01, sayfa 346-347)

¹⁸ - Allah onlardan razı olsun.

Gūyiyā bu çeşme bir saḳḳā durur
Rāh-ı Hāḳ'da teşne eyler cüst ü cū

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rū-be-rū

Şu gibi ezberlemiş okur revān
Mācerā-yı dehri 'ālī sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir tārīḥ için
Mā Hüseynle Hasan 'ışkına şu (Solmaz, 2005: 434)

'Âlî, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kerbela sahrasına çeşme yaptırması üzerine çeşme ile ilgili bu şanlı tarihi konu alan bir tarih kıt'ası yazmıştır. Yapının Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapıldığı söylendiğine göre, şiirin Kanuni Sultan Süleyman'ın hüküm sürdüğü 1520-1566 yılları arasında yazıldığı söylenebilir. Çeşme hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Abdüsselâm Uluçam'ın Irak'taki Türk Mimari Eserleri adlı kitabında, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 yılında Irakeyn Seferi'ne çıkarak, önce Tebriz'i İran'dan geri aldığı, 30 Kasım 1534 günü Bağdat'a girerek Irak'ı Şîi idaresinden kurtardığı ve asayişin temini için Bağdat'ta dört ay kalarak birçok imar faaliyetinde bulunduğu belirtilmiştir (Uluçam, 1989: 10).

Yine aynı eserde Osmanlı döneminde aynı coğrafyada hemen her mahallede cami ve imaretlerin yanında birer sebil veya mimari değere sahip çeşmeler inşa edildiği ancak günümüze kadar bunların hiçbirinin gelmediği belirtilmiştir (Uluçam, 1989: 238).

Muḥîṭî Efendi: Mezbûr paşa ile Şîrvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a'zām merḥûm vefât eyledükde İstanbul'da tekrâr pâdişāh-ı 'âlem-penāha bir bî-nokṭa ḳaṣīde-i a'lā ve bir riḳ'a fûnûn-ı inşā idüp şunmuşlar. Ol sulṭān-ı gerdûn-gulām manşib-ı âḥer virilmesine ḥaṭṭ-ı hümayûn peyām buyurmuşlar. Ḳaṣīde-i mezkûruñ bir nice beyti taḥrîr oldu.

Ehl-i 'âlem devr-i 'adlûnde olur âsûde-ḥāl
Ṭañ degül olmasa dilde dāverā eger hilāl

Ṭālî ‘ûñ hem-ser olursa mihrle her dem revā
K’ehli diller derdüñe olur müdāvim māh u sāl

Mā-ḥazār medḥüñ ehl-i dillere olur ḥarām
Ger kelām olur ise her dem sürür encüm hilāl

Ṭālî ‘üm ol ḥaddedür kim düd-ı āhumla müdām
Gülmedüm ‘ömrümde aşla görmedüm resm-i vişāl

Her kim olursa olur mesrūr-ı ‘ālem kām ile
Kām ile vaşl-ı murād olur müdam emr-i muḥāl (Solmaz, 2005: 527)

Muḥîṭî Efendi, Lala Mustafa Paşa döneminde ordu kadılığı yapmıştır, şiirde Mustafa Paşa’nın Şirvan seferinden döndüğü tarihlerde yazılıp III. Murad (1575-1595)’a sunulmuştur. Lala Mustafa Paşa, 1578 yılında Gürcistan ve Şirvan’ı Osmanlı topraklarına katmak için İran seferine çıkmış, Erzurum’da Diyarbakır beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa’nın da kendisine katılmasının ardından Gürcistan içlerine ilerleyerek 24 Ağustos 1578 tarihinde Tiflis’i alan Mustafa Paşa, Şirvan’ın ele geçirilmesinin ardından Anadolu’ya dönmüştür (Peçevi İbrahim Efendi, 1982: 32-35).

Minnetî: ...ve sezā-vār-ı eyālet olan Hüseyin Paşa-yı ‘ālî tebār Laḥsā’ya beglerbegi kām-kār olduğda Sābıķū’z-zıkr efkār-ı bıkır ile bir tārīḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab’-ı merdüm-i ebrār olmuş. *Fi’t-tārīḥ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma‘deni luṭf u kerem kāmı
Revādur olsa luṭf-ı pādişāhī saña erzānī

Bu peygām-ı sürür-encāmı güş idüp didüm tārīḥ
Biḥamdillāh bugün Laḥsānuñ olduñ mīr-i mīrānı (Solmaz, 2005: 546)

Minnetî, Hüseyin Paşa’nın Lahza beylerbeyi olduğu zamanda tarih yazmıştır. Kaynaklara göre 1586-1587 tarihine tekabül eder.

(<http://türkedebiyatilisimlersozlugu.com/index>, Araş. Gör. Şerife Ördek, Madde Yazım Tarihi: 05.07.2014.).

Nigârî: Pâdişâhımızuñ ‘Alî Paşa vezir-i a‘zâmı olduĸda bu târîĸ beyti ħûb vâķı‘ olmuşdur budur *Târîĸ* :

Ol ‘Alî’nüñ Ķanberi Ħaydar didi târîĸ aña

Âşaf-ı Sultân Süleymân geĸdi şadr-ı ‘âlîye (Solmaz, 2005: 556)

Ali Paşa, Kanuni dönemi sadrazamlarından olup 1561-1565 yılları arasında sadrazamlık yapmıştır. şiirde yaklaşık olarak bu tarihler arasında yazılmış olabilir. Ali Paşa hakkındaki bilgiye Peĸevi İbrahim Efendi’nin Peĸevi Tarihi I adlı eserinde yer verilmiştir (Peĸevi İbrahim Efendi, 1981).

1.3.2.3. Eserin Yazılış Zamanıyla İlgili Bir Diğerk Unsur da Hastalık ve Ölümlerdir.

Ümîdî: Bîmâr olup mevt zamânında cism-i zerdine baķup bedîhe bu beyti dimişler *Maṭla‘*

şarardı cism-i zârum oldu altun

Bizi ħarĸlanmak ister gibi gerdün (Solmaz, 2005: 215)

Ümîdî’nin bu beyti hasta olup ölümüne yakın bir tarihte yazdığını anlıyoruz. Hastalıktan sararan benzine bakan şair üzüntüsünü bu beyitlerle dile getirmiştir. Devir kaynakları Ümîdî’nin pek ĸok hastalıĸa müptela, naif ve zayıf bünyeli biri olduğunu söyledikten sonra Ümîdî’nin hastalıklı halini bu beyitlerle dile getirdiğini belirtirler (<http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com/indexs>, Yrd. Doĸ. Dr. Yunus Kaplan, Madde Yazım Tarihi: 14.12.2013).

Yine Ümîdî’nin ölüm tarihi kaynaklarda 1571 olarak belirtilir (Riyâzî, Riyâzu’ş-Şu’arâ, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 1275, vr. 19b-20a). Bu beyitin de mevt zamanında yazıldığını dikkate alırsak yaklaşık olarak bu tarihleri kapsar ĸıkarımında bulunabiliriz.

Mevlânâ Sâmi: ...Ķızılbaş cenginde mevcüd bulınup ol merĸüm-ı sa‘îd mezkûr ĸazâda şehîd olmuşlar. Ħuķûķ-ı sâbıķaya binâen şehâdetlerine bu târîĸ-i ĸazâ ol şâ‘ir-i ħûb-edânuñdur. Târîĸ :

Zübde-i ġāzīyān Muḥammed rā
Kerd düşmen şehīd bi ‘illet¹⁹

Būd kān-ı seḥā ve menba‘-ı cūd
Berevāneş koned Ḥudā raḥmet²⁰

Ḥūr ü ġilmān berū bebaḥşed nīz
Kevşer ü hem cinān-ı pūr- ni‘met²¹

Goft hātīf berāyī ān tārīḥ
Ez-ezel şod maḳām-ı u cennet²² (Solmaz, 2005: 350)

Tezkirede belirtildiğine göre Mevlânâ Sâmi sene 990’da (tis’in ve tis’â mi’enüñ tarihinde) Miladi 1582-1583 senesinde Kars defterdarı olan Kara Hoca ile Kars’a gelerek Osmanlı-İran savaşlarına (1578-1590) katılır. Kara Hoca’nın Kızılbaş Cengi’nde ölmesi üzerine Mevlânâ Sâmi bu tarihi düşer. Şiir yaklaşık olarak Osmanlı-İran savaşlarının yapıldığı 1578-1590 tarihlerini kapsar.

Sıhrî: Muḳaddemā ḳapudan olan Rüstem Paşa’nuñ birāderi olan Sinan Paşa fevtine bir tārīḥ-i ābdār dimiş iḥtişār olunup şebt olundu. *Ḳıṭ‘a tārīḥ* :

Virür āḥir hevāya fülk-i teni
Nūḥ daḥi olur ise keştī-bān

Her ḳaçan dem çeke neheng-i ecel
Ḳatrece gelmeye aña ‘ummān

Yūsuf-ı şānī idi aḥbāba
Görinürdi ‘adū gözine sinān

¹⁹ -Gazilerin seçkini Muhammed'i düşman sebepsiz şehit etti.

²⁰ -Cömertlik hazinesi ve eli açıklık kaynağıydı, Allah ruhuna rahmet etsin.

²¹ -Ona huri ve gılman bağışlasın ve ayrıca kevseri ve nimet dolu cennetleri de (bağışlasın).

²² -Hātīf onun için tarih söyledi, ezelden, onun makamı cennet oldu.

Hâtıf-ı ğayb didi târîhin
Taldı raḥm et deñizine kapudan

Sıḥrî'yâ gel du 'â-yı ḥayr idelüm
Rûḥ-ı pākini şād ide Ḥannân (Solmaz, 2005: 355)

Sıḥrî, Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa'nın ölümü üzerine tarih şiiri yazmıştır. Kaynaklarda Sinan Paşa'nın ölüm tarihi 1553 olarak gösterilmektedir, şiirde yaklaşık bu yıllarda yazılmış olmalıdır.

'Arşî: Cümle-i tevâriḥ-i bî-miṣālinden biri bu ki melikü's-şu 'arâ-yı zamân olan Ḥayālî mevtine dimiş ziyâde nâzûk ü sūznâk ve şu gibi revân ve 'uyûbdan pāk ve ḥayâlden ḥālî degüldür. *Kıt'a-i târîḥ* :

Ḥayālî kim ğazel-i şıyt ü şadâsın
Tamâmet nüh kıbâb-ı çarḥa şaldı

Çeküp şimşîr-i şî 'r-i âbdârın
Hezârân pehlevân-ı nazmı çaldı

Bu meydân içre sulṭân-ı cihândan
Semend-i tab' ile öñdüller aldı

Yumup göz sâḥil-i hestîden âḥır
'Adem baḥrine mähî-vâr taldı

Didüm 'Arşî işidüp aña târîḥ
Sözi dilde Ḥayālî gözde qaldı (Solmaz, 2005: 435)

Hayali'nin 1557 yılında vefat etmesi üzerine o tarihlerde 'Arşî bu kıt'a'yı yazmıştır.

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şâlih Paşa-yı merķūm raht-ı ‘azīmeti ravza-i cennete çekdükde bu tārīh-i du‘ā-āmīzi kalem-i gül-bīz-i müşk-rīz ile zuhūra getirüp şebt itmişler. *Kıf‘a Tārīh* :

Paşa-yı Şâlih ol merd-i ğāzī
Tutmuşdı nāmı mülk-i cihānı

İsterdi Hāk’ dan dā’im şehādet
Buldı murādın rūh-ı revānī

Hâtıf dilinden didi bu tārīh
Cennāt-ı Firdevs ola mekānı (Solmaz, 2005: 498)

Mevlânâ Kâtib, Salih Paşa’nın ölümü üzerine dua saçan bir tarih dile getirmiştir. Salih Paşa Kanuni dönemi denizcilerindendir. 1556 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Şiir de bu yıllarda yazılmış olmalıdır ([https:// dzkk.tsk.tr](https://dzkk.tsk.tr)).

1.3.2.4. Ahdî’nin Şairlerle Görüşmesi Üzerine Belirtilen İfadelerden Şiirlerin Yazılış Zamanı Hakkında Dolaylı Olarak Bilgi Edinebiliyoruz. Tesbit Ettiğimiz Tüm Şiirler Tezkiremizin Yazarı Ahdî’nin Şairlere Söylemiş Olduklarıdır.

Emrî Çelebi: Müşārünileyh bu ğazel-i mezkūrı didükde mü’ellif-i tezkīre Edirne’de bulunup nazm-ı dil-pezīre cümle şu‘arā-yı şehir-i mezbūr nazīre diyüp bu hākīr-i za‘ife daḫi teklīf itdüklerinde ṭab’-ı laṭīfden zuhūr buldı. *Nazīre li-mü’ellifihi*:

Sākiyā baḫr-ı ṭarab zevrākıdur cām-ı şarāb
Barmağūñ ‘aksi sūtun yelkeni üstinde ḥabāb

Mest olup gülşene geldükde şabā şevķūñ ile
Şişe şancup yüregūñ ğoncelerūñ itdi kebāb

Ġāib olduğını mihrūñ gice remmāl-şıfāt
Bilmege encüm ü meh nokṭa döküp açdı kitāb

Şem‘-i ruhsāruña karşı bu gice dil uzadup
Hayli germ itdi veli turmadı tiz geçdi şihāb

Görmeyen zülfüñi rüyuñda ne bilsün ki nedür
Miḥnet -i şām-ı kıyāmet elem-i rüz-ı ḥisāb

‘Işk bir şāhid-i ḥūn-rīz durur bulsa eger
Melekūtü’l-mevtūñ itdi kan ile dest-i ḥisāb

Cennet içre kişiye çünki ‘azāb olmaz imiş
‘Ahdî’ye cennet-i kūyuñda nedür bunca ‘azāb (Solmaz, 2005: 196)

Emrî Çelebi Edirneli’dir. Tezkirenin müellifi şairin bulunduğu şehre gelip temas içinde bulunduğunda Emrî Çelebi’nin bir gazeline nazire söylemiştir. Yaklaşık bir tarih belirtmemiz gerekirse Ahdî’nin Edirne’de bulunduğu zamanı esas almalıyız.

Cüdâyî-i ‘Acem: Bu bende ile ḥuḳûḳ-ı sâbıḳası küllî olmağın vefâtına bu târiḥ-i pāk kelimāt şebt olundı. *Târiḥ li-mü’ellifihî* :

Şā‘ir-i hoş-gū Cüdâyî ān ki boved
Şoḥbet-i pākīzeeş kuvvet-i revān²³

Ez cihān-ı bī-vefā dil-gīr geşt
Terk-i yārān goft ü çün reft ez miyān²⁴

Behr-i u târiḥ-i ‘Ahdî gofte şod
Veh Cüdâyî kerd rıḥlet ez-cihān²⁵ (Solmaz, 2005: 258)

Ahdî, Cüdâyî-i ‘Acem ile arasında olan dostluğa dayanarak onun vefatı üzerine bu tarihi yazmıştır. Cüdâyî-i ‘Acem’in kaynaklarda ölüm tarihinin 1541-1542 olarak belirtilmiş olduğunu göz önüne alırsak şiirin de yaklaşık olarak yılını belirtebiliriz.

²³ -Ey Cüdayi güzel söz söyleyen şair, onun (şairin) temiz sohbeti ruha kuvvet verir.

²⁴ -Dostları terk edip ortadan kaybolunca vefasız dünyadan usandı.

²⁵ -Onun tarihini Ahdî söyledi. Cüdâyî ne yazık ki dünyadan göç etti.

1.3.2.5. Şairlerin Bir Göreve Katılma veya Görevden Azl Edilmeleri Üzerine Meslek Durumlarından Hareketle Yaklaşık Bir Zaman Olgusuna Varabildiğimiz Örnekler Vardır. Bu Şiirler Şairlerin Kendi Meslek Durumlarıyla İlgili Olabildiği Gibi Dönemin Paşaları, Devlet Adamları İçin de Söylenmiş Olabilir.

Ca'fer Çelebi: Mezkûra 'arz-ı hıdmetin tevfiż itmişler imiş Bir nıce günden soñra ol hıdmetden 'azl olmuş. Hasb-i hâli bir kıt'a-i bî-mişâle nazm kılmış zıkr olunur. *Kıt'a* :

Kesme cevır ü cefâñı bendeñden
Zahmetüñ baña 'ayn-ı rahmetdür

Bende-i bendeñüm hemîn maşşüd
Hıdmet-i 'arz u 'arz-ı hıdmetdür

Ol esnâda bir mikdâr zamân mezkûr efendisinüñ hıdmetlerine varmadığına binâen *El 'özrü maşbûlün 'inde'l-kirām*²⁶ fehvasıyla bir kıt'a-i ğarrâyı terkîm ü imlâ itmiş. *Kıt'a* :

Varmasam hâk-i pâye ger dâim
Şanmañuz anı qadr ü pâyemden

Hayfdur k'ola tîre her lahza
Âsitân-ı şerîf sâyemden

ve lehu : Kūyuñ etrāfın ırağdan görürüm
Olmasuñ diyü kilābuñ bî-hużūr

Yakına var ğam ki nā-geh birisi
Yapışup damağa dime ki dūr (Solmaz, 2005: 257)

Ca'fer Çelebi, Kadızâde Efendi'nin danışmendidir. Ancak bir nice zaman sonra danışmendlikten azl edilir. Bu içinde bulunduğu duruma binaen ve de özür için bu

²⁶ -Özür büyüklerin indinde kabul edilir.

kıt'aları yazmıştır. Kıt'aların yazım tarihi için Ca'fer Çelebi'nin danışmendlikten azl edildiği dönem diyebiliriz.

Dânişî Efendi: ...medreseden ferâğat idüp kazâyâ râzı olup vilâyet-i Mısr'da seksen akçe kâdî oldu. Ol eşnâda 'Arab-zâde dimekle ma'rûf ve zühd ü takvâ ile mevşûf olan Mısr kâdîsı ile bî-vaqt keştîye girüp mevsim-i bahârdur diyü bahr-i bî-pâyâne düşüp Mısr'a revâne oldu. Ol demde bir ğazel-i âbdâr dimiş üç beyti hasb-i hâl-i dil-i zâr olmağın nağş u nigâr oldu. *Nazm* :

Dil uzadursa yaşuma deryâ kenârda
Âhum çok oynadur anı bu rûzgârda

Bu âh-ı âteşin ile deryâ-yı ğamda dil
Bir keştidür ki bahre şalupdur yanârda

Tek devlet-i vişâli ele girsün ol şehün
Manşib olursa Dânişî olsun kenârda (Solmaz, 2005: 298)

Dânişî Efendi, 1561 yılında Mısır'a seksen akçe ile kadı olarak atanmıştır. Arapzâde olarak bilinen Mısır kadısı ile beraber bir gemiye binip yola düşerler. O esnada bu şiiri dile getirir. Bu yolculukta gemileri batar ve ölürler. Şiir o tarihlerde söylenmiş olmalıdır.

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laḥsa beglerbegisi olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa ḥazretleri Laḥsa'dan münfaşıl olup tekrâr muḳarrer buyrulduğu eşnâda bir târîḫ-i ğarrâ buyurmuşlardır mezeden ḥâlî olmadığıçün ḥâlî üzre şebt oldu. *Nazm*

Biḥamdillah Meḥemmed Paşaya Laḥsâ maḳarr şod
Şeb-i zûlmet berefte vü ḥûş âmed rûz bihter şod²⁷

Yekî seyyâre ber rif'at yekî der-ġuşe-i 'uzlet
Yekî ṭâlî '-i nîk-baḥt ü yekî diğir bed aḫter şod²⁸

²⁷ -Allah'a hamdolsun Lahsa Mehmed Paşa'ya makarr oldu. Karanlık gece bitti, gün hoş geldi, daha güzel oldu.

Yekī-rā genc ü ni‘met yeki-rā renc ü zaḥmet kerd
Yekī ber-taḥt yekī taḥtū’s-şerā ḥālī mükedder şod²⁹

Muḳārīn kerde-est şevḳ-ı cemāleş yek si‘at-i lemsī
Sa‘ādet-i māh ṭālī‘ u heme ‘ālem münevver şod³⁰

Be-gū zāğ-ı felek rā ṭūṭiyān-rā şehd bedih Şemsī
Be-gū tārīḥ-i ü hemçün bedeh ḳand-i mükerrer şod³¹

Sābıḳan serdār-ı ‘ālī-miḳdār olan vezīr-i a‘zām Muştafā Paşa vefāt idüp yirine vezīr-i a‘zām olan Sinān Paşa diyār-ı şarkā ‘asāḳīr-i zafer-mü’eşşire serdār-ı feth-āşār naşb olunduḳda bir tārīḥ-i meze-dār-ı zībā diyüp müşārünileyh paşaları ol tārīḥ-i ra’nāda zıkr itmişdür taḥrīr ü taştīr olundu. *Şi‘r* :

Bi lisānī ‘Arabī ḳāle Şemsī tārīḥ
Muştafā Paşa rāhe ebeden fecāe Sinān (Solmaz, 2005: 376)

Salih Paşa’nın oğlu Mehmet Paşa, Hicri 950 - Miladi 1543-1544’de Lahza beylerbeyi iken görevden azl edilip sonra tekrar kabul olunur. Bunun üzerine Şemsî-i Dîvâne bu tarihlerde bir şiir yazar. Daha sonra Mehmet Paşa vefat edip yerine Sinan Paşa geçince Şemsî o tarihi belirten bir beyt yazmıştır.

Şalāḥî: İttifāken ol merd-i kāmīl-i rüzgār şāḥib-sa‘ādetlerden birisinüñ ḥıdmet-i rāḥat-efzāsı ile kāmḳār u müterāzı iken dergāh-ı mu‘allādan āḥbār-ı ḳāḍīlḳ irişür. Mābeyne müfāreḳat düşdüḳde bu maṭla‘ı dimiş şebt olundu. *Maṭla‘* :

Cüdā olmazdı bendeñ āsitānuñdan rızā ile
Felek dūr eyledi ammā ki nāgeh bir ḳazā ile (Solmaz, 2005: 395)

²⁸ -Biri yücelirken biri uzlet köşesine çekildi. Birinin talihi iyi, öteki talihsiz oldu.

²⁹ -Birine hazine ve nimet, birine çile ve zahmet verdi. Biri tahta otururken biri toprak altında, kederli bir hal aldı.

³⁰ -Cemalinin şevki dokunacak kadar yaklaştırdı. Ayın mutluluğu doğdu ve bütün âlem aydınlandı.

³¹ -Şemsî, feleğin kargasına söyle tutilere bal ver, de ki onun tarihi iki şeker gibi mükerrer oldu (H. 950).

Şalâhî kendisine kadılık görevi geldiğinde mabeynden ayrılırken bu matla'ı söylemiştir.

Ṭarzî-i Diger: ...bir iki târîh-i ma'ârif-güzâr ki dürr-i baḥr-ı fazîlet olan Muḥîṭî Efendi 'Îmâdiye'ye kâḍî olduğda söylemişler ḥûb u merḡûbdur. Devr-i zamânda her biri bir târîḥdür. *Kıt'a* :

Ḥamdülillâh ki 'Îmâdiye'ye ḥâkim oldu
Gün gibi 'adl ile bir merdüm-i merd-i 'ârif

Ṭab'-ı dūr-bârı anuñ baḥr-ı muḥîṭ oldu dilâ
N'ola esrâr-ı Îlâhîye olur ise vâkıf

Kim ola diyü su'âl idicek erbâb-ı 'uḡûl
Didi târîhini kâḍî-i Muḥîṭî hâtîf (Solmaz, 2005: 407)

Ṭarzî-i Diger, Muhiti Efendi İmamiye'ye kadı olduğunda iki kıt'a söylemiştir.

'Ubeydî Çelebi: Ümerâdan biri Midilli'ye sancaḡ begi olduğda mezbûr 'Ubeydî şehirde kâḍî iken bu târîh-i dil-keşi ḥôş dimişdür bu evrâḡda şebt olundu.

Kıt'a târîḥ : Midilli sancaḡı zât-ı sa'âdet intisâbuñla
Biḥamdillâh ki 'ünvân buldı ey mîr-i suḡendânum

Didi bir yire cem' olup faḡîr ü aḡniyâ ol
Anuñ târîhini ey zübde-i aşḡâb-ı 'irfânum

Yine her biri iki ḡat olup târîhini dirler
Livâ-yı devletüñ yüce ide her demde Sübhân'um (Solmaz, 2005: 419)

Emirlerden biri Midilli'ye sancak beyi olmuş ve bunun için 'Ubeydî Çelebi tarih yazmıştır.

1.3.2.6. Şairin Yaşadığı Hastalık Dönemleri ve Kendi Hallerini Anlatışları da Bize Şiirin Yazılış Zamanıyla İlgili Dolaylı Bilgiler Sağlar.

Hayretî: ...evâhîr-i ‘ömründe dîde-i cihân-bîni ‘alîl ve beyne’l-akrân zâr u zelîl olup bu cihân-ı pür-âşûbdan göz yumup görmezden evvel i ‘tibâr ile nâzar itmeden göz yumup nîk ü bedden geçüp kûşe-i ‘uzletde nişîmen tutup kendü hasb-i hâlin bu maṭla‘da derc itmişdür. *Maṭla‘* :

Bu fenâ evde vefâdan görmedi aşla eşer

Bunca yaşlar yaşadı ḥatta ağardı çeşm-i ter (Solmaz, 2005: 265)

Hayretî 1534-1535 yılları arasında vefat etmiştir. Ömrünün son yıllarında gözlerinin görmez olduğunu, bir başına kalıp, yalnızlık çekişini ifade eden bu beyti dile getirmiştir. Şairin ömrünün son yıllarına doğru gözlerinin görmez olduğu bilgisinden hareketle şiirin ölüm tarihine yaklaşık bir zaman diliminde yazıldığını anlıyoruz.

1.3.2.7. Şairlerin Çeşitli Sebeplerle Bir Şehre Gelmesi Üzerine Yazdıkları Şiirler Vardır.

Hamdî-i Burûsevî: Mezkûr tekrâr burc-ı evliyâyâ gelmede bu ğazel-i ‘âşîkânî edâ itmişlerdür. *Ġazel* :

Mürde-i ‘ışk olanuñ ğonce-i dil şad-çâkidür

Görinen nergis çemende dîde-i ğamnâkidür

Suçı yokdur dilberüñ baḳdukça ammâ âdemi

Öldüren çeşm-i siyâh u ğamze-i bî-bâkidür

Lâlenüñ hep yanduran şimdi fitil-i dâġını

Bir mehüñ Baġdâd’da ruḥsâr-ı âteş-nâkidür

Luṭf idüp çöz düğmeni it tûṭî-i ğüyâ beni

Böyle sîne şâ‘irüñ âyîne-i idrâkidür

Şüphe yokdur ey gül-i pākīze-tıynet Hāmdī'yi
Eyliyen ser-ḥalka-i 'uṣṣāk 'ışk-ı pākīdür (Solmaz, 2005: 269)

Hāmdī-i Burūsevî, Şeyh İbrahim Gülşenî dergâhına gitmiş ve Şeyh Seyyid Ali'nin hizmetine girmiştir. Daha sonra Bağdat'a geldiğinde bu âşıkane gazeli yazmıştır. Hāmdī-i Burūsevî Bağdat'ta tezkire yazarımız Ahdî ile de görüşmüştür. Yani şiir yaklaşık olarak Ahdî'nin yaşadığı ve tezkirenin yazıldığı tarihleri kapsar (1564-1593).

1.3.2.8. Bazen Şiirin Yazıldığı Yaklaşık Zaman Dilimini Mevsimler İfade Eder.

Şâfi: Sābikū'z-zıkr müşārünileyh Muḥīṭī Efendi'nün nāibi iken Erzurum'da kış kıyāmet olup bir bağçe kenārında otururken penceresin açup bāğına nāzır olduğda Muḥīṭī Efendi buyurmışlar. *Mıṣra* ':

Ak şakallu kōcacıg olmış bāğ

Şâfi bu mıṣra 'ı bediheten tekmil itmiş ki *Mıṣra* ':

Bürçegi ak karıcuğ olmış tağ (Solmaz, 2005: 390)

Şâfi, ordu kadısı olan Muhiti Efendinin naibidir. Erzurumda bu görevde bulunurken bir kış günü Muhiti Efendi'nin mısra'ına bediheten bir mısra da kendisi söylemiştir.

1.3.2.9. Gerçekleşen Görüşmeler Neticesinde Ortaya Çıkmış Şiirler Vardır.

Ṭufeylî: Zamān ile Ayas Paşa-zāde Yümnî maḥlaş Meḥemmed Beg ḥazretleri faşl-ı bahārda sancağına giderken Erzurum'da mülākāt idüp ol şīrīn-kelimāt bu ḡazeli tesvīd idüp ol fenn-i şī'rde ferīde şunmuş. *Ġazel*:

Geldün ḳadem getürdün eyā mīr-i kāmran
Derd ehli buldı Yümnî ḳudümüñle tāze cān

Hayl-i şükûfe göz diküp olmuş idi nazar
Ta bād-ı hōş nesīmūñ açā gözlerin revān

Gündüz yoluñda bedrekañ olmuşdı āftāb
Şeb tā seher meh idi tapuñ üzre bāsbān

Ta'lık içün cenābuña bu çarh-ı lāciverd
Bir kıt'a oldı hāşiye encümle zer-feşān

Gel kıt'a kıt'a eyle yoluñda vücūduñı
Şāyet Tufeylī seyr idesin tuhfe rāyegān (Solmaz, 2005: 403)

Tufeylī sancağına gitmekte olan Yümni ile Erzurum'da karşılaşınca bu gazeli dile getirmiştir.

1.3.2.10. Dönemde Yapılmış Önemli Bir Yapı İçin Yazılan Şiirlerden Bu Yapının Tarihi ile Şiirin Yazılış Tarihi Arasında Bağlantı Kurabiliyoruz.

Hüsâm Beg: Bināen 'alā zālīk İstanbul kurbünde Hāzret-i Eyyüb-i Enşārī '*aleyhi'r-rahmeti'l-bārī* muķābelesinde Südlüce nām maķām-ı sürür-encāmda Ka'be-i 'ārifīn-i güzīn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yakīn olan zāviye-i Ca'fer Abād'uñ itmāmı bünyādında buyurduķları tārīh-i hūb-maķāl şahid-hālidür. *Tārīh* :

Hamdülillah ki in huceste-maķām
Şod besī dīl-küşā ve hem dil-keş

Geşt mülhem zi hātıf-i ğaybem
Ka'betü'l-'ārifīn tārīheş³² (Solmaz, 2005: 276)

Hüsâm Beg, Sütlüce'deki Ca'fer Abād tekkesinin yapımının bittiğine dair bu tarih kıt'asını yazmıştır. Tekke kaynaklara göre 1528 yılında inşa edilmiştir (Maden, 2013: 155). Şiirde bu tarihlerde icra edilmiştir.

³² -Elhamdülillah bu mübarek mekân çok hoş ve güzel oldu. / Bana gayb elçisinden ilham olundu. Tarihi Ka'betü'l-'ārifin oldu.

‘Âlî: Muḳeddemā pādi-şāh-ı zaman a‘nī Sulṭān Süleymān cānibinden emr-i ‘ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pūr-envār ciger-küşe-i seyyidü’s-şakāleyn ve ehl-i sünnetüñ ḳurretü’l-‘aynı olan İmām Ḥasaneyn *Rıḍvanullahi ‘aleyhim*³³ Kerbelā şaḡrasına nehr-i ‘ālī cārī itdükde bir tārīḥ-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik ḳılmış ki teşne dillere zıkrinden şafā vü ḥayāt-ı cān-fezā peydā olmışdur. Ol tārīḥ-i ḡarrā budur ki bu evrāḳda şebt olundu. *Ḳıṭ‘a fi’t-tārīḥ* :

Güiyā bu çeşme bir saḳḳā durur
Rāh-ı Ḥaḳ’da teşne eyler cüst ü cū

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oḳur revān
Mācerā-yı dehri ‘ālī sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir tārīḥ için
Mā Ḥüseynle Ḥasan ‘ışḳına şu (Solmaz, 2005: 434)

‘Âlî, Kanuni Sultan Süleyman’ın Kerbela sahrasına çeşme yaptırması üzerine çeşme ile ilgili bu şanlı tarihi konu alan bir kıt’ası yazmıştır. Yapının Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapıldığı söylendiğine göre, şiirin Kanuni Sultan Süleyman’ın hüküm sürdüğü 1520-1566 yılları arasında yazıldığı söylenebilir.

1.3.2.11. Çeşitli Olaylar Üzerine Yazılan Şiirlerle de Yaklaşık Tarih İfade Edilmektedir.

Ġarībî: Mezḳūr Ġarībî ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrīn riḳāba üftāde-i dil-dāde iken bir dīv-sīret raḳībî hicv itmiş. Mezḳūr hicvden ḥayli ter düşüp ḳāḍīya varır. Müşārünileyh ol eşnāda bedīheten bu tārīḥi ol ḥāruñ başına tevciḥ diyü şebt itmiş bed degül nīkdür. *Ḳıṭ‘a Tārīḥ* :

³³ - Allah onlardan razı olsun.

Beni hicv itdi diyü da‘vâ idüp bir ebleh
 Kâdîya varup itdügi sicillât ile

Ben de inkâr kı lup hâşıl ı bu da‘vânuñ
 Didüm ol arada târîhini ebyât ile (Solmaz, 2005: 459)

Ġarîbî bir güzele gönül vermenin neticesinde rakibini hicv etmiş ve kadiya düşmüştür. Bu günü ifade eden bir tarih kıt’ası yazmıştır. Şairin doğum tarihi bilinmese de ölümü 1547’dedir. Buna bağlı olarak şiir bu tarihten önce icra edilmiştir.

1.3.3. Eserin Yazıya Geçirilişi, Kime Ait Olduğu, Metnin Sıhhati, Bulunabilirliği vb. Üzerine Bilgi ve Tanıtmalar

Bu konuyla ilgili bilgilere Gülşen-i Şu’arâ’da çok az yerde rastlıyoruz. Tezkireden tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

‘Âli Efendi Hınnalı-zâde: Cümlesinden bu bir kaç Fârisî ve Türkî ebyât anlaruñdur.
Ebyât

Goftem suhenî gûy merâ goft dehen nîst
 İbrâm ne kerdem çi konem cây-ı suhen nîst³⁴

Dil mî bered zi hâlk be-âşûb u kîn heme
 Hørsend hem nemî şeved ân meh be dîn heme³⁵

Râkım-ı hürûfuñ i‘tikadı budur ki eger mışra‘-ı evvel böyle okunsa evlâ idi.

Dîn mî bered zi hâlk be-âşûb u kîn heme³⁶ (Solmaz, 2005: 142)

Tezkire yazarımız Ahdî burada Hınnalı-zâde ‘Âli Efendi’nin Farsça şiirine bir düzeltme yapmıştır. Bu da metnin okunuşundaki sıhhat üzerine yapılmış bir tenkittir.

³⁴ - Dedim bir söz söyle. Bana dedi ağız yok. Diredim ne yapayım sözün yeri yok.

³⁵ - Bunca kargaşa ve kin ile insanların kalbini çalıyor, o ay yüzlü bununla da yetinmiyor.

³⁶ -Kargaşa ve kin ile insanları dinden ediyor.

Nevâlî Çelebi: Maḥfî olmaya ki erbâb-ı ḥased dirler ol şâ‘ir-i pür-ma‘ânîniñ sâbıķan diyâr-ı ‘Acem’de meşhûr olan Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî-i siḥr-sâzuñ beş beyit bir ğazelin bir iki beytin az çok taşarrufla tevârüd itmişler ve zıkr olan ğazel-i meşhûruñ ebyâtı budur ki meştûr olundu. *Ġazel* :

Ne bâ-tu dest-i heves der-kenâr tevân-kerden
Ne ârzû-yı tu ez-dil beder tuvân-kerden³⁷

Ne ez-pey-i tu tevân-ı âmeden zi bîm-i raķîb
Ne bî tu rû bediyâr-ı diĝer tevân-kerden³⁸

Beyâ ki girye-i men an ķadr zemîn ne guzâşt
Ki der firâķ-ı tu ḥâķî be ser tevân-kerden³⁹

Çünân ki ‘âşık-ı rûy-i tu em zi bîm-i ḥasûd
Key ez-cemâl-i tu ķaṭ‘-ı tevân-kerden⁴⁰

Lisânî ez-pey-i vaşl-ı tu ger ziyâde reved
Metâ‘-ı zindeĝî eş muḥtaşar tevân-kerden⁴¹

Ma‘lûm-ı erbâb-ı ma‘rifet ola ki *tevân kerdni tevânem kerd* itmişdür. *Maṭla‘*

Ne bâ-tu dest-i heves der-kemer tevânem-kerd
Ne ârzû-yı tu ez-dil beder tevânem-kerd⁴²

El-ķışsa tamâm-ı ĝazel böyle vâķı‘ olmuşdur. Ümmîd budur ki ol fâzıl-ı cihân ‘anķaribü’z-zamân sâir şu‘arâ-yı suḥen-perver ĝibi ķişver-i naẓmda hüner-ĝüster ve dilâver-i baḥr ü berr olup erbâb-ı ḥussâd-ı bed-nihâddan âzâd ola ma‘ânî ḥisârın fetḥ-i fütûḥ ide veyâḥud böyle şî‘r dimeden tevbe-i naşûḥ eyleye (Solmaz, 2005: 165).

³⁷ -Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

³⁸ - Rakip korkusundan ne senin peşin sıra gelebiliyorum ne de sensiz başka bir diyara yönelebiliyorum.

³⁹ -Gel artık, benim gözyaşım ıslanmadık toprak parçası bırakmadı ki senin ayrılığından başa toprak saçabileyim.

⁴⁰ - Senin yüzüne öyle aşığım ki hasetçi korkusuyla senin yüzünden bakışlarımı nasıl alabilirim?

⁴¹ - Lisanî sana kavuşmak için eğer aşırı giderse onun rızkını azaltmak lazım.

⁴² - Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

Burada tevârüd unsurundan bahsedilmiştir. Tevârüd, iki şâirin birbirinden habersiz olarak aynı mısra veya beyti söylemeleridir (Devellioğlu, 2007). Nevâlî Çelebi, Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî'nin gazelinin matla'ına tevârüd yoluyla matla söylemiştir. Ancak burada başka bir durum vardır. Ahdî'nin devam eden cümlelerine baktığımızda Nevali Çelebi'nin, Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî'nin şiirinden habersiz olmadığını düşündüğünü anlıyoruz. Edebiyatımızda bu iş bilerek yapılmışsa “intihâl” denilirdi ki, pek büyük bir kabahat olarak telakkî edilmekteydi (Çavuşoğlu, 1981: 81-86). Burada da intihâlî işaret eden bir durum vardır ve bu tezkirenin yazarı Ahdî tarafından hoş karşılanmamış, şairin bundan dönmesi için uyarmıştır.

Dâ'î Efendi: Sâbıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa bu maṭla' ları mütâla' a kıldukda nazîre tarîkıyla bu maṭla' -ı meşel-endüz-ı pür-sûzı zuhûra getirüp meşûr kılmışlardır.

Alıcak cevır ile cānum o dehānı yakūt

Büse-i la' l-i lebin virdi dile ḥaḫḫ-ı sūkût (Solmaz, 2005: 169)

“Nazire” bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye yazılan şiir diye tanımlanır (TDV İslam Ansiklopedisi, Köksal, 2006: 455-456). Mehmet Paşa, Dâ'î Efendi'nin şiirini okuduğunda nazire olarak bu matlayı dile getirir. Tevârüdün aksine nazirecilik hoş karşılanmıştır. Nazirecilik geleneği şairlerin yetiştirmeleri, şiirlerini olgunlaştırmaları ve eksiklerini tamamlamaları bakımından önemliydi. Gelenek bu yönüyle “mektep” konumundadır. Taklit, sanatın başlangıcıdır. Ancak “nazirecilik”le tebarüz eden şairler, edebiyat tarihimizin ön saflarında yer alamamışlardır (Köksal, 2006: 9-119). Şairin nazireyi yazış amacı, şairliğinin gücü, niyeti değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

La'î: Bu maṭla' -ı dil-peẓîr benümdür diyü taḥrîr itdürdi. *Nazm* :

Yanuḡda düşmen-i bed-ḥ'āhı zem itmeme benüm ḥānum

Kelām-ı nā-sezā eyler ṭururken dü tenüm cānum (Solmaz, 2005: 508)

Metnin bulunabilirliği açısından tespit ettiğimiz bir diğer unsurda şairin tezkire yazarı Ahdî'ye benimdir diyerek tezkireye bizzat kendisinin yazdırmasıdır.

‘**Ârif Çelebi**: Sene tis‘ā ve semānīn ve tis‘ā mi’ede ferzend-i ercmendleri ‘Ârif-zāde dimekle iştihār bulan Muşţafā Çavuş-ı şāhib-i hūşemr-i sultān-ı cihān-metā‘ Sultān Murād ile Bağdād’a gelüp hıdmetlerine müşerref olduķda vālid-i erşedlerinüñ nazmın istima‘ idüp bu tezkireye yazılmasına tālīb oldu. Bu bende daħi taħrīr olunmasını münāsib gördi. *Ġazel*:

Ȧıfl-ı dil raħm -ı tenüm içre degülken ‘alaķa
Yazdı Ȧassām-ı ezel ħ‘ān-ı belādan nafaķa

Ȧodı utmak içün tıfl-ı dili dīdelerüm
Bezm-i miħnetde olan nuķl-ı ‘unābı tıbaķa

Ġayriden şorma ğam-ı hicri gel e benden şor
Şığmaya biñde biri nīce kitāb u varaķa

Ȧadd-i bālāsına dil düşeli buldı rif‘at
Serve şarılmağ ile buldı ‘ulyāyı ‘aşaķa

Dergehüñ sāilidür ‘Ârif ider şey’ li’llāh
Ĥ‘ān-ı vaşluñdan umar luţfuña lāyık şadaķa

Tezkirede karşılaştığımız yukarıdaki örneĝe benzer bir diĝer örnek de ‘Ârif Çelebi’de görülür. ‘Ârif Çelebi’nin “Arifzade” olarak bilinen oĝlu Mustafa, Sultan Murat’ın çavuşudur. Bağdat’ta padişahın hizmetinde bulunduĝu sırada tezkirenin müellifi Ahdî ile görüşmüş babasının şiirini işitip tezkireye alınmasını istemiştir.

Celāl Efendi: Netāyic-i tıab‘ından münāzara tarīķıyla **Sa‘d u Sa‘īd** nām bir kitāb-ı sürūr-encām ve bir manzum **Şerħ-i ‘Avāmīl** ki maķbūl-i efāzıldur ve bir ‘arūz-ı kavā‘id-güster ki pesendīde-i erbāb-ı hünerdür ve daħi **Ĥüsn-i Yūsuf** nām bir risāle taşnīf-i ħūb ve te‘lif-i mergūbdur ki elfāz-ı rūħ-efzāsı rengīn ü ħōş şīrīn-edāsı derece-i taħrīr ü taķrīrden müberrā vü mu‘arrādur. Ser-ā-pā a‘zā-yı şāhid-i ra‘nā vaşfinda yigirmi toķuz ‘aded ĝazel-i bī-bedel ve bir kaç nazm-ı pūr-meşel ile şāħīfe-i beyānı murassa‘ u mülemma‘ kılınışdur (Solmaz, 2005: 121).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Beyne'l- 'ulema'ü'l- 'izâm mecma' ü'l-ḥaḳāyık ve 'inde'l- mevālîü'l-kirām mütecemmi' ü'd-deḳāyık ve taḫrîr-i tefâsirde bî-naẓîr-i zamân ve taḫrîr-i eḥâdişde dil-peẓîr-i 'ulemâ-yı cihân ve fûnûn-ı 'ulûma geregi gibi resâyl yazmışdur maḳbûl-i ṭabāyi' -i merdüm-i efâzıl olmuş ve zebân-ı Fârisî'de **Ḥaḳāyıku'd-Deḳāyık** şebt kılmış bir ḥadde ḳava' id-i pür-fevāyid göstermiş ki müṭâla'asında ḥîred-i ḥurdedân ḥayrân ḳalup engüşt-i ḥayret der-dehân ve zâr ü ser-gerdân olur. Eger ol dürr-i deryâ-yı hûnerüñ te'lifâtını ve taşnîfâtını birer birer yazup beyân idersek ğâyetde söz uzadur. Zîrâ ki lâ-yu' add ü bî-ḥadd vâḳı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre aḳrânı nâdir ve fuẓalâ-yı 'asr arasında faẓl ile şâ'ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa' âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa' âdet**'i neşr ü nazm ile Türkî'ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Sürûrî Efendi: Kütüb-i mütedâvile nîce nîce şürûḥ ü ḥavâşi ve tefâsir ü eḥâdiş yazmışdur ve kelimât-ı dür-pâşı yokdur. Her bir 'ilmde dürlü dürlü su'âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî'de olan tedâvin-i selefe ve **Şebistân-ı Ḥayâl**'e ve ḥallî âsân olmıyan resâ'il-i mu'ammâya ve **Meşnevî**-i pür-Ma'nevî'nüñ altı cildine tafşîl üzre şerḥ yazup her birisin erbâb-ı ḥâle ve ṭâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü 'ıyân itmışdür ve zât-ı 'azîzi beyne'l-ıḥvânü'z-zamân zühd ü taḳvâ ile mevşûf ve fuẓelâ-yı 'âlî-güher içre fûnûn-ı ma'ârifle ma' rûfdur ve şanâyi' -i şî' rde ma' lûmât-ı pâk birle ḳava' id-güster ve fûnûn-ı 'arûz ü ḳâfiye bilmede hünerver ve üç zebân ile nazma ḳâdir ve her birinde ḥûb ü mâhirdür. (Solmaz, 2005: 148)

Bazı eserler direk olarak kitap olarak basılmış isimleriyle verilmiştir, yazılı oldukları ifade edilmiştir. Celâl Efendi'nin, İbni Kemâl Ahmed Efendi'nin, Kâmî Efendi'nin ve Sürûrî Efendi'nin eserleri isim olarak verilmiştir. Bunlar yazılı eser olduğu için metnin sıhhati ve bulunabilirliği açısından da önem taşır.

1.4. Bazı Şekiller ve Türler

a) Gazel

Gazel kelimesi Arapça'da "kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek" anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve "nesîb" karşılığında

kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, İpekten, 1996: 440-442).

Tezkirede gazel ile ilgili olarak yapılan tanıtımlar büyük çoğunlukla şairin ve eserin başarı durumunu ortaya çıkarmaya yöneliktir. Ahdî'nin de üslubu gereği beğenme ve takdir ifadeleri çoktur.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): Ol cāy-ı ferah-efzānuñ gülistānların ve gül gibi şüküfte- cevānların ve serv-i sehī gibi hırāmān hūbların ve çarsu vü esvağda olan maḥbūbların seyr itdükde bir ğazel-i bī-bedel vaşf-ı tarīk ile zuhūra gelüp meşūr olup bu evrāka taḥrīr olundu (Solmaz, 2005: 154).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde)'den aldığımız örnekte gazelin tanımına uygun olarak bu türün konusu ve kimler için yazıldığı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.

Ebu'l Fażl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' ğazelleri lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 118).

Meḥammed Çelebi: Zīrā ki zebān-ı Türkī ve Fārisī'de ğazeliyyātı bī-ḥadd (Solmaz, 2005: 136).

Şemsî- Dīvāne: Fārisī ğazelleri bī-ḥaddü bī-ma' nā edāları lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 375).

'Aṭâ: Ğazeliyyātı bī-ḥadd ü lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 443).

Medḥî Çelebi: Her vechile şā' ir-i pākize-edā olduğına kimsenüñ aşla sözi yok zīrā ki ğazel-i bī-bedeli bī-ḥadd ü çok (Solmaz, 2005: 547).

Nev'î Çelebi: El-ḥaḳ ğāyetde ḥōş-şoḥbet ve nihāyetde pākize-tıynet ve kelimāt-ı muḥaḳḳıḳānesi ḥayāt-baḥş-ı ehl-i tecrīd ve edā-yı rindāne- sinden kemāl-i mertebede müsemma' olan erbāb-ı hüner müstefīd olması muḳarrerdür ve ğazeliyyāt-ı dil-keşi bī-ḥadd ü lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 549).

Ahdî; Ebu'l Fażl Efendi, Meĥemmed Çelebi, Şemsî- Dîvâne, 'Aţâ, Medĥî Çelebi ve Nev'î Çelebi'nin gazellerini sayısı bakımından ele almıştır. Bu şairlerimiz gazellerinin sayısız yani pek çok olduğu söylenmiştir. Bu şairler gazel türünde üretkendir. Ayrıca kimi gazellerin hangi dillerde yazılmış olduğunu da belirtilmiştir.

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşfinda yigirmi toķuz 'aded ġazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaĥîfe-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdır (Solmaz, 2005: 121).

Nazmi Beg: El-ĥaķ ol pîr-i deryâ-dil envâ' -ı nazma mâyl ve ġazeliyyât-ı âbdârı ĥasb-i ĥâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört 'adet dîvân raķam itmışdır ve kaçâyid ü tevâriĥi bî-ĥadd ü bî-şümâr ve her birinüñ vücûdı mânend-i 'adem zîrâ ki şütür-kürbe vâķı' olmışdır (Solmaz, 2005: 562).

İbni Kemâl Aĥmed Efendi: Lâkin şu' arâ-yı şeker-ġüftâr gibi maĥlaş ihtiyâr itmemişler egerçi ġazeliyyâtın tertîb-i dîvân üzere şebt itmışdır (Solmaz, 2005: 131).

Celîlî: ...ve zâde-i tab' -ı ġülbîzlerinden ġül gibi yüz dâne ġazeli tertîb idüp **ġül-i Şad-berk** nâmıyla ihtirâm virmiş (Solmaz, 2005: 252).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı ġazelde ' âşîķâne dîvân tertîb idüp maķbûl-i ehl-i ' irfân olmışdır (Solmaz, 2005: 364).

Ahdî, Celâl Efendi'nin yirmi dokuz adet gazel yazdığını net bir sayıyla ifade etmiştir. Nazmi Beg, İbni Kemâl Aĥmed Efendi, Celîlî ve Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî'nin gazellerinin kitaplaştırılmış olduğunu, bir divan tertip etmiş olduklarını anlıyoruz. Ahdî, Nazmi Beg'in ise içinde sayısız gazel, kaside ve tarihin olduğu yirmi dört adet divan tertip ettiğini, İbni Kemâl Aĥmed Efendi'nin gazellerinin divanında bulunduğunu, Celîlî'nin yüz gazelini ġül-i Şad-berk adıyla kitaplaştırmış olduğunu, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî'nin gazel türünde âşîķane bir divan tertip ettiğini söylemiştir.

Aĥmed Efendi: Bî-tekellûf üslûb-ı ġazelde mânend-i Emîr-i Ĥusrev ve sözleri pür-süz ve tarîķ-ı kaçîdede Enverî-i dil-firûz gibi ma' ânî-endûz ve ' arşa-i tevârîĥde müverriĥ-i

rūzgār-ı rūşen-i selīs ü hem-vār şohbet-i hāşşı ferah-bağş-ı dili bī-karārdur (Solmaz, 2005: 128).

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-huşûş tarz-ı gâzelde mânend-i Hilâlî elfâzı lâmi’ ve darb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı kâfî ve üslûb-ı kaşîdede tarz-ı Ümîdî selīs ü hem-vār (Solmaz, 2005: 160).

Hayretî: ...ve ‘ilm-i taşavvufuñ ıstılâhâtında mâhir elfâz-ı revân-bağşla mânend-i hâfız-ı hōş -nevâ ve tarz-ı gâzelde mişâl-i Hayretî şâhib-edâ (Solmaz, 2005: 265).

Rahmî Çelebi: ...ve tarz-ı gâzelde tevâmân-ı Hayâlî ve üslûb-ı kaşîdede mânend-i İsmâ’îl-i İsfahânî belki Rûm’da Selmân-ı şâni olup taklîd-i şu ‘ârâ-yı ‘Acem kılmış (Solmaz, 2005: 312).

Zühdi: Müţâlâ ‘â-i kütüb-i ‘Arab ve devâvin-i Fûrs’de edâ-yı ebyât ve gâzeliyyât-ı Nevâyî’de kemâl ile mümâreseti ve zebân-ı Fûrle mütekellim ü muşâhabete tamâm kudreti ve rağbeti vardur (Solmaz, 2005: 337).

‘Ubeydî Çelebi: ‘Ale’l-huşûş tarz-ı gâzeldeedâ-yı nâzûk ile Hasan-ı Pehlevî ve sūz ü güdâz ile Rûm’uñ Hüsrev’i (Solmaz, 2005: 416).

Hüdâyî Çelebi: ...tarz-ı gâzelde fuşâhâ-yı ‘Acem gibi edâ-yı bülend ile dil-pesend ve kaşîde vü müseddesi rengîn ü selīs ve murabba’ u tahmîsi lezîz ü nefîs tarîkıında mübdi’ ve tarzında muhteri’dür (Solmaz, 2005: 583).

Gazel türünde başka edebiyatlarda başarılı olmuş diğer şairlere benzetmeler yapılmış, şairlerin onlar kadar başarılı olduğu vurgulanmıştır. Bu değerlendirmelerde Hilâlî, Hayâlî, Nevâyî, Hasan-ı Pehlevî gibi başarılı şairler ve Acem şiiri kıstas olarak ele alınmıştır.

‘Abdülganî Efendi: Ol ‘ulûm ile akrân içre bī-bedel olan deryâ-dilûñ zebân-ı Fârisî’de gâzelleri muhayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâkı’ olmuşdur (Solmaz, 2005: 157).

Ahmed Paşa (Na‘tî): ...ve semt-i ğazelde dili kāyil (Solmaz, 2005: 167).

‘Adlî Efendi: Tārîķ-ı ğazelde şāhib-ţarz-ı nādîr ve edā-yı selîs ile fikr-i bikre ķādir ve bu bir nîce meţali‘ u ebyāt u ğazel ol bî-bedelüñ zāde-i ‘ţab‘-ı laţîfî ve berāverde-i zîhn-i şerîfidür ki şāhid-i hāl ve maşduķa-i maķāl olmağ için vāsıta-i ķalem vāsıtî-nihād ile naķş-ı şāhîfe-i hōş -sevād olundu (Solmaz, 2005: 173).

Yümnî Beg: ‘Ale’l-huşûş ğazel dimede ‘ţab‘ ı kāmildür (Solmaz, 2005: 182).

Âteşî: ...ve ber-muķtezā-yı mağlaş âteşîn mizāc olmağın istignā yüzinden kimseye ‘arz-ı ihtiyāc itmez ammā ţarz-ı ğazelde germ-güftār u ma‘ānî-āşār ve ḥasb-i hāl-i ‘āşîķ-ı zār (Solmaz, 2005: 224).

Behişî Efendi: Cümle-i ğazeliyyātın görmüş biñ ğazel miķdārı vardır. A‘lāsı ğāyetde a‘lā ve ābdār olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebān-ı ‘āşîķān-ı hūb-nefesdür (Solmaz, 2005: 226).

Belîğî: ‘Āşîķāne ğazelleri çok ve nefîs ü selîs idüĝine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Hālî Beg: Türkî ve Fārisî ğazel-i ābdārları ve sāîr güher-bārı çokdur ve her birisinüñ eyüliginde kimsenüñ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 266).

Ḥaşırî: Bir nîce müddet dārü’s-selām-ı Bağdād’da sākin olup erbāb-ı naẓmla iḥtilāţ-ı küllî eylemegin kelimātına cüz’î irtibāţ virüp vādî-i şî‘re sālîk ve emti‘a-ı ğazelden ḥayli māl ü menāle mālîk olmışlardır (Solmaz, 2005: 271).

Hâdimî: ...pezîr üslûb-ı ğazelde yārān gibi şāhib-edā ve maķbûl-i yārān-ı nûkte-ārā (Solmaz, 2005: 295).

Zîhnî Beg: ...zebān-ı Fûrs’dan behremend ve mu‘ammā ve ‘aruz bilmeden fā’ide-mend ve ḥāţır-ı ‘âtır-ı cānib-i şî‘re māyil ve ğazel ü ķaşîdede edā-yı nāzûk ile pesendîde-i emāşıldür (Solmaz, 2005: 309).

Rûhî: Rûz u şeb tettebbû´-ı eş´âr-ı şu´arâ-yı nâmdâr ve dem-be-dem peyrev-i fuşahâ-yı suhen-güzâr olup yârân-ı suhen-güster ile hem-dem-i tûṭî-i şîrîn-dem olup her vechile ğazel demek ṭab´-ı pâkine müselleme ve ṭabî´at-ı şî´riyyesi hûb ve ebyât-ı nâzûgi mergûbdur (Solmaz, 2005: 318).

Rızâyî: ...ve ğazeliyyâtı bî-miṣl ü bî-hemtâ ve pesend-i şu´arâ-yı şâhib-edâdur (Solmaz, 2005: 331).

Şerhî: ...ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârı câri vü kıyıldır (Solmaz, 2005: 369).

Şalâhî: Esâlib-i inşâda gereği gibi pesend-i münşiyân-ı feşâḥat-şî´âr ve ğazel ü meşnevîde belâğatle suhen-güzârdurlar ve lûğaz u mu´ammâda ḥayli taḥṣîl idüp ol fenni tekmîl itmiş (Solmaz, 2005: 395).

Ṭarzî-i Diger: ...fûnûn-ı şî´re mâyl ve lisân-ı selâset-efzâsı nazma kıyıl ve şî´r ü ğazel tarzında bî-bedel (Solmaz, 2005: 407).

‘Ulvî-i İstanbulî: Zîrâ ki gülbin-i ṭab´-ı veḳḳâdı libâs-ı isti´dâd ile pirâste ve nihâl-i kıamet-i ḥıl´at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ kışîde ile ğazeliyyât-ı nefîsi ve terci´-bend ile taḥmîsi maḳbûl-i ṭab´-ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendide-i ḥâṭır-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: ...şu´arâ-yı selefün ekşer-i ğazeliyyâtın taḥmîs idüp şöyle irtibâṭ virmişdür ki râkımları görse feraḥ bulup ṭab´-ı selîsleri inşirâḡ u inbisâṭ bulurdu (Solmaz, 2005: 432).

‘İyânî-i Konevî: ...ve maḳbûl-i şu´arâ ve ḥuṭûṭ-ı muḥtelife yazmağa gereği gibi mâlik ve âkşâm-ı şî´rden ğazel semtine sâlik imiş (Solmaz, 2005: 448).

Fazlî Çelebi: ...ve tarz-ı ğazelde hûb ve terci´-bend ile rubâ´iyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb´în ve tis´â mi’ede ‘âlem-i fâniden ravza-i câvidânîye mâyl ü râğıb olmuş (Solmaz, 2005: 465).

Figânî: Tarz-ı gâzelde bî-naẓîr elfâza kâdir ve üslûb-ı ẓâşîdede gâyetle şâ'ir-i mâhir (Solmaz, 2005: 466).

Ferâğî: Egerçi üslûb-ı gâzelde kâ mildür lâkin meṭâli' semtine ṭab' ı mâ yildür (Solmaz, 2005: 475).

Fânî: Ṭabî'at-ı şî'riyyesi âksâm-ı nazmıda gâyetle hûb ve tarz-ı gâzel ü ẓâşâyid ü meşnevîde mergûbdur (Solmaz, 2005: 478).

Mecdî: ...ve tarz-ı gâzelde büleğâ-yı belâğat-nizâm mâbeyninde ma'ânî-i hâş ile yegâne-i âfâk ol tûṭî-i şekeristân-ı hōş-edānuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edānuñ ebyât-ı feraḥ-fezâsı gâyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve taḥayyülât ile muḥayyel ü pür-meşel vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-ḥaḳ tarz-ı ẓâşâyidde dil-peẓîr sözleri çok olup ve üslûb-ı gâzel-i Fârisî ve Türkî'de bî-naẓîr olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

Muḥyî Çelebi: ...ve ẓâşâyid ü gâzeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâğat-nümûnı der-güş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Murâdî-i Bağdâdî: Zîrâ ki ḥâfız-ı kelâm-ı mecîd ve ẓava'id-i tecvîd bilmede ferîd ve naḳşu 'amel ve şavt u gâzel okıması âvâz-ı ḥazînle mergûbdur ve şî'r icâdında ṭabî'atı ziyâde hûb vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 544).

Nev'î Çelebi: ...ve reng-i gâzelde ma'ânî-i nazm edâsına mutâbıkdur (Solmaz, 2005: 549).

Nâṭıķî: Kendü vâdisinde gâzeliyyât-ı pür-nikât ile cihāngîr ve terci' u taḥmis ü müseddes ile lâ-naẓîrdür (Solmaz, 2005: 558).

Vişâî Çelebi: ...ve bi't-ṭab' âksâm-ı nazma mâ yil ve tarz-ı ẓâşîde vü gâzelde pesend-i ehl-i dil olmağın zebân-ı Fûrsün ḍurûb-ı emşâl ẓabtına cidd ü cehd kı lup geregin gibi edâsına kâdir geçinür (Solmaz, 2005: 578).

Hâtufî: ...egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Yahyâ: Hadd-ı zâtında ‘âşık-pîşe ve nîk-endîşe olmağın ğazel-i bî-bedelleri cümleten ‘âşıkâne ve ser-â-pâ edâ-yı nâzûk ile rindâne ve her biri meşhûr-ı zamâne olmışdur (Solmaz, 2005: 594).

Yetim ‘Alî Çelebi: ...ve tarz-ı ğazelde şâ‘ir-i muhteri‘-âyin ve cevâhir-i nazmı reşk-i dürr-i şîmîn vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 597).

Yakînî: El-hâk ol bülbül-i gülzâr ve tûṭî-i şeker-güftârûn ğazeliyyâtı bî-dil ü rengîn ve manzûmâtı güzel ve ma‘lûm-ı şu‘arâ-yı sihr-âferîn ola ki mezkûruñ kelimâtı lezîz ü şîrîn olmağın âhîrde zîkr olundı (Solmaz, 2005: 599).

Şairlerin gazel türündeki şiirleri tezkire yazarı Ahdî tarafından âbdâr, hûb, nefîs, selîs gibi sıfatlarla övülmüş, adı geçen şairler bu türdeki başarısıyla “sahib-tarz, bi-nâzîr, kâmil” sıfatlarıyla vasıflandırılmıştır.

Emîr Çelebi: Eş‘âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve ‘âşıkâne ğazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla‘-ı hûbundan ğayrı efvâh-ı ‘âlemde gûyâ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Ḥâtemî Beg: Ğazeliyyât-ı ‘âşıkânesi bî-hadd ü bî-kıyâs ü pür-zîverdür. Egerçi beyne’n-nas mezkûr ü meşhûr degüldür (Solmaz, 2005: 283).

Ḳandî: Eş‘âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-nazîr ve beyne’n-nas tevâriḥ-i muşanna‘ı bî-kıyâs ve tarz-ı ğazel ü şâşidesi hûb u merġûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur. Lâkin bu maṭla‘ u beytten ğayrı ol tûṭî-i şekeristân-ı ma‘ânîñüñ eş‘âr-ı ḥalâvet-baḥşı ve nazm-ı dil-keşin görmedüm budur (Solmaz, 2005: 484).

Ahdî, şairleri başarı durumuna göre değerlendirirken yetersiz gördüğü şairlere de değinmiştir. Emîr Çelebi, Ḥâtemî Beg ve Ḳandî bu şairlerdendir.

b) Hâşiye

Sözlükte “doldurmak, gereğinden fazla söz söylemek veya yazmak” anlamlarına gelen haşv masdarından türetilmiş bir isim olan hâşiye “söz ve yazıdaki fazlalıklar, bir şeyin kenarı, bir eserin ve yazının bulunduğu sayfanın kenarındaki boşluk (marj)” demektir. Terim olarak hâşiye “sayfa boşluklarına ilave edilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri içeren not” mânâsında olup hâmiş ve derkenar kelimeleriyle eş anlamlıdır. Genellikle muhtasar yazılmış meşhur bir metnin şerhi üzerine yapılmış olan hâşiyeler, hem şerhte hem de metindeki bazı kelime ve terkiplerle ya da metinde geçen özel isim, âyet, hadis, şiir gibi hususlarla ilgili olarak yapılan kısa açıklamalar mahiyetindedir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Topuzoğlu, 1997: 419-422).

Tezkirede ‘Âlî Efendi’nin Şerh-i Hüssâm-ı Kâtî’ye hâşiye yaptığı ve Tufeylî’nin kıt’alara renkli haşiyeler yazdığı belirtilmiştir. Tufeylî’de hâşiye şerhten ayrılıp tamamen derkenar özelliği göstermiştir.

‘**Âlî Efendi:** Her vâdide semend-i idrâkleri cılve-ger ve ‘ aql-ı derrâkleri pâkizelikde ser-âmed-i nev’-i beşer esâlib-i ‘ ulûmda Şerh-i Hüssâm-ı Kâtî’ye hâşiye ve ba’ zı maḥallerde bir da’ iye ve ğayrî şurrâhî-vâr dürdler idüp kemâl-i fehm-i iz’ ânı râst-güylükde tîr gibi evc-i felege aşmış ve zûr-ı bâzû-yı ma’ ârifle her nesnenüñ mâhiyyetine vukûf bulup pây-i taleb-i muvâfıkla ehl-i ‘ irfânı başmış ve Hidâye’nüñ ḥaccu ‘ uteḳa müte’ allık mesâyiline delâyl-i şâdıkla resâyil yazup müstemi’ ine *li’ llâhi derrehu ḳâyil* didirmişdür ve dürer-i naẓmda cevâhir-i eş’ âr ve fevâйд-i ḳaşâyid-i celîlü’ l-âşârla behredâr olup Münâzara-i Mihr ü Mâh nâm manẓûm-ı ḥuceste-niẓâm ve nokṭa-i pür-nikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûḳûm idüp aḳlâm-ı ḥoş -ḥırâm ile kitâb-ı faşâḥat-rûsûm te’ lifine dest-i ihtimâm vâḳı’ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

Tufeylî: ...tarz-ı vaşşâllükde bî-hemtâ ve ḥoş ḥaṭ kıt’alara rengin hâşiyeler idici üstâd-ı a’ lâ olup ve kendü taşnîfinde muḥteri’-i zamân ve naḥl-bende-i mübdi’-i cihândur (Solmaz, 2005: 403).

c) Hezl, Hicv

Hicv sözlükte “ bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” anlamına gelir. Hiciv

yazarının amacı toplum ve kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insanın hoşla gitmeyen yönlerini alaya alarak yermektir. Hicvin oluşması için mizah, mübalağa ve kötüleme unsurlarının aynı hedefe yönelmesi gerekir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Okay, 1998: 447).

Sözlükte “şaka, latife yapmak, eğlenmek” mânasına gelen Arapça hezl kelimesi “şaka, mizah, latîfe, alay, eğlence” anlamlarında isim olarak da kullanılır. Ebû Abdullah İbnü’l-A’râbî’nin, kelimenin sözlük anlamını açıklarken “sert sözün yumuşak ve rahat bir biçimde ifade edilmesi, sözün değişik anlatım tarzlarıyla dile getirilmesi” şeklinde verdiği mânâ hezlin terim anlamına yakındır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Durmuş, 1998: 304-305).

Hezl, lâtife ile hiciv arasında bir yerde duruyor gibi görünür. Hezilde zarif bir nükte ve mazmun bulunur. Konu alaylı bir dille ele alınır. Amaç incitmek değildir. Bu özelliğiyle hicivden ayrılır, mübalağaya yer vermesi dolayısıyla hicive benzer. Hezl, belli bir amacının olması ve kişileri hedef alarak gülünç duruma düşürmesi bakımından latîfeden daha ağır, sövme ve müstehcenlikten uzak olduğu için de hicivden daha hafif mizahi bir türdür. Latîfe ile benzer bir anlam taşıyan hezl, genellikle alaya alma, gülünç hale getirme biçiminde açıklanmaktadır. Latîfe ve nükte kimseyi incitmeme ve zerafeti ön planda tutmaları bakımından hezlden ayrılırlar (Batislam, 2013: 229-242).

Bu konuda yapılmış bazı tasniflere göre hezl “alay ederek küçük düşürme” biçiminde tanımlanmış, alt kademesine ta’riz (sataşma ve taşlama), üst kademesine de zem (kınama), hiciv (yergi), şetm ve kadh (sövgü) konulmuştur (TDV İslâm Ansiklopedisi, Pala, 1998: 305-306).

Biz tezkirede kelime olarak daha çok birlikte bir söz grubu oluşturarak kullanıldığı için hezl ve hicvi aynı başlık altında ele aldık. Germî Beg, Tâbî-i Kûçek, Şânî Beg, Hızırî, Sâ’î-i Nakḫâş, Şemsî-i Dîvâne, ‘Atâ, Ğarîbî, Fiğânî ve Fünûnî tezkirede yer alan hezl ve hicv türünde eser vermiş şairlerimizdir. Tezkirede belirtildiğine göre dönemin hezl ve hicv türünde en başarılı ismi Can Memi lakaplı Şânî Beg’dir. Tâbî-i Kûçek, Sâ’î-i Nakḫâş gibi şairler onun peyrevidir. Hezl ve hicvde başarılı olmak için en önemli hususlardan biri nükte-senc (nükteden anlayan) olmaktır. Çünkü bu türlerde özellikle hezilde ince bir mizah vardır. Hezl ve hicv farklı konular üzerine yazılmışlardır. Bu türler kimi zaman şairler arasındaki durumlar için (Şânî Beg-Fünûnî, Tâbî-i Kûçek-‘Atâ), kimi zaman görev yerini beğenmeyip şehri tenkit etmek için (Şemsî-i Dîvâne), sevdiğine gönül düşürmüş bir âşığın rakibe olan öfkesini ifade etmek için (Ğarîbî) yazılmışlardır. En kötüsünde devlet büyüğünü hicv edip idam edilmek olsa

gerektir (Figânî). Çünkü bu türler söyleyenin dil mızrağıyla muhatabının sinesine ağırlı yaralar açar, söyleyeni canından eder. Bu bağlam da Yunus Emre'nin şiirini hatırlatır:

“Kelecı bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağılı aşu bal ile yağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çağ ede bir söz

Gel ahî ey şehriyarî sözümüzü dinle bari
Hezâr gevher ü dinârı kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile cânına dağ ede bir söz

Yûnus imdi söz tatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz.”

Germî Beg: Vâdî-i nazmda zebân-âver ve üç zebân ile şi‘r-i dürer-bârı der-güş-ı ehl-i hünerdür ve cüst ü cüy-ı nazm-ı şu‘arâ itmede mâhir ve fûnûn-ı şi‘re kâdir ‘ale’l-huşuş hezl ü hicvde nûkte-senc ve nîze-i zebânundan sîne-i muhâlifân pür-renc ve kendü tarîkında şâhibân-ı idrâk dîvâne-i bî-bâk dirler (Solmaz, 2005: 187).

Tâbî-i Kûçek: ...ve tarz-ı hezli ve lâğî Şânî mağlaş iden Cân Memî’den aḥz ü cer kılmış anuñçün dâimâ ol tarîkde peyrev-i Şânî olup çerâğı andan uyarmış ve hemîşe itâle-i lisân idüp şu‘arâyı ğarîb güftârla ve zurefâyı ‘acîb eş‘âr ile hicv itmeden ḥâlî degüldür (Solmaz, 2005: 241).

Şânî Beg: Zîrâ şu‘arâ içre şâhib-ţarţ ve beyne’n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş‘ârı selîs-edâ ile şâf ü pâk ve güftârı nefîs-ma‘nâ ile feraĥ-fezâ ve dâfî‘-i ġamnâk olduġıçün aña şu‘arâ nazîre dirler ve kendü daġı zurefânıñ ekşer-ebyâtına nazîre-i dil-peżîr dimede bî-nazîr geçer ve tarîķ-ı hezlde ġâyetle bî-mişl ü bî-mânend idi (Solmaz, 2005: 246).

Hızrî: Ol zamânda İstanbul’da iki meze-i rûzgâr ve her birisi bir laķabla nâmdâr aġâveyn var imiş. ‘Ârifîn-i cihân ve ĥôş -ţab‘ân-ı zamân birine boza-ĥâne kocu ve birine kepek dânesi dirlerdi. Sâbıķü’z-zıkr anlaruñ haķķında hezl tarîķıyle bir kıt‘a derc itmîşdür ki mezeden ĥâlî degüldür. *Kıt‘a* :

Oldı şehr içre çün ser-i zırafâ
Boza-ĥâne kocu kepek dânesi

Ya İlâhî buları eşĥâşa
Meze içün toġurdu mı ânesi (Solmaz, 2005: 291)

Sâ‘î-i Nakķâş: Tarz-ı hicvde nîze-i zebân ile ta’ne-zen-i Cân Memî olup nüde- mâ-yı zamânıñ hem-demidür. Anlar da muķâbelesinde ĥançer-i hicv ile sîne şikâfı olmış. Lâf u güzâfı andan ķalmaz (Solmaz, 2005: 356).

Şemsî-i Dîvâne: Yârâna bu ĥiţâb-ı müsteţâbı hezl-güne gelmegin ġâyetde ĥazţ idüp ġülmedin bî-tâb düşerler ve başına mezelemeg içün meges-vâr üşerler. Ba’dehu üftân u ĥîzân Kaţîf’e revâne olup gitdükde ol zeminüñ âb u hevâsı mizâc-ı ĥâbîşine sâz-kâr u muvâfıķ olmamaġla ol diyârı zem tarîķıyla ķadġ idüp bir ġazel şebt oldu. *Ġazel* :

Teb-i ĥasret cānumı ġâyet ile itdi nahîf
Odlara yansun yıķılsun dilerüm mülk-i Kaţîf

Ey Süleymân-ı cihan şöyle za‘îf itdi belâ
Göge of dir iseñ uçar hem çü pür mür-ı za‘îf

Gözlerüm yaşını baĥreyne revân eyledi ġam
Dervîşüñ yādına ġarķ-âb-ı belâ oldu ĥayif

Elde avucda nesne yok idem ‘azm-i sefer
Bir tehî dest kaldı ğurbetde bî-çâre za‘îf

Qaldım ayakda eyâ kân-ı kerem menba‘-ı cûd
Dest-gîr ol Şemsîye bir çâre eyle ey laţîf (Solmaz, 2005: 374)

‘**Atâ:** Evzâ‘ u eţvâr-ı ‘acîbe ile zırafâ içre maqbûl ve üslûb-ı hicv ü hezlde bir tarîkla hezzâl ü heccâv idi ki fi‘l-meşel beyâzî vü siyâh-ğüftâr-ı muţhık-ı âbdâr ile şüst ü şû ve her vâdî-i cüst ü cû idüp ve ebyât-ı terzîk dimede aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aĝardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

Mezkûruñ tarîk-ı hicvde ma‘ânî-yi rekîk ile muqaţta‘âtı çokdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvîd olmadı lâkin cümlesinden bu kıt‘a ki çendân elfâz-ı mühmelesi yok kağve fincânı huşuşunda Küçük Tâbi vaşfinda dimişdür şebt olundu. *Kıtt‘a* :

Ne revâdur seriķa şâhibi Tâbî sen iken
Baña işnâd idüben eyleyesin bühtânı

Dâyireñ ben bilürem n’eydüğini gel berüye
Saña çalmaq nic’olur göstereyin fincânı (Solmaz, 2005: 444)

‘**Ġarîbî:** Mezkûr Ġarîbî ‘âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn rikâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret rakîbî hicv itmiş. Mezkûr hicvden hayli ter düşüp kâğîya varır. Müşârünileyh ol eşnâda bedîheten bu târîhi ol ħâruñ başına tevcîh diyü şebt itmiş bed degül nîkdür. *Kıtt‘a Târîh* :

Beni hicv itdi diyü da‘vâ idüp bir ebleh
Kâğîya varup itdügi sicillât ile (Solmaz, 2005: 459)

‘**Figânî:** Nâĝâh kazâ-yı âsmânî ve belâ-yı nâgehâniye râst gelüp ol ser-efrâze töhmet-i ğammâz uğrayup bir maţla‘-ı hicv-âmiz vezir olan İbrâhim Paşa haķķında dimişler diyü şelbine emr olunmuş. Dâr-ı İstanbûl’da ber-dâr olup ser-efrâz-ı dünyâ ve mümtâz-ı ‘uķbâ olmuş (Solmaz, 2005: 466).

Fünûnî: Şânî maḥlaş iden Cān Memî şeh-zāde Sulṭān Bāyezîd seferin zamān ile varup İstanbul’da olan şu ‘arā vü zuraḫāya hicv ṭarīḫıyla bir mektûb-ı nev-üslûb nazm idüp irşāl itmiş. Müşārünileyhe şöyle zıkr ider söyler. *Beyt* :

Fünûnî fûṭa peydā itmege varır mı ḥammāme
Enîs-i Şîrvān olan o düzd-i cāmeken n’eyler

Mezkûr Fünûnî daḫi ol eşnāda bir kıṭ‘a-i hezl-āmîz Şânî-i fitne-engîz ḥaḫḫında derc itmişdür. Nezāketden ḥālî degül küllî zarāfet ḥarc itmişdür beyān u ‘ayān oldu. *Kıṭ‘a*

Seferdedür didiler Can Memî’yi
Sefer bir kıṭ‘a-i āteş durur hem

Didiler geçdi ol Nemrûd-ı şānî
Didüm geçdi ise can ber cehennem (Solmaz, 2005: 483)

ç) Kaside

“Kaside” kelime anlamı olarak kastetmek, yönelmek anlamına gelir. Edebiyatımızda belirli bir amaç için yazılmış bir türdür. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılmış şiirlerdir (İpekten, 1997: 38). Kaside’nin çoğulu “kasâid” dir. Tezkirede bu şiir türünü yazan şairler hakkında bilgilere ulaşabiliyoruz.

Pîrî Paşa: Bu bende-i sergeşte ol şehre irdükde evşāf-ı ḥamîdelerinüñ biñden birin bir ḫaṣîde-i şikeste-bestede nazm idüp hāk-i pāy-i şerîflerine ve ‘izz-i ḥubûr-ı laṭîflerine revāne itdükden soñra bir nîce beyt ḫalem-i dü zebān ile bu evrāk-ı perişāne şebt olundu (Solmaz, 2005: 107).

Pîrî Paşa: Ḥazret-i pâdişāh-ı mülk-ārānuñ şāh-zādeleri Sulṭān Selîm Ḥān ve Sulṭān Bāyezîd Ḥān ceng ü cidāl idüp ara yirde nice dilāverler ḫatlı ü pāmāl olup ‘ākıbetü’l-emr Sulṭān Selîm Ḥān nāşır u menşûr ve ‘adāyı maḫhûr ḫılduḫda Sulṭān Selîm Ḥān mezkûruñ medḥinde paşa-yı müşārünileyh bir ḫaṣîde-i pür-me’āl nazm ḫılmış (Solmaz, 2005: 108).

Derviş Çelebi: Bosna vilâyetinde Saray nâm kaçabada pâdişâh-ı ‘ âlem-penâh neslinden olan ‘ Oşman Şâh’a bir kaçide-i Fârisî tahrîr itmiş hemân taşvîr olundu (Solmaz, 2005: 170).

Âgehî: Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fûlk-i tenin deryâ-yı ‘ ışka şalup müstağrak-ı baħr-ı mevc-i ħirmân olup ol hevâyla gemiciler ıstılahâtın cem‘ idüp bir kaçide-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr ğavvâş-şifât baħr-ı ‘ amîkden kenâra çeküp der-güş-ı erbâb-ı hüner ve meşhûr-ı baħr ü berr olmuşdur (Solmaz, 2005: 210).

Derûnî: Bir mertebede ki Bahâriyye diyü gemiciler ıstılahâtın cem‘ idüp gülbîn-i gülistân-ı hüner ve nihâl-i bostân-ı heft-kışver olan şâh-zâde-i baħr u berrün a‘ nî Sultân Selîm Hân-ı dilâverün evşâf-ı pâkinde elfâz-ı şâf ile bir kaçide-i âbdâr mânend-i nihâl-i mîvedâr neşv ü nemâ buldurmış meşhûr-ı rûzgâr ve maķbûl-i dil-i ebrâr olmuşdur (Solmaz, 2005: 301).

‘İlmî: Âħir sene şelâşe ve sittîn ve tis‘ â mi’ede şehir-i İstanbul’a gelüp pâdişâh-ı ‘ âlem-penâha bir kaçide şunup esbâb u libâs ve zer-i bî-ħisâb ve iħsân-ı bî-kıyâs iħsân itmişler ber-murâd olmuş (Solmaz, 2005: 444).

Muħîfî Efendi: Mezbûr paşa ile Şirvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a‘ zâm merħûm vefât eyledükde İstanbul’da tekrâr pâdişâh-ı ‘ âlem-penâha bir bî-noķta kaçide-i a‘ lâ ve bir riķ‘ a fûnûn-ı inşâ idüp şunmuşlar. Ol sultân-ı gerdün-gulâm manşib-ı âħer virilmesine ħaţ-ı hümayûn peyâm buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 527).

Buraya kadar ele aldığımız cümlelerden adı geçen şairlerimizin kaside yazdığını, kaside türünde eserlerinin olduğunu anlayabiliyoruz. Ele alınan şairlerin her biri farklı amaçlarla kaside dile getirmişlerdir. Kaside nazım şekli, dini konularda yazılanların dışında şairlerce bir geçim kaynağı olarak kullanılmıştır. Hemen her olay; padişahın tahta oturması, bazı kişilere sadrazamlık, şeyhülislamlık, vezirlik verilmesi, savaşta kazanılan bir başarı, ramazan, bayram ve düğün kutlamaları, yeni bir saray, kasr, çeşme, hamam gibi yapıların tamamlanışı, devlet büyüklerine kaside sunmak için fırsat olarak değerlendirilmiştir. Her kaside sunan şairi ihsan ve caize ile ödüllendirmek de devlet büyüklerine ödenmesi gerekli bir borç haline gelmiştir. Hatta şairler Hz. Peygamber’in İbn-i Zuhayr’a, yazdığı kasideye karşılık hırkasını bağışladığını örnek göstererek

memduhun kaside sunan şaire caize vermesini ve böylelikle onu sevindirmesini sünnetten, hatta caize vermeyenleri hicvetmenin ca'iz olacağını bile savunmuşlardır (İpekten, 1997: 40). Tezkiremizde kasidesiyle ihsan elde etmiş şairlerimizde belirtilmiştir (Pîrî Paşa, 'İlmî, Muḥîṭî Efendi). Ahdî'nin üsubuna ve kaside için kullandığı terkiplere baktığımızda, olumlu sıfatlar kullanılmış olduğundan yola çıkarak verilen eserlerin beğenilmiş, makbul eserler olduğunu söyleyebiliriz.

Hâtemî Beg: Tarz-ı kaşîdede müselleme ve eş'âr-ı dürrer-bârı vâfir ve zebân-ı Fârisî'de mümâreseti mütekâşir tekellüm-i pesend-i yârân-ı 'Acem ve maḳbûl-i şâhibân-ı keremdür (Solmaz, 2005: 283).

Zihnî Beg: ...zebân-ı Fûrs'den behremend ve mu'ammâ ve 'aruz bilmeden fâ'ide-mend ve ḥâṭır-ı 'âtır-ı cānib-i şî' re māyil ve ḡazel ü kaşîdede edā-yı nāzûk ile pesendide-i emâşıldür (Solmaz, 2005: 309).

'Ulvi-i İstanbulî: Zîrâ ki ḡulbin-i ṭab' -ı veḳḳādî libās-ı isti' dād ile pirāste ve nihāl-i kâmeti ḥıl' at-i mevzûniyyet ile ârāste olmağın ol bülbül-i nağme-serānuñ bu vechile ser-â-pā kaşîde ile ḡazeliyyât-ı nefîsi ve terci' -bend ile taḥmîsi maḳbûl-i ṭab' -ı erbāb-ı mihr ü vefā ve pesendide-i ḥâṭır-ı aşḥāb-ı şıdk u şafādur (Solmaz, 2005: 429).

Figânî: Tarz-ı ḡazelde bî-naẓîr elfāza kâdir ve üslûb-ı kaşîdede ḡāyetle şā' ir-i mâhir (Solmaz, 2005: 466).

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-peẓîr ve ḡüftâr-ı ṭarab-engîzi bî-naẓîr ve beyne'n-nas tevâriḥ-i muşanna' ı bî-kıyās ve tarz-ı ḡazel ü kaşîdesi ḥûb u merḡûbdur diyü meşḥûr u mezkûrdur (Solmaz, 2005: 484).

Vişâlî Çelebi: ...ve bi't-ṭab' aḳsām-ı nazma māyil ve tarz-ı kaşîde vü ḡazelde pesend-i ehl-i dil olmağın zebân-ı Fûrsüñ ḍurûb-ı emşāl zabtına cidd ü cehd kırup geregin gibi edāsına kâdir geçinür (Solmaz, 2005: 578).

Hüdâyî Çelebi: ...tarz-ı ḡazelde fuşāḥā-yı 'Acem gibi edā-yı bülend ile dil-pesend ve kaşîde vü müseddesi rengîn ü selîs ve murabba' u taḥmîsi leẓîz ü nefîs ṭarîķında mübdî' ve tarzında muḥterî'dür (Solmaz, 2005: 583).

Yetim ‘Alî Çelebi: Ol cihetden yeñiçerilerün ıstılahâtın zabt idüp ol dil ile bir güzel kaşâde-i bî-bedel peydâ kılmışki ebyât-ı dürrer-bârı mânend-i dürr-i yetim pesendide-i gûş-ı tab‘ -ı selîmdür ve tarz-ı gâzelde şâ‘ir-i muhterî‘-âyin ve cevâhir-i nazmı reşk-i dürr-i şîmîn vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 597).

Buraya kadar aldığımız örneklerde ise “kaside” kelime olarak tekil kullanılmıştır. Şairlerin kaside türündeki başarıları hakkında tezkire yazarımız Ahdî değerlendirmeler yapmıştır. Ancak şairin ne kadar kaside yazdığı, kaç kasidesinin olduğu hakkında kelimenin tekil kullanılmasından ve sayı belirtilmemesinden dolayı yorum yapamıyoruz. Ahdî şairlerin kasidelerini bu türdeki başarıları ve kasidelerdeki üslupları bakımından değerlendirmiştir. Hâtemî Beg, Kandı ve Vişâlî Çelebi kaside türündeki başarılarına göre ele alınırken, Zihnî Beg, ‘Ulvî-i İstanbûlî, Figânî, Hüdâyî Çelebi, Yetim ‘Alî Çelebi kasidede kullandıkları dil ve üslup bakımından ele alınmıştır. Hâtemî Beg’in kaside türündeki başarısı herkes tarafından kabul görmüş, Kandı’nın kaside türündeki eserleri ise güzel ve rağbet gören, makbul olarak değerlendirilmiş, Vişâlî Çelebi kaside türünde gönül ehli tarafından beğenilmiştir. Zihnî Beg kasidede kullandığı nazik edası ile akranları arasından seçilip rağbet görmüş, ‘Ulvî-i İstanbûlî’nin nefis kasideleri beğenilmiş, Figânî’ni kasidedeki üslubu ile marifetli bir şair olarak görülmüş, Hüdâyî Çelebi’nin kasidedeki üslubu renkli ve akıcı olarak yorumlanmış, Yetim ‘Alî Çelebi’nin ise eşsiz bir kaside ortaya çıkardığı Ahdî tarafından söylenmiştir.

H’âce Çelebi: Şöyle ki kaşâyid-i muciz-nişânları reşk-i Sahbân u Hassân ve inşâ-yı bediyü’l-beyânları gayret-i Vaşşâf u H’âce-i Cihân’dur (Solmaz, 2005: 133).

Vuşûlî Efendi (Molla Çelebi): Kaşâyid-i selîs-i dil-keşi nefîs ve ferah-resân-ı dil-i gamzedâdur (Solmaz, 2005: 149).

Fânî: Tabî‘at-ı şî‘riyyesi aksam-ı nazmda gâyetle hûb ve tarz-ı gâzel ü kaşâyid ü meşnevîde mergûbdur (Solmaz, 2005: 478).

Mecdî: ...ve kaşâyidde şu‘arâ-yı faşîhü’l-kelâm içre tāk ve tarz-ı gâzelde büleğâ-yı belâgat-nizâm mabeyninde ma‘ânî-i hâş ile yegâne-i âfāk ol tūtî-i şekeristân-ı hoş-edānuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edānuñ ebyât-ı ferah-fezâsı gâyetde şîrîn ü nefîs ve

kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve tahayyülât ile muhayyel ü pür-meşel vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-hağ tarz-ı kaşâyidde dil-pezîr sözleri çok olup ve üslûb-ı gâzel-i Fârisî ve Türkî’de bî-naẓîr olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

Mîrek Hekîm: Tertîb-i dîvân itmişdür ve kaşâyidi daği maḳbûl-i yârândur (Solmaz, 2005: 525).

Maḳâlî: Eş‘ârı hayâl-âmîz ve güftârı emsâl-engîz ve tarz-ı kaşâyidle maḳbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuşve bu bir gâzel-i meşhûr kendinûñ icâd-ı hâşî olduğu efvâhda mezkûr zîrâ ki açar ḳaparı iltizâm-ı mālâyelzem idüp pesend-i ṭab‘ -ı şu‘arâ ve maḳbûl-i ḥâtîr-ı zûrafâ olsun diyü ḳalem-i müşğîn ile raḳam-ı rengîn ḳılmış ve ‘âşîḳân-ı naẓar-bâzuñ ḥasb-i ḥâlî ve kendinûñ şâhid-maḳâlîdür şebt olundu (Solmaz, 2005: 535).

Nev’î Çelebi: ...ve ol bülbül-i gülşen-i cân üslûb-ı kaşâyidde fuşahâ-yı müteḳaddimîn gibi kemâl ile mükemmel ve tarz-ı meşnevîde ḥikâyâ-yı laṭîfle yârândan fâyîḳ ve reng-i gâzelde ma‘ânî-i naẓm edâsına mutâbıḳdur (Solmaz, 2005: 549).

Meḥammed Çelebi: Zîrâ ki zebân-ı Türkî ve Fârisî’de gâzeliyyâtı bî-ḥadd ve lisân-ı ‘Arabî’de kaşâyid-i pür-fevâyidi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 136).

Fevrî Efendi: ...ḥaḳḳâ budur ki kaşâyid-i pür-fevâyidi bî-ḥadd ve terci‘-bend ile mu‘aşşer ve taḥmis ve tesdisleri lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 151).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: El-hağ ol nîkû-ḥışâl olan perverîşîn dil maẓmûn-ı belâgat-nümûn bulmağla bî-mişâl ve ser-âmed-i emâşil idi ve zebân-ı Fârisî’de nice nice ḳaşıdeler na‘t-ı seyyîd-i enâm ve menḳâbet-i e‘imme-i kirâm diyü derc ḳılmışdur ve tarz-ı gâzelde ‘âşîḳâne dîvân tertîb idüp maḳbûl-i ehl-i ‘irfân olmuştur (Solmaz, 2005: 364).

Naẓmî Beg: ...ve kaşâyid ü tevâriḫi bî-ḥadd ü bî-şümâr ve her birinûñ vücûdı mânend-i ‘adem zîrâ ki şütür-kürbe vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 562).

“Kasayid” kasidenin çoğulu olup, “kasideler” manasına gelir. Kelimenin bu şekildeki kullanımından hareketle şairlerimizin hepsinin birden çok kasidesi olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Ahdî burada kaside veren şairlerimizi iki farklı yolla değerlendirmiştir. Şairlerimizin bir kısmı kasidedeki başarı durumlarına göre değerlendirilirken, bir kısmı kasidelerinin miktarı bakımından ele alınmıştır. Hâce Çelebi, Vuşûlî Efendi (Molla Çelebi), Fânî, Mecdî, Müslim Çelebi, Mîrek Hekîm, Mağâlî ve Nev’î Çelebi’nin kasideleri başarılarına göre değerlendirilmiş olup her bir şairimizin kasideleri için olumlu ifadeler kullanılmıştır. Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî ve Nazmî Beg’in kasideleri miktar bakımından değerlendirilmiş, kaside türünde çok sayıda eser verdikleri vurgulanmıştır.

Ahmed Efendi: Bî-tekellüf üslûb-ı gâzelde mânend-i Emîr-i Husrev ve sözleri pür-süz ve tarîk-ı kasîdede Enverî-i dil-firûz gibi ma‘ânî-endüz ve ‘arşa-i tevârîhde müverrih-i rûzgâr-ı rûşen-i selîs ü hem-vâr şohbet-i hâşşî ferah-bağş-ı dili bî-karârdur (Solmaz, 2005: 128).

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-huşûş tarz-ı gâzelde mânend-i Hilâlî elfâzı lâmi‘ ve darb-ı meselde Seyfî gibi naşş-ı kâfî ve üslûb-ı kasîdede tarz-ı Ümîdî selîs ü hem-vâr (Solmaz, 2005: 160).

Rahmî Çelebi: ...ve tarz-ı gâzelde tevâmân-ı Hayâlî ve üslûb-ı kasîdede mânend-i İsmâ’îl-i İsfahânî belki Rûm’da Selmân-ı şânî olup taklîd-i şu‘ârâ-yı ‘Acem kılmış (Solmaz, 2005: 312).

Kimi değerlendirmelerde ise şairler başka edebiyatlardaki kaside türündeki başarılı şairlere benzetilmiş ve kıyaslamalar yapılmıştır. Kasidede adı geçen ve ölçüt olarak ele alınmış diğer şairler Enverî, Ümidî, İsmail-i İsfahânî ve Selmân’dır. Böylece bu türdeki başarılı isimler hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz.

d) Lâg, Latîfe, Nükte

Sözlükte “insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, özellikle şaka, espri” anlamına gelen latîfe (çoğulu letâif) kavram olarak sözle ifade edilmesi güç, ince

mânâ, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder (TDV İslâm Ansiklopedisi, Altunel, 2003: 109-110).

Latîfeler büyüklerden birinin hayatını ve karakterini canlandırabilecekleri gibi, bazı toplulukların özelliklerini de yansıtabilirler. Kimi zamanda hiç kimseye değinmeden insanların acınacak ya da gülünecek durumlarını, ruh hallerini anlatırlar. Latîfeler yazıldıkları ya da söylendikleri dönemin dil özelliklerini yansıtmaları, halk deyim ve söyleyiş özelliklerine yer vermeleri, dil hazineleri olmaları nedeniyle önem taşırlar. Gülünç ve eğlendirici olmalarının yanı sıra dönemlerinin mizah anlayışı, duygu, düşünce dünyası ve değer yargıları hakkında bilgi verebilir, kültüre ve edebiyat tarihine de katkı sağlayabilirler. Ayrıca latîfeler sözünü ettikleri önemli kişilerin özel hayatları, kişilik ve karakter özellikleri ile toplum hayatını da aydınlatabilirler (Batislam, 2013: 229-242).

Latîfelerin divan edebiyatı döneminde çeşitli eserlerde farklı kullanım şekilleriyle karşılaşılır. Örneğin tezkirelerde latîfe başlığı altında anlatıma renk katmak için şairlerin hayatıyla ilgili küçük mizahî hikâyelere yer verilmiştir. Bü tür latîfeler duruma göre mizah, hiciv içerikli ya da bilgi verici olabilirler. Şairlerle ilgili değerlendirmeler latîfelerle süslenmiş, şairlerden bazılarının “latîfe-gûy”luk özelliğine değinilmiştir. Latîfeler aynı zamanda tezkirelerde istitrât amaçlı olarak da kullanılmıştır. Eski Türk Edebiyatında tezkirelerin yanı sıra eleştiri terminolojisi içinde de latîfe yer alır. Latîfeleşmede genellikle karşıdaki kişiyi iğneleme, onu gülünç duruma düşürme, onunla eğlenme söz konusu olduğu için latîfeyi kimi zaman eleştiri dairesinde düşünmek de mümkündür (Batislam 2013: 229-242).

Behiştî Efendi, Başîrî, Tâbî-i Büzürg, Cevrî Çelebi, Hurremî-i Bağdâdî, Halîfe, Hâverî-i ‘Acem, Riyâzî-i Üskübî, Zârî, Luţfî-i ‘Acem ve Maḥfî tezkirede latîfe türüyle öne çıkmış şairlerimizdir. Tezkiremizde çeşitli sebeplerle yazılmış latîfelere yer verilmiştir. Kimisi meslek erbabı ile şakalaşma amacıyla yazılmış (Behiştî Efendi), kimisi şairlerin kendi aralarındaki mahlas ortaklığı yüzünden olan çekişmeleri ve iğneleme amaçlı laf sokmaları sebebiyle (Tâbî-i Büzürg-Tâbî-i Kuçek, Cevrî Çelebi-Mevlânâ Fevrî) yazılmıştır. Kimi şairlerimizin örneği alınmamış ancak latîfesi ile ünlendikleri belirtilmiştir (Başîrî, Hurremî-i Bağdâdî, Halîfe, Zârî). Bir şairimiz ise latîfesi ile kadılık elde etmiş, devlet görevine getirilmiştir (Riyâzî-i Üskübî). Luţfî-i ‘Acem ise latîfe türünde kendini üstün görmüş lâkin herkesin istihzâsına uğramıştır.

Maḥfî ahenksiz şiirine yapılan sual üzerine verdiği latîfeli cevabıyla dikkatleri latîfesine çekmiş, latîfesi şiirinden üstün tutulmuştur.

Bu örneklerden de anladığımıza göre bu şairlerimizin en belirgin özelliklerinden biri hazırcevaplılıklarıdır. Örneklerden hareketle şairlerimizin birbirleri ile olan ilişkilerini, latîfe türünden nasıl yararlandıklarını, başarı ya da başarısızlık durumlarını, dil ve kültür özelliklerini, mizaçlarını görüp, çıkarımlarda bulunabildik.

Behiştî Efendi: Mezkûruñ tab´ı ziyâde küşâde olmağın latîfeleri gâyetde çokdur. Cümlesinden biri budur ki kaçaba-i mezbûrede zümre-i sipâhdan Baba Kûşeyrî nâm nedîm-i ḥâs u ´âm olan yaḥ-fürûşuñ ittifâken bir gün teferrüc-künân cânib-i yaḥdânına revâne olduklarında müṭâyebe yüzinden qarısına müte´allık bu beyti bedihe ḥûb buyurmuşdur nüdemâya maṭlûbdur şebt olundu. *Beyt* :

Harâretten meded öldük Kûşeyrî

Bize in´âm ü ´âm eyle qarından (Solmaz, 2005: 230)

Başırfî: Şu´arâ-yı Rûm ile ve fuşahâ-yı ´Acem ile müzâkere ve müşâ´ereden ḥâlî olmayup dürlü dürlü zarâfeti meşhûr ve lâğ u latîfesi efvâhda mezkûr takrîr ü tahrîr lâzım degüldür (Solmaz, 2005: 233).

Tâbî-i Büzürg: Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük Tâbî dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tâbî-i Kûçek ki zu´mı kendüden büyük vâkı´ olmuş dâimâ maḥlaşları iştirâk üzre olmağın birbirleriyle hırhır-ı da´vâdan ḥâlî degüllerdür. Bu ḥâletde bir gün zurefânuñ ber-güzîdesi ve şu´arânuñ pesendîdesi Büyük Tâbî'ye Amânî râst gelür. Müṭâyebe tarîkıyla *kanı Küçük Tâbi görünmez* diyü aña su´all ider. Mezkûr daḥi ḥâzır cevâb olup latîfe yüzünden bu beyti ´ale'-l-fevr nazm itmiş raḥam oldı. *Beyt* :

Tâbî-i Kûçegi görmek dileyen

Görsün işte etegüm altında (Solmaz, 2005: 242)

Cevrî Çelebi: Zarâfeti bir ḥaddedür ki bir gün Fevrî Efendi´yle mübâḥase-i şi´r idüp birbirinüñ maḥlaşın begenmeyüp ceng ü cidâl kılrken hemân Cevrî, Mevlânâ Fevrî´ye dir ki *çok söyleme yohsa şimdi seni iki nokta ile kızı iderin* ve müşârünileyh daḥi fi'l-

fevr dir ki *epsem ol yoḥsaben de seni bir noḳṭa ile Cüzī kılarun* diyü laṭife iderler. Bu nükte ma' lūm-ı zurefā olduḳda *lā-farḳūn beynehūma* dirler (Solmaz, 2005: 253).

Hurremî-i Bağdâdî: ' Atṭār-ı bāzār-ı eş 'ârda şāhib-dükkân-ı efkâr ve nâḳil-i naḳl-i naẓm-ı şeker-bâr olup laṭife-i güzâr ile ehl-i rûzgâr diyü iştihâr bulmaḡa sezâ-vâr ve maḳbûl-i sığâr ü kibârdur (Solmaz, 2005: 281).

Halîfe: El-ḥaḳ nikât-ı daḳîḳ ile ser-âmed-i eyyâm ve kelimât-ı ḡayât-baḡş ile emirü'l- kelâm idüḡine elsîne-i nüdemâda envâ' -ı laṭifesi mezkûr ve şu' arâ-yı 'aşr ḳatında bu 'ahdün ḡalîfesi diyü meşhûrdur (Solmaz, 2005: 287).

Ḥâverî-i 'Acem: Egerçi nesne okımamış 'âmî kimesnedür ammâ leṭâyif-i hâşı mezkûr ve ol pür-ḡurdedân otuz yıldur diyâr-ı Rûm'da hem-nîşîn-i ehl-i 'irfân olup şu' arâ-yı Rûm ile hem-dem ve Rûm'a gelen zuraḑâ-yı 'Acem ile maḡrem geḳinüp eş 'ârlarında ve ḡüftâr-ı dürer-bârlarından baḡş alup ve her birinün keyḑiyyet-i ḡâline vâḳıf u âḡâh ve her birine bir dürlü laṭife ile bir laḳab-ı dil-ḡâh ḳomışdur. El-ḳışsa herkesi mezelemenden ḡâlî degüldür. Nefsinde kendü daḡı eṭvâr-ı 'acîbe ve evzâ' -ı ḡarîbe ile herkesün mezesi olmışdur (Solmaz, 2005: 292-293).

Riyâzî-i Üskübî: Bi't-ṭab' ḡoş -fehm ü ḡüb-şoḡbet ve kelimât-ı şebistân-ı ḡayâl semtinde muḡayyel ve ebyâtı ihâm-ı tām ile ser-â-ser pür-meşel ve şu' arâ mâbeyninde leṭâyifî meşhûr ve zuraḑâ yanında zaraḑıfî mezkûr bir mertebede ki cümle-i laṭifeleri vird-i zebân-ı nüdemâ-yı cihân ve pesendide-i pîr ü cevândur. Birisi budur ki laṭife *Dirler ki birḡün ḡamâma vardum gördüm ḡamamcı ṭurmayup âdem şoyar ve nâṭur bulduḡı başmaḡı siler ve dellak fûtâ sıkır ve müşteri ṭas çalar gördüm bir alay sarıḳ alup yürüyivirdüm.* Bu laṭifesi ihâm-ı tām olmaḡın pesend-i zuraḑâ-yı eyyâm olmışdur. Müşârunileyh zebân-ı Fârisî'ye şöyle cidd ü cehd ḳılmış ki diyâr-ı Rûm'un her merzbûmunda maḳbûl-i hâs u 'âmdur. Ḥayḑâ ki zât-ı şerîfi ve nâm-ı laṭifî rind-i lâubâli olduḡı ecilden ḡalk içinde perîşân-mezḡheb ve peyrev-i erbâb-ı meşreb diyü meşhûr ü mezkûrdur. Binâen 'alâ-zâlik ol zamânda Rûm İli ḳâḑî 'askeri olan Çivi-zâde Efendi mevlânâ-yı mezkûre ḡîn-i mülâzemetde 'alâ-vechi'l- 'itâb *senünḡün Riyâzî kâḑirdür dirler. Saña nice maḡşib virelüm diyicek* muḳâbelesinde *sulṭânım siz bir kâḑir ḳâḑılıḡı iḡsan eyleñ* diyü cevâb virür. Bu laṭife sebebiyle ḳâḑî olur (Solmaz, 2005: 316).

Zârî: Hadd-ı zâtında merd-i dānā ve nükte-ārā-yı ġarrā ve suhen-senc-i bî-hemtā ve laṭîfe-ḥān-ı zamān ve zebān-āver-i cihān u bî-ḡarīne-i devrāndur (Solmaz, 2005: 336).

Luṭfî-i ‘Acem: Nefsinde meze-i rûzgār ve kendü re’yi ile laṭîfe-güzār geçinüp zırafānuñ hûşmendi ve şu‘ arānuñ ercmendi oldum şandı. Hālbuki cümleñüñ rîş-ḡandı olmış idi. Āḡir yine şehr-i Şām’a ‘azm idüp ol arz-ı muḡaddes cānibine irişdükde emr-i Te‘alā ve teḡaddes ile murġ-ı rûḡ-ı pākin ravza-i ḡudse ta’zimle teslīm itmiş. Bu bir iki beyt laṭîfe yüzünden bir nigār-ı zarîfe dinmiş anuñdur. *Nazm*

Tā cihān bâşed ḡayāt men tūyī ey nev-cihān⁴³

Gel benüm ḡaṭun-ı devrānum Zelihā-yı zamān (Solmaz, 2005: 506)

Maḡfî: Mezḡūr Maḡfî bu ebyâtı okıduḡda bir dürlü okur ki hiç rekāketi belürmez. Bir kerre mezbūra su’āl itdüm ki *bu okıduḡuñ ne usûl ve ne ahenkdür*. Hemān ḡazır cevāb olup didi ki *bu re’y-i Maḡfîdür*. El-ḡaḡ mezḡūruñ laṭîfesi şî‘rinden iyü vāḡı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 541).

e) Mersiye

Sözlükte “ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek” anlamında Arapça masdar olan mersiye (risâ’) “bu amaçla söylenen sözler” mânâsında isim olarak da kullanılır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Toprak, 2004: 215-217).

Türk Edebiyatı’nda da ölenin kaybından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ona karşı şairin ilgisini ifade etmek, kadere rıza göstermek, dünyanın geçiciliğini vurgulamak, ölünün yakınlarını sabır ve metanete davet etmek gibi hususların ele alındığı bu lirik şiirlerin din ve devlet büyükleriyle yakın akrabalar yanında özellikle Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehidleri için yazıldığı görülmektedir. Ehl-i beyt sevgisi anlatılırken diğer taraftan Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’daki şehâdetinin ıstırabı, ona duyulan sevgiyi ifade eden örnekler Kerbelâ veya Âl-i abâ mersiyeleleri olarak anılmıştır (TDV İslâm Ansiklopedisi, İsen, 2004: 218-219).

Derviş Beg ve ḡamdî-i Burûsevî’nin Hz. Hüseyin için mersiye yazdıkları tezkirenin müellifi Ahdî tarafından belirtilmiştir. Zâyi’î ise sevdiği kişinin kaybından

⁴³ - Ey genç, dünya durdukça benim hayatım sensin.

duyduğu üzüntü için mersiye yazmıştır. Bu örnekte ölen kişinin arkasında yas tutma ve yüzün tırnak ile yırtılması motifi sunulmuş olup, mersiyelerin Türk kültüründe yas tutma rütüeli ile ilgili bilgiler verdiğini de söyleyebiliyoruz.

Derviş Beg: ...ve hâzret-i İmâm Hüseyn *radıyallahü ‘anh* mersiyesinde bu maṭla‘ anuñdur.

Lāle girift dāmen-i meydān-ı Kerbelā

Āhır neḥuft ḥūn-ı şehīdān-ı Kerbelā⁴⁴ (Solmaz, 2005: 172)

Ḥamdî-i Burûsevî: Bu bir kaç beyt-i ābdār Ḥazret-i İmâm Hüseyn‘ e *radıyallahü anh* vardukda mersiye diyüp şebt itmiş. *Ebyāt*:

Şerḥalar çek sīneñe mātem günü ābdāl iseñ

Ḳane ğarḳ olmaḳ ile sa‘y it muḥıbb-i āl iseñ (Solmaz, 2005: 269)

Żâyi‘î: Cümlesinden bir āftāb-ı zühre-cebīn için mersiye ṭarīḳı ile bir ḳıṭ‘ a mānend-i dürr-i şemīn ḳalem-i müşkīn ile raḳam ḳılmış maḳbūl-i zuraḑā-yı ‘ālem olmışdur ketb olundu. *Ḳıṭ‘ a*:

Her ay başında şanma ki bu pīre-Zāl çarḥ

Māh-ı nev ile zīnet idüpdür felek yüzün

Bir āftāb-ı zühre cebīn için ağlayup

Dırnağ ile ḥırāş kılupdur melek yüzün (Solmaz, 2005: 398)

f) Mesnevi

Sözlük anlamıyla “ikişer, ikişerlik” demek olan mesnevi aslı Arapça olduğu halde Arapça’da kullanılmayan bir kelimedir. Edebiyatta aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine Mesnevi adı verilmiştir. Her beytin ayrı kafiyeli olması yüzünden mesnevide büyük bir yazma kolaylığı vardır. Destanlar, uzun aşk hikâyeleri, şehrengizler, öğretici dini ve ahlaki konuların hep mesnevi şeklinde yazılmaları bu yüzdendir (İpekten, 1997: 59).

⁴⁴ -Kerbela meydanının eteğini lale kapladı. Kerbela şehitlerinin kanı artık uyumaz oldu.

Behiştî Efendi: Aḡsām-ı nazma ḡādir ve tarz-ı meşnevîde sāhir ve ḡaşāid-i pür-fevāyidi vāfir eş‘ār-ı ṡarab-engīzi sūz- nāk ve ḡüftār-ı şeker-rīzi lezīz ü pāk ve beyne’n-nas bī-ḡadd ü bī-ḡıyās vāḡı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Celîlî: Semt-i şî‘re cüz’î zamānda mûmāreset-i küllî gösterüp aḡsām-ı nazma ḡādir olmuş ‘ale’l-ḡuşuş tarz-ı meşnevîde māhir ve teşhîr-i ma‘ānîde sāhir kimse imiş (Solmaz, 2005: 250).

Ḥalîfe: Ḥuşuşā ṡurûḡ-ı meşnevîde ṡarîḡ-ı pîr-i Gence’ye sālik ḡeçinüp mişāl-i ḡamse-i **Penç Genc**’e mālîk olmuş ve üslûb-ı ḡazel ü taḡmîs ü terci‘-i bend ile pesendîde-i merdmān-ı hîredmenddür ve diyār-ı mezbûrda ḡāşıl olan şu‘arānuñ edîbi ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Raḡmî Çelebi: ...ve her vechile aḡsām-ı şî‘re ḡādir ‘ale’l-ḡuşuş vādî-i meşnevîde peyrev-i Hilālî olup **Şāh u Gedā** raḡam itmiş (Solmaz, 2005: 311).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdādî: Ol yegāne-i ferzāne ‘alā-raḡmı zamānihi pâdişāh-ı ḡucesterfercāmuñ nāmına meşnevî baḡrinde üç kitāb nazm itmişdür. Her biri maḡbûl-i fuḡalā-yı zamān ve pesendîde-i fuşaḡā-yı cihān olmuş (Solmaz, 2005: 364).

Şalāḡhî: Esālîb-i inşāda gereḡi gibi pesend-i münşiyān-ı feşāḡat-şî‘ār ve ḡazel ü meşnevîde belāḡatle suḡen-ḡüzārdurlar ve lûḡaz u mu‘ammāda ḡayli taḡşîl idüp ol fenni tekmiḡ itmiş (Solmaz, 2005: 395).

Şıyāmî: ...ve mezkûr meşnevî baḡrinde peyrev-i Ma’nevî olup yüz pâre kitāb ve elli dîvān tesvîd itmişdür. Lākin cümlesinden bir beyt şaḡîfe-i zuhûra ḡelüp meşhûr olmamışdur (Solmaz, 2005: 397).

Zamîrî: El-ḡak ṡab‘-ı vekkādı envā‘-ı nazma şāmil ve ḡuşuşa vādî-i meşnevîde bir kitāb-ı selîs ve ḡıṡāb-ı nefîs ki serḡüzeşt-i **Leylā vü Mecnûn** diyü mānend-i dürr-i meknûn şöyle taḡrîr kılmışdur ki ‘aḡl-ı zü-fünûn müṡālā‘asında āşüfte vü meftûn düşüp Mecnûn kendüden bī-ḡaber olması mukarrerdür (Solmaz, 2005: 400).

‘Ârif Çelebi: ...üslûb-ı meşnevîde Şeyh Nizâmî’ye peyrev ve bende-i Hâzret-i Câmî sûz-ı Hüsrev olup hamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

Mevlânâ Fuzûlî (‘aleyhi’r-raḥme) –i **Bağdâdî:** ...‘irfân ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmişdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdur ve daḡi **Ravzatü’ş-şühedâ**-yı Mevlânâ Hüseyin Vâ‘iz’i be-ṭarîḡ-ı terceme **Ḥadîkatü’s-Sü‘edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i ḡazret-i imâmdur itmâmına iḡdâm kılmışdur ḡâlâ meşhûr-ı ḡaş ü ‘âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: ...ve üslûb-ı nazmda gereḡi gibi şâ‘ir ve ṭarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ ‘Abdullah Hâtîfî’nüñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Meḡemmed ‘Assâr’uñ **Mihr ü Müşteri**’sin ve ekşer-i fuṡalâ-yı ‘Acem kitâbların terceme itmişdür ve ba‘zı yirlerinde ma‘ânî-i ḡaş ile taşarruf-ı küllî itmişdür (Solmaz, 2005: 463).

Fazlî Çelebi: ...ve aḡsâm-ı şî‘r semtine ṭab‘ı sâlik ‘ale’l-ḡuşûş meşnevîde ḡamseye mâlik ve ḡaşâ-yid-i pür-fevâ’idi muşanna‘ ve inşâ-yı feraḡ-efzâsı müsecca‘ ve ṭarz-ı ḡazelde ḡûb ve terci‘-bend ile rubâ‘ iyyâtı merḡûb sene iḡdâ ve seb‘în ve tis‘â mi’ede ‘âlem-i fâniden ravza-i câvidânîye mâyil ü rāḡib olmuş (Solmaz, 2005: 464).

Fânî: Ṭabî‘at-ı şî‘riyyesi aḡsâm-ı nazmda ḡâyetle ḡûb ve ṭarz-ı ḡazel ü ḡaşâyid ü meşnevîde merḡûbdur (Solmaz, 2005: 478).

Muḡyî Çelebi: ...ve meşnevî ṭarzında mânend-i **Ma‘nevî Leylî vü Mecnûn** dimiş ki nice nice ma‘ânî-i ḡaş ile maẓmûn-ı pāk raḡam kılmış ve ḡaşâyid ü ḡazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belāḡat-nümünü der-ḡuş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Nev’î Çelebi: ...ve ṭarz-ı meşnevîde ḡikâyâ-yı laṭîfle yārândan fâyıḡ ve reng-i ḡazelde ma‘ânî-i nazm edâsına mutâbıḡdur (Solmaz, 2005: 549).

Yahyâ: ...ve ṭarz-ı meşnevîde şâ‘ir-i muḡteri‘ ve sâḡir-i mübdi‘ olduḡı gün gibi ‘ayân u rûşen ve edâ-yı ḡoş -âyende ve ḡüftâr-ı pesendide ile fuşahâ-yı müteḡaddimîn ve şu‘arâ-yı müteahḡirîn gibi şāḡib-ḡamsedür. El-ḡışsa bu devrde zuraḡâ-yı Rûm ve erbâb-ı ‘ulûm içre eş‘âr-ı nâẓûk dimede şâ‘ir ḡoḡdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend

yoğdur zîrâ ki kitâbları ma‘ânî-i dil-firîb ile bî-naẓîr ve ser-â-ser hikâyât-ı ġarîb ile dil-peẓîr ‘ale’l-ħuşuş **Şâh u Gedâsı** maḡbûl-i şâh u dervîş ġasb-i ħâl-i ‘uşşâḡ-ı dil-rîşdür (Solmaz, 2005: 593).

Mesnevi şairlerinin bir kısmı çoğunlukla Nizâmî’yi örnek alarak beş mesnevi yazıp hamse meydana getirmişlerdir. Hamseye “Penç-genc” de denilmiştir (İpekten, 1997: 60). Tezkirede mesnevide hamse yazan şairlerimiz Ĥalîfe, Fazlî Çelebi ve ‘Ârif Çelebi’dir. Ahdî’ye göre Şıyâmî haricinde ele aldığımız tüm şairler mesnevi türünde başarılı eserler vermişlerdir. Şıyâmî’nin çok yazdığını lakin eserlerinin hiçbirisinin meşhur olmadığını söylemiştir. Diğer şairlerimiz hakkında kullanılan olumlu nitelemeler şöyledir: sāhir (büyüleyici), māhir (maharetli), maḡbûl (beğenilen), pesendide (seçilmiş), suḡen-güzār (sözü hakkıyla söyleyen), mişli nādîr (benzeri az), mergûb (makbul), yārāndan fāyîḡ (akranlarından üstün), muḡteri‘ (yeni şeyler ortaya koyan).

g) Mu‘ammâ / Lugaz

Mu‘ammâ, kelime olarak “gizlenmiş, gizli ve güç anlaşılır söz” anlamlarındadır. Edebiyatımızda bir ismin gizlenmesi şeklinde düzenlenmiş bilmecelelere “mu‘ammâ” denmiştir. Mu‘ammâ bir bakıma manzum bir oyun, bir bilmece türüdür. Bu bakımdan mu‘ammâ yazmak bir şairlik işinden ziyade, bir zekâ ve kabiliyet işidir. Buna benzer bir diğer tür de lugazdır. Ancak lugazın herhengi bir şey hakkında yazılması mümkün iken, mu‘ammâ sadece insan isimleri için yazılmaktadır (Bilkan, 2000: 11-17).

Mu‘ammâ ile lugaz arasında şekil ve muhtevada olduğu gibi, çözüm yollarında da farklar vardır. Mu‘ammâda bir şeyin ismi, lugazda ise kendisi kastedilir. Lugazların mu‘ammâdan en önemli farkı, lugazların çözümünü kolaylaştıracak ipuçlarının anlatımda yer almasıdır. Lugaz bir bakıma bir cismin çeşitli benzetmelerle tarifidir. Mu‘ammâlarda sorulan isim şiirin başında yer aldığı halde, lugazlarda bu isim veya nesne gizli tutulur. Mu‘ammâların hemen hemen hepsi manzum olarak yazılmışlardır. Edebiyatımızda pek az mensur mu‘ammâ mevcuttur. Ancak lugazlar mensur olarak da yazılmıştır (Bilkan, 2000: 53-54).

Mu‘ammâ ile lugazın birleştirilmesiyle oluşturulan mu‘ammâlara “mu‘ammâ ber-tarîk-i lugaz” denir. Bu tür mu‘ammâlar, lugazlarda olduğu gibi gizlenen ismin hususiyetlerini ifade içersinde ipucu olarak taşımaktadırlar (Bilkan, 2000: 56-57).

Bir hadise hakkında tertip edilen mısranın (beyit veya cümle de olabilir) harflerine verilmiş sayı değerini toplamak suretiyle hadisenin meydana geliş tarihini çıkarmak üzere yapılan tarihlerin eksikliğini tamamlamak veya fazlasını çıkarmak üzere (tarhetmek) kullanılan imâ ve remizli usule ta'miye denilir. Ta'miye ile mu'ammâ arasında benzerlikler bulunmaktadır (Bilkan, 2000: 55).

Tezkirelerde sadece mu'ammâ yazmak değil, aynı zamanda mu'ammâ çözme sanatı hakkında da bilgiler verilmiştir. Mu'ammâ yazmak kadar, yazılan mu'ammâyı çözebilmekte maharet, birikim ve zekâ isteyen bir hususiyettir. Mu'ammâ yazma geleneğinin yaygınlaşmasına paralel olarak, mu'ammâ şerhlerini ve mu'ammânın çözüm yollarıyla ilgili bilgileri hâvî risaleler de yaygınlaşmıştır (Bilkan, 2000: 65).

15. ve 16. yüzyıllar gerek İran gerek Arap edebiyatında mu'ammânın en gelişmiş örneklerini verdiği dönemlerdir. Türk edebiyatına da 15. yüzyılda geçmiştir. Tezkiremiz de 16. yüzyılda yazılmış olduğundan mu'ammâ türünden epeyce bahsedilmiş olup bu türde eser vermiş birçok şair tezkireye kaydedilmiştir. Ele alınan bütün şairler mu'ammâ türünde maharetlidir. Bu türde sadece yazma becerisi ele alınmamış, mu'ammâ çözen şairler de ayrıca belirtilmiştir. Başta tezkiremizin müellifi Ahdî olmak üzere Cenâbî Paşa, Aḥmed Efendi, 'Âli Efendi Ḥınnalı-zâde, Sürûrî Efendi, Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde), Derviş Beg, 'Adlî Efendi, Emrî Çelebi, Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî, Ânî Efendi, Edâyî, Bedrî Çelebi, Cevherî Çelebi, Ḥâtemî Beg, Ḥalîlî-i 'Acem, Zîhnî Beg, Rumûzî Çelebi, Rızâyî, Rindî, Şehâbî-i 'Acem, Selmân, Sırrî Çelebi, Şeydâ, Şabrî Çelebi, Şâfî, Şarfî, Şalâhî, 'Ârif Çelebi, 'Alâyî, 'Ubeydî Çelebi, 'Âlî, 'Ulûmî, Mollâ 'Îmâd, Mevlânâ Fuzûlî ('aleyhi'r-raḥme)-i Bağdâdî, Firdevsî, Ferâğî, Fazlî, Mîr Kadrî-i Acem, Kelâmî, Mevlânâ Kâtib, Muḥyî Çelebi, Vâlihî-i Bağdâdî tezkirede yer alan, mu'ammâ türündeki başarılarıyla ünlenmiş şairlerimizdendir. Şairler değerlendirilirken mu'ammâ türündeki başarılarıyla öne çıkmış, Arap ve İran edebiyatlarındaki büyük isimlere benzetmeler yapılmıştır. Karşılaştırması yapılan şairlerimizin de onlar kadar başarı sergilediği belirtilmiştir. 'Adlî Efendi, Mîr 'Alî Şîr (Alî Şîr Nevâyî)'in izinden, Emrî Çelebi'nin Mîr Hüseyin Mu'ammâyî'nin izinden, Şabrî Çelebi'nin Rûm'ün Şihâb'ı Muhammed b. Yûsuf b. Şihâb-i Şîrâzî'nin izinden gittiği söylenip, onlar kadar başarı ve ün yakaladıkları belirtilmiştir.

Ancak dönemin en belirgin ismi Emrî Çelebi'dir. Muamma sanatını ilerletmiş ve mu'ammânın önem kazanıp kendinden sonra da devam etmesini sağlamıştır. Birçok İranlı'yı mu'ammâda geçmiştir. Edâyî ve 'Ubeydî Çelebi Emrî'nin şagirdleridir. Bu ilmi Emrî'den tahsil etmiş, onu takip etmişlerdir.

Cenâbî Paşa, ‘Âli Efendi Hınnalı-zâde, ‘Adlî Efendi, Rumûzî Çelebi, Rızâyî ve Fazlî ise mu’ammâ çözümedeki başarılarıyla tezkireye kaydedilmişlerdir. Ahdî bunu tezkirede “ḥall-i mu’ammâdamüşkil-küşâ ve ‘uḳde-küşâdırlar” sözleriyle ifade etmiştir.

Bunun yanında mu’ammâ şerhleri de yazılmıştır. Sürûrî Efendi’nin mu’ammâ şerhi yazdığı tezkirede kayıtlıdır. Kaynaklarda bu bilgiyi desteklemektedir. Ali Fuat Bilkan, Sürûrî’nin Hüseyin Mu’ammâyî, Molla Câmî ve Ali Ker’in mu’ammâlarına şerhler yazdığını belirtmiştir (Bilkan, 2000: 49).

Dikkat çeken bir diğer nokta da aruz ve mu’ammâ fenninin birlikte ele alınmış olmasıdır. Bu da mu’ammâ yazma ve çözümede aruz bilgisinin önemini vurgular.

Ahdî: ...ve sergeşte-i her vādî ‘Ahdî bin Şemsî-i Bağdādî Hicret-i Nebevî’nün sene sittin ve tis‘â mi’esinde ‘azm-i diyâr-ı Rûm ve cezm-i dîden-i şafâyı her merzbûm kılpup bir yâr-ı zarîf ve bir şâ‘ir-i laṭîf ile ki maḥlaş-ı şerîfi remz ü îmâ ve terkeb-i mu’ammâ ile bu maṭla‘dan serv-i sehî gibi neşv ü nemâ bulup sāye-güster ve kebk-i ḥıramân gibi cilveger olmuştur. *Mu’ammâ be-ism-i Husrev*

Çeşm-i giryânda ḥayâl-i kadûn ey serv-i revân

Serv bitmiş arasında cû mişâlidür hemân (Solmaz, 2005: 86)

Cenâbî Paşa: Fikr-i bülendi sarây-ı ma‘ânide ‘âlî-cenâb ve ṭab‘-ı pür-zîveri ḥall-i mu’ammâda peyrev-şihâbdur (Solmaz, 2005: 105).

Aḥmed Efendi: Ḥuşuşâ nağz u mu’ammâda nāmî ve fenn-i ‘arûz u ḳâfiyede şânî-i Câmî’dür (Solmaz, 2005: 128).

‘Âli Efendi Hınnalı-zâde: ...ve fûnûn-ı ‘arûz ü mu’ammâda ser-âmed-i ehl-i hüner ü müşkil-küşâ ve her birinde fevâid-güster ü ḳavâid-nümâ ve üslûb-ı inşâda Ḥ‘ace-i Cihân gibi ferzâne-i zamân ü maḳbûl-i münşiyân-ı cihân ve eş‘âr-ı Tâzî vü Fârisî ile meşhûr-ı ‘Arab ü ‘Acem ve güftâr-ı Türkîsi ma‘nâ-yı rengîn ile ḡamzedâ-yı dil-i pür-ḡamdur (Solmaz, 2005: 142).

Bu mu’ammâlar daḡi anların netâyic-i ṭab‘larındandır. Bu dürc-i gence derc olundu.

Mu’ammâ be ism-i Aḥmed:

Şevk-i la'lünle ey dürr-i nā-yāb

Hün-ı dil oldı dāmen-i aḥbāb (Solmaz, 2005: 143)

Sürûfî Efendi: Her bir 'ilmde dürlü dürlü su'āl ü cevāb kılmış ve zebān-ı Fārisî'de olan tedāvin-i selefe ve Şebistān-ı Ḥayāl'e ve ḥalli āsān olmıyan resā'il-i mu'ammāya ve Meşnevî-i pür-Ma'nevî'nün altı cildine tafşıl üzre şerḥ yazup her birisin erbāb-ı ḥāle ve ṭālib-i kemāle gün gibi zāhir ü 'ıyān itmişdür ve zāt-ı 'azīzi beyne'l-ıḥvānū'z-zamān zühd ü taḫvā ile mevşûf ve fuzelā-yı 'ālī-güher içre fūnūn-ı ma'ārifle ma'rūfdur ve şanāyi' -i şî'rde ma'lūmāt-ı pāk birle ḳava'id-güster ve fūnūn-ı 'arūz ü ḳāfiye bilmede hünerver ve üç zebān ile nazma ḳādir ve her birinde ḥūb ü māhirdür (Solmaz, 2005: 147).

Rızâyî Efendi (Ḳaşşab-zāde): Kemāl-i faẓl ile yegāne-i aḳrān ve evşāf-ı ḥamīde ile pesendide-i yārān ve fuşaḥa mābeyninde faşāḥatle bī-naẓır-i zamān ve büleḡā içre belāḡatle erkān ve envā'-ı ma'rifetle mergūb-ı ehl-i 'irfān ve fūnūn-ı şî'r ü 'arūz ü mu'ammāda ḥūb ve ser-āmed-i aḳrān ve üslūb-ı inşāda Vaşşāf-ı devrān ve belki ferīd-i cihān eş'ār-ı şīrini leẓiz ü nefis ve güftār-ı rengini muḥayyel ü selīsdür (Solmaz, 2005: 154).

Derviş Beg: Zīrā ki evḳāt-ı şerīfin zāyi' itmeyüp müṭāla'a-i kütüb-i 'Arabiyye kılmāḡa müdāvemet gösterüp lezzet-i tām alup meleke-i rāsiḡe peydā ḳılup 'ilm dādıyla bī-hemtā olup lisān-ı şelāsede şāḥib-lügāz ve mu'ammādan geregi gibi ḥabīr ve her birinde bī-naẓır (Solmaz, 2005: 171).

'Adlî Efendi: Nazm ü inşāda bī-naẓır ve ḥall-i 'aḳd-i mu'ammāda pīr ve Mīr 'Alī Şīr 'ulūmı külliyyāt ü cüz'ıyyātı geregi gibi zabt itmişler. Ḥattā 'ilm-i 'arūz ü ḳāfiye ve edvār ü lügāz ve ta'miye ve tevāriḡi siḡr mertebesine iletmişlerdür (Solmaz, 2005: 173).

Emrî Çelebi: Luṭf-ı ṭab' ve şafā-yı zihn ile mevşûf ve fūnūn-ı mu'ammāda mahāretle Mīr Ḥüseynî gibi ma'rūf ve kemāl-i taḡayyülāt birle Şeyḡ Kemāl Ḥucendî ve maẓmūn-ı belāḡat-meşḡūn ile Dervīş-i Dehkî ve ḡusn-i edā-yı dil-efrūz ile Ḥasan-ı Dehlevî ve ma'nā-yı daḳḳ-i pür-süz ile Rūm'ūñ Ḥüsrevî-i Kendî ḡaḳḳā budur ki eger Rūm'a ṭarz-ı mu'ammāyı küşāyiş virmese kimse taḡşıl ü tekmīl idüp ol fende ad ḳıḡarmaz idi ve her

bir mu‘ammāsının ‘ağdinde ve hallinde ‘aql-ı ‘uğde-küşā ağız açamaz ve remz ü imāsi şöyle muşanna‘ u muḥayyel vākı‘ olmuştur ki şihāb-ı zamān görse engüşt-i ḥayret-der-dehān ḳalup ḥayrān olur (Solmaz, 2005: 194).

Yārān-ı şafāya pūşide degüldür ki sâbıku’z-zıkr yedi sekiz yüz mu‘ammāya ḳādirdür. Cümlesinden iki dāne mu‘ammā ol şā‘ir-i sâḥirüñdür sebt olundu.

Mu‘ammā be-ism-i Nūḥ

Gelüp görür beni ḳarşudan ol meh-i tābān
Niḳāb ile yüzünü itdi can gibi pinhān

Velehu eyzān Mu‘ammā be ism-i Bektaş

Māh u pervīn ü güneş başın virir cānā saña
Her biri mihrüñe bir gevher nişār itse n’ola (Solmaz, 2005: 200)

Mevlānā Ahmed Ḥarîrî: ...ve mantıḳ u kelāmda şāḥib-edā ve nikāt-ı hey’et ü hendesede bî-hemtā ve remz ü imā‘ -ı mu‘ ammāda bî-ḳarīne-i devrān ve ‘arüz ü ḳāfiyede maḳbûl-i yārān-ı suḥen-dān ve ma‘ ānî-i mübhemi ḳaşāid-i müteḳaddimîni fıkr itmede dūr-bīn ve āvāz-ı ḥazīn ile taḥrīr-i dil-peḫrî âteş-endāz-ı dil-i ḡamḡīn ve ṭab‘ -ı bülend-i dil-pesendi üç zebān ile nazma māyil ve ḥallāl-ı mesāil-i erbāb-ı dildür (Solmaz, 2005: 202).

Ânî Efendi: ...ve kütüb-i mütedāvilede müṭālā‘ a-i pāki dil-peḫrî ve zebān-ı Furs’üñ ḍurûb-ı emşālî zabtında bî-naḫrî ve şanāyi‘ -i şî‘ rden ḥabîr ve mu‘ ammā ve ‘arüz ü ḳāfiye bilmede dilîr ve ḥāṭır-ı deryā-mü’eşşiri nazm ü neşr cānibine māyil ve her birinde geregi gibi kāmîl ve tevsen-i ṭab‘ ı vādî-i şî‘ rde cüst ü çālāk ve eş‘ār-ı ‘āşıḳānesi sūznāk ve ḡüftār-ı rindānesi ‘uyûbdan pāk ve ser-ā-ser ḥasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vākı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 203).

Edâyi: Zebān-ı Fārisî’de behremend ve fenn-i mu‘ ammāda Emrî Çelebi şāḡirdlerindendür. Bir mu‘ ammā-yı ḡarîb peydā ider ki ‘aql-ı ‘uğde-küşā fetḥinde ḥayrān ḳalur. Māşadaḳ-ı ḥāl ve şāḥid-maḳāl diyü bir mu‘ ammā cümle mu‘ ammālarından iḳtifā olundu. *Mu‘ ammā be-ism-i Ġanî:*

Geşt eyleyen āfākı seyr eyledi ‘uşşākı
Görmedi benüm cānum dünyāda benüm gibi

Āşıqlaruñ ey dilber bī-ḥadd durur ammā yok
Bir bī-ser ü bir bī-pā arada benüm gibi (Solmaz, 2005: 219)

Bedrî Çelebi: Baḥr-ı naẓma ṭab‘ı şāmil ve şebistān-ı ḥayāl le mu‘ ammāda kāmildür (Solmaz, 2005: 232).

Cevherî Çelebi: Zıhn-i pāki ve ṭab‘-ı şāfı gāyetle zebān-ı Fārisî’den ve fenn-i mu‘ ammādan behremend ve ‘arz-ı cismi zātında bir cevher-i bī-mişl ü bī-mānend ve beyne’z-zürefa şā‘ir-i laṭīf ve ‘inde’l-‘uḳalā sāḥir-i ẓarīf kimesnedür (Solmaz, 2005: 249).

Ḥâtemî Beg: Aḳsām-ı şî‘re kâdir ve ‘arüz ü kâfiye ve mu‘ ammā bilmede māhir geçinür (Solmaz, 2005: 283).

Ḥalîlî-i ‘Acem: Ḥatır-ı ‘atır ıtarz-ı mu‘ ammāya māyil olmağın taḥşîl ü tekmîl kılmışdur şöyle ki her mu‘ ammā-yı dil-küşāsı maḳbûl-i merdüm-i efāzıl olmışdur. Ḥālā peyrev-i Mîr Ḥüseyn olup anlaruñ risālesine göre bir risāle-i ğarrā tertîb itmededür. Zîrā ki dört beş yüz mu‘ ammāya kâdirdür ki her birinüñ ‘aḳl-ı ‘uḳde-küşā terkîb ü taḥlîlinde kâşır olması muḳarrer ve pesend-i erbāb-ı hünerdür. Bu bir iki mu‘ ammā-yı şāhāne ḳalem-i dü-zebāne gelüp ‘arz olunur. El-ḥaḳ diyār-ı ‘Arab’da yārān-ı ‘Acem içre mişl-i nādir ve mu‘ ammā fenninde sāḥirdür ve bu mu‘ ammālar anuñdur ki şebt olundı.

Be ism-i Ādem

Çün zülf-i tu dîd reft dil ez ber-i mā
Dādīm be-zülf-i tu dil ey dilber-i mā⁴⁵

Dil ez-ser-i mā guzeşt ü mā ser-i dil
Mā-rā ser-i dil ne-mānd u dil-rā ser-i mā⁴⁶

⁴⁵- Gönlümüz senin zülfünü görünce bizden çıkıp gitti. Ey dilberimiz, senin zülfüne gönül verdik.

⁴⁶- Gönül bizden geçti, biz gönülden geçtik. Bizim gönülle ilgimiz kalmadı, gönlün de bizimle.

ve lehu mu‘ammā Be ism-i ‘Alī

Gird-i kūy-ı sākī-yi kevşer be-ser gerdīdeem
Tūtyā ez-ḥāk-i pāyeş kerde bīḥad dīdeem⁴⁷

ve lehu mu‘ammā Be ism-i Emrī

Ḥ‘āhī ki pest sāzī la‘l-i girān-bahā-rā
Leb-rā guşā vū be-nümā dūr ez-dehān-ı tu yārā⁴⁸ (Solmaz, 2005: 292)

Zihni Beg: ...zebān-ı Furs’den behremend ve mu‘ammā ve ‘aruz bilmeden fā’ide-mend ve ḥātır-ı ‘atırı cānib-i şī’ re māyil ve ğazel ü kaşīdede edā-yı nāzūk ile pesendīde-i emāşıldür (Solmaz, 2005: 309)

Rumûzî Çelebi: Ol ‘uḳde-küşā-yı her müşkil olan çāre-sāz-ı ehl-i dilūñ zihn-i selīmi ve ṭab‘-ı mustakīmi semt-i mu‘ammāya bir ṭarīḳla mūmāreset göstermişdür ki ta‘rīfden müberrā ve tavşīfden mu‘arrādur ve her ḳande bir taḥlīl-i müşkil-i mu‘ammā-yı ğarīb olsa ki hiç kimse istiḥrācına ḳādir olmasa anuñ ḥātır-ı ‘atırına doḳınup ve dīde-i dūr-bīnine göründüğü gibi ḥall idüp edā-yı dil-firīb ile anı taḳrīr itdükde mütesemmi‘ olanlara bī-iḥtiyār āferīn dimeden ḥālī olmaz. Ol fende şöyle māhirdür ki ‘ālemde mişli nādir ve bir ismde kırḳ elli mu‘ammā peydā itmege ḳādirdür ki her birisi bir ğayr-ı madde ile nazm-ı cān-perver ve maḳbūl-i erbāb-ı hüner ola ve tevāriḥ-i güzīde ile beyne’l-müverriḥīn ṭāḳ ve yegāne-i āfāk ve ekşer-i tārīḥleri altı ṭarīḳ ile derc olmışdur. Üç dāne mu‘ammā-yı bī-mişāl şāhid-i ḥāl olsun diyü ketb olundu.

Mu‘ammā-yı be-ism-i Sefer:

Cānı yokdur dimege zerrece ben de varayın
Bildirüpdür lebūñ ey meh dehene miḳdārın

⁴⁷ - Kevser sahibinin mahallesinin etrafını başımızla dolaştık; ayağının tozundan gözüne sürme yapmış sayısız kimse gördük.

⁴⁸ - Kıymetli yakutu değersiz kılmak istersen ey yar, dudağını açıp ağzındaki inciye göster.

Bu mu‘ammā daḥi ḥayli rindānedür. *Mu‘ammā be-ism-i Kāsım*

Ben rind-i ḥarābātī-i rüsvā-yı ciḥāne
Ey pīr-i muḡān luṭf idüp in‘āmuñı ‘ām it

Çün cām-ı sıfāl-i serimi şıya bu devrān
Her pāresini revzen-i meyḥāneye cām it

ve bu mu‘ammā daḥi ḡāyetle mestāne vü fenāya nişānedür. *Mu‘ammā be-ism-i Bayram*

Ger be porsī k’enderīn meyḥāne cāy-ı mā kucāst
Bīsütün saḡfī ki bīnī ḥāne-i vīrān-ı māst⁴⁹ (Solmaz, 2005: 323-324)

Rızâyî: ...ve tarz-ı mu‘ammāda ‘uḡde-küşā ve ḡazeliyyātı bī-mişl ü bī-hemtā ve pesend-i şu‘arā-yı şāḥib-edādur (Solmaz, 2005: 331).

Rindî: ...ve esālīb-i nazmda şāḥib-dīvān ve ḡaşāid ü mu‘ammāda ma‘ānī-i ḥāşşı firāvāndur (Solmaz, 2005: 332).

Şehâbî-i ‘Acem: El-ḥaḡ tarz-ı inşā ve mu‘ammāda bī-naẓīr ve aḡrānı içre mişli nādir ve tevāriḡ-i selāṭin-i müteḡaddimīn bilmede māḥir idi (Solmaz, 2005: 341).

Selmân: Rüz u şeb cidd ü cehd idüp ‘ulūmı tertīb üzre görmiş ve zebān-ı Fārisī ve Nevāyī’ye ve fenn-i tārīḡ ile mu‘ammāya çok mümāreset gösterüp her birin bir miḡdār taḡşıl ü tekmiḡ itmiş ve tarz-ı inşā ile mānend-i aḡrān-ı bī-mişl-i zamān ve üslūb-ı ḡaşīde ile kişver-i Rūm’da kendü Selmān idi (Solmaz, 2005: 344).

Sırrî Çelebi: Ḥaṭṭ-ı nesta’līḡ yazmada bī-bedel ve ‘arūz u ḡāfiye vü mu‘ammāda şāḥib-ḡāl kimesnedür (Solmaz, 2005: 363).

⁴⁹ - Bu meyhanede bizim yerimizin neresi olduğunu sorarsan, gördüğün sütunsuz tavan bizim viran evimizdir.

Şeydâ: Anuñla bile gider ve bi'l-cümle mu'ammā ve ğazel ve şebistān-ı hayāle müṭāla'a itmekle şeyyād ismi kâlıp ba'z ile şeydâ olur (Solmaz, 2005: 377).

Şabrî Çelebi: ...ve fenn-i mu'ammāda Rûm'ün Şihâb'ı ol zü-fünûn-ı 'âlem maḳbûl-i benî-âdemdür. Eşnâ-yı muşâḥabetde ṭab'ı şûḥ ve üslûb-ı mu'ammāda bir mertebede rûsûḥ bulmuşdur ki ba'zı ebyâtdan kâyıl-i mu'ammā diyü kaçd itmemiş mezkûr remz ü imâ ile ve kavâ'id-i mu'ammā ile bir ism peydâ ider ki 'aḳl-ı 'uḳde-küşâ küşâyişinden ve feth ü fütûḥından vâlih ü şeydâ ve 'aciz ile gûyâ olur ve şanâyi'-i şî'rde kâmil-i şâ'irân-ı cihân ve 'arûz u kâfiye bilmede yegâne-i zamân şelâşet-i inşâ ile Vaşşâf-ı devrân ile tevâmân ve aḳsâm-ı şî'rûñ kavâ'id-i cüz'î vü küllîsine kâdir ve her bir fende üstâdân-ı pîşîn gibi mâhir (Solmaz, 2005: 378).

Bir kaç mu'ammâ-yı dil-küşâ daḡi anlaruñ netâyic-i ṭab'ındandır şebt olundu.
Mu'ammā be ism-i 'İsâ

Ḥâk-i râh-ı şehî ki âverdî
Ez-pey-i tûtyâ berâyı meneş

Ey şabâ kâhilî mekon ber-ḡîz
Hemçü surme be-dîde der-fikeneş⁵⁰

Mu'ammā be-ism-i Bilâl

Zahm-ı tîğ-ı ân nigâr-ı pür-kîne
Ez-pey-i hem nümûde ber-sîne⁵¹

Velehu mu'ammā be ism-i Behrâm

Sünbül ki hem çû ân ḡaṭṭ-ı reyḡan ber-âmede
Ez-zülf-i yâr dūr perîşan ber-âmede⁵²

⁵⁰ - Benim için sürme olsun diye getirdiğin şahın yolunun tozunu, ey saba tembellik etme, kalk da sürme gibi gözüme serp.

⁵¹ - O kinli güzel, ardarda sineme kılıç yarası açtı.

⁵² - Tıpkı o reyhan tüyler gibi biten sümbül, yârin zülfünden uzakta perişan bir halde bitti (yeşerdi).

ve lehu mu‘ammā be-ism-i Seyyid

Hest aḥvāl-i mā ez-ū müşkil
Beste-i zülf-i yār bādā dil⁵³

Bu bir iki Türkī mu‘ammā daḥi anlarındur. *Mu‘ammā be ism-i ‘Alī*:

Gel gel ki yoluña gözi yaşından ey püser
‘Işk aḡniyāsı her biri şaçdı birer Güher

Mu‘ammā be-ism-i Ḥamid:

Giriftārı olaldan yumamaz göz
Dil ol ebrū kemandan gice gündüz

Mevlānā Hilālī’nüñ bir maṭla‘ından ‘Ārif ismin istiḥrāc itmişdür. *Maṭla‘* :

Āḥir ey ḥūn-rīz-i men yek dem be-ḥūnh‘ārī be-bīn
Çeşm-i raḥmet bāz kon sū-yı giriftārī be-bīn⁵⁴

Mevlānā Nāşır-ı Neccārī’nüñ bu maṭla‘ından ism-i Mīr istiḥrāc kılmış. *Maṭla‘ Be ism-i Mīrek*

Subḥ-dem terk-i ḥ‘āb mī goftem
Sāye-rā āftāb mī goftem⁵⁵

Ma‘ lūm-re’y-i erbāb-ı keremdür ki mu‘ ammā-yı ḥod aşlında bir mübhem nesnedür ki ‘ale’l-ḥuşuş mu‘ ammā tarīkıyla raḡam olmuş. Beytden ḡavāyid-i mu‘ ammā ile bir ism peydā itmek ziyāde müşkil ve pesend-i ehl-i dildür. Zīrā ki Sultān Ḥüseyn Bayḡara devrinde Pehlevān Meḡammed nām bir mu‘ ammā-yı nīk-encām bunlara beñzer şu‘ arā-yı zamānuñ ebyātından bir iki ism peydā idüp Ḥazret-i Nevāyī’nüñ ḡıdmetine iletür (Solmaz, 2005: 379-381).

⁵³ - Bizim halimiz ondan daha müşkildir. Gönül yārin zülfüne bağlansın.

⁵⁴ - Ey benim kanımı döken, bir an olsun bu hunharlıḡa bak, acıma gözünü aç da ben tutsaḡa bir bak.

⁵⁵ - Sabah vakti uykuyu terk ediyordum, gölgeye düşmüş gün ışıḡı diyordum.

Şâfi: El-ḥaḳ ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi şâfi ve zihni-pâki mu‘ammā ve ‘arūz u ḳavāfi bilmede mähir ve ebyāt-ı pākize dimege ḳādirdür (Solmaz, 2005: 390).

Şarfi: ...ve mu‘ammā ve ‘arūz u ḳāfiye ‘ilminde ehl-i hüner ve ṭab‘ı her vechile aḳsām-ı şī‘re māyil ve Türkī vü Fārisī bilmede kāmīl (Solmaz, 2005: 392).

Şalāhi: Esālib-i inşāda geregi gibi pesend-i münşiyān-ı feşāḥat-şī‘ār ve ḡazel ü meşnevīde belāḡatle suḥen-güzārdurlar ve lügaz u mu‘ammāda ḡayli taḥşīl idüp ol fenni tekmiḷ itmiş (Solmaz, 2005: 395).

‘Ārif Çelebi: ...ve fūnūn-ı mu‘ammā ve lügazde şāḥib-taḥḳīḳ ve muḳāṭa‘at u ḡazeliyyātı ser-ā-ser ebyātınıñ ma‘ānisi daḳīḳ üslūb-ı meşnevīde Şeyḥ Nizāmī’ye peyrev ve bende-i Ḥazret-i Cāmī sūz-ı Ḥüsrev olup ḡamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

‘Alāyi: ...ve eş‘ār-ı dil-küşāları üç dilde lā-yu‘addur ve ṭarz-ı inşāda elfāz-ı dil-küşāları dil-peḡir ve fenn-i mu‘ammā ve ‘arūzda resāil-i ḳavāid-perverleri bī-naḡir (Solmaz, 2005: 415).

‘Ubeydī Çelebi: Ol mürşid-i ehl-i islām kaffe-i enām ile pādīşāh-ı nīkū-fercāmuñ i‘tikād-ı küllīsine mazḡar düşmişdür ve mezkūr ‘Ubeydī daḡi dervīş-nihād ve pāk-i‘tikād ve nīkū-sīret ‘āşīḳ-ı şādīḳ ve eṭvārına sözleri muṭābīḳ ‘arşa-i ma‘rifetde ferzāne-i cihān ve zebān-ı Fārisī ve mu‘ammāda yegāne-i zamāndur (Solmaz, 2005: 417).

Cümlesi efvāhda mezkūr ve āfāḳda meşhūrdur taḡrīr ü tesvīd lāzım degüldür ve bu bir iki mu‘ammā-yı ḡarīb daḡi anlarundur. *Mu‘ammā Be-ism-i Receb*

Ger öykünürse görüp ol ḳadd-i bülendüñ şīvesin
Silküñ dıraḡtı ḳoparuñ dalın ḳomañ bir mīvesin

Bu mu‘ammā daḡi anuñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Ādem*

Dimesün saña ‘adū iki gözümsin şāhım
Çıḳarur iki gözinüñ birisini āhum

Bu mu‘ammā-yı ābdār daḡi anlaruñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Süleymān*

Bahre ey ḡavvāşlar girdükde iḡsān eyleñüz

Dīde-i ‘āşık gibi sende şadef yokdur deñüz (Solmaz, 2005: 418-419)

‘Âlî: Hālā rūz ü şeb himmet-i ‘ālīyesin ma‘ rifete şarf idüp zebān-ı Furs’e mümāreset gösterüp ‘arūz u mu‘ammā fūnūnından ḡabīr ve şī‘r ü inşā şınıfından ḡayrīler gibi āḡāh u bī-naẓīr ‘ale’l-ḡuşuş fenn-i tevāriḡde müver-riḡ-i dil-pesend ve maḡbūl-i erbāb-ı ḡuşmenddür (Solmaz, 2005: 433).

‘Ulūmî: ...ve tarz-ı Nevāyī’ye ve mu‘ammāya cehd idüp gereḡi gibi ḡāşıl ve pesend-i ehl-i dil olmış (Solmaz, 2005: 437)

Bu mu‘ammā daḡi anlaruñdur. *Mu‘ammā be ism-i Kemāl*

Ger her du ebrū-yı turā bāşed ser-i da‘vī be-hem

Ḥīzed ḡuşūmet ez miyān çun ḡāl-i gerded ḡakem (Solmaz, 2005: 438)

Mollâ ‘İmâd: ...ve fenn-i mu‘ammā ve tarz-ı ‘arūz ü ḡāfiye bilmede ḡūb ve Fārisī şī‘r dimedede edā-yı pāk ile ebyāt-ı ḡayāt-baḡşı dilkeş ü bāde-i nāb gibi bī-ḡışş ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 440).

Mevlânâ Fuzûlî (‘aleyhi’r-raḡme)-i **Baḡdādî:** Üç zebān ile aşnāf-ı şī‘re ḡādir ve tarz-ı mu‘ammā ve ‘arūzda māhir üslūb-ı inşā-yı selāset-engīzi müsecca‘ mānend-i Ḥāce-i Cihān maḡbūl-i ehl-i zamān (Solmaz, 2005: 460).

Firdevsî: ...ve ḡava‘id-i ‘arūz u mu‘ammā bilmede zū-fūnūn ve Ḳānūn-ı Şifā-yı Bū ‘Alī yazmada ḡikmetle Eflātūn ṡab‘-ı ḡüher-rīzi envā‘-ı naẓma sālik ve her birinūñ edāsına mālīk zīrā ki Mesīḡī’nūñ şehrengīzine naẓire dimiş (Solmaz, 2005: 470).

Ferâḡî: ...ve mu‘ammā fenninde peyrev-i merdūm-i efāzıl ve ‘ilm-i mūsikī bilmede fāyīḡ ve her sāzda uşūlī āvāzesine muvāfiḡ ‘ale’l-ḡuşuş dervīş-meşreb ve i‘tikād-ı pāk ile bende-i ehl-i mezheb kimesnedür (Solmaz, 2005: 475).

Fazlî: ...üç zebân ile aḡsām-ı şî‘ re mâlik ve rûz u şeb her birine müdâvemet göstermege sâlik binâen ‘alâ-zâlik fenn-i mu‘ ammâda zîhn-i ‘uḡde-küşâ ve ṭuruk-ı tevârîḡde ṭab‘ ı i‘ câz-nümâ ebyât-ı ‘âşîḡânesi sûznâk ve kelimât-ı rindânesi rengîn ü pâk olmaḡın ḡûb u merḡûbdur (Solmaz, 2005: 476).

Mîr Ḳadrî-i Acem: Zîrâ ki ṭab‘ -ı güher-rîzi ‘ulûm-ı zâhire ile ârâste ve zîhn-i ḡayâl-engîzi mu‘ ammâ ve hey’et ü hendese ile pirâste şoḡbet-i ṭarab-efzâsı ḡûb ve kelimât-ı dil-küşâsı merḡûbdur (Solmaz, 2005: 488).

Kelâmî: ...ve fenn-i mu‘ ammâ ve şebistân-ı ḡayâlde nâmdâr ve bu dünyâ-yı deyr-i sâlde müverriḡ-i rûzgâr ve nuṭḡ-ı pâki mantıḡ u kelâmda şâḡib-taḡrîr ve ‘ibârât-ı taşavvuf-âmîzi bî-naẓîrdür (Solmaz, 2005: 493).

Mevlânâ Kâtîb: ...ve remz ü imâ-ı mu‘ ammâdan ḡabîr ve rûmûz-ı nazm ü inşâda bî-naẓîrdür (Solmaz, 2005: 497).

Muḡyî Çelebi: ...ve a‘ yân mâbeyninde ‘ıyândur ve rûmûz-ı ta‘ miye-i mu‘ ammâdan âḡâḡ olduklarına ḡâḡ ḡâḡ ḡâllâl-ı müşkilât-ı mu‘ ammiyât-ı erbâb-ı nîkât olup ṭuruk-ı müşkil-i erkâmda ehl-i fehm ü zekâ gibi benâm olmuştur (Solmaz, 2005: 536).

Vâlihî-i Bağdâdî: ...ve inşâ ile mu‘ ammâdan ḡabîr ve âdâb-ı muşâḡabetde bî-naẓîr ve Türkî ve Fârisî’de eş‘ârı pâk ve her biri vaşf-ı ḡâl-i ‘âşîḡân-ı sûznâk vâḡı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 573).

ğ) Musammatlar (Terci-i Bend / Tahmis / Tesdis / Muaşşer / Murabba)

Müselles, murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, mütessa, muaşşer, terrib-i bend, terci-i bend gibi 3-10 ve daha çok mısralı bendlerin birleşmesiyle oluşan nazım şekillerine Arapça’da “musammat” adı verilmiştir. Samt “inci dizilen iplik” demektir. Musammat “ipliḡe dizilen inci dizisi” anlamındadır.

Musammatların konuları geniştir; hemen her konuda yazılabilirler. Bu yüzden edebiyatımızda çok kullanılmıştır (İpekten, 1997: 84).

Murabba “dört köşeli, dörtlü” demektir. Edebiyatta da aynı vezinde dörder mısralık bendlerin birleşmesinden oluşan bir nazım şekline de “murabba” adı

verilmiştir. Murabbalar genellikle 5-7 bend olarak yazılırlar. Murabba konuları öteki musammatlarda da olduğu gibi çok değişik ve geniştir: övgü, yergi ve mersiyelede, dini ve öğretici konularda, manzum mektuplarda murabba şekli kullanılmıştır. Bu yüzden murabba, edebiyatımızın ilk yüzyıllarından başlayarak son zamanlara kadar çok kullanılan musammatlardan olmuştur (İpekten, 1997: 84-85).

Terci-i bendler 8-20 mısralık benlerin birleştirilmesiyle yapılır. Bend sayıları da 5-7 arasındadır. Terci-i bendlerde vasıta her bendin sonunda aynen tekrarlandığı için, aynı fikir çevresinde toplanan bir konu bütünlüğü vardır (İpekten, 1997: 120).

“Beşleme” anlamında olan tahmis aslında bir muhammestir. Bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye üç mısra eklenerek muhammes haline getirmeye “tahmis etme” ve ortaya çıkan muhammese de “tahmis” denir (İpekten, 1997: 100).

Bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye dört mısra eklenerek yapılan müseddeslere tesdis denir (İpekten, 1997: 107).

Aynı vezinde onar mısralık bendlerden oluşan musammatlara “muaşşer” adı verilir.

Fevrî Efendi, Halîfe, Selîkî-i Hamîdî, ‘Ulvî-i İstanbûlî ve Fazlî Çelebi bu türde eser vermiş şairler olarak tezkiremizde yer almıştır. Ahdî bu türde yazan şairlerimizin başarı durumları hakkında olumlu nitelermeler yapmıştır. Fevrî Efendi, bu dört türde de çok eser yazmıştır; Halîfe, terci-i bend ve tahmis türünde eserler vermiş, üslubu ile akıl sahibi kimselerin seçilmiş olmuştur. Selîkî-i Hamîdî tahmis, terci-i bend, tesdis ve murabba türünde eserler vermiş, tahmis ve terci-i bend türüne meyilli, tesdis ve murabba türünde dili üslubunu nakleden, hünerli bir şair olarak nitelendirilmiştir. ‘Ulvî-i İstanbûlî, terci-i bend ve tahmis türünde eserler vermiş beğenilmiş ve seçilmiştir. Fazlî Çelebi, terci-i bend türünde eser vermiş ve beğenilmiştir.

Fevrî Efendi: ...ḥaḳḳā budur ki ḳaṣāyid-i pūr-fevāyidi bî-ḥadd ve terci‘-bend ile mu‘aşşer ve tahmis ve tesdisleri lâ-yu‘addur. Ser-ā-ser meşhūr-ı āfāk ve ḥasb-i ḥāl-i ‘uṣṣāk-ı pūr-iṣṭiyāk olmuştur (Solmaz, 2005: 151).

Halîfe: Ḥuṣūṣā ṭurūḳ-ı mesnevîde ṭarîḳ-ı pîr-i Gence’ye sâlik geṇinüp miṣāl-i ḥamse-i Penç Genc’e mâlik olmuş ve üslûb-ı ḡazel ü taḥmîs ü terci‘-i bend ile pesendîde-i merdmân-ı hîredmenddür ve diyâr-ı mezbûrda ḥāşıl olan şu‘arānuñ edîbi ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Selîkî-i Hamîdî: Kuzâtdan selîka-i şî'ri pâk ve sözleri sūznâk ve tab'ı tahmîs ü terci'-i bend semtine mâyl ve murabba' u tesdîs edâsına zebânı kâyil ve her birinde kâmindür (Solmaz, 2005: 343).

'Ulvi-i İstanbûlî: Zîrâ ki gülbin-i tab'-ı vekkâdı libâs-ı isti'dâd ile pirâste ve nihâl-i kâmeti hıl'at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ kaşîde ile gâzeliyyât-ı nefîsi ve terci'-bend ile tahmîsi maqbûl-i tab'-ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendîde-i hâtır-ı aşhâb-ı şıdk u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Fazlî Çelebi: El'an kemâl-i fazl ile beyne'l-fuzalâ ma'rûf ve fûnûn-ı belâgatle 'inde'l-bülegâ mevşûf ve aksam-ı şî'r semtine tab'ı sâlik 'ale'l-huşûş meşnevîde hamseye mâlik ve kaşâ-yid-i pür-fevâ'idi muşanna' ve inşâ-yı ferağ-efzâsı müsecca' ve tarz-ı gâzelde hûb ve terci'-bend ile rubâ' iyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb'în ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden ravza-i câvidânîye mâyl ü râğb olmuş (Solmaz, 2005: 464).

h) Rubâ'î

Tek bendli nazım şekillerindendir. Sözlük anlamıyla rubâ'î “dörtlü, dörtlük” demektir. Nazım terimi olarak da, dört mısralık bir nazım şeklinin adıdır. Çıkış yeri İran olan bu şekle İranlılar Arapça adıyla rubâ'î demişler, Araplar da Farsça Dûbeyt adını benimsemişlerdir. Bu nazım şekli Türk edebiyatına da İran'dan ve rubâ'î adıyla geçmiştir (İpekten, 1997: 75).

Rubâ'îde kafiye ilk, ikinci ve dördüncü mısralar sonundadır. Yani kafiye düzeni dört mısralık nazmda olduğu gibi “a a x a” şeklindedir (İpekten, 1997: 75).

Dört mısra içinde önemli bir fikri kısa ve özlü olarak söylemek rubâ'înin özelliğidir. Bu nazım şekliyle felsefî, tasavvufî fikirler, bir dünya görüşü, bir hiciv ya da nükte özlü olarak söylenir. İlk üç mısra fikrin hazırlayıcısıdır. Asıl söylenmek istenen fikir dördüncü mısradaki ve çarpıcı bir şekilde söylenmelidir. Bu dördüncü mısra rubâ'înin ana fikrini veren ve kilit noktası olan mısradır (İpekten, 1997: 76).

Tezkirede Beşiktaşlı Yahyâ Efendi, Bâkî Efendi, Hâyırî, Hüseynî-i Bağdâdî, Rindî, Şabrî Çelebi ve Fazlî Çelebi rubâ'î yazdığı bildirilen şairlerimizdir. Adı geçen şairlerimizin rubâ'îlerinden örnekler sunulmuştur. Ele alınan rubâ'îlerde aşk, şarap, hayatın anlamı ve hayat felsefesi, tasavvuf gibi konular üzerinde durulmuştur. Beşiktaşlı Yahyâ Efendi örneği haricindeki tüm rubâ'îler şairlerin kendinin yazdığı örneklerdir.

Dönemin âlim ve evliyalarından Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'nin, müderrislik görevi yapan Beşiktaşlı Yahyâ Efendi'ye tasavvufa daha çok yönelmesi için yazdığı rubâ'î ele alınmıştır.

Beşiktaşlı Yahyâ Efendi: Ol kıdve-i erbâb-ı necât leyl ü nehâr evkâtın taḥṣîl-i kemâlât-ı berekât-âyâta bezl idüp ehliyyet ü mevleviyyetle medrese-i Şemâniyye'de müderris olmağın Müderrisî maḥlaṣ itmiş ve zümre-i müfessirîn ü muḥaddisîn içre bî-mişl ü ser-âmed-i efâzıl ve ma' lûmât-ı mu' ciz-beyân ile kâmil olmuş âḥîr Mevlânâ ' Abdurrahmân-ı Câmî'nün bu rûba' î-i kirâmı fehvâsı ile ' âmil olmuşlardır. *Ruba' î*

Ey dil taleb-i kemâl der medrese çend
Tekmîl-i uşûl ü ḥikmet ü hendese çend
Her fikr ki cuz zıkr-i Ḥudâ vesvese est
Şermî zi Ḥudâ be-dâr ın vesvese çend⁵⁶ (Solmaz, 2005: 145)

Bâkî Efendi: *ve lehu Rubâ î:*

Ḥaṭṭ-ı la' l ile kaşî cānānuñ
Bir rûbâ' îsidür gülistānuñ
Bir belādur şalındı ' uşşāka
Dostum kâmet-i ḥirāmānuñ (Solmaz, 2005: 163)

Ḥâyırî: Bu rubâ' î-i zîbâ daḥî ol şâ' ir-i gūyānuñdur. *Rubâ' î* :

Derd-i dilem ez-çāk-i girîban peydâst
V' ez sîne-i zâr rāz-ı pinhan peydâst
Ez za' f tenem çünān şode zâr u naḥîf
K' ez her taraḫî ki beñzerî can peydâst⁵⁷ (Solmaz, 2005: 262)

⁵⁶- Ey gönül, medresede daha ne zamana kadar kemal talep edeceksin? Usûl, hikmet ve hendeseyi tamamlamaya daha ne kadar gayret edeceksin? Allah'ın zikri dışındaki her fikir vesvesedir. Allah'tan utan bu vesvese daha ne kadar sürecektir?

⁵⁷ - Gönümün derdi bağrımın açıklığından bellidir. Ânleyen sinemden gizli sır açığa çıkmıştır. Zayıflıktan benim (vücudum) öyle zayıflamış ve incelmektedir ki ne taraftan baksan can görünür.

Hüseynî-i Bağdâdî: Bu rubâ'î-i mestâne daği ol şâ'ir-i zîbānuñdur şebt olundı. *Rubā'î*

Der-faşl-ı bahār ḥorden-i bāde ḥoş est
 Ḥorden-i mey-i nāb bā-ruḥ-ı sāde ḥoş est
 Şaḥn-ı çemenī bāşed ü men bāšem ü yār
 Esbāb-ı ıarab müdām āmāde ḥoş est⁵⁸ (Solmaz, 2005: 271)

Rindî: Bu rubâ'î-i rindâne ḥayli mestâne ve muḥaḳḳıḳâne olmağla ḳalem-i dü-zebâne geldi.

Rubā'î: Taḳdîr ile sübhā olsa dürd-i mey-i nāb
 Zāhid ele alduḳca ola mest ü ḥarāb
 Ayağa düşerse kefi zenān-ı duḡter-i rez
 Mevlāyi olup raḳs ide anda ḥabāb (Solmaz, 2005: 333)

Şabrî Çelebi: Bu Türkî rubā'î daği anlaruñdur. *Şî'r:*

Şun nüş idelüm şarāb-ı nāb ey sākî
 Turma kerem it eyle şitāb ey sākî
 Tā kim çıḳuben başa şarāb ey sākî
 Ref' ola aradan bu ḥicāb ey sākî (Solmaz, 2005: 381)

Fazlî Çelebi: ...ve aḳsām-ı şî'r semtine ṭab'ı sālîk 'ale'l-ḥuşuş meşnevîde ḥamseye mālîk ve ḳaşā-yid-i pür-fevā'idi muşanna' ve inşā-yı feraḥ-efzāsı müsecca' ve ıarz-ı ğazelde ḥûb ve terci'-bend ile rubā'ıyyatı mergûb sene iḥdā ve seb'în ve tis'ā mi'ede 'ālem-i fāniden ravza-i cāvidāniye māyil ü rāğıb olmış (Solmaz, 2005: 464)

Mezkûruñ biñ dāne muvaḥḥidâne rubā'îsi vardur. Biñden birin ḳalem-i dü-zebâne tesvîd idüp beyān ider. *Rubā'î:*

⁵⁸-Bahar mevsiminde şarap içmek güzeldir. Saf şarabı güzel yüzlü biriyle içmek güzeldir. Yeşil bir bahçe olsun, ben olayım bir de yar olsun. Eğlence gereçlerinin sürekli hazır olması güzeldir.

Yenbū ‘-ı vücūd ya‘nī ser-çeşme-i hū⁵⁹

K’olmuş bu nigūn taş anuñla memlū

Feyzinde anuñ naħl bulunmaz ammā

Her kiři alur feyzini miķdār-ı sebū (Solmaz, 2005: 466)

1) Şerh

Sözlükte şerh “eti kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek” demektir. Literatürde sonuncu mânâdan hareketle sözlü veya yazılı olarak bir konuda yapılan açıklamalara şerh denmiş, böylece ilimler tarihinde şerh bir telif türü şeklinde ortaya çıkmıştır. Şerhler bir ilim dalında meşhur olmuş, genellikle muhtasar metinler üzerine kaleme alınan, bunlardaki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği ve örneklerin çoğaltıldığı eserlerdir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Şensoy, 2010: 555-558).

Tezkirede Celâl Efendi ve Sürûrî Efendi’nin şerh yazdığı belirtilmiştir. Celâl Efendi’nin Şerh-i ‘Avāmil adlı eseri vardır. Sürûrî Efendi Mesnevi’nin altı cildine şerh yapmıştır. Hâce Çelebi hem tefsir hem şerh yapmıştır ve Kur’an ilminde oldukça bilgi sahibidir. Firdevsî ise Seyyid Alioğlu’nun şerh eserine yaptığı sual ve cevaplarla şerhi değerlendirmiş, ele aldığımız diğer şairlerden farklılık arz etmiştir.

Celâl Efendi: Netāyic-i ṭab‘ından münāzara tarīkıyla Sa‘d u Sa‘id nām bir kitāb-ı sürūr-encām ve bir manzum **Şerh-i ‘Avāmil** ki maķbūl-i efāzıldur ve bir ‘arūz-ı kavā‘id-güster ki pesendide-i erbāb-ı hünerdür ve daħi Ḥüsn-i Yūsuf nām bir risāle taşnīf-i hūb ve te’lif-i mergūbdur ki elfāz-ı rūḥ-efzāsı rengin ü hōş şirīn-edāsı derece-i taḥrīr ü taķrīrden müberrā vū mu‘arrādur (Solmaz, 2005: 121).

Hâce Çelebi: Ḥattā Kur’ān-ı ‘azīm-i faşāḥat-āyāt-ı mu‘ciz-nişān ve Furķān-ı kerīm-i belāgat-ı gāyātı celilü’s-şāne bir tefsīr-i bī-naẓīr-i Şāfi ve şerh-i dil-peẓīr-i vāfi kılmışdur ki Keşşāf-ı müşkil-küşā ḥāll-i ḥaķāyıkında ḥayrān ve Kādī-i Beyzavī fehm-i deķāyıkında ser-gerdāndur (Solmaz, 2005: 132).

⁵⁹-Varlık kaynağı, yani onun kaynağı

Sürûrî Efendi: Her bir ‘ilmde dürlü dürlü su’âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî’de olan tedâvin-i selefe ve Şebistân-ı Hayâl’e ve halli âsân olmıyan resâ’il-i mu‘ammāya ve Meşnevî-i pür-Ma‘nevî’nün altı cildine tafşîl üzre şerh yazup her birisin erbâb-ı hâle ve tâlîb-i kemâle gün gibi zâhir ü ‘ıyân itmişdür (Solmaz, 2005: 147).

Firdevsî: Zümre-i mülâzimînden rûz u şeb fûnûn-ı ‘ulûma müdâvemet gösterüp beyne’l-akrân bî-mişâl ve her fende şâhib-kemâl ve zebân-ı Fârisîde zabt-ı durûb-ı emşâl itmiş Seyyid ‘Alîoğlu’nun **Şerh-i Gülistân**’ına nice nice cevâb ü su’âl kılmış ve kava‘id-i ‘arûz u mu‘ammâ bilmede zü-fûnûn ve Kânûn-ı Şifâ-yı Bû ‘Alî yazmada hikmetle Eflâtûn tab‘-ı güher-rîzi envâ‘-ı nazma sâlik ve her birinün edâsına mâlik zîrâ ki Mesîhî’nün şehrengîzine nazîre dimiş (Solmaz, 2005: 470).

i) Târîh

Şairler kendilerinde ve toplum üzerinde iz bırakan yaşadıkları önemli olayları hatırlamak ve unutulmasına engel olmak için tarih belirten şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerde olay ve tarih sıkı bir ilişki içindedir. Yaşanan olay gerçekleştiği zamanı hatırlatır. Yazılan şiirler çoğu olay ve durumun tarihinin net olarak hatırlanmasına kaynaklık eder. Bunun için ebced sistemi kullanılmasının yanı sıra, direk net bir tarih belirtme ya da dolaylı olarak yaşanan olayla tarihi ifade etme görülür. Herbir şairin belleğinde iz bırakmış, şairi veya bahsedilen kişinin yakınına etkilemiş olaylar farklı olduğundan tarih şiirlerinin konuları çeşitlenmiştir.

i.1. Ahdî’ de Tezkiresinin Yazılış Tarihini İçeren Bir Şiir Yazmıştır. Sadece bu verilen tarihten hareketle bile birçok bilgiye ulaşabiliyor ve bu tarihi rehber edinebiliyoruz. Dolayısıyla tarih şiirleri yararlanabileceğimiz bir kaynak vazifesi görmeleri bakımından ayrıca bir önem teşkil etmiştir.

Ahdî: ...ve ‘unşûr-ı laţîfleri ile şeref-i küllî hâşıl kılup şöhet-i tammı ba‘de’l-itmâm iş bu târih-i nîk-nâmeğe meştûr düşdi. *Târîh-i Gülşen-i Şu‘arâ* :

Gül gibi nazmı ile ehl-i dilün
Olsa reşk-i cinân bu ravza n’ola

Eyleyüp cem‘ bir yire ‘Ahdî

Didi târiḥ GülŞEN-İ ŞU‘ ARĀ [971-M. 1564-65] (Solmaz, 2005: 91)

i.2. Tarih Şiirlerinin Yazılmasına Vesile Olan En Önemli Olaylardan Biri Ölündür ve Ölüm Üzerine Yazılmış Tarih Kıt’aları Vardır. Adı geçen şairlerden Cüdâyî-i ‘Acem için tezkire yazarımız Ahdî bizzat kendisi tarih şiiri yazmıştır. Rindî’nin oğlu Zühdî, babasının ölümü üzerine tarih düşmüştür. Sıhrî Sinan Paşa’nın ölümü, ‘Arşî kendisi gibi şair olan Hayalî’nin ölümü, Kandı Zâtî’nin ölümü, Mevlânâ Kâtib Salih Paşa’nın ölümü üzerine tarih şiiri yazmışlardır.

Cüdâyî-i ‘Acem: Bu bende ile ḥuḳûḳ-ı sâbıḳası küllî olmağın vefâtına bu târiḥ-i pâk kelimât şebt olundu. *Târiḥ li-mü’ellifîhi* : (Solmaz, 2005: 258).

Rindî: Mevlânâ-yı mezkûr sene şelâşe ve tis’in ve tis’â mi’ede fevt olduḳda kendinüñ şulb oğlu Zühdî bu târiḥi dimişdür şebt olundu. *Kıṭ‘a-i târiḥ* : (Solmaz, 2005: 334).

Sıhrî: Muḳaddemâ ḳapudan olan Rüstem Paşa’nuñ birâderi olan Sinan Paşa fevtine bir târiḥ-i âbdâr dimiş iḥtişâr olunup şebt olundu. *Kıṭ‘a târiḥ* : (Solmaz, 2005: 355).

‘Arşî: Cümle-i tevâriḥ-i bî-mişâlinde biri bu ki melikü’ş-şu‘arâ-yı zamân olan Ḥayâlî mevtine dimiş ziyâde nâzûk ü sūznâk ve şu gibi revân ve ‘uyûbdan pâk ve ḥayâlden ḥâlî degüldür. *Kıṭ‘a-i târiḥ* : (Solmaz, 2005: 435).

Kandı: Daḫi ḥuceste-şifâtuñ Zâtî fevtine bu târiḥ daḫi anlaruñdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 484).

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şâlih Paşa-yı merḳûm raḫt-ı ‘azîmeti ravza-i cennete çekdüḳde bu târiḥ-i du‘â-âmîzi ḳalem-i gül-bîz-i müşk-rîz ile zuhûra getirüp şebt itmişler. *Kıṭ‘a Târiḥ* : (Solmaz, 2005: 498).

i.3. Toplumu Etkileyen Bir Doğal Afet de Tarih Şiirlerine Konu Olmuştur. Tıpkı Yümnî Beg'in İstanbul'da yaşanan sel olayı üzerine yazdığı şiiri gibi.

Yümnî Beg: Sene seb'in ve tis'ā mi'ede şehr-i İstānbūl'da vākı' olan Ağustos zamânında berk ü bārān u seyl-i firāvān gelüp nîce nîce ma'mūr evleri virān itdükde bu târih-i ābdārı tab'-ı âteş-bārdan zühûra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 182).

i.4. Önemli Bir Yapının Tamamlanması Üzerine Söylenmiş Şiirler de Yapının Yapılış Tarihinin Unutulmaması Açısından Önemli Bir Kaynaktır. 'Âlî, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kerbela sahrasında yaptırdığı çeşme için tarih kıt'a'sı söylerken, Hüsâm Beg İstanbul Sütlüce'deki Cafer Abad Zaviyesi'nin inşası tamamlandığında bir tarih şiri yazmıştır.

Hüsâm Beg: Bināen 'alā zālik İstānbul kurbünde Hāzret-i Eyyüb-i Enşārî '*aleyhi'r-raḥmeti'l-bārī* muḳābelesinde Südlüce nām maḳām-ı sürūr-encāmda Ka'be-i 'ārifin-i güzîn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yakîn olan zāviye-i Ca'fer Abād'uñ itmāmı bünyādında buyurdukları târiḥ-i ḥüb-maḳāl şāhid-ḥālidür. *Tārīḥ* : (Solmaz, 2005: 276).

'Âlî: Muḳeddemā pādi-şāh-ı zaman a'nî Sulṭān Süleymān cānibinden emr-i 'ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pür-envār ciger-küşe-i seyyidü's-şāḳaleyn ve ehl-i sünnetüñ ḳurretü'l-'aynı olan İmām Ḥasaneyn *Rıdvanullahi 'aleyhim*⁶⁰ Kerbelā şaḥrasına nehr-i 'ālī cārī itdükde bir târiḥ-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik ḳılmış ki teşne dillere zikrinden şafā vü ḥayāt-ı cān-fezā peydā olmışdur. Ol târiḥ-i ḡarrā budur ki bu evrāḳda şebt olundı. *Ḳıṭ'a fî't-tārīḥ* : (Solmaz, 2005: 434).

i.5. Savaşlara Katılma ve O Savaşta Şehit Olma Durumu Üzerine Düşülen Tarihler hem Biyografik hem de Tarihi Birer Kaynak Görevi Görürler.

Mevlânâ Sâmi: ...Ḳızılbaş cenginde mevcūd bulunup ol merhūm-ı sa'īd mezkūr ḡazāda şehīd olmuşlar. Hūḳūḳ-ı sâbıkaya bināen şehādetlerine bu târiḥ-i ḡazā ol şā'ir-i ḥüb-edānuñdur. *Tārīḥ* : (Solmaz, 2005: 350).

⁶⁰ - Allah onlardan razı olsun.

i.6. Bir Devlet Büyüğünün Göreve Başlaması ya da Bulunduğu Görevden Ayrılması Üzerine Düşülen Tarihler de Önem Arz Eder.

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laḥsa beglerbegisi olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa ḥazretleri Laḥsa'dan münfaşıl olup tekrâr muḳarrer buyrulduğu eṣnâda bir târîḥ-i ğarrâ buyurmuşlardır mezeden ḥâlî olmadığıçün ḥâlî üzre şebt oldu (Solmaz, 2005: 375).

Tarzî-i Diger: ...ve tevâriḥ-i laṭîf dimede şâ'ir-i zarîf eş'âr-ı dürrer-nişârlarından bir iki târîḥ-i ma'ârif-güzâr ki dürr-i baḥr-ı fazîlet olan Muḥiṭî Efendi 'İmâdiye'ye kâḍî oldukda söylemişler ḥûb u merġûbdur. Devr-i zamânda her biri bir târîḥdür (Solmaz, 2005: 407).

'Ubeydî Çelebi: Ümerâdan biri Midilli'ye sancaḳ begi oldukda mezbûr 'Ubeydî şehirde kâḍî iken bu târîḥ-i dil-keşi ḥoş dimişdür bu evrâḳda şebt olundu. *Kıṭ'a târîḥ* : (Solmaz, 2005: 419).

i.7. Divan Edebiyatı'nın Ana Temalarından Olan Aşk Tarih Düşürmede de Yerini Almıştır. Rakip ile âşık arasında olan çekişme sonucu kadiya intikal eden olay Ğarîbî'nin bu tarih şiirini yazmasına vesile olmuştur.

Ğarîbî: Mezḳûr Ğarîbî 'âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn riḳâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret raḳîbi hicv itmiş. Mezḳûr hicvden ḥayli ter düşüp kâḍîya varır. Müşârünileyh ol eṣnâda bedîheten bu târîḥi ol ḥâruñ başına tevciḥ diyü şebt itmiş bed degül nîkdür. *Kıṭ'a Târîḥ* : (Solmaz, 2005: 459).

En son özellik ise bu türde şairlerin başarı durumlarının değerlendirilmesidir. Kimi Keyfî gibi başarısız görülürken kimi Selmân gibi başarılı olarak görülmüştür.

Keyfî: Gâhi bir târîḥ demekle müverriḥ-i eyyâm geçinür ve fi'l-cümle pesendîde-i yârân olmağla maḳbûl-i ḥâş u 'âm oldum şanur (Solmaz, 2005: 496).

Selmân: Rûz u şeb cidd ü cehd idüp 'ulûmı tertûb üzre görmüş ve zebân-ı Fârisî ve Nevâyî'ye ve fenn-i târîḥ ile mu'ammâya çok mûmâreset gösterüp her birin bir miḳdâr

taḥṣīl ü tekmīl itmiş ve tarz-ı inṣā ile mānend-i aḳrān-ı bī-miṣl-i zamān ve üslūb-ı ḳaṣīde ile ḳiṣver-i Rūm'da kendü Selmān idi (Solmaz, 2005: 344).

j) Tefsir

Sözlükte “açıklamak, beyan etmek” anlamındaki fesr kökünden türeyen tefsîr “açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek” demektir. Tefsiri çeşitli tanımları bir araya getirerek şöylece tarif etmek mümkündür: “Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; esbâb-ı nüzûl, nâsih-mensuh, muhkem-müteşâbih gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden yararlanılarak Kur'an'ın mânalarının açıklanmasını ve ondan hüküm çıkarılmasını öğreten ilim.” Bu tanımla başka eserlerin yorumu kapsam dışında tutulmuş ve tefsirin mutlaka bir dayanağının olmasına, tefsir işini yapacak kişinin başta dil ve Kur'an ilimleri olmak üzere pek çok konuda bilgisinin bulunmasına vurgu yapılmıştır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Birışık, 2011: 281-290).

Tezkiredeki şairlerden H'âce Çelebi hem tefsir hem şerh yapmıştır ve Kur'an ilminde oldukça bilgi sahibidir.

H'âce Çelebi: Ḥattā Ḳur'ān-ı 'azīm-i faṣāḥat-āyāt-ı mu'ciz-niṣān ve Furḳān-ı kerīm-i belāgat-ı ḡāyātı celilü's-ṣāne bir tefsîr-i bī-naẓîr-i Şāfi ve şerḥ-i dil-peẓîr-i vāfi ḳılmışdur ki Keṣṣāf-ı müṣkil-küşā ḥāll-i ḥaḳāyıkında ḥayrān ve Ḳāḍî-i Beyzavî fehm-i deḳāyıkında ser-gerdāndur (Solmaz, 2005: 132).

k) Münâzara

Sözlükte “bakmak, düşünmek” anlamındaki nazar kökünden türeyen ve “karşılıklı olarak bakmak, birlikte düşünmek” mânâsına gelen münâzara kelimesi, terim olarak gerçeğin bilinmesine yönelik tartışmaların yöntem ve kurallarını araştırıp belirleyen ilmî disiplini ifade eder (TDV İslâm Ansiklopedisi, Yavuz, 2006: 576-577).

Edebi gelenekte ise münâzara, “birbiriyle ilgili, çoğu kez de karşıt iki ya da daha çok nesne ya da kavramın kişileştirilip (teşhis) zebân-ı hâl (hâl dili) ile konuşturulması (intâk) yoluyla oluşan bir yazı türüdür (Çapraz, 2018: 21-41).

Münâzara türü hem Klasik Türk Edebiyatında hem de Türk Halk Edebiyatında yaygın olarak kullanılmıştır. Münâzaralar klasik edebiyatta oldukça zengin bir

çeşitliliğe sahip olmakla birlikte gerek “halkın” gerekse “münevverlerin” kültür tarihi bakımından oldukça fazla malumata sahip önemli birer kaynaktır (Gökyay, 1940: 74).

M. Fatih Köksal yazılış şekillerine göre münazaraları, müstakil bir eser halindeki münâzaralar, özellikle mesnevilerde ve bazı manzum mensur eserler içinde bölümler veya müstakil şiirler halinde yer alanlar, karşılıklı konuşma tarzında kaleme alınmış kısa şiirler olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Çapraz, 2018: 21-41).

Köksal, mesnevi şairlerinin bir fırsatını bularak eserlerini münâzara tarzı ile süslemesinin bir gelenek haline geldiğini ifade etmektedir (Çapraz, 2018: 21-41).

Gülşen-i Şu’arâda münâzara türünde eser vermiş iki şair vardır. Celâl Efendi’nin Sa‘ d u Sa‘ id’i ve ‘ Âlî Efendi’nin Münâzara-i Mihr ü Mâh’ı M. Fatih Köksal’ın gruplandırmasında özellikle mesnevilerde ve bazı manzum mensur eserler içinde bölümler veya müstakil şiirler halinde yer alanlara girmektedir. Sa‘ d u Sa‘ id bir kısmı manzum bir kısmı mensur az bir bölümü manzum-mensur karışık olarak yazılan münâzaralardandır. Münâzara-i Mihr ü Mâh ise mesnevi tarzında yazılmış manzum bir eserdir. Mihr ü Mâh, Ahmet İçli tarafından çalışılmış ve e-kitap olarak yayımlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>).

Celâl Efendi: Netâyic-i tab‘ indan münâzara tarîkıyla **Sa‘ d u Sa‘ id** nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm (Solmaz, 2005: 121).

‘Âlî Efendi: ...ve fevâid-i şâşâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup **Münâzara-i Mihr ü Mâh** nâm manzûm-ı hüceste-nizâm ve nokta-i pür-nikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûkûm idüp aqlâm-ı hûş -hırâm ile kitâb-ı faşâhat-rüsûm te’lifine dest-i ihtimâm vâkı‘ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

1.5. Nazım-Nesir (Şiir ve İnşa) Arası Tercihler ve Başarı Durumu

Ahdî tezkiresinde şairlerin verdiği eserleri belirtmenin yanı sıra onların şiir ve inşa türündeki başarı durumları hakkında söz söylemiştir. Ancak Ahdî şiir ve nazım türündeki başarı durumlarını birbirinden ayırmamış, şairin hangi türde üstünlük sağladığını belirtmemiş bu iki türü birlikte değerlendirmiştir. Tezkirede şiir önemli bir yer edindiği için daha çok şairlerin şiir türündeki eserleri değerlendirilmiştir. Şiir

türündeki değerlendirmeler ve şairlerin başarı durumları için çoğunlukla olumlu yorumlar yapılmasına rağmen, olumsuz nitelikteki değerlendirmelerle de karşılaşyoruz. Üstünlük yönündeki değerlendirmelerde ise şairin yaratılış özellikleri ağır basmış; şairin sohbeti, sohbetteki edası, zarafeti, letâfeti, nüktedanlığı ve incelikleri anlayan zihni şiirinden üstün tutulmuştur.

1.5.1. Şiir ve İnşası Birlikte Ele Alınıp Değerlendirilen Şairler:

Nişânî Beg: ...ve tarz-ı şi'r ü inşâda yegâne-i devrân her birinde tevâmân u Selmân ve Hâce-i Cihân'dur ve bu devrde luğ ü 'ibârât ve hüsn-i isti'arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manzûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek istiyen anlaruñ inşâ-yı faşâhat-güzârın ve nazm-ı dürrer-bârın mü'tâlâ'a kılsun (Solmaz, 2005: 114).

Teşânif-i menşûrları bî-hadd ve te'lif-i manzûmları lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 115).

Celâl Efendi: ...ve hadd-ı zâtında hoş -sohbet ü bülend-himmet ve şi'r ü inşâda bî-mişl ü bî-mânend ve envâ'-ı haţ yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i kazâ vü kader şahâyif-i eyyâmı kalem-i şun' ile meşş ideli mişâlin yazmamışdur (Solmaz, 2005: 119).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: ...ve şi'r ü inşâda tevâmân-ı Hâce-i Cihân ve hem-zebân-ı Kemâl-i İsfahân yanında tıfl-ı ebced-hân degüldür (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre akrânı nâdir ve fużalâ-yı 'asr arasında faẓl ile şâ'ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa'âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i neşr ü nazm ile Türkî'ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Vuşûlî Efendi: ...ve şubh ü şâm tab'-ı deryâ-mü'essirleri cem'-i 'ulûma şâmil ve tarz-ı nazm ü neşrde fuşahâ-yı 'aşr gibi kâmil ve her birinde ser-âmed-i emâşil ve pesendide-i merdüm-i efâzıldur (Solmaz, 2005: 149).

Dâ'î Efendi: Şi'r ü inşâda mahâret ile erbâb-ı zekâ içre ma'rûf ve zât-ı pâki takvâ ve tahâretle mevşûfdur (Solmaz, 2005: 168).

Dervîş Çelebi: Zât-ı pâki ‘ulûm-ı ‘Arabiyye mü’tâla‘asında gâlib-i akrân ve zebân-ı Fârisî’de ma‘lûmâtı pesendide-i yârân-ı Fârisîdân ve esâlib-i şî‘r ü inşâdan bi’l-küllîye haberdâr ve her birinüñ aňlamasında müselleme-i zurefâ-yı rûzgârdur (Solmaz, 2005: 169).

Fikrî Beg: Binâen ‘ala zâlik fikr-i daķıķ ile zât-ı laţîfin cüz’î ma‘ârif ve zebân-ı Fârisî’de olan şî‘r ü inşâ ki ‘irfân zümresinde müte‘ârifdür tekmîl kılmış ve tedâvin-i şuşarâ-yı efşahü’l-beyânı ve kütüb-i münşiyân-ı zamânı mü’tâla‘a kılp tevsen-i tab‘-ı cihânı nürda re’y-i bülend ile kişver-i nazma ma‘tûf idüp ma‘ânî meydânında in‘ân-ı fikrini uzadup akrân mâbeyninde ma‘rûf olmuş ve tab‘-ı selîmi ve zihn-i mustakîmi vâdî-i eş‘ârâ üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

Ânî Efendi: ...ve hâţır-ı deryâ-mü’essiri nazm ü neşr cânibine mâyl ve her birinde geregi gibi kâmil ve tevsen-i tab‘ı vâdî-i şî‘rde cüst ü çâlâk ve eş‘âr-ı ‘âşıkânesi süznâk ve güftâr-ı rindânesi ‘uyûbdan pâk ve ser-â-ser hasb-i hâl-i rindân-ı derd-nâk vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 203).

Edâyî Çelebi: ...ve şî‘r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pâk ile meclis-ârâ ve güftâr-ı şafâ-bağşla râhat-efzâ ve şavt ü naķş icâdında bülbül-i hõş -nevâdur ve ebyât-ı selîsi çok ve eyûlüğinde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Âfitâbî: Ol âftâb-ı ma‘rifet ve mâhtâb-ı fazîlet zurefâ mâbeyninde gün gibi şöhet-i tām bulup envâ‘-ı huţûţ yazmada benâm ve akrânı içre şî‘r ü inşâ ile maķbûl-i eyyâmdur (Solmaz, 2005: 212).

Hâtemî Beg: Hemîşe cem‘iyyet-i hâţır-ı cân u dilden nazm ü neşr ile sulţân-ı zamân ya‘nî şâh-zâde-i kâmrânüñ medh ü şenâsına iştigâl üzredür (Solmaz, 2005: 283).

Dervîş Çelebi: Tabî‘at-ı şî‘riyyesi hûb ve tarz-ı inşâsı mergûb idüğine söz yok. Zîrâ ki eş‘âr-ı dürer-bârı ziyâde çok vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 300).

Rahîmî Beg: Zât-ı melek-hışâli fûnûn-ı ma‘ârif mâlik ve vâdî-i şî‘re rahş-ı tab‘ı sâlik ve aķsâm-ı nazm ü neşre kâdir ve her birinde mâhirdür (Solmaz, 2005: 314).

Zârî: Şi'r ü inşâ cānibine ṭab'ı māyil ve nazm-ı nizām-encāmı ḥāṭır-şināsān-ı ehl-i dildür ve ḥasb-i ḥāl-i mestmendān-ı dehr ve sergüzeşt-i derdmendān-ı 'aşrdan āgāh u ḥabîr ve muşāḥabet-i cān-fezāsı feraḥ-baḥş-ı cān-ı nātüvān ve ḥayāt-resān-ı dil ü cāndur ve 'Alî Faḫîh dimekle meşhûr-ı fuḫahā-yı zamāndur (Solmaz, 2005: 336).

Seḥabî-i Acem: ...ve zümre-i zevi'l-'ulûm ile mübāḥese ve müzākere-i şi'r ü inşâ eyleyüp pâdişāh-ı ḥātem-himmetüñ naẓar-ı kimyā-baḥşlarına mazhar düşüp otuz akçe 'ulûfeye müsteḥak u elyāk olmuş. El-ḥak ṭarz-ı inşâ ve mu'ammāda bî-naẓîr ve aḫrānı içre mişli nādîr ve tevāriḥ-i selāṭin-i müteḫaddimîn bilmede māhir idi (Solmaz, 2005: 341).

Zâyi'î: Eşnâf-ı şi'ri bi'l-küllîye cem' idüp şâ'ir-i kâmil ve 'arûz ü kâfiye bilmede māhir ve şi'r ü inşâ aṭlamada müselleṃ-i şâ'irān-ı sāḥir ve dervîş-meşreb ü pāk-mezḥeb ve her zebāna ḳādir ve lisān-ı Fārisî'de eş'ārı bî-ḥadd ve edā-yı Nevāyî'de güftārı lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 398).

'Âşık Çelebi: Hoş fehm ü şüh ṭab' ve şi'r ü inşâda bî-naẓîr ve eşnâf-ı şi'rden ḥabîr kelimât-ı selîs ile meclis-ārā ve ebyât-ı nefîs ile rāḥaṭ-efzā edā-yı pāk ile aḫrān içre yegāne ve zihn-i müdrîk ile meşhûr-ı zamāne ve ḥadd-ı zātında ber-muḳteẓā-yı maḥlaş 'âşık-ı ḥüb-rüyān-ı zamān ve şifte-i perî-peykerān-ı cihāndur (Solmaz, 2005: 419).

'Ulûî Beg: Ḥadd-ı zātında şüh-ṭab' u ḥōş -şoḥbet rûz u şeb ṭalib-i kesb-i kemāl-i ma'rifet üzre olup 'ālî-meşreb ü pāk-mezḥeb ve şi'r ü inşâ ile ser-āmed-i aḫrān ve fehm ü firāsetle yegāne-i devrān geçinür (Solmaz, 2005: 428).

'Âlî: Ḥālā rûz ü şeb himmet-i 'ālîyesin ma'rifete şarf idüp zebān-ı Fürs'e mümāreset gösterüp 'arûz u mu'ammā fûnûnından ḥabîr ve şi'r ü inşâ şınıfından ḡayrîler gibi āgāh u bî-naẓîr 'ale'l-ḥuşuş fenn-i tevāriḥde müver-riḥ-i dil-pesend ve maḳbûl-i erbāb-ı ḥuşmenddür (Solmaz, 2005: 433).

Fünûnî: Fûnun-ı şi'r ü inşâyı geregi gibi ḥıfz idüp edā ile meclis-be-meclis okıyup şoḥbet-ārā ve ol bâbda hezārān fenle ḳışsa-ḥ'ân-ı bî-hemtā idi (Solmaz, 2005: 482).

Lâyhî: Târîk-ı şî'r ü inşâda beyne'l-akrân ferîd-i cihân ve 'arûz u kâfiye bilmede kava'id-güster-i şu'arâ-yı zamândur (Solmaz, 2005: 500).

Lâzımî: ...ve şu'arâ-yı cihâne karı- şup âdâb-ı şohbet-i tarab-efzâ ve lâzıme-i şî'r ü inşâ öğrenmek semtine sâlik ve her birine cüz'ice mâlik olup pâdişâh-ı 'âlem-penâhuñ sene tis'â ve sittîn ve tis'â mi'ede bir gâzel-i bî-bedel maṭla'ı budur ki tesvîd olundu (Solmaz, 2005: 505).

Meşâmî Beg: Ma'lûmât-ı pâki zebân-ı Fârisî'de pesendîde-i yârân-ı nükte-dân ve şî'r ü inşâda maḳbûl-i merdüm-i cihândur (Solmaz, 2005: 519).

Muhyî Çelebi: Nazm u nesir ile te'lîfât-ı rindânesi çok ve taşnîfâtınuñ hiç birinde bahâne yok (Solmaz, 2005: 530).

Adı geçen şairlerimiz hem nazm hem nesir alanıyla ilgilenmişlerdir. Ahdî nazm ve nesri değerlendirmede birlikte ele almış, ayırmamıştır. Dolayısıyla bu grupta karşılaştırma ibaresine rastlayamadığımızdan şairin hangi fende üstün olduğunu anlayamasak da, olumlu terkip kullanımlarından adı geçen şairlerin her iki türde de mahir olduklarını ve devirlerinde kabul gördüklerini anlıyoruz. Şairlerin başarılarını bu iki türde nitelendirirken sıkça kullanılan terkipler şunlardır: yegâne-i devrân (dünyada tek), bî-mişl ü bî-mânend (eşsiz ve benzersiz), fuşahâ-yı 'aşr gibi kâmil ve her birinde ser-âmed-i emâşil ve pesendîde-i merdüm-i efâzıl (dönemin uzdillileri gibi bilgili, her birinde akranlarının önde geleni ve faziletli insanların seçilmiş), erbâb-ı zekâ içre ma'rûf (ilim ehli içinde bilinen), bi'l-küllîye haber dâr ve her birinüñ aḱlamasında müselleme-i zurefâ-yı rûzgâr (tamamen haberdar ve her birini anlamada zamanın zariflerinden kabul edilmiş), müte'ârif (bilinen, meşhur), mâyil ve her birinde geregi gibi kâmil (meyilli ve her birinde gereği kadar bilgili), bî-hemtâ (eşsiz), maḳbûl-i eyyâm (zamanında beğenilmiş), ḱâdir ve her birinde mâhir (kuvvetli ve her birinde maharetli), bî-naẓîr (eşsiz), âgâh (haberdar), beyne'l-akrân ferîd-i cihân (çağdaşları arasında dünyada tek). Ahdî brlikte ele aldığı şiir ve inşa türü için hiçbir olumsuz değerlendirme yapmamıştır. Hep olumlu terkip ve sıfatlar kullanmıştır. Bunların yanında nazım ve nesir alanındaki beğeniler ifade edilirken Nişânî Beg ve İbni Kemâl Aḱmed Efendi'de olduğu gibi dönemin bu alanlarda ün salmış diğer başarılı şairlerine de benzetmeler yapılır. Nişânî Beg ve Muhyî Çelebi'nin ise mensur ve manzum tarzda

yazılmış eserlerinin çokluğuna değinilmiştir. Kâmî Efendi padişaha sunmak üzere Kimyâ-yı Sa‘âdet’i hem nazım hem nesir ile Türkçe’ye tercüme etmiş, Hâtemî Beg nazım ve nesirdeki başarısı ile dönemin şehzadesinin ilgisini çekecek konuma ulaşmış, Sehabî-i Acem nazım ve nesir ile padişahın ulufesini kazanmıştır. Bu üç şairde olduğu gibi nazım ve nesirdeki başarılar ile şairler devlet büyüklerinin ihsanlarına da erişmişlerdir. Fünûnî ise şiir ve inşayı gereği gibi ezberleyerek meclis meclis dolaşıp okumuştur. Lâzımî ise şiir ve inşayı öğrenme yoluna girmiştir.

1.5.2. Sadece Şiirindeki Başarı Durumu ile Ele Alman Şairler:

Tezkirelerdeki kişiler daha çok “ şair” sıfatıyla ele alındıkları ve şiir türünde daha çok eser verdikleri için “şiir” türü tezkirede daha fazla yer almaktadır. **Dervîş Çelebi:** *Tabî‘at-ı şî‘riyyesi hûb ve tarz-ı inşâsı mergûb idüğine söz yok. Zîrâ ki eş‘âr-ı dürer-bârı ziyâde çok vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 300).*

Dolayısıyla şairlerin şiir türündeki başarı durumlarına daha çok yer verilmiş olup bu türdeki değerlendirme ve tenkitler daha fazla yapılmıştır. Burada şiir ve inşanın birlikte ele alındığı değerlendirmelerden farklı olarak olumsuz tenkitler de yapılmıştır. Bu değerlendirmeleri iki başlık altında inceledik.

1.5.2.1. Şiir Türünde Olumlu Değerlendirmesi Yapılan Şairler:

Hazret-i Sultân Selîm Hân: Ma‘lûm-re’y-i zurefâ-yı rûzgârdur ki ol şâh-zâde-yi gerdün-medâr ve sultân-ı ‘âlî-tebârûn eş‘âr-ı dürer-bârı ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u ‘ıyân ve efvâhda mezkûrdur ve fuзалâ-yı zamân ve şaḥâyif-i rûzgârda mestûr ve maḳbûl-i tab‘-ı pîr ü cevân olmuştur (Solmaz, 2005: 97).

Pîrî Paşa: Mezkûruñ tab‘-ı dürer-bârı tarz-ı eş‘ârda hûb ü mergûb maḥlaş-ı pâki Riyâzî ve güftâr-ı âbdârından herkes müterâzî olmuştur (Solmaz, 2005: 108).

Meḥammed Paşa: El-ḥaḳ selâset-i eş‘âr ve leṭâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe selîs ü revân ve maḥsûd-ı çeşme-i ḥayvândur (Solmaz, 2005: 112).

Aḥmed Efendi: ...ve zihn-i mustaḳîmî ṭarîḳ-ı nazmda şâhib-edâ ve fehmi selîmi üslûb-ı inşâda münşiyân-ı sâbîka-i lâḥîkadan merâtib ile a‘lâ zîrâ ki eyyâm-ı cevânîde rûz ü

şeb taḥsīl-i ma‘ārif idüp fūnūn-ı ‘ulūma vākıf ve zebān-ı Fūrs ve Nevāyī’de olan kütüb-i mütedāvileye cidd ü cehd idüp her birinden lezzet-i tām ile mütelezziz olup meşhūr-ı eyyām olmışdur. Hıuşuşā nağz u mu‘ammāda nāmī ve fenn-i ‘arūz u ḳāfiyede şānī-i Cāmī’dür. Bī-tekellūf üslūb-ı ğazelde mānend-i Emīr-i Husrev ve sözleri pūr-süz ve ṭarīḳ-ı ḳasīdede Enverī-i dil-firūz gibi ma‘ānī-endūz ve ‘arşa-i tevārīḥde müverriḥ-i rüzgār-ı rūşen-i selīs ü hem-vār şoḥbet-i ḥāşşı ferah-baḥş-ı dili bī-ḳarārdur (Solmaz, 2005: 128).

Şübūtî: ...ve aḳsām-ı şî’rden ḥabīr zamān-ı evāilde buḥūr-ı şî’re fî’l-cümle mümāreset gösterüp āşinā imiş (Solmaz, 2005: 248).

Ḥaydar Çelebi: Ṭab‘-ı laṭīfî ve zihn-i şerīfî fenn-i şî’re egerçi çok mümāreset itmemişdür. Lākin şî’rinde zerre ḳadar bahāne yoḳdur (Solmaz, 2005: 267).

Ḥālî: ...ve zebān-ı Fārisī’yi geregi gibi bilüp üç zebānla nazma ḳādir ve her birinde mānend-i aḳrān-ı şā’ir-i sāḥir ser-ā-ser şî’ri ḥālet-baḥş-ı ehl-i ḥāl ve ḥasb-i ḥāl-i ‘uşşāḳ-ı şikeste-bāl vāḳı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 273).

Ḥayderî: Selīḳa-i şî’ri ḥūb bir ḥaddedür ki rişte-i nazm-ı bārīki ‘uyūbdan nühüftedür ve ma’nā-yı daḳıḳi igne yürüdisi gibi sūftedür (Solmaz, 2005: 274).

Rumûzî Çelebi: Eş‘arı sūznāk ve ğıll ü ğışdan pākdür egerçi ṭabī‘at-ı şî’riyyesi baṭīdür (Solmaz, 2005: 320).

Ra’dî: Ṭabī‘at-ı şî’riyyesi kem degül. Yārān mabeyninde gül gibi eş‘ār ile bülbüldür. Āvāze-i nazmı ra’d-vār ḳubbe-i eflāke velvele ve kūnbed-i mīnā-yı dünyāya ğulgule bırakmışdur (Solmaz, 2005: 334).

Zühdfî: Ṭabī‘at-ı şî’riyyesi āb-ı pāk mānend-i revān ve eş‘ār-ı bī-bedeli bī-ḥadd ü bī-pāyāndur (Solmaz, 2005: 337).

Seyfî: Ṭabī‘at-ı şî’riyyesi gülistān-ı ma‘rifetde gül-bīz ve meydān-ı şecā‘atde seyf-i ḳāṭı‘ gibi tīz (Solmaz 2005: 359).

Şerhî: Üslûb-ı muhâsebede hünerver ve aḥkâmda kitâbet-i şâhib-erḳâm ve siyâḳati dil-peẓîr ve aḳrânına ğâlib ü bî-naẓîr ve tarz-ı eş'ârda ṭab'ı ğâyetde ṭâlib ü râġıb rûz u şeb tettebbu'-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu'arâ ile yâr u muşâhib ve fûnûn-ı suḫene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârı câri vü ḳâ'ildür (Solmaz, 2005: 369).

Şâdık: Şadâḳat-ı ṭab'ı nazmda kem degül ğâyetle edâsı ḥûb ve ma'nâsı merġûbdur. Lâkin şu'arâ içre sirḳat-i ma'nâ ile şöhet-i tâm bulup ol bâbda benâm olmuş. Râḳım-ı ḥurûf-ı teẓkire eş'ârına vâḳıf olup güftârın tettebbu' itmişdür didükleri gibi degüldür. Ḥayfâ ki erbâb-ı ḥased aña 'adâvet-i bî-ḥadd itmişlerdür. Faraẓa her ḳande meẓkûruñ ğazelin bulsalar Şâdık'ıñ şâdınıñ başın tıraş ide sin şûretine ḳoyup ve dâlinin serin kesüp râ şekline yazup Şâdık'ı sârık şûretine ḳoyup meşhûr itmegi kendülerine farz-ı 'ayn bilmişler. Ḥalbuki anuñ eş'âr u ebyâtı zîb ü zeyn bulup meẓkûr merdüm-i hâfıḳayn olmaḳdan ḥâlî degüldür (Solmaz, 2005: 393).

Medḥî: Ṭabî'at-ı şî'riyyesi bed degül nîk vâḳı' olmuşdur medḥden mu'arrâ ve ta'rifden müberrâdur (Solmaz, 2005: 521).

Ahdî, bu şairlerin şiirlerini değerlendirirken olumlu terkip ve sıfatlar kullanmıştır. Kullanılan terkipler şunlardır: meşhûr u 'ıyân ve efvâhda meẓkûrdur (ünlü ve ağızlarda zikr olunan), ḥûb ü merġûb (güzel ve raġbet gösterilen), selîs ü revân ve maḥsûd-ı çeşme-i ḥayvân (ölümüzlük suyunu kısıktırarak şekilde ahenkli ve akıcı), şâhib-edâ (tarz sahibi), 'uyûbdan nühüfte (kusursuz), ğıll ü ğışdan pāk (karışıklıktan arınmış), âb-ı pāk (saf su), gülistân-ı ma'rifetde gül-bîz ve meydân-ı şecâ'atde seyfi ḳâṭı' gibi tîz (marifet bahçesinde gül serpen ve yiğitlik meydanında keskin kılıç gibi ince).

1.5.2.2. Şiir Türünde Olumsuz Değerlendirmelere Tabi Tutulan Şairler:

Ahdî, şiir türünü değerlendirirken başarısız gördüğü şairlere de yer vermiştir. Şairlerin başarısız olarak değerlendirilmesinin birden çok sebebi vardır. Kimi başarılı olmasına rağmen istediği amaca ulaşamamış, kiminin şiirleri kötü olarak vasedilmiş, kimi bu türde çok eser vermesine rağmen nitelikli bulunmadığı için beğenilmemiş, kimi

nazma meyl etmediği için ün salamamış, kimi şairin yazdıkları da Ahdî'ye göre çalıntı olduğu için hoş karşılanmamıştır.

Meḥemmed Şâh Efendi: Egerçi ṭab'-ı laṭifleri şî're mâyl ve nazma şāmildür ammā çendān maḳṣūd ü murād idinmezler (Solmaz, 2005: 141).

Eflâtûn-ı 'Acem: Ḥayfâ ki mezkûr yārân arasında bed-şî'r demek le meşhûrdur (Solmaz, 2005: 205).

Emîr Çelebi: Eş'âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve 'âşîkâne ğazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla'-ı ḥûbundan ğayrı efvâh-ı 'âlemde gûyâ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Ümîdî: Zurefâ yanında eş'âr-ı 'âşîkânesi çok lâkin şu'arâ dilinde ma'ânî-i ḥâş ile çendān şöḥreti yok. Ümmîddür ki rûzgâr ile a'dâ dilinden ḥalâş bulup şöḥret-i tām ile şâ'ir-i nîkû-nām ola (Solmaz, 2005: 214).

Bâkî: El-kıṣṣa nazmı ziyâde çok dirler feemmâ şöḥreti yokdur (Solmaz, 2005: 238).

Rûḥî-i Konevî: ...ve eş'ârı laṭîf ü rûḥ-perverdür. Egerçi ebyâtı çokdur lâkin şöḥreti çendān yokdur (Solmaz, 2005: 329).

Şafâyî Beg: Ṭab'-ı şafâ-âyîni kemâl-i mertebede şafvet ile mevşûf ve envâ'-ı ma'ârifle ma'rûf zebân-ı Fûrs'ün fûnûnun bilmede ḥûb ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi mergûb ve nazmı lû'lü-i âbdâr gibi tamām a'yâr idüğü ma'lûm-ı nûkte-dānân-ı rûzgârdur. Lâkin vādî-i nazma ğâlib ü râġıb olmaduğı ecilden igende eş'ârı iştiḥâr bulmamışdur (Solmaz, 2005: 384).

Şıyâmî: Zâhiren 'ilm-i remilden vâkıf u ḥabîr ve zamîr bilmede bî-naẓîr geçinüp günde bir kaç dînâr ḥâşıl idüp bezl-i erbâb-ı dil itmeden ḥâlî degüldür ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi bir mertebede şu gibi cārî vü revân şâ'irdür ki bir gicede beş yüz beyt dimege kâdirdür. Zîrâ ki sâir erbâb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muḳayyed degüldür ve ekṣer-i şî'ri bî-ma'nâ vâkı' olmuşdur. Aḥyānen eger bir beyitte ma'nâ bulunsa hiç şüphe vü şâibe yok ki ğayri kimseden çalmışdur (Solmaz, 2005: 396).

Meḥammed Şâh Efendi şiire meyillidir lâkin amacına ulaşamamıştır, Eflâtûn-ı ‘Acem kötü şiir söylemekle ün salmıştır, Emîr Çelebi, Ümîdî, Bâkî ve Rûhî-i Konevî’nin şiirleri çoktur ama nitelikli olmadığından dolayı şöhret yakalayamamışlardır. Şafâyî Beg şiir türünde başarılı olmasına rağmen nazma istekli olmadığından ünü yayılmamıştır. Şıyâmî ise şiirde çalma yoluna gittiği için Ahdî tarafından hicvedilmiştir.

1.5.3. Şairlerin Kimi Alanlardaki Üstünlükleriyle Şiirlerinin Değerlendirilmesi:

Tezkirede nazım ve nesir arasında bir üstünlük durumu gözetilmemiş, bununla ilgili bir bilgiye ve ayrıma gidilmemiştir. Şairlik vasfından ziyade şairlerin belirli bir meziyeti öne çıkarılmış, bu yön şiirlerinden daha üstün görülmüştür. Şairleri incelediğimizde “sohbet” ve “şiir” kavramlarının daha çok ele alınmış olduğunu görüyoruz. Zihnî, Rey’î-i Kârahişârî, Sırrî, Gubârî Çelebi, Fenâyî, Medhî-i İstanbûlî ve Nâlişî’nin sohbetleri şiirlerinden üstün tutulmuştur. Şûrî’nin ise tasavvufi şiirleri, muhabbet veren sözleri ve bilgisi sohbetinden, diğer şiirlerinden parlak olduğu tezkire yazarımız tarafından söylenmiştir. Maḥfî’nin şiirini okurken Ahdî’nin ahengi üzerine sorduğu sual üzerinden yaptığı latîfe şiirinden daha fazla ilgi görmüştür. Aḥmed Paşa (Na’tî) ise nüktedanlığı ve incelikleri anlayışıyla çağdaşlarından üstündür. Yahyâ ise şiirlerinden ziyade mesnevileriyle öne çıkmıştır ve Ahdî bu alanda ona denk bir şair olmadığını söyler.

Aḥmed Paşa (Na’tî): Akrânına nüktedânlıkla fâyık u gâlib ve emâşiline daḳıka-şinâslıgla ser-bülend olmağa lâayık ve ma’lûmat-ı pâki idrâkine muvâfık ola (Solmaz, 2005: 167).

Zihnî: Mumcî-zâde Bâlî Çelebi demekle meşhûr ve beyne’l-kużât ‘adl ile efvâhda mezkûr ve zihn-i pâki leṭâyif-i laṭîf ile müzeyyen ve ṭab’-ı şafâ-baḥşî gün gibi rûşen ü mübeyyen ve zarâyif-i dil-pesend ile meclis-ârâ ve muşâḥabeti edâ-yı bülend ile şi’rinden a’lâdur (Solmaz, 2005: 311).

Rey’î-i Kârahişârî: Hemîşe cân u dilden ma’rifet semtine ṭâlib ve faẓl u hüner cânibine zâtı mâyil ü râğıb ve gâyetde seri’ kâtib ve muşâḥabeti nazmına gâlib ve zarâfeti maḳbûl-i erbâb-ı ma’ârif ve şanâyî’-i şi’rden âgâh ve fûnûna vâkıfdur ve şu’arâ vü

zuraḫā içre Şarı Rey'î dimekle meşhûr ma'ânî-i reng-â-reng bulmağla efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 327).

Sırrî: Egerçi şu'arâ ve zuraḫā-yı cihānda şoḫbet-i ḫāşşî nazmına ğālib diyü meşhûr olmışdur lâkin eş'ârî nefîs ve güftârî daḫî selîs ü zîbâ ve ğamzedâ-yı ehl-i niyâzdur (Solmaz, 2005: 345).

Şûrî: Eş'ârî taşavvuf-âmîz ve güftârî maḫabbet-engîz ve ma'lûmâtı muşâḫabet ile şî' rinden ğarrâ diyü meşhûr ve ba'zî nazmı daḫî maḫbûl-i ṭabâyi' -i şu'arâ-yı şûrîde-ḫâl ve pesend-i nüdemâ-yı perîşân-me'âldür (Solmaz, 2005: 370).

Ġubârî Çelebi: Zebân-ı Fârisî'de ma'lûmâtı ḫûb ve eş'âr-ı maḫabbet-iş'ârî ser-â-ser mergûb ve ṭab'-ı şerîfî rûz u şeb semt-i şî're râġîb ve zuraḫā-yı cihân içre maḫbûb-ı muşâḫabeti ve âdâb-ı şoḫbeti ve şöhret-i zâtı eş'ârına ğālib (Solmaz, 2005: 452).

Fenâyî: Zuraḫā mâbeyninde zarâfeti şî'rîne ğālib ve herkes şoḫbet-i ḫaşşına ṭâlib (Solmaz, 2005: 480).

Maḫfî: Mezkûr Maḫfî bu ebyâtı okıduğda bir dürlü okur ki hiç rekâketi belürmez. Bir kerre mezbûra su'âl itdüm ki *bu okıduguñ ne usûl ve ne ahenkdür*. Hemân ḫazır cevâb olup didi ki *bu re'y-i Maḫfîdür*. El-ḫaḫ mezkûruñ laṭîfesi şî' rinden iyü vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 541).

Medḫî-i İstanbûlî: Ḥadd-ı zâtında rûz u şeb şoḫbet-i erbâb-ı 'irfâne cân u gönülden ṭâlib ve muşâḫabet-i şîrîn edâsı rengîn olmağın şî'rîne ğālib idi (Solmaz, 2005: 548).

Nâlişî: Ṭabî'at-ı şî'riyyesi gerçi nîkdür feemmâ muşâḫabeti ğālib-i şî'riyye ve erbâb-ı lehv ü la'b şoḫbetine râġıbdur (Solmaz, 2005: 564).

Yahyâ: El-kışsa bu devrde zuraḫā-yı Rûm ve erbâb-ı 'ulûm içre eş'âr-ı nâzûk dimede şâ'ir çoğdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend yoğdur (Solmaz, 2005: 593).

Sonuç olarak divan şiiri geleneğimizde nesre karşı şiiri tercih ediş vardır. Nazım duyguları ifade etmede en etkili araç olarak görülmüş, nesir türünde daha fazla eser

verilmiştir. Tezkiremizde de böylece geniş bir yer edinmiştir. Cihan Okuyucu'nun Divan Edebiyatı Estetiği adlı eserinde naklettiği şu cümleler yargıyı desteklemektedir. “Batı edebiyatlarının aksine Doğu edebiyatlarında şiirin daima nesrin önünde olduğu bilinmektedir. Nitekim yukarıda dönemin anlayışına tercüman olan Lamiî'nin bu anlayışı dile getiren;

Nesrdür gerçi dehre sermaye

Dürr-i nazmun durur velî pâye

mısralarını nakletmiştik. Klasik edebiyatımızın konuya bakışını Kâbusname'nin şu ifadeleri özetler: “Nesir raiyyet dibidir ve nazım padişahdır.” Bu anlayışa uygun olarak Şark dünyası şiir üzerinde ısrar etmiş ve klasik dönem boyunca dünya edebiyatının en büyük temsilcilerini yetiştirmiştir. Meriç bu seçimi iki kültürün temel tercihlerine bağlıyor: Avrupa zekânın vatanı; Asya gönlün. Zekânın dili nesir, gönlün şiir (Meriç, Mağaradakiler, 233; Okuyucu, 2013: 57).”

1.6. Duygu-Düşünce veya Tem

1.6.1. Hasb-i Hâl, Şâhid-i Hâl, Mübeyyen-i Hâl, Mâsadağ-ı Hâl

Hasb-i hâl, karşılıklı konuşma, sohbet, konuşup dertleşme, hâlini bildirme vb. anlamlara gelmektedir. Divan edebiyatında, şairlerin genellikle kendi durumunu anlattığı, içinde bulunduğu koşullarla ilgili şikâyetlerini, sıkıntılarını dile getirdiği şiirlerin adı hasb-i hâldir (Batislam, 2007: 31). Tezkirede farklı konu ve içeriğe sahip hasb-i hâller olmakla birlikte ağırlıklı olarak şairlerin aşk acısı çekmesi üzerine gönül sancılarını, sevgiliye sitemi dile getirdikleri örnekler fazlaca yer kaplar. Şairlerin kendinden bahsettikleri hasb-ı hâllerin sayısı dönemden, devirden şikâyet ettikleri örneklere göre çok daha ön plandadır. Şairler bireysel sıkıntılarına daha fazla yer vermişlerdir. Hasb-ı hâl örneği olarak alınan şiirler konusu bakımından yukarıda anlatılan durumla aynıdır. Anlatılanlar “masduka-i makal”, “şâhid makâl” gibi söz gruplarıyla desteklenmiş, inandırıcılığı artırılmıştır.

Sultân Mehemmed: Haylice ‘ aşîkâne ve hasb-i hâl-i dil-i dîvâne olmağın bî-bahâne sebt olundu. *Beyt:*

Ol saçı leylî umardum baña mecnûnum diye

Gezmesün gelsün belâ tağında maḥzûnum diye

Yoluña cān virmege anuñçün ikrār eyledüm

Habs idüp çāh-ı zenehdānuñda medyūnum diye (Solmaz, 2005: 102)

Şemsî Ahmed Paşa: Bu ğazel ki hep hasb-i hāl-i ‘āşıkāndur mihr gibi zuhūra gelüp leme‘ ān u dirāhşān olup şebt olundu. *Ġazel*:

Sīneme yāre uran hançer-i dil-cūyuñdur

Dili medhūş iden ol kākül-i hōş -būyuñdur

Tolanursun ne ‘aceb uçmağa kūy-i yāre

Çeken ey dil seni ya hākūñ ya şuyuñdur

Ser-be-ser vādī-i gülzār-ı maḥabbetde bugün

Bülbüli mest iden ey gonçe dehen rūyuñdur

Beni katl itmege kaşd eyler imiş ğamzelerūñ

‘Āşık öldürmek ezelden bilirüz hūyuñdur

Nice biñ bendeñi sen dām-ı belāya şalduñ

Bend iden Şemsī’yi zülfüñdeki bir müyuñdur (Solmaz, 2005: 105)

H’âce Celebi: İttifāken bir kere mülākāt-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde hāk-i rāha düşüp pāmāl-i rūzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bī-iḥtiyār hasb-i hāl-i dil-i zār diyü naqş u nigār kılmış bu evrākda şebt oldu. *Maṭla‘*:

Bī-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek

Hālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 134)

‘Ālî Efendi: ...ve ṭab‘-ı ābdār-ı laṭīfinden Maṭla‘ ü’l-Envār’e muḳābil fikr-i bīkr-i şerīf den Maḥzenü’l-Esrār’e mu‘ādil Tuḥfetü’l-‘Uşşāk nām bir kitāb-ı nādirü’l-mümāsıl ve hasb-i hāl-i erbāb-ı dil daḥi vücūd buldı (Solmaz, 2005: 185).

Bidârî: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt ki ḥasb-i ḥāl-i ‘āşıkān-ı bī-mecāl ü şāhid-maḳāl ol şā‘ir-i şīrīn-kelām-ı mübārek fālūndür. *Naẓm* :

Göz göz oldu cism-i zārum nāvek-i dildārdan
Cümleten çeşm oldım amma doymadum dīdārdan (Solmaz, 2005: 237)

Cevherî: Cevher-i naẓmı dürr-i sīrāb gibi olmağın bu maṭla‘ -ı pür-süz mānend-i şem‘ -i dil-efrūz ki vaşf-ı ḥūbān-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥāl-i rindān-ı belā-keşdür. *Maṭla‘*

Ez-mey-i la‘l-i bütān çihre ber-efrūhte īm
Çihre efrūhte vü şem‘ -şīfat suḥte īm⁶¹ (Solmaz, 2005: 256)

Şerḥî: Bu ebyāt-ı pür-nikāt ḥasb-i ḥālidür. *Beyt* :

‘İşk ehli dergehünde can terceman çekerler
Ey pādīşāh-ı ḥūban gör kim ne can çekerler

[*Diger*]: Kaddūñ görünce dil nice dürlü cefā çeker
‘Āşıkı gör kapuñda ne resme belā çeker

Vaşluñ ğamıyla dil elem-i bī-girān çeker
La‘l-i lebūñ ḥayāline her demde ḳan çeker

[*Diger*] : Ḥabībümsiz baña aġyār-ı yekdil hep hücūm itdi
Belürdi her ṭarafdan şimdi fitne fitne-kārumsız

[*Diger*] : Ṭotalum şerḥ-i cefā itmedi Şerḥī senden
Sen de inşāf idüben arada gör Allāh’ı (Solmaz, 2005: 369)

Şabrî Çelebi: Ġāyetde eş‘ār-ı ‘āşıkāne ve ġüftār-ı rindānesinden bir kaç Fārisī maṭla‘ -ı ābdār ki ḥasb-i ḥāl-i efkārdur iḥtişār üzre şebt olundu. *Ebyāt* :

⁶¹ -Güzellerin la'linin şarabından yüzümü parlattık; yüzümüz parladı ve mum gibi yandı.

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çâkem
Çeşmî şevd ü girye koned ber-ser-i hâkem⁶²

Der-ţarîķ-ı ‘ışķ-bâzî in ten-i hâķî-nihâd
Âķir ez-‘ışķ-ı tu ey şûķ belâ ez-pâ fûtâd⁶³

Hüsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı hüsn-i tust tekellûf nemîkonem⁶⁴

Zi-tâb-i mey şevd her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-hayret mîşevem medhûş ü maķrûm ez-temâşâyeş⁶⁵

Dâd ez-hicr ü vişâlem ğam-ı ‘ışķ-ı tu ferâğ
Hest ‘âşık belî ez-ĥuld u cehennem fâriğ⁶⁶(Solmaz, 2005: 379)

Żiyâyî: Bu bir nice maţla‘ u beyt kendinûñ ĥasb-i ĥâlidür. *Şi‘ r:*

Pertev şalalı göñlümüze mihr-i cemâlûñ
Dîdemde mekân eyledi ol mâh-ı ĥayâlûñ (Solmaz, 2005: 402)

Maĥvî: El-ĥaķ ṭabî‘ at-ı şî‘ riyyesi pesend-i zuraĥâ-yı zamân-ı pāk ve her beyti ĥasb-i ĥâl-i ‘âşıkân-ı nâtüvândur ve vird-i zebân-ı cevânân-ı cihândur (Solmaz, 2005: 519).

Yahyâ: ...zîrâ ki kitâbları ma‘ ânî-i dil-fîrîb ile bî-naẓîr ve ser-â-ser ĥikâyât-ı ğarîb ile dil-peẓîr ‘ale’l-ĥuşuş Şâh u Gedâsı maķbûl-i şâh u dervîş ĥasb-i ĥâl-i ‘uşşâķ-ı dil-rîşdür (Solmaz, 2005: 593).

Buraya kadar aldığımız örnekler şairlerin aşk karşısındaki hasb-i hâlleridir. Divan edebiyatının başlıca teması aşktır. Aşk hakkında divân edebiyatının sözü asla

⁶² - Parçalanmış yüreĝime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

⁶³ - Âşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şuh belâ, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

⁶⁴ - Senin güzelliĝini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliĝinin çağıdır, abartmıyorum.

⁶⁵ - Şarabın verdiĝi kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

⁶⁶ - Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariĝ kıldı. Evet, âşık cennet ve cehennemden fariĝdir.

tükenmez. Bu edebiyatta her vesile ile aşktan söz edilir (Pala, 2010: 38). Dolayısıyla aşktan bahseden şiirler oldukça geniş yer tutar. Divan edebiyatında âşık, maşuk ve rakip arasında geçen aşkta âşık oldukça eziyet çeken tarafısa da sevgilinin yolunda can vermede kendini borçlu hisseder. Maşuğundan hep eziyet görür. Sevgilinin güzellik unsurları âşığının canına kasteder, onu şaşkına çevirir, tutsak yapar ve ölüme sürükler. Âşık sadece sevdiğini değil ondan bir iz bile görse heyecanını gizleyemez, kendinden geçer. Âşık, maşuk için gözyaşı döker, bunca belaya katlanır. Sevgiliden ayrı kalmamak için çektiği her zorluk ona lütuf gibidir. Tesellisi vuslat ve sevgilinin insafa gelmesini dilemektir. Hal böyle olunca tahammül yolunu seçen aşığa bu kendi hasb-i halini içeren dizeleri dökmekten başka bir çare kalmaz.

Aşkın ikinci hali tasavvufidir. Dünyadan vazgeçip ilahi aşka yönelen âşıklar bu düşünce ile ilgili şiirler yazmışlar, hasb-i hâllerini dile getirmişlerdir. Gaflet uykusundan uyanan âşık cihanın halini idrak eder, dünyadaki haşmet ve yüceliğe aldanmaz, ilahi aşk ile kendinden geçer, dünyaya değer vermez ve tek gerçek aşk olan Allah aşkına yönelir.

Hâce Çelebi: Bu kıt'a-i zîbende-me'âl anlaruñdur ki mäsadağ-ı hâl ve şâhid-mâkaldür.
Kıt'a :

Mağv olup gitmez mürür-ı dehr ile bâkî kalur
Hâme ile şafha-i evrâkda mezbûr olan

Şafha-i 'âlem ne resme levh'dür kim altına
Neşf eyler bir nefesde üstine mestûr olan

Bî-ser ü sāmān gider nā-būd ü nā-peydā olur
Haşmet ü cāh ü celāl-i 'âleme mesrûr olan

H'âb-ı gafletden uyan fehm it cihānuñ hālını
Ey zamāne devlet ü iqbāline mağrûr olan (Solmaz, 2005: 133)

Penâhî: Güyâ ki bir gün mağāfil-i erbāb-ı hidāyetde şevk-ı şems-i pür-ğarāretle vecd ü hālet irişüp rakş u semā' a bî-ihtiyār mānend-i zerre-i bî-mikdār girüp bu beyt-i hasb-i hāl-i dil-i bî-ğarār dimiş. *Beyt :*

Şevk-ı Mevlânâ ile tañ mı semâ' itsem bu gün
Zerre lâbüd raqs ider tokinsa şemsün pertevi (Solmaz, 2005: 236)

Hayretî: ...hayfâ ki evâhîr-i ' ömründe dîde-i cihân-bîni ' alîl ve beyne'l-akrân zâr u zelîl olup bu cihân-ı pür-âşûbdan göz yumup görmez den evvel i' tibâr ile nazar itmeden göz yumup nîk ü bedden geçüp küşe-i ' uzletde nişîmen tutup kendü hasb-i hâlin bu maîla' da derc itmişdür. *Maîla'* :

Bu fenâ evde vefâdan görmedi aşla eşer
Bunca yaşlar yaşadı hatta ağardı çeşm-i (Solmaz, 2005: 265)

Hıfzî: Bu gâzel-i mestâne hasb-i hâl-i rindân-ı zamân olduğuçün şâhid-mağâl ve mübeyyen-i hâl ve vaşf-ı mecâlis-i erbâb-ı dünyâ olsun diyü peydâ itmişler. *Gâzel* :

' Âlimün mertebesin gör ne kadar ber-terdür
Başdan bezm-i şafâ bir ayağ altı yirdür

Ne kadar vahşi gâzâl olsa da râmuñdur yâr
' Işk-ı dîvâneligin gör ki ne vâdîlerdür

' Işk-ı Manşûra felek bay-şîfât baş egdi
Ol ne Hallâc durur gör bu nîce çenberdür

Dehen-i nâzüki ter düşdüğine cânânun
Yok yire ol lebi nev hattı yine muğberdür

Söz güherdür dir iseñ Hıfzî-i şâfi-dile gel
K'andan gayrıda bulunmaz o bir cevherdür (Solmaz, 2005: 272)

Aşk konusundaki hasb-i hâllerden başka şairler, devlet büyüklerinin kendilerine yaptığı ihsanlar için, kendi eğitim durumlarını ifade etmek için, devlet görevine giderken yolda yaşadıkları olaylar için, dönemlerinde yapılmış önemli mekânlar hakkındaki beğenilerini dile getirmek için, kendi hayat hikâyelerini anlatmak için hasb-i hâl içerikli şiirler yazmışlardır.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): Bu maṭla‘ı kendülere Ferhad Ağa iltimâsıyla medrese virüldükde buyurmuşlardır tamâmı ḥasb-i ḥâlleridür. *Beyt* :

Sipehr rā çî ‘aceb ger koned ri ‘āyet-i dūn
Ki cuz mütāba‘at kār key koned gerdūn⁶⁷ (Solmaz, 2005: 155)

Enverî: Ḥadd-ı zātında aḡ u ḵara oḵumamış ‘āmîdür amma āteş-bāzlık şan‘atinde hemān bir çaḵım ḵav ve bir pāre yanar od imiş. Her bir zamānda bir dürlü reng ile fitil otları peydā itmede māhir ve imdād-ı himmet ile cārî mürekkeḵ düzmege ḵādir ve şūḥ-ṭab‘-ı nedīm ü zārîf ve yār-ı laṭîf olduḡı ecilden kendü ḥasb-i ḥālîn bir maṭla‘ da derc itmiş budur yazıldı. *Maṭla‘* :

Zülfüñle ḥaṭuñ ‘ilm-i vefā baḡşın ider hep
Biri ḵara cāhil birisi cehl-i mürekkeḵ (Solmaz, 2005: 220)

Hüsâm Beg: Bināen ‘alā zālîk İstanbul ḵurbünde Ḥazret-i Eyyüb-i Enşārî ‘aleyhi‘r-rahmeti‘l-bārî muḵābelesinde Südlüce nām maḵām-ı sürür-encāmda Ka‘be-i ‘ārifîn-i güzîn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yakîn olan zāviye-i Ca‘fer Abād’uñ itmāmı bünyādında buyurduḵları tārîḡ-i ḥüb-maḵāl şāhid-ḥālidür. *Tārîḡ* :

Ḥamdülillah ki in ḥuceste-maḵām
Şod besî dil-küşā ve hem dil-keş

Geşt mülhem zi ḥātîf-i ḡaybem
Ka‘betü’l-‘ārifîn tārîḡeş⁶⁸ (Solmaz, 2005: 276)

Dânişî Efendi: Ol eşnāda ‘Arab-zāde dimekle ma‘rûf ve zühd ü taḵvā ile mevşûf olan Mısr ḵāḡısı ile bî-vaḡt keştîye girüp mevsim-i bahārdur diyü baḡr-i bî-pāyāne düşüp Mısr’a revāne oldu. Ol demde bir ḡazel-i ābdār dimiş üç beyti ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār olmaḡın naḡş u nigār oldu. *Naẓm* :

⁶⁷ - Felek alçaḡı gözetirse buna şaşılmaz; çünkü felek gözetmeden başka ne yapar ki...

⁶⁸ -Elhamdülillah bu mübarek mekân çok hoş ve güzel oldu. / Bana ḡayb elçisinden ilham olundu. Tarihi Ka‘betü’l-‘ārifîn oldu.

Dil uzadursa yaşuma deryâ kenârda
 Âhum çok oynadur anı bu rûzgârda

Bu âh-ı âteşin ile deryâ-yı ğamda dil
 Bir keştidür ki bahre şalupdur yanârda

Tek devlet-i vişâli ele girsün ol şehün
 Manşib olursa Dânişî olsun kenârda (Solmaz, 2005: 298)

Fânî: Kendü hasb-i hâlin **Belâ-zâde** nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm nazm itmişdür ziyâde dervîşâne vü muhâkşikâne vâkı‘ olmuşdur belâ-zâdelere nâfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Dil, toplumu ve o toplumu oluşturan bireyleri yansıtır. Dil ve toplum sürekli etkileşim halindedir. “Rothacker, bir kültürün kendisi ve dünya karşısındaki tavrının en iyi ifade alanı olarak dili görüyor:

Bir insan topluluğu ile bu topluluğun şuur muhtevası arasındaki bu kanuni münasebeti, en iyi şekilde onun dilini inceleyerek anlayabiliriz. Herhangi bir dilin sözlüğü bize realitenin bütünü içinde nelerin özel bir kelime ile tespit edilecek kadar dikkate değer olduğunu gösterir (rothacker: 59; Okuyucu 2013: 127)

Tezkirede yer alan hasb-i hâl başlığı altındaki şiirlerimizde şairi ve toplumu yansıtır. Böylelikle dil aynasından dönemi ve şairi seyretmenin inceliğine ve tadına nail oluruz.

1.6.2. Şikâyet

Şikâyet başlığı altında alınan şiirler aslında şairlerin hasb-i hâlidir. Dünyanın zorluklarından, sevgilinin vefasızlığından yakınan şairler şikâyet yoluyla kendi hallerini dile getirmişlerdir. Bu bakımdan müstakil bir isimlendirme dışında hasb-i hâl kavramından çok büyük bir fark arz etmez.

Temerrüd ‘Alî Paşa: Bu maṭla‘-ı Fârisî ol nîkû-şî‘âr-ı ‘âlî-himmet-i gülzâr-ı ‘âlemüñ cefâ-yı hârından be-tarîk-ı şikâyet şebt itmişdür.

Ruste ber gird-i dü çeşmem her taraf şad hār-ı gam
Mî-ğored her laḫza şad āb-ı gam ez seyl-i sitem⁶⁹

Menem ān ‘andelīb-i gam keşīde
Gulī ez gülşen-i ‘ālem ne-çīde⁷⁰

[*Diger*]: Şāh-ı ḫayāl-i yār dile her kaçan gelür
Şan şehr-i Mışra Yūsuf-ı gül-pirehen gelür (Solmaz, 2005: 109)

Aḫmed Efendi: Bu maṭla‘-ı maḥabbet-engīz bir dilber-i ḫūn-rīz-i pūr-sitīz elinden
şikāyet-āmīz vāḫī‘ olmışdur el içinde meşhūr ve elsīnede mezkūrdür. *Beyt*:

El yüze tutup geçen cānān elinden el-ğıyās
Baña gün göstermez ol fettān elinden el-ğıyās (Solmaz, 2005: 144)

Mu‘īdī: Cümlesinden bir ḡazel-i ābdār ki ḫikāyāt-ı ḫasb-i ḫāl-i rūzgār ve şikāyet-i devr-
i bed-girdārdur şebt olundı. *Ḡazel*:

Ṭālī‘üm naḫs olduḡı çarḫ-ı sitemgerden midür
Başuma bunca belā dilden mi dil-berden midür

Defter-i ‘uşşāka yazmışsun raḫībī tūtalum
Gel sen inşāf eyle andan ol bu defterden midür

‘Işk mıdur ya gül midür bülbülleri nālān iden
Na‘rası bezm ehlinüñ meyden mi saḡārdan mıdur

Düşmene uyma didüğümçün beni düşmen şanur
Dostlar billāhi suç benden mi dil-berden midür

Ey Mu‘īdī gice gündüz gülmeyüp ḫan ağlamak
Kendü kendüñden midür yoḫsa güzellerden midür (Solmaz, 2005: 539)

⁶⁹ - İki gözümün etrafında yüzlerce gam dikenini bitti, her an gözüm zulüm selinden yüz gam suyu içiyor.

⁷⁰ - Ben gam çekmiş ve ālem gülşeninden bir gül dermemiş bülbulüm.

Medhî-i İstanbûlî: Sâbıķû'z-zikr anlaruñ haķķında bir ğazel-i âbdâr mânend-i dürr-i şeh-vâr şikâyet tarîķıyla hasb-i hâl-i dil-i zâr diyü sebt itmiş ketb olundı. *Ġazel:*

‘Aķlı bend eyledi zülfüñ buluben âzâde
Dil-i bî-çâre saña geldi şehâ feryâde

Virdi kâfirlere her bir şanem-i seng-dili
Ne kıza uğradı bu deyr-i harâb-âbâde

Hüccet ey şâh-ı cihân çünki zer efşân yaraşur
Rûy-i zerdüm süreyin haţtuña ben üftâde

Kâdî olduķda Hüdâ kılduĝı cevır ü zecrûñ
Rûz-ı mahşerde cevâbın vire Mazhar-zâde

Mey-i ‘ışķ içdi diyü mahkeme-i kûyunda
Medhî’yâ kışdı bu taĝyîr idesin nâ-şâde (Solmaz, 2005: 548)

1.6.3. Muhakkikâne, Muvahhidâne

Bu başlığımız tasavvufi boyut ve bunun Klasik Türk Edebiyatı’na olan yansımalarıyla ilgilidir. Divan Edebiyatında beşeri aşkın yanısıra tasavvufî aşka da yer verilmiştir. Kimi şairlerimiz beşeri aşka yönelirken kimileri tek ve gerçek aşk olan Allah aşkına yönelmişlerdir ve bu gayede şiirler yazmışlardır. Bunu yaparken tasavvufî terminolojiler kullanmışlardır. Bu tasavvufî terminolojiye göre “şarap” ilahi aşkı temsil eder, “pîr-i mugan” da (meyhâneci) mürşid demektir. “Meyhâne” aşkın öğrenildiği yer, yani tekke veya dergâhın remzidir. “Mahbûb” veya “mâşuk” ise Allah’tır (Akün, 2015: 147). Bu tasavvufî aşk ile söylenen şiirler tezkiremizde muhakkikâne, muvahhidâne, rindâne, mestâne, âşıkâne, dervişâne olarak tanımlanmıştır. Öncelikle muhakkikâne ve muvahhidâne terimlerine bakalım.

Arapça kökenli olan “ muhaķık” kelimesi, mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimseler için kullanılan bir terimdir. Farsça -âne ekiyle türetilen “muhakkikâne” gerçeĝi, hakikati araştıran bir kimseye yakışır surette, hakikati gerçeĝi araştıranı yakışacak yolda anlamlarında kullanılır. Yine

Arapça kökenli olan “muvaḥḥid” kelimesi, Allah’ın birliğine inanan, Allah’tan başka bir şey görmeyen kendini ve başkalarını unutan kimse için kullanılır. Farsça –âne ekiyle türetilen kelime Müslüman bir kimseye yakışır tarzda demektir. Tezkiremizde birbirine benzer olan bu iki terim şiir ve söyleyişi nitelemek için kullanılmıştır.

Mevlânâ Ahmed Harîrî: Ebyât-ı muḥaḳḳıkâne [ve] ‘âşıkâne dimesden bîgâne degüldür. Bu kıt‘a anlarındur. *Kıṭ‘a* :

Eger zünnâr-ı ‘ışket ez-ser-i bütân
Bended şeyḥ lâ ikrâhe fi’d-din⁷¹

Ve ger bî-kıble rûy-i tu zâhid
Nemâzî kerd v’eylünlil mu‘şallîn⁷² (Solmaz, 2005: 202)

Rûḥî Celebi: El-ḥaḳ muşâḥabeti bâde-i dil-küşâ gibi bî-ğışş ve leṭâyif-i ṭarab-efzâsı dilkeş ve şoḥbeti dil-küşâ bu bir nîce ebyât-ı muḥaḳḳıkâne ve nazm-ı ‘âşıkânesindendür kalem-i dü zebâna gelüp bu evrâḳda taḥrîr ü taştîr olundu. *Nazm* :

‘Ömr âḥir oldı cev-r-i firâvan dükenmedi
Öldüm ğamıyla ğuşşa-i hicran dükenmedi

Gözden ḥayâl-i rûy-i cevânan dükenmedi
Dilden recâ-yı vuşlat-ı cānan dükenmedi

[*Diger*] : Şeh-i ‘ışkı serîr-i dilde şâh-ı kāmran gördüm
Ser-â-ser mülk-i dil ḥükmünde fermânın revan gördüm

Daḥi mihr ü maḥabbet neydügin hiç görmeden kimse
Derûn-ı dilde mihr-i rûyuñi günden ‘ıyân gördüm (Solmaz, 2005: 322)

Rindî: Bu rubâ‘î-i rindâne ḥayli mestâne ve muḥaḳḳıkâne olmağla kalem-i dü-zebâne geldi.

⁷¹ -Eğer şeyh intikam için senin aşkının zünnarını kuşanırsa dinde zorlama yoktur.

⁷² -Zahid senin yüzünü kible edinmeden namaz kılmışsa vay o namaz kılanların hâline. (Kur'an 107/4)

Rubāʿī: Taqdīr ile sūbhā olsa dūrd-i mey-i nāb
Zāhid ele alduķca ola mest ü ħarāb

Ayaĝa düşerse kef-i zenān-ı duĝter-i rez
Mevlāyi olup raķs ide anda ħabāb (Solmaz, 2005: 333)

‘Ārif Çelebi: El-ĥaķ merd-i ‘ārif ve rümüz-ı umūrdan vāķıf eş‘ār-ı dūrer-bārı
muĥaķķıkāne ve güftār-ı nezāket-güzārı muvaĥĥidānedür (Solmaz, 2005: 427).

‘Ārif-i İstanbulî: Eş‘ār-ı muĥaķķıkānesi ve güftār-ı muvaĥĥidānesi çok ve pāk ü şāf
idüĝüne güzāf yok (Solmaz, 2005: 445).

‘Ārifî: Ol vechile rāķım-ı ĥurūf-ı tezkire ĥāk-i pāyinden çok ma‘ārif taĥşīl ü tekmi̇l idüp
ba‘z-ı fūnūna vāķıf ve her nesneden āĝāh u ‘ārif-i billah olmişdur ve mezķūruñ
muvaĥĥidāne ve muĥaķķıkāne eş‘ārı çok ve eyüliginde söz yok (Solmaz, 2005: 446).

Fânî: Kendü ĥasb-i ĥālin Belā-zāde nām bir kitāb-ı sūrūr-encām nazm itmişdür ziyāde
dervīşāne vü muĥaķķıkāne vāķı‘ olmişdur belā-zādelere nāfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Beşiktaşlı Yahyâ Efendi: Zīrā ki ibārāt-ı beligı ser-ā-ser ĥaķāyık ve işārāt-ı faşihî ser-ā-
pā muvaĥĥidāne ve pūr-deķāyık vāķı‘ olmişdur. Bu bir kaç Fārisî ve Türkî beyt
anlaruñdur. Tebeyyünen ve teberrüken cem‘ olup bu perişān evrāķa şebt olundı.
Rumüz-ı ‘ulūm-ı āfāk ü enfüse vāķıf olan ‘uşşāķa mefhūm ü ma‘lūmdur. *Şi‘r* :

Gerçi der-gencem velî tenhā neyem
Āşinā-yı cānib-i cānāneyem

[*Diger*]: Varlık ķamu çün bir durur şādî nedür mātem nedür
Gel şeyĥüm ol göster baña ‘ālem nedür ādem nedür

[*Diger*] : Ders-i ‘ışķı biz fenā şaĥnında taĥşīl itmişüz
Şanmañuz seyr-i Semānî ile tekmi̇l itmişüz

Suhte olup yatduķ tetimmāt-ı talebde nice yıl
Me'kel-i derd içre ğam taşını taķbıl itmişüz

Ey müderrisler nedür bu sa'y-i bī-hāşıl müdām
Bir gün ola diyesiz kim 'ömri ta'tıl itmişüz

Ķāđī ' askerlik müderris manşıbı ednā durur
Āsitān-ı haķķı kevnin üzre ta'cıl itmişüz

Diger : Cihān mülkini 'ārifler görüp hōşca mekān dirler
İdinmezler mekān amma hemān hōş ca mekān dirler (Solmaz, 2005: 146)

Penāhî: Bu bir kaç maṭla' -ı muhaķķıkāne ve muvaḥḥidāne anuñdur.

Naẓm : Derdden cism-i za'īfüm şöyle nā-peydā yatur
İremez dest-i ecel peyki ki bī-pervā yatur

Ķatreden kemdür nemi yanında baḥr-ı kā'inat
'Işķ dirler bu muḥīṭ-i dilde bir deryā yatur

[*Diger*]: Gör nīce 'ayyār u ṭarrār-ı cihandur zūlf-i yār
Her girih başında anuñ nīce yüz biñ başı var

[*Diger*]: Zūlfî sevdāsıyla ben bŷyı hevāsıyla şabā
İki bī-hāsıllaruz ser-geşte itmiş rŷzgār (Solmaz, 2005: 236)

Tābî: Ḥadd-ı zātında pāk meşreb ve lāubāli-mezheb olmağın hemīşe geşt ü güzār-ı memālik-i 'Arab itmeden ḥālī degŷl ol yār-ı şādıķuñ iki zebān ile kendü ḥāline muvāfıķ muvaḥḥidānesi ḥŷb ve gŷftār-ı muhaķķıkānesi mergŷbdur (Solmaz, 2005: 243).

Şevķî: Cümle-i naẓmı muvaḥḥidāne ve rindāne vāķı' olmışdur (Solmaz, 2005: 371).

Ža'fi: Ser-ā-ser eş'ārı taşavvuf ile müzeyyen ve cümle-i güftarı muvaḥḥidāne ve mübeyyen vāḳı' olmuştur. Bu ğazel anuñdur şāhib-sülūka nāfidür. *Ġazel:*

Okıdum ümmü'l-kitābı añladum esrārını
Bilmişüm seb'a'l-mesānī dil-berüñ dīdārını

Arz mülkümdür benüm 'ışk ile şāh-ı 'ālemüm
Genc buldum istemem dehrüñ zer ü dīnārını

Añladum bu ḳālīb-ı ādem neden endāzedür
Noḳtadan fehm eyledüm remz ü rümūzuñ vārını

Ṭutmuşum elde kitābum olup aşḫāb-ı yemīn
Nuṭḳ-ı ḫaḳḳı añlayup bildüm nedür güftārını (Solmaz, 2005: 399)

Ṭab'î: 'Ulūm-ı 'Arabiyye'de aḳrānı içre müṭāla'āsı pāk ve eşnāf-ı şî'r bilmede cüst ü çālāk zebān-ı Fārisī'de ebyāt-ı muvaḥḥidānesi ḫūb ve Türkī'de kelimāt-ı rindānesi mergūb (Solmaz, 2005: 403).

Fazlî Çelebi: Mezḳūruñ biñ dāne muvaḥḥidāne rubā'îsi vardır. Biñden birin ḳalem-i dü-zebāne tesvīd idüp beyān ider. *Rubā'î:*

Yenbū'-ı vücūd ya'nī ser-çeşme-i hū⁷³
K'olmuş bu nigūn taş anuñla memlū
Feyzinde anuñ naḥl bulunmaz ammā
Her kişi alur feyzini miḳdār-ı sebū (Solmaz, 2005: 466)

Lâyhî: Ol yegāne-i ferzāne eş'ār-ı muvaḥḥidāne ve muḫaḳḳıḳāne dimede bī-naẓīr ve faḳr u fenā ehli yanında dil-peẓīr geçinür (Solmaz, 2005: 500).

Lâzımî: Bu maṭla'-ı muvaḥḥidāne ol yār-ı yegānenüñdür. *Maṭla' :*

⁷³ -Varlık kaynağı, yani onun kaynağı

Keşretinden bir iki hemdem ile dünyānuñ

Seyr-i deşt-i ‘adem it ‘ālemi var tenhānuñ (Solmaz, 2005: 506)

Muhyî Çelebi: Eş‘ār-ı muvaḥḥidānesi bî-ḥadd ve güftār-ı şā‘irānesi lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 530).

Yûsuf: Eş‘ārı muvaḥḥidāne ve güftārı rindāne vāḳı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 598).

Muhakkıkāne ve muvaḥḥidāne şiirler yazan şairlerimizin yaşamlarına baktığımızda hepsinin tasavvufa yönelip bir şeyhe, bir dergâha bağlandığını ya da kendilerinin şeyh olduğunu tespit ettik. Aralarında kutsal mekânları ziyaret eden, hac görevini yerine getirenleri de vardır. Tek tek ele alırsak;

Rûḥî Çelebi, Şeyh Mahmûd Efendi’ye bağlanmıştır. ‘Ârifî-i İstanbûlî, Mısır’a giderek Gülşenî dergâhına bağlanmış ve orada kalmıştır. ‘Ârifî, tasavvufa yönelmiş, devrin meşhur sufilerinin sohbetlerine katılarak onların hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra hac görevini yerine getirmek için Mekke’ye gitmiş, burada bulunan Arap ve Acem âlimlerinin ilim meclislerine katılarak onların bilgilerinden istifade etmiştir. Fânî, Halveti şeyhlerinden Zarifî Hasan Efendi’ye intisab etmiş, uzun süre yanında kalarak tasavvufî sülukunu tamamlamıştır. Beşiktaşlı Yahyâ Efendi’nin kendisi mutasavvıf ve âlimdir. Beşiktaşta dergâhı vardır. Penâhî, Konya mevlevihanesinde mesnevihanlık ve şeyhlik yapmıştır. Tâbî, tasavvufa yönelerek devrinin meşhur mutasavvıflarından Molla Hudavendigâr’ın dergâhında uzun süre kalmıştır. Şevkî, rintlik yolunu seçmiştir. Fazlî Çelebi, zahiri ilimlerle uğraşırken hocası Üsküplü Rıyazî’nin de etkisiyle tasavvufa meylederek Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolu şeyhlerinden Hasan Zarifî Efendi’ye intisab etmiştir. Lâyihî, tasavvufa meylederek İbrahim Gülşenî’ye intisab edip Mısır’a gitmiş ve bir müddet hizmet etmiştir. Muhyî Çelebi, tecride girmiş, uzun yıllar Mekke ve Medine’de yaşadktan sonra Şeyh İbrahim Gülşenî’ye intisab etmiştir. Yûsuf, Mısır’da Şeyh İbrahim Gülşenî’ye intisab etmiş daha sonra Mevlevîliğe geçerek Konya’da Mevlana dergâhını ziyaret etmiş, Edirne Muradiye Dergâhı postnişini olmuştur.

1.6.4. Dervîşâne

Dervîş, târikata girip bir şeyhe bağlanan, onun izinde Hak yolunda yürüyüp nefisini ıslâh eden, varlık iddasından geçip Allah'ın birliğini bütün kâinatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarikât müntesibidir (Kubbealtı Lugati). Dervîşâne, dervîş olana yakışacak surette, dervîşçesine anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Dervîş hakikat yolunun yolcusudur, dervîşâne şiirde hakikate ulaşma yolunda bir araçtır. Bu hakikatde Allah aşkıdır.

Hükmi Beg: Bu ğazel-i dervîşâne ol yâr-ı ferzânenüñdür. *Ġazel:*

Şûret-i zâhir ile gerçi ki 'âlî-şânuz
Hâk-i râh-ı fuķarâ bende-i dervîşânuz

Tâcımız şîşe-i mey hâtemimüz câm-ı şarâb
Tahtımız meygededür şimdi Cem-i devrânuz

'Arşa-i hâkde n'eyler bize esbâb-ı ğurûr
Bir iki ğün bu fenâ tekyede çün mihmânuz

Düşeli kûh-ı ğam-ı 'ışķına ol Şîrîn'üñ
Şimdi Ferhâd ğibi bî-ser ü bî-sâmânuz

Hükmi'yâ çün bize erbâb-ı kemâl oldu zâhir
Luţf-ı tab' ile bu ğün Enverî vü Selmân'uz (Solmaz, 2005: 277)

Mevlânâ Sünnî: Naẓm-ı dürer-bârı dervîşâne vü muhakķıkâne vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 346).

'Arşî: Bu maţla' -ı dervîşâne ol şâ' ir-i 'arş-âşiyâne eş'ârındandır ḥasb-i ḥâl-i erbâb-ı tarîķat ve vaşf-ı hâk-nîşînân-ı kûy-i ḥaķîķatdûr naķş u nigâr-ı ber-şahîfe-i rûzgâr oldu.
Maţla'

Bize dek geldi gerçi kim firâz-ı kûy-ı cānānuñ

Hele biz üstine yol sürdük alçaqdan gelüp anuñ (Solmaz, 2005: 435)

Fânî: Kendü hasb-i hâlin Belâ-zâde nām bir kitāb-ı sürūr-encām nazm itmişdür ziyāde dervīşāne vü muḥakkıkāne vāqı‘ olmışdur belâ-zādelere nāfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Gedâyî: Ehl-i kalem zümresinden dervīş-meşreb ve peyrev-i ehl-i ʔarab olmağın ol şā‘ir-i sāḥir ḥānkāh-ı Ḥazret-i Mollā Ḥüdāvendigāra ilticā idüp ol dergāh-ı gerdün-medārda nice müddet mücāvır olup taḥşīl-i Meşnevī ve tekml-i Ma’nevī kılmış ve kitābet-i nesta’līkda kātībān-ı diyār-ı Rūm içre ḥālā bī-miśl ü bī-mānend ve ebyāt-ı dervīşāne ve kelimāt-ı muḥakkıkānesi pesend-i erbāb-ı dil ve hasb-i ḥāl-i cevānān-ı mihr-i kesel vāqı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 494).

Dervīşāne sözcüğü muḥakkıkāne terimiyle birlikte kullanılmıştır. Konu olarak muḥakkıkāne ve muvahhidāne şiirden farklı değildir.

1.6.5. Tasavvuf-âmiz

Tasavvuf, insanın Allah’ın birliğinin zevkini bütün benliğinde hissederek kendi iç âleminin derinliklerine ve dış âlemin sırlarına ermek için takip ettiği düşünce ve amel sistemidir. Tasavvuf-âmiz olarak nitelendirilen şiirler de tasavvufu konu alan icraatlardır.

Tezkirede tasavvuf-âmiz başlığı altında ele aldığımız şairlerin bu tarzdaki şiirlerin örnek verilmesi de tasavvufî eserlerinin varlığından bahsedilmiştir.

Sürûrî Efendi: Eş‘âr-ı taşavvuf-âmizi bī-ḥadd ve güftār-ı taḥayyül-engīzi lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 148).

Uşûlî: Mezḳürüñ ebyāt-ı pāki bī-naẓīr ü bī-ḥadd ve kelimāt-ı taşavvuf-âmizi dil-peẓīr ü lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 201).

Ḥayretî: Ḥaḳḳa budur ki eş‘âr-ı ʔarab-engīzi ve güftār-ı taşavvuf-âmizi ḥūb ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 265).

Semâ'î: Tab´ -ı şâfî-i sihr-nümâsı şelâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pāk edâsı fetānetle ma´ rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şûrî: Eş´ ârı taşavvuf-âmîz ve güftârı maḥabbet-engîz ve ma´ lûmâtı muşâḥabet ile şî´ rinden ğarrâ diyü meşhûr ve ba´ zı nazmı daḥi maḳbûl-i ṭabâyi´ -i şu´ arâ-yı şûrîde-ḥâl ve pesend-i nüdemâ-yı perîşân-me'âldür (Solmaz, 2005: 370).

Günâhî: Ekşer-i eş´ ârı taşavvuf-âmîz ü meşel-engîzdür (Solmaz, 2005: 494).

Muḥyî-i Konevî: Hâtır-ı ´ âtırı envâ´ -ı ´ ulûma şâmil ve her birisinde geregi gibi kâmil ve hemîşe tevekkül ile dergâh-ı İlâhî-penâh ve fûnûn-ı ma´ ârif ile ´ ârif-i billah kimesnedür ve zebân-ı şelâsede eş´ âr-ı taşavvuf-âmîzi ve güftâr-ı neşâyiḥ-engîzi vâfir ve şanâyi´ -i şî´ re ḳâdir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

Sonuç olarak bu dört başlık Divan Edebiyatı'nın tasavvuf boyutuyla ilgilidir. Tasavvuf insanın bütün mertebeleri aşarak Allah'a ulaşma gayesini konu edinir. Bazı şiirlerdeki mazmunlar din dışı gibi görünse de tasavvufi imgelerle doludur. Tezkirede geçen bu imgelerden birkaçı şöyledir:

Aşk (Sevgi): İlâhî aşk, kulun Allah'a olan sevgisi

Âşık (seven): Allah'a erişmek isteyen

Şarap (içki): İlâhî aşk

Câm (kadeh, içki bardağı): Âşığın kalbi (Pala, 2010: 440-442)

1.6.6. 'Âşıkâne, Rindâne, Mestâne

Divan şiirinin ana teması aşktır. Aşk teması ile yazılmış şiirler ise 'âşıkâne olarak vasedilmiştir. 'Âşıkâne şiirlerin konusunu sevgiliye duyulan aşk, ondan görülen eziyet, sevgilinin güzellik unsurlarının vefasızlığı ve acımasızlığı, aşığın çok acı çekmesi oluşturur. Rind de seven insanı temsil ettiği için şiirler hem 'âşıkâne hem rindâne olarak tanımlanmıştır. Rind sevgiliye ve içkiye bağlıdır. Aşk sarhoşluğu çeker böylece şarabı, meyhaneyi, eğlenceyi konu alan mestâne şiirler oluşur. Âşık, aşk sarhoşudur, sevgiliye duyduğu aşkla içmeden de sarhoştur.

Ânî Efendi: ...ve şanāyi‘ -i şî‘ rden habîr ve mu‘ ammā ve ‘ arūz ü kā fiye bilmede dilîr ve hâtır-ı deryā-mü’ eşşiri nazm ü neşr cānibine māyil ve her birinde geregi gibi kāmîl ve tevsen-i ṭab‘ ı vādî-i şî‘ rde cüst ü çālāk ve eş‘ ār-ı ‘ aşîkānesi sūznāk ve güftār-ı rindānesi ‘ uyūbdan pāk ve ser-ā-ser ḥasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vākı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 203).

Ümîdî Efendi: ‘ Āşîkāne ve rindāne ebyātından bir kaç dāne Fārisî ve Türkî maṭla‘ -ı muşanna‘ tesvîd olunup şebt olundu. *Nazm* :

Zülf-i tu şod ez-dest-i tu maḥzūn u perîşān
K’ū nîz çü men kerde fūrū ser-be-girîbān⁷⁴ (Solmaz, 2005: 204)

Âgehî: Eş‘ ār-ı ‘ aşîkānesi ḥūb ü bî-ḥadd ve güftār-ı rindānesi mergūb ü lā-yu‘ addur. Cümlesinden bir iki maṭla‘ gül gibi şükūfte ve dürr gibi sufte olup taḥrîr ü taḳrîr olunur. *Nazm* :

Ref‘ eylemez yüzinden ol ḡonce-leb niḳābı
Açılmaz ehl-i ‘ işḳa def‘ eylemez ḥicābı (Solmaz, 2005: 211)

Ümîdî: Ebyāt-ı rindānesinden bu bir kaç beyt-i mestāne yazılıp taḥrîr ü taştîr olundu. *Nazm* :

Bu gün meclîsde sākî sāḡar almaḳ dest-i dilberden
Heman bir gül ḳoparmaḳ gibidür şāḡ-ı gül-i terden (Solmaz, 2005: 214)

Âlî: Bu bir nîce ‘ aşîkāne vü rindāne nāzūkāne maṭla‘ anuñ eş‘ ār-ı muḥayyel ve güftār-ı pür-meşelindendür. *Nazm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i ḥamrā
Nigāruñ aḡzın arar rāzın açmaḡa ḡüyā (Solmaz, 2005: 222)

⁷⁴ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

Belîğî: Eşnâf-ı şî‘ re kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ‘ ir ve eş‘ âr-ı belâğat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür. ‘ Âşıkâne gazelleri çok ve nefîs ü selîs idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 237).

Terâşî: Bu ebyât-ı ‘ âşıkâne ve nazm-ı rindâne anuñdur ki iş‘ âr olundu. *Şî‘ r* :

Çāk çāk eylerse cismüm yiridür şemsîr-i ‘ışk
Cānuma geçmişdür ey kaşı kemānum tîr-i ‘ışk (Solmaz, 2005: 245)

Şânî Beg: Hālâ zihn-i pâki ebyât-ı ‘ âşıkâne ve nazm-ı rindâne demekle râğıbdur (Solmaz, 2005: 246).

Haydar Çelebi: Bu bir iki beyt-i ‘ âşıkâne anuñdur ki şebt olundu. *Nazm* :

İñlerin ta şubha dek sen peyker-i meh-pâreden
Ağlarum ahşama dek eşküm gibi seyyâreden

Tatlu cānumdan uşandum acı acı ağlarum
Ayrı düşelden berü ol la‘l-i şeker-pâreden

[*Diger*] : Bağlamış niçe gönül her müyinuñ bir tārına
Kimisin aşmış kimin yakmış dağı envārına (Solmaz, 2005: 267)

Hamdî-i Burûsevî: Mezkûr tekrâr burc-ı evliyâyâ gelmede bu gazel-i ‘ âşıkânı edâ itmişlerdür. *Gazel* :

Mürde-i ‘ışk olanuñ gonce-i dil şad-çâkidür
Görinen nergis çemende dîde-i gamnâkidür

Şuçı yokdur dilberüñ bakdukça ammâ âdemi
Öldüren çeşm-i siyâh u gamze-i bî-bâkidür

Lâlenüñ hep yanduran şimdi fitil-i dâğını
Bir mehûñ Bağdâd'da ruhsâr-ı âteş-nâkidür

Luţf idüp çöz düğmeni it tûṭî-i gūyâ beni
Böyle sîne şâ'irüñ âyîne-i idrâkidür

Şüphe yokdur ey gül-i pâkîze-ṭıynet Ḥamdi'yi
Eyliyen ser-ḥalkâ-i 'uşşâḳ 'ışḳ-ı pâkidür (Solmaz, 2005: 269)

Ḥüseynî-i Bağdâdî: Bu rubâ'î-i mestâne daḥî ol şâ'ir-i zîbānuñdur şebt olundı. *Rubâ'î*

Der-faşl-ı bahâr ḥorden-i bâde ḥoş est
Ḥorden-i mey-i nâb bâ-ruḥ-ı sâde ḥoş est
Şaḥn-ı çemenî bâşed ü men bâşem ü yâr
Esbâb-ı ṭarab müdâm âmâde ḥoş est⁷⁵ (Solmaz, 2005: 271)

Ḥayderî: Bu bir kaç beyt-i mestâne ve süznâk-ı rindâne ve pâk anuñdur şebt olundı.
Nazm :

Başında od yanar her şeb iderse girye lâyıḳdur
Diyemez ḥâlini rüşen dili şem'üñ tolaşıḳdur

[*Diger*] : Hüma-yı 'ışḳ-pervâz ol gel ey can murḡı tenden geç
'Alâyıḳdan mücerred ol yûri ḳayd-ı bedenden geç

Dimekden zülf-i dilber gibi 'âlem müşk-bâr olmaz
Gerekse ey şabâ her gice şahrâ-yı Ḥoten'den geç (Solmaz, 2005: 274)

Zihni: Beher ḥâl bu maṭla' -ı rindâne ol ferzâne-i zamâne eş'ârındandır. *Maṭla'* :

Câm-ı 'ayşum yire çalduñ ḥâke yeksân eyledüñ
N'itdüñ ey sâḳî-i devrân göz göre ḳan eyledüñ (Solmaz, 2005: 311)

⁷⁵ - Bahar mevsiminde şarap içmek güzeldir. Saf şarabı güzel yüzlü biriyle içmek güzeldir. Yeşil bir bahçe olsun, ben olayım bir de yar olsun. Eğlence gereçlerinin sürekli hazır olması güzeldir.

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı gâzelde ‘ âşîkâne dîvân tertîb idüp maqbûl-i ehl-i ‘ irfân olmışdur (Solmaz, 2005: 364).

Mevlânâ Şuhûdî: Hadd-ı zâtında şüh-ıtab‘ ve hûb-şoḥbet ve zât-ı pâki ma‘ rifetle ârâste ve zihn-i şâfi ḥikmetle pîrâste eşnâf-ı şî‘ re kâdir ve zebân-ı Fûrs ü Nevâyî’de mâhir şu‘ arâ-yı Rûm içre edâ-yı pâk ile meşhûr ve ḥüsn-i i‘ tîkad ile efvâhda mezḳûr eş‘ ârı rindâne ve güftârı ‘ âşîkânedür (Solmaz, 2005: 368).

Şabrî Çelebi: Gâyetde eş‘ âr-ı ‘ âşîkâne ve güftâr-ı rindânesinden bir kaç Fârisî maṭla‘ -ı âbdâr ki ḥasb-i ḥâl-i efkârdur ihtîşâr üzre şebt olundı. *Ebyât*:

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çâkem
Çeşmî şevved ü girye koned ber-ser-i ḥâkem⁷⁶

Der-ṭarîḳ-ı ‘ ışḳ-bâzî in ten-i ḥâkî-nihâd
Âḥîr ez-‘ ışḳ-ı tu ey şüh belâ ez-pâ fütâd⁷⁷

Ḥüsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı ḥüsn-i tust tekellûf nemîkonem⁷⁸

Zi-tâb-i mey şevved her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-ḥayret mîşevem medhûş ü maḥrûm ez-temâşâyeş⁷⁹

Dâd ez-hicr ü vişâlem ḡam-ı ‘ ışḳ-ı tu ferâḡ
Hest ‘ âşîk belî ez-ḥuld u cehennem fâriḡ⁸⁰ (Solmaz, 2005: 378)

Şıdkî-i Diger: Bu maṭla‘ -ı ‘ âşîkâne ol cevân-ı yegânenüñdür. *Maṭla‘* :

⁷⁶- Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

⁷⁷- Âşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şüh belâ, senin aşkıdan sonunda elden ayaktan düştü.

⁷⁸- Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

⁷⁹- Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

⁸⁰- Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariḡ kıldı. Evet, âşık cennet ve cehennemden fariḡdir.

Ayırup ben ‘āşık-ı dil-ḡasteden cānānumı

Ey felek ḡayf eyleyüp alduñ bedenden cānumı (Solmaz, 2005:387)

‘İzârî Celebi: Pūşide olmaya ki pādişāh-ı kām-yāb a‘ nī Sulṭān Süleymān-ı felek-cenāb sālīk-i rāh-ı şavāb olup yasağ-ı bāde-i nāb itdükde ol şā‘ ir-i şīrīn-kelām bāde-i gül-fām ile meyhāne ḡaḡḡında bir maṭla‘ -ı mestāne dimişdür şebt olundu. *Maṭla‘* :

Meyhāneler ḡapandı vü bitdi şarāb işi

Devşür simāt-ı ‘işreti oldı ḡōş -āb işi (Solmaz, 2005: 424)

Ġınâ’î: Güftārı muşanna‘ ve eş‘ārı mülemma‘ ve ġazel-i muḡayyel-i pür-meşel vāḡı‘ olmışdur ve bu bir ḡaç maṭla‘ -ı ‘āşıkāne vü rindāne anuñdur şebt olundu. *Şi‘r*:

Beni ferdāya şalduğūñ bu gün ey ḡāmeti ṭūbā

Şikāyet eyleyem Ḥaḡ ḡazretine olıcak ferdā (Solmaz, 2005: 458)

Fânî: Bu rindāne vü mestāne ġazel ol pīr-i bī-bedelüñdür. *Ġazel*:

Devr-i la‘lünde senüñ mey-ḡāre bir ben bir ḡabāb

Baş açık yaluñ ayak āvāre bir ben bir ḡabāb

Sāde dil-i şāf derūnuz eylerüz āyīne-vār

Pāk çeşm ile nazar dīdāre bir ben bir ḡabāb

Destüñe Cem gibi cām al cān ile başı senüñ

Gelmişüz ayağına işāre bir ben bir ḡabāb

Raḡt u baḡtın şuya şalmış bāda virmiş varını

Bī-dil ü bī-ḡānūman bī-ḡāre bir ben bir ḡabāb

Kā‘inātı ḡiçe şatmış dehri almaz ‘aynına

Var mıdur dirlerse Fānī-zāde bir ben bir ḡabāb (Solmaz, 2005: 479)

Vaşfi: Bu güftâr-ı ‘âşîkâne ol yâr-ı yegânenüñdür.

Meded öldüm baña bir çâre didüm didi o yâr
Mübtelâ-yı marîz-i ‘ışk olana çâre mi var

[*Diger*] : Bâde-i gül-rengsiz ‘âlemde bir dem degül
Bezm-i ‘âlemden haber dâr olmayan âdem degül

[*Diger*] : ‘Uşşâka cefâyı o perî bî-sebeb eyler
Ağyâra velî mihr ü vefâyı ‘aceb eyler (Solmaz, 2005: 582)

1.7. Eserin Yapısına Ait Bazı Unsurlar

1.7.1.San’at

Tezkirede şairin şiir sanatında göstermiş olduğu başarı değerlendirilmiştir. Şiir sanatı için “şanāyi’ -i şi’ r ve şanāyi’ -i nazm” terkipleri kullanılmıştır. Şairin şiir sanatında göstermiş olduğu başarı övülmüştür. Şairlerin şiir sanatındaki başarıları için “kava’ id-güster, habîr, pirâste, âgâh, mâhir, ma’ rûf, kâmil, dilîr, behremend, sâlik, kâdir, kâmil” sıfatları kullanılmıştır. Cümleler bir bütün olarak ele alındığında kafiye ve aruzu bilme ve kullanma becerisi, şairin kaside, gazel, mesnevi, mu’amma türünde göstermiş olduğu başarıların da ele alınması şiir sanatındaki başarının vurgulanması açısından tamamlayıcı unsurlardır diyebiliriz.

Hayâlî Efendi: ...ve maqbûl-i mükerrem emirü’l-keâm ve efşâh-ı fuşâhâ-yü’l-enâm mübdi’ -i bedāyi’ -i ma’ ānî ve mazhar-ı şanāyi’ ü’l-beyānı olmışdur (Solmaz, 2005: 147).

Sürûrî Efendi: ...ve şanāyi’ -i şi’ rde ma’ lûmât-ı pāk birle kava’ id-güster ve fûnûn-ı ‘arûz ü kâfiye bilmede hünerver ve üç zebân ile nazma kâdir ve her birinde hûb ü mâhirdür (Solmaz, 2005: 148).

Ânî Efendi: ...ve zebân-ı Fûrs’üñ dırûb-ı emşâli zabtında bî-naẓîr ve şanāyi’ -i şi’ rden habîr ve mu’ ammâ ve ‘arûz ü kâ fiye bilmede dilîr ve hâtîr-ı deryâ-mü’essiri nazm ü

neşr cānibine māyil ve her birinde gereği gibi kāmīl ve tevsen-i ṭab' ı vādī-i şī' rde cüst ü çālāk ve eş' ār-ı ' aşıkānesi sūznāk ve güftār-ı rindānesi ' uyūbdan pāk ve ser-ā-ser ḥasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vākı' olmuştur (Solmaz, 2005: 203).

Eflātūn-ı 'Acem: Ḥadd-ı zātında mezkūr Eflātūn bi't-ṭab' envā' -ı ma' rifetle müzeyyen ü ārāste ve şānāyi' -i nazm-ı pāki bilmekle pirāste ve ḥatt-ı nesta'lık yazmada ḥōş -nūvis-i zamān ve tezhīb ü taşvīrde Mānī-i cihān ü Bihzād-ı devrān idi (Solmaz, 2005: 205).

Āgehī: Kuzātdan şuh-ṭab' u ḥōş -şoḥbet ve şā' ir-i metīn ve sāḥir-i dil-ḥāḥ aqşām-ı şī' re kādir ve şānāyi' -i nazmdan āgāh ve bī-ḳayd ü lāubālī olduğu ecilden ṭab' -ı güher-rīzi vü dil-i şeker-bīzi hūnerle māyil ve ol fenne māhirdür (Solmaz, 2005: 209).

Emānī: Dānişmend zümresinden ṭab' -ı nāzūki fūnūn-ı ' ulūm ile ārāste ve şānāyi' -i şī' r ile pirāste ḥāṭır-ı ' āṭır cānib-i nazma māyil ve pesendīde-i erbāb-ı dil kimesnedür (Solmaz, 2005: 215).

Behiştī Efendi: ...ḥaḳḳā budur ki ḡāyetle zārīf ü laṭīf ḥōş -şoḥbet ve pūr-dānā-dil pūr-himmet ve şānāyi' -i şī' rde ve sāir ' ulūmda kāmildür (Solmaz, 2005: 226).

Başīrī: ...ve üslūb-ı müḥāverede bī-hemtā envā' -ı leṭāyife kādir ve şānāyi' -i şī' rde māḥir iki zebān ile ebyāt-ı nāzūke mālīk ve hemīşe ma' ārife sālik imiş (Solmaz, 2005: 233).

Hıfzī: Kemāl-i kābiliyyetden ' ilm-i zāhire meşḡul iken terk-i ' alāyık-ı dūnya idüp ṭarīḳ-ı taşavvufa sālik olup ol vādiden çok nesneye mālīk olmuştur ve bir miḳdar zamān siyāhat ṭarīḳı ile Rūm İli'ne seyr ü sūlūk idüp ma' rifet-i cüz'ī ve küllī kesb itmiş şānāyi' -i şī' rden ḥabīr ve zebān-ı Fārisī ve Nevāyī bilmede bī-naẓır ve ḥadd-ı zātında ol tūṭī-i şeker-ḥā-yı ḥōş -edā ḥıfz ile ḥāfız-ı kelām-ı Ḥudā'dur (Solmaz, 2005: 272).

Ḥayālī Beg: El-ḥaḳ elfāz-ı nefis-i pāk ile Rūm'uñ Ḥāfız-ı Şirāz'ı ve edā-yı selīs-i bülend ile şu' arānuñ ser-firāzı ve diḳḳat-iḥayālde taḥayyülāt-ı kemāl ile mevşūf ve şānāyi' -i şī' rde şu' arā-yı ' Acem gibi rengīn-maḳāl ile ma' rūfdur (Solmaz, 2005: 278).

Rey'i Karahıřârı: Hemıře cān u dilden ma'rifet semtine tālib ve faẓl u hūner cānibine zātı māyıl ü rāğıb ve ğāyetde seri' kātıb ve muřāḥabeti nazmına ğālib ve ẓarāfeti maḳbūl-i erbāb-ı ma'ārif ve řanāyi' -i ři' rden āġāh ve fūnūna vāqıfıdır ve řu' arā vū ẓurafā iĉre řarı Rey'ı dimekle meřhūr ma'ānı-i reng-ā-reng bulmaġla efvāḥda mezkūrdur (Solmaz, 2005: 327).

řabrı Ćelebi: ...ve řanāyi' -i ři' rde kāmıl-i řā' irān-ı cihān ve 'arūẓ u ḳāfiye bilmede yegāne-i zamān řelāřet-i inřā ile Vařřāf-ı devrān ile tevāmān ve aḳsām-ı ři' rūñ ḳavāid-i cūẓ'ı vū küllisine ḳādir ve her bir fende üřādān-ı pīřın gibi māhir (Solmaz, 2005: 378).

řāni'ı: Fūnūn-ı ma'ārifle aḳrānı iĉre bī-naẓır ve řanāyi' -i nazmdan ḥabır ve eř'ār-ı 'āřıḳānesi ve ġüftār-ı mestānesi dil-peẓirdür (Solmaz, 2005: 389).

'Alāyi: ...ve řanāyi' -i ři' riycede hūnerverler iĉre dilır ve ařḥāb-ı faẓl u cūd yanında benām ve su-ḥen-verān-ı zamān u mır-kelām bu bir iki beyt-i a'ālā ol yār-ı 'allāmenüñdür (Solmaz, 2005: 415).

'İlmı: Ḥālā her an yārān ile mübāḥaře-i 'ilmi ve her dem tettebbu' -ı řanāyi' -i eř'ār-ı 'Acemı idüp fūnūn-ı 'arūẓ ü ḳāfiye bilmede sāyır yārān gibi ḥūb ve eř'ārı merġūb olmadan ḥālī degüldür (Solmaz, 2005: 445).

Ferāġı: ...ve řanāyi' -i ři' rden behremend ve her vechile ṭab' -ı řāfi vādī-i nazmda řu gibi revān ve zıhn-i pāki zekā-yı dil-cū ile pesend-i pır ü cevān ve edā-yı Nevāyi'de feraḥ-baḥř ve zebān-ı Fārisı'de ġüftārı dil-keř ṭarz-ı inřāda ḳābil (Solmaz, 2005: 475).

Mevlānā Kātıb: Ṭaraf-ı ḳařāyid-i pır-fevāid ü řanāyi' e sālİK ve nüḳūd-ı Meřnevı-i pır-Ma'nevı'ye mālİK 'arūẓ bilmede pır-hūner ve ḳāfiye üzre bir lūġat-ı mu'teber yazmıřdır ki maḳbūl-i ṭab' -ı erbāb-ı 'irfān ve memdūh-ı zıhn-i suḥen-verān-ı zamāndur (Solmaz, 2005: 497).

Mecdi: ...ve řanāyi' -i eř'ārdan ve eřnāf-ı inřādan behremend ve gereġi gibi her birinde dāniřmend-i hūřmend ḥālā anda yārān iĉre bī-miřl ü bī-māneniddür (Solmaz, 2005: 510).

Muhyî-i Konevî: ...ve zebân-ı şelâsede eş‘âr-ı taşavvuf-âmîzi ve güftâr-ı neşâyiḥ-engîzi vâfir ve şanâyî‘-i şî‘re kâdir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

Şiir sanatından bahsetmenin yanı sıra Hayâlî Efendi’de farklı bir konuya değinilmiştir. Hayâlî Efendi’nin belâgat sanatındaki başarısı ele alınmıştır. Belâgat, sözün etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunulan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi, fasih ve hale uygun söz söyleme sanatıdır. Belâgat bir ilim olarak üçe ayrılır: maânî, beyân, bedî. Maânî, düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belâgat ilminin sözün hâle uygunluğundan bahseden bölümüdür. Beyân, belâgatın teşbih, mecaz, kinâye, istiâre gibi anlatım yollarını, sanatlarını gösteren bölümüdür. Bedî ise maksadı ifadede yeterli olan söze mânâ ve ahenk açısından güzellik verme yollarını gösterir. Hayâlî Efendi’de bu ilimlerin hepsinden bahsedilmiş ve mübdî (benzeri görülmemiş güzellikte şiir söyleyen) bir şair olarak bahsedilmiştir.

1.7.2. Hayâl

Tezkirede sanat unsuru “ḥayâl, muḥayyel, taḥayyül” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Şiirlerinde hayal unsuru bulunan şairlere değinilmiş, içerisinde hayal unsuru bulunan şiirlerin başarı durumlarını belirten ifadelerle yer verilmiş, bazı diğer türlerde de gördüğümüz gibi hayal unsuruyla öne çıkmış, başarı sağlamış şairlere benzetmeler yapılmış ve hayâlî olarak nitelendirilmiş şiirlerin örnekleri de alınmıştır.

Tezkirede yer alan şairlerden Meḥemmed Efendi, Sürûrî Efendi, Şâbirî Çelebi, ‘Ubeydî Çelebi, Mecdî, Ebu’l-faẓl Efendi, ‘Abdülḡanî Efendi, Riyâzî-i Üskübî, Sa‘yî Çelebi, Ğınâ‘î, Muḥtârî ve Vâlihî-i Üskübî şiirlerinde hayâl unsuru bulunduğu belirtilen şairlerimizdir.

Ebu’l-faẓl Efendi: Mezkûr Mevlânâ İdris Sultân Meḥemmed Ğâzî devrinde devr iderek merḥûm Sultân Bâyezîd Ḥân’uñ evâilinde Rûm’a gelmiş mevâlî-i fiḥâm içre mevleviyyet ile benâm ve ehliyyetle ahâlinüñ ser-efrâzı olmuş ve mezkûr Sultân Bâyezîd’üñ terġîbi ile âl-i ‘Oşmân’uñ veķâyî‘ın ve mu‘asırları olan selâṭîn-i İrân u Turân’uñ ser-güzeştlerin ve tevâb‘ın şöyle daķtık ü muḥayyel inşâ ile beyân itmiş ki ‘aql-ı pür-ḥayâl müṭâla‘asında zâr ü ḥayrân olması muḥarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

Meḥemmed Efendi: Zîrâ ki ebyât-ı ‘âşîkânesi taḥayyül ü kelimât-ı rindânesi pür-meşel ve maḥlaşî Bahrî vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 137).

Sürûrî Efendi: Eş‘âr-ı taşavvuf-âmîzi bî-ḥadd ve güftâr-ı taḥayyül-engîzi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 148).

‘Abdülḡanî Efendi: Ol ‘ulûm ile akrân içre bî-bedel olan deryâ-dilûñ zebân-ı Fârisî’de ḡazelleri muḥayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 157).

Riyâzî-i Üskübî: Bi’t-ṭab‘ ḡoş -fehm ü ḡüb-şoḡbet ve kelimât-ı şebistân-ı ḡayâl semtinde muḥayyel ve ebyâtı îḥâm-ı tâm ile ser-â-ser pür-meşel ve şu‘arâ mâbeyninde letâyîfî meşhûr ve zûrafâ yanında zârâyîfî mezkûr bir mertebede ki cümle-i laṭîfeleri vird-i zebân-ı nüdemâ-yı cihân ve pesendîde-i pîr ü cevândur (Solmaz, 2005: 316).

Sa‘yî Çelebi: Zebân-ı Fârisî’de ve ḡaṭṭ-ı nesta’lîk yazmada bî-mişl ü bî-mânend ve mazmûn-ı ḡaşî maḡbûl-i şu‘arâ-yı bülend-himmet ve eş‘âr-ı dürer-bârı muḥayyel ü pür-şan‘atdûr ve ḡadd-ı zâtında şâḡib-meşreb olmaḡın cemî‘-i zûrafâ mâbeyninde perîşân-mezheb diyü töhmetle âlûde ve gerdiş-i cevri devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

Şâbirî Çelebi: ...ve mazmûn-ı belâḡat-nümûn ile emîr-i ḡümâyûn gibi emîr-i kelâm taḥayyülât-ı bârîk ile Şeyḡ Kemâl gibi maḡbûl-i ḡavaşş u ‘avâm ve eş‘ârı bir mertebede muḥayyel ü muşanna’dur ki zûrafânûñ ittifâkı budur ki Rûm’da Zâtî ve Emrî’den soñra ḡallâḡ-ı ma‘ânî ve akrânınûñ ser-âmed-i zamânı olmaḡa erzânîdür (Solmaz, 2005: 382).

‘Ubeydî Çelebi: Eş‘ârı taḥayyül-âmiz ve güftârı meşel-engîz ve maḡbûl-i ṭabâyî‘-i şu‘arâ ve pesendîde-i zûrafâdur (Solmaz, 2005: 417).

ḡınâ‘î: Güftârı muşanna‘ ve eş‘ârı mülemma‘ ve ḡazel-i muḥayyel-i pür-meşel vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 458).

Mecdî: ...ve ḡaşâyidde şu‘arâ-yı faşḡḡ’l-kelâm içre ṭâḡ ve ṭarz-ı ḡazelde bülēḡâ-yı belâḡat-nizâm mâbeyninde ma‘ânî-i ḡaş ile yegâne-i âfâḡ ol ṭûṭî-i şekeristân-ı ḡoş-

edānuñ ve bülbul-i gülistān-ı bülend-edānuñ ebyāt-ı feraḥ-fezāsı ḡāyetde şīrīn ü nefīs ve kelimāt-ı dil-küşāsı elfāz-ı reng-ā-renk ile rengīn ü selīs ve taḥayyülāt ile muḥayyel ü pür-meşel vākı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Muḥtârî: ...ve kendü semtinde sözleri ḥayli ḥayāl ile muḥtâr u muḥayyel ve nazm-ı dürer-bārından bir nice maṭla‘-ı bī-bedel ki her biri bir dürlü meşel ile merķūm ve pesend-i vechi gibi ṭab‘-ı zırafā-yı Rūm olmışdur (Solmaz, 2005: 533).

Vālihî-i Üskübî : ...ve ser-ā-ser ḡazeliyyâtı pür-meşel ü ḥōş -āyende ve ḥūb ü rengīn ve manzūmâtı muḥayyel ü muşanna‘ ve merḡūb ü şīrīn ve ma‘ lūmāt-ı bī-naẓır ile şā‘ ir-i metīn hemīşe ṭab‘-ı şerīfī edā semtine sālīk ve ol vādīde ḥayli nāzūk elfāzla ma‘ ānī-i ḥaşşa mālīk (Solmaz, 2005: 567).

Kimi şairlerimizin hayāl unsurunu kullanarak oluşturdıkları başarı durumları ön plâna çıkmıştır. Emîr Çelebi, Âfitâbî, Ebu’l-fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Hâtemî Beg ve Feyzî Çelebi şiiri hayal unsuru yönünden değerlendirilen şairlerimizdir. Dil-efrüz (gönle aydınlık veren), dil-keş (gönül çekici), ḥūb (güzel), merḡūb (beğenilen, makbul) sıfatları kullanılarak hayaller uyandıran şiir türü övülmüştür. Kimi şiirler o kadar ince ve hayal doludur ki inceleyip okuyanın hayran kalması kaçınılmaz, ileriye düşünen, incelikleri anlayan her akıl sahibi mânâsını anlamada asla sıkıntı çekmez. Diğer şairlerden farklı olarak, Emîr Çelebi’nin şiirlerindeki hayal unsuru takdire değer olmasına rağmen belirtilen birkaç matlasından başka âlemde meşhur sözünün olmadığına değinilir.

Emîr Çelebi: Eş‘ār-ı taḥayyül-engīzi dil-efrüz ve güftâr-ı tefekkür-āmīzi pür-süz ve ‘aşīķāne ḡazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhūr maṭla‘-ı ḥūbundan ḡayrı efvāh-ı ‘ālemde ḡüyā sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Âfitâbî: El-ḥaḥ şoḥbeti rāḥat-baḥş ve sözleri taḥayyülāt-ı şebistānla dil-keşdür (Solmaz, 2005: 212).

Ebu’l-fazl Efendi: Mezkūr Mevlānā İdris Sulṭān Meḥemmed Ġāzī devrinde devr iderek merḥūm Sulṭān Bāyezīd Ḥān’uñ evāilinde Rūm’a gelmiş mevālī-i fiḥām içre mevleviyyet ile benām ve ehliyyetle ahālīnūñ ser-efrāzı olmuş ve mezkūr Sulṭān

Bāyezīd'ün terğībi ile āl-i 'Osmān'ün veķāyī'in ve mu'asırları olan selātin-i İrān u Turān'ün ser-güzeştlerin ve tevāb'ın şöyle daķık ü muhayyel inşā ile beyān itmiş ki 'aql-ı pür-hayāl mütālā'asında zār ü hayrān olması muķarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

Nevālî Çelebi: Madde-i nazmı şöyle muşanna' u muhayyel ve dil-fırīb ü karībü'l-fehm vāķı' olmuşdur ki 'aql-ı dūr-endiş murād olan me'ali añlamada aşla teşvīş çekmez (Solmaz, 2005: 163).

Hâtemî Beg: Mezķuruñ ebyāt-ı hayāl-engīzi ve kelimāt-ı mişāl-āmīzi hūb ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 283).

Feyzî Çelebi: Gülşen-i ma'ānīde hātır-ı 'ātırı feyz-güster ve gülistān-ı nazmda ṭab'-ı gülbīzi rūḥ-perver ve eş'ār-ı hayāl-āmīzi pür-ziver ve Nevāyī ve Furs taķlīdinde maķbūl-i cumhūrdur (Solmaz, 2005: 472).

Şairlerin başarı durumları değerdendirilirken tezkirede daha başka şiir türlerinde de yapıldığı gibi bu alanda önemli başarılar göstermiş başka şairlere benzetmeler yapılmıştır. Emrî Çelebi, Cemālî, Hükmi ve Şābirî Çelebi bu şairlerimizdir. Bu alanda dönemin en başarılı ismi Emrî Çelebi'dir. Şiirleri hakkında hüküm verilirken tahayyül gücü ve kullandığı teşbihlere dikkat çekilir. Daha önce hiçbir şairin kullanmadığı mazmunlar ve ince fikirlerle şiirlerini ördüğü belirtilmiştir. Emrî Çelebi ve Şābirî Çelebi Şeyḥ Kemāl Hucendî'nin, Cemālî ve Hükmi Emrî Çelebi'nin peyrevi olarak belirtilmiştir.

Emrî Çelebi: Luṭf-ı ṭab' ve şafā-yı zihn ile mevşūf ve fūnūn-ı mu'ammāda mahāretle Mīr Hüseynī gibi ma'rūf ve kemāl-i tahayyülāt birle Şeyḥ Kemāl Hucendī ve mazmūn-ı belāğat-meşhūn ile Dervīş-i Dehkī ve ḥüsn-i edā-yı dil-efrūz ile Ḥasan-ı Dehlevī ve ma'nā-yı daķık-i pür-süz ile Rūm'ün Hüsrevī-i Kendī (Solmaz, 2005: 194).

Cemālî: Zīrā ki ṭab' -ı nazm-ı hüner-güsteri tahayyülāt ile mānend-i Emrī ve şelāset-i eş'ār ile tevāmān-ı Bāķī olup bu devrūñ şu'arāsınuñ mecālīs-i feraḥ-fezālarına rāḥ-ı suhenle sāķī olmağa erzānīdür (Solmaz, 2005: 255).

Hükûmî: Rûz u şeb kesb-i ‘ulûm için hıdmet-i erbâb-ı kemâl idüp akrân içre ma‘ârif-i cüz’î ve küllîde bî-mişâl ve envâ‘-ı huţûta mâlik ve kalem-i müşgîn sevâdından tahrîr olan erķâm-ı rengîni dil-pezîr ve tecnîs ü tahayyülde peyrev-i Emrî ve edâ-yı pāk ile hem-zebân-ı ‘Amrî olmağa sâlikdür (Solmaz, 2005: 274).

Şâbirî Çelebi: ...ve mazmûn-ı belâgat-nümûn ile emîr-i hümâyûn gibi emîr-i kelâm tahayyülât-ı bârîk ile Şeyh Kemâl gibi maķbûl-i havaşş u ‘avâm ve eş‘ârı bir mertebede muhayyel ü muşanna’dur ki zırafânun ittifâķı budur ki Rûm’da Zâtî ve Emrî’den sonra hallâķ-ı ma‘ânî ve akrânınun ser-âmed-i zamânı olmağa erzânîdür (Solmaz, 2005: 382).

Bazı şairlerimizin muhayyel olarak nitelendirilen şiirlerinden örnekler alınmıştır. Âfitâbî, Şânî Beg, ‘Azmî ve ‘Âşık Çelebi şiirlerinden örnekler sunulan şairlerimizdir. Şiirlerde kullanılan teşbih ve istiâre unsuru oldukça dikkat çekmektedir. Bu noktada Prof. Dr. Muhittin Eliaçık’ın fikirleri de bu yargımızı destekler niteliktedir. “Osmanlı’da tezkire yazarlarının şiir ve şair değerlendirmelerinde kullandıkları hayâl, nükte, hüner gibi kriterler çoğu kez teşbihi de içine almıştır. İsti’âre gibi temel bir sanatın da aslında temeli teşbihtir. Hayal derinliğı ve mana zenginliğinin oluşması çoğu kez teşbihlerin zenginliğı ile mümkün olmaktadır (Eliaçık, 2013: 565-581).” Sonuç olarak tezkirede “muhayyel ve pür-hayâl” olarak adlandırılan şiirler zengin bir teşbih ve istiâre unsuruna sahiptir.

Âfitâbî: Bu maţla‘ u beyt-i muhayyel daħi ol âftâb-ı bî-bedelüñdür hayâlden ħâlî degül
Nazm

Bu lem‘a-ı ħüsnile ki sen nûr-ı başarsın
Yüz virme igen zülfüñe kim nûr-ı başarsın

[*Diger*]: Ėumûm içinde ķaddüm mûye döñdi
Hümûm altında beñzüm mûma döñdi (Solmaz, 2005: 213)

Şânî Beg: Bu Ėazel kendü zu‘m-ı fâsidiyle ziyâde pür-meşel ü muhayyel vâķı‘ olmışdur.
Bu Ėazel anuñdur. *Ėazel*:

Dehānuñ nokṭa-i mevhūm dirler mīm mübhem hem
Beni bu sırra vāḳıf eyle tā ḥall ola şübhem hem

Reh-i ‘ışḳuñda öldüm ta’ne-i aḡyārı çekmekden
Maḥalleñ ḥalkı eyler bir yañadan ṭurma ver hem hem

Beni bu bāḡbān-ı şun‘ bir ḥōş bāḡa şalmış kim
Dıraḥtistānı piç-ā-piç ü naḥlistānıdur hem hem

Bu ebyāt-ı şafā-baḥşı iderdi her seher evrād
Göreydi bir naẓar Şeyḥ İlähi ibni Edhem hem

İrişmez kīmyā-yı vaşl-ı yāre behremend olmaz
Şu kim ḥarc itmedi bu yolda dīnār ile dirhem hem

Reh-i derbend-i ‘ışḳı yalıñuz geçmiş gice Şānī
Ḥazer idüp ḥarāmīsinden anuñ çekmemiş hem hem (Solmaz, 2005: 246)

‘**Âşık Çelebi:** Ol sebebden ser-ā-pā eş‘ārı ‘āşıkāne ve cümle-i güftārı vaşf-ı dil-berān-ı zamāne ve ḥasb-i ḥāl-i mestān-ı meyḥāne vāḳı‘ olmışdur. Māşadaḡ-ı ḥāl bu maṭla‘-ı pür-ḥayāl ol şīrīn-maḡālūñdür şebt olundu. *Maṭla‘* :

Olup her zaḥm aḡız her bir fitil anda zebān yir yir
Derūnum çākin eyler ‘āleme şerḥ ü beyān yir yir (Solmaz, 2005: 420)

‘**Azmî:** Bu ḡazel-i muḥayyel-i bī-bedel ile bir iki kıṭ‘a-i pür-meşel ol nāẓım-ı naẓm ebyātıdur bu evrāka şebt olundu. *Ġazel* :

Dendān-ı yāri didi gören bī-bahānedür
Olmaz cihānda buncılayın bī-bahāne dūr

Cān naḡdi ile biz de ḥarīdāruñ olalım
Cānā meta‘-ı vaşluñ içün di bahā nedür

Kesb itmege dişũn gibi bir dürr-i şāh-vār
Açup dehen şadefler idermiş bahānedür

Yārũn meṭa‘-ı vaşlı mıdur ān-ı hüsni mi
Bāzār-ı ‘ışk içinde olan bī-bahānedür

‘Azmī yoluñda cān ile kurbanuñ olduğı
‘İyd-ı vişāle irmek için bir bahānedür (Solmaz, 2005: 447)

1.7.3. Mânâ ve Fikr

Manâ, sözlükte “demek istemek, kastetmek” anlamındaki any (inâyet) kökünden mimli masdar veya ism-i mef’ûl (ma’nî, ma’nâ) olup “denilmek istenen, kastedilen şey” mânâsına gelir. Buna göre mânâ; lafızların tasvir ettiği, yöneldiği veya lafızlarla anlatılmak istenen, onlarla anlaşılan şeydir. Manâ ile ilgili değerlendirmeler, tezkirelerde eser üzerine yapılan tanıtımların başında gelir. Bu tarz değerlendirmelerde, tezkire terminolojisine katılan kelimenin lûgat anlamının yanında, eserde mânâ unsurunun bulunup bulunmadığı, eserin mânâ açısından taşıdığı değer ve buradan hareketle eserin yaratıcısına kadar uzanan oldukça geniş bir bakış açısı önem kazanır. Eser için mânâ, sanat ve hayâl kadar önemlidir (Çapan, 2009: 435-448).

Gülşen-i Şu’arâ’da mânâ ve fikr sözcükleri çok kullanılmıştır. Mânâ en çok “pāk, hāş, rengīn, şāf, ġarīb, laṭīf, dakīk, nefīs, bīkr” sıfatları ile kullanılmış, fikr ise daha çok “bülend, bīkr, dakīk, tarab-fezā, hümā-pervāz” sıfatları ile kullanılmıştır. Mânâ açısından yapılan nitelemelerin çoğunluğunu eser ve şairin yeteneği hakkında yapılan değerlendirmeler kaplar.

Mânâ başarılı görülen şairlerin ya bu alandaki mahareti ele alınmış ya da eserde bulunan mânâ unsuru övülmüştür. Bir şiirin başarılı görülmesi için mânâ yönünden rengin (renkli, güzel), safî (saf, arı), laṭīf (ince mânâlar barındıran), dakīk (ince, anlaşılması dikkat isteyen) olması gerekmektedir. Şairin başarılı sayılması için de hem bu vasıflarla donatılmış şiir yazabilmesi hem de bu vasıfları bulabilmesi gerekmektedir.

Hatta şairimizin başarısının Acem şiirini bile tuttuğu, ayrımının yapılamadığı söylenmiş, Acem şiiri de bir ölçüt olarak dikkat çekmiştir. Kimi vasıflandırmalarda kullanılan “garīb” ve “acīb” kelimeleri de olumlu birer nitelemedirler.

Nişânî Beg: ...ve bu devrde luţf ü 'ibārāt ve hüsn-i isti'arat ile inşā-yı dil-küşā ve bu zamānda elfāz-ı nefīs ve edā-yı selīs ile manẓūmāt-ı ferah-fezā seyr itmek istiyen anlaruñ inşā-yı faşāḥat-güzārın ve nazm-ı dürrer-bārın müţāla'a kılsun. Elfāz-ı ġarīb ve elķāb-ı dil-firīb ü ma'ānī-yi pāk ve edā-yı sūznāk nīce olur görsün (Solmaz, 2005: 114).

Nevālî Çelebi: İsm-i şerīfî Nāsūh ve ṭab'-ı laţīfî ma'ānī miftāḥıyla meftūḥ kemāl ile 'allāme-i rūzgār ve şī'r ü inşāda mānend-i dīgerān-ı nāmdār kendü zu'mı ile iki zebān ile nazma ķādir ve her birinde sözleri nādir zīrā ki ma'nā-yı ġarīb ve elfāz-ı 'acīb bulmada māhir geçinür (Solmaz, 2005: 163).

Fikrî Beg: Bināen 'ala zālik fikr-i daķıķ ile zāt-ı laţīfîn cüz'î ma'ārife ve zebān-ı Fārisī'de olan şī'r ü inşā ki 'irfān zümresinde müte'arīfdür tekmīl kılmış ve tedāvin-i şu'arā-yı efşahü'l-beyānı ve kütüb-i münşiyān-ı zamānı müţāla'a kılpup tevsen-i ṭab'-ı cihānı nūrda re'y-i bülend ile kişver-i nazma ma'tūf idüp ma'ānī meydānında in'ān-ı fikrini uzadup akrān mābeyninde ma'rūf olmuş ve ṭab'-ı selīmi ve zihni mustakīmi vādī-i eş'ara üç zebān ile nazmı ṭarab-nāk ve her birisi āb-ı şāfī gibi pāk (Solmaz, 2005: 188).

Ümîdî: İstanbullı dānişmend ṭāifesindendür. Rūz u şeb ṭab'-ı pākî taḥşīl semtine sālīk ve ma'rifet-i cüz'ide küllīye mālīk elfāz-ı laţīf ile şīrīn edāya ķādir ve fikr-i ṭarab-fezā ile rengīn ma'nā bulmada māhir ve keli-māt-ı ābdārı sūznāk ve ġıll ü ġışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Beyānî: Muşāḥabet-i cān-fezāyla mānend-i ṭūfī-i ḥōş-edā ve serv-i sehī gibi engüşt-nümādur ve inşā ve eş'arı rūḥ-baḥş ve ma'ānī-yi dil-küşāsı ziyāde şāfī gibi bī-ġışş (Solmaz, 2005: 231).

Penāhî: Ammā ṭabī'at-ı şī'riyyesi ḥūb ve ma'ānī-i rengīn ile sözleri mergūbdür (Solmaz, 2005: 235).

Celīlî: Semt-i şī're cüz'î zamānda mümāreset-i küllī gösterüp aķsām-ı nazma ķādir olmuş 'ale'l-ḥuşuş ṭarz-ı meşnevīde māhir ve teşḥīr-i ma'ānīde sāḥir kimse imiş (Solmaz, 2005: 250).

Hükmi Beg: Tab'-ı derrâki fûnûn-ı kemâlât-ı şî'r-i bilmede mükemmel ve zihn-i pâki bârik-i şî'r ile fehm-i çâlâki mânend-i Hâce-i Cihân u 'aql-ı evvel ve rik'-a-i nazm-ı maḥabbet-nişânı dil-pezîr ve hükmi menşûr-ı mürüvvet-küşâsı 'âlem-gîr buḥûr-ı ma'ânîde gevher-i şî'r-i dür-bârı gün-â-gün mânend-i dürr-i meknûn maḥbûl-i yârân-ı zü-fûnûn ve der-güş-ı dervîşân-ı ciger-ḥûn ve mülk-i suḥende hükmi revân ve zabt-ı iklim-i ma'rifet itmede yegâne-i zamân (Solmaz, 2005: 277).

Zihni: ...ve feraḥ-baḥş-ı ḳalb-i ḥazîn ve üslûb-ı eş'ârda tab' ı ma'nâ-yı laṭîfe kâdir ve tarz-ı inşâda zihni kelimât-ı selîs ile münşi-i sâhirdür ve hemîşe gülşen-i 'âlemde bülbül-i hezâr-destân gibi zebân-âver ü 'âşık-pîşe ve ḥûb-endîşe olduğına eş'âr-ı sûznâki delîl ve şâhid-i ma'nâ-yı bikri zîver-i ḥâş ile ziyâde suḥeni cemîldür (Solmaz, 2005: 308).

Rey'i Karahîşârî: Hemîşe cân u dilden ma'rifet semtine tâlib ve fazl u hüner cânibine zâtı mâyl ü râgıb ve gâyetde seri' kâtib ve muşâḥabeti nazmına gâlib ve zarâfeti maḥbûl-i erbâb-ı ma'ârif ve şanâyî' -i şî'rden âgâh ve fûnûna vâkıfdur ve şu'arâ vü zuraḫâ içre Şarî Rey'î dimekle meşhûr ma'ânî-i reng-â-reng bulmaḡla efvâḫda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 327).

Sabrî Çelebi: Ḥaḳḳâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mümâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş'âr-ı şafâ-baḥşı ve güftâr-ı dil-keşi fuşahâ-yı 'Acem şî'rinden edâsı ve ma'nâsı aşla ve ḳaṭ' â fark olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Şâdık: Şadâḳat-ı tab' ı nazmda kem degül gâyetle edâsı ḥûb ve ma'nâsı mergûbdur. Lâkin şu'arâ içre sirḳat-i ma'nâ ile şöhret-i tâm bulup ol bâbda benâm olmuş (Solmaz, 2005: 393).

'Ârif Çelebi: ...ve muḳâṭa'at u gâzeliyyâtı ser-â-ser ebyâtınuñ ma'ânîsi daḳîḳ üslûb-ı meşnevîde Şeyḫ Nizâmî'ye peyrev ve bende-i Ḥazret-i Câmî sûz-ı Ḥüsrev olup ḥamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

'İydi: Edâsı selîs ü pür-meşel ve ma'nâsı nefîs ü bî-bedel ü muḥayyel vâḳı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 450).

Mevlânâ Fuzûlî (‘*aleyhir rahme*’)-i **Bagdâdî**: ...hakķā budur ki kendü tarzında muhterî‘ ve tarîķ-ı ma‘ânîde mübtedi‘ ve şâhid-i fikri elfâz-ı pāk ile müzeyyen ve gün gibi cāme-i zerrîn-i ma‘nâ ile a‘yân içre mübeyyen ve lisân-ı Tâzî’de olan ebyâtı fuşahâ-yı ‘Arab’da meşhûr güftâr-ı Nevâyi-âyiîni Türkân-ı Moğol yanında mezkûr ve zebân-ı Fûrs’de olan dîvânı pesendîde-i şu‘arâ-yı her merzbûm ve eş‘âr-ı Türkîsi maķbûl-i zûrafâ-yı Rûm olmışdur (Solmaz, 2005: 460).

Fevzî Çelebi: El-hakķ fevz-i gülistānuñ bûlbûl-i destān-serāsı ve ol ezhâr-ı ma‘ânînüñ eş‘âr-ı dil-küşāsı gül gibi rengîn ve ğamz-edâ yı dil-i ĥazîn vâķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 471).

Mübînî: Sözleri elfâz-ı pāk ve ma‘ânî-i şâf ile müzeyyen ve zûrafâ mâbeyninde mübeyyen cümle-i ebyâtından bu bir nice maţla‘-ı rindâne kâlem-i dü-zebâne gelüp taķrîr ü tesvîd olundu (Solmaz, 2005: 542).

Veznî: Zîrâ ki güftârı gün-â-gün ile zümre-i rûzgâr ve nedîm-i şîrîn-kâr ve vezni-i eş‘âr-ı dürer-bârı temām ‘ayâr ve bî-ĥadd ü bî-şûmâr ve ma‘ânî-i ğarîbesi gerçi çokdur (Solmaz, 2005: 574).

Hâtûfî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ma‘ânî-i laţîf ile ârâste ve eş‘âr-ı âbdârı mażmûn-ı ĥaş ile pîrâste ve ol tûţî-i şîrîn-maķâlûñ ve ‘andelîb-i ferĥunde-me’âlûñ egerçi ğazeliyyâtı çok degûl amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüĝine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Başarılı şairlere yapılan nitelemelerden en dikkat çeken “gülistân-ı ma‘ânî” dir. Mânâ bir gül bahçesine benzetilmiş, şairi o gül bahçesinin bûlbûlü, nazmı ise gül olmuş, şiir vadisine hoş kokular salmışlardır.

Celâl Efendi: Ol bûlbûl-i gülistân-ı ma‘ânînüñ ve ol tûţî-i şekeristân-ı ĥoş -edānuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr ve ma‘ânî-i ĥaş bulmada ve sûz ü güdâz ile mânend-i Ĥassân ve vādî-i nazmda her zamân bir tarz-ı nev peydâ itmede dilîr (Solmaz, 2005: 121).

Ahmed Çelebi: Egerçi sāir şu‘arā gibi maḥlaṣ iḥtiyār itmemiş feemmā ol bülbul-i nükte-dānīnūñ gülistān-ı ma‘ānīde gül gibi nazmı vaṣf-ı semen-berān-ı ḥōṣ-bū ve ḡonce-dehānān-ı dil-cū vāqı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 206).

Ḥayālî Beg: Ol tūṭī-i şekeristān-ı elḥānī ve ol bülbul-i gülzār-ı ma‘ānīnūñ ḥayāl-i ṭab‘-ı pāki nihāyetde ve leṭāfet-i zihn-i şāfī ḡāyetde fūnūn-ı şi‘re kādīr (Solmaz, 2005: 278).

Zînetî-i Sîrozî: Vādī-i nazma tāze-heves ve gülşen-i ma‘ānīye gülbin-nevresdür (Solmaz, 2005: 338).

Başarılı durumları değerlendirilirken bu alandaki üstünlükleriyle dikkat çekmiş diğer şairlere benzetmeler yapılır. Onlar kadar maharetli, onlar kadar mânâlar biriktiren, ince mânâlar üreten şairler oldukları söylenir.

Celâl Efendi: Anuñ içün elfāz-ı nefis ile meclis-ārā ve kelimāt-ı selīs ile şāḥib-edā lisān-ı ‘Arabî’de Ḥassān-ı faṣiḥü’l-beyān gibi sāḥir ve zebān-ı Fārisî’de Ḥāce-i Selmān-ı ma‘ānī-perver gibi māhir ve Türkî dilinde ṭab‘-ı Nevāyî gibi mażmūn-ı ḥāṣṣa kādīr ve şi‘ri Nesimî gibi vāfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Ahmed Efendi: Bî-tekellūf üslūb-ı ḡazelde mānend-i Emîr-i Ḥusrev ve sözleri pür-süz ve ṭarīḳ-ı ḳasīdede Enverî-i dil-firūz gibi ma‘ānī-endūz (Solmaz, 2005: 128).

Emrî Çelebi: Luṭf-ı ṭab‘ ve şafā-yı zihn ile mevşūf ve fūnūn-ı mu‘ammāda mahāretle Mîr Ḥüseynî gibi ma‘rūf ve kemāl-i taḥayyülāt birle Şeyḥ Kemāl Ḥucendî ve mażmūn-ı belāḡat-meşhūn ile Dervîş-i Dehkî ve ḥüsn-i edā-yı dil-efrūz ile Ḥasan-ı Dehlevî ve ma‘nā-yı daḳīḳ-ı pür-süz ile Rūm’uñ Ḥüsrevî-i Kendî (Solmaz, 2005: 193).

Şâbirî Çelebi: ...ve eş‘arı bir mertebede muḥayyel ü muşanna’dur ki zırafānuñ ittifāḳı budur ki Rūm’da Zātî ve Emrî’den soñra ḥallāḳ-ı ma‘ānī ve aḳrānınuñ ser-āmed-i zamānı olmaḡa erzānīdür. Zīrā ki ḡüftārında ḥāṣ ma‘ānī bî-ḥadd ü lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 382).

Ayrıca yeni yetişen şairlere de değinilir, mânâ gülşeninin nühufte goncaları olmalarına rağmen şiir alanında oldukça başarı elde ettikleri söylenir.

Zînetî-i Sîrozî: Vādî-i nazma tâze-heves ve gülşen-i ma‘ânîye gülbin-nevresdür (Solmaz, 2005: 338).

Şevkî Çelebi: Muḳarrer ve ol yâr-ı pâkize-güher henüz egerçi cevâhir-i ma‘ânîye nev-hevesdür lâkin eş‘âr-ı dürrer-bârı maḳbûl-i gûş-ı herkes olmuştur (Solmaz, 2005: 367).

Şânî: Egerçi gülistân-ı ma‘ânîde henüz gönce gibi nühüftedir lâkin eş‘âr-ı revânından dil-i hûn-beste pür-şükûfte olur (Solmaz, 2005: 372).

Tezkireden ve Ahdî’nin sözlerinden yaptığımız çıkarımlara göre başarının en büyük etkilerinden biri orijinal mânâlar bulmaktır. Çünkü bu durum şairin hem şairlik yeteneğini hem de hayâl gücünü ortaya koyar. Divan şiirinin lafız ve mânâdan ibaret olduğu dikkate alındığında, geleneğin sürekliliği içinde, şairin gerek anlam ve gerekse anlatımda estetik açıdan farklı ve değişik olanı yakalaması “bikr-i manâ, bikr-i fikr” ile karşılaşılır (Mengi, 1991: 10). Tezkiremizde orijinallik “bikr, hâs, hâssa” sözcükleriyle karşılaşmıştır ve bu durum oldukça takdir edilmiştir.

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-ḥuşûş tarz-ı gâzelde mânend-i Hilâlî elfâzı lâmi‘ ve ḍarb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı kâfî ve üslûb-ı kaşîdede tarz-ı Ümîdî selîs ü hem-vâr ve ma‘ânî-i ḥaşî bî-şümâr (Solmaz, 2005: 160).

Fikrî Beg: Zîrâ ki eyyâm-ı şebâbda evḳât-ı şerîfin tahşîl-i ‘ulûma mutaşarrıf kılmış ve bâb-ı şi‘rde ma‘ânî-i bikrini şayd idüp maḥlaş-ı nâzûklerin Fikrî kayd itmiş (Solmaz, 2005: 188).

Zîhnî: ...ve ḥûb-endîşe olduğına eş‘âr-ı süznâki delîl ve şâhid-i ma‘nâ-yı bikri zîver-i ḥaş ile ziyâde suḥeni cemîldür ḥaḳḳâ ki muşâḥabet-i tarab-engîzle meclis-ârâ ve nikât-ı leṭâyif-âmîzle şâḥib-edâ kimesnedür (Solmaz, 2005: 308).

Muḥyî Çelebi: ...ve aḳsâm-ı nazmda üç zebân ile şi‘re kâdir ve her birinden edâ-yı nâzûk ile şâ‘ir ve ma‘nâ-yı bikr bulmada sâḥir-i mâhir ve meşnevî tarzında mânend-i

Ma'nevî Leylî vü Mecnûn dimiş ki nice nîce ma'ânî-i hâş ile maẓmûn-ı pāk raqam kılmış (Solmaz, 2005: 516).

Minnetî: ...ve cān u dilden nazm-ı Fārisî cānibine māyil ü rāğıb düşüp ebyāt-ı hayāt-efzāsı şu'arā-yı rūzgārı vird-i zebān ve münşe'āt-ı münşiyān-ı belāğat-dişārı hırz-ı cān kıilup ṭab'-ı ḥudādādına ma'ânî-i hāşş-ı dil-küşā ile isti'dād irişüp meḥābib-i eş'ār-ı 'ālem-ārādan ber-murād olduğına sene toquz yüz toqsan beşde iltifāt-ı pādīşāh-ı āsmān-serîr ve 'ināyāt-ı sulṭān-ı cihān-küşā-yı lā-naẓīrūñ yümn-i sa'ādetinde aşl u neseble şāyeste-i imāret ve sezā-vār-ı eyālet olan Hüseyn Paşa-yı 'ālī tebār Laḥsā'ya beglerbegi kām-kār olduğda sābıkü'z-zıkr efkār-ı bıkır ile bir tārīḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab'-ı merdüm-i ebrār olmış (Solmaz, 2005: 546).

Bütün bu başarıların yanında başarı gösterememiş şairlere de değinilmiştir. Mânâ yönünden zayıf oldukları vurgulanmış, şiirlerinde mânâ bulunursa sirkat etmekle yargılanmışlardır.

Ümîdî: Zurefâ yanında eş'ār-ı 'āşıkānesi çok lâkin şu'arâ dilinde ma'ânî-i hâş ile çendān şöhreti yok (Solmaz, 2005: 214).

Şemsî-i Dîvâne: Fārisî gāzelleri bî-ḥadd ü bî-ma'nā edāları lā-yu'addur. Aḥyānen nazmında bir mışra' veyāḥud bir beyt-i mevzūn u ma'nā bulınursa şüphe vü şāyibe yok ki anı ğayrden sirkat itmiş (Solmaz, 2005: 375).

Şıyāmî: Zīrā ki sāir erbāb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muḳayyed degüldür ve ekşer-i şî'ri bî-ma'nā vāqı' olmuştur. Aḥyānen eger bir beyitte ma'nā bulunsa hiç şüphe vü şāibe yok ki ğayri kimseden çalmıştır (Solmaz, 2005: 396).

Fikir kavramı ise çoğu yerde mânânın tamamlayıcısı, onu oluşturan unsur olarak ele alınmış, mânâdaki başarı fikirdeki başarıyı da sağlamıştır.

Cenâbî Paşa: Fikr-i bülendi sarāy-ı ma'ānide 'ālī-cenāb ve ṭab'-ı pür-zīveri ḥall-i mu'ammāda peyrev-şihābdur (Solmaz, 2005: 105).

Câmî Çelebi: Hadd-ı zâtında netâyic-i tab‘-ı veķķād-ı dür-pāşı ve leţâyif-i hâţır-ı neķķād-ı revānı mübdi‘-i bedāyi‘-i ma‘ānī ve mazhar-ı şānāyi‘-i mebanī olup şehbāz-ı fikr-i hümā-pervāzı hemīşe murğ-ı ma‘ānī ve evc-i a‘lāda şāhin gibi şikār itmede cüst ü çālāk ve tūţı-i zihni şekeristān-ı suhēnde edā-yı pāk ile bī-bāk-i rüzgār ve zāt-ı ferhūnde şıfātı ma‘ārif-i cüz’ī vü küllī ile pirāste ve ārāstedür (Solmaz, 2005: 254).

Ümîdî: Rüz u şeb tab‘-ı pāki taḥşıl semtine sālîk ve ma‘rifet-i cüz’ide küllīye mālîk elfāz-ı laţîf ile şîrîn edāya ķādir ve fikr-i tarab-fezā ile rengîn ma‘nā bulmada māhir ve keli- māt-ı ābdārı sūznāk ve ğıll ü ğışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Mevlānâ Fuzûlî(*‘aleyhir rahme*)-i **Baġdādî:** Hāķķā budur ki kendü tarzında muḥterī‘ ve tarīķ-ı ma‘ānīde mübtedi‘ ve şāhid-i fikri elfāz-ı pāk ile müzeyyen (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Beg: Zîrā ki eyyām-ı şebābda evķāt-ı şerîfin taḥşıl-i ‘ulūma mutaşarrıf kılmış ve bāb-ı şî‘rde ma‘ānī-i bîkrini şayd idüp maḥlaş-ı nāzûklerin Fikrî kayd itmiş. Bināen ‘ala zālîk fikr-i daķıķ ile zāt-ı laţîfin cüz’ī ma‘ārif ve zebān-ı Fārisī’de olan şî‘r ü inşā ki ‘irfān zümresinde müte‘ārifdür tekmîl kılmış (Solmaz, 2005: 188).

Mânâda olduğu gibi fikirde de orijinallik çok önemlidir. Fikirde orijinallik de “bîkr” kavramıyla karşılanmıştır. “Bîkr-i fikr” en çok aranan özelliklerdendir. (Çapan, 2009: 435-448).

‘Adlî Efendi: Tarīķ-ı Ėazelde şāhib-tarz-ı nādir ve edā-yı selīs ile fikr-i bîkre ķādir ve bu bir nīce meţalī‘ u ebyāt u Ėazel ol bī-bedelūñ zāde-i tab‘-ı laţîfî ve berāverde-i zihni şerîfidür ki şāhid-i hāl ve maşduķa-i maķāl olmağ için vāsıta-i ķalem vāsıtî-nihād ile naķş-ı şāḥîfe-i ḥōş -sevād olundı (Solmaz, 2005: 173).

‘Âlî Efendi: ...ve tab‘-ı ābdār-ı laţîfinden **Matla‘ü’l-Envār**’e muķābil fikr-i bîkr-i şerîf den **Maḥzenü’l-Esrār**’e mu‘ādil **Tuḥfetü’l-Uşşāk** nām bir kitāb-ı nādirü’l-mümāsıl ve ḥasb-i hāl-i erbāb-ı dil dağı vüçüd buldı. Bu ebyāt-ı şîrîn-şemāyıl münācāt-ı ķāzıyü’l-ḥācātdur bu evrāķda şebt olundı (Solmaz, 2005: 185).

Sābıķū’z-zikrūñ fikr-i bîkri çokdur ta‘rîf ü tavşîfe ihtiyācı yokdur (Solmaz, 2005: 186).

Hulûşî: Fikr-i bîkrlerinden zühûr bulan eş‘ârı ihâm-ı tām ile tamām ‘ayâr ve elmâs-ı tefekkürle süfte olan gevherleri ser-rîşte-i hayâl-i muntazam olup suheni zer-i hâliş gibi şâf ü pâkdür (Solmaz, 2005:294).

1.7.4. Elfâz ve Edâ

Tezkirelerde şairler ve şiirleri değerlendirilirken “elfâz ve edâ” kelimeleri önemli bir yer tutar. Tezkire terminolojisi içinde “elfâz”, şairin kullandığı kelime ve söz unsurlarını, “edâ” ise bu unsurların eser içindeki kullanım kesafetini, şairin söze tasarruf kudretini ve en genel anlamda şairin kendine has anlatım üstünlüğü, tarzı ve hatta üslûbunu ifade etmekle vazifelidir. Eserin dokusunu teşkil eden sanat, mânâ, fikir ve hayâl unsurlarında olduğu gibi, “elfâz ve edâ”da da tanıtım için bazı hâl ve vasıf ifade eden sıfatlar kullanılır. Bunlar tezkirecinin her devirde bazı farklarla tekrarladıkları, genel takdir ve değerlilik hâli ifade eden sıfatlardır (Çapan, 2009: 435-448).

Tezkiremizde “edâ” için takdir ve beğenme ifadesi olarak “selîs, hoş, şîrîn, hûb, gamz, ferah-nâk, dil-efrûz, pâk, şîrîn, revân, belîğ, pakîze, nâzik, bülend” sıfatları kullanılmıştır. Bu sıfatların kullanıldığı şairlerimiz şunlardır:

Nişânî Beg: ...ve bu devrde lutf ü ‘ibârât ve hüsn-i isti‘arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manzûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek istiyen anlaruñ inşâ-yı faşâhat-güzârın ve nazm-ı dürrer-bârın müâlâ‘a kılsun. Elfâz-ı ğarîb ve elkâb-ı dil-firîb ü ma‘ânî-yi pâk ve edâ-yı süznâk nîce olur görsün (Solmaz, 2005: 113).

Celâl Efendi: Anuñ içün elfâz-ı nefîs ile meclis-ârâ ve kelimât-ı selîs ile şâhib-edâ lisân-ı ‘Arabî’de Hâssân-ı faşihü’l-beyân gibi sâhir ve zebân-ı Fârisî’de Hâce-i Selmân-ı ma‘ânî-perver gibi mâhir ve Türkî dilinde tab‘ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâşşa kâdir ve şi‘ri Nesimî gibi vâfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânînüñ ve ol tûti-i şekeristân-ı hōş -edânuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr ve ma‘ânî-i haş bulmada ve sūz ü güdâz ile mânend-i Hâssân ve vâdî-i nazmıda her zamân bir tarz-ı nev peydâ itmede dilîr (Solmaz, 2005: 121).

Netâyic-i tab‘ından münâzara tarîkıyla Sa‘d u Sa‘îd nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm ve bir manzum Şerh-i ‘Avâmil ki maḳbûl-i efâzıldur ve bir ‘arûz-ı ḳavâ‘id-güster ki

pesendide-i erbâb-ı hünerdür ve daği Hüsn-i Yûsuf nâm bir risâle taşnîf-i hûb ve te'lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengîn ü hoş şîrîn-edâsı derece-i tahrîr ü takrîrden müberrâ vü mu'arrâdur (Solmaz, 2005: 121).

Ahmed Efendi: ...hakķā budur ki vücūd-ı pāki ve ṭab'-ı derrāki ḳanūn-ı āl-i 'Oşmānīde bī-hemtā ve zihn-i mustakīmi ṭarīḳ-ı nazmda şāhib-edā (Solmaz, 2005: 128).

Meḥammed Çelebi: Ḥadd-ı zātında ṭab'-ı şafā-āyīni cānib-i nazma māyil ve zihn-i pāki edā-yı hûb ile pesendide-i şu'arā ve güzīde-i fuşahā olup 'ulemā-yı 'izām içre nazm-ı belāḡat-nizām ile şöhret-i tām bulmışdur (Solmaz, 2005: 136).

'Āli Efendi Ḥınnalı-zāde: ...ve eş'ār-ı Tāzī vü Fārisī ile meşhūr-ı 'Arab ü 'Acem ve güftār-ı Türkīsi ma' nā-yı rengîn ile ḡamzedā-yı dil-i pür-ḡamdur (Solmaz, 2005: 142).

Vuṣūlî Efendi (Mollā Çelebi): Kelimāt-ı rengîn ile şāhib-edā ve ebyāt-ı şîrīni çāşni-baḡş-ı 'uṣṣāḳ-ı şeydādur. Ḳaşāyid-i selīs-i dil-keşi nefīs ve ferah-resān-ı dil-i ḡamzedādur (Solmaz, 2005: 149).

Pîr Meḥammed Efendi: ...ve üç zebān ile ṭab'ı nazma şāmil ve her birinüñ edā-yı feraḡ-nākinde şu'arā-yı kāmil gibi ḳābil ve ol şā'ir-i nāzūk-mizācuñ eş'ār-ı güher-bārı çok aşıla ta'rīfe ihtiyāç yokdur (Solmaz, 2005: 158).

'Adlî Efendi : Ṭarīḳ-ı ḡazelde şāhib-ṭarz-ı nādir ve edā-yı selīs ile fikr-i bikre ḳādir (Solmaz, 2005: 173).

Ṭab'î Efendi: ...ve fūnūn-ı neşrde faşāḡat-küşā şemşîr-i ābdār-ı dürer-engîzi lisān-ı Fārisīde ḡamzedā hançer-i güftār-ı gurer-āmîzi zebān-ı Türkî'de a'lā ve nādir ḡālā şā'ir-i metin-i siḡr-sāz ve nāzım-ı güzīn-i yārān-ı mümtāzdur (Solmaz, 2005: 180).

'Ālî Efendi: Ol bâbda maḳbūl-i ehāli-i müşkil-küşā ve güzīde-i mevāli-i faşīḡü'l-edā olmuşlar (Solmaz, 2005: 184).

Keşfi Beg: ...ve müṭala'a-i kütüb-i Fûrs'e mûmāreset-i küllî ḳılup edāsına ḳādir ve şā'irān-ı 'Acem gibi nazmı selīs ü vāfir ve ṭarz-ı inşāda münşiyān-ı rûzgār içre faşīḡü'l-

kelām ve muḥāsibān-ı dīvān-ı sultānī arasında şāhib-erḳam ve kıırma yazı yazmağla defātir-i padişāhīde benāmdur (Solmaz, 2005: 192).

Mevlānā Ahmed Harīfī: ...ve mantıḳ u kelāmda şāhib-edā ve nikāt-ı hey’et ü hendesede bī-hemtā (Solmaz, 2005: 202).

Edāyī Çelebi: ...ve şī’r ü inşā fūnūnında bī-hemtā ve edā-yı pāk ile meclis-ārā (Solmaz, 2005: 208).

Ahmed Çelebi: ...ve Türkī eş’ār dimede edā-yı nāzūk ile bī-hemtā ve terennümāt-ı ḥōş -edā ile bülbul-i nağme-serā ve naḳş u şavt bağlamada bī-naẓīr ve cümle-i güftārı dil-peẓīrdür (Solmaz, 2005: 214).

Ümīdī: Rūz u şeb ṭab’-ı pāki taḥşīl semtine sālīk ve ma’rifet-i cüz’ide küllīye mālīk elfāz-ı laṭīf ile şīrīn edāya ḳādir ve fīkr-i ṭarab-fezā ile rengīn ma’nā bulmada māhir ve keli- māt-ı ābdārı sūznāk ve ḡıll ü ḡışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Ehlī: Kelimāt-ı ḥūb-edāsından ve ebyāt-ı rūḥ-efzāsından bir ḳaç maṭla’-ı pūr-sūz mānend-i mihr-i dil-efrūz zūhūra gelüp meşṭūr olundu (Solmaz, 2005: 217).

Beyānī: Muşāḥabet-i cān-fezāyla mānend-i ṭūṭī-i ḥōş -edā ve serv-i sehī gibi engüşt-nümādur ve inşā ve eş’ārı rūḥ-baḥş ve ma’ānī-yi dil-küşāsı ziyāde şāfī gibi bī-ḡışş. Elsīne-i şelāse ebyāt-ı ṭarab-fezāsı ḡamzedā olduḡı gibi hüveydā vü muşaffādur (Solmaz, 2005: 231).

Bedrī Çelebī: Āsmān-ı ma’rifete bedr-i münīr ve gerdūn-ı fazīlete ḥurşīd-i bī-naẓīr fūnūn-ı ma’ārifle maḳbūl-i ṭabāyi’-i ehl-i ‘irfān ve edā-yı selīs ile muşāḥabeti nefīs ü ruḥ-baḥş-ı yārāndur (Solmaz, 2005: 232).

Başīrī: Ḥadd-ı nefsinde ser-defter-i zurefā-yı ‘ālem ve ḥüsn-i edā ile pesendīde-i ümem müṭāyebe-i laṭīfle maḳbūl-i ‘Arab ü ‘Acem ḥōş -ṭab’ u ḥūb-şoḥbet ve muşāḥabet-i pāki meclis-ārā (Solmaz, 2005: 233).

Bidârî: Dergüzîn'den Rûm'a gelüp zurefâyla ihtilâf idüp güftâr-ı Türki'ye meyl kılup bir miqdâr edâsına irtibât virüp fenn-i şî'ri tamâm tahşîl ü tekmîl itmiş (Solmaz, 2005: 237).

Zebân-ı Fârisî'de eş'âr-ı süznâke sâlik ve güftâr-ı Türki'de edâ-yı pâke mâlik sene şemân ve sittîn ve tis' â mi'ede ecel peyki aña dest-res buldı (Solmaz, 2005: 237).

Belîğî: Eşnâf-ı şî're kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ'ir ve eş'âr-ı belâğat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hōş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Bâkî-i Selânîkî: El-ḥaḳ bî-nevâlîḳda ser-defter-i nüdemâ-yı 'âlem ve bî-hayâlîḳda edâ-yı muzḫîḳ ile pesendide-i 'Arab ü 'Acem ve kelimât-ı laṭîf ile hōş -şoḥbet ü meclis-ârâ (Solmaz, 2005: 239).

Tâbî-i Büzürg: Terennümât-ı hōş-edâyla bülbül-i mevzûn ve nağamât-ı dilkeş ile ğamzedâ-yı dil-i maḥzûndur (Solmaz, 2005: 242).

Şânî Beg: Cân Memî demekle meşhûr ve ḥüsn-i edâ ile maḳbûl-i ṭabâyi'-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 245).

Zîrâ şu'arâ içre şâhib-ṭarḫ ve beyne'n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş'ârı selîs-edâ ile şâf ü pâk ve güftârı nefîs-ma'nâ ile feraḫ-fezâ ve dâfî'-i ğamnâk olduğıçün aña şu'arâ nazîre dirler ve kendü daḫî zurefânuñ ekşer-ebyâtına nazîre-i dil-peḫîr dimede bî-nazîr geḫer ve ṭarîḳ-ı hezde ğâyetle bî-mişl ü bî-mânend idi (Solmaz, 2005: 246).

Câmî Çelebi: ...ve ṭūṭî-i zihni şekeristân-ı suḫende edâ-yı pâk ile bî-bâk-i rûzgâr ve zât-ı ferḫûnde şîfâtı ma'ârif-i cüz'î vü küllî ile pirâste ve ârâstedür (Solmaz, 2005: 254).

Ḥayretî: Bu maṭla'-ı ğarrâ daḫî ol şâ'ir-i bülend-edânuñdur.

Beñzetmiş uzun kâmet-i dil-cûsına yârûñ

Başında ḳavaḳ yili eser daḫî ḫenâruñ (Solmaz, 2005: 266)

Hıfzî: ... şanāyi‘-i şî‘rden habîr ve zebân-ı Fârisî ve Nevâyî bilmede bî-naẓîr ve hadd-ı zâtında ol tûṭî-i şeker-ḡā-yı ḡoş –edâ hıfz ile ḡâfız-ı kelâm-ı Ḥudâ’dur (Solmaz, 2005: 272).

Ḥayâlî Beg: El-ḡaḡ elfâz-ı nefîs-i pâk ile Rûm’uñ Ḥâfız-ı Şîrâz’ı ve edâ-yı selîs-i bülend ile şu‘arânuñ ser-fîrâzı ve diḡḡat-i ḡayâlde taḡayyülât-ı kemâl ile mevşûf ve şanāyi‘-i şî‘rde şu‘arâ-yı ‘Acem gibi rengîn-maḡâl ile ma‘rûfdur (Solmaz, 2005: 278).

Ḥâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç sūz-nâk ve ḡamzedâ-yı dil-i ḡam-nâk maṭla‘-ı pâk ḡül gibi neşv ü nemâ bulup ḡülbîn-i ḡalemden mânend-i dürr-i nâ-süfte kilik-i müşḡîn-raḡamla rişte-i naẓma geçdi ma‘lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merḡûm olundu (Solmaz, 2005: 284).

Ḥüsrevî Çelebi: Zîhn-i pâki şafâ-yı dil-peẓîr ile ârâste ve ṭab‘-ı şâfî edâ-yı bî-naẓîr ile pîrâstedür ve ḡüftâr-ı şîrîn dimede tûṭî-i şeker-şiken ve eş‘âr-ı rengîn bulmada ḡüsrev-i mülk-i suḡendür (Solmaz, 2005: 287).

Ḥalîfe: Nevbet bir neḡḡâreci dil-berine degdükde üç beyt edâ-yı bülend ile derc idüp âvâzesi tâk-ı ‘âleme velvele ve nûh revâḡ-ı âsmâne ḡulgule şalmışdur (Solmaz, 2005: 287).

Dânişî Efendi: Eş‘âr-ı sūznâki ḡûb ve ḡüftâr-ı âbdâr-ı pâki merḡûb ve pesendîde-i zuraḡâ-yı ‘âlem ve ḡamzedâ-yı dil-i pür-ḡam idi (Solmaz, 2005: 299).

Zîhnî: ...ve bu devrde sazlardan kemañçeye mûmâreset kılup pesend-i büzürg ü küçek ve maḡbûl-i ṭabāyi‘-i sūznâk-ı ‘uşşâḡ ve pişrev-i merdûm-i Hicâz u ‘İraḡ olmaḡın her kıldan çalar sâzende kısmından naḡâmât-ı dil-keş ile ḡamzedâ-yıdil-i ḡamḡîn ve feraḡ-baḡş-ı ḡalb-i ḡazîn ve üslûb-ı eş‘ârda ṭab‘ı ma‘nâ-yı laṭîfe ḡâdir ve ṭarz-ı inşâda zîhni kelimât-ı selîs ile münşi-i sâḡirdür ve hemîşe ḡülşen-i ‘âlemde bûlbûl-i hezâr-destân gibi zebân-âver ü ‘âşîḡ-pîşe ve ḡûb-endîşe olduḡına eş‘âr-ı sūznâki delîl ve şâhid-i ma‘nâ-yı bikri zîver-i ḡâş ile ziyâde suḡeni cemîldür ḡaḡḡâ ki muşâḡabet-i ṭarab-engîzle meclis-ârâ ve nikât-ı leṭâyîf-âmîzle şâḡib-edâ kimesnedür (Solmaz, 2005: 308).

Şıdkî-i Diger: Ṭab‘-ı şâfî şıdk u şafâ ile ârâste ve zîhn-i pâki edâ-yı dil-küşâ ile pîrâste ‘arşa-i nazmuñ ḡüsrev-i çâbûk-süvârı ve vâdî-i ma‘rifetüñ emîr-i nâmdârı ṭarz-ı inşâ ile

şî'r-i revânî tuğra-nüvis-i Hâkânî ya'nî Hazret-i Nişânî Beg'den görmüştür (Solmaz, 2005: 387).

Şâdık: Şadâkat-ı tab'ı nazmda kem degül gâyetle edâsı hûb ve ma'nâsı mergûbdur (Solmaz, 2005: 393).

'İydî: Edâsı selîs ü pür-meşel ve ma'nâsı nefîs ü bî-bedel ü muhayyel vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 450).

Mevlânâ Kâtib: Eş'âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı gamzedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 498).

Medhî Çelebi: Her vechile şâ'ir-i pâkize-edâ olduğına kimsenüñ aşla sözi yok zîrâ ki gâzel-i bî-bedeli bî-hadd ü çok cümlesinden bir iki ma'tla' u beyt şebt olundı (Solmaz, 2005: 547).

Medhî-i İstanbûlî: Hadd-ı zâtında rûz u şeb şoḥbet-i erbâb-ı 'irfâne cân u gönülden tâlib ve muşâḥabet-i şîrîn edâsı rengîn olmağın şî'rine gâlib idi (Solmaz, 2005: 548).

Nev'î Çelebi: El-hak gâyetde hōş-şoḥbet ve nihâyetde pâkize-tıynet ve kelimât-ı muḥakḳıḳânesi ḥayât-baḥş-ı ehl-i tecrîd ve edâ-yı rindânesinden kemâl-i mertebede müsemma' olan erbâb-ı hüner müstefîd olması muḳarrerdür (Solmaz, 2005: 549).

Nâdirî: ...muşâḥabeti pâk ve kelimât-ı feraḥ-baḥş u feraḥnâk ve tarz-ı kışşada mânend-i la'lin-ḳabâ şâḥib-edâdur (Solmaz, 2005: 557).

Nihânî: ...gülbin-i gülistân-ı ma'ânî ve şekeristân-ı edânuñ tûṭî-i şîrîn-zebânı (Solmaz, 2005: 560)

Nâzûkî: Hadd-ı zâtında bu deyr-i kuhen içre da'imâ muşâḥabeti nâzûk-edâ ile şafâ-baḥş ve kelimât-ı mestânesi bâde-i nâb gibi bî-ğışş ü dilkeş düşmüşdür (Solmaz, 2005: 565).

Vâlihî-i Üskübî : ...ve ser-â-ser gâzeliyyâtı pür-meşel ü hōş -âyende ve hûb ü rengîn ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna' ve mergûb ü şîrîn ve ma'lûmât-ı bî-naẓîr ile şâ'ir-i

metin hemîşe tab‘-ı şerîfî edâ semtine sâlik ve ol vâdide hayli nâzûk elfâzla ma‘ânî-i haşşa mâlik (Solmaz, 2005: 567).

Vişâlî Çelebi: ...ağsâm-ı nazma mâyil ve tarz-ı kaşide vü gazelde pesend-i ehl-i dil olmağın zebân-ı Fursün çurub-ı emşâl zabtına cidd ü cehd kılpup giregin gibi edâsına kâdir geçinür (Solmaz, 2005: 578).

Vâlî: Edâ-yı pâk ile hayât-bağış-ı ‘uşşâk ve râhat-resân-ı gamz-hâ-yı firâk zuraî-yı cihân ve hemîşe şu‘arâ-yızamân ile ‘ahd-i vişâk üzre olup mezkûrlarun tâtatlerin tât itmeden hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 581).

Hüdâyî Çelebi: ...ağsâm-ı şi‘rûn fûnûnından behrever ‘ale’l-huşuş tarz-ı gazelde fuşahâ-yı ‘Acem gibi edâ-yı bülend ile dil-pesend ve kaşide vü müseddesi rengin ü selis ve murabba‘ u tahmîsi lezîz ü nefis tarîkında mübdi‘ ve tarzında muhteri’dür (Solmaz, 2005: 583).

Hâtîf: Tab‘-ı nâzûki elsin-e-i şelâsede nazm-ı dil-küşaya kâdir ve her birinün edâsına şâ‘ir-i sâhîr ‘ilm-i edvârda mâhir ve leâyif-i ferağ-fezâsı vâfirdür (Solmaz, 2005: 586).

Yahyâ: ...tarz-ı meşnevîde şâ‘ir-i muhteri‘ ve sâhîr-i mübdi‘ olduğu gün gibi ‘ayân u rûşen ve edâ-yı hoş -âyende ve güftâr-ı pesendide ile fuşahâ-yı müteakaddimîn ve şu‘arâ-yı müteahhîrîn gibi şâhib-hamsedür (Solmaz, 2005: 593).

Başarısı bakımından edâsı başka şairlere benzetilerek övülmüş şairlerimiz yine bu başlıkta da yerini almıştır. Adı geçen şairler kadar başarı göstermiş olma yönünden Emrî Çelebi Hasan-ı Dehlevî’nin, Emânî Revânî’nin, Hâletî Efendî Hayâlî Beg’in, Hükmî ‘Amrî’nin kullandığı edâyâ malik görülmüş, onlar kadar başarılı sayılmışlardır.

Emrî Çelebi: ...ve mazmûn-ı belâgat-meşhûn ile Dervîş-i Dehkî ve hüsn-i edâ-yı dilefrûz ile Hasan-ı Dehlevî ve ma‘nâ-yı dağık-ı pür-süz ile Rûm’uñ Hüsrevî-i Kendî (Solmaz, 2005: 194).

Emânî: El-hâk süz ü güdâz ile tevâmân-ı Fiğânî ve edâ-yı revân ile hem-zebân-ı Revânî geçinür (Solmaz, 2005: 216).

Hâletî Efendi: Kemâl ü faẓl ile maḳbûl-i merdüm-i zamân ve fenn-i şî'r ańlamada müsellem-i ehl-i cihân ve Ḥayālî Beg'üń edâsına mâyl ve muḥibb-i ehl-i dil ve maẓmûn-ı Emrî'ye ḳâyıl olmağın her yirde emîr-i kelâm ve pesend-i ḥâş u 'âm olmuşdur (Solmaz, 2005: 259).

Hükmî: Rûz u şeb kesb-i 'ulûm için ḥıdmet-i erbâb-ı kemâl idüp aḳrân içre ma'ârif-i cüz'î ve küllîde bî-mişâl ve envâ'-ı ḥuṭûṭa mâlik ve ḳalem-i müşgîn sevâdından taḥrîr olan erḳâm-ı rengîni dil-peẓîr ve tecnîs ü taḥayyülde peyrev-i Emrî ve edâ-yı pâk ile hem-zebân-ı 'Amrî olmağâ sâlikdür (Solmaz, 2005: 274).

Tezkirede şairlerin edâsı için olumlu nitelemeler çokça yer alır. Edâsıyla olumsuz nitelemeye maruz kalan tek şairimiz Şemsî-i Dîvâne'dir. Edâsı “bî-manâ” olarak vassfedilmiştir.

Şemsî-i Dîvâne: Fârisî gâzelleri bî-ḥadd ü bî-ma'nâ edâları lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 375).

Tüm bu verileri topladığımızda edâ ile ilgili ulaştığımız sonuç temelde şairin kendine haslığı ve orijinallığıdır. Edâ, kelime ve söz unsurlarının şairin eseri içinde kullanım yoğunluğunu, söze hükmedişini, hâkimiyetini ve başarısını, kendine has üslubunu ifade ettiği için her şair için özeldir. Edâ bir nevi eldeki malzemelerle neyi nasıl ortaya koyduğundur. Yani sunuştur diyebiliriz. Bu da doğal olarak şairin başarısıyla doğru orantılıdır.

Tezkiremizde “elfâz” için ise takdir ve beğenme ifadesi olarak “nefis, ruh-efzâ, lâmi”, belîğ, lâtif, mühmele, revan-bahş, güher-nisâr, dil-pesend, dil-küşâ, pâk, dil-firîb, bî-nazîr, dilkeş, reng â reng, gûn â gûn” sıfatları kullanılmıştır. Bu sıfatların kullanıldığı şairlerimiz şunlardır:

Celâl Efendi: Anuñ için elfâz-ı nefis ile meclis-ârâ ve kelimât-ı selîs ile şâḥib-edâ lisân-ı 'Arabî'de Ḥassân-ı faşihü'l-beyân gibi şâḥir ve zebân-ı Fârisî'de Ḥâce-i Selmân-ı ma'anî-perver gibi mâhir ve Türkî dilinde ṭab'ı Nevâyî gibi maẓmûn-ı ḥâşşa ḳâdir ve şî'ri Nesimî gibi vâfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Netāyic-i ṭab‘ından münāzara tarīkıyla Sa‘d u Sa‘id nām bir kitāb-ı sürūr-encām ve bir manzum Şerḥ-i ‘Avāmil ki maḳbūl-i efāzıldur ve bir ‘arūz-ı ḳavā‘id-güster ki pesendide-i erbāb-ı hünerdür ve daḫi Ḥüsn-i Yūsuf nām bir risāle taşnīf-i ḥüb ve te‘lif-i merḡūbdur ki elfāz-ı rūḥ-efzāsı rengīn ü ḥōş şīrīn-edāsı derece-i taḥrīr ü taḳrīrden müberrā vü mu‘arrādur (Solmaz, 2005: 121).

Fevrî Efendi: Kütüb-i mütedāvilenuñ her birinde müṭāla‘a-i ferḥunde-āşarı ‘allāme-i rūzgārī-i lillah dürr-i ḳāyil dimege zebānın ḳāyil itmiş ve mażmūn-ı nezāket-meşhūnı ‘ale’l-fevr elfāz-ı gūn-ā-gūn ile rişte-i nazma çeküp şarrafān-ı bāzār-ı ma‘rifet ve kūşe-nişīnān-ı çārsū-yı maḥabbete ‘arz eyler (Solmaz, 2005: 151).

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-ḥuşuş tarz-ı ḡazelde mānend-i Hilālī elfāzı lāmi‘ ve ḍarb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı ḳātī ve üslūb-ı ḳaşīdede tarz-ı Ümīdī selīs ü hem-vār ve ma‘ānī-i ḥaşı bī-şümār (Solmaz, 2005: 160).

Âfitâbî: Sābıkan mezkūr Ḳurd nām bir kemān-ebrū cevāne ya‘nī bir āşūb-ı dil ü cāne ‘āşıḳ-ı nā-tüvān olup zarāfet-āmīz bir maṭla‘-ı pūr-sürūr elfāz-ı belīḡ ile meştūr ol dilber-i perestīze ‘anber-rīz-i ḳalemle raḳam ḳılmış şebt olundı (Solmaz, 2005: 213).

Ümīdî: Rūz u şeb ṭab‘-ı pāki taḥşīl semtine sālīk ve ma‘rifet-i cüz’ide küllīye mālīk elfāz-ı laṭīf ile şīrīn edāya ḳādir ve fīkr-i ṭarab-fezā ile rengīn ma‘nā bulmada māhir ve keli- māt-ı ābdārı sūznāk ve ḡıll ü ḡışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Ḥayretî: Rind-i lāubālī ve pāk-meşreb ve peyrev-i ehl-i mezḥeb ve dervīş-şīfāt ve nīkū-hilḳat ṭab‘-ı nāzūki fūnūn-ı ma‘rifetle müretteb her vechile eşnāf-ı şī‘re ḳādir ve ‘ilm-i taşavvufuñ ıştılāḥātında māhir elfāz-ı revān-baḥşla mānend-i ḥāfız-ı ḥōş –nevā (Solmaz, 2005: 265).

Ḥaşırî: Cümle elfāz-ı güher-nişārlarından bir iki beyt-i pūr-nikāt bu cem‘iyyet-i zurefāya şebt olunması münāsib görüldi (Solmaz, 2005: 271).

Ḥayālî Beg: El-ḥaḳ elfāz-ı nefīs-i pāk ile Rūm’uñ Ḥāfız-ı Şirāz’ı ve edā-yı selīs-i bülend ile şu‘arānuñ ser-firāzı ve diḳḳat-i ḥayālde taḥayyülāt-ı kemāl ile mevşūf ve şānāyī‘-i şī‘rde şu‘arā-yı ‘Acem gibi rengīn-maḳāl ile ma‘rūfdur (Solmaz, 2005: 278).

Şabâyi: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selīs ve elfāz-ı dil-pesendi nazmda nefīs ve Nevāyī vü Fūrs bilmede bī-hemtā ve edā-yı nāzūk ile meclis-ārā olup üslūb-ı huṭuṭdan behremend ve ma‘ārifle hūşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

‘Alâyi: ...ve eş‘ār-ı dil-küşāları üç dilde lā-yu‘addur ve tarz-ı inşāda elfāz-ı dil-küşāları dil-peżīr ve fenn-i mu‘ammā ve ‘arūzda resāil-i kavāid-perverleri bī-nazīr ve şanāyi‘-i şi‘riyyede hünerverler içre dilīr (Solmaz, 2005: 415).

‘Izārî Çelebi: ...zebān-ı Fārisī’nün mümāreset ile ḍurūb-ı emşālî zabtına kādir ve ebkār-ı ma‘ānī teşhīrinde merd-i şā‘ir-i sāhīr ve mażmūn-ı nāzūk ile edā-yı dil-küşāya sālīk ve elfāz- pāk ile güftār-ı rūḥ-efzāya mālīkdür (Solmaz, 2005: 422).

‘Ulvî-i İstanbūlî: Derzi oğlı dimekle meşhūr tab‘-ı şūḥı nezāketle efvāhda mezḳūr ḥaḳḳā budur ki ḍurūb-ı emşāl bulmada peyrev-i Necātī ve mażmūn-ı belāğat-nümūn ile mānend-i Zātī ve edā-yı nāzūk ile mişāl-i Ḥayālī ve selāset-i elfāz ile reşk-i Hilālī geçinürse yiridür (Solmaz, 2005: 429).

‘Izārî: Bu ğazel-i ābdār-ı dürer-bār elfāz-ı pāk-i hemvār ile ol şeker-güftāruñdur. *Ġazel:*

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şīrīn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luṭf ile eyler ḥaber elfāz

Vaşf-ı der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzūm ola söz anda olur mu‘teber elfāz

Söz geçmedi la‘l-i lebūñe yok yire ḥayfā
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfāz

Şīrin-lebūñ vaşfı durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şi‘r-i ‘Izārī şeker elfāz (Solmaz, 2005: 442)

Ġarībî: Ṭab‘-ı pākî ma‘ānî-i ġarīb bulmada tîz ve eş‘ār-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engîz ve ṭabī‘at-ı şî‘riyyesi bir ḥadde dürr-i pür-zîverdür ki ekşer-i ebyâtı şu‘arâ mâbeyninde maḳbûl ve eyûlûkle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

Mevlânâ Fuzûlî (‘*aleyhir rahme*’)-i **Baġdâdî:** ...ḥaḳḳâ budur ki kendü ṭarzında muḥterî‘ ve ṭarîḳ-ı ma‘ānîde mübtedî‘ ve şâhid-i fikri elfāz-ı pāk ile müzeyyen ve gün gibi câme-i zerrîn-i ma‘nâ ile a‘yân içre mübeyyen (Solmaz, 2005: 460).

Figânî: Ṭarz-ı ġazelde bî-naẓîr elfāza ḳâdir ve üslûb-ı ḳaşîdede ġāyetle şâ‘ir-i mâhir (Solmaz, 2005: 466).

Lem‘î: Bi‘t-tamām bilâ-ḳuşûr kitâb-ı pür-sürûr ki nām-ı şerîfî Leṭâyif-nâme’dür elfāzınuñ neşât-ı feraḥ-efzâsından dil-i ġamġîn ve kelimât-ı rûḥ-baḥşınuñ inbisât-ı dil-küşâsından dil-i ġam-beste âzâd ve inşâ-yı müsecca‘ından mülk-i ḥarâb ḥâtır-âbâd olması muḳarrer ve müṭâla‘ası pesendîde-i ehl-i hüner ve meşhûr-ı merdüm-i baḥr ü berddür (Solmaz, 2005: 504).

Mecdî: Zümre-i mülâzimînden ṭab‘-ı güher-çîni sarraf-ı dürrer-i ma‘ānî ve elfāz-ı dil-keşinüñ beyânı ḥayât-baḥş-ı mânend-i rûḥ-ı şâni şafâ-yı ḥâtır-ı ‘âtırî zekâ-yı zîhn ile mevşûf (Solmaz, 2005: 509).

...ve ḳaşâyidde şu‘arâ-yı faşîḥü’l-keḷâm içre ṭâḳ ve ṭarz-ı ġazelde büleġâ-yı belâġat-nizâm mâbeyninde ma‘ānî-i ḥâş ile yegâne-i âfâḳ ol tûṭî-i şekeristân-ı ḥoş -edānuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edānuñ ebyât-ı feraḥ-fezâsı ġāyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfāz-ı reng-â-reng ile rengîn ü selîs ve taḥayyülât ile muḥayyel ü pür-meşel vâḳı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Muḥtârî: ...ve vādî-i naẓma tâze heves ve eş‘ār-ı dil-pesendi pesendîde-i herkes hemîşe şî‘r ile hemdem ü maḥrem olmaġla maẓmûnı kendü gibi dilkeş ve elfāz-ı pākî bî-ġışdur ve kendü semtinde sözleri ḥaylî ḥayâl ile muḥtâr u muḥayyel (Solmaz, 2005: 532).

Mübînî: Sözleri elfāz-ı pāk ve ma‘ānî-i şâf ile müzeyyen ve zırafâ mâbeyninde mübeyyen cümle-i ebyâtından bu bir nice maṭla‘-ı rindâne ḳalem-i dü-zebâne gelüp taḥrîr ü tesvîd olundu (Solmaz, 2005: 542).

Bu olumlu vasıfların yanında Tâbî-i Kûçek ve ‘Aṭâ’nın elfâzı “mühmele (boş söz)” olarak nitelendirilmiştir.

Tâbî-i Kûçek: Anlar daḥi anı aña göre elfâz-ı mühmele ile medḥ itmeden berî degüller (Solmaz, 2005: 241).

‘Aṭâ : Mezḳûruñ ṭarîḳ-ı hicvde ma‘ânî-yi rekîk ile muḳaṭṭa‘âı çokdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvîd olmadı lâkin cümlesinden bu kıṭ‘a ki çendân elfâz-ı mühmelesi yok ḳaḥve fîncânı ḥuṣûşunda Kûçük Tâbi vaşfında dimişdür şebt olundı (Solmaz, 2005: 444).

Elfâz ile ilgili topladığımız bu verilerden hareketle elfâz, şairlerin şiirlerinde kullandıkları söz hazinesi ve kelime unsuru üzerinde durur. Reng â reng, gûn â gûn gibi sıfatlarla sanatlı ve çeşitli olmasını vurgularken, pâk, pâkîze gibi sıfatlarla sade olmasını vurgular. Yine tıpkı edâ unsurunda olduğu gibi şairin yetenek, beceri, söz hâkimiyetinin birer ifadesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRE DAİR BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

ÂB-DÂR: Beyitlerde, tezkirecilerin şiir tenkidinde veya örneğe geçiş cümlelerinde kullandıkları “âb-dâr” sözcüğü Farsça bir terkiptir ve “âb” (su) kelimesi ile “dâştên” (sahip olmak) fiilinin geniş zaman kökünün bir araya getirilmesiyle yapılmıştır (Açıkgöz, 2000: 149) .

“Âb” kelimesi Farsçada su anlamının yanı sıra “letâfet, güzellik, revnâk, cilâ, kadir, kıymet, keskinlik, itibar” gibi anlamlar da taşıdığından “âb-dâr” tabiri; taptâze, parlak, manidar, akıcı, keskin söz ve şiirleri vasıflandırmak için kullanılmıştır (Şentürk, 2016: 26–27) .

Doğal ve rahat söyleyiş tarzı, şiirin akıcılığı, akıcılığı sağlayan ses tekrarları (aliterasyonlar, asonanslar, redifler), orijinal söylemler bir şiiri “âb-dâr” olarak nitelememizi sağlayan dil unsurlarıdır.

Gülşen-i Şu’arâ’yı incelediğimizde Ahdî’nin “âb-dâr” sözcüğünü şairler için yetmiş altı farklı yerde kullanmış olduğunu görüyoruz. Ahdî bunu yaparken iki farklı yol izlemiştir. Kimi şairlerin şiirlerinden örnekler vermeden doğrudan “âb-dâr” olarak vasıflandırmış, kimi şairlerin ise eserlerinden “âb-dâr” olarak nitelendirdiği örnekleri sunmuştur.

Pîrî Paşa, Tab’î Efendi, ‘Âlî Efendi, Ümîdî, Hâlî Beg, Hayâlî Beg, Dânişî Efendi, Zâtî, Semâ’î, Şerhî, Şafâyî Beg, ‘İlmî-i Bağdâdî, ‘Aâtâ, La’lî, Mecdî, Nigârî, Nihânî, Nazmî Beg, Hâtîfî’nin şiirleri örnek verilmeden “âb-dâr” olarak vasfedilmiştir. Vasıflandırma yapılırken “güftâr-ı âbdâr”, “kelimât-ı âbdâr”, “ğazel-i âbdâr”, “eş’âr-ı âbdâr”, “nazm-ı âbdâr” terkipleri kullanılmıştır.

1) Örnek Verilmeden Şiirleri “Âbdâr” Olarak Nitelendirilenler

Pîrî Paşa: Mezķûruñ tab‘-ı dürer-bârı tarz-ı eş‘ârda hûb ü mergûb maħlaş-ı pâki Riyâzî ve güftâr-ı âbdârından herkes müterâzî olmışdır (Solmaz, 2005: 108) .

Ümîdî: Rûz u şeb tab‘-ı pâki taħşîl semtine sâlik ve ma‘rifet-i cüz’ide küllîye mâlik elfâz-ı laţîf ile şîrîn edāya ķâdir ve fikr-i tarab-fezā ile rengîn ma‘nā bulmada mâhir ve kelimât-ı âbdârı sūznâk ve gıll ü ğışdan pâkdür (Solmaz, 2005: 214).

Hâlî Beg: Türkî ve Fârisî gâzel-i âbdârları ve sâir güher-bârı çokdur ve her birisinin eyûlîğinde kimsenün sözi yokdur (Solmaz, 2005: 266).

Hayâlî Beg: Zîrâ ki eş'âr-ı âbdârı ve nazm-ı dürer-bârı bî-hadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 278).

Dânişî Efendi: Eş'âr-ı süznâki hûb vegüftâr-ı âbdâr-ı pâki mergûb ve pesendide-i zûrafâ-yı 'âlem ve gamzedâ-yı dil-i pür-gâm idi (Solmaz, 2005: 299).

Zâtî: ...eş'âr-ı âbdârı teskîn-sâz-ı dil-i 'âşîkân-ı süznâk ve güftâr-ı âteş-bârı hârâret-bağş-ı füsürde-i dilân-ı gamnâkdür (Solmaz, 2005: 304).

Semâ'î: Tab'-ı şâfi-i sih'r-nümâsı şelâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pâk edâsı fetânetle ma'rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şerhî: Üslûb-ı muhâsebede hünerver ve aḥkâmda kitâbet-i şâhib-erḳâm ve siyâḳati dil-peẓîr ve aḳrânına ḡâlib ü bî-naẓîr ve tarz-ı eş'ârda tab'ı ḡâyetde tâlib ü râḡîb rûz u şeb tetebbu'-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu'arâ ile yâr u muşâḥîb ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i gâzelde zebân-ı dürer-bârı câri vü ḳâyıldür (Solmaz, 2005: 369).

Şafâyî Beg: Tab'-ı şafâ-âyîni kemâl-i mertebede şafvet ile mevşûf ve envâ'-ı ma'ârifle ma'rûf zebân-ı Fûrs'ün fûnûnun bilmede hûb ve tabi'at-ı şî'riyyesi mergûb ve nazmı lû'lü-i âbdâr gibi tamâm a'yâr idüḡi ma'lûm-ı nûkte-dânân-ı rûzgârdur (Solmaz, 2005: 384).

'İlmî-i Bağdâdî: ...elsîne-i şelâşede eş'âr-ı dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâḥâbet-i dil-küşâsı feraḡ-fezâ-yı dil-i germ-i merdûm-i aḡrârdur (Solmaz, 2005: 425).

'Aṭâ: Evzâ' u eṭvâr-ı 'acîbe ile zûrafâ içre maḳbûl ve üslûb-ı hicv ü hezlde bir tarîḳla hezzâl ü heccâv idi ki fi'l-meşel beyâzî vü mübrem siyâh-güftâr-ı muẓḥik-i âbdâr ile şüst ü şû ve her vâdî-i cüst ü cû idüp ve ebyât-ı terzîḳ dimede aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aḡardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

Mecdî: Naẓm-ı dürer-bārın ve güftâr-ı âbdârın okıyup vird-i zebân ve ḥasb-i ḥâl-i dil-i sūzân idinmişdür (Solmaz, 2005: 510).

Nigârî: Defa‘ât ile ‘azîm ğazâlarda ceng-i azmâ ve altun fener ile ḳapūdân-ı deryâ ve ‘ilm-i deryâdan geregi gibi ḥabîr ü dānâ ve cezâyir-i buhûra âşinâ olduğı ecilden Dürer-i Deryâ nām bir kitâb-ı ğarrâ-yı sürûr-encām naẓm-ı âbdâr ile naḳş u nigâr itmiş ki seyrinden dîde-i remed-dîdeye ve dil-i ğam-dîdeye sürûr irmesi muḳarrer ve meşhûr-ı baḥr ü berr olmuşdur (Solmaz, 2005: 554-555).

Nihânî: ...ve naẓm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı‘Ubeydî Çelebi himmetiyle selîs ü hemvâr ve bî-ḥadd ü bî-şümâr olmağın vird-i zebân-ı ‘âşıkân-ı zâr ve zıkr-i gül-‘ıẓârân-ı rûzgâr olmuşdur (Solmaz, 2005: 560).

Naẓmî Beg: El-ḥaḳ ol pîr-i deryâ-dil envâ‘-ı naẓma mâyil ve ğazeliyyât-ı âbdârı ḥasb-i ḥâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ‘adet dîvân raḳam itmişdür ve ḳaşâyid ü tevâriḥi bî-ḥadd ü bî-şümâr ve her birinüñ vüçüdı mânend-i ‘adem zîrâ ki şütür-kürbe vâḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 562).

Hâtîfî: ...ve naẓm-ı dürer-bârı ma‘ânî-i laṭîf ile ârâste ve eş‘âr-ı âbdârı maẓmûn-ı ḥâş ile pîrâste ve ol tûṭî-i şîrîn-maḳâlûñ ve ‘andelîb-i ferḥunde-me‘âlûñ egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

2) Örnek Verilerek “Âbdâr” Olarak Nitelendirilenler

...ve daḥi mezkûr şâh-zâde-i rûzgârûñ âsitânına be-resm-i tuḥfe alup gitmege eş‘âr-ı âbdârdan ğayrı bir nesne pây-dâr ve pesendîde-i ‘âşıkân-ı ḥâk-sâr ve maḳbûl-i ehl-i rûzgâr degüldür. Der ta‘rîf-i suḥen ez güftâr-ı Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî Raḥmetullah

Dürr-i deryâçe-i ‘irfân suḥenest

Gevher-i maḥzen-i insân suḥenest⁸¹

⁸¹ -İrfân gölünün incisi sözdür, insan mahzeninin mücevheri sözdür.

Ez suhen geşt müzeyyen ‘âlem
Ez suhen geşt mükerrerrem âdem⁸²

Ez suhen yâft ehâdîş revâc
Suhen âverd Nebî ez Mi‘rac⁸³

Mūsâ ez feyz-i Hudâvend-i kerîm
Ez suhen geşt müsemmâ be-Kelîm⁸⁴

Fuṣaḥâ râ zi suhen pâye bülend
Büleğâ râ zi suhen sāye bülend⁸⁵ (Solmaz, 2005: 90)

Burada farklı bir kullanım güdülmüştür. Ahdî’ye göre bir padişaha sunulabilecek en güzel hediye âbdâr şiiirdir. Buradan âbdâr şiiire verilen kıymeti ve değeri anlıyoruz.

Nişânî Beg: Bu ğazel-i Fârisî daḡi anlaruñ eş‘âr-ı âbdârındandır şebt olundu. Ğazel:

Devr-i gül şod sâķīyâ cām-ı şarâb-ı nâb dih
Cân şeved maḡmûr be-nümâ ‘ârız u râ âb dih⁸⁶

Ger be-pursem ey ṭabīb ez la‘l-i nâbet yek devâ
În dil-i bīmâr râ ez şerbet-i cüllâb dih⁸⁷

Yâ Rab ân mihr-i dil-firûzem merâ baḡşed vişâl
Âteş-i mihreş be-sûy-i ‘âşīkân hem tâb dih⁸⁸

Çeşm-i mesteş her zamân dil râ ḡarâbî mî dehed
Yek demî âsûde bâşem ez cefâyeş ḡâb dih⁸⁹

⁸² -Âlem sözle süslendi, âdem (insan) sözle üstün oldu.

⁸³ -Sözden dolayı hadisler revaç buldu. Nebi, miraçtan söz getirdi.

⁸⁴ -Musa, kerim olan Allah'ın feyziyle, sözden dolayı Kelîm adını aldı.

⁸⁵ -Fasihlerin makamı sözden dolayı yüksektir. Belagat sahiplerinin gölgesi sözden dolayı uzundur.

⁸⁶ -Ey saki gül devri geldi, saf şarap kadehini ver, can mahmur olsun, göster yanağını, ona su ver.

⁸⁷ -Eğer güzel dudağından bir deva sorarsam ey tabib, bu hasta gönle gül şerbetinden ver.

⁸⁸ -Ya Rabbi o gönül aydınlatan sevgin bana kavuşma bağışlasın; onun aşkının ateşi âşıklara doğru da ışık tutsun.

Ân kemân ebrû girifte ez Nişânî şabr u cân

Der harîm-i hüsn-i hûbân gûşe-i mihrâb dih⁹⁰ (Solmaz, 2005:116)

Celâl Efendi: Sâbıkü'z-zıkr bu hâlde mütereddîd olup 'acaba bu penc-i güher-senc şeh-zâdelerün kângısınıñ âsitân-ı felek-âşiyânlarına intisâb itmek savâb ola diyü mütefekkir ü mütehayyir iken ol derde çâre içün hâtır-ı fâtırlarına istiğâre huşûr idüp h'âb-ı nûşîn ile huşûra vardukda bir pîr-i rûşen-zamîr müşîr-i beşîr olup bu hadîs-i şerîf-i vâcibü't-ta'zîmi ta'lîm yüzinden tefhîm itdirdükden sonra bî-ihtiyâr bî-dâr olup vâkı' olan işâret-i pür-beşâret cevâhirin silk-i nazm-ı âbdâra çeküp hıdmet-i şeh-zâde-i 'âlî-tebâr a'nî Sultân Selîm Hân-ı kâmkâruñ âsitân-ı felek-medârlarına müteveccih olup bu kıt'a-ı bedî'iyi 'arz-ı 'izz-i huşûr-ı pür-hubûrlarına vüşûl buldurmuşlar. Kıt'a :

Bir gice vâkı'amda bir püsere

Didüm ey şeyh-i 'âkıl ü dâna

Hâzret-i pâdişâh-ı devrânun

Penç şeh-zâdesi ki var zîbâ

Biri bebr ü biri esed biri şîr

Biri simurğdur biri 'anķā

Kângısı taht ü tâca mâlik olur

Kângısıdur cihanda Hıẓr-ı beķā

Baņa bu sırrı didüm i'lam it

Didi *hayrû'l-umurı evsâtuḥā* (Solmaz, 2005: 120)

Anlatımdaki akıcılık, halk dilinin kullanılması, açık, anlaşılır ifade tarzı bu kıt'a'nın âbdâr olarak nitelendirilmesini sağlamıştır.

⁸⁹ -Baygın gözü her zaman gönlü yıkıyor, bir uyku ver de bir an olsun cefasından kurtulup huzur bulayım.

⁹⁰ -Ey Nişânî, o keman kaşlı, senin sabrını ve canını aldı, güzellerin güzellik hareminde bir mihrab köşesi var.

Ahmed Paşa (Na'tî): ...sene hamse ve tis'în ve tis'â mi'ede diyâr-ı Bağdâd'a bu bende-i nâ-şâde bir mektûb-ı dürrer-bâr ile bu gâzel-i âbdârları gelüp tezkîre-i erbâb-ı nazma nakş u nigâr oldu.

Baňa 'ışkuñda ziyân itme gibi şûd olmaz
'Âşıka ölmeden özge daği maķşûd olmaz

Koma hat vech-i münîründe gider pâk eyle
Nûrdur pâdişehüm nûrda çün dûd olmaz

Mâh-veş sîneñi burc-ı bedene çekmeyenüñ
Kevkeb-i bahtı gülüp talı' i mes'ûd olmaz

İtmege bezmüñi 'işret gicesinde hûş -bû
Micmer-i tende yanan cân gibi bir 'ûd olmaz

Kûy-i firdevsüñi Na'tî çü maķam eylemeye
'Âķıbet nâmı anuñ dünyede Maķmûd olmaz (Solmaz, 2005: 167)

“olmaz” sözcüğünün redif olarak, kafiyenin ise “-ûd” hecesi ile tekrarlandığını görüyoruz. “m, n, d, z” gibi sesler gazelin tamamında sıkça kullanılarak aliterasyon sağlanmıştır. Gazelin yek ahenk olması, tezat, tenasüp, teşbih gibi söz sanatlarından faydalanılması, şiire hâkim olan akıcılık, rahat ve doğal söyleyiş, açık, anlaşılır bir dille yazılmış olması gazelin “âbdâr” olarak nitelemesini sağlayan unsurlar olmuştur.

Derviş Çelebi: Egerçi hâtır-ı deryâ-mü'essiri nazm cânibine ziyâde mâyl degül lâkin ahyânen tab'-ı güher-bârından bir dürr-i âbdâr peydâ kıılır ki gûş-vâre-i merdüm-i dâñā olmağa lâyıķ u sezâdur. li-mişli hazâ beyt

Bir nihâl-i ğam durur gûyâ bu cism-i nâtüvân
Besler anı dem-be-dem gör kim bu çeşm-i hûn-feşân

[*Diger*] : Firķate yüz tıtdı vuşlat-ı hâl bir yüzden daği
Hicre âġâz itdi yâr aġvâl bir yüzden daği (Solmaz, 2005: 169-170)

Bu beyitte teşbihlerin kullanılması, “dem-be-dem”⁹¹ gibi kelime tekrarlarının yapılması, aliterasyonlar, kafiye, dildeki açıklık ve yalınlık âbdâr şiirin özelliğidir. Kafiye ve redifdeki tekrarlar âbdâr şiirin bir örneğidir.

Ahmed Beg: Bu bir nîce eş‘ar-ı âbdâr ol emîr-i nâmdârûndur.

Cihan çu bâdiye men teşne-i ħarâb der-u
Nişân-ı âb boved ser-be-ser ser-âb der-u⁹²

Dil giriftâr-ı kemend-i zülf-i ‘anber-büy-ı tust
Ger dil-i mâ-râ güşâdî hest ez pehlû-yı tust⁹³

Dem-be-dem dil ġarġ-ı ħûn ez-ġancer-i dil-cüy-i tust
Surġî-i rûy-i şehîd-i ‘işk ez-pehlû-yı tust⁹⁴ (Solmaz, 2005: 171)

Redif ve kafiye, kelime tekrarı (ser-be-ser)⁹⁵ bu şiirde de gördüğümüz âbdârlık unsurlarıdır. Beyitte kullanılan “âb” sözcüğü de âbdâr vasıflandırmasına uygun düşüyor.

‘Adlî Efendi: Bir zamânda eyyâm-ı rûze müştedd ve hengâm-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suġen-dândan rûze bizi muġkem tutdı ve açlık cânımuza kâr itdi ‘ıydıyye bir şi‘r-i âbdârla elem-i ‘atşımız ref‘ ve ġam-ı cû‘ümüz ref‘ eyleseñüz olmaz mı diyü iltimâs itdüklerinde bu ġazel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nûyed ‘ıyd-ı pür-tâmid ve feth-i bâb-ı ‘işret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler.

Ber-ġarâf olsa ġam-ı rûze vü bayram olsa
Merġabâ itmege el virse ġüzel râm olsa

⁹¹ -Filiz Kılıç, Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine, Millî Folklor, 2003, Yıl 15, Sayı 60

⁹² -Dünya çöl gibi, ben ise onda susuzluktan harabım. Orada su izi tamamen seraptır.

⁹³ -Gönül senin anber kokulu kemendine giriftardır. Eger bizim gönlümüz için bir açılma ferahlık varsa o sendendir.

⁹⁴ -Gönül senin devamlı gönle yönelik hançerinden kana bulanır. Aşk şehidinin yüzünün kırmızılığı sendendir.

⁹⁵ -Filiz Kılıç, Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine, Millî Folklor, 2003, Yıl 15, Sayı 60

Feth-i ebvâb-ı şafâya bu kilîd olsa maḥall
Tâ ki ‘işret yüzini görmege bir cām olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şād u ḥurrem
Elem ü ḡamla heman zāhid-i ḥod-gām olsa

Ne gerek yāri girift itmege meclisde eger
Nuḡlümüz dāne olup neş’e-i mey dām olsa

‘Adli’yā rûze dükendi gel e bayram idelüm
Nîce bir söyleyelüm derd ile aḡşām olsa (Solmaz, 2005: 174-175)

‘Adlî’nin bu gazeli tezkire yazarımız Ahdî tarafından âbdâr olarak nitelenmiştir. Aliterasyon diğer incelediğimiz şiirlerde olduğu gibi burada da hâkim. Gazel örneği verilmeden önce anlatılan durum oldukça dikkat çekici. Uzun süren oruç günlerinin susuzluğu ve açlığı dayanılmaz hale gelmiştir, susuzluk elemi, açlık gamını gidermek için bayram ile ilgili bir şi’r-i âbdâr istenmesi üzerine bu gazel icra edilmiştir. Buradan âbdâr şiirin sehl-i mümteni olduğunu, irticalen oluşup, kolaylıkla söyleniyormuş gibi bir izlenim verdiğini çıkartıyoruz.

Yümnî Beg: Sene seb’în ve tis’â mi’ede şehr-i İstanbul’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bârân u seyl-i firāvân gelüp nîce nîce ma‘mûr evleri virân itdükde bu târiḡ-i âbdârı ṭab‘-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş.

Bir ‘alâmet zāhir oldı şehr-i İstanbul’da kim
Ḥalkuñ efgānı zemînden āsumāne çıkdı yā

Eyle ifrāt ile yağmur yağdı kim nîce evi
Seyl alup ḡaşākveş deryāya anı ṭaḡdı yā

Vehm-i ra‘d ü berk ile Yümnî didüm târiḡini
Yıldırımla seyl Kōştantin’i yıkdı yaḡdı yā (Solmaz, 2005: 183)

Halk dilinden ve söyleyişlerinden faydalanılması, rahat ve doğal söyleyiş tarzı, deyimlerin kullanılması, açık ve anlaşılır anlatım bu şiirin de âbdâr olarak vasıflandırılmasını sağlamıştır.

‘**Âlî Efendi**: Bu cevâhir-i âbdâr ol ğavvâs-ı bihâr-efkârûñ divân-ı selâtin-i edvârından şarrafân-ı bazâr-efkâre iş‘âr olunup kalem-i dü zebânla raqam olundu ki pesend-i Rûm ü ‘Acem’dür.

Yollamışsın ruğlarıñ yakmış güneş ey âftâb

Yollamak lâzım seni seyr itmek için bî-niğâb (Solmaz, 2005: 186)

Edâyî Çelebi: Cümlesinden bir kaç nazm-ı âbdâr mânend-i dürr-i şâh-vâr ki der-güş-ı ‘uşşâk ve meşhûr-ı âfâkdur ki şebt olundu. Nazm :

Kıl hâkûmi öldükde ey çeşm-i türâb-âmîz

Tâ olmaya ol servüñ dāmānı türâb-âmîz

[*Diger*]: Hâl kim ol goncenüñ la‘l-i mey-âşâmındadur
Dâğ-ı hasretdür ki gönüm lâlesi cāmındadur

[*Diger*] : Meclîs-i ‘uşşâkı ‘ışkuñ cāmıdur pür-şûr iden
Çeşm-i mestüñ neş‘esidür ‘âlemi maḥmûr iden

[*Diger*]: Sehâb-ı ‘ışkdan yağduḡ cihāna kıtre-i âbuz
Şadefdür cism-i ‘âlem anda biz bir dürr-i nâ-yâbuz (Solmaz, 2005: 208)

Âgehî: Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryâ-yı ‘ışka şalup müstağrak-ı baḥr-ı mevc-i hırmân olup ol hevâyla gemiciler ıstılahâtın cem‘ idüp bir kaşîde-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr ğavvâş-şifât baḥr-ı ‘amîkden kenâra çeküp der-güş-ı erbâb-ı hüner ve meşhûr-ı baḥr ü berr olmışdur. Bu bir kaç beyt kaşîde-i mezkûrdandur. Kaşîde :

Çekdirüp firqateñi bizden ırağ olduñ sen

Baḥr-ı firqatde nîce fırtınalar çekdüm ben

Barbariçeñ siyeh aţlasdan olaldan cānā
Gemici neftilerin ‘āşık-ı zār itdūñ sen

Seyr iden yüzüñi deryāda irişür Hızır’a
Kadre uğrar seni bir kerre kadirgāda gören

Baħr-ı ‘ışk içre yürürsem n’ola yelken torıda
Bir ħaramī bakıcı yāre esīr oldum ben

Alamarğayla yūri yoğ ise yil yelkende
Çünkü ‘āşık olımazsın hele bāri yelten

Geldi çatdı dil ü cān zevraķına derd ü belā
Bizi çignetmege bu fülk-i felek dutdı dümen

İtmek ister isen eger bağ-ı cihanda manca
‘Amel ü zühed kumanyasını vāfir yüklen

Orsa varsañ çıkamazsın poca gitseñ girdāb
Nice kullansañ atar kāraya bu keştī-i ten

Baħr-ı ‘ışk içre olan ‘āşıkā pend ey nāşih
Kāradan alet oñarmağ gibidür geñ yağadan

Kelimātum dūr-i deryā-yı ħaķīkat añlar
Baħr-ı ma‘nāda şināverlik iden ehl-i suħen

Olsa deryā kumı miğdārı kayırılmaz derdūñ
Sā‘āti var geçer ey Āgehī şabr it kattan (Solmaz, 2005: 210-211)

Şiirdeki söz oyunları ve şairin kelimeleri, orijinal söylemi, kasidedeki tenasüp yoğunluğu, istiareler, teşbihler bu kasidede âbdârlığı sağlayan öğelerdir.

Mevlânâ Ahmed Zârîf: Bu bir ğazel-i âbdâr ve bir iki beyt anuñdur. *Ġazel:*

Rûz-ı nevrûz est ğam-hâ-yı kuhen dârem henüz
Cümle ‘âlem şâd ü men ez dest-i ğam-zârem henüz⁹⁶

Şâd ü âzâdend esîrân-ı ğam ez bend-i belâ
Der kemend-i ğam men-i miskin giriftârem henüz⁹⁷

Bülbülân-ı faşl-ı bahâr ez vaşl-ı gül ħurrem şodend
Veh ki men der firķat-i ân lâle-ruhsârem henüz⁹⁸

Digerân derd-i dil-i ħod-râ devâ kerdend ü men
Derdmend ü ħaste vü mecrûh u bîmârem henüz⁹⁹

Aĥmedî-râ bâtû yârî yâr-ı men imrûz nist
Der-ezel yâr-ı tû bûdem tâ ebed yârem henüz¹⁰⁰

Nâşihâ pendem medih k’ez zülf-i yâr âşüfte em
Dîn-i merâ men ü mâ ki men der-bend-i zünnârem henüz¹⁰¹

Zi-şevķ-i şem‘-i ruĥet sũĥtem çü pervâne
Turâ be-sûziş-i pervâne hîç pervâ ne¹⁰²

Zi-câm-ı vaşl çü mestem nemî konî bârî
Be-sûy-i men nazârî kon zi-çeşm-i mestâne¹⁰³ (Solmaz, 2005: 218-219)

⁹⁶ -Nevruz günüdür, benimse hâlâ eski gamlarım var. Bütün âlem mutlu, ben ise hâlâ gamdan inliyorum.

⁹⁷ -Gama esir olanlar, mutlu ve beladan azattırlar. Ben miskin ise hâlâ gam kemendine tutsağım.

⁹⁸ -Bahar mevsiminin bülbülleri güle kavuşmaktan mutludur, ne yazık ki ben hâlâ o lale yanaklıdan ayırıyım.

⁹⁹ -Başkaları kendi gönül dertlerine deva buldular; bense hâlâ dertli, bitkin (yorgun), yaralı ve hastayım.

¹⁰⁰ -Ahmedî sana yardı, benim yârim bu gün yok. Ezelde senin yârin idim. Şimdi sonsuza kadar yârinim (Sonsuza kadar senin yârin olarak kalacağım).

¹⁰¹ - Ey nâsih bana öğüt verme, çünkü yârin zülfü ile perişanım. Bana dinimi gösterme, çünkü hâlâ zünnar bağlıyorum.

¹⁰² -Yüzünün nurunun şevkiyle pervane gibi yandım. Senin, pervanenin yanışına karşı hiç pervan (aldırman) yok.

¹⁰³ -Kavuşma kadehi ile bir kez olsun beni sarhoş etmiyorsan bari mestane gözünle bana bir bak.

Enverî: Eş‘âr-ı pür-envârınuñ nûrından âyine-i tûre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınuñ bir kıatresi teşne dillere hayât-güster mânend-i kevşerdür. Bu bir nîce maṭla‘ u maḳta‘ u beyt anuñdur. *Ebyât:*

Baṇa ṭoḳınmaz geṇer ğamzeñ diyen tûrûñ senûñ
Boynuma şalınmağın kıat‘ itdi şemşîrûñ senûñ

İttifâken bir gün iki desti şarâb ile ol rind ḥâne-i ḥarâba giderken şubaşıya rast gelür. Envâ‘-ı ‘itâb u ‘ikâba müsteḥaḳ oldukda hemân bedihe bu beyti okıyırır. Bu eş‘âr-ı âbdârınuñ yüzi şuyına ḥalâş bulur mezkûr beytin bir mısra‘ı Aḥmed Paşa’nuñ Kerem kıaşıdesindendür tazmîn-i ḥaş vâkı‘ olmuşdur. *Beyt:*

İki destüm ṭolı mey destümi şındurma benüm
Ṭotalum iki elüm kıanda imiş kıanı kerem (Solmaz, 2005: 221)

Behiştî Efendi: A‘lâsı ğâyetde a‘lâ ve âbdâr olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebân-ı ‘âşıḳân-ı ḥûb-nefesdür. Bu eş‘âr anuñdur. *Naẓm :*

Şarardup şîre döndürdi ğamuñ men zerd-sîmâyı
Raḳîb-i kıâvi göster gel berü seyr it temâşâyı

Dili bir seng-i mıknaṭıs idüpdür şevḳ-ı peykānuñ
Ne lâzım çekmesün zaḥmet benümçün kıaşlaruñ yayı

[*Diger*]: Seg-i kūyuñladur benüm cengüm
Bilmezem taşlaruñ niye fırlar

[*Diger*]: Gözümde merdüm-i dîde ruḥuñda ṭıfl-ı Ḥabeş
İkisinûñ biri birine yaşı beñzemesin (Solmaz, 2005: 226)

Bedrî Çelebî: Ol şâ‘ir-i deryâ-dilüñ naẓm-ı dürer-bârı âbdâr ve eş‘âr-ı âteş-bârı ḥasb-i ḥâl-i dil-i zârdur. Bu beyitler anuñdur. *Naẓm :*

Dök nağd-i eşki derdüñi ol nāzenīne aç
Teshīr itmege o perīyi defīne aç

Her ğonce açdı bülbül-i şevķine yaķasın
Gel sen de ‘andelibüñe gül gibi sīne aç

[*Diger*]: Reh-i dildārda hāk ol ʔarīķ-ı bī-bedeldür bu
Kayırmaz sille-i ʔa‘n-ı ‘adūyı yirsün eldür bu

Vişāl-i yāre mağrūr olma hicrinden hāzer eyle
Ki Bedrī zehrle ālūde olmış bir ‘aseldür bu (Solmaz, 2005: 233)

Cevherī Çelebi: Ser-ā-ser naẓm-ı cevherdārı çün dürr-i şāh-vār ve tīg-ı elmās-ı suḥeni cevherdār egerçi sāir şu‘arā gibi meşhūr ü mezkūr degüldür. Ammā ki gevher-i ābdārınuñ vezni cevheriyān-ı bāzār-ı hüner yanında tam ‘iyārdur. Bu bir iki maṭla‘ anuñdur taḥrīr olundu. *Naẓm*:

Derdümi yār sīne-i şad-pāreden bilür
Ne hālde idügüm benüm ol yareden bilür

[*Diger*]: Yime mey ğuşşasını dīde-i ter sağ olsun
Çekme peymāne ğamın ķāse-i ser sağ olsun (Solmaz, 2005: 249)

Hâyrî: Bu bir nīce maṭla‘-ı ābdār-ı Fārisī ve Türkī anuñdur. *Ebyāt*

Ey ḥaṭet ez-müşk-i ter ber-gül niķāb endāḥte
Ebr-i zülfet sāye-i ber-āfītāb endāḥte¹⁰⁴

[*Diger*]: Şafā-yı cām-ı leb-i yārdan rivāyet ider
Elüñ dudağına ur gör neler ḥikāyet ider

¹⁰⁴ -Hattın taze miskten gülün üzerine örtü, zülfünün bulutu güneşe gölge saldı.

[*Diger*] : Ne cefâdur ki baña ol büt-i ʔannâz eyler
Ben aña ‘arz-ı niyâz eylerüm ol nâz eyler

[*Diger*] : Başuma nâz ile ol serv bırağdı sâye
Ey hümâ sâyeñi şimden girü şal şahrâya (Solmaz, 2005: 262)

Harîmî Beg: ...sene şelâşe ve şemânîn ve tis‘â mi‘enüñ şehr-i Recebinde diyâr-ı Bağdâd’a gelüp mezârât-ı evliyâullah ve merâkıd-ı aşfiyâ-yı feyz-i enbiyâyı ziyâretle behremend olmağ müyesser ve muğadder olduğda her birisinüñ âsitân-ı felek-âşiyân-ı huceste ‘üvnânına ‘arz-ı ‘ubûdiyyet izhâr-ı hülûş-ı ʔaviyyet içün birer gâzel-i âbdâr-ı mânend-i dürr-i şehvâr rişte-i nazma çekmişlerdür. Huşuşâ hazret-i şâh-ı şehidân ya‘nî şehid-i Kerbelâ Nevverallahü merğadehu hağğında buyurduklarınıñ mağla‘ı budur ki zıkr olunur. *Mağla‘* :

Cennet-âsâ ravza-i küyuñ ser-â-ser nûrdur
Dûd-ı ʔandîlûñ anuñçün kühl-i çeşm-i hûrdur

Eş‘âr-ı dil-küşâları bisyâr ve hasb-i hâl-i dil-i zâr olmağın bir nîce mağla‘-ı âbdâr nağş u nigâr oldı. *Ebyât*:

Gül-ruğlarıñ senüñ olalı gülsitân-ı ‘ışğ
Bülbül-veş atdı murğ-ı dili dâsitân-ı ‘ışğ (Solmaz, 2005: 263-264)

Hamdî-i Burûsevî: Bu bir kaç beyt-i âbdâr Hazret-i İmam Hüseyin’e rağyallahü anh varduğda merşîye diyüp şebt itmiş. *Ebyât* :

Şerğalar çek sîneñe mâtem günü âbdâl iseñ
Çane garğ olmağ ile sa‘y it muğıbb-i âl iseñ

[*Diger*] : Lâle-veş çâk idelüm cismimüzi mâtemdür
Âşikâr eyleyicek dâğ-ı dili bir demdür

[*Diger*] : Ehl-i diller n’ola ger gezse fenâ şeklinde
Pâdişâhlar bulınur bunda gedâ şeklinde

[*Diger*]: Ser-fürü eylemezüz şāhenşeh-i devrānuñ
Ayağı toprağıyuz dilber-i ‘ālī-şānuñ

[*Diger*]: Ža‘fdan mıdur ‘aceb ol derlemiş ruhlarda tāb
Yoḥsa ya Rabbi bu yüzden mi çıkar gülden gülāb

[*Diger*] : Şabā luṭf it götür yüzden seḫāb-ı zūlf-i cānānı
Ne günden oldıgun göster bize nevrüz-ı sulṭānı (Solmaz, 2005: 269)

Hızrî: Bu maḳṭa‘ı daḫi ḫayli ābdār vāḳı‘ olmışdur.

Hızrî āb-ı ḫayātı ey ‘aynum
Leblerüñden kināyet eyler imiş (Solmaz, 2005: 291)

Dānişî Efendi: Ol eşnāda ‘Arab-zāde dimekle ma‘rūf ve zūhd ü taḳvā ile mevşūf olan
Mısr ḳāḏīsı ile bī-vaḳt keştīye girüp mevsim-i bahārdur diyü baḫr-i bī-pāyāne düşüp
Mısr’a revāne oldı. Ol demde bir ḡazel-i ābdār dimiş üç beyti ḫasb-i ḫāl-i dil-i zār
olmaḡın naḳş u nigār oldı. *Naẓm* :

Dil uzadursa yaşuma deryā kenārda
Āhum çok oynadur anı bu rūzgārda

Bu āh-ı āteşin ile deryā-yı ḡamda dil
Bir keştidür ki baḫre şalupdur yanārda

Tek devlet-i vişāli ele girsün ol şehüñ
Manşib olursa Dānişî olsun kenārda

Eş‘ār-ı sūznāki ḫūb ve güftār-ı ābdār-ı pāki mergūb ve pesendīde-i zūrafā-yı ‘ālem ve
ḡamzedā-yı dil-i pür-ḡam idi (Solmaz, 2005: 298-299).

Derûnî: Bir mertebede ki Baḫāriyye diyü gemiciler ıstılāhātın cem‘ idüp gülbîn-i
gülistān-ı hüner ve nihāl-i bostān-ı heft-kişver olan şāh-zāde-i baḫr u berrün a‘nī Sulṭān
Selīm Ḥān-ı dilāverüñ evşāf-ı pākinde elfāz-ı şāf ilebir ḳaşıde-i ābdār mānend-i nihāl-i

mīvedār neşv ü nemā buldurmış meşhūr-ı rûzgār ve maḳbûl-i dil-i ebrâr olmışdur. Bu bir kaç beyt kaşīde-i mezḳûrdan naḳş u nigār oldu. *Naẓm* :

Eşk-i çeşmüm gibi eṭrāf-ı gülistanda aḳan
Dūd-ı āhum durur ol ḳulle-i ḳuhsāre çıkan

Ḳıbleden dögdı esüp bād-ı nesīm-i ḳudret
Başladı itdi temevvüc yine deryā-yı çemen

Cā-be-cā yelken açup çıḳdı açıldı ezhār
Şanki deryā-yı sefīd oldu fezā-yı gülşen

Ḳaṭına daḳdı ayaḡına çenāruñ cūlar
Sebze-zār-ı çemeni forsa gibi şandı gören

Çıḳdı tıḡın çeküben ḡāzi donanmacı gibi
Dil getürdi naẓar-ı şāh-ı bahāra sūsen

Gül-i ter çünki re'is oldu ḳamu ezhāra
Daḳdı yanına anuñ ḥançer-i dil-düz-ı diken

Serv bir ḥûb direk dikdi ṭurup anda revān
Yāsemenler anuñ eṭrāfına baḡladı resen

Göñlüne çıḳdı meger düşmene ṭuş oldu gözi
Āşiyānında ider bülbüli gördüm şiven

Bizi çignetdiye çignetdi hevā-yı ḳaddüñ
Ḳaraya atdı ḡam-ı zülfüñ ile keştī-i ten (Solmaz, 2005: 301-302)

Âbdâr kaside meyvesi olan fidana benzetilmiştir. Kasidede de bahar ve bitki terimlerinin kullanılması yoluyla yapılan tenasüp âbdârlığı desteklemiştir.

Zâtî: Bu bir kaç meţâlî‘ -i âbdâr ol şâ‘ir-i mezkûruñdur meştûr olundı. *Ebyât*

Murg-ı zerrîn-per zümür-rüd-âşiyân lü‘lû‘ -ğıdâ
Bâl açup uçmak diler her şubh kûyuñdan yaña

Mezkûruñ eş‘âr-ı âbdârı ziyâde bî-şümârdur bu ğazel-i bî-bedel ile ihtîşâr olundı. *Ġazel*
:

N’olduñ inlersin felek her-câyi cānānuñ mı var
Her maķāmı seyr ider bir māh-ı tābānuñ mı var

Beñzüñi ey būstan bād-ı ħazan mı itdi zerd
Yoĥsa başı taşra bir serv-i ħırāmānuñ mı var

Ağlayup feryād idersin her seĥer ey ‘andelib
Ĥār ile hem-sāye olmiş verd-i ĥāndānuñ mı var

Yoluña cānum revān itsem gerek cānā didüm
Yüzüme biñ ĥışım ile baķdı didi cānuñ mı var

Zülf-i dil-ber gibi ey Zātî perîşansın yine
Cevri bî-ĥadd yoĥsa bir yār-ı perîşānuñ mı var (Solmaz, 2005: 306-307)

Rûĥî: Bu bir nice beyt ve ğazel-i âbdâr anlaruñdur taĥrîr oldı. *Ġazel* :

Beni aşûfte kılan kākül-i ‘anber-bûdur
Getüren başuma sevdā ol iki ġisûdur

N’ideyin bağlasalar tûrmaz idüm ‘ālemde
Beni bend eyleyen ol tûrra-i ‘anber-bûdur

Sīnede yārelerümle bir olup göñlüm arar
Nāvek-i ğamzesi ĥaķķā ki ‘aceb dil-cûdur

Bakmazuz kuḥl-i Şıfāḥāne tolu cevher ise
Dostum ḥāk-i rehūñle gözümüz memlūdur

Şānelerken saçını üstine bir mū düşmüş
Rūḥi'yā şanma miyandur görinen bir mūdur (Solmaz, 2005: 318-319)

Ref'î Çelebi: Cümlesinden bir kaç maṭla' u beyt-i ābdār ihtişār olunup şebt olundu. *Nāẓm* :

Gelüp geçmek dilermiş sīneden peykānı cānānuñ
Şaḫın ey zaḥm-ı dil zinhār aç gözün uyar cānuñ

Duymadan peykānı doḫınmuş meger cānānumuñ
Şoñra açıldı gözi bu zaḥm-ı ḥūn-efşānumuñ

Hem-sāyesi olmak diler ol zūlf-i dü-tānuñ
Göñli ḫati yüksekde uçar şimdi hümānuñ (Solmaz, 2005: 325-326)

Rūḥî: Bu bir kaç maṭla'-ı ābdār anuñdur taḫrîr olundu. *Nāẓm* :

Bendesin şāh-ı kerem itmese yād
Elümüzden ne gelür güce ne dād

N'ola bed-nām-ı maḥabbet olsam
Rūḥi'yā bākī olur çün eyü ad

[*Diger*]: Ruḥuñ gülle berāber dutsalar incinme eldür bu
Aña böyle alınmanuñ ne vehmi var güzeldür bu

[*Diger*]: Şöyle lezzet virdi söze la'l-i şekker-ḫālaruñ
Diñlenilmez sözleri hıç tūṭı-i gūyālaruñ (Solmaz, 2005: 330)

Rusûhî-i Hamîdî: Bu bir iki eş‘âr-ı âbdâr anuñdur taqrîr ü taḥrîr itdi. *Nazm* :

Ḳuş uçmasun hevâda ol hümâ-pervâzuñ üstinden
Çıķ ey âh-ı ciger-sûzum döne döne kebâb eyle

Bilüp miķdârını germ olmasun şems-i cihân-efrûz
Cemâlûñ pertevin göster aña ref‘-i ḥicâb eyle (Solmaz, 2005: 330)

Sıḥrî: Muḳaddemâ ḳapudan olan Rüstem Paşa’nuñ birâderi olan Sinan Paşa fevtine bir tārîḥ-i âbdâr dimiş iḥtişâr olıñup şebt olundı. *Ḳıṭ‘a tārîḥ* :

Virür âḥir hevâya fûlk-i teni
Nûḥ daḥi olur ise keştî-bân

Her ḳaçan dem çeke neheng-i ecel
Ḳatrece gelmeye aña ‘ummân

Yûsuf-ı şânî idi aḥbâba
Görinürdi ‘adû gözine sinân

Hâtıf-ı ğayb didi tārîḥin
Ṭaldı raḥm et deñizine kapudan

Sıḥri’yâ gel du‘â-yı ḥayr idelüm
Rûḥ-ı pâkini şâd ide Ḥannân (Solmaz, 2005: 355-356)

Sâ‘î-i Nakḳâş: *Ġazel* :

Bezm-i meyde yaḳamaz şevķ ile dāmâne yeter
Geçemez lâle-şıfat çâķ-i girîbâne yeter

Esb-i nâz ile bugün yügrügüsün meydānuñ
Gelmeye ḥüsn ile sen Ḥusrev-i ḥübāna yeter

Dāne-i hāl ile arz eyleme dām-ı zülfüñ
Şāhbāz-ı nazaruñ murğ-ı dil ü cāne yeter

Baş şafā geldügi ağıyār yıkılsun gitsün
Meclis-i meyde aña bir iki peymāne yeter

Ābdār olsa n'ola lü'lü-i nazm-ı Sā'ī
Bir güherdür bu ki güş-ı şeh-i devrāne yeter (Solmaz, 2005: 356)

Şevkî Çelebi: Bu bir nice beyt-i ābdār daği ol şā'ir-i ferzānenüñdür. *Beyt* :

Pençe-i sākī ile cām-ı mey-i gülgūna bak
Mihr-i 'ālem tābdur şan beş hilāl üstindedür

Murğ-ı dil şayd itmege dāneyle dām olmuş durur
Zülf-i 'anber būy-ı cānānuñ ki hāl üstindedür

Sīneñ üstinde elifler üzre dāguñ Şevkî'yā
Bir gül-i bī-hardur gūyā nihāl üstindedür (Solmaz, 2005: 367)

Şabrî Çelebi: Ġāyetde eş'ār-ı 'āşıkāne ve güftār-ı rindānesinden bir kaç Fārisī maṭla'-ı ābdār ki ḥasb-i hāl-i efkārdur ihtişār üzre şebt olundı. *Ebyāt* :

Zahmī ki zi tūr-i tu resed ber-dil-i çākem
Çeşmī şeved ü girye koned ber-ser-i ḥākem¹⁰⁵

Der-ṭarīḳ-ı 'ışḳ-bāzī īn ten-i ḥākī-nihād
Āḥir ez-'ışḳ-ı tu ey şūḥ belā ez-pā fütād¹⁰⁶

Ḥüsn-i turā kıyās be-Yūsuf nemīkonem
Devrān-ı ḥüsn-i tust tekellūf nemīkonem¹⁰⁷

¹⁰⁵ -Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

¹⁰⁶ -Āşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şuh belā, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

¹⁰⁷ -Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

Zi-tāb-i mey şevved her geh ki gul gul rū-yı zībāyeş
Zi-ḥayret mīşevem medhūş ü maḥrūm ez-temāşāyeş¹⁰⁸

Dād ez-hicr ü vişālem ğam-ı ‘ışk-ı tu ferāğ
Hest ‘āşık belī ez-ḥuld u cehennem fāriğ¹⁰⁹ (Solmaz, 2005: 379)

‘Ubeydî Çelebi: Bu mu‘ammā-yı ābdār daḥi anlaruñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Süleymān*

Baḥre ey ğavvāşlar girdükde iḥsān eyleñüz
Dīde-i ‘āşık gibi sende şadef yokdur deñüz (Solmaz, 2005: 419)

‘İzārî Çelebi: Bu ğazel-i ābdār daḥi mānend-i dürr-i şehvār anlaruñdur. *Ğazel*:

Girmedi silsile-i ‘ışka çü dürr-i şehvār
Depesini delerek katdı kaçāre leb-i yār

Sīne şadrına geçürse yiridür nāvekin
Gözini açdı anı gördi bu zaḥm-ı ten-i zār

Alıma zerre-i ḥāk-i rehini çehremden
Kırı yire ağıdur yaşını çeşm-i dür-bār

Aldanup bād-ı şehir öykünürmiş ruḥuna
Dek şovuk geçer açılmasun igende ezhār

Dürr-i dendānı peyāmın şadef-i deryādan
Tatlu diller döker almağa ‘İzārî enhār (Solmaz, 2005: 424)

Âlî: Muḳeddemā pādi- şāh-ı zaman a‘nī Sultān Süleymān cānibinden emr-i ‘ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pūr-envār ciger-kūşe-i seyyidü’s-şakāleyn ve ehl-i sünnetüñ kıurretü’l-‘aynı olan İmām Ḥasaneyn Rıdvanullahi ‘aleyhim Kerbelā şaḥrasına nehr- ‘ālī cārī

¹⁰⁸ -Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

¹⁰⁹ -Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariğ kıldı. Evet, âşık cennet ve cehennemden fariğdir.

itdükde bir tārīḥ-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik kılmış ki teşne dillere zikrinden şafā vü ḥayāt-ı cān-fezā peydā olmuştur. Ol tārīḥ-i ġarrā budur ki bu evrākda şebt olundu. *Kıṭ‘a fi’-t-tārīḥ* :

Gūyiyā bu çeşme bir saḳḳā durur
Rāh-ı Ḥaḳ’da teşne eyler cüst ü cū

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş okur revān
Mācerā-yı dehri ‘ālī sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir tārīḥ için
Mā Ḥüseynle Ḥasan ‘ışkına şu (Solmaz, 2005: 434)

‘**İzārī**’: Bu ġazel-i ābdār-ı dürer-bār elfāz-ı pāk-i hemvār ile ol şeker-ġüftāruñdur. *Ġazel* :

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şīrīn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luṭf ile eyler ḥaber elfāz

Vaşf-ı der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzūm ola söz anda olur mu ‘teber elfāz

Söz geçmedi la‘l-i lebūñe yok yire ḥayfā
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfāz

Şīrin-lebūñ vaşfı durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şī’r-i ‘İzārī şeker elfāz (Solmaz, 2005: 442)

‘**Ârifî-i İstanbûlî**: Eş‘âr-ı muḥakḳıkānesi ve güftâr-ı muvaḥḥidānesi çok ve pāk ü şāf idügüne güzāf yok. Cümlesinden bir iki beyt-i âbdâr bu evrāḳa şebt olundu. *Beyt* :

Dāğ-ı elem melûlına bâğ içre lâleler
Def‘-i melâl idüñ diyü şunar piyaleler

Sīnemde ḳanlu dāğlarum üzre penbeler
Şan kūh-ı ḡamda lâledür üstinde jāleler (Solmaz, 2005: 445)

Ḳudsî: Bu maṭla‘-ı âbdâr anlaruñdur. *Maṭla‘* :

Benümçün kimse ḡam yir yok dil-i ḡam-ḡārdan ḡayrı
Döner yok üstime bu çarḡ-ı keç-refṭārdan ḡayrı (Solmaz, 2005: 485)

Kâtibî Efendi: Cümlesinden bu bir kaç beyt-i âbdâr ihtişār olıñup ḳalem-i müşk-bār ile ihtişār olıñdı. *Naẓm* :

Ḥadeng-i ḡamze-i mestüñle sāḳī sīne-çāküm ben
Demidür şun lebüñ cāmın be-ḡāyet derdnāküm ben

Yolında öldügüme yanmaz idüm dil-berüñ ammā
Mezārüm üzre bir gün uğramaz aña helāküm ben

[*Diger*] : Mihri gönülden ol şanemüñ çün berī degül
Çarḡ ile naḳd-i eşki alnımuñ deri degül

Bir Ḥusrev-i zamāneye Ferhād’dur gönül
Şīrīn adın añmañ ol anuñ eri degül

Ṭa‘n itdügini ‘āşıḳa mescidde vā‘ izüñ
Meyḡāne içre añma müsāvī yeri degül

[*Diger*] : N’ola mücrīm isek yārın şefā‘at-ḡāhımız vardur
Ṭayansın zūhdine zāhid bizüm Allāh’ımız vardur (Solmaz, 2005: 492)

Kevserî: El-ḥaḳ ol gülbin-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma‘ânîniñ eş‘âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı kevser ve güftâr-ı ḥuceste-eṭvârı pesendide-i şu‘arâ-yı şîrîn-kâr olmışdur. *Maṭla‘*

Çıkarmış başını bakmaga ḡonce cāme-ḡābından
Hemân dem-beste kılmış la‘lûni görmüş hicābından

ve lehu : Bār-ı ‘ışka ne sızar eşkümüñ ihrâcından
Ağlamaz ey gözümüñ merdümü yük bācından (Solmaz, 2005: 499)

Lem’î: Bi‘t-tamām bilā-ḡuşūr kitāb-ı pür-sürūr ki nām-ı şerîfi Leṭâyif-nāme’dür elfāzınuñ neşât-ı feraḡ-efzāsından dil-i ḡamgîn ve kelimât-ı rûḡ-baḡşınuñ inbisât-ı dil-küşāsından dil-i ḡam-beste āzād ve inşā-yı müsecca‘ından mülk-i ḡarāb ḡātır-ābād olması muḡarrer ve müṭāla‘ası pesendide-i ehl-i hüner ve meşhūr-ı merdüm-i baḡr ü berredür ve Sābıḡü’z-zıkrüñ eş‘âr-ı pür-envârı gün gibi lāmi‘ ve lem‘ā-ı tîḡ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı ḡatî‘ gibi sâti‘. Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i âbdâr-ı pür-nikât anlaruñdur şebt olundu. *Ebyât :*

Cân virürsem n’ola bir tâze cevānuñ yolına
Kim durur varını ḡarc itmeye anuñ yolına

Tîr-i müjgānını bir kez n’ola gönderse eger
Cânı ḡurban idem ol ḡaşı kemānuñ yolına (Solmaz, 2005: 504)

Meşâmî Beg: Māşadaḡ-ı güftâr birḡazel-i âbdâr ve bir nice beyt-i müşk-bār-ı ‘anber-bār ḡalem-i güher-nişār ile naḡş u nigār oldu. Ta maẓmûn-ı şîrîn-girdāruñ maḡfî iken āşikār ola. *Ḡazel :*

Boşala kîse-i ḡan kâse-i ‘umman dükene
Ne ḡam-ı dil ne nem-i dîde-i gıryan dükene

Şu ḡadar arayayın şāhid-i maḡşūdumı kim
Cüst ü cûda ṭalebüm raḡşına meydan dükene

Çekmezem ğam çekerüm çeşmüme hâk-i kâdemün
Eger ey nûr-ı başâr kûhl-ı Şifâhan dükene

Dîdeden hûn-ı ciger olmaya bir dem hâlî
Bağrler berr olsa deryâ-yı firâvân dükene

Gide mi fikr-i leb-i yâr Meşâmî dilden
K'andan hiç ola mı la'î Bedehşan dükene (Solmaz, 2005: 520)

Mu'îdî: Cümlesinden bir ğazel-i âbdâr ki hikâyât-ı hasb-i hâl-i rûzgâr ve şikâyet-i devr-i bed-girdârdur şebt olundu. *Ğazel*:

Tâli'üm naḥs olduĝı çarḥ-ı sitemgerden midür
Başuma bunca belâ dilden mi dil-berden midür

Defter-i 'uṣṣâka yazmıṣsun raḳîbi tûtalum
Gel sen inşâf eyle andan ol bu defterden midür

'İşk mıdur ya gül midür bûlbûlleri nâlân iden
Na'rası bezm ehlinüñ meyden mi saĝârdan mıdur

Düşmene uyma didüğümçün beni düşmen şanur
Dostlar billâhi suç benden mi dil-berden midür

Ey Mu'îdî gice gündüz gülmeyüp kan ağlamak
Kendü kendünnden midür yoḥsa güzellerden midür (Solmaz, 2005: 539)

Minnetî: ...ve sezâ-vâr-ı eyâlet olan Hüseyn Paşa-yı 'âlî tebâr Laḥsâ'ya beglerbegi kām-kār olduĝda Sâbıkü'z-zikr efkâr-ı bîkr ile bir târîḥ-i âbdâr-ı dürr-i şehvâr hâk-i pâ-y-i kimyâ-âşârlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzâr ve pesend-i ṭab'-ı merdüm-i ebrâr olmuş. *Fi't-târîḥ*:

Bu gün sensin mürüvvet ma'deni luṭf u kerem kânı
Revâdur olsa luṭf-ı pâdişâhî saña erzânî

Bu peygām-ı sürür-encāmı gūş idüp didüm tārīḥ
 Biḥamdillāh bugün Laḥsānuñ olduñ mīr-i mīrānı (Solmaz, 2005: 546)

Medḥī-i İstanbūlī: Sābıķū'z-zıkr anlaruñ ḥaḳḳında bir ğazel-i ābdār mānend-i dürr-i şeh-
 vār şikāyet tarīķıyla ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü şebt itmiş ketb olundı. *Ġazel* :

‘Aķlı bend eyledi zūlfüñ buluben āzāde
 Dil-i bī-çāre saña geldi şehā feryāde

Virdi kāfirlere her bir şanem-i seng-dili
 Ne ḳaḳa uğradı bu deyr-i ḥarāb-ābāde

Ḥüccet ey şāh-ı cihān çünki zer efşān yaraşur
 Rūy-i zerdüm süreyin ḥaṭṭuña ben üftāde

Ḳāḏī olduķda Ḥüdā kılduķı cevır ü zecrūñ
 Rūz-ı mahşerde cevābın vire Mazḥar-zāde

Mey-i ‘ışķ içdi diyü maḥkeme-i kūyunda
 Medḥī’yā ḳaşdı bu taġyır idesin nā-şāde (Solmaz, 2005: 548)

Nihānī: Bu bir ḳaç beyt-i āteş-bār-ı ābdār ki erbāb-ı ‘ışķuñ sūz-ı nihānın āşikār ve rāz-ı
 derūnun oķunduķda tārūmār itmeden ḥālī degül ketb olundı. *Maṭla* ‘ :

Gördi ‘abır dūd-ı āhum aġladı yāran baña
 Seyr idüp sebīl-i sirişķüm acıdı ‘umman baña

[*Diger*] : ‘Arşa-i çeşümümi kılsun ḳo yaşum seyl-i pūr-āb
 Ta ḳarar idemeye anda begüm ‘asker-i ḥāb

[*Diger*] : Ḥālūñ olduysa ğuşşadan düşvār
 Mey-i nābuñ ayaġına düş var

[*Diger*] : ‘Āşıkuñ gönline ‘ışkuñ odı mihmān olmış
Anuñiçün güzelüm yüregi biryān olmış

[*Diger*] : Eger ağıyarı şatup kırtulur ise ol şāh
Varayın meclisüñe didi selāmet olsun

[*Diger*] : Atılan şanma şehāb āh-ı derūnum ey māhi
Berk-i kāhini yile virdi felek hırmeninüñ (Solmaz, 2005: 561)

Vecdî: Dem-ā-dem tahşīl-i kemāl idüp māyil-i aşhāb-ı vecd-i hāl olup vādī-i nazma cān
u dilden tālīb ü rāğīb olmağın her an tettebbu‘-ı tedīvān-i erbāb-ı ‘ulūmı kütüb-i Fārisī ve
Rūmī ol yār-ı nīkū-hışāl cüst u cū itmeden hālī olmayup fikri aqrān mābeyninde
pesendide-i pīr ü cevān ve eş‘ār-ı dūrer-bārı der-gūş-ı ‘āşıkān olmağa sezā-vārdur ve gül
gibi ābdār olur şi‘ri budur. Bu ebyāt cümleden şebt olundu. *Beyt* :

Vaşf-ı ruhsāruñda gül mecmu‘a-ı zer-kārdur
Leblerüñ medhinde her bir gonce bir tōmardur

[*Diger*] : Seg-i kūyuña sıfālī içün olaydı me’mūr
Üstüh‘ān-ı serüñi kāse ideydi fağfūr

[*Diger*] : Şöyle gālibdūr dilā za‘fī bu cism-i lā-gāruñ
Üstine düşseydi maḥv olmaz ḥayāl-i sağāruñ

[*Diger*] : Aldı gönlün gülşen-i ḥüsnüñ gül-i ra‘naları
Kime feryād eylesünler bülbul-i şeydāları

[*Diger*] : Kōndı bir serv-i ser-efrāze gönül şehbāzı
Görünüz nīce bülend eyledi ol pervāzı

[*Diger*] : Can çekişme eger ol ḥūnī seni kılsa helāk
Yāre bir cāne nedür çık bu kadar ‘arbedeler (Solmaz, 2005: 575)

Âbdâr şiir güle benzetilmiştir. Beyitlerde de gül ve bülbül sözcükleri kullanılarak bu niteleme desteklenmiştir.

Vuşlatî-i Şofyevî: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt-i âbdâr teskîn-baḥş-ı dil-i zâr anuñ güftârındandır şebt olundu. *Şî‘r* :

Gülzâr nedür eyle ruḥ-ı yârı temâşâ
Hem câna şafâlar vire hem yârı temâşâ

Nazîre li-mü‘ellifihi el-cevâb

Seyrümde dün itdüm gül ü gülzârı temâşâ
Kûyunda idem gibi bugün yârı temâşâ

[*Diger*] : Dilâ peykân-ı hicrûñden yürek kim ğarḳ-ı ḥûn olmuş
Dehân-ı ğoncesi fikrine varup ser-nîĝûn olmuş (Solmaz, 2005: 577-578)

Vâfî: Bu ğazel-i âbdâr ki vaşf-ı eyyâm-ı bahâr vâḳı‘ olmuşdur ol şâ‘ir-i lâle-‘ızâruñ güftâr-ı dürer-bârındandır şebt olundu. Şî‘ri bu ğazeldür ma‘lûm-ı ‘uşşâḳ-ı çâpâr ola.

Nazm :

Taḥt-ı zümürred üzre geçüp Ḥusrev-i bahâr
İtdi şukûfe dirhemini ‘âleme nişâr

[*Diger*] : Sünbül benefşe rûy-i gülistânı kıldı zeyn
Rûy-i nigârı nite ki bu zülf-i müşk-bâr

Beñzer diyü çemende nihâl-i bülendüñe
Serv ayaĝına geldi yüzün sürdi cûy-bâr

Bir ğoncenüñ ğamıyla çü ‘uşşâḳ-ı bî-nevâ
Şâḳ-ı gül üzre naĝmeler itmekdedür hezâr

Ėarķ oldu baķr-ı eķkūme Vālī-i ĥaste-dil

Ol serv-i mū-miyānı daķı itmedi kenār (Solmaz, 2005: 581-582)

Ėatīme-i-Kelām: El-ĥaķ anlaruñ eķ‘ār-ı ābdārınuñ yüzi şuyına ĥürmetle şöhret-i tām ve maķbūl-i ĥāş u ‘ām ve pesendīde-i cevānān-ı gül-‘ızār ve vird-i zebānān-ı bülbülān-ı zār ve zıkr-i pīrān-ı nīk-şi‘ār oldu. *Meşnevī*:

Lillāhi’l-ĥamd ki īn nāme-i men

Şod pesend-i dil-i erbāb-ı suĥen

Yāft iķbāl be-nām-ı şeh-i dīn

Ger be-nāzem ne būved dūr bedīn

Çün ne yābet heme cā ‘izz ü ‘alā

Şod müzeyyen be-kelām-ı fuşahā (Solmaz, 2005: 601)

“Ėb-Dār” Şiir ile İlgili Değerlendirmeler;

“Ėbdār” sözcüğü terkip olarak şu şekillerde kullanılmıştır: eķ‘ār-ı ābdār, naẓm-ı ābdār, güftār-ı ābdār, ġazel-i ābdār, dürr-i ābdār, şi‘r-i ābdār, tāriķ-i ābdār, cevāhir-i ābdār, naẓm-ı ābdār, ķaşīde-i ābdār, naẓm-ı dürrer-bārı ābdār, gevh̄er-i ābdār, maṭla‘-ı ābdār, beyt-i ābdār, meṭālī‘-i ābdār, mu‘ammā-yı ābdār. Sözcük sadece şiiri değil aynı zamanda tarih ve muamma gibi şiir şekillerini de nitelerken kullanılmıştır.

“Ėb-dār”şiir saf, katışıksız, su gibi akıcı, ġıll ü ġışdan pāk, tertemiz bir şiir örneęidir. **Ümîdî:** ...ve kelimāt-ı ābdārı sūznāk ve ġıll ü ġışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214) . **Dānişî Efendi:** Eķ‘ār-ı sūznāki ĥūb ve güftār-ı ābdār-ı pāki mergūb ve pesendīde-i zuraḑa-yı ‘ālem ve ġamzedā-yı dil-i pūr-ġam idi (Solmaz, 2005: 299).

“Ėb-dār”şiir şairlerin söyleyiş gücünün derecesini anlatan bir kuvvet ifadesidir. “Ėb-dār”şiir “sūznāk” tır, yakıcı ve dokunaklıdır, latīftir, inleyen gönlün tercümanıdır. **Ümîdî:** ...ve kelimāt-ı ābdārı sūznāk ve ġıll ü ġışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214). **Zâtî:** ...eķ‘ār-ı ābdārı tesķīn-sāz-ı dil-i ‘āşıkān-ı sūznāk ve güftār-ı āteş-bārı ĥarāret-baĥş-ı füsürde-i dilān-ı ġamnākdür (Solmaz, 2005: 304). **Naẓmî Beg:** El-ĥaķ ol pīr-i deryā-dil envā‘-ı naẓma māyil ve ġazelıyyāt-ı ābdārı ĥasb-i ĥāl-i dil-i zār diyü yigirmi dōrt ‘adet

dīvān rakam itmişdür ve kaçāyid ü tevārihi bī-hadd ü bī-şümār ve her birinüñ vücūdı mānend-i ‘adem zīrā ki şütür-kürbe vākı’ olmışdur (Solmaz, 2005: 562).

“âb-dâr” şiir orijinal söylenmiş ifadeleri barındırır. Hâtifi: ...ve eş‘âr-ı âbdârı mazmūn-ı hāş ile pīrāste ve ol tūī-i şīrīn-maḳālūñ ve ‘andelīb-i ferḥunde-me’ālūñ egerçi ḡazeliyyātı çok degül amma sözleri rengīn ü şīrīn ü bī-miṣāl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

“âb-dâr” şiir beğenilen, rağbet gören bir şiir türüdür. Pīrī Paşa: ...ve güftār -ı âbdārından herkes müterāzı olmışdur (Solmaz, 2005: 108). **Dānişī Efendi:** ...ve güftār-ı âbdār-ı pāki mergūb ve pesendīde-i zūrafā-yı ‘ālem ve ḡamzedā-yı dil-i pūr-ḡam idi (Solmaz, 2005: 299).

Dikkati çeken bir diğer nokta “âb-dâr” sözcüğünün “lü’lü ve dürr” sözcükleriyle terkibe girmiş olmasıdır. Sözüñ güzelliğini vurgulayan bu terkip makbul, rağbet gören şiiri ifade etmiştir. Şerḥi: Üslūb-ı muḥāsebede hünerver ve aḥkāmda kitābet-i şāhib-erḳām ve siyāḳati dil-peżīr ve aḳrānına ḡālib ü bī-naẓīr ve tarz-ı eş‘ārda ṭab‘ı ḡāyetde ṭālib ü rāḡīb rūz u şeb tettebbu‘-ı naẓm-ı âbdār-ı dürrer-bār-ı yārān idüp ekşer-i şu‘arā ile yār u muşāḥib ve fūnūn-ı suḥene üç zebān ile peyrev-i erbāb-ı dil olup reng-i ḡazelde zebān-ı dürrer-bārı cārī vü ḳāyildür (Solmaz, 2005: 369). **Şafāyī Beg:** ...ve ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi mergūb ve naẓmı lü’lü-i âbdār gibi tamām a‘yār idüḡi ma‘lūm-ı nūkte-dānān-ı rūzgārdur (Solmaz, 2005: 384). **La’lī:** Sābıḳan mezkūr şehrde Süleymān Beg-zāde Dānişī maḥlaş ile ta‘dād olan Pīrī Çelebi’nüñ hemşire-zādesi olup Arṭādāyiye didikleri gibi ‘āşīḳ-ı dil-dāde nā-murād ve dil-rīş-i şādīḳ ḡama mu‘tād ‘ālem-i cevānīde lisān-ı ‘Arab’a heves ve zebān-ı Fūrs’e dest-res bulup ḥavaşş-ı baḥr-ı ma‘ānī eş‘ār-ı dürrer-bār ve nāḳil-i ebyāt-ı cevherdār olup dürr-i hüneri ve güher-i dānişi rişte-i ‘aḳla çeküp yārān-ı şafāya hemdem ‘ale’l-ḥuşuş maḳālī selīs-i edā ile maḥrem geçinüp ekşer-i zamān tettebbu‘-ı dürrer-i âbdār naẓmların ve ḡazel-i ḳaşıde-i medh-güzārına maẓhar olup nice müddet āsitān-ı felek-āşiyān-ı Mevlānā’da dervīşāne ḥıdmet ve ehl-i ḥaḳīḳate mülāzemet itmişler (Solmaz, 2005: 507-508).

“âb-dâr” sözcüğü “selis” sözcüğüyle de akıcı manâsı ile kullanılmıştır. Semâ’î: Ṭab‘-ı şāfi-i siḥr-nümāsı şelāşet-i naẓm ile mevşūf ve lisān-ı pāk edāsı fetānetle ma‘rūfdur ve naẓm-ı taşavvuf-āmīzi âbdār (Solmaz, 2005: 361). **‘İlmî-i Bağdādī:** Ṭab‘-ı

şâf-ı pâki üslûb-ı nazm-ı belâgat-nümâda bî-hemtâ ve zîhn-i rûşen-i derrâki neşr-i fesâhat-fezâda yektâ ve elsîne-i şelâsede eş'âr-ı dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâhabet-i dil-küşâsı ferağ-fezâ-yı dil-i germ-i merdüm-i ahrârdur (Solmaz, 2005: 425). **La'lî:** ...ve nâkil-i ebyât-ı cevherdâr olup dürr-i hüneri ve güher-i dânişi rişte-i 'aqla çeküp yârân-ı şafâya hemdem 'ale'l-huşûş maqâlî selîs-i edâ ile mahrem geçinüp ekser-i zamân tettebbu-ı dürer-i âbdâr nazmların ve ğazel-i kaşîde-i medh-güzârına mazhar olup nice müddet âsitân-ı felek-âşiyân-ı Mevlânâ'da dervîşâne hîdmet ve ehl-i haqîqate mülâzemet itmişler (Solmaz, 2005: 507-508). **Nihânî:** ...ve nazm-ı dürer-bârı vegüftâr-ı âbdârı Ubeydî Çelebi himmetiyle selîs ü hemvâr ve bî-hadd ü bî-şümâr olmağın vird-i zebân-ı 'âşîkân-ı zâr ve zîkr-i gül-ı zârân-ı rûzgâr olmuştur (Solmaz, 2005: 560).

Örneklere bakarsak “âbdâr” sıfatı beğenilen, rağbet gören şiir için kullanılmıştır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi yapılan nitelemeler genellikle olumludur. Bu da Ahdî'nin üslubuna uygun düşmektedir.

Âbdâr şiir şehvar bir inci gibidir. Şairin cevherler saçan tabiatından âbdâr bir inci gibi olan şiiri açığa çıkar. **Derviş Çelebi:** Egerçi hâtır-ı deryâ-mü'essiri nazm cânibine ziyâde mâyl degül lâkin ahyânen tab'-ı güher-bârından bir dürr-i âbdâr peydâ kıılır ki gûş-vâre-i merdüm-i dâna olmağa lâyıķ u sezâdur (Solmaz, 2005: 169-170).

Âbdâr şiir bir cevher ise, müellifi o cevheri engin denizlerden çıkaran bir gavyastır. **Âlî Efendi:** Bu cevâhir-i âbdârol ğavvâs-ı bihâr-efkârûn divân-ı selâtin-i edvârından şarrafân-ı bazâr-efkâre iş'âr olunup kalem-i dü zebânla raķam olundı ki pesend-i Rûm ü 'Acem'dür (Solmaz, 2005: 186). **Âġehî:** Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fûlk-i tenin deryâ-yı 'işķa şalup müstaġrak-ı baķr-ı mevc-i hırmân olup ol hevâyla gemiciler ıstılahâtın cem' idüp bir kaşîde-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr ġavvâş-şîfât baķr-ı 'amîķden kenâra çeküp der-gûş-ı erbâb-ı hüner ve meşhûr-ı baķr ü berr olmuştur (Solmaz, 2005: 211).

Âbdâr şiir susuzluğu ref' eder. **'Adlî Efendi:** Bir zamânda eyyâm-ı rûze müştedd ve hengâm-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suhen-dândan rûze bizi muķkem tutdı ve açlık cânımıza kâr itdi 'ıydıyye bir şi'r-i âbdârla elem-i 'aşımuz ref' ve ġam-ı cû'ümüz ref' eyleseñüz olmaz mı diyü iltimâs itdüklerinde bu

ğazel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed 'ıyd-ı pür-tâmid ve feth-i bâb-ı 'işret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler (Solmaz, 2005: 174-175).

Âbdâr şiirin bir katresi bile teşne dillere derman olan kevser havuzudur. Enverî: Eş'âr-ı pür-envârınun nûrından âyine-i tîre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınun bir katresi teşne dillere hayât-güster mânend-i kevserdür (Solmaz, 2005: 221). **Kevserî:** El-hağ ol gülbin-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma'ânînin eş'âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı kevser ve güftâr-ı hüceste-eṭvârı pesendide-i şu'arâ-yı şîrîn-kâr olmuştur (Solmaz, 2005: 499).

Âbdâr şiir zıtlıklarla bir araya getirilerek kullanılır. Şairin ateş saçan tabiatından beyt-i âbdâr zuhura gelir. Yümnî Beg: Sene seb'in ve tis'â mi'ede şehir-i İstânbül'da vâkı' olan Ağustos zamânında berk ü bârân u seyl-i firâvân gelüp nîce nîce ma'mûr evleri virân itdükde bu târiḥ-i âbdârı ṭab'-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 183).

Âbdâr şiirin kolayca ve irticalen söylendiği düşünülse de o inceliklerle doludur. İçerisinde herkesin anlayamayacağı türden ince mânâlar barındırır. Lem'î: Bi't-tamâm bilâ-kuşûr kitâb-ı pür-sürûr ki nâm-ı şerîfî Leṭâyif-nâme'dür elfâzınun neşât-ı feraḥ-eḫsâsından dil-i ğamgîn ve kelimât-ı rûḥ-baḫşınun inbisât-ı dil-küşâsından dil-i ğam-beste âzâd ve inşâ-yı müsecca'ından mülk-i ḫarâb ḫâtîr-âbâd olması muḫarrer ve müṭâla'ası pesendide-i ehl-i hüner ve meşhûr-ı merdüm-i baḫr ü berddür ve sâbîkû'z-zîkrûn eş'âr-ı pür-envârı gün gibi lâmi' ve lem'â-ı tîğ-ı zebân-ı âbdârını naşs-ı ḫâtî' gibi sâti'. Cümlesinden bir iki maṭla' u beyt-i âbdâr-ı pür-nikâtanlarındur şebt olundu (Solmaz, 2005: 504).

Mu'îdî örneğinde görüldüğü gibi âbdâr şiir dönemden şikâyet ve şairin içinde bulunduğu hali hikâye etme amacıyla da kullanılmıştır. Mu'îdî: Cümlesinden bir ğazel-i âbdâr ki ḫikâyat-ı ḫasb-i ḫâl-i rûzgâr ve şikâyet-i devr-i bed-girdârdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 539).

A'LÂ: Arapça kökenli bir kelime olan “uluvv” yüksek, yüce olmak mânâsında dilimize a'lâ olarak geçmiştir. Beğenme ve takdir ifadesi olup güzel, süslü, parlak şiir için kullanılmıştır. Şairin söyleyiş gücünün güzelliğini yansıtmıştır. A'lâ sözcüğü terkip

olarak iki farklı yerde “beyt-i a’lâ” ve “kaside-i a’lâ” olarak doğrudan şiir şekilleri için kullanılmıştır (‘Alâyî ve Muḥîṭî Efendi). Diğer örneklerde daha çok söyleyiş gücünün güzelliğini ve kuvvetini nitelemiştir.

Celâl Efendi: Bu kıt‘a-ı zîbâ daḥi ol efşah-ı fuşahānuñ ve emlehü’ş-şu‘arānuñdur ziyāde a’lâ ve gün gibi mücellâ vākı‘ olmuştur. *Kıt‘a* :

Bağdum sipihr-i ḥüsne bir gün bir ay gördüm
Göñlüme meyl ü mihrin anlaruñ eyledüm ‘arz

Adıyla biri Mūsā nāmıyla biri ‘İsā
Dil virmek aña vācib teslīm-i cān aña farz

Gerçi biri melekdür biri perīdür ammā
Nisbetleri Celālī beyne’s-semāi ve’l-‘arz (Solmaz, 2005: 126)

Ṭab’î Efendi: Gelibolı’dan olan Zā’ifî Beg bu maṭla‘ına ki dimişdür

Kıble yiter kūy-i dildārum baña
Saña ey Ka‘be ırakdan merḥabā

çok kimseler cevāb dimişlerdür feemmā sābıķū’z-zıkr a’lāintıķāl itmişlerdür budur sākī-
i sīm-sāk vaşfında ṭākdür ki

Bāde yiter la’l-i dildārum baña
Saña ey sākī ırakdan merhaba (Solmaz, 2005: 180)

Söyleyiş güzelliğini, mükemmelliğini ifade etmek için a’lâ sözcüğü kullanılmıştır. Nazire geleneği içerisinde yazılmış bu beyit nitelenirken de a’lâ sıfatı kullanılmış, nazirenin güzelliği vurgulanmıştır.

Behiştî Efendi: Cümle-i ğazeliyyātın görmüş biñ ğazel miķdārı vardır. A’lāsı ğāyetde a’lâ ve ābdār olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebān-ı ‘āşıķān-ı ḥüb-nefesdür (Solmaz, 2005: 226).

Rahîmî Beg: ...ve hadd-ı zâtında hōş şöhet ü meclis-ārā ve vādî-i nazmda semend-i himmeti a‘lā ve eş‘ār-ı dil-pesendi pür-meşel ve edā-yı bülendi maqbûl ü bî-bedeldür (Solmaz, 2005: 314).

‘**Alâyî:** Bu bir iki beyt-i a‘lā ol yār-ı ‘allāmenüñdür. *Gazel* :

Hergizem fikr-i tu ez hātır-ı mahzûn ne reved
Ve’z derûn-ı dil-i men derd-i tu bîrûr ne reved¹¹⁰

Yād-ı la‘let ne konem her nefesî k’ez çeşmem
‘İvâz-ı âb beher gūşe hûn ne reved¹¹¹

Zevk-ı mestî zi leb-i la‘l-i tu çun yāft dilem
Çi koned ger zi pey-i bâde-i gülgûn ne reved¹¹²

Dil be Leylî-şifātān berî hāzır bāş
Kes neyāmed bereh-i ‘ışk ki Mecnûn ne reved¹¹³

Ger ‘Alâyî pey-i hûbān be reved ma‘zûr est
Mî keşed ‘ışk gîrîbān-ı dileş çün ne reved¹¹⁴

[*Diger*] : Evşāf-ı hüsnuñi ki dil-i nātüvān okur
Bir tıfldur ki ay yüzi gül Gülsitān okur

[*Diger*] : Gerçi sih-r-engîzdür zülfüñ gözüñ mestānedür
Hırmen-i hüsnuñde ey meh rüyunuñ bir dānedür

Meh-cemāl-i yāre bir şüretlü sîmîn-āyîne
Zülf-i dil-dāre güneş ziynetlü zerrîn şānedür (Solmaz, 2005: 415)

¹¹⁰ -Senin fikrin hiç bir zaman mahzun hatırımdan çıkmıyor; gönlümün içinden senin derdin çıkmıyor.

¹¹¹ -Her nefes gözümünden su yerine her köşeye kan gitmedikçe dudağını anmam.

¹¹² -Gönlüm senin al dudağından sarhoşluk zevkini tattığı için gül renkli şarabın peşinden gitmesin de ne yapsın?

¹¹³ -Leyla sıfatlılara gönül vermişsen hazır ol çünkü Mecnun'un gitmediği aşk yoluna kimse gelmez.

¹¹⁴ -Alâyî güzellerin peşinden gidiyorsa ma‘zurdur, çünkü gönlümün yakasını aşk çekiyor, nasıl gitmesin?

Muḥîṭî Efendi: Mezbûr paşa ile Şîrvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a‘zâm merḥûm vefât eyledükde İstanbul’da tekrâr pâdişâh-ı ‘âlem-penâha bir bî-nokṭa ḳaṣîde-i a‘lâ ve bir rik‘a fûnûn-ı inşâ idüp şunmuşlar. Ol sulṭân-ı gerdûn-ḡulâm manşib-ı âḡer virilmesine ḡaṭṭ-ı ḡümâyûn peyâm buyurmuşlar. Ḳaṣîde-i mezkûruñ bir nice beyti taḡrîr oldu.

Ehl-i ‘âlem devr-i ‘adlûñde olur âsûde-ḡâl
Ṭañ degül olmasa dilde dâverâ eger hilâl

Ṭâli ‘ûñ hem-ser olursa mihrlle her dem revâ
K’ehli diller derdûñe olur müdâvim mâh u sâl

Mâ-ḡazâr medḡûñ ehl-i dillere olur ḡarâm
Ger kelâm olur ise her dem sürûr encüm hilâl

Ṭâli ‘üm ol ḡaddedür kim dūd-ı âhumla müdâm
Gülmedüm ‘ömrümde aşla görmedüm resm-i vişâl

Her kim olursa olur mesrûr-ı ‘âlem kâm ile
Kâm ile vaşl-ı murâd olur müdam emr-i muḡâl (Solmaz, 2005: 527)

ANBERİN: Eskilerin “ḡâv-i ‘anber” dedikleri “ḡaṣalot” yahut “ ispermeçet balinası”nın baḡırsaklarında oluşup balıḡın kusmasıyla ortaya çıkan, hafifliḡi sebebiyle su üzerinde kalarak sahile vuran güzel kokulu ancak pek temiz sayılmayacak esmer bir maddedir (Şentürk, 2016: 316).

Günümüzden yüzyıllar önce amberli mürekkeple yazılmış yazma kitaplar açıldığında, mürekkepte bulunan amber kokusu kendini hemen belli etmektedir (Şentürk, 2016: 316). Batılıların mürekkeple yazı yazdıktan sonra kurutma kâḡıdı kullanmalarının aksine bizde mürekkep kurumadan “rikdan” denen ve içinde misk ve amber gibi güzel koku veren maddeler de bulunan bir toz yazı üzerine serpilir, mürekkebin kurumasından sonra toz ve elmas kırıntıları son satırlarda olaḡanüstü güzel bir görüntü bırakırdı (Şentürk, 2016: 319).

Ebu’l-Fazl Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘-ı Fârisî-i rengîn ḡalem-i müşkîn-sevâduñ imdâdıyla raḡam-ı ‘anberîn oldu. *Naẓm* :

Ez hāl nokṭahā be-ḥatt-ı ‘anberîn me-nih
Şad dağ-ı ‘ışk ber-ciger-i müşk-çîn me-nih¹¹⁵

Ber berg-i gül zi nergis-i ter āb mī-zenī
V’ez leb-i gülāb ber şeker-i nāb mī-zenī¹¹⁶ (Solmaz, 2005: 118)

Burada şiirin güzel koku ile yazıldığı ifade edilmiştir. Anber koku yönünden ele alınmıştır. Siyah misk kokulu kalemin yardımıyla ‘anberîn (anber kokulu) bir yazı nakş edilmiştir. Verilen beyitlerde de koku ile ilgili tüm unsurlar kullanılmıştır. Tenasübün yoğunluğu yanında Ahdî’nin “rakam-ı ‘anberîn oldu” nitelemesi okurken bile o güzel kokuyu hissetmemizi sağlamıştır.

Meḥammed Çelebi: Cümlesinden bir kaç matla‘-ı ‘anber-âmîz ol tūṭī-i şeker-rîzūñ ne-tāyic-i ṭab‘indandır sebt olundu. *Matla‘:*

Ḥāk-i ‘anber hevāsı ḥōş -būdur
Kūy-i yārūñ güzelligi budur

Be-gū cān kun fedā der-pîş-i men bes
Kunem ḥāhem zi la‘let yek suḥen bes¹¹⁷

Eşk der kūşe-i uzlet mey-i nāb est merā
Ciger-i rîş dem-ālūde kitāb est merā¹¹⁸ (Solmaz, 2005: 137)

Matla beytinde kullanılan ḥāk-i ‘anber hevāsı (anber kokulu toprak) matla ‘-ı ‘anber-âmîz (anberle karışık matla) nitelemesini desteklemiştir. Koku unsurları şiirde kullanılmış olup sevgilinin kuyunun güzelliğinin onun ayak bastığı toprağın kokusundan ileri geldiği söylenmiştir.

¹¹⁵ -Anberli yazıyla benden noktalar koyma; aşkın yüz dağı için miskinın üzerine koyma

¹¹⁶ - Gül yaprağına, taze nergisten su verirsin; dudağından, saf şekere gül suyu verirsin.

¹¹⁷ -Canını benim huzurumda feda et de yeter, feda ederim, yakut dudağından bir söz yeter.

¹¹⁸ -Uzlet köşesinde gözyaşı saf şaraptır benim için, yaralı ciğerim kana bulanmış kitaptır benim için.

Bâkî-i Selânikî: ...ya'nî zümre-i şu'arâ ebyât-ı tarab-engîz ve kelimât-ı 'anber-âmîz dirlerdi (Solmaz, 2005: 239).

Derûnî: Eş'âr-ı dürrer-bârı 'anber-âmîz ve kalem-i müşk-bîzle dil-âvîz idi. Cümlesinden bir maṭla' şebt olundu. *Maṭla'*:

Bir 'araḡ-çin ṭolu miske dime gîsûdur bu
Dil-i sevdâ-zedenûn başına ḡayḡudur bu (Solmaz, 2005: 303)

Mu'inî Çelebi: ...ḡaḡḡa budur ki ol nâzım-ı naẓm-âferinûn eş'ârı 'anberîn-bû ve ḡüftârı dil-cû vâḡı' olmuştur (Solmaz, 2005: 524).

Verilen örneklerden de görüleceği gibi anber hep kokusu yönüyle ele alınmıştır. “Maṭla'-ı 'anber-âmîz, kelimât-ı 'anber-âmîz, eş'âr-ı 'anberîn-bû” terkipleri kullanılarak şiir nitelendirilmiştir. Bunlardan başka İbni Kemâl Aḡmed Efendi, Pervîz Efendi, Ânî Efendi, Âfîṭâbî, Tûrâbî, Derûnî, Ğammî Beg, Ḳuṭb-ı Kâtib, Meşâmî Beg'in anlatıldığı kısımlarda da “anber” sıfatı kullanılarak nitelemeler yapılmıştır. Ancak bunlar daha çok şairlerin “kalem”inin yani şairin yazma gücünün ifadesi olarak kullanıldığı için ona bu başlıkta değinmeyeceğiz.

'ÂRİFÂNE: Sözlük anlamı olarak 'ârifâne ârif olana yakışacak sûrette yapılan iş ve davranışları niteler (Devellioğlu, 2007). Eskiler bilgiyi “ilim” ve “irfân” olmak üzere iki boyutta değerlendirmişlerdi. Bunlardan ilki kitap okumak, mektebe gidip hocadan eğitim görmek suretiyle elde edilebilecek cinsten her bilgiye verilen umumî isimdir. Buna karşılık bir de kitap okumak yahut mektebe gitmek suretiyle elde edilmesi mümkün olmayan, sadece Allah'ın dilediği kullarının kalbine ilka eylediğine inanılan bir bilgi daha vardır ki buna “irfân” demişlerdir. İşte “ârif” esasta bu bilgiye sahip olan kimselere denir (Şentürk, 2016: 345). Bu tanımlardan yola çıkarak “ârifâne şiir” de bu bilgi ile yazılan ustalık ve inceliklerle dolu icraatlardır.

Îlâhî: Bu bir nîce maṭla'-ı 'ârifâne anuñdur. *Naẓm* :

Var iken ḡâk-i reh-i dilber-i nâzûk-reftâr
Kim alur 'aynına kühli nedür ol bî-miḡdâr

Dağıdup ‘aqlumı cem ‘iyyet-i hâtır komadı
Elem-i ‘ışk-ı cevânân-ı perîşân-destâr

[*Diger*]: Çekilür gelmege tîrûn kıti ey kaşı kemân
Bu kez olmaz gibi ğam-hâne-i dilde mihmân

Ey İlâhî bedenün kılca degülken ne ‘aceb
Âh-ı pür-sûzuñ olur ejder-i âteş-efşân

[*Diger*]: Degül maşşûdumuz ‘ışkuñla cânâ derdden ğayrı
Sirişk ü inkısâr-ı kalb ü rûy-i zerdden ğayrı (Solmaz, 2005: 223)

‘ÂŞIKÂNE / BÎ-DİL / RİNDÂNE: Klasik Türk Edebiyatında aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, içli ve duygulu olarak anlatan şiir türüne “âşıkâne”, genellikle içkiyi, içki zevkini, içki ile ilgili türlü düşünceleri, hayata karşı kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı konu olarak işleyen şiirlere ise “rindâne” denir (Dilçin, 2009: 109-110).

Âşıkâne şiir, âşığa yaraşır tarzda iken rindâne şiir rindlere yaraşır tarzdadır. Âşıkâne şiir âşığın halinin tercümanıdır yani onun hasb-i hâlidir. Hazîndir, divâne gönlün hâlidir, sûznâktır. Firâk-keşîde âşık, yaralı ve mecnun olan gönlünün yakarışlarını dile getirir, zamane dilberlerinin güzelliğini, sevgilinin vefasızlığını, kendi aşkının ve eleminin büyüklüğünü ifade eder. Şiirlerde anlatılanlar ve verilen örnekler sadece beşeri aşk değildir, ilâhi aşka da yer verilmiştir.

Âşıkâne ve rindâne terimleri tezkirede çoğu kez birlikte kullanılmıştır. Âşık aynı zamanda rinddir. Aşk sarhoşudur, bunu anlatmak için de meyhâneden, içkiden dem vurur, âşıkâne şiirler söyler. Bu görüşümüz İlâhî’de desteklenmiştir. **İlâhî:** Hadd-ı zâtında tab’ı pür-hiddet ve zihni hûş -şoĥbet rind ü lâubâli olduğı sebebdan ebyât-ı ‘âşıkâne dimeden hâlî degüldür. (Solmaz, 2005: 223).

Âşıkâne ve rindâne olarak nitelendirilen şiirlerden örnekler verilmiştir. Örneği verilen şiirlerin konusu bu nitelemeye uygundur. Öte yandan şairlerin bu şiir türlerindeki başarı değerlendirmeleri de ele alınmıştır. Emîr Çelebi ve Ümidî’nin bu türde çok başarı yakalayamadığını söyleyen Ahdî diğer şairler için olumlu nitelemeler kullanmıştır.

Ayrıca tezkirede şiir üzerinde nitelermeler yapılırken “bî-dil” sözcüğü kullanılmıştır. “Âşık, gönül vermiş” anlamına gelen kelimeyi âşıkane şiir içine almayı uygun gördük.

Sultân Mehemmed: Bu eş‘âr-ı hazîn anlarındur. Haylice ‘âşıkâne ve hasb-i hâl-i dil-i dîvâne olmağın bî-bahâne sebt olundu. *Beyt:*

Ol saçı leylî umardum baña mecnûnum diye
Gezmesün gelsün belâ tağında maḥzûnum diye

Yoluña cân virmege anuñçün ikrâr eyledüm
Ḥabs idüp çâh-ı zeneḥdânuña medyûnum diye

[*Diger*] : Her kaçan ruḥsârını ‘arz itse dilber gül gibi
Nâleye başlar görüp bî-çâre dil bülbül gibi (Solmaz, 2005: 102)

Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı ‘âşıkânesi gün gibi meşhûr-ı ‘âlem ve kelimât-ı rindânesi pesendîde-i benî-‘âdem ve şu‘arâ içre şâhib-dîvândur. Bu ğazel ki hep hasb-i hâl-i ‘âşıkândur mihr gibi zuhûra gelüp leme‘ân u dırâḥşân olup sebt olundu. *Ġazel:*

Sîneme yâre uran ḥançer-i dil-cûyuñdur
Dili medḥûş iden ol kâkül-i ḥoş –bûyuñdur

Tolanursun ne ‘aceb uçmağa kûy-i yâre
Çeken ey dil seni ya ḥâkûñ ya şuyuñdur

Ser-be-ser vâdî-i gülzâr-ı maḥabbetde bugün
Bülbüli mest iden ey gonçe dehen rûyuñdur

Beni katl itmege kaşd eyler imiş ğamzelerüñ
‘Âşık öldürmek ezelden bilirüz ḥûyuñdur

Nice biñ bendeñi sen dâm-ı belâya şalduñ
Bend iden Şemsî’yi zülfüñdeki bir müyuñdur (Solmaz, 2005: 105)

Hâce Çelebi: Bu maṭla‘-ı pāk eş‘ār-ı sūznāklerindendür ḥayli ‘āşıkāne ve rindāne vākı‘ olmuştur. Zīrā ki sâbıkü’z-zıkr ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrīn-rikābuñ ‘āşık-ı bī-ķarārı olup inān-ı ihtiyārı elden virmiş gāh u bī-gāh cevelāngāh yirlerin seyr ü temāşā içün dolanurmış. İttifāken bir kere mülāķat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde ḥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rūzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bī-ihtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naķş u nigār kılmış bu evrāķda şebt oldu. *Maṭla‘* :

Bī-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek

Hālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 133-134)

Pervîz Efendi: El-ḥaķ zebān-ı Türkī ve Fārisī’de eş‘ār-ı ‘āşıkānesi ḥüb ü mergūbdür. Bu ebyāt anlaruñ cümle-i eş‘ārındandır ihtişār olunup izḥār olundu. *Ebyāt* :

Geldi baḥār n’eylesün ‘uşşāk bādesüz

Yā rāh-ı ‘ışķa nice gidilsün zevādesüz

‘Uşşāk-ı mest-mendi kemendüñle yed yüri

Zīrā seg-i şikārī yaraşmaz kılādesüz

[*Diger*] : Ḥaṭṭ-ı ruḥsār-ı yāre guşşa çekme

Olur zāhir çerāğ dibi ķarañu

[*Diger*] : Gelüben gitdügi bir oldu ḥadeng-i ğamzeñ

Kim umardı bu cefāyı baña miḥmānumdan

[*Diger*] : Ol hilāl ebrū meta‘-ı ḥüsnini ğarrā şatar

Gāh ‘arz eyler cemālin gāh istiġnā şatar

Baña ṭurup kışşa-i Ferhad ü Mecnūn söyleyen

Derd esrārını ol benden alur baña şatar (Solmaz, 2005: 135)

Meḥammed Efendi: Zīrā ki ebyāt-ı ‘āşıkānesi taḥayyül ü kelimāt-ı rindānesi pür-meşel ve maḥlaşı Bahrī vākı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 137).

Kâmî Efendi: Bu bir kaç beyt-i ‘aşîkâne vü rindâne anuñdur. *Ebyât*:

Esîr-i bend-i zülf ü kâkül-i ‘anber-feşānum ben
İki zencîr ile baĝlu yatur şîr-i jiyānum ben

Diger: Gülnâr-ı ruĝ-ı dilbere her kim ki semen dir
Āteş ola anuñ yiri mânend-i semender

Öykündügiçün saña çemende gül-i bî-ĥar
Sûsen dil uzadup seni v’ey bunda dikene dir (Solmaz, 2005: 139)

Mevlânâ Ahmed Harîrî: Ebyât-ı muĥaĥķikâne [ve] ‘aşîkâne dimeden bîgâne degüldür.

Eger zünnâr-ı ‘ışķet ez-ser-i bütân
Bended şeyĥ lâ ikrâhe fi’d-din¹¹⁹

Ve ger bî-kıble rûy-i tu zâhid
Nemâzî kerd v’eylünlil mu‘şallîn¹²⁰ (Solmaz, 2005: 202)

Ânî Efendi: ...ve eş‘âr-ı ‘aşîkânesi sūznāk ve güftâr-ı rindānesi ‘uyūbdan pāk ve ser-â-ser ĥasb-i hāl-i rindân-ı derd-nāk vâķi‘ olmışdur. Cümlesinden bu ĝazel-i pür-meşel ol yâr-ı bî-bedelüñdür ħalem-i ‘anber-bîzle naķş u nigâr oldı. *Ĝazel*:

Bāĝ-ı ruĝunda gül yüzüñe zâr olam gibi
Sünbüllerüñe yine hevâ-dâr olam gibi

Muşĥaf’da geldi fâl açıcak sûre-i Duĥân
Āşûfte-ĥâl-i ĥatţ-ı siyeh-kâr olam gibi

Bir fâle baķıcı didi fâlüñde geldi lām
Bend-i kemend-i zülfe giriftâr olam gibi

¹¹⁹ -Eğer şeyh intikam için senin aşkının zünnarını kuşanırsa dinde zorlama yoktur.

¹²⁰ - Zahid senin yüzünü kible edinmeden namaz kılmışsa vay o namaz kılanların hâline. (Kur'an 107/4)

İRmez kemend-i zülfine bir kimse sa'y ile
Ben bu hevāda şoñ ucı ber-dār olam gibi

Sevdā-yı zülf-i müşk-i nigār ile Ānī'yā
Bāzār-ı 'ışk-ı yārda 'aṭṭār olam gibi (Solmaz, 2005: 203)

Ümîdî Efendi: 'Āşıkāne ve rindāne ebyātından bir kaç dāne Fārisī ve Türkī maṭla'-ı muşanna' tesvīd olunup şebt olundu. *Naẓm* :

Zülf-i tu şod ez-dest-i tu maḥzūn u perīşān
K'ū nīz çü men kerde fūrū ser-be-girībān¹²¹

[*Diger*] : Felegüñ ḥāline ey ḥ'āce naẓar kılmazsın
Çarḥ-ı aṭlas ne kumaş idigüni bilmezsin

[*Diger*] : 'İbret aldı bunca ḡamlarla görüp 'ālem beni
Āh kim 'ibret-nümā-yı 'ālem itdi ḡam beni

Şaldı deryā-yı ḡamuñ girdābına devran beni
Rūzgār-ı nā-muvāfiḳ itdi ser-gerdan beni (Solmaz, 2005: 204)

Eflâtûn-ı 'Acem: Sābıḳu'z-zıkr be-tarīḳ-ı seyr şehr-i İstanbul'a gelüp erkān-ı devlet ve a'yān-ı ḥazret ile iḥtilāṭ idüp padişāhuñ fütūḫātın naẓm iden 'Ārif maḥlaşı ile iştihār bulan Fethullah Çelebi'nüñ ba'zı terzīkātına vāḳıf olup mezkūr ile ḥayli şā'irāne vü 'āşıkāne mübāheşe ve mücādele idüp bir kaç beytin şebt kılup 'arz-ı ḥāl ṭarīḳı ile Sulṭān Süleymān pādişāha şundu (Solmaz, 2005: 204).

Emîr Çelebi: Eş'ār-ı taḥayyül-engīzi dil-efrūz ve güftār-ı tefekkür-āmīzi pür-süz ve 'āşıkāne ḡazelleri çok lākin bu bir kaç meşhūr maṭla'-ı ḥūbundan ḡayrı efvāh-ı 'ālemde ḡüyā sözi yokdur. *Ebyāt* :

Ter düşdi meclis içre gice bādeden 'araḳ
Ḥayli dem oldı bezmimūze başmadı ayak

¹²¹ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

[*Diger*]: Bî-sütûn-ı ğamda nāgeh gūş idüp feryādımız
Ol lebi şîrîn dimiş kim sağ imiş Ferhād’umuz

[*Diger*]: Dendānına taķılaydı görüp eşk-i terümden
Dürdāne iken her biri düşdi nazarumdan (Solmaz, 2005: 209)

Âgehî: Eş‘ār-ı ‘āşıkānesi hūb ü bî-hadd ve güftār-ı rindānesi mergūb ü lā-yu‘addur. Cümlesinden bir iki maṭla‘ gül gibi şükūfte ve dürr gibi sufte olup taḥrîr ü taķrîr olunur.

Naẓm :

Ref‘ eylemez yüzinden ol ğonce-leb niķābı
Açılmaz ehl-i ‘ışķa def‘ eylemez ḥicābı

[*Diger*]: Ḥaber-i vuşlat-ı dildārı idermiş ifşā
Bize bir gün göresiz söz getirür bād-ı şabā

[*Diger*]: Müzeyyen eyleyli ḥancer ol miyan bendi
Kıyāmet oldu yine ortaluķ güzellendi (Solmaz, 2005: 211)

Ümîdî: Zurefā yanında eş‘ār-ı ‘āşıkānesi çok lākin şu‘arā dilinde ma‘ānî-i ḥāş ile çendān şöhreti yok. Ümmīddür ki rûzgār ile a‘dā dilinden ḥalāş bulup şöhret-i tām ile şā‘ir-i nîkū-nām ola. Ebyāt-ı rindānesinden bu bir kaç beyt-i mestāne yazılup taḥrîr ü taşṭîr olundu. *Naẓm* :

Bu gün meclîsde sākî sāġar almak dest-i dilberden
Heman bir gül koparmak gibidür şāḥ-ı gül-i terden

[*Diger*] : Açduķca yāre sīneme ol tîġ-ı zer-nigār
Bir pāre ḥazẓ idüp açılır ķalb-i ğam-güsār

Nuķl-i lebūñle bāde-i la‘lūñ durur ġaraz
Yinüp içilmedük ne var ey şūḥ-ı şīve-kār

[*Diger*]: Cennet ańılsa ruhuń hātıra eyler ‘ālem
Ka‘be yād olsa ser-i kūyuńa varur ādem

[*Diger*]: Mīve-i zevk ü şafā kıande olurdı hāşıl
Bāğ-ı sīnemde şehā nāvekūń urmasa kıalem

[*Diger*]: Yūsuf-ı jāle şeh-i ğonceye düşmüş beñzer
Çıkarur rişte-i zerrīn ile mihr enver (Solmaz, 2005: 215)

Ālî: Bu bir nīce ‘āşıkāne vü rindāne nāzūkāne maṭla‘ anuń eş‘ār-ı muḥayyel ve ğüftār-ı pür-meşelindendür. *Naẓm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i ḥamrā
Nigāruń ağızın arar rāzın açmağa ğüyā

[*Diger*]: Meyli bālāya olursa n’ola serv-i çemenūń
Uzanur kıaddine irişmege sen sīm-tenūń

[*Diger*]: Kıurulsa bezm-i şafā-baḥş dönse cām-ı felek
Mey-i şabūḥ ile ğün toğsa ol ğüni ğörsek

[*Diger*]: Gerçi ‘ömrüm bu cihan kimseye bākī kalmaz
Seni ey rūḥ-ı revānum kıoçan amma ölmez (Solmaz, 2005: 220)

Belîğî: ‘Āşıkāne ğazelleri çok ve nefīs ü selīs idüğine söz yok. *İl mişli hazā ğazel* :

Dilimüz ańlayamaz şūfī bizüm kıāl ehli
Bī-zebān söyleşelüm var ise bir ḥāl ehli

Salṭanat faqr ile faḥr itmek imiş ‘ālemde
Ne bilür kıadrin anuń memleket ü māl ehli

İledür ḥalvetine hīle ile şūfī şarāb
Ġörmedüm dünyede anuń ğibi bir āl ehli

Cānı cānan yolına virmede ihmāl itme
İremez menzil-i maḳṣūdına ihmāl ehli

Her dem āl ile Belīgī öper ol serv ayağın
Görmedüm ḥūn-ı şirişkūm gibi bir āl ehli (Solmaz, 2005: 238)

Tâbî-i Kûçek: Bu ğazel-i ‘āşıkāne anuñdur. *Ġazel* :

Vuşlata gülşende el şundum nigār el virmedi
Servi çekdüm sīneye āḥir çenār el virmedi

Destin öpmek istedüm pīr-i muğūñ mey-ḥānede
Düşdüm ayağına ḥayfā ihtiyār el virmedi

Yelken açdı çıķmağā girdāb-ı ğamdan fülk-i dil
Keşti-i ten ğarkā vardı rūzgār el virmedi

Gördüm ol yāri kenār-ı cūyda reftār ider
Arzū itdüm vişālını kenār el virmedi

Gül koparmak istedüm Tābī o şāḥ-ı şīvede
Ḥayli iḳdām eyledüm ammā ki ḥār el virmedi (Solmaz, 2005: 242)

Terâşî: Bu ebyāt-ı ‘āşıkāne ve nazm-ı rindāne anuñdur ki iş‘ār olundu. *Şî‘r* :

Çāk çāk eylerse cismüm yiridür şemşīr-i ‘ışķ
Cānuma geçmişdür ey kaşı kemānum tīr-i ‘ışķ

[*Diger*]: Kimseler vākıf degül soñunda yok bīm-i firāk
Ḥayli zevķüm var ḥayāl-i yār ile tenhā benüm (Solmaz, 2005: 245)

Şânî Beg: Ḥālā zihn-i pāki ebyāt-ı ‘āşıkāne ve nazm-ı rindāne demekle rāğıbdur. Bu ğazel kendü zu‘m-ı fāsidiyle ziyāde pūr-meşel ü muḥayyel vāķı‘ olmışdur. Bu ğazel anuñdur. *Ġazel* :

Dehānuñ nokṭa-i mevhūm dirler mīm mübhem hem
Beni bu sırra vāḳıf eyle tā ḥall ola şübhem hem

Reh-i ‘ışḳuñda öldüm ṭa’ne-i aḡyārı çekmekden
Maḥalleñ ḥalkı eyler bir yañadan ṭurma ver hem hem

Beni bu bāḡbān-ı şun‘ bir ḥōş bāḡa şalmış kim
Dıraḥtistānı piç-ā-piç ü naḥlistānıdur hem hem

Bu ebyāt-ı şafā-baḥşı iderdi her seher evrād
Göreydi bir naẓar Şeyḥ İlähi ibni Edhem hem

İrişmez kīmyā-yı vaşl-ı yāre behremend olmaz
Şu kim ḥarc itmedi bu yolda dīnār ile dirhem hem

Reh-i derbend-i ‘ışḳı yalıñuz geçmiş gice Şānī
Ḥazer idüp ḥarāmīsinden anuñ çekmemiş hem hem (Solmaz, 2005: 246-247)

Şübūtī: Ḥālā kelimāt-ı dürer-bārı şadeḫ-i ṭab‘ından dūr düşüp biḡāne-şıfāt olup bāzār-ı hünerde cilveḡer olmadan ḫalmış beher-ḫāl ol yār-ı nīkū-ḫaleḫ baḡıyye-i şu‘arā-yı seleḫ olmaḡın bu beyti ki ḡayli ‘āşıḡānedür vāḳı‘ olmuştur. Bir maṭla‘-ı rindāne ve beyt ile vaż‘ olundu. *Naẓm* :

Ḥānçerüñi sīneye çeksem gerek cānā didüm
Didi var her ne gerekse eyle kendü cānuña

[*Diger*]: Meclisde yegdür ölmek ben zār u nā-murāda
Göz göre la‘l-i yāri öpmekden ise bāde (Solmaz, 2005: 248)

Ḥaydar Çelebi: Bu bir iki beyt-i ‘āşıḡāne anuñdur ki şebt olundu. *Naẓm* :

İñlerin ta şubḡa dek sen peyker-i meh-pāreden
Aḡlarum aḡşama dek eşküm gibi seyyāreden

Ṭatlu cānumdan uşandum acı acı ağılarum
Ayrı düşelden berü ol la‘l-i şeker-pāreden

[*Diger*] : Bağlamış niçe gönül her müyinuñ bir tārına
Kimisin aşmış kimin yakmış daği envārına (Solmaz, 2005: 267)

Ḥamdî-i Burûsevî: Kelimât-ı muḥakḳıḳāneyle maḳbûl-i herkes ve nikât-ı ‘āşıkānesi
vird-i zebân-ı yārân-ı ḥûb-nefes olmışdur (Solmaz, 2005: 269).

Ḥâverî Efendî: Ḥaḳḳā budur ki rindāne ve‘āşıkāne bî-mişl ü bî-mānend eş‘ār-ı dil-
pesend ile beyne‘l-aḳrân yegāne-i devrân ve ser-āmed-i ḳuzât-ı zamāndur (Solmaz,
2005: 280).

Ḥâtemî Beg: Ğazeliyyât-ı ‘āşıkānesi bî-ḥadd ü bî-ḳıyās ü pür-zîverdür. Egerçi beyne’n-
nas mezkûr ü meşhûr degüldür (Solmaz, 2005: 283).

Rûḥî Çelebi: ...bu bir nîce ebyât-ı muḥakḳıḳāne ve nazm-ı ‘āşıkānesindendür ḳalem-i dü
zebāna gelüp bu evrāḳda taḥrîr ü taşîr olundu. *Nazm* :

‘Ömr āḥir oldı cev-r-i firāvan dükenmedi
Öldüm ğamıyla ğuşşa-i hicran dükenmedi

Gözden ḥayāl-i rûy-i cevānan dükenmedi
Dilden recā-yı vuşlat-ı cānan dükenmedi

[*Diger*] : Şeh-i ‘ışḳı serîr-i dilde şāh-ı kāmran gördüm
Ser-ā-ser mülk-i dil ḥükmünde fermānın revan gördüm

Daği mihr ü maḥabbet neydügin hiç görmeden kimse
Derûn-ı dilde mihr-i rûyuñi günden ‘ıyān gördüm (Solmaz, 2005: 322)

Rumûzî Çelebi: Eş‘ār-ı ‘āşıkāne vü rindānesinden bir iki beytle ihtişār olundu.

Nazm : ‘Ar ‘arlıgına kâmetüñ şâhid olmağa
Yetmez mi iki ‘aynuñ ile iki rā kaşuñ

ve lehu : Derd ü ğam-ı maḥabbet bir kûşedür ki anda
Diller ne rāḥat özler gözler ne ḥāb özler (Solmaz, 2005: 322)

Sıhrî: Eş‘ār-ı ‘āşıkānesi meşhūr-ı cihān ve pesend-i zırafā-yı zamān vākı‘ olmışdur
(Solmaz 2005: 355).

Sırrî Çelebi: Yār-ı laṭîf ü şā‘ir-i zarîf eş‘ār-ı ‘āşıkānesimaḳbül-i ṭabāyi‘-i erbāb-ı devlet
ve güftār-ı rindānesi pesendide-i ehl-i faẓilet olup hemîşe mülāzemet-i a‘yān-ı dīvān ve
dem-ā-dem māyil-i şoḥbet-i şāhibān-ı ‘izz ü şān olup ‘ale’l-ḥuşuş bende-i ḥāş-ı Sultān
Selīm-i pür-efāzıl olan Celāl Beg’üñ ḥıdmetinde kesb-i kemāl idüp ser-āmed-i aḳrān u
emāşil olmuşlar (Solmaz, 2005: 362).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı ğazelde ‘āşıkāne dīvān tertīb idüp maḳbül-i ehl-i
‘irfān olmışdur. Cümlesinden bir ğazel-i ‘āşıkāne ve bir nice maṭla‘-ı bî-baḥāne kalem-i
dü zebāna gelüp meşṭūr oldı. *Ġazel* :

Baḥtem kez şumār-ı aḥterān dāim raḳam ğired
Eger rüy-ı tur bīned ḥesāb ez-māhken ğired¹²²

Ve ger ḥüsn-i ḥaṭet-rā ḥuş nüvîsi der-naẓar āred
Muḥālest īn ki ez-ḥayret diger destes ḳalem ğired¹²³

Çunān benişest murġ-ı ḥaṭırem der-gülşen-i kūyet
Ke’zīncā ḥīzed ü āheng-i gülzār-ı İrem ğired¹²⁴

Çesān sūz-ı dil-i şad-çāk ez-merdüm nihān sāzem
Ki şehbā āteş-i āhem zi her cānib ‘alem ğired¹²⁵

¹²² - Yıldızların sayısından sürekli rakam alan bahtım senin yüzünü görürse aydan az hesap olur.

¹²³ -Eger senin ayva tüylerinin güzelliğini bir hoşnüvis görürse, hayretinden, artık eline kalem alması muhaldir.

¹²⁴ -Fikir kuşum senin mahallenin gülşenine öyle kondu ki, buradan kalkıp da ārem gülzarına yönelir mi?

Siyeh çeşmān-ı Bağdādī be-Şemsī rehnümün geştend
Ki der-mülk-i ‘Arab sāzed vaṭan terk-i ‘Acem gīred¹²⁶

[Diger] : Eger rūzī mişāl-i sāye uftem zīr-i divāreş
Ne hūzem tā netābed ber-serem hūrşīd-i ruḥsāreş¹²⁷

Demī hemçün ḥabāb ez-cām dīdem kāmran ḥodra
Velī çün çeşm beguşūdem nedīdem der-miyān ḥodra¹²⁸

Zān dehān vezān miyān būs u kenārem ārzüst
Nīst çīzī der-miyān u şad hezārem ārzüst¹²⁹

Bāsegān-ı tu āşinā āşinā neşodīm
Heme ādem şodend ü mā neşodīm¹³⁰ (Solmaz, 2005: 365)

Şevkī Çelebi: Bu bir kaç beyt-i ‘āşıkāne anuñdur taḥrīr oldı. *Naẓm* :

Hasret-i ebruñ ile ey meh hilālūñ ḳaddi ḥam
Lālenūñ bağrına ḥālūñ urdı yir yir dāğ-ı ğam

Ḥāk olurdum yoluñ üzre bulsam ey serv-i revān
Ben ğubāruñ üstine tā kim başayduñ bir ḳadem

Dāğ-ı pür-ḥūnum devāt şerḥ-i sīnem levḥ-i zer
Yazmağā dil mācerāsını eliflerdür ḳalem (Solmaz, 2005: 367)

¹²⁵ -Yüz yerden yarılmış gönlümün yanışını halktan nasıl gizleyeyim, çünkü geceleri ahımın ateşi her taraftan yükselir.

¹²⁶ -Bağdatlı siyah gözlüler, ‘Acem diyarını terk edip Arap mülkünde vatan tutsun diye Şemsi'ye kılavuz oldular.

¹²⁷ -Bir gün gölge gibi, duvarının altına düşersem, yüzünün güneşi başıma güneş gibi vurmadıkça kalkmam.

¹²⁸ -Bir an köpük gibi, kadehten kendimi mutlu gördüm, fakat gözümü açınca kendimi ortalıkta göremedim.

¹²⁹ -O ağızdan öpmek ve o beli kucaklamak arzusundayım. Ortada bir şey yok, fakat yüz bin arzum var.

¹³⁰ -Senin köpeklerinle tanışamadık, hepsi adam oldu da biz olmadık.

Mevlânâ Şuhûdî: ...ve zihn-i şâfî hikmetle pîrâste eşnâf-ı şî're kâdir ve zebân-ı Fûrs ü Nevâyî'de mâhir şu 'arâ-yı Rûm içre edâ-yı pâk ile meşhûr ve hüsn-i i'tikâd ile efvâhda mezkûr eş'ârı rindâne ve güftârı 'âşıkânedür (Solmaz, 2005: 368).

Şabrî Çelebi: Gâyetde eş'âr-ı 'âşıkâne ve güftâr-ı rindânesinden bir kaç Fârisî maṭla'-ı âbdâr ki ḥasb-i ḥâl-i efkârdur ihtîşâr üzre şebt olundu. *Ebyât* :

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çâkem
Çeşmî şevved ü girye koned ber-ser-i ḥâkem¹³¹

Der-ṭarîḳ-ı 'ışḳ-bâzî in ten-i ḥâkî-nihâd
Âḥîr ez-'ışḳ-ı tu ey şûḥ belâ ez-pâ fütâd¹³²

Hüsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı hüsn-i tust tekellûf nemîkonem¹³³

Zi-tâb-i mey şevved her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-hayret mîşevem medhûş ü maḥrûm ez-temâşâyeş¹³⁴

Dâd ez-hicr ü vişâlem ğam-ı 'ışḳ-ı tu ferâğ
Hest 'âşîḳ belî ez-ḥuld u cehennem fâriğ¹³⁵ (Solmaz, 2005: 379)

Şıdkî-i Çelebi: Bu maṭla'-ı 'âşıkâne ol cevân-ı yegânenüñdür. *Maṭla'* :

Ayırup ben 'âşîḳ-ı dil-ḥasteden cānānumı
Ey felek ḥayf eyleyüp alduñ bedenden cānumı (Solmaz, 2005: 387)

¹³¹ - Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

¹³² -Âşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şuh belâ, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

¹³³ -Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

¹³⁴ -Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

¹³⁵ -Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariğ kıldı. Evet, âşık cennet ve cehennemden fariğdir.

Şâni'î: Fünûn-ı ma'ârifle akrânı içre bî-naẓîr ve şanâyi'-i nazmdan habîr ve eş'âr-ı 'âşıkânesi ve güftâr-ı mestânesi dil-peẓîrdür (Solmaz, 2005: 389).

'Ubeydî Çelebi: Cümlesinden bir kaç maṭla'-ı dil-sûz çün mihr-i dil-efrûz ve bir ğazel-i 'âşıkâne ḥasb-i ḥâl-i rindâne-i zamâne diyü gün gibi raḥşân u tâbân olup ihtîşâr üzre zuhûr bulup naḳş u nigâr oldu ta şaḥîfe-i rûzgârda pâydâr kâla. *Ġazel*:

Daḥi ser-ḥâb olmamışdı dîde-i pür-ḥûn iken

Nil vâdîde degüldi başımız Ceyhûn iken

'Ârızuñ kim hiç gözler görmemişdür aña ḥalk

Nice teşbîh itsün ayı ey perî mādûn iken

Ṭâlib-i 'iksîr-i 'ıṣṣ almaz anı bir mangıra

Ehl-i dünyâ mâlnuñ ki eşrefi altun iken

Daḥi Ḳays adı yazılmamışdı dîvâna ezel

Ben maḥabbet yazısında baş açık mecnûn iken

Varını işâr idüp dil-ber yolunda düşdi eşk

Ey 'Ubeydî mâlik-i gencîne-i Ḳârûn iken

Mezkûruñ buña beñzer eş'âr-ı 'âşıkânesi ve güftâr-ı rindânesi bî-ḥadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 417-418).

'Âşık Çelebi: Ol sebebdan ser-â-pâ eş'ârı 'âşıkâne ve cümle-i güftârı vaşf-ı dil-berân-ı zamâne ve ḥasb-i ḥâl-i mestân-ı meyhâne vâkı' olmuşdur. Mâşadaḳ-ı ḥâl bu maṭla'-ı pür-ḥayâl ol şîrîn-maḳâlûndür şebt olundu. *Maṭla'*:

Olup her zaḥm ağız her bir fitil anda zebân yir yir

Derûnum çâkin eyler 'âleme şerḥ ü beyân yir yir (Solmaz, 2005: 420)

'İşretî Efendi: ...cümle-i eş'ârı 'âşıkâne vü 'işret-engîz ve güftârı rindâne vü muḥabbet-âmîz vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 421).

Ġınâ'î: ...ve bu bir kaç maṭla' -ı 'āşıkāne vü rindāne anuñdur şebt olundu. *Şi'r:*

Beni ferdāya şalduğūn bu gün ey kāmety tūbā

Şikāyet eyleyem Hāk ḥazretine olıcaḳ ferdā (Solmaz, 2005: 458)

Mevlānā Fuzûlî ('aleyhi'r-raḥme) –**i Bağdādî:** Cümlesinden bir kaç maṭla' -ı Fārisî ve bir nice Türkî beyt ve bir ġazel-i 'āşıkāne ki meşhūr-ı merdüm-i devr-i zamānedür şebt oldu ve sene şelāşe ve sittîn ve tis'ā mi'ede maraz-ı tã'ün ile maṭ'ün olup dige-gün olmuşdur.

Naẓm:

Merā ey şem' meyl-i girye şod der hicr-i yār imşeb

Tu be-nişin girye-i can-süz rā bā men gūzār imşeb¹³⁶

'Aks-i ḳadd-i u āyīne berübūd zi ḥaṭ kerd

Z'īn vāsıṭ ḥod rā hedef-i tīr-i belā kerd¹³⁷

Seng-i bīdād-ı bütān āyīne-i dīlrā şikest

Her temennāyī ki der dil dāştem şüret best¹³⁸ (Solmaz, 2005: 460)

Figānî: Bu ebyāt-ı 'āşıkāne ve kelimāt-ı rindāne anlarıñdur. Ḥasb-i ḥāl-i 'āşıkān ve vird-i zebān-ı 'ārifān-ı devrān ve meşhūr-ı cihān ve maḳbūl-i ehl-i zamāndur ki şebt olundu. *Şi'r:*

Virdüm dehān-ı dil-bere dil ġāyibāne ben

Miḳdār-ı zerre görmedüm andan nişāne ben

[*Diger*] : Ol ġonce gül gibi taḳılur ḥāre muttaşıl

Bülbül gerekse göñlüñi geñ tūt gerek ıtarıl

¹³⁶ -Ey mum, bu gece yârin ayrılığında ben ağlamaklı oldum. Sen otur, can yakıcı ağlayışı bu gece benimle bırak(bana bırak).

¹³⁷ -Onun boyunun yansıması aynayı ortadan kaldırdı ve hata yaptı. Bu yüzden kendi vāsıtını bela okuna hedef yaptı.

¹³⁸ -Güzellerin acımasız taşı gönül ayinesini kırdı, kalbimdeki her temenni gerçekleşti.

[*Diger*] : Hālũñ ğamıyla tāzeledũm sīne dāğını
Yañdum dil ehlinũñ o söyũnmüş çerāğını

[*Diger*] : Ruhsārlaruñ zũlfũñ içũn itdi şehādet
Bir dīni qaradur ki ider şemse ‘ibādet (Solmaz, 2005: 467)

Firākī: Bu ğazel-i ‘āşıkāne ol firāk-keşīde-i zamānenũñ eş‘ār-ı abdārındandur ve ğũftār-ı şeker-bārındandur ve hasb-i hāl-i ehl-i cünũn ve vaşf-ı dil-berān-ı zũ-fünũndur. *Ġazel* :

‘Āşıkā nāz eylemez dil-ber egerçi az olur
A benũm çok sevdigũm bu ne dũkenmez nāz olur

Tāli‘ũmde āh kim ben sevdigũm meh-pāreler
Gũn-be-gũn her-cāyılıklar eyleyũp mũmtāz olur

Veh ki bir şehbāza el virmez hevā-yı ‘ışkda
Pāyine dũşdũklerũm ekşer hũmā-pervāz olur

Yāre qarşu yāreler açsam ‘aceb mi sīnede
Lāleler açılmağā başlar kaçan kim yaz olur

Ey Firākī şehrimũz şāhin yuvasıdur bizũm
Anũñ içũn aneden toğanımız şehbāz olur (Solmaz, 205: 468)

Fazlī: ...ebyāt-ı ‘āşıkānesi sũznāk ve kelimāt-ı rindānesi rengĩn ü pāk olmağın hũb u merğũbdur (Solmaz, 2005: 476).

Fedāyī-i Edirnevī: Bu bir kaç matla‘-ı ‘āşıkāne ve ebyāt-ı rindāne ol şā‘ir-i fānīden nişānedũr bu evrākda şebt olundı. *Şi‘r* :

Rind-i fānīler gibi dār-ı fenādan geçmişũz
Zāhidā şanma şarāb-ı dil-küşādan geçmişũz

Ṭālib-i dīdār olaldan cennet-i kūyuñda dil
Ey Fedāyī el yuyup her mācerādan geçmişüz

[*Diger*] : Gerçi kim bağruma tığ-ı ğam-ı fırkat geçdi
Ḥānçer-i hicri dil ü cānuma kat kat geçdi

Dile göndermedi ‘ahd itmiş iken oğlarını
Baña ol kaşı kemān hayli zarāfet geçdi

Rişte-i ‘ömrümüz irişdi tamām āhirine
Cāme-i şabrımuza süzen-i hasret geçdi (Solmaz, 2005: 482)

Kelâmî: Bu ebyât-ı ‘āşıkāne ol dervîş-i yegānenüñdür. *Şi‘r* :

Āb-gün-ı gerdün-ı dūndan kimse olmaz kām-yāb
Hiç bir leb teşne-i sīrāb kılmış mı serāb

[*Diger*] : Virdi tenüm ḥākini tā yile devrān-ı ‘ışk
Oldı müsellemler baña seyr-i beyābān-ı ‘ışk

[*Diger*] : Şanma kim sīnemde ‘ışkuñda dil-i ḥun-ḥāredür
Kūşe-i külḥanda yir tutmuş bir āteş-pāredür (Solmaz, 2005: 492)

Müdâmî Beg: Cümlesinden bir ğazel-i ‘āşıkāne ile bir kaç beyt-i bī-baḥāne bir tārīḥ-i yegāne kalem-i leṭāyif-nigārla naḫş u nigār oldı. *Ġazel* :

Cihanda bir dutar cām-ı ecel dervîş ü sulṭānı
Dirīğā kimseye bākī degüldür ‘ālem-i fānī

Düşürür cāhden cāhe seni çarḥ-ı felek āḥir
Eger Yūsuf gibi daḥi olursañ Mısr sulṭānı

Maḳarr olur muḳarrer saña çünkim taḥte-i nā-būt
Ṭotalum kim senüñ olmuş dilā taḥt-ı Süleymānī

Yedi iklîme şâh olsa üşürmez başına halkı
 Kabûl itmez Hüdâ'ya kul olan 'ünvân-ı dünyâyı

Şanasın bir 'imâretdür bu vîrân olacaķ dünyâ
 Müdâmî bir iki günlük içinde halk mihmânı

[*Diger*] : Ben tûrurken niçün ağıyar ola ol yâr kûl
 Ne revâdur ola her ecnebi hünkâr kûl

[*Diger*] : Dil-i mecrûhumı şanma yalıñuz ğamze deler
 Bir yañadan anı ey kaşı kemân ğam zedeler

[*Diger*] : Leblerüñ emsem didüm ol dil-bere em hâ didi
 Kimseye bu sırrı ifşâ eyleme em hâ didi

[*Diger*] : Şol kadar virdi feraĥ ħalbüme cānâ ğam-ı 'ışk
 Elem-i hicri unutturdu baña 'âlem-i 'ışk

Şöyle mest oldu Müdâmî ki özün fehmi idemez
 Şunalı bezm-i belâ sâķîsi cām-ı Cem-i 'ışk

[*Diger*] : Ğam-ı dehri yimedi ğuşsa-i Leylâ'yı yidi
 Yoķ deyin 'aķl-ı ma'aşı delidür Mecnûn' uñ (Solmaz, 2005: 520)

Meylî: Bu bir iki beyt-i 'âşıkâne ki vaşf-ı ħübân-ı zamânedür anuñdur şebt oldu. *Beyt* :

Kâkülüñle çıkamaz başa şehâ sünbül-i ter
 Olamaz ķâmet-i bālâña berâber 'ar'ar

Ķıl kadar dolaşacaķ nesnesi yoķdur ey dil
 Ne revâdur dolaşa yâr miyânına kemer (Solmaz, 2005: 540)

Mübînî: Sözleri elfâz-ı pāk ve ma‘ānî-i şāf ile müzeyyen ve zırafā mābeyninde mübeyyen cümle-i ebyātından bu bir nice maṭla‘-ı rindāne qālem-i dü-zebāne gelüp taḥrîr ü tesvîd olundu. Ziyāde ‘āşıkāne vāḳı‘ olmuştur. *Şî‘r*:

Bakmadı yaşıma bakdum o meh-i tābāne
Ne sitārem baña yüz yudı vü ne cānāne

[*Diger*] : Merdüm-i dīdeme her dem o perī-rū görünür
Gözüme ğayrı görünmez yine hep o görünür

[*Diger*] : Mağrūr olalı ol meh ḥaddine nice yıldur
Ey ḥaṭṭ-ı siyeh yetiş ḥaddini aña bildür

[*Diger*] : Giceden şubḥa dek bīdār idüm ol māh-ı tal‘atsüz
Benüm gözyaşı gibi yıldızı düşkün sa‘ādetsüz (Solmaz, 2005: 542)

Vaṣfî: Bu güftār-ı ‘āşıkāne ol yār-ı yegānenüñdür.

Meded öldüm baña bir çāre didüm didi o yār
Mübtelā-yı marīz-i ‘ışk olana çāre mi var

[*Diger*] : Bāde-i gül-rengsiz ‘ālemde bir dem degül
Bezm-i ‘ālemden ḥaber dār olmayan ādem degül

[*Diger*] : ‘Uşşāka cefāyı o perī bī-sebeb eyler
Ağyāra velī mihr ü vefāyı ‘aceb eyler (Solmaz, 2005: 582)

Hemdemî-i ‘Acem: Naẓm-ı ‘āşıkānesi çokdur bu üç dāne maṭla‘-ı Fārisī ki nazīri yokdur anlarıñdur şebṭ olundu. *Maṭla‘* :

Men-i ğam-dīde rā Mecnūn miḥnet-dīde ger dīdī
Nihādī poşt-ı dest ü dīlber bihter ez ḥaşem pesendī¹³⁹

¹³⁹ -Ben gamlıyı, çile çekmiş Mecnun görseydi; beni tebrik edip kendinden daha iyi görürdü.

Kunūn geh ki šāhib ḥüsnī zi rūy-ı dil-dārī
Çi kem şeved zi tu ger ḥāṭırī be-dest ārī¹⁴⁰

Ān rā ki ṭarīḳ-ı Hemdemī nīst
Bā u me nīşīn ki Ādemī nīst¹⁴¹ (Solmaz, 2005: 592)

Yahyâ: Ḥadd-ı zātında ‘āşık-pīşe ve nīk-endīşe olmağın ğazel-i bī-bedelleri cümleten ‘āşıkāne ve ser-ā-pā edā-yı nāzūk ile rindāne ve her biri meşhūr-ı zamāne olmışdur. Bir iki ğazel ile bir kaç beyt anuñdur şebt olundı. *Ğazel* :

Ḥammām gibi odlara yaḳup bu çākeri
Ḳanuma girdi girmedi ḥammāme ol perī

Bir himmet eyleñ ola ki ḥammāme gire yār
Ey başı ḳaba yalın ayak Rūm erenleri

Ḥalvetde nūr görmek ise ḳaşdı zāhidūñ
Ḥammām içinde görsün o māh-ı münevveri

Ḥammām içini beñzedürin cāy-i maḥşere
Kim olur anda şāh gedānuñ berāberi

Yaḥyā şu dutmağ içün ayağına ol mehūñ
Gūyā ki ṭas idindi felek mihr-i enveri

Ğazel : Derbān-ı pādişāh idüp ol serv-i ḳāmeti
Devran yine ḳapuya getürdi ḳıyāmeti

Süzüni süzüni varayın āsitānına
Dergāhdan süre beni ḥışm ile ğāyeti

¹⁴⁰ -Madem ki sen şu anda güzellik sahibisin, gönül almak için bir hatır sorsan neyin azalır?

¹⁴¹ -Hemdemlik yolundan uzak olanla birlikte olma, çünkü o insan değildir.

Çok zulm idüp durur baña ben şöyle şanurum
Dīvāne varan anda ider hep şikāyeti

Çāk itdi kapusına beni şöyle hemān
Gün gibi çın seherde görünce ol āfeti

Yaḥyā baḳınca aña heman kendüden geçer
Derdā ki hicr-i yār ile tāk oldu tākati

[*Diger*] : Dār-ı dünyā delü gön̄lüm gibi vīrān olsa
Ne cihān olsa ne cān olsa ne hicrān olsa

Kāşki sevdigümi sevse kamu ḥalk-ı cihān
Sözümüz cümle hemān kışsa-i cānān olsa

Bir demür tağı delüp boynuna almağ gibidür
Her kişi ‘āşık olurdu eger āsān olsa

[*Diger*] : ‘Aqlum almakdan ise cānumı al didüm aña
Ol perī güldi didi ‘aqluñ alan cānuñ ala

[*Diger*] : Dilbendüñi nāz ile zarīfāne şararsın
Meydān-ı maḥabbetde gezüp ‘āşık ararsın

Sen gonce gibi gāh yeşil gāh kızıl giy
Üftādelerüñ berk-i ḥazān gibi şararsın

[*Diger*] : Şubḥ-ı şādık gibi ey gāfil ağardı şaḳaluñ
Ḥaberüñ yok seni ne ile boğazlar ecelüñ

[*Diger*] : Belli sevdüğü mi taşa tutar yārini
Aña şādum ki dirīğ itmez elinden geleni

Söyler ammā deheni cān gibi nā-peydādur
Hâtıf-ı ğayb durur var ise yārūñ deheni

Yāre mey şunma raķībā baña ķan ağlatma
Cām gibi ıtutar āķır gözümūñ yaşı seni

[*Diger*] : Ğamuñdan öldi bir ‘āşık senūñ ‘ömrūñ ziyād olsun
Mezārın gel ziyāret eyle bāri rūh[ı] şād olsun

Cihānda yaķşı adıdur hemān bākī kalan ancak
Gerek Ferhād-ı ‘ışķ olsun gerek Keyķubād olsun

[*Diger*] : Aķşamlayup o meh-rū ben nātüvānda yatmaz
Aña ta‘accüb itmek dil-ber yabanda yatmaz

[*Diger*] : Bir senūñ gibi efendinūñ ķulı ķurbanıyuz
‘Ālemūñ sulţānıyuz mülk-i cihānuñ ķānıyuz

[*Diger*] : Şevķümden ölürin yüzüñi kim görem senūñ
‘Arż-ı cemāl iderseñ Efendi kerem senūñ

[*Diger*] : Kimsenūñ gördüĝine rāzı degül cānum seni
Görmeyeydi kāşķi ķuluñ sulţānum seni (Solmaz, 2005: 593)

BÎ-DİL: Âşık, gönlünü vermiş, gönlünü kaptırmış anlamına gelen bî-dil kelimesi âşıkâne şiir içinde değerlendirilmelidir. Tezkirede Yâķînî’nin gazeli “bî-dil” olarak nitelendirilmiştir.

Yâķînî: El-ķaķ ol bülbül-i gūlzār ve tūķī-i şeker-ĝüftāruñ ĝazeliyyātı bî-dil ü rengīn ve manzūmātı ĝüzel ve ma‘lūm-ı şu‘arā-yı siħr-āferīn ola ki mezkūruñ kelimātı lezīz ü şīrīn olmaĝın āķirde zıkr olundu (Solmaz, 2005: 599).

ÂTEŞ-BÂR: Farsça “âteş” sözcüğüne, Farsça kelime “bârîden” (yağdırmak) fiilinden gelen “bâr” (yağdıran, saçan, döken) ekinin eklenmesiyle oluşan kelime “ateş yağdıran, ateş saçan” anlamında kullanılır (Kubbealtı Lugatı). Mecazen aşk, ayrılık, hasret, azap, hiddet, öfke vb. duyguların yakıcı etkisini ifade eder (Kubbealtı Lugatı).

Tezkirede yer alan şairlerin toplumu ve kendilerini derinden etkileyen doğal afet, aşk gibi olaylar üzerine yazdıkları şiirler âteş-bâr olarak nitelendirilmiştir. Âteş-bâr olarak nitelenen şiirlerden verilen örneklerde “yanmak, âh, dūd, sirişk” sözcükleri kullanılarak niteleme desteklenmiştir. Şairlerin iç hallerinde yaşadıkları üzüntü, ızdırap dile getirilmiştir. Ayrıca bu şiirler müellifinin yanısıra okuyanı da etkiler, tarumâr eder.

Yümnî Beg: Sene seb‘în ve tis‘â mi‘ede şehr-i İstanbül’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bārân u seyl-i firāvân gelüp nîce nîce ma‘mûr evleri virân itdükde bu târih-i âbdârı tab‘-ı âteş-bârdan zühûra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 182).

Bedrî Çelebî: Ol şâ‘ir-i deryâ-dilüñ nazm-ı dürer-bârı âbdâr ve eş‘âr-ı âteş-bârı hasb-i hâl-i dil-i zârdur (Solmaz, 2005: 232).

Zâtî: Şâ‘ir-i metîn ü şîrîn-mağâl ve sâhîr-i sihr-âferîn ‘ilm-i nücûm ile remilden habîr ü zamîr-dân-ı bî-mişâl ammâ kevkeb-i tâli‘i dâim nühûsetle zevâlden ve ihtirâk-ı küsûf ü husûf-ı pür-melâlden kıtûlup sa‘de ırmemişdür lâkin eş‘âr-ı âbdârı teskîn-sâz-ı dil-i ‘âşîkân-ı süznâk ve güftâr-ı âteş-bârı harâret-bağş-ı füsûrde-i dilân-ı gamnâkdür (Solmaz, 2005: 304).

Nihânî: Bu bir kaç beyt-i âteş-bâr-ı âbdâr ki erbâb-ı ‘ışkuñ sûz-ı nihânın âşîkâr ve râz-ı derûnun okundukda târümâr itmeden hâlî degül ketb olundu. *Maṭla‘* :

Gördi ‘abîr dūd-ı âhum ağladı yâran baña
Seyr idüp sebîl-i sirişküm acıdı ‘umman baña (Solmaz, 2005: 561)

Nâlişî: Bu bir iki maṭla‘-ı âteş-bâr anuñdur. *Şî‘r* :

Gör ne sihr ile yağar cismimi ol sîm-tenüm
Geh tûrur pirehenüm yandı ser-â-ser bedenüm

ve lehu : Serdār-ı dehr milket-i ‘ışkuñ esīriyüz
Öñünde can viren kuluñuñ biz de biriyüz(Solmaz, 2005: 564)

BÂRİK: Nazik, dakik, ince mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede tek yerde kullanılmış olup Hayderî’nin şiirini nitelemiştir. Bârik olan nazm kusursuz ve ince bir mânâya sahiptir.

Hayderî: Selîka-i şî’ri hûb bir haddedür ki rişte-i nazm-ı bârîki ‘uyûbdan nühüftedür ve ma’ nâ-yı daķlķi igne yürüdisi gibi süftedür (Solmaz, 2005: 274).

BEDÎ’Î: Eşi ve benzeri olmayan, görülmemiş, ender, yeni mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi ve H’âce Çelebi’nin şiirleri için kullanılmıştır. Her iki örnekte bizzat şairin yaşadığı durum ve hâl karşısındaki söylemler ile ilgili olduğu için orijinaldir, bu sebeple bedî’î şiir için orijinal şiirlerdir diyebiliriz.

Celâl Efendi: ...diyü mütefekkir ü mütehayyir iken ol derde çäre içün hâtır-ı fâtırlarına istiḥâre huṭûr idüp ḥ’âb-ı nûşîn ile huṣûra varduķda bir pîr-i rûşen-zamîr müşîr-i beşîr olup bu ḥadîş-i şerîf-i vâcibü’t-ta’zîmi ta’lîm yüzinden tefhîm itdirdükden sonra bî-iḥtiyâr bî-dâr olup vâķı’ olan işâret-i pür-beşâret cevâhirin silk-i nazm-ı âbdâra çeküp ḥıdmet-i şeh-zâde-i ‘âlî-tebâr a’nî Sulṭân Selîm Ḥân-ı kâmkâruñ âsitân-ı felek-medâr-larına müteveccih olup bu kıṭ’a-ı bedî’iyi ‘arz-ı ‘izz-i huṣûr-ı pür-ḥubûrlarına vüṣûl buldurmuşlar. *Kıṭ’a :*

Bir gice vâķı’amda bir püsere
Didüm ey şeyh-i ‘âķil ü dānā

Ḥazret-i pâdişâh-ı devrānuñ
Penç şeh-zâdesi ki var zîbā

Biri bebr ü biri esed biri şîr
Biri simurğdur biri ‘anķā

Kağısı taht ü tāca mālîk olur
Kağısıdur cihanda Hızr-ı bekā

Baňa bu sırrı didüm i‘lam it
Didi *hayrū’l-umurı evsātuḥā*¹⁴² (Solmaz, 2005: 120)

H̱āce Çelebi: Şöyle ki kaşāyid-i mūciz-nişānları reşk-i Saḥbān u Ḥassān ve inşā-yı bediyü’l-beyānları ğayret-i Vaşşāf u H̱āce-i Cihān’dur.

İttifāken bir kere mülākat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde ḥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rūzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bī-iḥtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naḳş u nigār kılmış bu evrākda şebt oldu. *Maṭla‘* :

Bī-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek
Ḥālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 133)

BELÂGAT: Belâgat iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik sanatı ve sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilmin adıdır (Devellioğlu, 2007).

Belâgat tezkirede, beyân (belâgat ilminin kısmı),-disâr (eklendiği kelimeye çok, bol manası verir), -engîz (koparan, karıştıran), -mazmûn (mânâ, nükteli, san’atlı, ince söz),-meşhûn (doldurulmuş, dolu), -nizâm (düzen, usul, tertip), -nümâ (gösteren), sözcükleriyle terkibe girecek şekilde kullanılmıştır. Belâgat ile terkibe girmiş bütün nitelemeler tek tek incenmiş, örnekleri alınmıştır.

BELÂGAT-BEYÂN: Beyân belâgat ilminin bir kısmı olup, mânâyı ifadede lafzî açıklığa kavuşturmak için gereken melekeyi kazandıran, duygu ve düşünceleri değişik yollarla ifade etme usul ve kaidelerini inceleyen ilimdir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Hacımuftuoğlu, 1992: 22-23). Ahdî’ye göre ‘Âlî Efendi’nin kıt’ası belâgat-beyân olmakla birlikte, kendisi de “faşâḥat-nişân” mensurların sahibidir. Yani “faşâḥat-nişân” olmak ifadede kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin

¹⁴² - İşlerin hayırlısı orta olanıdır.

lafız, mânâ, ahenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru kullanılması durumu; dilin söylenmesi güç, âhenksiz, alışılmamış kelimelere, yadırganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer verilmemesi suretiyle açık, duru ve doğru kullanılması ve bunun şiirde gösterilmesi durumudur (Kubbealtı Lugatı).

‘**Âlî Efendi**: ...ve daği Heft Meclis nâm bir kitâb-ı küşâde bâb-ı inşâda semt-i neşr ile kûşîş revâ görülmüş diyü kıt‘a-i belâgat-ı beyân ol şâhib-i menşûr-ı faşâhat-nişândandır (Solmaz, 2005: 186).

BELÂGAT-DİSÂR: Kelime belâgatı bol olan şiiri ifade etmek için kullanılmıştır. Ahdî için bu tür şiirler eşsiz inci gibi kıymetlidir. Tezkirede Rûhî ve Kırbî’nin şiirleri için kullanılmış bir nitelemedir.

Rûhî: Ekşer bu diyâra gelen dervîşân u şâ‘irân-ı dil-rîşân ile eş‘âr-ı dürrer-bâr ve nazm-ı belâgat-dişâr dimege meşgûl ve erbâb-ı kemâl içre söyledüğü eş‘âr maqbûldür (Solmaz, 2005: 318).

Kırbî: Ebyât-ı belâgat-dişârı ve eş‘âr-ı feşâhat-âşârı dürr-i yetîm gibi şemîn ve der-güş-ı ehl-i yakîndür (Solmaz, 2005: 487).

BELÂGAT-ENGÎZ: ‘Adnî Beg’in belâgatli şiirlerinin çok olduğu söylenirken yine burada da fasâhat unsurundan bahsedilmiştir (bkz.Belâgat-beyân).

‘**Adnî Beg**: Eş‘âr-ı belâgat-engîzi bî-hadd ve güftâr-ı faşâhat-âmizi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 436).

BELÂGAT-MAZMÛN: Ahdî, burada “mazmûn” sözcüğünü kullanarak Sultân Cihângîr’in belâgatının inceliğinden bahsetmiştir. “Belâgat-mazmûn”u gizli, saklı bir inciye benzetmiş, şairin belâgatının değerini ve başarısını bu güzel benzetmeyle pekiştirerek övgü dolu sözcükler söylemiştir.

Sultân Cihângîr: Ahyānen tab‘-ı vekḡaddan nazm-ı belâgat-maẓmūn mānend-i dürr-i meknūn rişte-i nazma çeküp der-güş-ı erbāb-ı hūş kılmadan ḥālî olmaz imiş (Solmaz, 2005: 104).

BELÂGAT-MEŞHÛN: Belâgat, söyleyiş güzelliği dolu mânâsına gelir (Kubbealtı Lugati). Şiirleri belâgat dolu olan Nazmî Beg Nizâmî’nin izinden gider, onu örnek alır.

Nazmî Beg: Fünûn-ı şi‘rde üstâd ve hemîşe aḡsām-ı nazm dimege mu‘tâd nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve ‘işret-gāh-ı faşāḡatde bende-i Cāmî geçinür (Solmaz, 2005: 561).

BELÂGAT-NİZÂM: Nizâm düzen, usul, tertip mânâsına gelir. Bu kullanım belâgatin tanımıyla daha yakından ilgilidir. Ahdî’nin Meḡemmed Çelebi ve ‘İlmî Efendi için kurduğu cümlelerden hareketle şairlerin belâgat ilmini doğru, düzgün bir şekilde kullandığı ve bu başarıları ile ulu âlimler arasında seçkin ve mümtaz bir yer edindiklerini söyleyebiliriz.

Meḡemmed Çelebi: Ḥadd-ı zātında tab‘-ı şafā-āyîni cānib-i nazma māyil ve zihn-i pâki edā-yı hūb ile pesendide-i şu‘arā ve güzide-i fuşahā olup ‘ulemā-yı ‘izām içre nazm-ı belâgat-nizâm ile şöhret-i tām bulmuşdur (Solmaz, 2005: 136).

‘İlmî Efendi: Aña bināen tab‘-ı şerîfî ‘ilm ile pirāste ve ḡulḡ-ı laṡîfî hilm ile ārāste ve zebān-ı Fārisî vü Türkî’de nazm-ı belâgat-nizâm ile maḡbûl-i ‘ulemā-yı kirām ve pesendide-i ḡāş u ‘ām olmuşdur (Solmaz, 2005: 159).

BELÂGAT-NÜMÂ: Bu kullanımla Ahdî şairlerin şiirlerinde belâgat ilminin inceliklerini kullanıp gösterdiklerini dile getirmiştir ve adı geçen şairleri övmüştür. Ayrıca Emrî Çelebi’nin belâgat-nümâ olarak vasıflandırdığı şiirinden örnek vermiştir. Konusu aşk olan şiire baktığımızda belâgat ilminin de unsurları olan mânâya, akıcılığa, hoş söyleyişe, ince bir fikre sahip olduğunu görüyoruz. Yine belâgat ilminin kısımlarından olan sanat unsurları (teşbih, istiare, telmih) şiirde kullanılmış, söze güzellik katılmıştır.

Ṭab‘î Efendi: Ṭab‘-ı veḳḳādı ve zıhn-i Ḥudā-dādı rüsüm-ı nazmda belāğat-nümā ve fūnūn-ı neşrde faşāḥat-küşā şemşîr-i ābdār-ı dürrer-engîzi lisân-ı Fārisîde ğamzedā hançer-i güftâr-ı ğurer-āmîzi zebân-ı Türkî’de a‘lâ ve nâdir ḥâlâ şâ‘ir-i metin-i sihr-sâz ve nâzım-ı güzîn-i yârân-ı mümtâzdur (Solmaz, 2005: 180).

Emrî Çelebi: Bu eş‘âr-ı müteferriḳa daḡı anlaruñ şî‘r-i dil-küşā ve nazm-ı belāğat-nümâlarındandır cem‘ olup şebt olundu.

Naḳd-i eşküm gördi ol pîr olası söğdi baña
Bu meşeldür kim erenler naḳde eylerler du‘ā

[*Diger*]: N’ola ey sîm-beden göñlüñe eşk itse eşer
Ki gümüş aḳçe durur taşā urursañ da geçer

[*Diger*]: Leb-i Şîrîn’uñ itmedi diyü dād
Kendü kendüyi öldürür Ferhad

[*Diger*]: Eger ḥaşr olmaz isem ol kıyāmet-ḳad nigārumla
Gezem maḥşerde gögsüm dögerek seng-i mezārumla

[*Diger*]: Ğarîb geldi çemen-zāre zi-kes şehlā
Yüzüñ görmedi *el-ğarîbü ke’l-a‘mā*

[*Diger*]: Öykünirse dehenüñde derd-i nihānuñ eger
Jāle ey gül göresin ğoncenüñ ağızına düşer

[*Diger*]: Şûfî mecāz şandı nigāruñ maḥabbetin
Bî-çāre gitdi bilmedi ‘ışḳuñ ḥaḳîḳatin

[*Diger*]: Gerdün fezā-yı ‘ışḳda bir gökçe lāledür
Berr-i muḥîṭ o lālede bir ḳatre jāledür

[*Diger*]: Kimüñ geçseñ öñüñden şanma arduñca baķaķalmaz
Baķaķalur gözi ammā vüçüdundan beķā kalmaz

[*Diger*]: Nesīm-i can güher-bār olduğınca şāh-ı mercandan
Olur bir gonce peydā yaprağı la‘l-i Bedeķşan’dan

[*Diger*]: Eylemez can bülbüli gülşende ol gülsüz mekān
Her gül-i ĥamrā olursa la‘lden bir āşiyān

[*Diger*]: Māh mı girdi ‘aceb ķoynına ya sīne midür
Yoķsa bir şāf-ı mücellā gümüş āyine midür

[*Diger*] : Karşusına sen ruķı āyine-i zībā ile
Ey şeker-leb söyleşürler tūṭı-i gūyā ile

[*Diger*] : Müdde‘īyi gösterirken yāre göz kıpdı raķıb
İkiñüz üç gözli oluñ didi luṭfundan ĥabıb

[*Diger*] : Bir şeker-lebdür bu ben mahzūnı nā-şād öldüren
Kim aña nisbet dinür Şīrīn’e Ferhād öldüren

[*Diger*] : Hüsrevi itdi diyü Şīrīn yād
Acıyup cānına kıydı Ferhād

[*Diger*] : Nükte-perdāz-ı suķendür la‘l-i şeker-ķālaruñ
Sözleri ‘aķsinedür hep tūṭı-i gūyālaruñ

‘Āşık oldur ‘aķlı başından gider nīce bār

Başlarından ‘aķlı gitdi ‘āşık-ı şeydālaruñ (Solmaz, 2005: 197)

Belîğî: Eşnâf-ı şî'ire kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ'ir ve eş'âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Rindî: Tabî'at-ı şî'riyyesi gâyetde hûb ve tarz-ı nazm-ı belâgat-nümâsı mergûbdur (Solmaz, 2005: 332).

İlmî-i Bağdâdî: Tab'-ı şâf-ı pâki üslûb-ı nazm-ı belâgat-nümâda bî-hemtâ ve zihn-i rûşen-i derrâki neşr-i fesâhat-fezâda yektâ ve elsîne-i şelâşede eş'âr-ı dürrer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâhabet-i dil-küşâsı ferağ-fezâ-yı dil-i germ-i merdüm-i ahrârdur (Solmaz, 2005: 425).

Muhyî Çelebi: ...ve kaşâyid ü gazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâgat-nümûnı der-gûş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Bütün bu tasniflerden hareketle belâgatin şairin başarısında ve tanınmasında önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Belâgat dolu şiirler eşsiz bir inci gibi kıymetli görülürken onu icra eden şair ise parlak yaratılışlı ve Allah vergisi bir zihin ile mümtaz olarak vasıflandırılır.

BELÎĞ-İ PÂK: Belagati pak anlamına gelir. Örnekten hareketle sözün düzgün ve kusursuz söylenmesi mânâsında kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz. Tezkirede şiir için kullanılan bu nitelemenin tek örneği Ülfetî'de verilmiştir.

Ülfetî: ...ve güftâr-ı revânı şafâ-bağş-ı kulüb-ı nüdemâ ve eş'âr-ı belîğ-ı pâki maqbûl-i şu'arâdur (Solmaz, 2005: 207).

BEYZÂ: Daha ak, çok beyaz anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Zâyi'î'nin matla'ı için kullanılmıştır. Şiirin konusu aşktır. Bir beyitte sevgilinin gün yüzünün güzelliğine ve parlaklığına gece ile gündüzün hayran olması üzerinde durulmuştur. Nitelemeyle uygundur diyebiliriz.

Žāyi'î: Bu maṭla'-ı beyzā ve bir ġazel-i ġarrā cümle-i eş'ārındandır ki taḥrîr olur.

Maṭla':

İşitdüm geşt ider ol āfet-i can dil-rübālarla
Bu ġün bir laḥza gördüm ol daḡi yüz biñ belālarla

[*Ġazel*] : Ay ile ġün yüzüne ḡayran gice ġündüz
V'ey çarḡ-ı felek başuña ḡurban gice ġündüz

Sergeşte olup derbeder ister seni ey dōst
Ḥurşid-i dıraḡşan meh-i tāban gice ġündüz

Āḡir ne ki ölmek gerek ey dil ṭatalum kim
Devr ide murāduñca bu devran gice ġündüz

Şalmış beni bir āteş ile āb arasında
Bu derd-i dil ü dīde-i ġıryan gice ġündüz

Sergeşte gezer Žāyi'î'nüñ derd-i dilinden
Fānūs gibi ġünbed-i ġerdan gice ġündüz (Solmaz, 2005: 398)

BÎ-BEDEL, BÎ-HEMTÂ, BÎ-KİYÂS, BÎ-MANEND, BÎ-MİSÂL, BÎ-MİSL, BÎ-NAZÎR:
Ġülşen-i Şu'arâ'da şiir için kullanılan bu değerdendirmelerin tümü “eşsiz, benzersiz” anlamına gelir. Mânâ olarak aynı şeyi ifade eden kelimeler oldukları için ayırmayıp birlikte incelemeyi uygun gördük. Kelimeler “ġazel, şiir, inşâ, eş'âr, ġüftâr, nazm, ebyât” sözcükleriyle birlikte kullanılmıştır. Ahdî ele alınan şairin, şiirlerinin başarısını övmek ve beğenisini dile getirmek için bu terkipleri kullanmıştır. Bu terkipler şiire dair değerdendirmenin yanı sıra, şairin şiir türü üzerindeki gücünü ifade etmek için de kullanılmış ortak sıfatlardır.

Burada ele aldığımız örnekler şiir için kullanılmış olup şiiri nitelemiştir. Bu sıfatlara sahip şiirlerden örnekler de sunulmuştur.

Pîrî Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel anlarındur şebt olundu. *Ġazel* :

Dilberā esrār-ı la‘lūnden olupdur ħayretüm
Mest-i ‘ışķuñ olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm

Ṭal‘atūñle zerre-veş bizi getürdüñ ħākden
Sebze yirden göge vardur āftābum minnetüm

Tāb-ı mihrūñle ne var rif‘at bulursam ben ğubār
Ĥāk-i pāyūñdür şehā başumda tāt ü devletüm

Başum ol servūñ ayağına kıyardum cehd ile
Gör ki nīce devlete irgürdi ‘ālī-himmetüm

Göz ucu ile nāzar kıılmağ umarum öliceğ
Ol güzeller şāhıñ yolunda eyleñ tertībüm (Solmaz, 2005: 109)

Ĥasan Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel anlarındur şebt olundu.

Āteş-i ħasret-i dil-dār ile dil yanıķdur
Dem-be-dem dīdelerüm şubĥa dek uyanıķdur

Seni sevdigüme düşmen n’ola inkār itse
‘İşķ ħālātına ancağ o Ĥudā tanıķdur

Kızılıрмаğ nice beñzedeyin eşkümi kim
Bu dem-i şāfdur o şāfi şu bulanıķdur

İşigüñ itleri ile n’ola yoldaş olsam
Bu kıluñ ululuğā pādīşahum lāyıķdur

Ĥasan’a kıılma cefālār güzelüm iĥsān it
‘Āşıķ-ı şādıķa cevır eyleme kim yazıķdur (Solmaz, 2005: 111)

Celâl Efendi: Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânîniñ ve ol tûṭî-i şekeristân-ı ḥōṣ -edānuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 121).

Ser-â-pâ a‘zâ-yı şâhid-i ra‘nâ vaşfinda yigirmi toḡuz ‘aded ġazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥîfe-i beyânı murassa‘ u mülemma‘ kılmışdur (Solmaz, 2005: 122).

Mezkûruñ nazm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı beyne’n-nas bî-ḥadd ü bî-ḳıyâsdur. Bu bir nice ġazel-i bî-bedelleri taḥrîr olundı. *Ġazel*:

Ey sevâd-ı ḥatt-ı ruḥşârı zulâm-ı şeb-i ‘ışḳ
Noḳta-i ḥâl-i lebi güm-şüdeye kevkeb-i ‘ışḳ

Ten-i ḥâkide şanur ‘ışḳı muḳarrer zâhid
Ḳalıpdur ḳâlib-ı cân ḳâlib-ı cân ḳâlib-ı ‘ışḳ

Zerrece sırr-ı dehânına bulunmazdı vuḳûf
Dür-feşân olmasa ger bezm-i cinanda leb-i ‘ışḳ

Tâbiş-i ‘ışḳa dil-i zerre getürmez tâḳat
Âftâbı düşürür lerzeye tâb-ı teb-i ‘ışḳ

Yazdı fetvâyı ḳodı ‘uşşâḳa Celâlî Manşûr
Kendü ḳanıyla vuẓu‘ itmek imiş mezheb-i ‘ışḳ (Solmaz, 2005: 123)

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre aḳrânı nâdir ve fuẓalâ-yı ‘asr arasında faẓl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına Kimyâ-yı Sa‘âdet’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Cümlesinden bir iki ġazel-i bî-bedel ile bir kaç beyt sebt olundı. *Şi‘r*:

Mihr-i ‘âlem geşt ider eṭrâf-ı çarḥı sū-be-sū
Olmağa sen âftâb-ı ḥüsne bir dem rû-be-rû

Mū-miyānuñla dehānuñ baḥşin itdük yok yire
 Qaldı fark olunmadı biri birinden mū-be-mū

Dem-be-dem deşt-i belāda firqatüñde dilberā
 Aqđı çeşmümden benüm seylāb-ı eşküm cū-be-cū

Görmege sen meh-cebīni her gice māh-ı felek
 Şehrüñ için tolanur menzil-be-menzil kū-be-kū

Ey Vuşulī let urur hışm eyleyüp aña kūsūf
 Saķın olmasuñ güneş ol māh-rüye rū-be-rū (Solmaz, 2005: 149)

Fevrî Efendi: Cümlesinden bir ğazel ile bir nice maṭla‘-ı bī-bedel şebt olundu. *Ġazel* :

Geçmezem herġiz belā-yı derd-i ‘ışķ-ı yārdan
 Dönmezem qalu belāda itdigüm iķrārdan

Meyl idersem cennete ruḥsār-ı yāri terk idüp
 Rūz-ı mahşer zāhidā maḥrūm olam dīdārdan

Şöyledür za‘fum ki bir dīvāre söykensem eger
 Peykerüm teşḥiş olunmaz şüret-i divārdan

Çeşm ü müjgānum ruḥuñ ‘aksiyle bir gülzārdur
 Kim anuñ eṭrāfına ḥavlı çekilmiş ḥārdan

İrmek isterseñ dehān-ı la‘l-i yāre Fevri’yā
 Geç iki ‘ālemden el çek cümle yokdan vardan (Solmaz, 2005: 151)

Bâkî Efendi: Aña bināen ihtisār üzre bir iki ğazel-i bī-bedel ile bir kaç meṭālī‘ u beyt-i pür-meşel şebt olundu (Solmaz, 2005: 161).

Uşûlî: Mezkūrüñ ebyāt-ı pāki bī-naẓır ü bī-ḥadd ve kelimāt-ı taşavvuf-āmīzi dil-peẓr ü lā-yu‘ āddur (Solmaz, 2005: 201).

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı feżâyıl ile ârâste ve kemâl-i hüsni hulk ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peżîr ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-nażîrdür (Solmaz, 2005: 204).

Behîştî Efendi: Aksâm-ı nazma kâdir ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve kaşâid-i pür-fevâyidi vâfir eş‘âr-ı tarab-engîzi sûz-nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi lezîz ü pâk ve beyne’n-nas bî-hadd ü bî-kıyâs vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Başîrî: Kelimât-ı dil-efrûzı dil-peżîr ve ebyât-ı pür-sûzı bî-nażîr erbâb-ı başîret bu tahîrden habîrdür (Solmaz, 2005: 233).

Şânî Beg: Zîrâ şu‘arâ içre şâhib-tarż ve beyne’n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 246).

Hâverî Efendi: Haqqâ budur ki rindâne ve ‘aşîkâne bî-mişl ü bî-mânend eş‘âr-ı dil-pesend ile beyne’l-akrân yegâne-i devrân ve ser-âmed-i kużât-ı zamândur. Bu gâzel-i meşhûr anlaruñ gâzeliyyât-ı bî-bedelinden mestûr olundu (Solmaz, 2005: 280).

Hâtemî Beg: Gâzeliyyât-ı ‘aşîkânesi bî-hadd ü bî-kıyâs ü pür-zîverdür (Solmaz, 2005: 283).

Rızâyî : ...ve gâzeliyyâtı bî-mişl ü bî-hemtâ ve pesend-i şu‘arâ-yı şâhib-edâdur (Solmaz, 2005: 331).

Mevlânâ Sâmi: ...şu‘arâ-yı şîrîn-mağâl ile eş‘âr-ı bî-mişâl belki mânend-i sihr-i helâl dimekle teşhîr kılup aşhâb-ı vecd ü hâl itmede dilîr (Solmaz, 2005: 350).

Tarîkî: Sözleri maqbûl-i yârân-ı nûkte-şinâs ve şi‘r-i selâset-nümâsı bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 409).

‘Âşîk Çelebi: ...ve şi‘r ü inşâda bî-nażîr ve eşnâf-ı şi‘rden habîr (Solmaz, 2005: 419).

Fikrî Efendi: Eş'âr-ı bî-naẓîri ve güftâr-ı dil-peẓîri vâfir ve maḳbûl-i fuṣaḥâ-yı ekâbirdür (Solmaz, 2005: 464).

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-peẓîr ve güftâr-ı ẓarab-engîzi bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 484).

Ḳudsî: Ol pîr-i nûkte-şinâsuñ ebyât-ı ḥuceste âyâtı bî-ḳıyâsdur (Solmaz, 2005: 490).

Muḥyî Çelebi: Ve inşâ-yı bî-naẓîri şaḥâyif-i devrde meşṭûr ve aḳsâm-ı nazmda üç zebân ile şî're ḳâdir (Solmaz, 2005: 516).

Hâtîfî: ...ve 'andelîb-i ferḥunde-me'âlûñ egerçi ğazeliyyâtı çok degûl amma sözlere rengin ü şîrin ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Helâkî Çelebi: Niḥâl-i ẓab'-ı ser-bülendi şî're mâyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstâdân gibi ḳâbil eş'âr-ı ḥōş -âyendesine efvâhda bî-ḳıyâs ve mezkûruñ ebyât-ı bî-mişâli beyne'n-nâs meşḥûr (Solmaz, 2005: 588).

Burada ele aldığımız örnekler ise şairlik vasfını ifade eden terkiplerden ibarettir. Şairin sıfatıdır, şairlik gücünün ve şiir türündeki başarı durumunun ifadesidir.

Celâl Efendi: ...ve şî'r ü inşâda bî-mişl ü bî-mânend ve envâ'-ı ḥaṭṭ yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i ḳazâ vü ḳader şaḥâyif-i eyyâmı ḳalem-i şun' ile meşḳ ideli mişâlin yazmamışdur (Solmaz, 2005: 119).

'Adlî Efendi: Nazm ü inşâda bî-naẓîr ve ḥall-i 'aḳd-i mu'ammâda pîr ve Mîr 'Alî Şîr 'ulûmı külliyyât ü cüz'ıyyâtı geregi gibi zabt itmişler (Solmaz, 2005: 173).

Ṭarîḳ-ı ğazelde şāḥib-ṭarz-ı nâdir ve edâ-yı selîs ile fikr-i bikre ḳâdir ve bu bir nîce metālî' u ebyât u ğazel ol bî-bedelûñ zâde-i ẓab'-ı laṭîfî ve berâverde-i zîhn-i şerîfidür ki şāhid-i ḥâl ve maşduḳa-i maḳâl olmağ için vâsıṭa-i ḳalem vâsıṭî-nihâd ile naḳş-ı şaḥîfe-i ḥōş -sevâd olundu (Solmaz, 2005: 173).

Edâî Çelebi: Ol vechile ağır ze'âmete mutaşarrıf ve envâ'-ı ma'ârif vâḳıf ve şî'r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pāk ile meclis-ârâ ve güftâr-ı şafâ-baḥşla râḥat-efzâ ve

şavt ü naķş icādında bülbul-i hōş-nevādur ve ebyāt-ı selīsi çok ve eyülüğinde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Ahmed Çelebi: ...ve Türkī eş‘ār dimede edā-yı nāzük ile bī-hemtā ve terennümāt-ı hōş-edā ile bülbul-i nağme-serā ve naķş u şavt bağlamada bī-naẓīr ve cümle-i güftārı dil-peẓīrdür (Solmaz, 2005: 214).

Figānī: Tarz-ı gāzelde bī-naẓīr elfāza kādīr ve üslūb-ı kaşīdede gāyetle şā‘ir-i māhir (Solmaz, 2005: 466).

Mevlānā Kātīb: El-ḥaķ bir melek-ḥıṣāl ve firīşte-fi‘āldür ki dehān-ı ğaybdān-ı pākinden ta‘n u ğıybet ü faḥş kendiden şādır olmayup zebān-ı Fūrs’e kādīr ve lisān-ı şelāşede mişli nādīr ve remz ü imā-ı mu‘ammādan ḥabīr ve rümūz-ı naẓm ü inşāda bī-naẓīrdür (Solmaz, 2005: 497).

Lāyihī: Ol yegāne-i ferzāne eş‘ār-ı muvaḥḥidāne ve muḥaḥḳıķāne dimede bī-naẓīr ve faķr u fenā ehli yanında dil-peẓīr geĉinür (Solmaz, 2005: 500).

Mecdī: El-ḥaķ maẓmūn-ı ğün-ā-ğün ve belāġat-meşhūn ile ḥālā bī-naẓīr (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-ḥaķ tarz-ı kaşāyidde dil-peẓīr sözleri çok olup ve üslūb-ı gāzel-i Fārisī ve Türkī’de bī-naẓīr olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

Bî-DİL: -Bî ön ekiyle kurulan terkip sözlükte “âşık, gönlünü vermiş, gönlünü kaptırmış” mânâlarına gelir (Kantar, 2015). Âşıkane, rindâne şiir bahsinde ele alınmış ve o kategoride değerlendirilmiştir (bkz: 2.1. Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmeler, ‘Âşıkâne / Bî-dil / Rindâne).

Yakīnī: El-ḥaķ ol bülbul-i ğülzār ve tūṭī-i şeker-ġüftārūñ ğazeliyyātı bī-dil ü rengīn ve manẓūmātı ğüzel ve ma‘lūm-ı şu‘arā-yı siḥr-āferīn ola ki mezkūrūñ kelimātı leẓīz ü şīrīn olmaĝın āḥirde zikr olundu (Solmaz, 2005: 599).

BÎ-GÂYE, BÎ-PÂYÂN: Tezkirede kullanılmış olan bu iki kelime “sonsuz, sınırsız” mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Sultân Süleymân Hân ve Zühdi’nin şiiri için kullanılmıştır. Cümleleri incelediğimizde bu sözcüklerin genel olarak şairin üretkenliğini ve şiirlerinin çokluğunu simgelediğini görüyoruz. Bî-had ve lâ-yu’ ad kelimelerine benzer bir kullanımı vardır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Türkî dilinde eş’âr-ı bî-nihâyesi hûb ve zebân-ı Fârisî’de güftâr-ı bî-gâyesi mergûbdur. Bu bir iki Fârisî ve Türkî gâzel-i bî-bedel anlarındır (Solmaz, 2005: 93).

Zühdi: ...ve eş’âr-ı bî-bedeli bî-hadd ü bî-pâyândur (Solmaz, 2005: 337).

BÎ-GİŞŞ: “Hilesiz, halis, saf” anlamlarına gelen sözcük ma’nâ, metalî ve ebyât kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. “Bî-gışş” ile birlikte kullanılan “pâk” sözcüğü anlamı kuvvetlendirmiştir.

Divan şairlerinin şiirlerinin saflıklarıyla övünmeleri şiirde anlam duruluğuna, gösterişten uzaklığa ve şiirin özüne verdikleri önemi işaret etmesi bakımından önemlidir. Divan şiirinde saf şiirden murat edilen şey görüldüğü gibi olmaktır (Erkal, 2016: 923-939).

Tezkirede “bî-gışş” şiir “bade-i nâb”a benzetilmiş, saflığı, katıksızlığı bu teşbihle ortaya konmuştur. Tezkirede yer alan bu niteleme şairlerden Mevlânâ Ahmed Zârîf, Beyânî, Zînetî-i Sîrozî ve Mollâ ‘Îmâd için kullanılmıştır.

Mevlânâ Ahmed Zârîf: Ahyanen tab‘-ı suhen-güzârı şi‘r-i dilkeş ve me‘âlî‘-i bî-gışş nağş ü nigâr itmek üzredür. El-hağ ol yâr-ı nîkû-halef bakıyye-i şu‘arâ-yı selefdir (Solmaz, 2005: 218).

Beyânî: Muşâhabet-i cân-fezâyı mânend-i tûtî-i hûş -edâ ve serv-i sehî gibi engüşt-nümâdur ve inşâ ve eş’ârı rûh-bağş ve ma‘ânî-yi dil-küşâsı ziyâde şâfi gibi bî-gışş (Solmaz, 2005: 231).

Zînetî-i Sîrozî: ...ve ebyât-ı bî-gışşı pâk ve nağş u şavt edâsında hûb-nağş olmağla meclis-ârâ ve şâhib-edâ kimesne idi (Solmaz, 2005: 235).

Mollâ İmâd: ...ve Fârisî şî'r dîmede edâ-yı pâk ile ebyât-ı hayât-bağışı dilkeş ü bâde-i nâb gibi bî-ğışş ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 440).

BÎ-MA'NÂ: -Bî ön ekiyle kurulmuş terkip “mânâsız, anlamsız” anlamına gelir ve tezkirede şair Şıyâmî üzerine yapılmış olan değerlendirmede karşımıza çıkar. Ahdî Şıyâmî'yi şairlerinin mânâsız olmasıyla itham eder. Tezkirenin müellifi Ahdî, Şıyâmî için alaycı bir dil kullanır. Bir gecede beşyüz beyit söyleyeme kudretinde olan şairin şairlerinin anlamsız, boş olduğunu belirten cümleler kurar.

Şıyâmî: Zîrâ ki sâir erbâb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muqayyed degüldür ve ekşer-i şî'ri bî-ma'nâ vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 396).

BÜLEND: Yüksek, yüce anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Rif' Atî-i Balıkeşrevî'nin nazmı için kullanılmış olumlu bir sıfattır.

Rif' Atî-i Balıkeşrevî: ...ve şab' ı vâdî-i şî're sâlik ve zebân-ı Fârisî'de nazma mâlik geçinür ve fikr-i zu' m ile refî' î a' lâ ve nazm-ı bülendi zîbâdur (Solmaz, 2005: 328).

CİHÂN-KERD: Cihanı, dünyayı dolaşan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede sadece Serhengî'nin şiiri için kullanılmış bir nitelemedir. Ahdî'ye göre Serhengî'nin dünyayı dolaşan bir inci gibi olan şiiri deniz ve okyanuslar gezginidir. Bu cümleye göre şairin şiiri Ahdî tarafından çok başarılı görülmüştür. Şairin ününün epeyce yayıldığını ve şiirleriyle hüner erbabına rehber ve örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Serhengî: Rûz u şeb tek ü pûde mânend-i şabâ bî-şarâr ve cüst ü cûda mişâl-i âb-ı revân-ı tîz-reftâr ve dürr-i nazm-ı dürrer-i cihân-kerdi seyyâh-ı bahr ü berr ve Edhem-şî'âr bād-pây-i iklîm-i neverdi 'inân-ı güftâr-ı şafâ-güster birle rehber-i erbâb-ı hünerdür (Solmaz, 2005: 348).

DERD-NÂK: Farsça kökenli derd (üzüntü) kelimesine aynı kökende -nâk ekinin eklenmesiyle oluşan kelime “dertli” mânâsına gelir. Tezkirede Ânî Efendi ve Yûsuf'un şiirleri derd-nâk olarak nitelendirilmiştir. Yûsuf'un mahlası (sîne-çâk: yüreği yaralı) da dâhil olmak üzere şiirinde kullandığı elem, dert, gam, cevr, sitem sözcükleri başlıktaki adlandırmayla doğrudan ilgilidir.

Ânî Efendi: ...ve eş'âr-ı 'âşıkânesi sūznāk ve güftâr-ı rindānesi 'uyûbdan pâk ve ser-â-ser ḥasb-i hâl-i rindân-ı derd-nāk vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 203).

Yûsuf: Bu maṭla'-ı derd-nāk daḥi ol yâr-ı sîne-çāküñdür. *ve lehu eyzân* :

Ehl-i derd olmayan añlar mı şafâsın elemüñ
Baña şor lezzetini ben bilirüm derd ü ğamuñ

Dir mi mihr ü vefâya gönül ayrık ey dil
Zerrece alabilen zevķini cevri ü sîtemüñ (Solmaz, 2005: 599)

DERVİŞÂNE: Derviş olana yakışacak surette, dervişçesine anlamına gelen kelime şiir için kullanılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi verilmiş olup “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı içersinde detaylı bilgi verilmiştir (bkz. 1.6.4. Dervişâne).

DİL-ÂVİZ: Gönle asılan, gönül çeken, câzip, güzel mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Dil-âviz olarak nitelendirilmiş şiirlerin hepsinin örneği verilmiştir. Temaları yine aşk unsuru üzerine kurulmuş olup kelimenin anlamı gereği de sevgilinin güzellik unsurlarından saç (gîsû) üzerinde durulmuştur. Kokusu itibariyle sünbûle benzetilen saç aşğın gönlünün asıldığı, can verdiği yerdir. Beyânî bunu “Sünbülün tıttım kim âşüfte kılandur bu beni” mısrasıyla dile getirmiştir. Beyitlerde saç mazmunu ile ilgili olarak sayd (av), mû (saç teli), perîşan, aşüfte (aşktan perişan olan), gîsû (omuza dökülen uzun saç), misk, sünbül kelimeleri kullanılmıştır. Sonuç olarak bu şiirlerin dil-âviz olarak nitelendirilmesinde saçın önemli bir unsur olduğunu düşünüyoruz.

Beyânî: Bu bir ğazel bu bir nîce nazm-ı dil-âviz ol yâr-ı 'azîzüñdür kalem-i gül-bîz ile şebti olundı. *Ġazel* :

Küyine seyl-âb-ı eşk ile iletse şu beni
Ey ecel luṭf eyle kim görmeye ol bed-ḥû beni

Olsa nevk-i kilik-i müşk-efşânına ten muttaşıl
Kâyilem derd ü elem za'f ile kılsa mû beni

Ol perīṣān kıldı çün hāl-i perīṣānum su'āl
Sünbülün tutdum kim āṣūfte kılandur bu beni

Şāh-bāz-ı mülk-i istiḡnā idüm oldum şikār
Ey gönül yāhū seni şayd itdi ol āhū beni

Ġam āyīnemdür gelürse şād olur cān-ı ḥazīn
Gitse ġamnāküm yine şād ider ol ḳayḡu beni

Gāh meyl-i bāde gāhi raġbet-i zühd ü şalāh
Ey Beyānī sūdsuz sevdā çeker her sū beni (Solmaz, 2005: 231)

Türâbî: Eş'âr-ı güzīdesinden ve güftâr-ı pesendīdesinden bir nīce beyt-i dil-āvīz kıl-k-i
'anberīner ile şebt olundu. *Ġazel*:

Biz fenn-i maḥabbetde Ferhād'ı unutdurduḳ
Gerçi daḡı şāgirdüz üstādı unutdurduḳ

Bir ġonce firāḳıyla kılduḳ çü hezār efgān
Bülbüllere gülşende feryādı unutdurduḳ

Rindān-ı ḥarābātuz bir ḥāle yetiṣdük kim
Her şeyḡ-i kerāmāta irşādı unutdurduḳ

Dil ḥānesine yārūñ taṣvīrini naḳş itdük
Mānī ile 'ālemde Bihzād'ı unutdurduḳ

Baġdād temāşāsın isterdi Türābī dil
Kūyine varup yārūñ Baġdād'ı unutdurduḳ (Solmaz, 2005: 244)

Derûnî: Eş'âr-ı dürer-bārī 'anber-āmīz ve ḳalem-i müşk-bīzle dil-āvīz idi. Cümlesinden
bir maṭla' şebt olundu. *Maṭla'*:

Bir ‘arağ-çin tolu miske dime gīsūdur bu

Dil-i sevdā-zedenūn başına kayğudur bu (Solmaz, 2005: 303)

DİL-CÛ: Gönül arayan, gönül çeken mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Örnek verilen şiirde kullanılan ikili unsurlar dikkat çekicidir. Birbirini çeken unsurların varlığına dikkat çekilmek istenmiştir. Güneş ışığının suya düşmesi, balıkların deryâyı araması, bezmin ışığının şarap dolu kadehten yansması, sevgilinin yanağının mey üzerinde yansması, canın bedende asılması, âşık ile mâşuk gibi. Bunlar hep birbirini çeken unsurlardır. Şiirin nitelendirilmesinde de önemli rol oynamışlardır diyebiliriz.

Ġafūrî Çelebi: Bu ġazel-i bī-bedel-i dil-cū peder-i pūr-meşel-gūlaruñdur şebt olundı.
Ġazel:

O nāzūk cismūñe pirāhenūñ cānā düşer ditrer

Şu ‘ā-ı şemsdür āb üstine gūyā düşer ditrer

Yaşum fāş ideli ‘ışkum beni hicrūñde büt tıtdı

Şu māhī gibi sāhilde iter deryā düşer ditrer

Bu şem‘-i bezme karşı in‘ikās-ı cām-ı pūr-şahbā

‘Izāruñ üstine ey dil-ber-i ra’nā düşer ditrer

Eline cām-ı la‘lin alsa meclisde dilā dil-ber

Güneş ruhsārı şevkıyle meye gūyā düşer ditrer

Ķalur cānsüz Ġafūrī künc-i miñnetde Ķoma cānā

Gidince can ta‘alluğdan beden tenhā düşer ditrer (Solmaz, 2005: 454)

DİL-EFRÛZ: Gönül aydınlatan, gönüle ferahlık veren, sevindiren mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Güzel, beğenilen, hoş giden şiir için kullanılmıştır. Dil-efrûz kelimesi gün gibi rûşen, manend-i şem’ sözcükleriyle birlikte kullanılarak pekiştirilmiş, gönül aydınlatan anlamına dikkat çekilmiştir.

Dâ‘î Efendi: Eş‘ār-ı dil-efrûzı gün gibi rûşen ü pūr-süz ve güftār-ı pūr-süzü müstaḥsen ü dil-efrûzdur (Solmaz, 2005: 168).

Emîr Çelebi: Eş‘âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve ‘âşıkâne gâzelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla‘-ı ḥûbundan ḡayrı efvâh-ı ‘âlemde ḡüyâ sözi yokdur (Solmaz, 2008: 209).

Cevherî: Cevher-i nazmı dürr-i sîrâb gibi olmağın bu maṭla‘-ı pür-sûz mânend-i şem‘-i dil-efrûz ki vaşf-ı ḥûbân-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥâl-i rindân-ı belâ-keşdür (Solmaz, 2005: 256).

Sa‘yî Çelebi: Merḥûmuñ eş‘âr-ı pür-sûzı ve güftâr-ı dil-efrûzı bî-ḥadd ü lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 340).

Şinâsî: Evkâtın kitâbet-i eş‘âr-ı pür-sûz-ı erbâb-ı mihr ü vefâya ve güftâr-ı dil-efrûz-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâya bezl itmek üzredür (Solmaz, 2005: 377).

Şâni‘î: Fünûn-ı ma‘ârifle aḡrânı içre bî-naẓîr ve şanâyi‘-i nazmdan ḥabîr ve eş‘âr-ı ‘âşıkânesi ve güftâr-ı mestânesi dil-peẓîrdür. Mâşadaḡ-ı güftâr diyü bu maṭla‘-ı dil-efrûz kilik-i ḡülbîz ile ve bu beyt-i pür-sûz ḡalem-i ḡüher-rîz ile dîdar ḡösterüp naḡş u nigâr olundu. *Şî‘r* :

Nihâl üstinde ey ḡonce seḡer kim cilve-gersin sen
Dem-â-dem çeşm-i bûlbûlden aḡan ḡûn-ı cigersin sen

Yazarken ey ḡalem engüşti vaşfin ol perî-rûnuñ
Ne ḡâletdür ‘aceb bilsem hem aḡlarum ḡülersin sen

Şabriyâ bâḡî degül aldanma mihr-i ‘âleme
Bir ḡaḡîḡat fark ider ehl-i naẓar her dem ḡanı (Solmaz, 2005: 389)

‘Ulvi Beg: Eş‘âr-ı pür-sûzı ve güftâr-ı dil-efrûzı meşhûr ve maḡbûl-i merdûm-i nezdîk ü dūr olmaḡ üzredür (Solmaz 2005: 428).

DİL-FİRİB: Gönül aldatan, cazibeli, alımlı mânâsına gelir (Devellioḡlu, 2007). Aşk teması üzerine kurulu dil-firib eş‘ar beḡenilmiş ve ḡüzel bulunmuştur.

Bâkî Efendi: ...ve ma‘ânî-i haşî bî-şümâr kemâl-i şöhreti bir hadde ki pâdişâh-ı bülend-himmet ve sultân-ı sa‘âdet-mend-i pür-şevket hâzretlerinüñ güş-ı hüşına ebyât-ı dil-firîbi ve kelimât-ı ğarîbi irişince ahvâlin tecessüs itmişler (Solmaz, 2005: 160).

Bekâyî-i İznîkî: Tabî‘at-ı şî‘riyyesi kem degüldür kim bu beyt-i dil-firîb anuñdur. *Beyt:*

Ehl-i dil kūy-i yâre cem‘ olsun

Hacı hacıyı Mekke’de bulsun (Solmaz, 2005: 239)

Celîlî: Her bir kitâbı maķbûl-i şu‘arâ-yı zamân ve pesendîde-i zurefâ-yı cihân olmış ve her bir kitâbı hikâyât-ı ğarîbe ile ârâste ve elfâz-ı dil-firîb ile pirâstedür (Solmaz, 2005: 250).

Hâverî-i ‘Acem: Kâr u bâr-ı ğarîbinden ve güftâr-ı dil-firîbinden bir mertebede hazz olunur ki tahrîr ü takrîr olmak mümkün degüldür (Solmaz, 2005: 293).

Zâtî: Hadd-ı zâtında eş‘âr-ı dil-firîbi ve güftâr-ı ğarîbi bir mertebede pâk ü laţîf ve bir derecede zarîf ü feraĥ-nâkdür ki ‘âşıkân-ı zamân ve ‘arifân-ı cihân hasb-i hâl bilüp vird-i zebân idinüp subĥa-mişâl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Mollâ ‘İmâd: Bu bir iki maţla‘-ı dil-firîb anuñdur. *Şî‘r:*

Be-küyet şeh-i ĥübân gedâ-yı ĥâk-nişînem

Gedâ-yı kūy-ı tuem pâdişâh-ı rûy-i zemînem¹⁴³

Velehu: Z‘ân şanavber-ķad cüdâ tâ mând pâ der gil merâ

Çün şanavber ğayr-i bâr-ı dil neşod ĥâşıl merâ¹⁴⁴ (Solmaz, 2005: 440)

Ĝarîbî: Tab‘-ı pâki ma‘ânî-i ğarîb bulmada tîz ve eş‘âr-ı revânı elfâz-ı dil-firîb ile maĥabbet-engîz ve tabî‘at-ı şî‘riyyesi bir hadde dürr-i pür-zîverdür ki ekşer-i ebyâtı şu‘arâ mâbeyninde maķbûl ve eyülükle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

¹⁴³ - Ey güzellerin şahı, senin diyarında bir garip köleyim; senin diyarının kölesiyim ve yeryüzünün padişahıyım.

¹⁴⁴ - O servi boyludan ayrı, ayağım çamurda kalınca, servi gibi gönül yükünden başka elde ettiğim bir şey olmadı.

Figânî: Bu ğazel-i hûb-ı dil-fırîb ol şâ‘ir-i nîk-üslûbuñdur. *Ġazel* :

Gözümün kaçırını idinse hayâlün n’ola cây
Şeh-i ‘ādildür idinse yiridür sırça sarây

Şeb-i firkatde gözüm h’âb ile ceng eylemege
Müjeden bağladı ey meh yine bir kara alay

Bâm-ı çarh üstine nâlem çıkuben tıfl gibi
Aşağa inmege korkar çıgurup dir ey vay

Bir nefes nâleme râm olmağa kıomaz diyü ben
Gösterür illere barmaqla beni bezmde nây

Ayağı ellere takşım idesin bezmünde
Niçün ey sâķī Figānī kuluña degmeye pây (Solmaz, 2005: 467)

DİL-KEŞ: Gönül çekici, gönül cezbedici mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Beĝenilen ve takdire deĝer şiirler için kullanılmış bir sıfattır. Şairlerin bu nitelemeye sahip olan şiirlerinin başarısını, dönemin padişahından ihsan görmesinden veya tezkire yazarının Acem şiirlerini yakalamış olduklarını söylemesinden de anlıyoruz.

Şairler deĝerlendirilirken doğrudan dil-keş nitelendirmesinin yanında kimi şairlerin şiirlerinden örnekler de sunulmuştur. Nitelemeye uygun olarak şiirler gönül macerası, sevgiliye duyulan aşk temalıdır.

Nevâlî Çelebi: Kuvvet-i şi‘riyyesi pür-zür ve ebyât-ı muhayyeli ĝayr-i meşhûr lâkin vâsiṭa-i şi‘r-i dil-keş ile pâdişâh-ı sa‘âdet-baḥşdan iltifât-ı bî-ḥadd ve iḥsân-ı bî-‘add bulup otuz akçe medreseyi aḥz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

Mevlânâ Ahmed Zarîf: Aḥyānen ṭab‘ -ı suḥen-güzārı şi‘r-i dilkeş ve meṭālî‘ -i bî-ĝışş naḳş ü nigâr itmek üzredür (Solmaz, 2005: 218).

Belîğî: Eşnâf-ı şî' re kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ' ir ve eş' âr-ı belâğat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Hüdâyî Beg: Eş' âr-ı dil-keşi hûb ve güftâr-ı bî-ğışşı mergûb bir mertebede ki Yûsuf-şûret olan hûblaruñ vird-i zebânı ve Ya'qub-şıfât olan 'uşşâkuñ mûnis-i cânı olmuş (Solmaz, 2005: 289).

Zînetî-i Sîrozî: Dânişmend iken fevt olmuş zîhn-i laţîfî şî'rde envâ'-ı zînetle ârâste ve tab'-ı şerîfî nazmda fûnûn-ı ma'rifetle pîrâste eş' âr-ı dil-keşi sûznâk ve ebyât-ı bî-ğışşı pâk ve naķş u şavt edâsında hûb-naķş olmağla meclis-ârâ ve şâhib-edâ kimesne idi (Solmaz, 2005: 335).

Şabrî Çelebi: ...haķķâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mûmâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş' âr-ı şafâ-baħşı ve güftâr-ı dil-keşi fuşahâ-yı 'Acem şî'rinden edâsı ve ma'nâsı aşla ve kaţ'â farķ olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Şarfi: Bu bir kaç dilkeş ü sûznâk ve gıll ü gışdan pâk ebyât anuñdur şebt olundı. *Şî'r*

Hõş ân ki cây der-dil-i virân-ı mâ koni
Mânend-i genc der-dil-i virâne câ koni¹⁴⁵

'Iyd şod pîr-i muğân ez-reh-i ihlâş u şafâ
Der-i meyhanê-i hod ber-ruh-ı rindân be-guşâ¹⁴⁶ (Solmaz, 2005: 392)

'Arşî: Egerçi eş' âruñ aķsâmından behremend idi lâkin üslûb-ı târîhde bî-mânend ü muhayyel ü pür-meşel altı tarîķla nîce nîce tevârih peydâ itmiş müverrih idi ve şoħbet-i haşşı feraħ-baħş-ı dil-i ğam-gîn ve ebyât-ı tarab-güsteri dilkeş ü rengîn vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 434).

¹⁴⁵ - Bizim viran gönlümüzde yer edinen ve hazine virane gönülde yerleşen hazineye benzer kişiye ne mutlu.

¹⁴⁶ - Bayram geldi, ey pir-i mugan, meyhanenin kapısını ihlas ve safa ile rindlere aç.

Mollâ ‘İmâd: ...ve fenn-i mu‘ammâ ve tarîk-ı ‘arûz ü kâfiye bilmede hûb ve Fârisî şî‘r dimede edâ-yı pāk ile ebyât-ı hayât-bahşî dilkeş ü bâde-i nâb gibi bî-ğışş ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 440).

Ferâgî: Fârisî’de güftârı dil-keş tarz-ı inşâda kâbil ve mu‘ammâ fenninde peyrev-i merdüm-i efâzıl ve ‘ilm-i müsikî bilmede fâyiğ ve her sâzda uşûlî âvâzesine muvâfiğ ‘ale’l-huşuş dervîş-meşreb ve i’tikâd-ı pāk ile bende-i ehl-i mezheb kimesnedür (Solmaz, 2005: 475).

Kandî: Eş‘âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-nazîr ve beyne’n-nas tevârih-i muşanna‘ı bî-kıyâs ve tarz-ı gâzel ü kaşîdesi hûb u mergûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur. Lâkin bu matla‘ u beytten gayrı ol tûtî-i şekeristân-ı ma‘ânîniñ eş‘âr-ı halâvet-bahşî ve nazm-ı dil-keşin görmedüm budur. *Beyt* :

Çün dolaşduñ zülfüne ey dil perîşân ol yûri
Kara bahtuñ var imiş ney gibi nâlân ol yûri

Pâdişâh-ı ‘âlem olursañ rakîbâ gam degül
Dâmen-i dildârı ko var Mısr’a sultân ol yûri (Solmaz, 2005: 484)

Mecdî: Zümre-i mülâzimînden tab‘-ı güher-çîni sarraf-ı dürer-i ma‘ânî ve elfâz-ı dil-keşinüñ beyânı hayât-bahş-ı mânend-i rûh-ı şâni şafâ-yı hâtır-ı ‘âtırî zekâ-yı zihn ile mevşûf (Solmaz, 2005: 509).

Makâlî: ...ve tabî‘at-ı şî‘riyyesi hûb u mergûbdur ve kühsâr-ı ‘âlemde hemîşe Ferhâd-veş ‘âşık-pîşe ve zâviye-i dünyâda şîrîn-dehenler yâdıyla şâhib-endîşe olduğuna bu eş‘âr-ı dil-keşe mâlikdür. Bu şâhîfe zırafâya sebt olundu. *Beyt* :

Sînemüñ dâğın gören atar melâmet sengini
Gel gör ey şîrîn-dehen tağ ile taşuñ cengini

[*Diger*] : Bu çarh-ı pîrezen ey dil degüldür mâye-i devlet
Kişinüñ başı sağ olmak durur sermâye-i devlet

[*Diger*] : Görüp ruhsâr-ı yâri bâğda açıldılar güller
Gözünden nergisüñ uykusını uçurdu bülbüller (Solmaz, 2005: 534)

Nev'î Çelebi: El-hak ğāyetde hōş-şoḥbet ve nihāyetde pākize-tıynet ve kelimāt-ı muḥakḳıḳānesi ḥayāt-baḥş-ı ehl-i tecrīd ve edā-yı rindāne-sinden kemāl-i mertebede müsemma' olan erbāb-ı hüner müstefīd olması muḳarrerdür ve ğazeliyyāt-ı dil-keşi bī-hadd ü lā-yu'addur (Solmaz, 2005: 549).

DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ): Kalbe ferahlık veren, iç açıcı, ferahlatıcı, gönül açan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Ahdî'nin beğendiği şiirleri övmek için kullandığı olumlu bir nitelemedir. Bunun yanında Ahdî'nin dil-küşâ olarak nitelendirdiği şiirler için rengîn, selîs, hûb sıfatlarını da kullandığı görülür (Fevzî Çelebi, Mevlânâ Kâtib).

Okuyanın beğenip gönlünü açan bu şiirler aslında şairin de okuruna gönlünü açmasıdır. Çünkü bu başlık altında örneği alınan şiirlere baktığımızda Beyânî'de gönlündeki mutluluğun ifadesi ve yansımaları “kâm-ı dil bulmak, ikbâl” sözleriyle ifade ettiğini, Harîmî Beg'in “dil” sözcüğünü çokça kullanarak aşkın verdiği hasb-i hâli dile getirdiğini ve yine aynı şekilde Şabrî'nin dil kelimesini şiirinde kullanarak aşkın verdiği acıyı anlattığını görüyoruz. Sonuç olarak gönlünün sesine kulak veren şair “ders evrâkını yile virüp eş'âra yapışarak” bize ulaşır.

Meḥammed Paşa: ...ve şāḥib-aḳsām-ı eş'ār-ı belāğat-ı eş'ār-ı dil-küşâ olup şāḥib-livā-yı nuşret-intihā olduklarından ma'ada nāzım-ı le'ālî-i müte'ālî-i dīvān-ı siḥr-beyāndurlar (Solmaz, 2005: 112).

Nişânî Beg: ...ve tarz-ı şi'r ü inşâda yegāne-i devrān her birinde tevāmān u Selmān ve Ḥ'ace-i Cihān'dur ve bu devrde luḫ ü 'ibārāt ve ḥüsn-i isti'arat ile inşā-yı dil-küşâ (Solmaz, 2005: 114).

Şâlih Efendi: Ol efāzıl-ı zamān mevālî-i 'ālî-şān mābeyninde ferzāne-i aḳrāndur ve üslûb-ı inşāsı dil-küşâ ve tarz-ı ğazel-i feraḫ-fezā vāḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 140).

Emrî Çelebi: Rāḳım-ı ḥurûf Edirne'de ve İstanbul'da ḥıdmetlerine mülāḳat idüp şoḥbet-i ḥaşlarıyla ve meclîs-i şerîfleriyle merreten ba'de uḫrā müşerref olmak müyesser

olmuşdur güftār-ı ferah-efzāların ve eş‘ār-ı dil-küşāların okıyup yazmışdur (Solmaz, 2005: 194).

Bu eş‘ār-ı müteferriķa daħi anlaruñ şî‘r-i dil-küşā ve nazm-ı belāğat-nümālarındandır cem‘ olup şebt olundı (Solmaz, 2005: 197).

Beyânî: Şāhib-i tezkire bu dil-küşāyı anlaruñ dergāh çavuşlarından olduğlarına haķķında keyfû‘l-ittifaķ edā idüp bu mecmu‘a-i zurefāya şebt itmişdür. *Tārîh li-mü‘ellifihi* :

Çün Beyānî-zāde vardı kapuya
Bulmağā kām-ı dilin ol hōş -nihād

Dergeh-i ‘ālîde buldı kām-ı dil
Oldı iķbāl ile aķrāndan ziyād

‘Ahdi tārîhin didi olmuş durur
Seyyid Çavuş der-i Sultān Murād (Solmaz, 2005: 231)

Harîmî Beg: Eş‘ār-ı dil-küşāları bisyār ve hasb-i hāl-i dil-i zār olmağın bir nîce maţla‘-ı ābdār naķş u nigār oldı. *Ebyāt* :

Gül-ruħlaruñ senüñ olalı gülsitān-ı ‘ışķ
Bülbül-veş atdı murğ-ı dili dāsītān-ı ‘ışķ

[*Diger*]: Teraħ def‘ olup irişdi feraħ bu ķalb-i nā-şāde
Biķamdillāh yüz urdum evliyā-yı şehr-i Bağdād’a

[*Diger*]: Çenk itdüñ kaddini ğamla dil-i maħzūnuñ
Bu mıdur ‘āşık-ı şādık olana ķānūnuñ

[*Diger*]: Bî- raħm müjeñ oķlarını sîneme gönder
Luţf eyle ķo teklifî gönülden geķeni gör

[*Diger*]: Tenk itdüñ başıma şive ile dünyâyı
Göresin nıce olur sevdigüm istignâyı (Solmaz, 2005: 264)

Hâfız: Āvāze-i hoş-nevāsın ve eş‘ār-ı dil-küşāsın görüp işitdigümüz şu‘arādandur
(Solmaz, 2005: 268).

Şabrî: Bu bir iki beyt-i dil-küşā ol yār-ı bî-hemtānuñdur şebt olundı. *Şi‘r* :

Her ciger zaḥmı ki kıldı ğamze-i nāvek-zeni
Mihrinüñ envārı dilde oldı rüşen revzeni

Çeşm āfet ğamze fitne kaç kıyāmet ḥaṭ belā
Bunca ḥasm ile ne çāre yā ne dirlik vāh beni (Solmaz, 2005: 385)

‘Alâyî: ...ve elsinede mezkûr ü meşhûr ve teşānif-i fevāid-güsterleri bî-ḥadd ve eş‘ār-ı dil-küşāları üç dilde lâ-yu‘addur ve tarz-ı inşāda elfāz-ı dil-küşāları dil-peżîr ve fenn-i mu‘ammā ve ‘arûzda resāil-i kavāid-perverleri bî-naẓîr ve şanāyi‘-i şî‘riyyede hünerverler içre dilîr ve aşḥāb-ı faẓl u cûd yanında benām ve su- ḥen-verān-ı zamān u mîr-kelām bu bir iki beyt-i a‘lā ol yār-ı ‘allāmenüñdür (Solmaz, 2005: 415).

Fevzî Çelebi: El-ḥaḳ fevz-i gülistānuñ bülbül-i destān-serāsı ve ol ezhār-ı ma‘ānīnüñ eş‘ār-ı dil-küşāsı gül gibi rengîn ve ğamz-edā yı dil-i ḥazîn vāḳı‘ olmışdur. *Şi‘r* :

Çü gördüm ḥāl-i müşkîni ruḥ-ı dil-dāre yapışmış
Didüm sünbül şaḥuñ depret meges gülnāre yapışmış

O zülf ü ḥāl-i ruḥsārı görelden kalmadı şekküm
Ki Mūsā tıfl iken Fir‘avn önünde nāre yapışmış

Bu gün sevdā-yı zülfüñle perîşan ḥaldür Fevzî
Ki ders evrāḳını yile virüp eş‘āra yapışmış (Solmaz, 2005: 471)

Kâtibî Efendi: Eş‘ār-ı tarab-nümāsı bî-ḥadd ve güftār-ı dil-küşāsı lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 492).

Mevlânâ Kâtib: Eş‘âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı ğamzedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 497).

Hâtîfî: Tab‘-ı nâzûki elsîne-i şelâse de nazm-ı dil-küşâyâ kâdir ve her birinüñ edâsına şâ‘ir-i sâhîr ‘ilm-i edvârda mâhir ve le‘âyif-i feraḥ-fezâsı vâfirdür (Solmaz, 2005: 586).

DİL-PESEND: Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Dil-pezi sözçüğüyle eş anlamlı olup çoğunlukla “nazm-ı dil-pesendi dil-pezi, inşâda sözleri dil-pesend ü dil-pezi” şeklinde birlikte kullanılmıştır.

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı fezâyıl ile ârâste ve kemâl-i ḥüsn-i ḥulḳ ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-pezi ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-naziirdür (Solmaz, 2005: 203).

Aḥmed Çelebi: ‘İlm-i muḥâsebede bî-naziir ve esâlib-i inşâda sözleri dil-pesend ü dil-pezi (Solmaz, 2005: 206).

Hâverî Efendi: Ḥaḳḳâ budur ki rindâne ve ‘âşîkâne bî-mişl ü bî-mânend eş‘âr-ı dil-pesend ile beyne’l-akrân yegâne-i devrân ve ser-âmed-i kuḫât-ı zamândur (Solmaz, 2005: 280).

Raḥîmî Beg: ...ve vâdî-i nazmda semend-i himmeti a‘lâ ve eş‘âr-ı dil-pesendi pür-meşel ve edâ-yı bülendi maḳbûl ü bî-bedeldür (Solmaz, 2005: 314).

Şabâyî: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selîs ve elfâz-ı dil-pesendi nazmda nefîs ve Nevâyî vü Fûrs bilmede bî-hemtâ ve edâ-yı nâzûk ile meclis-ârâ olup üslûb-ı ḥuṭuṭdan behremend ve ma‘ârifle ḥuşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

Muhtârî: ...ve vâdî-i nazma tâze heves ve eş‘âr-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe şi‘r ile hemdem ü maḥrem olmağla mazmûnı kendü gibi dilkeş (Solmaz, 2005: 532).

DİL-PEZİR: Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Bu başlıkta ele alınan şairler başarılı görülmüş ve şiirleri övülüp, takdir edilmiştir. Örneği alınan şiirlerin teması yine aşk üzerinedir.

Feyzî: El-ḥaḳ nazm-ı şelâşet-şî‘ârı dil-peżîr ü revân ve nikât-ı nezâket-âmîzi eşnâ-yı tekellümde reşk-i selsebîl ü miyâh-ı ḥayâtdur (Solmaz, 2005: 190).

Emrî Çelebi: Müşârünileyh bu ğazel-i mezkûrî didükde mü’ellif-i tezkîre Edirne’de bulunup nazm-ı dil-peżîre cümle şu‘arâ-yı şehir-i mezbûr nazîre diyüp bu ḥaḳîr-i za‘ife daḥi teklîf itdüklerinde ṭab‘-ı laṭîfden zuhûr buldı (Solmaz, 2005: 196).

Ümîdî Efendî: Fünûn-ı feżâyıl ile ârâste ve kemâl-i ḥüsn-i ḥulḳ ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peżîr ve şî‘r-i Türkî’de ṭab‘-ı bülendi bî-nazîrdür (Solmaz, 2005: 203).

Aḥmed Çelebi: ...ve Türkî eş‘âr dîmede edâ-yı nâzûk ile bî-hemtâ ve terennümât-ı ḥoş-edâ ile bülbül-i nağme-serâ ve naḳş u şavt bağlamada bî-nazîr ve cümle-i güftârı dil-peżîrdür (Solmaz, 2005: 214).

Edâyî: Bu bir iki maṭla‘-ı dil-peżîr ol yâr-ı bî-nazîrûndür. *Beyt* :

Bildüm ey meh-rû seni gül yüzlü bir cānānesin
Bilmedüm amma melek misin yâ ḥod cānā nesin

[*Diger*]: Gördi kim yoldan çıkar gitdükce naḥçîrûñ senüñ
Geldi ḥaḳḳından anuñ ey kaşı yâ tîrûñ senüñ (Solmaz, 2005: 219)

Ḥâverî Efendî: Quzât zümresinden ṭab‘-ı şerîfî nazmıla gün gibi meşhûr ve zîhn-i laṭîfî nezâketle efvâhda mezkûr kevkeb-i nazm-ı bî-nazîri ufḳ-ı semâ-yı ṭab‘dan mâh-ı münîr gibi nümâyân u tâbân ve necm-i ebyât-ı dil-peżîri kûşe-i ḥâtırdan mihr-i cihân-ârâ gibi leme‘ân u raḥşân olmış (Solmaz, 2005: 280).

Ref‘î Çelebi: Binâen ‘alâ-zâlik ebyât-ı dil-peżîrin ve kelimât-ı bî-nazîrin cümleten tettebbu‘ idüp görmüşüz ki el-ḥaḳ ser-â-pâ ‘uyûbdan berî ve her biri mânend-i gül-i ṭarî mergûb u ḥûb vâḳı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 325).

Semâ'î: Bu ğazel-i dil-peżîr anuñdur. *Ġazel*

Pertev ki şem'-i mihr-i ruḥ-ı yârdan gelür
Bir lem'adur tecellî-i dîdârdan gelür

Tab'um çerâğı Kâsım-ı Envâr'dan yaḳar
Büy-i vefâ dehânuma 'Aṭṭâr'dan gelür

Nuḳl-i şarâb meclis-i ğamda yeter baña
Şol ḥün-ı dil ki dîde-i ḥünbârdan gelür

Halvetde şu yirine iḳer şüfî bâdeyi
Gördün mi kâfîri bize inkârdan gelür

Âzürde ḥâṭır olma Semâ'-ı bî-dile
Mestânedür o ḥâne-i ḥummârdan gelür (Solmaz, 2005: 361)

'Ulûmî: Eş'âr-ı dil-peżîri maḥabbet-endüz ve güftâr-ı bî-nażîri pür-süz vâḳı' olmışdur (Solmaz, 2005: 437).

Ġubârî: ...ve 'arşa-i naẓmda tevsen-i fikri cüst ü çâlâk eş'âr-ı nefîsi dil-peżîr ve bu ğazel taḥmîs-i bî-nażîr vâḳı' olmışdur (Solmaz, 2005: 454).

Fikrî Efendi: Eş'âr-ı bî-nażîri ve güftâr-ı dil-peżîri vâfir ve maḳbûl-i fuşahâ-yı ekâbirdür (Solmaz, 2005: 464).

La'îl: Bu maṭla'-ı dil-peżîr benümdür diyü taḥrîr itdürdi. *Naẓm* :

Yanuñda düşmen-i bed-ḥ'âhı zem itmem benüm ḥânum
Kelâm-ı nâ-sezâ eyler ṭururken dü tenüm cânum

[*Diger*] : Na'me-i 'uşşâḳdan muṭrib ser-âġâz eylesün
Başlasun şehnâze 'uşşâḳı nevâ-sâz söylesün (Solmaz, 2005: 508)

Müslim Çelebi: Eş‘arından bir maṭla‘ u beyt-i dil-peṣṣir bu evrāka sebt olundu. *Beyt* :

Menzil olmaz ‘āşıka ḥāk-i der-i dil-ber ḳadar
Ey zihī devlet ki ḳadri ola ḥāk-i der ḳadar

Devlet-i dünyāyı n’eyler ‘āşıḳ-ı dīdār olan
Ḥazṣ ider bir kez nezāre ḳılsa dünyālar ḳadar

Bu ḳıṭ‘a-i dil-peṣṣir daḫi anlaruñ güftārındandır taḥrīr olunur. *Ḳıṭ‘a* :

Her kiṣi kim cihanda ola nāmdār-ı ‘ıṣḳ
Ḥalk arasında aña hezār i‘tibār olur

Görmez misin ṣu bülbul-i mesti ki ‘ıṣḳ ile
Bir murḡ-ı bī-nevā iken adı hezār olur (Solmaz, 2005: 514)

Muḥtârî: ...ve vādî-i nazma tâze heves ve eş‘âr-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe ṣi‘r ile hemdem ü maḥrem olmaḡla mazmûnı kendü gibi dilkeṣ ve elfāṣ-ı pāki bī-ḡıṣdur ve kendü semtinde sözleri ḫayli ḫayāl ile muḥtâr u muḫayyel ve nazm-ı dürer-bārından bir nice maṭla‘-ı bī-bedel ki her biri bir dürlü meṣel ile merḳûm ve pesend-i vechi gibi ṭab‘-ı ṣurafā-yı Rûm olmuṣdur (Solmaz, 2005: 532).

Veznî: El-ḫaḳ bu maṭla‘-ı bī-naṣṣir ḡayetde dil-peṣṣirdür ṣöyle ki müṭāla‘asından dīde-i ḡamḡin dūrbîne nūr dil-i ḡamḡin-i ḫazîne sürür ırnesi muḳarrerdür. *Beyt* :

Cilā vir çeṣm-i cāne ḥāk-i pāy-i dil-rübā ile
Ṣaḳın keḫḫāller gözün boyarlar tütīyā ile (Solmaz, 2005: 574)

DİL-SÛZ: Farsça dil (gönül) sözcüğüne aynı kökten bir ek olan –sûz’un (yakan, yakıcı) eklenmesiyle oluṣan kelime “gönül yakan, gönül yakıcı” anlamına gelmektedir (Kubbealtı Lugatı). Seḫâbî-i Acem’de dil-sûz âṣıḡın sıfatı olarak kullanılmış iken ele alınan diḡer ṣairlerde ṣiir için kullanılmıştır. Örneḡi alınan ṣiirlerde “yanmak, mum, kan

dolu göz, cevri, ateş (od), helâk olmak ve hâk olmak” kelimeleri kullanılmıştır. Bu da şiirlerin dil-sûz olarak nitelenmesinde önemli bir etkidir.

Şiirler, konu olarak âşığın sevgiliden çektiği cefa ve acılardır. Gönlü yanan âşık gönül yakıcı şiirler söylemiştir. Sevgiliye kavuşamayan âşığın her kelimesi, ateş dolu bu şiirlerin kıvılcımlarıdır. Aşk karşısında yanan ve sabrı kalmayan âşığın gonca gibi nühufta olan duyguları ve elemeleri gül gibi şükufte olunca hasb-i hâlini arzeden şiirler vücut bulur.

Şehâbî-i Acem: Mezkûruñ eş‘arından bir iki matla‘-ı Fârisî mânend-i şem‘-i şeb-efrûz ve hasb-i hâl-i ‘âşık-ı dil-sûz ve mezheb-i zâhid-i siyeh-rûz-hâ ile âmûz olduğı çün bu evrâkıda şebt oldı. *Nazm* :

Menem ü hâk-i der-i meykede vü rûy-ı niyâz
Zâhidâ rev ki ne dârem ser-i sevdâ-yı namâz¹⁴⁷

Be-ki süzem şem‘-sân reghâ-yı cân-ı h̃îş-râ
Pîş-i ü rûşen konem süz-ı nihân-ı h̃îş-râ¹⁴⁸ (Solmaz, 2005: 342)

‘Ubeydî Çelebi: Cümlesinden bir kaç matla‘-ı dil-sûz çün mihr-i dil-efrûz ve bir gâzel-i ‘âşıkâne hasb-i hâl-i rindâne-i zamâne diyü gün gibi rahşân u tâbân olup ihtîşâr üzre zuhûr bulup nakş u nigâr oldı ta şahîfe-i rûzgârda pâydar qala. *Gâzel* :

Daği ser-h̃âb olmamışdı dîde-i pür-hûn iken
Nil vâdîde degüldi başımız Ceyhûn iken

‘Arızuñ kim hiç gözler görmemişdür aña halk
Nice teşbîh itsün ayı ey perî mādûn iken

Tâlib-i ‘iksîr-i ‘ışk almaz anı bir mangıra
Ehl-i dünyâ mālınuñ ki eşrefi altun iken

¹⁴⁷- Bir ben varım, bir de meyhanecinin kapısının toprağı ve niyaz yüzü var. Ey zahid, git (başımdan) benim namaz derdim yok.

¹⁴⁸- Mum gibi can damarlarımı kime yakayım da onun yanında gizli yanışıma açık edeyim?

Dağı Kays adı yazılmamışdı dīvāna ezel
Ben maḥabbet yazısında baş açık mecnūn iken

Varını işār idüp dil-ber yolunda düşdi eşk
Ey ‘Ubeydī mālīk-i gencīne-i Kārūn iken (Solmaz, 2005: 417)

‘**Izârî**: Bu bir nice nazm-ı dil-süz mānend-i seyyāre-i ‘ālem-efrūz ufķ-ı ṭab‘ından ṭulū‘
idüp āfāķa şuyū‘ bulmuşdur. *Ebyāt*

Gehī mihr ü vefāñ egler beni geh cev̄r ü sedāduñ
Biḥamdillāh ki gitmez dilden ey meh bir nefes aduñ (Solmaz, 2005: 441)

‘**Iydî**: Bu bir kaç beyt-i pür-süz ḥasb-i ḥāl-i ‘āşıkān-ı dil-süz anuñdur.

‘Āşık-ı āşūfteler dīvāne şeklin bağlamış
Bāde-i ‘ışķuñla dil meyḥāne şeklin bağlamış

‘Ārīzuñ şevķiyle can çıķdı bedenden rakş urup
Şem’üñe per yakmaga pervāne şeklin bağlamış

Eyleyelden dil-berā zencīr-i zūlfüñ ārzū
‘Āşık-ı āşūfteler dīvāne şeklin bağlamış

Ḥāne-i dil ‘ışķuñ ile ṭolalıdan ser-be-ser
Serverā sīnem benüm vīrāne şeklin bağlamış

Nīce yanmasun göñül hicr āteşinde ‘Iydî’yā
Şāh unuttı bendesin bīgāne şeklin bağlamış (Solmaz, 2005: 450)

Feyzî Çelebi: Bu maṭla‘-ı dil-süz ol şā‘ir-i dil-efrūzuñdur. Ğonce gibi nühūfte iken gül
gibi şükūfte olup nümāyān u ‘ayān oldu. *Şi‘r*:

Şem‘e pervāneleri şanma ki bīhūde yanar
Cezbe-i ḥüsn-i dil-efrūzuñ ile od da yanar

[*Diger*] : Pâyini tomrukda gördi ğonce-i nevrestenüñ
Beñzinüñ uçduğı budur bülbül-i dil-ħastenüñ (Solmaz, 2005: 472)

Nevâlî-i İstanbulî: Bu bir iki maṭla‘-ı dil-süz ol şā‘ir-i ğam-endüzuñdur şebt olundu
budur. *Naẓm* :

Vücūdum bir vefāsız dil-rübā yolunda ħāk itdüm
Dirîğā ħadrüm idrāk itmedüm kendüm helāk itdüm (Solmaz, 2005: 563)

Sonuç olarak dil ile terkibe giren kelimelerin nitelediği şiirler herkesin anlayıp kavrayabileceği ortak bir tema olan aşk üzerine kurulmuş, beğenilip, takdir edilmiştir. Aşk ve gönül teması üzerine kurulan bu şiirlerde her okuyan kendinden bir şey bulur. Bu şiirler aşk ehlinin gönlüne nakş olup onu sürur içinde bırakır. Aşk ehline giren herkes murg-ı bî-nevâ iken hezâr olur. Nağmeleriyle gönülleri doldurur.

DU’Â-ÂMÎZ: İçinde duâ bulunan, duâ barındıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Mevlânâ Kâtib’in tarih kıt’ası için kullanılmış bir niteleme olup, Salih Paşa’nın ölümü üzerine yazılmış bir tarih düşürme olduğundan duâ barındıran bir kıt’adır. Bu nitelemde “Cennât-ı Firdevs ola mekânı” dizesinin etkili olduğunu da söyleyebiliriz.

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şâlih Paşa-yı merķūm raħt-ı ‘azîmeti ravza-i cennete çekdükde bu tārîḫ-i du‘â-âmîzi ħalem-i gül-bîz-i müşk-rîz ile zuhûra getirüp şebt itmişler. *Ḳıṭ‘a Tārîḫ* :

Paşa-yı Şâlih ol merd-i ğāzî
Ṭutmışdı nāmı mülk-i cihānı

İsterdi Ḥaḳ‘dan dā‘im şehādet
Buldı murādın rūḫ-ı revānî

Hâtîf dilinden didi bu tārîḫ
Cennât-ı Firdevs ola mekânı [992] (Solmaz, 2005: 498)

DÜRER-BÂR: İnci yağdıran, inci gibi söz söyleyen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede geniş yer tutan nitelemelerdendir. Dürer-bâr olarak nitelendirilen şiir başarılı, makbul görülmüş ve beğenilmiştir ancak tek bir örnekte şiirin dürer-bâr olduğu halde beğenilmediğini görüyoruz. Burada ölçüt o dönemde önemli bir yer edinmiş olan Acem şiiridir. ‘**Ârif Çelebi:** Naẓm-ı dürer-bârı hakkında şütür-gürbe vâkı’ olmuşdiler idi. Binâen ‘alâ-zâlik Rûm’a gelen şu‘arâ-yı ‘Acem yanında edâ-yı güftârı pesendide olmamışdur (Solmaz, 2005: 413). Dürer-bâr nitelemesinde dikkat çeken bir diğer unsur bu şiirlerden aynı zamanda “abdar” olarak bahsedilmesidir. Bu da incinin oluşumunda suyun önemli bir unsur olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: Ma’ lûm-re’y-i zurefâ-yı rûzgârdur ki ol şâh-zâde-yi gerdün-medâr ve sultân-ı ‘âlî-tebâruñ eş‘âr-ı dürer-bârı ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u ‘ıyân ve efvâhda mezķûrdur ve fuẓalâ-yı zamân ve şahâyif-i rûzgârda mestûr ve maķbûl-i tab‘-ı pîr ü cevân olmuşdur (Solmaz, 2005: 97).

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ol âftâb-ı burc-ı kemâl ve mâhtâb-ı câh u celâl eş‘âr-ı dürer-bârda gevher-şi‘âr Şemsî maḥlaş ihtiyâr itmiş (Solmaz, 2005: 104).

Nişânî Beg: ...ve bu devrde luṭf ü ‘ibârât ve hüsn-i isti‘arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manẓûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek isteyen anlaruñ inşâ-yı faşâḥat-güzârın ve nazm-ı dürer-bârın müṭâla‘a kılsun (Solmaz, 2005: 114).

Celâl Efendi: Mezķûruñ nazm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı beyne’n-nas bî-ḥadd ü bî-ķıyâsdur (Solmaz, 2005: 123).

Meḥammed Çelebi: Eş‘âr-ı dürer-bârı üç zebân ile efvâhda cārî ve Fârisî’de kemâl-i mertebede taḥayyüle ķâdir ve sūz ü güdâz ile şâ‘ir-i sâḥir ve bi’t-tab‘ ḥatır-ı şerîfi şi‘re mâyil olduğundan Meylî maḥlaş ihtiyâr itmişler idi (Solmaz, 2005: 139).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve bu bende-i sergeşte ekşer-i evķât Dimetoka ve Edirne ve İstanbul ve Bursâ’da ḥâk-i pây-i şerîfleri ile müşerref olup dürlü dürlü istifade idüp nazm-ı dürer-bârların gūş-ı ḥūşe gūş-vâr kılmışdur (Solmaz, 2005: 155).

‘**Abdülğani Efendi:** Ol ‘ulüm ile akrân içre bî-bedel olan deryâ-dilûñ zebân-ı Fârisî’de ğazelleri muhayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâkı’ olmuştur (Solmaz, 2005: 157).

‘**Adlî Efendi:** Bir zamānda eyyām-ı rûze müştedd ve hengām-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamān ol yâr-ı suhen-dāndan *rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cânımuza kâr itdi* ‘ıydıyye bir şî’r-i âbdârla elem-i ‘aşşımız ref’ ve *ğam-ı cû’ümüz ref eyleseñüz olmaz mı* diyü iltimās itdüklerinde bu ğazel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed ‘ıyd-ı pür-tāmid ve feth-i bâb-ı ‘işret-i şafāya kilîd olmağ için nazm itmişler.

Ber-țarâf olsa ğam-ı rûze vü bayram olsa
Merhabâ itmege el virse güzel rām olsa

Feth-i ebvâb-ı şafāya bu kilîd olsa maḥall
Tâ ki ‘işret yüzini görmege bir cām olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şād u ḥurrem
Elem ü ğamla heman zāhid-i ḥod-ğām olsa

Ne gerek yâri girift itmege meclisde eger
Nuḳlümüz dāne olup neş’e-i mey dām olsa

‘Adli’yâ rûze dükendi gel e bayram idelüm
Nîce bir söyleyelüm derd ile aḥşām olsa (Solmaz, 2005: 174)

Germî Beg: Vādî-i nazmda zebân-āver ve üç zebân ile şî’r-i dürer-bârı der-ğuş-ı ehl-i hünerdür (Solmaz, 2005: 187).

Keşfi Beg: ...ve ṭabî’at-ı şî’riyyesi şu gibi pāk ü revāndur ve eş’âr-ı sūznâki vird-i zebân-ı ‘āşıkân-ı sūzân olup rûz ü şeb nazm-ı dürer-bârı teraḳḳi bulmadadır (Solmaz, 2005: 192).

Emrî Çelebi: Ol şâ'ir-i zamānuñ nazm-ı dürer-bârı firāvān ve cümleten der-güş-ı erbāb-ı hūş olmağın makbūl-i pîr ü cevān ve hasb-i hāl-i 'uşşāk ve meş- hūr-ı āfāk olmışdur (Solmaz, 2005: 195).

Emânî: Maḥfî olmaya ki rākım-ı ḥurūf kendülerinden eş'ār-ı dürer-bārların taleb-kār olduklarında mezkūruñ bu maṭla'a ḥayli i'tikādı olup cem'-i eş'ārından ihtiyār idüp virmişlerdi (Solmaz, 2005: 216).

Bedrî Çelebî: Ol şâ'ir-i deryā-dilūñ nazm-ı dürer-bârı ābdār ve eş'ār-ı āteş-bârı hasb-i hāl-i dil-i zārdur (Solmaz, 2005: 232).

Hâletî Efendi: Egerçi nazm-ı dürer-bârı az ve öz ammā pāk ü süznākdür bu evrāka şebt oldu. *li mişli hazā ebyāt:*

Her kaçan devr okısa maḥfelde cānānum benüm
İster ol devrūñ teselsül buldığın cānum benüm (Solmaz, 2005: 260)

Ḥayâlî Beg: Zîrā ki eş'ār-ı ābdārı ve nazm-ı dürer-bârı bî-ḥadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 278).

Ḥâtemî Beg: Tarz-ı kaşîdede müselleme ve eş'ār-ı dürer-bârı vāfir ve zebān-ı Fārisî'de mümāreseti mütেকāşir tekellüm-i pesend-i yārān-ı 'Acem ve maḥbūl-i şāḥibān-ı keremdür (Solmaz, 2005: 283).

Ḥandân: Bu eş'ār-ı dürer-bār anlaruñdur taḥrîr olundu. *Ebyāt*

Ber-ser-i kūy-i bütān her dem temāşāyet hest
Enderān kū bā-raḳıban ceng ü ğavġāyet hest¹⁴⁹

[*Diger*] : Şu'le-i nār-ı Ene'l-Ḥaḳ'dan tolidur sīnemüz
Ġayr naḳşından müberrādur dil-i bī-kīnemüz

¹⁴⁹ - Putların (güzellerin) mahallinde her an seni temaşa ederler. O mahalde senin için savaşılr, kavga edilir.

[*Diger*] : Pes ki çekdüm derd ü miḥnet firḳat-i dildārdan
Göklere çıkdı duḥānum sīne-i efkārdan

Nāle döndi cism-i Ḥandān cāna yetdi dōst lar
Miḥnet -i eyyām u ṭa'n-ı bī-ḥadd-i aḡyārdan (Solmaz, 2005: 297)

Dervīṣ Çelebi: Zīrā ki eş'ār-ı dürer-bārı ziyāde çok vāḳı' olmışdur (Solmaz, 2005: 300).

Derûnî: Eş'ār-ı dürer-bārı 'anber-āmīz ve ḳalem-i müşk-bīzle dil-āvīz idi. Cümlesinden bir maṭla' şebt olundu. *Maṭla'*:

Bir 'araḳ-çin ṭolu miske dime gīsūdur bu
Dil-i sevdā-zedenūñ başına ḳayḡudur bu (Solmaz, 2005: 303)

Rûḥî: Ekşer bu diyāra gelen dervīşān u şā'irān-ı dil-rīşān ile eş'ār-ı dürer-bār ve nazm-ı belāḡat-dişār dimege meşḡul ve erbāb-ı kemāl içre söyledüḡi eş'ār maḳbūldür (Solmaz, 2005: 318).

Rûḥî Çelebi: Merreten ba'de uḡrā ol yār-ı bī-hemtā cezebāt-ı şeyḫ-i müşkil-küşā ile vilāyet-i Bağdād'a ḳazā-yı cevāreze rāzı olup 'adālet-nümā ḳāḏılıḡla āsitān-ı 'arş-āşiyān-ı müteberrike şeyḫ-i 'ālī-nijādda yüz sürmek nasīb olduḡda bu bende ile mülāḳat idüp eş'ār-ı dürer-bārların ve münşeāt-ı ḡurer-nişārlarını ḡuş-vār-ı dil-i bīdār itmişdür (Solmaz, 2005: 322).

Rumûzî Çelebi: Nazm-ı dürer-bārı Maḡzenü'l-esrār-ı İlāhī gibi rümüz ile memlū ve ḡüftārı keyfiyyet-baḡş-ı esrār-ı 'aşıḳān-ı nīkū-ḡūdur (Solmaz, 2005: 323).

Raḡmî: Ḳalem-i seri'ü'l-beyānla taḡrīr olan ḡuṭūṭı ḡayāt-efzā-yı dil ü cāndur ve ma'rifet-i cüz'ī vü küllīden ḡaber dār ve eş'ār-ı dürer-bārı pesend-i şarrafān-ı bāzār-ı ḡirūdār olmışdur (Solmaz, 2005: 334).

Sa'yî Çelebi: ...ve eş'ār-ı dürer-bārı muḡayyel ü pūr-şan'atdūr ve ḡadd-ı zātında şāḡib-meşreb olmaḡın cemī'-i zuraḑā mābeyninde perīşān-meḡzeb diyü töḡmetle ālūde ve ḡerdiş-i cevri devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

Mevlânâ Sünnî: Nazm-ı dürer-bârı dervîşâne vü muhak্কıkâne vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 346).

Şevkî Çelebi: Muğarrer ve ol yâr-ı pākize-güher henüz egerçi cevâhir-i ma‘ânîye nev-hevesdür lâkin eş‘âr-ı dürer-bârı maqbûl-i gûş-ı herkes olmışdur (Solmaz, 2005: 367).

Şerhî: ...ve tarz-ı eş‘ârda tab‘ı ğāyetde t̃alib ü rāğib rûz u şeb tetebbu‘-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu‘arâ ile yâr u muşâhib ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârı câri vü kı‘ıldür (Solmaz, 2005: 369).

Şalâhî: Bu ğazel-i dürer-bâr ol yâr-ı nûkte-güzâruñdur haylî rengîn-i vaķâr ma‘ânî ile temkîn olmışdur. *Ġazel* :

Duhter-i rez ayağı meclisde hınnālanmasun

Hane-i dilde metâ‘-ı şabrı yağmalanmasun

Rûy-i cānânı görelden gitdi gelmez ‘aql u dil

Kimseler yârı bu cehl ile temâşālanmasun

Hile idüp baķmasun yāre gözüm görmez diyü

Göz göre zāhid bize igende i‘mālanmasun

Görsün ol la‘l-i leb-i dil-ber şafāsı hāletin

Meclis içre bâde-i hamrā muşaffālanmasun

Dün vefâ ‘ahdi mi kılmışduñ Şalāhî bendeñe

Himmet eyle gel bugün ol va‘de ferdālanmasun (Solmaz, 2005: 395)

Żāyi‘î: Evķāt-ı şerîfin ‘ulūma şarf iderken terk idüp eş‘âr-ı dürer-bâr cānibine māyil olup ‘ömr-i laţîfin ol fende hele żāyi‘ itmemiş (Solmaz, 2005: 398).

Żiyâyî: ...ve eş‘âr-ı dürer-bâr-ı ğavvaşān-ıbuķūr-ı ma‘ânîye yâr olan yārāna kıyil ü t̃alib olduğına bināen ol serħadlerde olan şu‘arā-yı nādir-gūyān ile hem-zebân ve ser-bāzān-ı

dilāverān-ıcihāna yār olup huşūşā Şāfī şāf-meşreb ile nazm dimede rūz u şeb dimeyüp birbirine nezāyir-i dil-pezīr ve ebyāt-ı bī-nazīr söylemeden hālī olmazlar imiş (Solmaz, 2005: 402).

Ṭarīkī: Bu ğazel mü'ellif-i tezkire ile eşnā-yı muşāḥabetinde ihtiyār idüp her birimüz bir ğazel-i dürer-bār bu evrākda naqş u nigār idüp taḥrīr olundu. *Ġazel*:

Haddüñde gördi ḥaṭṭuñı 'aynum 'ayan 'uyūn
Vaşf ider anı rūz u şeb olmaz zeban zebūn

Berbād idüp yıkardı gönül ḥaymesin ḥasūd
Āh-ı derūnum olmasa ey dil-sitan sūtūn

Āhū-yı nergisūñ görelī ey perī şıfat
Ṭağlara düşdi 'ışkla oldı cinan cünūn

Bezm içre cām-ı rāz-ı dili gördi fāş ider
Pirāhenini ğonce-veş atdı deran derūn

Sākī getür şürāḥiyi 'ayş idelūm mūdām
Çün kim olur anuñla ğam-ı dil-beran birūn (Solmaz, 2005: 409)

'İlmī-i Bağdādī: ...ve elsīne-i şelāşede eş'ār-ı dürer-bār ve nazm-ı ābdār dimede mişāl-i yārān-ı ebrār-ı selīs ü hem-vār ve muşāḥabet-i dil-küşāsı feraḥ-fezā-yı dil-i germ-i merdüm-i aḥrārdur (Solmaz, 2005: 425).

'Ārif Çelebi: El-ḥaḳ merd-i 'ārif ve rümüz-ı umūrdan vāḳıf eş'ār-ı dürer-bārı muḥaḳḳıkāne ve güftār-ı nezāket-ğüzārı muvaḥḥidānedür (Solmaz, 2005: 427).

'Ulṽ Beg: Bu ğazel ile bir iki beyt ol şā'ir-i bülend-himmetūñ nazm-ı dürer-bārı ve eş'ār-ı şeker-ğüftārındandır. *Ġazel*

Vechi var meyden kızarsa dil-berūñ zībā yüzi
Bu muḳarrerdür kızardur bāde-i ḥamrā yüzi

Tîğını ‘üryân iderse her yaluñ yüzlü güzel
Ben buyun ‘aşıkları döndürmeye kaç‘ā yüzi

Dāğ-ı ‘ışkı dil metā‘ı üzre ursam yaraşur
Ġālibā mergüb olur tamğa ile kālā yüzi

Yüzi döymez āh-ı serde yāre karşı kimsenüñ
Ġasidür gāyetde ol mihr-i ħübān-ārā yüzi

Şöyle pürdür dāğ-ı ħünin ile sīnem ‘Ulvī’yā
Lāle-i Nu‘mān ile zeyn oldı şan şahrā yüzi (Solmaz, 2005: 428)

‘**Adnî Beg:** Ĥükm-i pâdişāh-ı ‘ālem-penāh ile sene seb‘a ve şemānīn ve tis‘ā mi’e Muḥarremiñ evāḫirinde Baġdād’a geldükde ĥıdmet-i şerīfleri ile müşerref olduğda eş‘ār-ı dürer-bārı tezkār olundı budur ki naḳş u nigār oldı. *Nazm* :

Her seng-i cefā kim atar ol Bosnevī dil-ber
Doḳınmaya şāyed diyü can sīnede dıtrer

[*Diger*] : Nītekim şehler olur taḫta mālīk
Serīr-i ħüsne sen daḫi kezālik (Solmaz, 2005: 436)

‘**İzārî:** Eş‘ār-ı dürer-bār ve ebyāt-ı ĥuceste-şi‘ārları vaşf-ı lāle-‘ızārān-ı devrān ve ḫasb-i ḫāl-i ‘uşşāḳ-ı nātüvāndur (Solmaz, 2005: 441).

Bu ġazel-i ābdār-ı dürer-bār elfāz-ı pāk-i hemvār ile ol şeker-ġüftāruñdur. *Ġazel* :

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şīrīn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luḫf ile eyler ḫaber elfāz

Vaşf-ı der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzûm ola söz anda olur mu ‘teber elfâz

Söz geçmedi la‘l-i lebûne yok yire hayfâ
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfâz

Şîrin-lebûñ vaşfı durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şi‘r-i ‘İzārî şeker elfâz (Solmaz, 2005: 442)

‘**Azmî**: Bināen ‘āla-zālik eş‘ār-ı dürer-bārı pāk ve kelimāt-ı şeker-güftārı feraḥ-nāk ve pesend-i ehl-i idrākdür (Solmaz, 2005: 447).

‘**Garîbî**: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt eş‘ār-ı dürer-bārınun pesendide ve güzīdesidür gūş-ı şarrafān-ı nezdîk ü dūrdur taḥrîr olundu. *Eş‘ār*:

Bāzār-ı ğamda eşk-i güher-bāra kim baḫar
Şarraf-ı dīde bir ḫurı dükkan açar ḫapar

[*Diger*] : Ma‘cūnî bir müferriḫ efendiye bendeyüz
Dükkānına gelen kişi ḫayrān olur gider

[*Diger*] : Allar giymiş ṭonanmış bezme gelmişdür şarāb
‘Aqlını bezm ehlinüñ āl ile almışdur şarāb

[*Diger*] : Gezdirür ḫurş-ı mehi ṭabla içinde hāle
Müşterî dirhem-i encümle dile kim āle (Solmaz, 2005: 458)

Fedâyî: Ṭabî‘at-ı şi‘riyyesi ziyāde küşāde olmağın hemîşe tettebbu‘-ı şu‘arā-yı selef ve dem-be-dem cüst ü cūy-ı zırafā-yı pāk ḫalef idüp güft ü gūy-ı nazm-ı dürer-bār itmeden ḫālî degüldür (Solmaz, 2005: 480).

Laṭîfi-i Ḥānende: Bu bir iki Fārisî ve Türkî nazm-ı dürer-bār ol yār-ı ḫüb-girdāruñdur naḫş u nigār olundu. *Ebyāt*:

Tenem rā suḥt dāğ-ı dilberān āheste āheste
Resīd īn āteş-i sūzān be dil āheste āheste¹⁵⁰

[*Diger*] : Deşt-i Hıṭāda aldı ḥaṭuñ bŷını ğazāl
Müşk oldu nāfesinde anuñ katre katre kan

[*Diger*] : N'ola 'üryān gelüben 'āleme 'üryān gitsem
El uzatmaya 'alāyık diken dāmenüme (Solmaz, 2005: 502)

Maḥvî: Güftār-ı dürer-bārınuñ cümlesinden bu beyt şebt olundu. *Maṭla'* :

Ḳo ğamuñ n'ola bu cān mülkine sulṭān olsun
'Aḳl u dil bende olup ḥükmine fermān olsun (Solmaz, 2005: 519)

Mişālî: Zīrā ki eş'ār-ı dürer-bārı der-ğüş-ı şāḥibān-ı hūş ve vird-i zebān-ı 'āşıkān-ı medhūşdur (Solmaz, 2005: 531).

Muḥtârî: ...ve nazm-ı dürer-bārından bir nice maṭla'-ı bī-bedel ki her biri bir dürlü meşel ile merḳūm ve pesend-i vechi gibi ṭab'-ı zuraḑā-yı Rŭm olmuştur. Bu evrāk-ı ferḥundeye taḥrīr ü taştīr ider. *Ebyāt* :

Zülfün açup nesīm ide mi ḥaddın āşikār
Ol günü gösterür mi 'aceb baña rŭzgār (Solmaz, 2005: 533)

Nihānî: ...ve nazm-ı dürer-bārı ve güftār-ı ābdārı 'Ubeydî Çelebi himmetiyle selīs ü hemvār ve bī-ḥadd ü bī-şümār olmağın vird-i zebān-ı 'āşıkān-ı zār ve zikr-i gül-'ızārān-ı rŭzgār olmuştur (Solmaz, 2005: 560).

Veznî: Zīrā ki güftārı gün-ā-gün ile zŭmre-i rŭzgār ve nedīm-i şīrīn-kār ve vezn-i eş'ār-ı dürer-bārı temām 'ayār ve bī-ḥadd ü bī-şümār ve ma'anī-i ğarībesi gerçi çokdur (Solmaz, 2005: 574).

¹⁵⁰ - Dilberlerin ateşi yavaş yavaş tenimi yaktı. Bu yakıcı ateş yavaş yavaş gönlüme ulaştı.

Vecdî: ...ve eş‘âr-ı dürer-bârı der-güş-ı ‘âşıkân olmağa sezâ-vârdur ve gül gibi âbdâr olur şi‘ri budur (Solmaz, 2005: 575).

Vuşlatî-i Sofyevî: Tabî‘at-ı nazmiyyesi pür-ziver ve eş‘âr-ı dürer-bârı pesend-i güş-ı cumhûrdur (Solmaz, 2005: 577).

Vâlî: Bu gâzel-i âbdâr ki vaşf-ı eyyâm-ı bahâr vâkı‘ olmışdur ol şâ‘ir-i lâle-‘ızâruñ güftâr-ı dürer-bârındandur şebt olundı (Solmaz, 2005: 581).

Hâtufî: Bu bir nice maṭla‘ ve bu bir nice beyt anlaruñ nazm-ı dürer-bârlarındandur.
Ebyât :

Yaş ile gözlerüm müjemi pür dür itdiler
Bilsem ki bu kadar düri kıandan dürettiler

Düşmüşdi halk ayakdan iricek meh-i şıyâm
‘İyd oldu sâkîler meyi yine türettiler

Miskin gâzâl nice bırakmıya nâfesinde
Gîsûlaruñ şehâ kıatı kıanın kıurutdılar

Kaddüñ görüp şanavber ü serv oldılar kıacil
Gerçi ki görmeden anı kıaylı şorıtdılar

Nâr-ı cahîmden yûri kıavf itme Hâtufî
Ol küşeyi ulular içün hep kıurutdılar (Solmaz, 2005: 586)

Hâtufî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ma‘ânî-i laṭîf ile ârâste ve eş‘âr-ı âbdârı maẓmûn-ı kıaş ile pîrâste ve ol tûṭî-i şîrîn-maḳâlûñ ve ‘andelîb-i ferhunde-me‘âlûñ egerçi gâzeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Yetim ‘Alî Çelebi: Ol cihetden yeñiçerileruñ ıṣṭılaḳâtın zabt idüp ol dil ile bir güzel kıaşîde-i bî-bedel peydâ kıılmış ki ebyât-ı dürer-bârı mânend-i dürr-i yetîm pesendide-i güş-ı tab‘-ı selîmdür (Solmaz, 2005: 597).

EMSÂL-ENGÎZ: Eşsiz, benzersiz şiir için kullanılmış bir nitelemedir. Tezkirede Maḳâlî'nin şiirleri için kullanılmıştır.

Maḳâlî: Eş'arı ḥayāl-âmîz ve güftârî emsâl-engîz ve tarz-ı ḳaşâyidle maḳbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuş (Solmaz, 2005: 534).

FERAH-BAHŞ: Ferah-bahş ferah bağışlayan, sevinç veren mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Ṭab'î'nin şiiri ferah-bahş olarak nitelendirilmiştir.

Ṭab'î: Mezkûr efvâhda İştib-zâde demekle ma'rûf ve fûnûn-ı ma'ârifle mevşûf ve kütüb-i 'ulûmı tertîb üzre görmede yegâne ve dânişmendlikde aḳrân içre bî-bâhâne ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi pāk ve güftârî ferah-bahş-ı sūznāk bu bir iki maṭla' anuñdur şebt olundı (Solmaz, 2005: 402).

FERAH-EFZÂ / FERAH-FEZÂ: Ferah-fezâ, ferah artıran, sevinci artıran, gönüle açıklık veren, iç açıcı mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Şâlih Efendi, Şânî Beg, Fazlî Çelebi, Ferdî-i Acem ve Mecdî'nin şiirleri ferah-efzâ / ferah-fezâ olarak nitelendirilmiştir. Ahdî'nin Şânî Beg'in şiirleri için kullandığı "dâfi'-i ḡamnāk" ifadesinden hareketle bu şiirlerin gamı def edip okuyana ferahlık bahşettiğini söyleyebiliriz.

Şâlih Efendi: ...ve üslûb-ı inşâsı dil-küşâ ve tarz-ı ḡazel-i ferah-fezâ vâḳı' olmuştur. Cümlesinden bir iki maṭla' u beyt şebt olundı. *Maṭla'* :

Cism-i zerdüm ḳara ḳara daḡlardur bî-ḳıyās
Şâh-ı 'ışḳ egnüme geydürdi pelengî bir libās

[*Diger*] : Âḫir oldı 'ömr çün geçdi hevâ şimden girü
N'eyleyin el virdügin dünyâ baña şimden girü

Ben cihân sevdâlarından çekdüm el ey müdde'î
Ser-te-ser dünyâ ḡamını al saña şimden girü (Solmaz, 2005: 140)

Şânî Beg: Zîrâ şu‘arâ içre şâhib-ţarţ ve beyne’n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş‘ârı selîs-edâ ile şâf ü pāk ve güftârı nefîs-ma‘nâ ile feraḥ-fezâ ve dâfî‘-i ḡamnâk olduḡıçün aña şu‘arâ nazîre dirler ve kendü daḡı zurefânuñ ekşer-ebyâtına nazîre-i dil-peżîr dimede bî-nazîr geçer ve  arîķ-ı hezlde ḡâyetle bî-mişl ü bî-mânend idi (Solmaz, 2005: 246).

Fazlî Çelebi: El’an kemâl-i fazl ile beyne’l-fużalâ ma‘rûf ve fûnûn-ı belâġatle ‘inde’l-bûleġâ mevşûf ve aķsâm-ı şî‘r semtine  ab‘ı sâlik ‘ale’l-ḡuşuş meşnevîde ḡamseye mâlik ve  aşâ- yid-i pûr-fevâ’idi muşanna‘ ve inşâ-yı feraḥ-efzâsı müsecca‘ ve  arz-ı ḡazelde ḡûb ve terci‘-bend ile rubâ‘ıyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb‘în ve tis‘â mi’ede ‘âlem-i fâniden ravza-i câvidânîye mâyl ü rāġıb olmış (Solmaz, 2005: 464).

Ferdî-i Acem: Ḥadd-ı zâtında şûḡ- ab‘ şîrîn-şoḡbet ve ebyât-ı feraḥ-efzâsı zebân-ı Fârisî ve Tûrkîde ḡâyetde ḡûb ve eşnâ-yı muşâḡabetde kelimât-ı dil-küşâsı le âyif-i reng-â-reng ile mergûbdur (Solmaz, 2005: 474).

Mecdî: ...ve  aşâyidde şu‘arâ-yı faşîḡü’l-kelâm içre  âķ ve  arz-ı ḡazelde bûleġâ-yı belâġat-nizâm mâbeyninde ma‘ânî-i ḡaş ile yegâne-i âfâķ ol tû ı-i şekeristân-ı ḡoş - edânuñ ve bûlbûl-i ḡulistân-ı bûlend-edânuñ ebyât-ı feraḥ-fezâsı ḡâyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve taḡayyûlât ile muḡayyel ü pûr-meşel vâķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

FERAH-NÂK: Feraḥ-nâk sevinçli mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Tezkirede Ḥubbî Beg, Zâtî, Zîrekî ve ‘Azmî’nin şiirleri feraḥ-nâk olarak nitelendirilmiştir.

Ḥubbî Beg: Eş‘ârı sûznâk ve güftârı ḡûb ü pāk ve ḡâyetde mergûb ü feraḥ-nâkdür (Solmaz, 2005: 261).

Zâtî: Ḥadd-ı zâtında eş‘âr-ı dil-firîbi ve güftâr-ı ġarîbi bir mertebede pāk ü la ıf ve bir derecede zarîf ü feraḥ-nâkdür ki ‘aşîķân-ı zamân ve ‘ârifân-ı cihân ḡasb-i ḡâl bilûp vird-i zebân idinûp subḡa-mişâl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Zîrekî: Tevsen-i tab‘ı ‘arşa-i eş‘ârda cüst ü çālāk ve zebân-ı Fârisî’de güftârı feraḥ-nāk olmağın Mihr ü Mâh nâm bir kitabı Türkî dilinden Fârisî’ye terceme kılmış ziyâde ḥûb u mergûbdur (Solmaz 2005: 339).

‘Azmî: Binâen ‘âla-zâlik eş‘âr-ı dürer-bârı pāk ve kelimât-ı şeker-güftârı feraḥ-nāk ve pesend-i ehl-i idrâkdür (Solmaz, 2005: 447).

Ferah ile terkipli olarak kullanılan bu sıfatlar genel olarak hoş giden şiirler için kullanılan nitelemelerdir.

GAM-NÂK: Arapça gam (keder) kelimesine Farça –nāk ekinin eklenmesiyle türetilen kelime “gamlı, kederli” anlamına gelir (Kubbealtı Lugatı). Tezkirede Ahdî, Şânî Bey’in şiirinin gamı dağıttığından söz ederken, Müdâmî Bey’in inşasının gamlı olduğundan söz edilir.

Şânî Beg: Zîrâ şu ‘arâ içre şāhib-ṭarz ve beyne’n-nās ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miḳdâr eş‘ârı selîs-edâ ile şāf ü pāk ve güftârı nefîs-ma’nâ ile feraḥ-fezâ ve dāfi‘-i ḡamnāk olduğıün aña şu ‘arâ nazîre dirler (Solmaz, 2005: 246).

Müdâmî Beg: Ḥâtır-ı deryâ meḳâtırî vādî-i eş‘ârda âb-ı revân gibi revân u pāk ve esâlib-i inşâsı ḡamz-edâ-yı dil-i ḡamnāk ve ṭarz-ı târîḥde müverriḥân-ı zamân içre maḳbûl-i pîr ü cevân olmışdur (Solmaz, 2005: 522).

GARÎB / GARÂÎB: Tuhaf, şaşılacak, bambaşka anlamına gelir. Ayrıca dokunaklı anlamı da vardır (Devellioğlu, 2007). Zâtî ve Sâlikî’nin şiiri için kullanılmıştır. Beğeni ve takdir ifadesi olan bu sözcük ile Ahdî döneminde de beğenilmiş ve kabul görmüş olan Zâtî’yi övmüştür. Sâlikî’nin matla’ından bahsederken tezkiresi içinde garâib sözcüğüyle uyumlu olarak acâib nitelemesini kullanmış, kendi eserinin de hayret edilecek kadar güzel olduğuna değinmiştir.

Zâtî: Ḥadd-ı zâtında eş‘âr-ı dil-firîbi ve güftâr-ı ḡarîbi bir mertebede pāk ü laṭîf ve bir derecede zarîf ü feraḥ-nâkdür ki ‘âşıkân-ı zamân ve ‘ârifân-ı cihân ḥasb-i ḥâl bilüp vird-i zebân idinüp subḥa-miṣāl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Sâlikî: Beher hâl bu bir iki matla‘-ı pür-garâib anuñdur bu defter-i ‘acâibe şebt olundu.

Nazm :

Ey kaşı yâ murg-ı dil uçmağa kūyuñdan yaña
Tîr-i müjgānuñ yiter her laḫza bāl ü per aña

[*Diger*]: Bilmez yolunı varmağa ol Ka‘be-i cānuñ
Her yaña dönüp tırduğı bu kıble-nümānuñ (Solmaz, 2005: 358)

GARRÂ: Ak, parlak, güzel, gösterişli, nümâyışli, şatafatlı mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî tezkirenin sebebi te‘lif bölümünde Baki’nin şiiri için bu nitelemeyi kullanırken beğenisini “El-ḫaḫ ta‘rîfden müberrâ ve tavşîfden mu‘arrâdur. Zerre ve şemme miḫdârı sitâyîşe hiç ihtiyâç yokdur” sözcükleriyle dile getirmiştir. Bundan başka Uşûlî’nin matla‘ı, Ca‘fer Çelebi’nin kıt‘ası, Ḥayretî’nin matla‘ı, Şemsî-i Dîvâne’nin tarih şiiri, Zâyi‘î’nin gazeli, Âlî’nin tarḫ kıt‘ası, Aşḫî’nin gazeli, Medhî’nin beyitleri için bu niteleme kullanılmıştır. Şûrî’nin ise sohbeti şiirinden garrâ görülerek ön plana çıkarılmıştır. Garrâ olarak nitelendirilen şiirler Ahdî tarafından beğenilmiş ve takdir görmüştür.

Bu noktada Prof. Dr. Süleyman Solmaz’ın “Ahdi ve Gülşen-i Şu‘arâ’sı” adlı doktora tezinde “Gülşen’i Şu‘arâ’da Şiir ile İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler” başlığı altında ele aldığı garrâ şiire ait görüşleri şöyledir:

“Gülşen-i Şu‘arâ’da sekiz yerde geçen bu kelime dile takılan, söylenmesi ve ezberlenmesi kolay şiirler için verilmiş bir vasıf gibi görünüyor. Bir güzeli veya bir şeyi övme maksadıyla kullanılmış gibi bir izlenim veriyor. Câmî Çelebi’nin güzeller vasfında söylediği bir gazeli ile değişik iki beyti de garrâ olarak vasıflandırılmıştır. Burada dikkatimizi çeken bir husus, ilk beyitte garrâ kelimesinin yer alması yani bu isimlendirmede garrâ’nın beyitte geçmesi rol oynamıştır denilebilir. Garrâ beyitlerde sevgilinin yüz güzelliği (parlaklığı münâsebetiyle) ön plandadır denilebilir. İlgi çeken ikinci bir husus da garrâ şiir örnekleri verilirken şâirin de üslûb (edâ) bakımından övülmesidir. Bu konudaki örneklerde Bâkî için *şâ‘ir-i hoş-edâ*, Medhî için *ol pâk-edâ*, Câmî Çelebi için *ol şâ‘ir-i hûb-edâ*, Hayretî için *ol şâ‘ir-i bülend-edâ* tâbirleri kullanılmıştır. Buradan şunu çıkarıyoruz: Hoş üslûba sâhip şâirler, garrâ şiir söylemektedir.

Sebeb-i te'lif-i Gülşen-i Şu'arā: Niteki dil-rübāları vaşfında şā'ir-i hōş-edā bir maṭla' -ı ğarrā buyurmışdur ki vird-i zebān -ı 'āşıkān -ı şeydādur. *Bākī fermāyed* :

Dil-rübālarla 'aceb keşreti var her yoluñ

Geçemez hūblarından gönül İstanbul' uñ (Solmaz, 2005: 87)

El-ḥaḳ ta' rīfden müberrā ve tavşīfden mu'arrādur. Zerre ve şemme miḳdārı sitāyişe hiç ihtiyāç yokdur.

Uşûlî: Ehl-i dünyānuñ bu cihān ile yalancı olduklarına bu maṭla' -ı ğarrā daḫi anlaruñdur.

Ey Uşûlî çün bilürsün bu yalandur o yalan

Bu yalancı dünyede sen de bir iki gün oyalan (Solmaz, 2005: 201)

Ca'fer Çelebi: Ol esnāda bir mikdār zamān mezkūr efendisinüñ hıdmetlerine varmadığına bināen El 'özü maḳbülün 'inde' l-kirāmī fehvāsıyla bir kıt' a -ı ğarrāyı terkīm ü imlā itmiş. *Kıt' a* :

Varmasam ḥāk-i pāye ger dāim

Şanmañuz anı ḳadr ü pāyemden

Ḥayfdur k'ola tīre her laḫza

Āsitān -ı şerīf sāyemden (Solmaz, 2005: 258)

Ḥayretî: Bu maṭla' -ı ğarrā daḫi ol şā'ir-i bülend-edānuñdur. *Maṭla'* :

Beñzetmiş uzun ḳāmet-i dil-cūsına yārūñ

Başında ḳavaḳ yili eser daḫi çenāruñ (Solmaz, 2005: 266)

Şûrî: Eş'arı taşavvuf-āmīz ve güftarı maḥabbet-engīz ve ma'lūmātı muşāḥabet ile şī'rinden ğarrā diyü meşhūr ve ba'zı nazmı daḫi maḳbül-i ṭabāyi' -i şu'arā-yı şūrīde-ḫāl ve pesend-i nüdemā-yı perīşān-me'āldür (Solmaz, 2005: 370).

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laḥsa beglerbegisi olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa ḥazretleri Laḥsa'dan münfaşıl olup tekrâr muḳarrer buyrulduğu eşnâda bir târîḥ-i ġarrâ buyurmışlardır mezeden ḥâlî olmadığıçün ḥâlî üzre şebt oldu. *Nazm*

Biḥamdillah Meḥemmed Paşaya Laḥsâ maḳarr şod
Şeb-i zulmet berefte vü ḥûş âmed rûz bihter şod¹⁵¹

Yekî seyyâre ber rif‘at yekî der-gûşe-i ‘uzlet
Yekî ṭâli‘-i nîk-baḥt ü yekî diger bed aḥter şod¹⁵²

Yekî-râ genc ü ni‘met yekî-râ renc ü zaḥmet kerd
Yekî ber-taḥt yekî taḥtû’s-şerâ ḥâlî mûkedder şod¹⁵³

Muḳârin kerde-est şevḳ-ı cemâleş yek si‘at-i lemsî
Sa‘âdet-i mâḥ ṭâli‘ u heme ‘âlem münevver şod¹⁵⁴

Be-gû zâğ-ı felek râ ṭûṭiyân-râ şehd bedih Şemsî
Be-gû târîḥ-i ü hemçün bedeh ḳand-i mûkerrer şod¹⁵⁵ (Solmaz, 2005: 375)

Żâyi‘î: Bu maṭla‘-ı beyzâ ve bir ġazel-i ġarrâ cümle-i eş‘arındandır ki taḥrîr olur.
Maṭla‘:

İşitdüm geşt ider ol âfet-i can dil-rübâlarla
Bu gün bir laḥza gördüm ol daḥi yüz biñ belâlarla (Solmaz, 2005: 398)

¹⁵¹ - Allah'a hamdolsun Lahsa Mehmed Paşa'ya makarr oldu. Karanlık gece bitti, gün hoş geldi, daha güzel oldu.

¹⁵² -Biri yücelirken biri uzlet köşesine çekildi birinin talihi iyi, öteki talihsiz oldu.

¹⁵³ - Birine hazine ve nimet, birine çile ve zahmet verdi. Biri tahta otururken biri toprak altında, kederli bir hal aldı.

¹⁵⁴ - Cemalinin şevki dokunacak kadar yaklaştırdı. Ayın mutluluğu doğdu ve bütün âlem aydınlandı.

¹⁵⁵ - Şemsî, feleğin kargasına söyle tutilere bal ver, de ki onun tarihi iki şeker gibi mükerrer oldu (H. 950)

‘**Âlî**: Ol târîh-i ğarrâ budur ki bu evrâķda şebt olundı. *Kıṭ‘a fî’t-târîḥ* :

Güiyâ bu çeşme bir saķķâ durur
Râh-ı Hâķ’da teşne eyler cüst ü cû

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş okur revân
Mâcerâ-yı dehri ‘âlî sũ-be-sũ

Öñüne kim gelse dir târîḥ için
Mâ Hüseynle Hasan ‘ışķına şu (Solmaz, 2005: 434)

‘**Aşķî**: Ol eşnâda pâdişâh-ı dîn-penâha ve Hâķan-ı Süleymân-bârgâha bir ğazel-i ğarrâ diyüp şunmış maṭla‘ı budur. *Naẓm* :

Pâdişâh-ı cihân penâhuñ ben
Nîce yıl işiginde çâker idüm

Haste oldum kesildi dirliceğüm
Sağ olursam şolağ olam dir idüm

Pâdişâh-ı cihân a‘nî Sultân Süleymân-ı zamâna bu ğazel bahâne olup teķâüd tarîķı ile on aķçe iḥsân buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 438).

Medḥî: Bu bir iki beyt-i ğarrâ ol pâk-edânuñdur. *Eş‘âr* :

Kıldı revâc-ı la‘lũñi bu ḥaṭṭ-ı müşk-bâr
Yâķuta virdi ḥüsn-i ḥaṭṭın ḥüsnũñ iştihâr (Solmaz, 2005: 521)

GÜHER-BÂR: Cevher yağdıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Aḥmed Efendi, Vuşûlî Efendi, Pîr Meḥemmed Efendi, ‘Ömer Beg, Hâlî Beg, Zuhûrî ve Fedâyî’nin şiirleri için kullanılmıştır. Güher-bâr şiir cevherler saçan bir hazine gibidir.

Ahmed Efendi: Bu bir nice beyt-i güher-bār ol ‘ālī-tebāruñdur taqrīr ü taḥrīr olundu.

Gazel :

Düşde zülfi-yāri yunmada görüp fāl eyledüm

Dāl geldi devlet-i vaşla anı dāl eyledüm

Naqd-i cāme büsesin azırğan cānāneyi

Rāyegān pehlūya çekdüm bir ‘aceb āl eyledüm

Nāşihūñ kavline meşgūl olmuş iken cām ile

‘Ālem-i ıtlāka düşdüm terk-i işgāl eyledüm

Dest-būs-ı yāre sa‘y ile irişmez gördüm el

Pāyine düşdüm bu cism-i zerdümi āl eyledüm

Ehl-i ‘ışkuñ olmağa kāmīl ‘ayārī Ḥālī’yā

Cism-i zerdüm pūte-i ‘ışka şalup kāl eyledüm (Solmaz, 2005: 128)

Vuşûlî Efendi (Mollā Çelebi): Eş‘ār-ı güher-bārları bī-ḥadd ü lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 149).

Pîr Meḥemmed Efendi: ...ve üç zebān ile ṭab‘ı nazma şāmil ve her birinūñ edā-yı feraḥ-nākinde şu‘arā-yı kāmīl gibi kâbil ve ol şā‘ir-i nāzūk-mizācuñ eş‘ār-ı güher-bārı çok aşla ta‘rīfe ihtiyāç yokdur (Solmaz, 2005: 158).

‘Ömer Beg (Ḥayālī-zāde): El-ḥāşıl ‘aql-ı nüktedānī menba‘-ı cevāhir-i ma‘ānī ve zihni-ḥurde-nişānı zīver-baḥş-ı rūḥānīdür ve neseb-i nīkū-ḥasebi dürr-i şadef-i baḥr-ı şıdk u irādet ve gevher-kān-ı şafā ve şufūt ü cevher-sütüde şāḥib-dilān ve zübde-i ḥalef-i mīr-i suḥenverān ve kuyūd-ı ‘ālemden āzād olmağla mevşūf Ḥayālī-zāde dimekle ma‘rūf elveledü sırrı ebihî kavliyle eş‘ār-ı güher-bārı herkese kesb ü kār ise anlara mir‘āt-ı cibil ve ebyāt-ı maḥabbet-engīzi ḥaylīdür (Solmaz, 2005: 176).

Ḥālî Beg: Türkî ve Fārisî gazel-i ābdārları ve sāir güher-bārı çokdur ve her birisinūñ eyüliginde kimsenūñ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 266).

Zuhûrî: Ümmîddür ki tab‘-ı dürer-bârından nazm-ı güher-bâr zuhûr bulup şu‘arâ-yı nâmdâr gibi meşhûr-ı rûzgâr ola (Solmaz, 2005: 411).

Fedâyî: Yârân-ı suhen-senc içre güftâr-ı güher-bârı mânend-i genc vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 481).

GÜL-BÎZ: Gül serpen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Celâl Efendi ve Seyfî’nin şiirleri için kullanılmış bir vasıftır. Ma’nâ ve ma’rifet gülistanının bülbülü olan hoş edalı şairin şiirleri Ahdî tarafından “gül-bîz” olarak nitelendirilmiştir.

Celâl Efendi: Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânînüñ ve ol tûṭî-i şekeristân-ı hōş-edānuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 121).

Seyfî: Tabî‘at-ı şî‘riyyesi gülistân-ı ma‘rifetde gül-bîz ve meydân-ı şecâ‘atde seyfi-kâṭı‘ gibi tîz (Solmaz, 2005: 359).

GÜZÎDE: Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tûrâbî ve Yetim ‘Alî Çelebi’nin şiirleri için kullanılan niteleme beğeni ve takdir belirtmektedir.

Tûrâbî: Eş‘âr-ı güzîdesinden ve güftâr-ı pesendîdesinden bir nîce beyt-i dil-âvîz kîlk-i ‘anberîner ile şebt olundu. *Ġazel*:

Biz fenn-i maḥabbetde Ferhâd’ı unutdurduk
Gerçi daḥi şâgirdüz üstâdı unutdurduk

Bir ġonce firâkıyla kılduk çü hezâr efgân
Bülbüllere gülşende feryâdı unutdurduk

Rindân-ı ḥarâbâtuz bir ḥâle yetişdük kim
Her şeyḥ-i kerâmâta irşâdı unutdurduk

Dil ḥânesine yârüñ taşvîrini naḫş itdük
Mânî ile ‘âlemde Bihzâd’ı unutdurduk

Bağdād temāşāsın isterdi Tūrābī dil

Kūyine varup yārūñ Bağdād'ı unutturduķ (Solmaz, 2005: 244)

Yetim ‘**Alī Çelebi**: Zıkr-i hayrın ve eş‘ār-ı güzīdesin görüp işitdigümüz şu‘arādandır (Solmaz, 2005: 597).

HAKİKÂT-NÜMÂ: Hakikati, gerçeği gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme Nâtıķı’nın şiiri için kullanılmış olup onun şiirinin tasavvuf ehli yanında değeri olduğunun belirtir. Ahdî Nâtıķı’nın tasavvuf yoluna girmiş olduğunu söylemiştir.

Nâtıķı: Ebyât-ı haķıķat-nümâsı yārân-ı mutaşavvıf yanında mevşüfdur ve kelimât-ı şadaķât-fezâsı muşaddıķân-ı devrân önünde ma‘rûfdur (Solmaz, 2005: 558).

HÂLET-BAHŞ: Nitelik ihsan eden, veren anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Hâlî’nin ve Aħmed Efendi’nin şiirleri için kullanılmış bir nitelemedir.

Aħmed Efendi: Müşārünileyhüñ ebyât-ı hâlet-bahşları hâlden hâlî olmamağun e‘ālim-i ‘ulemâ-yı müteccerrin ve efđal-i fużalâ-yı rûy-i zemîn olan Muşlihiddin Lārî hıdmetlerinün güş-ı hüşına irdükde Hâlî maħlaşın erzâni buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 129).

Hâlî: Hâlâ dānişmend t̄aifesin den olup ekşer-i ‘ulūmı müţāla‘a kılp ve zebân-ı Fārīsî’yi gereği gibi bilüp üç zebânla nazma ķādir ve her birinde mānend-i aķrân-ı şā‘ir-i sâħir ser-ā-ser şi‘ri hâlet-bahş-ı ehl-i hâl ve ĥasb-i hâl-i ‘uşşāķ-ı şikeste-bāl vāķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 273).

HALÂVET-BAHŞ: Tatlılık veren, zevk veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Fânî ve Ķandî’nin şiirleri için kullanılmıştır. Ķandî’nin şiirlerinin nitelemesi yapılırken kullanılan tutı, şeker, halâvet-bahş mazmunları dikkat çekicidir.

Fânî: Ķuvvet-i şi‘riyyesi pür-ĥalâvet ve hiddet-i zihn-i müdrîki neşā‘-ı ‘ışķ ile pür-keyfiyyet vāķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 479).

Ḳandî: Lâkin bu maṭla‘ u beytden ğayrı ol tûṭî-i şekeristân-ı ma‘ânîniñ eş‘âr-ı ḥalâvet-baḥşî ve nazm-ı dil-keşin görmedüm budur. *Beyt* :

Çün dolaşduñ zülfüne ey dil perîşân ol yûri
Ḳara baḥtuñ var imiş ney gibi nālân ol yûri

Pâdişâh-ı ‘âlem olursañ rakîbâ ğam degül
Dâmen-i dildârı ƙo var Mısr’a sultân ol yûri (Solmaz, 2005: 484)

HASB-İ HÂL: Hasb-i hâl, karşılıklı konuşma, sohbet, konuşup dertleşme, hâlini bildirme vb. anlamlara gelmektedir. Divan edebiyatında, şairlerin genellikle kendi durumunu anlattığı, içinde bulunduğu koşullarla ilgili şikâyetlerini, sıkıntılarını dile getirdiği şiirlerin adı hasb-i hâldir (Batislam, 2007: 31). Duygu, Düşünce veya Tem başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir (bkz. 1.6.1. Hasb-i Hâl).

HAYÂL: Hayâl, insanın kafasında tasarlayıp canlandığı şey mânâsına gelir. (Devellioğlu, 2007).

Klasik Türk şiiri, geleneğin belirlediği ortak ve değişmez unsurlar üzerine kuruludur. Usta şairlerin şiirlerini ezberleyerek klasik şiir geleneğinin lügatini öğrenen şair, kendisi dışında var olan bir sistemi, geleneğin belirlediği çizgide devam ettirmek zorundadır. Bu anlamda kendisinden önceki şairler tarafından da kullanılmış belli benzetme mecaz ve edebi sanatları özgün ve yeni bir şekilde ele almak için uğraşır. Amacı geleneğin izinde, geleneğe yeni bir soluk, taze bir zevk katacak sesi yakalamak, bu şekilde geleneği devam ettirmektir. Söylenmemiş söz, eskitilmemiş benzetme, yeni bir hayâl bulmak için var gücüyle çalışır. Aşk, ölüm gibi çoğu evrensel olan tema ve konuları, bilinen bir şekil ve tarzda işlemesi gereken şairin benzerleri arasında fark yaratabilmesi onun hayâl gücü ve yaratıcılığı ile yakından ilgilidir. Bu noktada şairlik yeteneği ile birlikte anılan hayâl gücü, sanatçı kişiliğin ayrılmaz parçasıdır (Karaman, 2016).

Tezkirede hayâl kavramı şiirleri nitelerken kullanılmıştır. Hayâl ile terkipli olarak kullanılan kelimeler şunlardır: hayâl-âmiz, hayâl-engîz.

HAYÂL-ÂMİZ: Hayâl ile karışık, hayâl taşıyan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Firdevsî ve Maḳâlî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Feyzî Çelebi: Gülşen-i ma‘ânide hâtır-ı ‘âtır-ı feyz-güster ve gülistân-ı nazmda tab‘-ı gülbîzi rûh-perver ve eş‘âr-ı hayâl-âmîzi pür-ziver ve Nevâyî ve Fûrs taklîdinde maqbûl-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 472).

Ma‘âlî: Eş‘âr-ı hayâl-âmîz ve güftâr-ı emsâl-engîz ve tarz-ı kaşâyidle maqbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuş (Solmaz, 2005: 534)

HAYÂL-ENGÎZ: Hayal veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede ebyat sözcüğüyle birlikte Hâtemî Beg ve Firdevsî için kullanılmıştır.

Hâtemî Beg: Mezķuruñ ebyât-ı hayâl-engîzi ve kelimât-ı mişâl-âmîzi hûb ü mergûbdur. Cümlesinden bir kaç sūz-nāk ve ğamzedā-yı dil-i ğam-nāk maṭla‘-ı pāk gül gibi neşv ü nemā bulup gülbîn-i kalem-den mânend-i dürr-i nā-süfte kilik-i müşġîn-raķamla rişte-i nazma geĉdi ma‘lūm-ı erbāb-ı ‘ulūm ola diyū merķūm olundı. *Ebyāt* :

Şîvesinden tıramaz bir dem ayaġ üstine yār
Tāze şāhuñ yine kendüye olur mîvesi bār

Cemālūñ göster erbāb-ı şafā ‘ālem yüzūñ görsün
Bu gün bu hūsn ile āyîne-i ‘ālem-nümāsın sen (Solmaz, 2005: 284)

Firdevsî: Hadd-ı zātında emîrū’l-keām ve tevāriḥ-i bî-naẓîr ile meşhūr-ı hāş u ‘am ve ser-ā-ser ebyāt-ı hayâl-engîzi muşanna‘ ve kelimât-ı mişâl-âmîzi müsecca’dur (Solmaz, 2005: 470).

HAYAT-BAHŞ: Hayat-bahş hayat baġışlayan, hayat veren, yeni baştan zindelik kazandıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Mollâ ‘İmâd’ın şiirleri için kullanılmış olup, bu şiirlerin beġenilmiş olduġu ifade edilmiştir.

Mollâ ‘İmâd: ...ve Fārisî şî‘r dîmede edā-yı pāk ile ebyāt-ı hayât-bahş-ı dilkeş ü bāde-i nāb gibi bî-ġişş ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 440).

HAYAT-EFZÂ: Hayat-efzâ hayat artıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Minnetî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Minnetî: ...emsâl ü akrâna gâlib olmak ârzûsıyla kemâlât-ı ehl-i dile tâlib ve cân u dilden nazm-ı Fârisî cānibine mâyil ü rāgıb düşüp ebyât-ı hayât-efzâsı şu ‘arâ-yı rûzgârı vird-i zebân ve münşe‘ât-ı münşiyân-ı belâgat-dişârı hırz-ı cân kılup tab‘-ı hudâdâdına ma‘ânî-i hâşş-ı dil-küşâ ile isti‘dâd irişüp meḥâbib-i eş‘âr-ı ‘âlem-ârâdan ber-murâd olduğına sene toḡuz yüz toḡsan beşde iltifât-ı pâdişâh-ı âsmân-serîr ve ‘inâyât-ı sulṭân-ı cihân-küşâ-yı lâ-naẓîrûñ yümn-i sa‘âdetinde aṣl u neseble şâyeste-i imâret ve sezâ-vâr-ı eyâlet olan Hüseyn Paşa-yı ‘âlî tebâr Laḡsâ’ya beglerbegi kām-kâr olduğda Sâbıkü’z-zıkr efkâr-ı bîkr ile bir târîḡ-i âbdâr-ı dürr-i şehvâr ḡāk-i pây-i kimyâ-âşârlarına duyurmuş der-güş-ı suḡen-güzâr ve pesend-i tab‘-ı merdüm-i ebrâr olmuş (Solmaz, 2005: 546).

HAZÎN: Hüzünlü, mahzun olarak, kederli, gamlı mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî tezkirede Kanuni Sultan Süleyman’ın oğlu olan Sultan Mehmed’in erken ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve onun şiiri için “hazîn” sıfatını kullanmıştır. Şiirin konusu aşk üzerinedir.

Sulṭân Meḡemmed: Bu eş‘âr-ı hazîn anlarındur. Ḥaylice ‘aşîḡâne ve ḡasb-i ḡâl-i dil-i dîvâne olmaḡın bî-bahâne şebt olundı. *Beyt:*

Ol şaḡı leyLî umardum baña mecnûnum diye
Gezmesün gelsün belâ taḡında maḡzûnum diye

Yoluña cân virmege anuñḡün ikrâr eyledüm
Ḥabs idüp ḡâh-ı zeneḡdânuñda medyûnum diye (Solmaz, 2005: 102)

HEZL-ÂMÎZ / HİCV-ÂMÎZ: Hezl-âmez, şaka ile karışık söz anlamına gelirken hicv-âmez, yerme alay ile karışık anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye “Bazı Şekiller ve Türler” başlığı altında yer verilmiştir (bkz. Bazı Şekiller ve Türler- c) Hezl-Hicv).

HOŞ-ÂYENDE: Hoşa giden, beḡenilen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Beḡenme ifadesi olup tezkirede Helâkî Çelebi ve Vâlihî-i Üskübî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Vâlihî-i Üskübî: ...ve ser-â-ser ğazeliyyâtı pür-meşel ü hōş -âyende ve hûb ü rengîn ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna‘ (Solmaz, 2005: 567).

Helâkî Çelebi: Niḥâl-i ṭab‘ -ı ser-bülendi şi‘ re māyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstādān gibi ḳâbil eş‘âr-ı hōş-âyendesı efvāhda bî-ḳıyās ve mezkûruñ ebyât-ı bî-mişâli beyne’n-nās meşhûr (Solmaz, 2005: 588).

HÛB: Güzel, hoş, iyi mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme gazel, kaside, matla ve tarih beyti ve genel olarak şiir için kullanılmıştır. Emîr Çelebi, Şefî‘î, Fiğânî, Nigârî ve Nazmî Beg’in hûb olarak vasıflandırılan şiirlerinden örnekler de verilmiştir.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Türkî dilinde eş‘âr-ı bî-nihâyesi hûbve zebân-ı Fârisî’de güftâr-ı bî-ğâyesi mergûbdur (Solmaz, 2005: 93).

Pervîz Efendi: El-ḥaḳ zebân-ı Türkî ve Fârisî’de eş‘âr-ı ‘âşîḳânesi hûb ü mergûbdür (Solmaz, 2005: 135).

Meḥammed Efendi: Ṭabî‘at-ı şi‘riyyesi ğâyetde hûb ve ekşer sözleri ehl-i dil içre mergûbdür (Solmaz, 2005: 137).

Bâḳî Efendi: Mezkûruñ eş‘ârı ğâyetde hûb ü mergûb olduğıçün ser-â-pa meşhûr ve efvāhda mezkûrdür (Solmaz, 2005: 161).

Emîr Çelebi: Eş‘âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve ‘âşîḳâne ğazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla‘-ı hûbundan ğayrı efvāh-ı ‘âlemde gūyâ sözi yokdur. *Ebyât:*

Ter düşdi meclis içre gice bâdeden ‘araḳ

Ḥayli dem oldı bezmimüze başmadı ayak (Solmaz, 2005: 209)

Âğehî: Eş‘âr-ı ‘âşîḳânesi hûb ü bî-ḥadd ve güftâr-ı rindânesi mergûb ü lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 211).

Penâhî: Ammâ ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve ma'ânî-i rengîn ile sözleri mergûbdur (Solmaz, 2005: 235).

Cüdâyî-i 'Acem: Egerçi ol merhûmuñ ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb ü pür-zîver ve pesend-i cumhûr ve mergûb vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 259).

Hayderî: Selîka-i şî' ri hûb bir haddedür ki rişte-i nazm-ı bârîki ' uyûbdan nühüftedir ve ma' nâ-yı daķîki igne yürüdisi gibi sūftedir (Solmaz, 2005: 274).

Hüdâyî Beg: Eş'âr-ı dil-keşi hûb ve güftâr-ı bî-ğışşı mergûb (Solmaz, 2005: 289).

Dânişî Efendi: Eş'âr-ı sūznâki hûb ve güftâr-ı âbdâr-ı pâki mergûb ve pesendide-i zurafa-yı 'âlem ve gamzedâ-yı dil-i pür-gam idi (Solmaz, 2005: 299).

Dervîş Çelebi: Ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve tarz-ı inşâsı mergûb idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 300).

Rûhî: ...ve ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve ebyât-ı nâzügi mergûbdur (Solmaz, 2005: 318).

Rûhî: ...ve ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb ü mergûb idi (Solmaz, 2005: 330).

Rindî: Ṭabî' at-ı şî' riyyesi gâyetde hûb ve tarz-ı nazm-ı belâgat-nümâsı mergûbdur (Solmaz, 2005: 332).

Şevkî: Ṭabî' at-ı şî' riyyesi hûb u mergûbdur (Solmaz, 2005: 371).

Şefî 'î: Bu bir iki maṭla' -ı hûb anuñdur şebt olundı. *Nazm*

Ni' met-i vaşla el irmezse yiter hûn-ı ciger
Ey gönül ma' zûr tut *hayru't-ṭa'âmı mâ haḍar*¹⁵⁶

¹⁵⁶-En iyi yemek hazır olandır.

[*Diger*] : Göz açdırmaz atar tîrin müjeñ bu haste-ḥāl üzre
Bizümle muttaşıl ol ğamzeler ceng ü cidāl üzre (Solmaz, 2005: 373)

Za' fî: Zîkr-i ḥayrın istima' itdigümüz fuḳarā ve eş'ār-ı ḥüb-şi'ārın tetebbu' itdigümüz
şu'arā zümresindendir (Solmaz, 2005: 399).

'İlmî-i Bağdâdî: Ol şüh-ṭab' u şîrîn-güftârûñ bu ğazel-i bî-bedel-i ḥüb-eş'ār netice-i
fehm-i sâz-kârıdur taḥrîr olundu (Solmaz, 2005: 425).

Figânî: Bu ğazel-i ḥüb-ı dil-fîrîb ol şâ'ir-i nîk-üslûbuñdur. *Ġazel* :

Gözümüñ kaşrını idinse ḥayālûñ n'ola cāy
Şeh-i 'ādildür idinse yiridür şırça sarāy

Şeb-i firḳatde gözüm ḥ'āb ile ceng eylemege
Müjeden bağladı ey meh yine bir kara alay

Bām-ı çarḥ üstine nālem çıkuben tıfl gibi
Aşağa inmege kôrḳar çıġurup dir ey vay

Bir nefes nāleme rām olmağa ḳomaz diyü ben
Gösterür illere barmaḳla beni bezmde nāy

Ayaġı ellere taḳsîm idesin bezmünde
Niçün ey sâḳî Fiġânî ḳuluña degmeye pāy (Solmaz, 2005: 467)

Ḳandî: ...ve ṭarz-ı ğazel ü ḳaşıdesi ḥüb u merġübdur diyü meşhûr u mezḳûrdur (Solmaz, 2005: 484).

Makālî: ...ve ṭabî' at-ı şî'riyyesi ḥüb u merġübdur (Solmaz, 2005: 534).

Meşrebî: Ṭabî' at-ı şî'riyyesi ḥüb u merġüb vâḳı' olmışdur (Solmaz, 2005: 538).

Nigârî: Pâdişâhımızıñ ‘Alî Paşa vezir-i a‘zâmı olduĢda bu târîh beyti ħûb vâkı‘ olmışdur budur. *Târîh* :

Ol ‘Alî’nüñ Ķanberi Ħaydar didi târîh aña
Âşaf-ı Sultân Süleymân geçdi şadr-ı ‘âlîye (Solmaz, 2005: 536)

Nazmî Beg: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt anuñ eş‘ârınıñ ħûb u mergûbıdur. Ebyât bu evrâĢda şebt olundu.

Ṭotalum câm-ı dil añlar leb-i dil-ber yirine
Cânı kim añlaya ol rûĥ-ı muşavver yirine

Dilde seyr eyleyeyin diler iseñ ħançerüñe
Dilemezseñ şanemâ tîrûñi gönder yirine (Solmaz, 2005: 562)

Hemdemî-i ‘Acem: ...ve kendünüñ daĢı ṭabî‘at-ı şî‘riyyesi ħûb u mergûbdur (Solmaz, 2005: 592).

HUCESTE: UĢurlu, hayırlı, kutlumânâsına gelir (DevellioĢlu, 2007). Tezkirede “âsâr, âyât, berekât, etvâr, nizâm, şî‘âr” sözcükleriyle terkipli olarak kullanılmıştır. ‘Âlî Efendi, ŞevĶî Çelebi, ‘Izârî, Ķudsî, Kevşerî ve La‘lî bu başlık altında yer alan şairlerimizdir.

‘Âlî Efendi: ...ve dürer-i nazmda cevâhir-i eş‘âr ve fevâyd-i ḳaşâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup Münâzara-i Mihr ü Mâh nâm manzûm-ı ĥuceste-nizâm ve nokṭa-i pür-nikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûĳûm idüp aĳlâm-ı ĥoş -ĥırâm ile kitâb-ı faşâĥat-rûsûm te’lifine dest-i ihtimâm vâkı‘ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

ŞevĶî Çelebi: ...ve eşnâf-ı eş‘âr-ı ĥuceste berekât ve envâ‘-ı ma‘ârif-i zibende-nikâtı taḥşîl ü tekmîl itmişdür (Solmaz, 2005: 366).

‘Izârî: Eş‘âr-ı dürer-bâr ve ebyât-ı ĥuceste-şî‘ârları vaşf-ı lâle-‘izârân-ı devrân ve ḥasb-i ḥâl-i ‘uşşâĳ-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 441).

Ḳudsî: Ol pîr-i nükte-şinâsuñ ebyât-ı huceste âyâtı bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 490).

Kevserî: El-ḥaḳ ol gülbîn-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma‘ânîñ eş‘âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı kevser ve güftâr-ı huceste-eṭvârı pesendîde-i şu‘arâ-yı şîrîn-kâr olmışdur (Solmaz, 2005: 499).

La‘lî: Dâ‘imâ suḥen-i erbâb-ı kemâle tettebbu‘ idüp eş‘âr-ı hucesteye mâyl olmağın Nişânî’nüñ bu nazm-ı pür-ḥayâline nazîreye ḳâbil olmış ki Hüseyn adına taḥrîr ḳılmışdur (Solmaz, 2005: 508).

KİRÂM: Ulu, yüce anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Beşiktaşlı Yahya Efendi ve Mevlana Abdurrahman Cami mutasavvıftır. Mevlana Abdurrahman Cami’nin rubaisi Beşiktaşlı Yahya Efendi’ye tasavvufa yönelmeyle ilgili bir uyarı olduğu ve manâlar barındırdığı için bu sıfat kullanılmıştır.

Beşiktaşlı Yahyâ Efendi: ...ve zümre-i müfessirîn ü muḥaddisîn içre bî-miṣl ü ser-âmed-i efâzıl ve ma‘lûmât-ı mu‘ciz-beyân ile kâmil olmış âḫîr Mevlânâ ‘Abdurrahmân-ı Câmî’nüñ bu rûba‘î-i kirâmı fehvası ile ‘âmil olmuşlardır. *Ruba‘î*

Ey dil ṭaleb-i kemâl der medrese çend
Tekmîl-i uṣûl ü ḥikmet ü hendese çend
Her fikr ki cuz zıkr-i Ḥudâ vesvese est
Şermî zi Ḥudâ be-dâr in vesvese çend¹⁵⁷ (Solmaz, 2005: 144)

LATÎF: Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sahip olan, hoş, nazik, yumuşak mânâsına gelir (Kubbealtı Lugatı). Beğenilen, güzel şiirler için kullanılmıştır. Pervîz Efendi, ‘Âlî Efendi ve İlhamî Efendi’nin şiirleri Ahdî tarafından latîf olarak nitelenmiştir. Latîf şiir aynı zamanda zerafetli ve hub olarak da nitelendirilmiştir.

¹⁵⁷ - Ey gönül, medresede daha ne zamana kadar kemal talep edeceksin? Usûl, hikmet ve hendeseyi tamamlamaya daha ne kadar gayret edeceksin? Allah’ın zikri dışındaki her fikir vesvesedir. Allah’tan utan bu vesvese daha ne kadar sürecek?

Pervâz Efendi: ...ve müşârunileyh için akrânından birisi ba‘ż-ı kelime-i nâ-sezâ ey-
ledügi mesmu‘ -ı şerîfleri olduĢda bu kıt‘ a-i laţîfî ħûb buyurmuşlardır zerâfetden hâlî
degüldür. *Kıt‘ a* :

Bize kâfir dimiş bir ‘âlim-i dehr
Yalanuñ yok durur hergiz fûrûĢı

Müselmân diyelüm biz daĢı aña
*DürûĢî rā ne-şāyed cuz dūrûĢî*¹⁵⁸ (Solmaz, 2005: 136)

‘Âlî Efendi: ...ve yine şî‘ r-i laţîfden ve nazm-ı münîfden süreyyâ gibi rûsûm ve
benâtü’n-nâş naĢşıyla merķûm Nâdirü’l-Muhârib nâm kitâb-ı belâġat-encâmuñ it-
mâmına ihtimâm olup te’lif-i şeh-zâdeler cengini câmi‘ mebnî-i binâsı e‘ azim-i ve-
ķāyi’dür (Solmaz, 2005: 185).

İlhâmî Efendi: Ebyât-ı laţîfî vahdet-engîz ve kelimât-ı şerîfî ĥaķîķat-âmîzdür (Solmaz,
2005: 212).

LETÂFET-GÜFTÂR: Güzel, ince, hoş söz manâsındadır. Meĥammed Paşa’nın şiiri için
kullanılmıştır. Şairin letafet-güftârı selis ve revandır.

Meĥammed Paşa: El-ĥaķ selâset-i eş‘âr ve letâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe
selîs ü revân ve maĥsûd-ı çeşme-i ĥayvândur (Solmaz, 2005: 112).

MA’KUL: Akıllıca, akla uygun, mantıklı mânâsına gelir (DevellioĢlu, 2007). Luţfî-i
‘Acem’in beyti Ahdî tarafından ma’kul olarak nitelendirilmiştir.

Luţfî-i ‘Acem: ...ve ol yâr-ı sebûk-bâr bu bir nice beyt-i ma’ķûl naĢş u nigâr itdirdi
benümdür diyü güftâr kılar. *Şî‘r* :

Görinür ‘âlem-i bālâdan ancaķ âsman ķalmış
Saña ‘anķā-yı ķudretten nişân bir âşîyan ķalmış

¹⁵⁸ -Yalana yalandan başkası yaraşmaz.

[*Diger*] : Kākülünle gerdenün vaşfını nazm itmişdi dil
Büselikde hayli nāzūk hāl imiş üstādānı

[*Diger*] : Bezmimüzde nālemiz beñzer rebāb u nāye hem
Ehl-i meclis māline sāğar hilāle aya hem (Solmaz, 2005: 507)

MESEL: Dokunaklı, mânâlı söz, atasözü demektir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede –endûz ve –engîz kelimeleri le terkipli kullanılmıştır. Dâ‘î Efendi, ‘Ubeydî Çelebi ve Günâhî’de görülen bu niteleme ince manâlar içeren, dolaylı bir şekilde bir düşüncüyü anlatan, dokunaklı sözü temsil eder.

Dâ‘î Efendi: Sâbıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şâlih Paşa oğlu Meḥammed Paşa bu maṭla‘ları mütâla‘a kılduḡda nazîre tarîkıyla bu maṭla‘-ı meşel-endûz-ı pür-sûzı zuhûra getirüp meşûr kılmışlardır.

Alıcak cevır ile cānum o dehānı yakūt
Büse-i la‘l-i lebin virdi dile ḡaḡḡ-ı sūkût (Solmaz, 2005: 169)

‘**Ubeydî Çelebi:** Eş‘ârı taḡayyül-āmiz ve ḡüftârı meşel-engîz ve maḡbûl-i ṭabāyi‘-i şu‘arâ ve pesendide-i zırafādur (Solmaz, 2005: 417).

Günâhî: Ekşer-i eş‘ârı taşavvuf-āmiz ü meşel-engîzdür (Solmaz, 2005: 494).

MESTÂNE: Sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşçasına anlamlarına gelen kelime şarabı, meyhaneyi, eğlenceyi konu alan şiirlerdir. Konuyla ilgili detaylı bilgiye “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı altında yer verilmiştir (bkz. 1.6.6. ‘Aşıkâne, Rindâne, Mestâne)

MEŞHÛR: Şöhretli, şöhret kazanmış, ün almış, ün salmış anlamlarına gelir. (Devellioğlu, 2007). Hazret-i Sultân Selîm Hân, Seyyid Şemsî Ahmed Paşa, Nevâlî Çelebi, Keşfî Beg, Emîr Çelebi, Hâverî Efendî, Sıhrî, Sebzî, Seyfî, Ğubârî Çelebi, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Maḡâlî, Helâkî Çelebi ve Yahyâ’nın şiirleri için bu niteleme kullanılmıştır. Meşhur şiir için “gün gibi” benzetmesi yapılmıştır. Yani meşhûr şiir

herkes tarafından bilinen, devrinde daha fazla ünlenmiş, aydınlık, parlak, dillerde dolaşan ve sevilen şiidir.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: ...ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u ‘ıyân ve efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 97).

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı ‘âşıkânesi gün gibi meşhûr-ı ‘âlem (Solmaz, 2005: 105).

Nevâlî Çelebi: Maḥfî olmaya ki erbâb-ı ḥased dirler ol şâ‘ir-i pür-ma‘ânînüñ sâbıkan diyâr-ı ‘Acem’de meşhûr olan Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî-i siḥr-sâzuñ beş beyit bir ḡazelin bir iki beytin az çok taşarrufla tevârüd itmişler ve zıkr olan ḡazel-i meşhûruñ ebyâtı budur ki meştûr olundu. *Ḡazel*:

Ne bâ-tu dest-i heves der-kenâr tevân-kerden
Ne ârzü-yı tu ez-dil beder tuvân-kerden¹⁵⁹

Ne ez-pey-i tu tevân-ı âmeden zi bîm-i raḡîb
Ne bî tu rû bediyâr-ı diğir tevân-kerden¹⁶⁰

Beyâ ki girye-i men an ḡadr zemîn ne guzâşt
Ki der firâḡ-ı tu ḡâkî be ser tevân-kerden¹⁶¹

Çünân ki ‘âşık-ı rûy-i tu em zi bîm-i ḡasûd
Key ez-cemâl-i tu ḡaṭ‘-ı tevân-kerden¹⁶²

Lisânî ez-pey-i vaşl-ı tu ger ziyâde reved
Metâ‘-ı zindegî eş muḡtaşar tevân-kerden¹⁶³ (Solmaz, 2005: 164)

¹⁵⁹- Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

¹⁶⁰- Rakip korkusundan ne senin peşin sıra gelebiliyorum ne de sensiz başka bir diyara yönelebiliyorum.

¹⁶¹- Gel artık, benim gözyaşım ıslanmadık toprak parçası bırakmadı ki senin ayrılığından başa toprak saçabileyim.

¹⁶²- Senin yüzüne öyle aşığım ki hasetçi korkusuyla senin yüzünden bakışlarımı nasıl alabilirim?

¹⁶³-Lisanî sana kavuşmak için eğer aşırı giderse onun rızkını azaltmak lazım.

Keşfi Beg: Bu maṭla‘-ı meşhūr daḡi müşārünileyhūñ zāde-i ṭab‘ıdur ki ‘ālem-gīr olmışdur.

Ḥayāt-efzā-yı ‘ālem rūḡ-baḡş-ı mürde-i ġamsın

Hemān ben ḡastenūñ cānı degülsin cān-ı ‘ālemsin (Solmaz, 2005: 193)

Emîr Çelebi: Eş‘ār-ı taḡayyül-engīzi dil-efrūz ve ġüftār-ı tefekkür-āmīzi pür-süz ve ‘āşıkāne ġazelleri çok lākin bu bir kaç meşhūr maṭla‘-ı ḡübundan ġayrı efvāh-ı ‘ālemde ġüyā sözi yokdur. *Ebyāt*:

Ter düşdi meclis içre gice bādeden ‘araḡ

Ḥayli dem oldı bezmimüze başmadı ayak

[*Diger*]: Bī-sütün-ı ġamda nāġeh ġüş idüp feryādımız

Ol lebi şīrīn dimiş kim saġ imiş Ferhād’umuz

[*Diger*]: Dendānına taḡılaydı görüp eşk-i terümden

Dürdāne iken her biri düşdi nazarumdan (Solmaz, 2005: 209)

Ḥāverî Efendî: Bu ġazel-i meşhūr anlaruñ ġazeliyyāt-ı bī-bedelinden meşhūr olundı.

Ġazel:

Seni gözler dü çeşm-i ḡün-feşānum nīce demlerle

Gel ey nūr-ı başar merdümlik it demler ḡademlerle

‘Aceb nīce yazıldı başuma bu ḡara yazular

Benüm ḡod miḡnet ü derdüm yazılmaya ḡalemlerle

Hevā-yı ḡadd ü zülfüñle ölürsem ah idüp cānā

Mezārumdan ṭuram maḡşerde ‘abbāsī ‘alemlerle

Ḳad ü zülf ü dehānuñ ḡasreti lām eyledi ḡaddüm

Ḥudā bilür benüm saġ olacaġum bu elemlemlerle

Nice zünnâr-ı 'ışka Hâverî bel bağlamayam kim
Der ü dīvâr-ı deyr-i dil pür olmuşdur şanemlerle (Solmaz, 2005: 280)

Sıhrî: Eş'âr-ı 'âşıkānesi meşhûr-ı cihân ve pesend-i zûrafâ-yı zamân vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 355).

Sebzî: Cümlesinden bu maṭla'-ı meşhûr ve bu beyitler anlarındur şebt olundu. *Naẓm* :

Âteş-i 'ışkı beyân itmege açsam dehenüm
Yanar odlara o dem her kim işitse suhenüm (Solmaz, 2005: 359)

Seyfî: Bu bir kaç maṭla' gün gibi meşhûr ve maḳbûl-i merdüm-i nezdik ü dūr olmağın meşṭûr olundu *Şi'r* :

Anlar ki cennet istedi 'uḳbāya şaldılar
Eblehleri bugün yine ferdāya şaldılar

Var bir haber getür diyü aḥvâl-i dehrden
Ḳavm-i elest Seyfî'yi dünyāya şaldılar (Solmaz, 2005: 360)

Ġubârî Çelebi: Bu ğazel ve bir kaç beyt-i meşhûr anındur meşṭûr oldı. *Ġazel* :

Dest-i ḳudret yazdı ḥaṭtuñ muşḥafın bâb üstine
Ḳıl ḳalemle geldi zülfüñ ḳodı i'râb üstine

Çeşm-i ḥûn-bārum ḥam olmuş ḳāmetüm üzre benüm
Gözelerdür gūyiyâ bağlandı ṭolâb üstine

Cāmi'-i ḥüsnünde ḳaşuñ üzre alnuñ pertevin
Nûr inmişdür şanur kim görse miḥrâb üstine

Çeşm-i seyl-ābumda cismüm şanasın bir gāhdur
Geldi taḥrîk-i hevādan düşdi girdâb üstine

Eyleme düšnāmuñı eksük Ğubārī'den şaķın

Rūy-i şefķatden nazār şoldukķa aķbāb üstine (Solmaz, 2005: 452)

Mevlānā Fuzūlī(' *aleyhir rahme*)-i **Baĝdādī**: Cümlesinden bir ķaç maṭla'-ı Fārisī ve bir nice Türkī beyt ve bir ĝazel-i 'āşıkāne ki meşhūr-ı merdüm-i devr-i zamānedür şebt oldu ve sene şelāşe ve sittīn ve tis'ā mi'ede maraż-ı tǎ'ūn ile maṭ'ūn olup diger-gūn olmışdur.

Nazm :

Merā ey şem' meyl-i girye şod der hicr-i yār imşeb

Tu be-nişin girye-i can-sūz rā bā men gūzār imşeb¹⁶⁴

'Aks-i ķadd-i u āyīne berübūd zi ḥaṭ kerd

Z'īn vāsıṭ ḥod rā hedef-i tīr-i belā kerd¹⁶⁵

Seng-i bīdād-ı bütān āyīne-i dilrā şikest

Her temennāyī ki der dil dāştem şüret best¹⁶⁶ (Solmaz, 2005: 460)

Maķālī: ...ve bu bir ĝazel-i meşhūr kendinūñ icād-ı ḥāşı olduĝı efvāhda mezķūr zīrā ki açar ķaparı iltizām-ı mālāyelzem idüp pesend-i ṭab'-ı şu'arā ve maķbūl-i ḥāṭır-ı zuraḑā olsun diyü ķalem-i müşĝīn ile raķam-ı rengīn ķılmış ve 'āşıkān-ı nazār-bāzuñ ḥasb-i ḥālī ve kendinūñ şāhid-maķālīdür şebt olundu. *Ĝazel* :

Dil ḥānesin ĝam-ı ruḥ-ı cānān açar ķapar

Ḥalvet-serā-yı ḥāşını sulṭān açar ķapar

Seyr itdürür iki dizi lülü-yi şehvār

La'-ı lebūñ ki ḥoķķa-i mercān açar ķapar

Şehperlerini nāz ile şāhin-i zūlf-i yār

Can murĝınuñ şikārına her an açar ķapar

¹⁶⁴- Ey mum, bu gece yārin ayrılıĝında ben ağlamaklı oldum. Sen otur, can yakıcı ağlayışı bu gece benimle bırak(bana bırak).

¹⁶⁵-Onun boyunun yansıması aynayı ortadan kaldırdı ve hata yaptı. Bu yüzden kendi vāsıtını bela okuna hedef yaptı.

¹⁶⁶- Güzellerin acımasız taşı gönül ayinesini kırdı, kalbimdeki her temenni gerķekleşti.

Ben ‘andelibin ol yüzi gül görse nâz ile
Destinde bir kitâb-ı Gülistân açar kıpar

Derbānuñ olmış ey şanem ağıyâr-ı bed-liķā
Hayfâ ki bāb-ı cenneti şeytân açar kıpar

Nazmuñ Maķālî kıomadı rağbet cevāhire
Şarrāf-ı dehr bir kıurı dükkân açar kıpar (Solmaz, 2005: 535)

Helâkî Çelebi: Nihāl-i tab‘ -ı ser-bülendi şi‘ re mâyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstādān gibi kıābil eş‘ār-ı hōş-āyendesi efvāhda bî-kıyās ve mezkūruñ ebyāt-ı bî-mişālî beyne’n-nās meşhūr (Solmaz, 2005: 588).

Yahyâ: Hadd-ı zātında ‘āşık-pīşe ve nîk-endîşe olmağın ğazel-i bî-bedelleri cümleten ‘āşıkāne ve ser-ā-pā edā-yı nāzûk ile rindāne ve her biri meşhūr-ı zamāne olmışdur (Solmaz, 2005: 594).

MEVZÛN: Vezinle yazılmış, düzgün, ahenkli mânâlarına gelir (Kubbealtı Lugatı). Mevlânâ Ahmed Harîrî’nin şiirleri Ahdî’ye göre mevzûndur. Bu olumlu niteleme tezkirede “nâ-mevzûn” şeklinde olumsuz bir sıfat olarak Şemsî-i Dîvâne’de kullanılmıştır. Ahdî Şemsî-i Dîvâne’nin Farsça şiirlerini beğenmemiş ve bir mevzûn veya mânâlı beyit varsa bu sirkattir demiştir. Bu ithamına uygun “nâ-mevzûn” bir makta’ı da örnek vermiştir.

Mevlânâ Ahmed Harîrî: Gūş-ı zihn-i derrâki cevāhir-i kıava‘id-i nazm-ı mevzûn ile ārāste ve hūş u idrâki zevāhir-i gün-ā-gün-ı fūnūn ile pirāstedür (Solmaz, 2005: 202).

Şemsî-i Dîvâne: Bu makta‘-ı nâ-mevzûn dağı ğazellerinden nümunedür. Beyt :

Şems degme bir üstād tab‘uñā şāğird olmazken
Mürşid-i ‘ışķa şāğird oldu üstād gördüğün göñlüm

Fārisī gazelleri bī-ḥadd ü bī-ma'nā edāları lā-yu'addur. Aḥyānen nazmında bir mısrā' veyāḥud bir beyt-i mevzūn u ma'nā bulunursa şüphe vü şāyibe yok ki anı ḡayrden sirḡat itmiş (Solmaz, 2005: 375).

MİHR: Sevgi, dostluk anlamına gelen kelime –âmîz ve –engîz kelimeleriyle terkipli olarak sevgi saçan, sevgiyle karışık mânâsında kullanılmıştır. Tezkirede Ḥalîfe'nin şehrengizi ve Raḥîmî Beg'in matla'ı için kullanılmıştır.

Ḥalîfe: Mezkûr meḥābîb-i şehir-i Āmid için şehrengîz-i mihr-âmîz dimiş (Solmaz, 2005: 288).

Raḥîmî Beg: Cümlesinden bir nice matla' -ı mihr-engîz kalem-i müşk-rîzle şebt olundu. *Nazm :*

Şāf kıl can gözgüsün şūfî ruḡ-ı zībāya bak

Gör ne şekl izhār ider ol şüret-i ra'nāya bak (Solmaz, 2005: 314)

MİSÂL-ÂMÎZ: Misal kelimesi masal, rüya, düş anlamlarına gelir. Hayal-engiz terkiibi ile iki farklı yerde kullanılan sözcük hayal saçan, hayal, düş barındıran alamında kullanılmış olabilir. Niteleme Ḥâtemî Beg ve Firdevsî'de örneği alınmadan kullanılmıştır.

Ḥâtemî Beg: Mezkûruñ ebyât-ı ḡayāl-engîzi ve kelimât-ı mişāl-âmîzi ḡüb ü mergübdür (Solmaz, 2005: 283).

Firdevsî: Ḥadd-ı zātında emîrū'l-kelām ve tevāriḡ-i bī-naẓîr ile meşhûr-ı ḡāş u 'am ve ser-ā-ser ebyât-ı ḡayāl-engîzi muşanna' ve kelimât-ı mişāl-âmîzi müsecca'dur (Solmaz, 2005: 470).

MAHABBET-EFZÂ: Muhabbeti artıran, çoğaltan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ḥayretî'nin gazeli için kullanılmış bir nitelemedir.

Ḥayretî: Cümlesinden bir ḡazel-i zībā ki maḡabbet-efzādur şebt olundu. *Ḡazel :*

‘Âşıkun bağında tağlar deñlü başı var imiş
Kendü bir kem katre deryâlarca yaşı var imiş

Yok şanurdum bâliş-i rāhat bu mihnet-hānede
Şimdi bildüm dilberün işügi taşı var imiş

Benlik imiş ayıran ben bendeyi cānāneden
Ey dirġā bilmedüm arada nāşı var imiş

Baş virüp rāh-ı fenāda başa iletdi işin
Āferin Ferhād’a hōş devletlü başı var imiş

Cān ile cānān arasında hicāb olduñ diyü
Ĥayretî’nün kendü kendüyle savaşı var imiş (Solmaz, 2005: 265)

MAHABBET-ENCÂM: Muhabbet, dostluk barındıran şiir anlamına gelir. Tab‘î Efendi’nin mahabbet-encâm şiiriyle yüksek makamlı şairler arasında yer edindiği belirtilmiştir.

Tab‘î Efendi: Ma‘lûmât-ı bî-gāyetle erbāb-ı sa‘ādāt içre maşşad-ı bülend ve maţlab-ı ercmend bilüp reşehāt-ı aqlām ile ol güzide-i debīrān-ı şīrīn-nizām ve şī‘r-i maḥabbet-encām ile şā‘irān-ı ‘ālī-maḥam mābeyninde maḥbûl-i enāmdur (Solmaz, 2005: 180).

MAHABBET-ENDÛZ: Muhabbet kazanan, muhabbet biriktiren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede nitelemenin tek örneği ‘Ulûmî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

‘Ulûmî: Eş‘ār-ı dil-peżīri maḥabbet-endûz ve güftār-ı bî-nażīri pür-sûz vāķı‘ olmışdur (Solmaz 2005: 437).

MAHABBET-ENGÎZ: Muhabbetli, muhabbet veren anlamına gelir (Kubbealtı Lugatı). Meḥemmed Efendi, Aḥmed Efendi, ‘Ömer Beg, Şûrî, Ġarîbî ve Vâlihî-i Edirnevî’nin şiirleri Ahdî tarafından mahabbet-engîz olarak nitelenmiştir.

Meḥammed Efendi: Ber-muktezā-yı maḥlaş cümle-i eş'arı firkat-āmīz ü maḥabbet-engīzdür (Solmaz, 2005: 137).

Aḥmed Efendi: Bu maḥla'-ı maḥabbet-engīz bir dilber-i ḥūn-rīz-i pūr-sitīz elinden şikāyet-āmīz vāḳı' olmuştur el içinde meşhūr ve elsīnede mezkūrdür *Beyt* :

El yüze tutup geçen cānān elinden el-ḡıyāş

Baḥa gün göstermez ol fettān elinden el-ḡıyāş (Solmaz, 2005: 144)

'Ömer Beg (Ḥayālī-zāde): ...eş'ar-ı güher-bārı herkese kesb ü kār ise anlara mir'āt-ı cibil ve ebyāt-ı maḥabbet-engīzi ḥaylīdür (Solmaz, 2005: 176).

Şûrî: Eş'arı taşavvuf-āmīz ve güftārı maḥabbet-engīz ve ma'lūmātı muşāḥabet ile şî'rinden ḡarrā diyü meşhūr ve ba'zı nazmı daḥi maḡbūl-i ṭabāyī'-i şu'arā-yı şūrīde-ḥāl ve pesend-i nüdemā-yı perīşān-me'āldür (Solmaz, 2005: 370).

Ġarībî: Ṭab'-ı pāki ma'ānī-i ḡarīb bulmada tīz ve eş'ar-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engīz ve ṭabī'at-ı şî'riyyesi bir ḥadde dürr-i pūr-zīverdür ki ekşer-i ebyātı şu'arā mābeyninde maḡbūl ve eyülükle meşhūr (Solmaz, 2005: 458).

Vālihî-i Edirnevî: Kuvvet-i şî'riyyesi ḥūb ve taşavvuf-ı eş'arı çok ve zebān-ı Fārisī'de ebyāt-ı maḥabbet-engīzine hiç söz yok (Solmaz, 2005: 571).

MAHABBET-İŞ'ÂR: Muhabbet bildiren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ġubârî Çelebi'nin şiirleri muhabbet-iş'âr olarak nitelendirilmiştir.

Ġubârî Çelebi: Zebān-ı Fārisī'de ma'lūmātı ḥūb ve eş'ar-ı maḥabbet-iş'arı ser-ā-ser mergūb ve ṭab'-ı şerīfî rûz u şeb semt-i şî're rāḡıb ve zırafā-yı cihān içre maḡbūb-ı muşāḥabeti ve ādāb-ı şoḡbeti ve şöhret-i zātı eş'ârına ḡālib (Solmaz, 2005: 452).

MAHABBET-NİŞÂN: Muhabbet gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ḥükmî Beg'in nazmı Ahdî'ye göre mahabbet-nişândır.

Hükûmî Beg: ...ve zihni-pâki bârik-i şî'r ile fehmi-çâlâki mânendi-Hûâce-i Cihân u 'aql-ı evvel ve riķ'a-i nazm-ı maḥabbet-nişânı dil-pezîr (Solmaz 2005: 277).

MU'CİZ-NÜMÂ: Mucize gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Süleyman Solmaz doktora tezinde bu terkibe “taklid edilemeyecek şekilde olan, kimsenin yapamayacağı halde olan” anlamını vermiştir. Terkip Cemâlî'nin şiiri için kullanılmıştır. Mu'ciz-nümâ matla yazan şair ise “sahir” olarak nitelendirilmiştir.

Cemâlî: Bu bir nîce maṭla'-ı mu'ciz-nümâ ol sâḥir-i nükte-ārānuñdur. Ekşer-i ḍurûb-ı emşâl bilmede bî-mişâldür. *Ebyât*:

Cöngüñe yañlışılg idüp yazdum ise ger du'â
Luṭf idüp ma'zûr dut yazmaz yañılmaz bir Hüdâ

[*Diger*]: İtme zamâne ḥalkı ile gel mu'âşeret
İşkencedür 'avâm ile 'örfi muşâḥabet

[*Diger*]: Serv dirdüm ḳaddüñe illâ ki istiğnâsı var
Yüzüñi mişbâḥ okurdum n'eyleyüm ammâsı var

[*Diger*]: İtdük şu deñlü imtizâc olmaya maḳdûr-ı beşer
Sâķî ile ben bendenüñ [bir] içdügi ayru gider

[*Diger*]: Ey dirîğâ cihân-ı fânide
Delûlik daḥi oldı maşḥaralık

[*Diger*]: Çeşm-i giryānum görüp biñ yaş ḥaķuñdur didi yâr
Hâk-i pâyüñ baña toprak ḳâḍisi ḥükmi eyledi (Solmaz, 2005: 255)

MUHAKKİKÂNE / MUVAHHİDÂNE: Farsça -âne ekiyle türetilen “muhakkikâne” gerçeği, hakikati araştıran bir kimseye yakışır surette, hakikati gerçeği araştıran yakışacak yolda anlamlarında kullanılır. Yine Arapça kökenli olan “muvaḥḥid” kelimesi, Allah'ın birliğine inanan, Allah'tan başka bir şey görmeyen kendini ve başkalarını unutan kimse için kullanılır. Farsça -âne ekiyle türetilen kelime Müslüman

bir kimseye yakışır tarzda demektir (Devellioğlu, 2007). Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı altında detaylı olarak ele alınmış olduğundan burada değinilmeyecektir (bkz. 1.6.3. Muhakkıkâne, Muvahhidâne).

MUHAYYEL: Hayal edilmiş, hayalde canlandırılmış mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Aşağıda ele aldığımız şairlerin şiirleri tezkire yazarı Ahdî tarafından muhayyel olarak nitelendirilmiş ve uzağı gören, ileriye düşünen bir aklın anlamakta asla zorluk çekmeyeceği beirtilmiştir. Örneği alınarak “muhayyel” olarak nitelendirilen şiirler aşk teması üzerine kuruludur. Nitelendirmeye uygun olarak beyitlerde “hayal” sözcüğü kullanılmıştır. Sevgilinin yok, görünmez olarak nitelendirilen güzellik unsurlarının (ağız gibi) hayali, şairin aşk acısı çekmekten hayale dönen görünmez olan bedeni, sevgiliye kavuşma arzusunun oluşturduğu hayaller nitelemenin bu şekilde yapılmasını destekler niteliktedir.

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve ehliyyetle ahâlinüñ ser-efrâzı olmuş ve mezkûr Sultân Bâyezîd'üñ terğîbi ile âl-i 'Osmân'üñ veķâyî'ın ve mu'asırları olan selâtin-i İrân u Turân'üñ ser-güzeştlerin ve tevâb'ın şöyle daķtık ü muḥayyel inşâ ile beyân itmiş ki 'aql-ı pür-hayâl müṭâla'asında zâr ü ḥayrân olması muḥarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

'Abdülḡanî Efendi: Ol 'ulûm ile aķrân içre bî-bedel olan deryâ-dilüñ zebân-ı Fârisî'de ḡazelleri muḥayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 157).

Nevâlî Çelebi: Kuvvet-i şi'riyyesi pür-zür ve ebyât-ı muḥayyeli ḡayr-i meşhûr lâkin vâsiṭa-i şi'r-i dil-keş ile pâdişâh-ı sa'âdet-baḡşdan iltifât-ı bî-ḥadd ve iḥsân-ı bî-'add bulup otuz akçe medreseyi aḡz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

Madde-i nazmı şöyle muşanna' u muḥayyel ve dil-firîb ü ḡarîbü'l-fehm vâķı' olmuşdur ki 'aql-ı dūr-endîş murâd olan me'ali añlamada aşla teşvîş çekmez. *li-mişli hâzâ şi'r:*

Taşavvur kerde em ez-ḡande-i şîrîn-dehâneş-râ

Nemîdānem ḡayālî çü konem müy miyāneş-râ¹⁶⁷

¹⁶⁷ - Tatlı gülüşünden ağzını tasavvur ettim, ince belini hayal edemedim.

Ḥayālī şod tenem ez-hicr-i ebrūyeş hemī tersem
Ki baht bed zi çeşm-i ān perī dāred nihāneş-rā¹⁶⁸ (Solmaz, 2005: 164)

Âfitâbî: Bu maṭla‘ u beyt-i muḥayyel daḥi ol âftâb-ı bî-bedelüñdür ḥayâlden ḥālī degül
Naẓm

Bu lem‘a-ı ḥüsnile ki sen nūr-ı başarsın
Yüz virme iğen zülfüñe kim nūr-ı başarsın

[*Diger*]: Ğumūm içinde ḳaddūm mūye döndi
Hümūm altında beñzūm mūma döndi (Solmaz, 2005: 213)

Âlî: Bu bir nīce ‘aşīḳāne vü rindāne nāzūkāne maṭla‘ anuñ eş‘ār-ı muḥayyel ve güftār-ı pür-meşelindendür. *Naẓm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bâde-i ḥamrā
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyā

[*Diger*]: Meyli bālāya olursa n’ola serv-i çemenüñ
Uzanur ḳaddine irişmege sen sīm-tenüñ

[*Diger*]: Ḳurulsa bezm-i şafā-baḥş dönse cām-ı felek
Mey-i şabūḥ ile gün toğsa ol günü görsek

[*Diger*]: Gerçi ‘ömrüm bu cihan kimseye bāḳī kalmaz
Seni ey rūḥ-ı revānum ḳoçan amma ölmez (Solmaz, 2005: 222)

Sa‘yî Çelebi: Zebān-ı Fārisī’de ve ḥaṭṭ-ı nesta’lık yazmada bî-mişl ü bî-mānend ve maẓmūn-ı ḥāşī maḳbūl-i şu‘arā-yı bülend-himmet ve eş‘ār-ı dürer-bārı muḥayyel ü pür-şan‘atdūr ve ḥadd-ı zātında şāḥib-meşreb olmağın cemī‘-i zuraḑā mābeyninde perīşān-meẓheb diyü tōhmetle ālūde ve gerdiş-i cevri devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

¹⁶⁸ - Kaşlarının ayrılığından vücudum hayale döndü, korkarım ki kötü baht o perinin gözünden vücudumu gizler.

Şâbirî Çelebi: ...ve eş‘ârı bir mertebede muhayyel ü muşanna’dur ki zırafânun ittifâkı budur ki Rûm’da Zâtî ve Emrî’den şöñra hallâķ-ı ma‘ânî ve aķrânınun ser-âmed-i zamânı olmaĝa erzânîdür (Solmaz, 2005: 382).

‘**Azmî:** Bu ĝazel-i muhayyel-i bî-bedel ile bir iki kıt‘a-i pür-meşel ol nâzım-ı nazm ebyâtıdur bu evrâka şebt olundu. *Ĝazel*:

Dendân-ı yâri didi gören bî-bahânedür
Olmaz cihânda buncılayın bî-bahâne dūr

Cân naķdi ile biz de ĥarîdâruñ olalım
Cânâ meta‘-ı vaşluñ içün di bahâ nedür

Kesb itmege dişüñ gibi bir dürr-i şâh-vâr
Açup dehen şadefler idermiş bahânedür

Yârüñ meṭa‘-ı vaşlı mıdur ân-ı ĥüsn mi
Bâzâr-ı ‘ışķ içinde olan bî-bahânedür

‘Azmî yoluñda cân ile ķurbanuñ olduĝı
‘İyd-ı vişâle irmek içün bir bahânedür (Solmaz, 2005: 447)

Ĝınâ‘î: Güftârı muşanna‘ ve eş‘ârı mülemma‘ ve ĝazel-i muhayyel-i pür-meşel vâķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 458).

Vâlihî-i Üskübî: ...ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna‘ ve mergûb ü şîrîn ve ma‘lûmât-ı bî-naẓîr ile şâ‘ir-i metîn hemîşe ṭab‘-ı şerîfi edâ semtine sâlik ve ol vâdîde ĥayli nâzûk elfâzla ma‘ânî-i ĥaşşa mâlik (Solmaz, 2005: 567).

MURASSA‘: Kıymetli taşlarla süslenmiş, bezenmiş mânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Celâl Efendi ve Mu‘înî Çelebi’nin şiirleri için kullanılmış ve murassa‘ olarak vasfedilen şiirlerin örneĝi alınmıştır. Ayrıca bu şiirlerin alındıĝı sayfayı da murassa‘ ve mülemma‘ (parlak) kıldıkları söylenmiştir.

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşında yigirmi toköz 'aded ğazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥîfe-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Bu bir nice beyt-i mülemma' ve maṭla'-ı muraşsa' dahi anlarıñdur tesvîd olundı.

Göz yaşı degül yoluña ḥarc itdügi çeşmüm
Biñ derd ile kesb eyledügi alnı deridür

[*Diger*]: Sa'id-i sîmîn-i sâķîdür bizi mest eyleyen
Bâdeden şanmañ kerâmet ol yed-i beyzâ durur

[*Diger*] : Dil-i gümrâhum izüñden gözi gitmezse n'ola
Kebkebüñ naķşı aña necm-i hidâyet görünür

[*Diger*] : Ölecek demde vaşıyyet kılayın her sem kim
İşigüñ itlerine râḥat-ı rindân olsun

[*Diger*] : Gözüm şüfî şafâ mir'at-ı ḥüsn-i yârda
Keşf-i ḥâl olmaz kişiye şüret-i inkârda

[*Diger*] : Ahkâmuña Sikender ü Dârâ kulaķ çeker
Tevķı-i çîn-i zülfüñe tuĝra kulaķ çeker (Solmaz, 2005: 126)

Mu'îmî Çelebi: Bu bir kaç maṭla'-ı muraşsa' anuñdur. *Şî'r*:

Zülfine degdigüm illerde kılup efsâne
Şaklayamadı bu sırrı ṭaracıķdur şâne

Naķş-ı aĝyâr degül yazmaĝa lâyıķ likin
Kesseler şuratını ķâbil idi efşâne

[*Diger*] : Geç ey vâ'iz şıratuñ ḥavfin aña lutf-ı Ḥaķ çokdur
Geçenlerden işitdüm ben ki anda ķorķuluk yokdur

[*Diger*] : Çü girdi bir şikem-ḥāre yirinden kalkmaz tenbel
Boşandı duhter-i rez anuñ içün sākīyā humdan (Solmaz, 2005: 524)

MUSANNA': Tasnî edilmiş, sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış, bir sanatın inceliklerini aksettirecek şekilde ustaca yapılmış mânâlarına gelir. (Devellioğlu, 2007). Sultân Süleymân Hân, Ebu'l-Fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Şâbirî Çelebi, Ğinâ'î, Fazlî Çelebi, Firdevsî ve Vâlihî-i Üskübî'nin şiirleri örnek verilmeden Ümîdî Efendi, Hülûşî ve Rûhî-i Konevî'nin şiirleri ise örnek verilerek musanna' olarak vasıflandırılmıştır. "Mülemma' ve muhayyel" bu sıfatla birlikte sıkça yer almıştır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Niteki rākım-ı hurûf-ı tezkirenüñ babası Mevlânâ Şemsî pâdişâh-ı mezkûruñ vaşında üç zebân ile mülemma' bir kaşîde-i musanna' şebt kılınışdur ki cümlesinden bir beyt gün gibi zuhûra gelüp ketb olundu. *Beyt*:

Ber ser ez maşrık be mağrîb mî kered taş- ı zerrîn¹⁶⁹
Şöyle emn itdi cihânı kim güneş yoldaşsuz (Solmaz, 2005: 92)

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu' addur (Solmaz, 2005: 118).

Nevâlî Çelebi: Madde-i nazmı şöyle muşanna' u muhayyel ve dil-fırîb ü qarîbü'l-fehm vâkı' olınışdur ki 'aql-ı dūr-endîş murād olan me'ali anlamada aşla teşvîş çekmez (Solmaz, 2005: 163).

Ümîdî Efendi: 'Āşıkāne ve rindāne ebyātından bir kaç dāne Fārisî ve Türkî maṭla'-ı muşanna' tesvîd olunup şebt olundu. *Nazm*:

Zülf-i tu şod ez-dest-i tu maḥzûn u perîşân
K'û nîz çü men kerde fûrû ser-be-girîbân¹⁷⁰

[*Diger*] : Felegüñ ḥāline ey ḥāce nazar kılmazsın
Çarḥ-ı atlas ne kumaş idigüni bilmezsin

¹⁶⁹- Altın leğen (güneş) doğudan batıya gider.

¹⁷⁰ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

[*Diger*] : ‘İbret aldı bunca gamlarla görüp ‘âlem beni
Âh kim ‘ibret-nümâ-yı ‘âlem itdi gam beni

Şaldı deryâ-yı gamuñ girdâbına devran beni
Rûzgâr-ı nâ-muvâfık itdi ser-gerdan beni (Solmaz, 2005: 204)

Hulûşî: Ta ‘rif-i şems-i cihân-efrûz bir iki beyt-i muşanna‘-endüz anlarındur. *Naẓm* :

Bāmdan vakt-i seher uçdı ‘aşāfir-i nücūm
Çıkdı şāhīn-i ufuk çu nūk açup zerrīn-per

Āsmān üzre kevākīb gice baḥrīleridür
Bāz-ı mihri göricek taldılar āba yekser (Solmaz, 2005: 294)

Rûḥī-i Konevî: Bu maḳṭa‘-ı muşanna‘ bir tarīḳla ta‘miye olmuş ki maḳşūd-ı beni ādem ve pesend-i ehl-i ‘ālemdür. *Beyt* :

Ol elif-ḳad mīm-fem bir dāl kesdi sīneñe
Baḡruña baş şaḳla Rūḥī sen daḥi ādem gibi (Solmaz, 2005: 329)

Şābirî Çelebi: ...ve eş‘ārı bir mertebede muḥayyel ü muşanna‘dur ki zırafānuñ ittifāḳı budur ki Rūm‘da Zātī ve Emrī‘den soñra ḥallāḳ-ı ma‘ānī ve aḳrānınuñ ser-āmed-i zamānı olmağa erzānīdür (Solmaz, 2005: 382).

Ġınâ‘î: Güftārı muşanna‘ ve eş‘ārı mülemma‘ ve ġazel-i muḥayyel-i pür-meşel vāḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 458).

Fazlî Çelebi: ...ve ḳaşā- yid-i pür-fevā‘idi muşanna‘ ve inşā-yı feraḥ-efzāsı müsecca‘ ve tarz-ı ġazelde ḥūb ve terci‘-bend ile rubā‘ iyyātı mergūb sene iḥdā ve seb‘īn ve tis‘ā mi‘ede ‘âlem-i fānīden ravza-i cāvidāniye māyil ü rāḡīb olmuş (Solmaz, 2005: 465).

Firdevsî: ...ve ser-ā-ser ebyāt-ı ḥayāl-engīzi muşanna‘ ve kelimāt-ı mişāl-āmīzi müsecca‘dur (Solmaz, 2005: 470).

Vâlihî-i Üskübî : ...ve ser-â-ser gazeliyyâtı pür-meşel ü hōş -âyende ve hūb ü rengīn ve manẓūmâtı muḥayyel ü muşanna‘ (Solmaz, 2005: 567).

MÜLEMMA‘: Telmi’ edilmiş, parlak mânâsında olup bir kısmı Türkçe, bir kısmı Arapça veya Farsça söylenmiş olan manzumeler için kullanılır (Devellioğlu, 2007). Kelime anlamına uygun olarak Sultân Süleymân Hân’da “üç zeban (Arapça, Farsça, Türkçe)” tabiri kullanılmıştır. Murassa ve musanna‘ mülemma nitelemesiyle birlikte kullanılmıştır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Niteki rākım-ı hurūf-ı tezkirenūñ babası Mevlânâ Şemsī pādīşāh-ı mezkūruñ vaşfinda üç zebān ile mülemma‘ bir kaşīde-i musanna‘ şebt kılmışdur ki cümlesinden bir beyt gün gibi zuhūra gelüp ketb olundı (Solmaz, 2005: 92).

Sultân Murād Hân: Bu gazel-i mülemmā ki fenn-i şī‘ rde gāyetle muşanna‘ vākı‘ olmışdur şebt olundı. *Gazel :*

A‘şamtu ilā rabbī hüve’l-ḥayyü’l celīlu
Ferden āḥeden muḳtedīrullahi cemīlu¹⁷¹

Hālūmi ne ḥācet ki beyān ide zebānum
Eddem‘u mine’l-‘aynī ilā ḥālī delīlu¹⁷²

Elbetde bu ḥālūmden o yārūñ ḥaberi var
El ḳalbū minel ḳalbi ile’l-ḳalbi sebīlu¹⁷³

‘Āşık nīce şağ ola çü senden ola ayru
El ‘āşıḳu min hicrike fānin ve ‘alīlu¹⁷⁴

Ḥaşā ki Murād ayruya meyl eyleye senden
Kalbün leke min mehdin ile’l-laḥdi yemīlu¹⁷⁵ (Solmaz, 2005: 100)

¹⁷¹- Diri ve şanı yüce olan Rabbime sığındım. Bir tek Allah’ın muktedirliği güzeldir.

¹⁷²-Gözümde akan yaş halime delildir.

¹⁷³- Kalp kalpten kalbe yoldur.

¹⁷⁴- Âşık senin ayrılığınan perişan ve hasta olmuştur.

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu' addur (Solmaz, 2005: 118).

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşfinda yigirmi toköz 'aded gâzel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şahîfe-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Bu bir nice beyt-i mülemma' ve maṭla'-ı muraşşa' dahi anlarıñdur tesvîd olundu.

Göz yaşı degül yoluña ḥarc itdügi çeşmüm
Biñ derd ile kesb eyledügi alnı deridür

[*Diger*]: Sa'id-i sîmîn-i sâķîdür bizi mest eyleyen
Bâdeden şanmañ kerâmet ol yed-i beyzâ durur

[*Diger*] : Dil-i gümrâhum izüñden gözi gitmezse n'ola
Kebkebüñ naķşı aña necm-i hidâyet görünür

[*Diger*] : Ölecek demde vaşıyyet kılayın her sem kim
İşigüñ itlerine râḥat-ı rindân olsun

[*Diger*] : Gözüm şüfî şafâ mir'at-ı ḥüsn-i yârda
Keşf-i ḥâl olmaz kişiye şüret-i inkârda

[*Diger*] : Aḥkâmuña Sikender ü Dârâ kulaķ çeker
Tevķı-i çîn-i zülfüñe tuğra kulaķ çeker (Solmaz, 2005: 126)

Ġınâ' î: Güftârı muşanna' ve eş'ârı mülemma' ve gâzel-i muḥayyel-i pür-meşel vâķı' olmışdur (Solmaz, 2005: 458).

MÜNİF: Yüksek, ulu, büyük demektir (Devellioğlu, 2007). 'Âlî Efendi'nin nazmını nitelemek için kullanılmıştır.

¹⁷⁵- Kalp senindir, beşikten mezara kadar sana meyleder.

‘Âlî Efendi: ...ve yine şi‘r-i laţîfden ve nazm-ı münîfden süreyyâ gibi rûsûm ve benâtü’n-nâş nakşıyla merķûm Nâdirü’l-Muhârib nâm kitâb-ı belâgat-encâmuñ it-mâmına ihtimâm olup te’lif-i şeh-zâdeler cengini câmi‘ mebnî-i binâsı e‘azîm-i ve-ķâyi’dür (Solmaz, 2005: 185).

MÜŞK-ÂSÂR: Misk kokan anlamı verir (Devellioğlu, 2007). Meşâmî Beg’in şiiri için kullanılmıştır. Şair anber akıtan kaleminden misk kokulu şiir yazmıştır.

Meşâmî Beg: Mezķuruñ ķalem-i ‘ anber-bârından işâr olan eş‘âr-ı müşk-âşârınuñ sevâdından meşâm-ı cân mu‘atţar ve şaķîfe-i nazm-ı pür-envârınuñ beyâzından dîde-i dil münevverdür (Solmaz, 2005: 519).

MÜŞKİN-ERKAM: Misk kokulu yazı demektir (Kubbealtı Lugatı). ‘Âlî Efendi’nin na’t ı için kullanılmıştır. Peygamber Efendimiz için yazılan bir na’t olduğu için koku ön plana çıkarılmış olabilir.

‘Âlî Efendi: Bu ebyât-ı müşķin-erķâm na’t-ı Resul ‘aleyhi’s-selâm diyü i’lâm itmiş.

İki ebrûñı kim debîr-i ezel
Eyledi şafha-i cebînüñe ģal

Biri nûn-ı nübüvvet oldu anuñ
Biri re’y-i risâlet oldu anuñ

Ĥaremüñ ĥürmetine bes bu delîl
K’ola cârûb şehper-i Cebre’îl

Der-i dergâhuña senüñ Mûsâ
Ĥâcib olmuş durur elinde ‘aşâ

İtmege vaşf-ı pāküñi tesbîĥ
Yaydı seccâde-i şehâbı Mesîĥ (Solmaz, 2005: 184)

MÜTEFERRİKA: Küçük parçalara ayrılmış, ufak tefek demektir (Parlatır, 2009). Emrî Çelebi’de sözlükteki anlamıyla kullanılmıştır. Cem‘ olup şebt olundu (toplanıp yazıya geçirildi) cümlesinden de hareketle küçük parçalar halinde toplanıp bir araya getirilmiş şiir parçalarının kastedildiğini düşünüyoruz. Şairin parça parça olarak bulunan eserlerinin toplanmış olduğu bilgisi de verilmiş olabilir.

Emrî Çelebi: Bu eş‘ār-ı müteferrika daħi anlaruñ şî‘r-i dil-küşā ve nazm-ı belāgat-nümālarındandır cem‘ olup şebt olundu.

Nağd-i eşküm gördi ol pîr olası söğdi baña

Bu meşeldür kim erenler nağde eylerler du‘ā (Solmaz, 2005: 197)

NASİHAT-ÂMİZ / NESÂYİH-ENGİZ: Kendisinden öğüt, ders alınacak söz barındıran, nasihat veren şiirler için kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). İbni Kemâl Aḥmed Efendi ve Muḥyî-i Konevî’nin şiiri için kullanılmıştır. İbni Kemâl Aḥmed Efendi’den alınan şiir örneğine baktığımızda ün, şöhret ve malın geçici olduğu bu dünya ile yetinmemiz gerektiği öğütlenerek nasihat-âmiz bir kıt’a oluşturulmuştur.

İbni Kemâl Aḥmed Efendi: ...ve sarāy-ı ‘ālem-i bî-beḳā olduğına bināen bu kıt‘a-ı nasīḥat-āmizi ta‘mir-ḥāne-i ‘āriyet bābında ḳalem-i ‘anberīnerden kitāb-ḥāne-i ‘ālemde zuhūra getirüp raḳām ḳılmış. *Ḳıt‘a:*

‘Aḳlı yokdur cihanda anuñ kim

Ṭaşa ṭopraga ḥarc ide mālı

İş bu dār-ı ğurūra neñ sığmaz

Neñe yitmez bu ḳubbe-i ‘ālī (Solmaz, 2005: 132)

Muḥyî-i Konevî: ...ve zebān-ı şelāşede eş‘ār-ı taşavvuf-āmizi ve ğüftār-ı neşāyiḥ-engizi vāfir ve şanāyi‘-i şî‘re ḳādir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

NÂZİK: Zarif, güzel anlamında kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). Kelime tezkirede Âlî, Başîrî, Cüdâyî-i ‘Acem, Rûḥî, ‘Arşî, ‘İyânî-i Konevî ve Nâzükî’nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır. Bu şiirlerin beğenilmiş ve makbul olduğu söylenmiştir.

Âlî: Bu bir nîce ‘aşıkâne vü rindâne nâzükâne maṭla‘ anuñ eş‘âr-ı muḥayyel ve güftâr-ı pür-meşelindendür. *Naẓm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bâde-i ḥamrā
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyā (Solmaz, 2005: 222)

Başîrî: ...ve şanāyi‘ -i şî‘ rde māhir iki zebān ile ebyāt-ı nāzuke mālîk ve hemîşe ma‘ ârife sālîk imiş (Solmaz, 2005: 233).

Cüdâyî-i ‘Acem: Bu maṭla‘ -ı nāzük anuñdur. *Maṭla‘* :

Merān raķīb be-ḥārî zi kūy-i yār merā
Berev berāy-ı Ḥudā yek zamān güzār merā¹⁷⁶ (Solmaz, 2005: 259)

Rûḥî: ...ve ṭabî‘ at-ı şî‘ riyyesi ḥûb ve ebyāt-ı nāzügi merġûbdur (Solmaz, 2005: 318).

‘Arşî: Cümle-i tevāriḥ-i bî-mişālinden biri bu ki melikü’ş-şu‘ arā-yı zamān olan Ḥayālî mevtine dimiş ziyāde nāzük ü süznāk ve şu gibi revān ve ‘ uyûbdan pāk ve ḥayālden ḥālî degüldür. *Ḳıṭ‘ a-i tārîḥ* :

Ḥayālî kim ğazel-i şıyt ü şadāsın
Tamāmet nüh kıbāb-ı çarḥa şaldı

Çeküp şimşîr-i şî‘ r-i ābdārın
Hezārān pehlevān-ı naẓmı çaldı

Bu meydān içre sulṭān-ı cihāndan
Semend-i ṭab‘ ile öñdüller aldı

Yumup göz sâḥîl-i hestîden āḥîr
‘Adem baḥrine māhî-vār ṭaldı

¹⁷⁶ - Ey rakip yârin mekânından beni aşağılayarak kovma. Allah için bir zaman olsun beni bırak da git.

Didüm ‘Arşî işidüp aña tārîh

Sözi dilde Hayâlî gözde kaldı (Solmaz, 2005: 435)

‘**Iyânî-i Konevî**: Şahîfe-i devrâne kalem-i dür-feşândan bu gâzel-i nâzûk-beyân zuhûra gelüp ‘ıyân olmış. *Gâzel* :

İrer mi ‘ıyd-ı vaşl-ı yâre kurban olmayan ‘âşık

Bulur mı genc-i lâ-yefnâyı vîrân olmayan ‘âşık

Olımaz bezm-i erbâb-ı haķâyık sırrına maḥrem

Delüp ta baḡrını ney gibi nālân olmayan ‘âşık

İletmez kaldı işin başına rāh-ı maḥabbetde

Düşüp ayaklara ḡāk ile yeksân olmayan ‘âşık

İrişmez zāhidā vicdân-ı pāk-i pîr-i maḡşûda

Nîce yıl ḡanḡāh-ı ḡamda miḡmân olmayan ‘âşık

‘Iyânî şāhid-i maḡşûda olmaz ḡāşıl ı vāşıl

Libās-ı ‘ārdan şevḡ ile ‘üryân olmayan ‘âşık (Solmaz, 2005: 448)

Nâzûkî: Tabî‘ at-ı şî‘ riyyesi pür-zîver ve eş‘ ār-ı nâzûkî pesend-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 565).

NEFİS: Pek hoş, çok hoş giden, en güzel, çok beḡenilen mânâsına gelir (Devellioḡlu, 2007). Rızâyî Efendi, Ümîdî Efendi, Belîḡî, Hayâlî Beg, Sırrî, Şabâyî, ‘Âşık Çelebi, ‘Ulvî-i İstanbûlî, Ğubârî, Mevlânâ Kâtib ve Minnetî’nin şiirleri Ahdî tarafından nefis olarak sözlük anlamıyla vasfedilmiştir.

Rızâyî Efendi (Ḳaşşab-zāde): ...ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş‘ ār-ı şîrîni lezîz ü nefîs ve ḡüftâr-ı rengîni muḡayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 155).

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı feżâyıl ile ârâste ve kemâl-i hüsni hulk ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peżîr ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-naẓîrdür (Solmaz, 2005: 203).

Belîğî: ‘Âşıkâne gâzelleri çok ve nefîs ü selîs idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Hayâlî Beg: El-haḳ elfâz-ı nefîs-i pâk ile Rûm’uñ Hâfız-ı Şirâz’ı ve edâ-yı selîs-i bülend ile şu‘arânuñ ser-firâzı ve diḳḳat-i hayâlde taḥayyülât-ı kemâl ile mevşûf ve şanâyî‘-i şi‘rde şu‘arâ-yı ‘Acem gibi rengîn-maḳâl ile ma‘rûfdur (Solmaz, 2005: 278).

Sırrî: Egerçi şu‘arâ ve zûrafâ-yı cihânda şoḥbet-i ḥâşşî nazmına ḡâlib diyü meşhûr olmışdur lâkin eş‘ârı nefîs ve güftârı daḥî selîs ü zîbâ ve ḡamzedâ-yı ehl-i niyâzdur (Solmaz, 2005: 345).

Şabâyî: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selîs ve elfâz-ı dil-pesendi nazmda nefîs ve Nevâyî vü Fûrs bilmede bî-hemtâ ve edâ-yı nâzûk ile meclis-ârâ olup üslûb-iḥuṭṭdan behremend ve ma‘ârifle hûşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

‘Âşık Çelebi: Hoş fehm ü şûḥ tab‘ ve şi‘r ü inşâda bî-naẓîr ve eşnâf-ı şi‘rden ḥabîr kelimât-ı selîs ile meclis-ârâ ve ebyât-inefîs ile râḥaṭ-efzâ edâ-yı pâk ile aḳrân içre yegâne ve zihn-i müdrîk ile meşhûr-ı zamâne ve ḥadd-ı zâtında ber-muḳteẓâ-yı maḥlaş ‘âşık-ı ḥûb-rüyân-ı zamân ve şifte-i perî-peykerân-ı cihândur (Solmaz, 2005: 419).

‘Ulvî-i İstanbûlî: Zîrâ ki gülbin-i tab‘-ı veḳḳadı libâs-ı isti‘dâd ile pirâste ve nihâl-i ḳâmeti ḥıl‘at-i mevzûniyyet ile ârâste olmaḡın ol bûlbûl-i naḡme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ ḳaşıde ile gâzeliyyât-ı nefîsi ve terci‘-bend ile taḥmîsi maḳbûl-i tab‘-ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendîde-i ḥâṭır-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Ġubârî: Ehl-i ‘ilm zümresin- den ma‘ârif-i cüz’î vü küllî ile maḳbûl-i ḥâş u ‘âm ve ḳaşaba-i mezkûruñ reşk-i gülistân olan câmi‘i içre hâtib-i ḥoş-âvâz ile mişâl-i ‘andelîb ve tabî‘at-ı şi‘riyyesi pâk ve ‘arşa-i nazmda tevsen-i fikri cüst ü çâlâk eş‘âr-ı nefîsi dil-peżîr ve bu ḡazel taḥmîs-i bî-naẓîr vâḳı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 454).

Mevlânâ Kâtib: Eş‘âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı ğamzedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 498).

Minnetî: ...ve eş‘âr-ı yâr ile irtibât yüzinden irişüp bu bir nice nazm-ı nefîs-güftâr ol şâ‘ir-i selîs kelâmuñdur. *Ebyât:*

Dimişsin nâvek-i müjgânuma sîneñ nişân olsun
Umulmazdı bu senden olsun ey kaşı kemân olsun

[*Diger*] : Gûş dutmaz ‘andelîbân-ı suhen-perdâza gel
Var ise varmış durur gülşende hûb-ı nâza gel

[*Diger*] : Cemâlûñden niğâb-ı zülfî kıldursañ şafâ artar
Bu rûşendür güneşden ebr ref‘ olsa ziyâ artar

[*Diger*] : Murğ-ı cânı ‘arızın ‘arz itse dil-ber söyledür
Bülbülü bâğ içre gûyâ verd-i aḡmer söyledür

Her nefes âyîne-i ruḡsârıdır gûyâ iden
Tûḡî-i ṭab‘ı şaḡın şanmañ ki sükker söyledür (Solmaz, 2005: 547)

NEZÂKET: Naziklik, zarıflık, incelik mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Belîğî, Du‘âyî, ‘İzârî Çelebi, ve Yakînî’nin şiirleri için kullanılmıştır. Belîğî’de –fezâ ekiyle terkipli olarak “nezâket veren”, ‘Ârif Çelebi’de –güzâr sözcüğüyle terkipli olarak “nezâket geçiren” mânâsıyla kullanılmıştır.

Belîğî: Eşnâf-ı şi‘re kıdır ve edâ-yı belîğ ile şâ‘ir ve eş‘âr-ı belâğat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hûş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Du‘âyî: Ṭab‘at-ı şi‘riyyesi nezâket ve sözden ḡali olmamağın ekşer-i nazmı ‘uşşâḡ-ı zâruñ ḡasb-i ḡalidür (Solmaz, 2005: 301).

‘**İzârî Çelebi:** Şafâ-yı zihn-i selîm ve zekâ-yı tab’ -ı mustakîm ile şâ’ir-i bî-hemtâ ve nezâket-i güftâr ile meclis-ârâ (Solmaz, 2005: 421).

‘**Ârif Çelebi:** El-ḥaḳ merd-i ‘ârif ve rümûz-ı umûrdan vâkıf eş‘âr-ı dürer-bârı muḥaḳḳıkâne ve güftâr-ı nezâket-güzârı muvaḥḥidânedür (Solmaz, 2005: 427).

Yakînî: Bu maṭla‘ı Bâķī ḥaḳḳında dimişler nezâketden ḥâlî degüldür. *Maṭla‘:*

Nâm-ı Bâķīyle ḡazel rengîn ü ḥōş -ter güster

Zaḡlansa nitekim şimşîr-i cevher-güster (Solmaz, 2005: 601)

PÂK / PÂKİZE: Temiz, arı, saf, gerçek, lâtif, güzel mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Divan şiirinin yüzyıllar içindeki seyrine bakıldığında zaman Kocatürk’ün de dediği gibi şiir geleneğinin hem karakteristik özelliği hem de isimlendirme şekli bakımından divan şairlerinde saf şiir söylemi mevcuttur. Divan şairleri saf şiirle ilgili olarak genellikle pâk ve pâkize kelimeleri etrafında kurdukları terkiplerle şiirlerini bu üslup etrafında tavsif etmişlerdir.

Divan şairlerinin şiirlerinin saflıklarıyla övünmeleri şiirde anlam duruluğuna, gösterişten uzaklığa ve şiirin özüne gösterdikleri önemi işaret etmesi bakımından önemlidir. Şairlerin safin yanında su imgesini de kullanmaları su ile insan, okuyucu ile şiir ilişkisi bağlamında şiirin fonksiyonunu da ortaya koymaktadır. Bu bakımdan divan şairlerinin en fazla önem verdikleri hususların başında pakize beyan, pakize gazel vb. yani saf şiir gelmektedir (Erkal, 2016: 923-939).

Tezkirede de Ahdî pâk / pâkize şiir için su gibi benzetmesini kullanmış, bu nitelemeye sahip şiirleri övmüştür. Tezkirede pâk / pâkize şiir vasıflandırılırken kimi şairlerin bu nitelemeye sahip şiirlerinden de örnekler verilmiştir.

Ḥ’âce Çelebi: Bu maṭla‘-ı pâk eş‘âr-ı sūznâklerindendür ḥayli ‘âşîḳâne ve rindâne vâķı’ olmuşdur. *Maṭla‘:*

Bî-ḥod oldum eşer-i sümme-i semendin göricek

Ḥâlüm ey dil ‘acebâ nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 134)

Fikrî Beg: ...ve zihni-i mustakîmi vâdî-i eş'âra üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

Bu matla' -ı pâk ve maқта' -ı sūznâk dađı anlaruñdur bu evrâkda tađrîr olundu.

Vaşluñda dil ziyâde ider ıztırâbını
Yâd eyler ol meger şeb-i hicrūñ 'azâbını

[*Diger*]: Kimūñ helâkisin diyü nâgâh şorsa yâr
Gel söyle Fikrî nîce virürsün cevâbını (Solmaz, 2005: 189)

Keşfi Beg: ...ve tabî'at-ı şî'riyyesi şu gibi pâk ü revândur (Solmaz, 2005: 192).

Uşûlî: Mezkrūñ ebyât-ı pâki bî-naẓîr ü bî-hadd ve kelimât-ı taşavvuf-âmîzi dil-peẓîr ü lâ-yu'âddur (Solmaz, 2005: 201).

Eflâtûn-ı 'Acem: ...ve şanâyi' -i nazm-ı pâki bilmekle pirâste ve haţţ-ı nesta'lık yazmada hoş-nüvis-i zamân ve tezhib ü taşvîrde Mânî-i cihân ü Bihzâd-ı devrân idi (Solmaz, 2005: 205).

Şânî Beg: ...ve mezkûruñ bir miqdâr eş'arı selîs-edâ ile şâf ü pâk (Solmaz, 2005: 246).

Cüdâyî-i 'Acem: Bu bende ile huķûķ-ı sâbıkası küllî olmağın vefâtına bu târiķ-i pâk kelimât şebt olundu. *Târiķ li-mü'ellifihi* :

Şâ'ir-i hoş-gû Cüdâyî ân ki boved
Şoĥbet-i pâkîzeeş kuvvet-i revân¹⁷⁷

Ez cihân-ı bî-vefâ dil-gîr geşt
Terk-i yârân goft ü çün reft ez miyân¹⁷⁸

¹⁷⁷- Ey Cüdayi güzel söz söyleyen şair, onun (şairin) temiz sohbeti ruha kuvvet verir.

¹⁷⁸- Dostları terk edip ortadan kaybolunca vefasız dünyadan usandı.

Behr-i u tārīḡ-i ‘Ahdī gofte şod
Veh Cüdāyī kerd rıḡlet ez-cihān¹⁷⁹ (Solmaz, 2005: 258)

Ḥāletî Efendi: Egerçi nazm-ı dürer-bārı az ve öz ammā pāk ü sūznākdür bu evrāḡa şebt oldı. *li mişli hazā ebyāt:*

Her kaçan devr okısa maḥfelde cānānum benüm
İster ol devrūñ teselsül buldıḡun cānum benüm (Solmaz, 2005: 260)

Ḥubbî Beg: Eş‘arı sūznāk ve güftarı ḡüb ü pāk ve ḡāyetde mergüb ü feraḡ-nākdür (Solmaz, 2005: 261).

Ḥayderî: Bu bir kaç beyt-i mestāne ve sūznāk-ı rindāne ve pāk anuñdur şebt olundı.
Nazm :

Başında od yanar her şeb iderse girye lāyıkdur
Diyemez ḡālını rüşen dili şem’üñ tolaşıḡdur (Solmaz, 2005: 275)

Ḥayâlî Beg: Cümle-i eş‘ār-ı sūznākinden ve güftār-ı pākinden bir ḡazel-i pür-meşel ve ba‘zı ebyāt şebt oldı.

Ruḡ-ı gerdunda her şubḡ ey şafaḡ kim cilve-gersin sen
Baña ḡan ağladur ḡayl-i melek-ḡūn-ı cigersin sen

‘Aceb maḡbūbsın ey şem‘ kim fehm olmadı şānuñ
Virirken cānı pervāneñ hem ağlar hem gülersin sen

İrüp ol serv ḡadde görmedüñse *ḡābe ḡavseyin*
Var ey Cibrîl-i ‘aḡlum daḡi yabanda uçarsın sen

Tecellî eyledi sende cemāl-i nūr-ı Yezdānī
Velî āyīne gibi ol şıfātđan bī-ḡaber sin sen

¹⁷⁹- Onun tarihini Ahdi söyledi. Cüdāyî ne yazık ki dünyadan göç etti.

Cefâ taşın ne ğam atsa Hayālî saña alçaqlar

Belâgat mîvesin peydâ iden nahl-i hünersin sen (Solmaz, 2005: 279)

Hâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç sūz-nāk ve ğamzedâ-yı dil-i ğam-nāk maṭla‘-ı pāk gül gibi neşv ü nemâ bulup gülbîn-i qalemden mânend-i dürr-i nâ-süfte kilik-i müşgîn-raḡamla rişte-i nazma geçdi ma‘lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merķûm olundu. *Ebyât* :

Şîvesinden tıramaz bir dem ayağ üstine yâr

Tâze şâhuñ yine kendüye olur mîvesi bâr (Solmaz, 2005: 284)

Zühdi: Ṭabī‘at-ı şî‘riyyesi âb-ı pāk mânend-i revân ve eş‘âr-ı bî-bedeli bî-ḡadd ü bî-pâyândur. Bu bir ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel ile bir kaç maṭla‘ ve beyt-i pāk anlaruñ zâde-i ṭab‘-ı feraḡ-nâkidür ol pesend-i ehl-i idrâkden şebt olundu. *Ġazel* :

Meydân-ı ḡusn içinde bulunmaz saña yiter

Küyuñ gedâlarında bulunmaz baña yiter

‘Uşşâk-ı mest-mendi saçuñ dârına as n’ola

Ġamzeñ ḡadengi dillere yiter belâ yiter

ḡusn ile mihr olursa cihânuñ güzelleri

Meyl eylemez birine dil ol mehlîkâ yiter

Ṭâc u ḡabâdan el yuduḡ ey ḡâce-nişân

Dervîşinüz şehâ bize dîbâ ‘abâ yiter

Zühdi figânum ol mehûñ irüp ḡulağına

Raḡm eyleyüp didi yiter ey mübtelâ yiter (Solmaz, 2005: 337)

Selîkî-i Ḥamîdî: Ḳuzâtıdan selîka-i şî‘ri pāk ve sözleri sūznāk ve ṭab‘ı taḡmîs ü terci‘-i bend semtine mâyil ve murabba‘ u tesdîs edâsına zebânı kāyil ve her birinde kāmildür (Solmaz, 2005: 343).

Şâfi: ...ve ‘arūz u kavāfî bilmede mähir ve ebyāt-ı pākize dimege kädirdür (Solmaz, 2005: 390).

Tab‘î: ...ve tabī‘at-ı şî‘riyyesi pāk ve güftārı feraḥ-baḥş-ı sūznāk bu bir iki maṭla‘ anuñdur şebt olundı (Solmaz, 2005: 402).

‘Izârî Çelebi: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt-i pāk eş‘ār-ı ṭarab-nāklerindendür. *Şî‘r:*

Dik gelmek istedi ḳad-i bālā-yı dil-bere
Tübāyı dikdiler depesi üstine yire (Solmaz, 2005: 422)

Bu ebyāt-ı pākize daḫi anuñdur. *Ebyāt*

Ben nice besleyeyin yārelerüm kim yaluñuz
Bir nice aḳçe bamuḳ sīnedeki dāḡ ister (Solmaz, 2005: 423)

Ġubârî: ...ve tabī‘at-ı şî‘riyyesi pāk ve ‘arşa-i nazmda tevsen-i fikri cüst ü çālāk eş‘ār-ı nefisi dil-peẓîr ve bu ġazel taḥmīs-i bī-naẓîr vāḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 454).

Muḥtârî: ...ve eş‘ār-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe şî‘r ile hemdem ü maḥrem olmaḡla mazmūnı kendü gibi dilkeş ve elfāz-ı pāki bī-ġışdur (Solmaz, 2005: 532).

Vâlihî-i Bağdâdî: ...ve Türkî ve Fārisî’de eş‘ārı pāk ve her biri vaşf-ı ḥāl-i ‘āşıkān-ı sūznāk vāḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 573).

PESENDİDE: Beġenilmiş, seçilmiş mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Adı geçen şairlerin şiirlerinin beġenilmiş, makbul eserler olduğunu ifade etmek için kullanılmış bir nitelemedir.

Türâbî: Eş‘ār-ı güzīdesinden ve güftār-ı pesendīdesinden bir nīce beyt-i dil-āvīz kilki-‘anberīner ile şebt olundı. *Ġazel:*

Biz fenn-i maḥabbetde Ferhād’ı unutdurduḳ
Gerçi daḫi şāgirdüz üstādı unutdurduḳ

Bir ğonce firākıyla kılduĝ çü hezār efgān
Bülbüllere gülşende feryadı unutturduĝ

Rindān-ı ħarābātuz bir ħāle yetişdük kim
Her şeyĝ-i kerāmāta irşadı unutturduĝ

Dil ħānesine yārūñ tařvīrini naĝř itdük
Mānī ile ‘ālemde Bihzād’ı unutturduĝ

Baĝdād temāřāsın isterdi Tūrābī dil
Kūyine varup yārūñ Baĝdād’ı unutturduĝ (Solmaz, 2005:244)

Sebzî: Eř ‘ārı ĝāyetde pür-süz ve pesendīde-i erbāb-ı rümūzdur (Solmaz, 2005: 359).

Sırrî Çelebi: ...ve ĝüftār-ı rindānesi pesendīde-i ehl-i fażīlet olup hemīşe mülāzemet-i a‘yān-ı dīvān ve dem-ā-dem māyil-i řoĝbet-i řāĝibān-ı ‘izz ü řān olup ‘ale’l-ĝuřuř bende-i ĝāř-ı Sulţān Selīm-i pür-eřāzıl olan Celāl Beg’üñ ĝıdmetinde kesb-i kemāl idüp ser-āmed-i aĝrān u emāřil olmuşlar (Solmaz, 2005: 363).

Ĝarībî: Bu bir kaç maţla‘ u beyt eş ‘ār-ı dürer-bārınuñ pesendīde ve ĝüzīdesidür ĝuř-ı řarrafān-ı nezdīk ü dürdur taĝrīr olundu. *Eş ‘ār*:

Bāzār-ı ĝamda eşk-i ĝüher-bāra kim baĝar
şarraf-ı dīde bir ĝurı dükkān aĝar ĝapar (Solmaz, 2005: 458)

Yahyâ: ...ve edā-yı ĝoř -āyende ve ĝüftār-ı pesendīde ile fuřāĝā-yı müteĝaddimīn ve şu‘arā-yı müteahĝirīn gibi řāĝib-ĝamsedür (Solmaz, 2005: 594).

PÜR-EDÂ: Üslûp, tarz dolu mânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). şairin söyleyiş ve üslup ĝüzelliĝini vurgulamak için kullanılmıştır. Mevlânâ ‘Abdü’l-Vāĝid’in şiirleri için kullanılmıştır.

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: Cümle-i nazm-ı pür-edâlarından bu ğazel-i şîrîn maṭlab olup ḥasb-i ḥâl-i dil-i ğamgîn olmağın kendüme enîs dutup taḥmîs olup bu tezkireye şebt olundu. *Muḥammes*

Ey büt-i lâle-ruḥ-ı serv-ḳadd-i ḥoş ḥarekât
Cüyed ez telḥî-i hicr-i tu dilem fevz ü necât
Ez zebân-ı tu boved ṭūṭî-i bî-ḳâre nikât
Ey leb-i la‘l-i tu şîrin zi şekker hem zi nebât
Mîbered Ḥızır zi la‘l-i leb-i tu âb-ı ḥayât¹⁸⁰

Sûy-i gülşen be ḥırâm ey gül-i ter hem çü semen
Mu‘tedil geşt hevâ bâğ-ı cihan deşt-i Ḥoten
Müjde ey ‘âşık-ı âvâre-i âşüfte suḥen
Nev-bahâr est şafâ-baḥş şod eṭrâf-ı çemen
Vaḳt-i an şod ki koned bülbül-i gūyâ nağamât¹⁸¹

Pây-bend-i dil-i mâ ney ser-i mûy-i tu boved
Niyyet-i rāh neverdan ne be kūy-i tu boved
Ne hemin maḳşad-ı ‘uşşâḳ be-sūy-i tu boved
Ġaraż ez Ka‘be heman dīden-i tūy-i tu boved
Ver ne hergiz ne boved meyl be-sūy-i ‘Arafat¹⁸²

Ey zi seyr-i der-i tu ehl-i naẓar dīde cilā
Ki ez u geşte muşayḳal dil-i ehl-i şafâ
‘Ālem ez būy-ı semensây-i tu ḥoş-bū zi hevâ
Ez ğubâr-ı reh-i tu borde meger bād-ı şabâ
Be meşâm-ı dil ü can mīresedem ḥoş nefehât¹⁸³

¹⁸⁰ - Ey lâle yüzlü, servi boylu, hoş hareketli güzel; gönlüm senin ayrılığının acısından kurtuluş arar. Senin dilinden biçare papağan nükteler söylemeye başlar, senin al dudağın şekerden de, nebattan da tatlıdır. Hızır senin al dudağından hayat suyu götürür.

¹⁸¹ - Ey taze gül, yasemin gibi gülşene doğru salın; hava, bağ-ı cihan ve Hoten ovası güzelleşti. Ey avare ve perişan sözlü âşık, sana müjde, ilkbahar mevsimidir, çemenin etrafı mutluluk verir oldu. Bülbülün ötme vakti geldi.

¹⁸² - Bizim gönül bağıımız senin saçının ucu olmasa sâliklerin niyeti senin diyarına doğru gitmek olmasa, âşıkların maksadı sana doğru olmasa, Ka'be'den garaz senin yüzünü görmek olmasa, asla Arafat'a doğru kimse meyletmez.

‘Ahdî’yem gešte be-pāpūs-ı tu māyil şanemā
 ‘Āciz ez dergeh-i tu şod merdüm-i kâhil şanemā
 Pey be-sırr-ı dehenet hest çü müşkil şanemā
 Çün koned vaşf-ı kadet Nāmī-i bī-dil şanemā
 Z’ān ki hest ān kad-i ra’nā-yı tu ‘ālī zi şıfāt¹⁸⁴ (Solmaz, 2005: 432)

PÜR-ENVÂR: Işıklar, parlaklıklar, aydınlıklar dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). “Pür-envar” olarak nitelendirilen şiirler için kullanılan cümlelerde gün, nur, münevver, lâmi sözcükleri de kullanılarak ifade kuvvetlendirilmiştir.

Hazret-i Sultân Selīm Hân: ...ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u ‘ıyân ve efvâhda mezkûrdur ve fużalâ-yı zamân ve şaḥâyif-i rûzgârda mestûr ve maḳbûl-i ṭab‘-ı pîr ü cevân olmışdur (Solmaz, 2005: 97).

Enverî: Eş‘âr-ı pür-envârınuñ nûrından âyine-i tûre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınuñ bir kıatresi teşne dillere ḥayât-güster mânend-i kevşerdür (Solmaz, 2005: 220).

Fürûğî: Eş‘âr-ı Fârisî ve Türkî tettebbu‘ından bir an ḥālî olmamağın fürûğ-ı nazm-ı pür-envârı ziyâ-baḥş-ı her maḥfel ve raḥat-resân-ı ‘aşıkân-ı bī-dildür (Solmaz, 2005: 473).

Lem‘î: ...ve sâbıkü’z-zikrûñ eş‘âr-ı pür-envârı gün gibi lâmi‘ ve lem‘â-ı tîğ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı kıâtî‘ gibi sâti‘ (Solmaz, 2005: 504).

Meşâmî Beg: Mezkûruñ kalem-i ‘anber-bârından işâr olan eş‘âr-ı müşk-âşârınuñ sevâdından meşâm-ı cân mu‘aṭṭar ve şaḥîfe-i nazm-ı pür-envârınuñ beyâzından dîde-i dil münevverdür (Solmaz, 2005: 519).

¹⁸³ -Senin kapını seyretmekten nazar ehlinin gözleri cilalandı. Çünkü onunla safa ehlinin gönlü temizlenmiştir. Âlem senin yasemini andıran kokundan güzel kokularla doldurmuştur. Senin yolunun tozundan sanki sabah rüzgârı bir şeyler almış. Canıma ve gönlüme güzel kokular gelmekte.

¹⁸⁴ - Ey sanem, ben Ahdî senin ayağını öpmeye mayil oldum, senin dergâhına erişmeye tembel kimseler aciz kalır, senin ağzının sırrına ermek müşkil olduğundan âşık Nāmî senin boyunu nasıl vafetsin. Çünkü senin o güzel boyun sıfatlardan daha üstündür.

PÜR-FEVÂYİD: Faydalar, menfaatler dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkireden aldığımız bütün örneklerde kaside için kullanılmıştır. Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Behiştî Efendi, Tarzî, Fazlî Çelebi ve Mevlânâ Kâtib'in kasideleri Ahdî tarafından pür-fevâyid olarak nitelendirilmiştir.

Mehemmed Çelebi: Zîrâ ki zebân-ı Türkî ve Fârisî'de ğazeliyyâtı bî-ḥadd ve lisân-ı 'Arabî'de ḳaşâyid-i pür-fevâyidi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 136).

Fevrî Efendi: ...ḥaḳḳâ budur ki ḳaşâyid-i pür-fevâyidi bî-ḥadd ve terci'-bend ile mu'aşşer ve taḥmis ve tesdisleri lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 151).

Behiştî Efendi: Aḳsâm-ı naẓma ḳâdir ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve ḳaşâid-i pür-fevâyidi vâfir eş'âr-ı ṭarab-engîzi sûz- nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi leẓîz ü pâk ve beyne'n-nas bî-ḥadd ü bî-ḳıyâs vâḳı' olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Tarzî: Ḥaḳḳâ ki ol merd-i ekâbir-i ma'anî ol fâris-i 'arşâ-yı nûktedânî tevsen-i ṭab'-ı ma'anî-i nûrdân kişver-i naẓma ma'tûf ḳılup ol vâdîde şâ'ir-i nâmdâr tarz-ı ḥaş ile suḥen-güzâr ve ḥallâl-ı müşkilât-ı ḳaşâyid-i pür-fevâ'id şu'arâ-yı selef olmağla yârân-ı suḥen-şinâs içre pür-şegâfdur (Solmaz, 2005: 405).

Fazlî Çelebi: ...ve aḳsâm-ı şî'r semtine ṭab'ı sâlik 'ale'l-ḥuşûş meşnevîde ḥamseye mâlik ve ḳaşâ- yid-i pür-fevâ'idi muşanna' ve inşâ-yı feraḥ-efzâsı müsecca' ve tarz-ı ğazelde ḥûb ve terci'-bend ile rubâ'ıyyâtı mergûb sene iḥdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fâniden ravza-i câvidânîye mâyil ü râğib olmuş (Solmaz, 2005: 465).

Mevlânâ Kâtib: Ṭaraf-ı ḳaşâyid-i pür-fevâid ü şanâyî'e sâlik ve nûḳûd-ı Meşnevî-i pür-Ma'nevî'ye mâlik 'arûz bilmede pür-hüner ve ḳâfiye üzre bir lûğat-ı mu'teber yazmışdur ki maḳbûl-i ṭab'-ı erbâb-ı 'irfân ve memdûh-ı zîhn-i suḥen-verân-ı zamândur (Solmaz, 2005: 497).

PÜR-GARÂÎB: Hayret edilecek şeylerle dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî Sâlikî'nin şiirini pür-garâib olarak nitelendirirken kendi tezkiresi için de acâib nitelemesini kullanmıştır.

Sâlikî: Beher hâl bu bir iki maṭla‘-ı pür-ğarâib anuñdur bu defter-i ‘acâibe şebt olundu.

Nazm :

Ey kaşı yâ murg-ı dil uçmağa kūyuñdan yaña
Tîr-i müjgānuñ yiter her laḫza bāl ü per aña

[*Diger*]: Bilmez yolunı varmağa ol Ka‘be-i cānuñ
Her yaña dönüp tırduğı bu kıble-nümānuñ (Solmaz, 2005:358)

PÛR-HALÂVET: Tatlılık, hoşluk, zevk dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).
Fânî’nin şiirlerinin gücü, etkisi için kullanılmış bir nitelemedir.

Fânî: Kuvvet-i şi‘riyyesi pür-ḫalâvet ve hiddet-i zihn-i müdrîki neşâ‘-ı ‘ışk ile pür-keyfiyyet vâkı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 479).

PÛR-HAYÂL: Hayâl ile dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Hazret-i Sultân Selîm Hân, Zuhûrî, ‘Âşık Çelebi ve La‘lî’nin şiirleri için bu niteleme kullanılmıştır.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: Niteki vaşında zübde-i erbâb-ı fażl ü kemâl olan bende-i dâ‘îleri Celâl bir beyt-i pür-ḫayâl dimişdür şebt olundu. *Maṭla‘ :*

Gerçi dirler o şehûñ kavsi ḫazâ tîri ḫader
Tîr-i per-tāv idemez ḫavs-i ḫazâ tîri ḫadar (Solmaz, 2005: 96)

Zuhûrî: Sipâhda ze‘âmete mutaşarrıf ve envâ‘-ı ma‘ârif vâkıf on sekiz yaşında olup pâdişâh-ı ‘adl ü dād a’nî Sultân Murâd diyâr-ı Şâm’a ‘adâlet-nâme irsâl itdükde bu maṭla‘-ı pür-ḫayâli netâyic-i ṭab‘ından zuhûra getürmişdür. *Maṭla‘ :*

İrişdi şeh Murâd eyyâmı ‘âlem kâme gelmişdür
Begüm zulm itme ‘uşşâḫa ‘adâlet-nâme gelmişdür (Solmaz, 2005: 410)

‘Âşık Çelebi: Mâşadağ-ı hâl bu matla‘-ı pür-hayâl ol şîrîn-mağâlûndür şebt olundu.
Matla‘ :

Olup her zağm ağız her bir fitil anda zebân yir yir

Derûnum çâkin eyler ‘âleme şerh ü beyân yir yir (Solmaz, 2005: 420)

La‘îl: Dâ‘imâ suhen-i erbâb-ı kemâle tettebbu‘ idüp eş‘âr-ı hüceste mâyil olmağın
 Nişânî’nün bu nazm-ı pür-hayâline nazîreye kâbil olmuş ki Hüseyn adına tahtır
 kılmışdur. *Kıta :*

Kuluñdur cümle hûbân-ı cihan bir pâdişâsın sen

Zamānuñda begüm Sultān Hüseyn-i Baykara’sın sen (Solmaz, 2005: 508)

PÜR-ME’ÂL: Mânâ, anlam dolu demektir (Devellioğlu, 2007). Niteleme tezkirede sadece Pîrî Paşa’nın şiiri için kullanılmıştır. Sultan Selîm Han ve Sultan Bayezîd Han arasında geçen ceng üzerine yazılmış tarihi olayı esas alan bir şiir olduğu ve Sultan Selîm Han’ı methetme amacıyla kaleme alındığı için böyle bir niteleme uygun görülmüştür.

Pîrî Paşa: Hâzret-i pâdişâh-ı mülk-ârānuñ şâh-zâdeleri Sultān Selîm Hân ve Sultān Bâyezîd Hân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pāmâl olup ‘âkıbetü’l-emr Sultān Selîm Hân nâşır u menşûr ve ‘adâyı mağhûr kılduğda Sultān Selîm Hân mezkûruñ medhinde paşa-yı müşārünileyh bir kaşîde-i pür-me’âl nazm kılmış (Solmaz, 2005: 108).

PÜR-MESEL: Mânâlı, faydalı, hikmet dolu söz mânâsında kullanılır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi ve Mecdî’nin şiirleri örnek verilmeden Pîrî Paşa, Rızâyî Efendi, Nevâlî Çelebi, Tab‘î Efendi, Ânî Efendi, Âlî, Raḥîmî Beg, Şâbirî Çelebi, ‘Ulî-i İstanbûlî, Fazlî Çelebi ve Nihânî’nin şiirleri örnek verilerek pür-mesel olarak vasıflandırılmıştır. Süleyman Solmaz’ın doktora tezinde belirttiği gibi pür-mesel şiirin belli özellikleri vardır. Pür-mesel olarak adlandırılan şiirlerde atasözü, kelâm-ı kibar, darb-ı mesel bulunur, kullanılan dil herkesin rahatlıkla anlayabileceği yalın dildir, ses tekrarına dayalı ahenk unsurları ile edebi sanatlar bolca kullanılır (Solmaz, 2005).

Pîrî Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel anlarındur şebt olundı. *Ğazel* :

Dilberā esrār-ı la‘lünden olupdur hayretüm
Mest-i ‘ışkuñ olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm

Ṭal‘atüñle zerre-veş bizi getürdüñ hâkden
Sebze yirden göge vardır âftābum minnetüm

Tāb-ı mihrüñle ne var rif‘at bulursam ben ğubār
Ḥāk-i pāyüñdür şehā başumda tāt ü devletüm

Başum ol servüñ ayağına koyardum cehd ile
Gör ki nîce devlete irgürdi ‘ālî-himmetüm

Göz ucu ile nazar kıлмаğ umarum öliceğ
Ol güzeller şāhınuñ yolunda eyleñ tertībüm (Solmaz, 2005: 109)

Celâl Efendi: Ser-ā-pā a‘zā-yı şāhid-i ra‘nā vaşfinda yigirmi toğuz ‘aded ğazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥīfe-i beyānı murassa‘ u mülemma‘ kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): Bu ğazel-i pür-meşel-i rengin dağı ol şā‘ir-i bî-bedelüñdür.

Ğazel : Ne yāri görmege kudret ne ‘arz-ı hāle fırsat var
Mecālüm yok marīz-i ‘ışk olaldan ḥayli hayret var

Ne özge derd olur yā Rab belā-yı ‘ışk kim andan
Ne şıḥḥat ārzūsı ne ümīd-i istirāḥat var

Kül itdi cümle eczāmı egerçi āteş-i firḳat
Ḥarāret niye bākī bilmezsin bende ne ḥālet var

Koyup kūy-i nigārı ehl-i cennet olmaḡ istersin
Muḡarrer añladum kim sende şūfī ey belāhet var

Cefāsı yoḡ güzel olsa virürdüm yolına varı
Rızāyī māḡaşal hercāyī sevmekden ferāḡat var (Solmaz, 2005: 156)

Nevālī Çelebi: Bu ḡazel-i pūr-meşel daḡı anuñdur şebt oldı. Naẓīre-i H̄āce H̄āfız
dimişdür ḡālī degüldür.

Āmed berāt-ı ‘ıṣṣ muvaḡḡa’ benām-ı mā
Şükr-i H̄udā ki ḡükm-i ḡazā şod benām-ı mā¹⁸⁵

Sāḡī licām-ı cām be-ḡülgün bāde zen
İn dem ki hest tevsen-i gerdün rām-ı mā¹⁸⁶

Cāmī ki mā beyād-ı lebeş der-keşīde ĩm
Reşḡ āvered H̄ızır u Sikender be-cām-ı mā¹⁸⁷

Der dil hevā-yı sīm- ‘ıẓārān u nev-ḡoṡān
Mārā be-suḡt āteş-i sevdā-yı ḡām-ı mā¹⁸⁸

Geh tır ü geh kemend keşīd āh-ı mā velīk
An āhū-yı remīde ne şod şayd-ı dām-ı mā¹⁸⁹

Yābīm tāze cān ü ser ez-ḡāk ber-konīm
Büyend çün sekān-ı tu rüzī ‘ıẓām-ı mā¹⁹⁰

Der-keş Nevālī sāḡar-ı ‘ıṣret ki der-elest
Teslīm kerde end be-mestī zimām-ı mā¹⁹¹ (Solmaz, 2005: 165)

¹⁸⁵ -Aşḡ beratı bizim adımıza uygun (yerinde) geldi; Allah'a şükrolsun ki kaza ḡükmü bizim adımıza çıktı

¹⁸⁶ -Ey saki, gül renkli şaraba kadeh dizginini vur. Çünkü feleḡin atı şimdi bize boyun eğmiştir.

¹⁸⁷ - Bizim onun dudaḡını anarak içtiḡımız kadehi Hızır ve āskender kıskanır.

¹⁸⁸ - Gönlümüzde ḡümüş yanaklılar ve taze yüzlülerin sevdası var. Boş sevdamızın ateşi bizi yaktı.

¹⁸⁹ -Bizim ahımız kâh ok çekti kâh kemend attı; fakat o ürkek ceylānı avlayamadık.

¹⁹⁰ - Senin köpeklerin bir gün bizim kemiklerimizi koklayınca, yeniden can bulup topraktan başımızı kaldırırız.

Tab‘î Efendi: Bu bir nîce beyt ü meţâlî‘ -i bî-bedel ve ebyât-ı pür-meşel anlarındır.

İrişdi terâş-ı ruĥı ĥaţţ-ı lebi irdi
Gün batdı dirîġâ n‘idelüm kaç karardı

[*Diger*] : Ėonceye raġbetimüz yok leb-i dilber var iken
Miske meyl itmezüz ol zülf-i mu‘anber var iken

[*Diger*] : Ser-nîkûn olmış devâtı sîmdür çün ol zekân
Kara degmiş ol likâyâ ĥaţ degüldür görinen (Solmaz, 2005: 180)

Ânî Efendi: Cümlesinden bu ġazel-i pür-meşel ol yâr-ı bî-bedelüñdür kalem-i ‘anber-bîzle nakş u nigâr oldı. *Ėazel* :

Bâġ-ı ruĥunda gül yüzüñe zâr olam gibi
Sünbüllerüñe yine hevâ-dâr olam gibi

Muşĥaf‘da geldi fâl açıcak sûre-i Duĥân
Âşûfte-ĥâl-i ĥaţţ-ı siyeh-kâr olam gibi

Bir fâle bakıcı didi fâlüñde geldi lâm
Bend-i kemend-i zülfe giriftâr olam gibi

İrmez kemend-i zülfine bir kimse sa‘y ile
Ben bu hevâda şoñ ucı ber-dâr olam gibi

Sevdâ-yı zülf-i müşk-i nigâr ile Ânî’yâ
Bâzâr-ı ‘ışķ-ı yârda ‘aţţâr olam gibi (Solmaz, 2005: 203)

Âlî: Bu bir nîce ‘aşıkâne vü rindâne nâzükâne maţla‘ anuñ eş‘âr-ı muĥayyel ve ġüftâr-ı pür-meşelindendir. *Naẓm* :

¹⁹¹ - Ey Nevalî işret şarabını çek, çünkü eleste bizim dizginimizi sarhoşluġa teslim ettiler.

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i ḥamrā
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyā (Solmaz, 2005: 222)

Raḥîmî Beg: ...ve eş‘ār-ı dil-pesendi pür-meşel ve edā-yı bülendi maḳbûl ü bî-bedeldür.

Bu ḡazel-i pür-meşel ol şā‘ir-i bî-bedelüñdür. *Ġazel* :

Zülfüñle ḡamze bend ider oldu uğrılayın
Miskin dil mi ḳaldı bu sevdā eyin beyin

Beñzerse şubḥ-ı ḥüsne ya ḥaddüñ meḥāsine
‘Aşr içre dirse n’ola güneş eyle böyleyin

Cān mācerā-yı hicrūñ ile hem-dem olalı
Göñlüm ile gözüm ortasına düşdi mā-beyin

‘İşḳuñ hevāsı ile geh ağlar geh inlerin
Nem var benüm eşer senüñ ortada ben neyin

Ben mübtelāyı ḥasret iden seyr-i ḥüsñüñe
Eyülük yüzünü göremesin yavuzun eyin

‘Uşşāḳ-ı bî-nevāya o şeh nāza başladı
Toldurdu her maḳāmı yine āhuñ n’eyleyin

Sultān-ı mülk-i ma‘rifetüm ben Raḥîmî’yā
Ammā Selîm-i Şāh-ı suḥendāna bendeyin (Solmaz, 2005: 315)

Şâbirî Çelebi: Māşadaḳ-ı ḥāl ve şāhid-i maḳāl bir ḡazel-i bî-bedel rengîn-i zîbā ve bir ḳaç maṭla‘-ı pür-meşel ol şā‘ir-i nîkû-ḥışālüñdür bu evrāḳda şebt olundu. *Ġazel* :

Degül bu ḳavs-ı ḳuzaḡ āh idince ben ḥaste
Yeşil kızıl tütünüm oldu çarḥa peyveste

Kararsa gese n'ola beñzi nāfe-i īnūñ
Hevā-yı kākūlūñ itmişdür anı dembeste

Dilerse anımı döksün o eşm-i pür mestūñ
Dem-i şafā da anuñ gibi hōş gelür meste

Ruħuñ varaklarına öykinürmiş al kāğıd
Bilür ne reng olacağın gireydi bir deste

Lebūñ dirisi geerken Mesīh Şābirī'yi
Revā mı gezdiresin ey abīb-i dil-ħaste

Ebyāt : Emsem lebūñ didükce ağız açmadı nigār
Yoğdan gelür ne söylesem ol şūh-ı şīve-kār

Dilden şikāyete dehen açdı ü zaħm-ı ten
Dil yardımını itse gelüp hancerūñ ne var (Solmaz, 2005: 382)

‘**Ulvī-i İstanbūlī**: Bu azel-i pür-meşel anuñ eş‘ār-ı muħayyel-i bī-bedelindendür. Erbāb-ı ‘ayş u ħuzūra ve aşħāb-ı zevk ü sürūra mefhūm ü ma‘lūm ola diyü bu evrāk-ı dil-firīb ve defter-i ‘āşıkāna şebt olmuş. *azel* :

engi men‘ eylerse muṭrib zāhid-i mecnūnede
Diñlesün nāyı o yir hem şer‘a da ānūne de

Dil virelden cām-ı la‘lūñle ħubār-ı ħaṭṭuñā
Tövbe itdüm bāde-i gülgüne de ma‘cūne de

arğa virdi ‘ālemi ey Yūsuf-ı Mışr-ı cemāl
Eşk-i eşmüm ħālīb oldı Nīl’e de Ceyħūn’e de

Nān-ı ħuşke āni‘im ħam yemezüm dünyā içün
Minnetüm yoğ ālīb olman gence de ārūne de

Ol ŧehe billāhi ŧöyleñ dōst lar lāyık mıdur
 ŧād idüp aġyārı ‘Ulvī bendesin maħzūn ide (Solmaz, 2005: 430)

Fazlî Çelebi: Eŧ‘ār-ı ŧeker-bārından bu bir ġazel-i pūr-meŧel ile bir kaç beyt münāsib-i ħāl-i ‘uŧŧāk ve vaŧf-ı ħübān-ı ŧāħib-mezākđur. *Ġazel*:

Sen bu kemāl-i ħüsn ile mihr-i felek misin nesin
 Nev‘-i beŧerde görmedük yoħsa melek misin nesin

Gözlerüm içre oynayan sensin iki gözüm benüm
 Bilsem iki gözümdesin yoħsa bebek misin nesin

Ķutb-ı murādum üzre çün dönemedüñ yakıl yıkıl
 Ey başum üzre devr iden çarħ-ı felek misin nesin

Dünye ġamın ‘alaf gibi gel yime ‘iŧret it dirin
 Hiç kulaġ kabartmaduñ ŧüfî eŧek misin nesin

Lezzetini kelāmuñuñ ehl-i mezāk olan bilür
 Yoħsa be Fazlî sözde sen kân-ı nemek misin nesin (Solmaz, 2005: 465)

Mecdi: ...ve bülbül-i ġülistān-ı bülend-edānuñ ebyāt-ı feraħ-fezāsı ġāyetde ŧīrīn ü nefīs ve kelimāt-ı dil-küşāsı elfāz-ı reng-ā-renk ile rengīn ü selīs ve taħayyülāt ile muħayyel ü pūr-meŧel vākı‘ olmuŧđur (Solmaz, 2005: 510).

Nihānî: Cümlesinden bu ġazel-i pūr-meŧel ki vaŧf-ı cemāl-i māh-rüyān-ı her-cāyi ve ħasb-i ħāl-i ‘āŧıkān-ı ŧeydāyīdūr. El-ħaħ zamāne dil-berlerinüñ eťvār-ı nā-hemvārına muťābık u muvāfıkđur budur. *Ġazel*:

Sevme ŧehrī ġüzeli ger meh-i tābān ise de
 Virme hercāyiye dil mihr-i dıraħŧān ise de

Saňa serkeŧlik idüp ġayrıye māyil olanuñ
 Geç hevāsından eger serv-i ħırāmān ise de

Hār ile hemdem olup baġruñı pür-ḡün idenüñ
Gel e baġma yüzine bir gül-i ḡandān ise de

Seni ḡaste idüp el derdine tīmār idene
Mübtelā olma ṣaġın āfet-i devrān ise de

Ey Nihānī daġı her cem‘i münevver kılanuñ
Olma pervānesi ger ṣem‘-i gülistān ise de (Solmaz, 2005: 560)

PÜR-NİKÂT: İnce mânâlar, nükteler dolu demektir (Devellioġlu, 2007). Herkesin anlayamayacaġı kadar ince mânâlar barındıran kapalı söz için kullanılır.

‘Âlî Efendi: Ba‘d ez an nazım vādîlerinde zihn-i tîz-revi tek vürüd-ı ilhām-ı Rabbānî ile güft ü ṣinev hayṣıyyetinden kıṣṣa-i Mihr ü Vefā ki ṣānî-i Yūsuf ü Züleyḡāve ṣālîṣ-i Leylā vü Mecnūn çün dürr-i meknūn ve Vāmıḡ u ‘Azrā ve Ṣîrîn ü Ḥusrev vezninde manzūme bu maḡūle ebyāt-ı pür-nikâtı mersūmdur (Solmaz, 2005: 185).

Hâlî Beg: Bu bir nîce ebyāt-ı pür-nikat anlarıñdur. *Ebyāt:*

Der-reh-i ‘ıṣḡ-ı cevānan can-feṣānîhā konīm
Z‘ān ki der-pîrî besî yād-ı cevānîhā konīm¹⁹²

Ez-ḡün-ı dīde est merā rüy-i zerd surḡ
Verne ki dīde est ruḡ-ı ehl-i derd surḡ¹⁹³

Mā terk-i bāde-i ṡarab-efzā nemî konīm
Herkes ki mî koned be koned mā nemî konīm¹⁹⁴

Ṣüret-i ‘ālem digeḡ-ḡün ṣod zi eṣḡ-i āl-i men
K‘ey be-în ṣüret be-‘arz-ı ü resed aḡvāl-i men¹⁹⁵

¹⁹² - Gençlerin aşkı yolunda can saçalım, çünkü yaşlılıkta gençliği çok yād ederiz.

¹⁹³ - Benim sararmış yüzümün kırmızı görüntüsü kanlı gözyaşımdandır. Yoksa dert ehlinin yüzünün kırmızı olduğunu kim görmüştür.

¹⁹⁴ - Biz neşe veren şarabı terk etmeyiz, terk eden etsin, biz terk etmeyiz.

‘Āşıkam her dem be-derd-i ‘ışk vākıf nīst yār

Ĥālī‘ yem āgeh nemī gerded kesī ez-ĥālī men¹⁹⁶ (Solmaz, 2005: 266)

Ĥaşırfı: Cümle elfāz-ı güher-nişārlarından bir iki beyt-i pür-nikāt bu cem‘iyyet-i zurefāya şebt olunması münāsib görüldi. Ebyātına eşĥāş-ı ‘āşık-pīşe tālībdür. *Nazm* :

Bize bir yār-ı vefa-dār gerekmez mi gerek

Olıcağ yār-ı cefā-kār gerekmez mi gerek

[*Diger*] : Türkī-vārınca söylerem şi‘ri

Ĥātī arınca söylerem şi‘ri (Solmaz, 2005: 271)

Şerĥî: Bu ebyāt-ı pür-nikāt ĥasb-i ĥālīdür. *Beyt* :

‘İşk ehli dergehüñde can terceman çekerler

Ey pādīşāh-ı ĥūban gör kim ne can çekerler

[*Diger*]: Ĥaddüñ görünce dil nice dürlü cefā çeker

‘Āşıkı gör ĥapuñda ne resme belā çeker

Vaşluñ ġamıyla dil elem-i bī-girān çeker

La‘l-i lebüñ ĥayāline her demde ĥan çeker

[*Diger*] : Ĥabībümsiz baña aġyār-ı yekdil hep hücum itdi

Belürdi her taraftan şimdi fitne fitne-kārumsız

[*Diger*] : Tūtalum şerĥ-i cefā itmedi Şerĥī senden

Sen de inşāf idüben arada gör Allāh’ı (Solmaz, 2005: 369)

¹⁹⁵ - Benim kızıl gözyaşından âlemin sureti değışti. Benim durumum bu suretle ne zaman ona arz olunacak?

¹⁹⁶ - Her an āşıġım, yar aşk derdine vakıf değil; Ĥālī’yim, kimse benim derdimden haberdār olmaz.

Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî: Bu ebyât-ı pür-nikât ol şâ‘ir-i şîrîn-kelâmuñdur. *Ebyât* :

Şabrum alup felek baña yüz biñ belâ virür
Az olsa bir metâ‘ aña el çok bahâ virür

Düşdüm belâ-yı ‘ışķa hıredmend-i ‘aşr iken
El şimdi benden alduğı pendî baña virür (Solmaz, 2005: 461)

Lem‘î: Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i âbdâr-ı pür-nikât anlaruñdur şebt olundu.
Ebyât :

Cân virürsem n’ola bir tâze cevânuñ yolına
Kim durur varını ḥarc itmeye anuñ yolına

Tîr-i müjgânını bir kez n’ola gönderse eger
Cânı ḳurban idem ol ḳaşı kemânuñ yolına

[*Diger*] : Dirligünden el yudum ġâyet za‘îf oldu mizâc
Ey ṭabîb-i cân u dil ölmekden özge yok ‘ilâc

Ḥâk-i pâyine yüz urup ṭūṭiyâ didüm didi
Hey naḳarsuz ḥâk-i pâyum ṭūṭiyâdur gözüñ aç (Solmaz, 2005: 504)

Nâṭıķî: Kendü vâdisinde ġazeliyyât-ı pür-nikât ile cihāngîr ve terci‘ u taḥmis ü müseddes ile lâ-naḳîrdür (Solmaz, 2005: 558).

PÜR-NİZÂM: Nizâm, tertip dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Rûḥî Çelebi ve Ḳurbî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Rûḥî Çelebi: Bir vechile şeyḥ-i ferḥunde-aḳdâmı bir müsebbba‘-ı kirâmı ile naḳm-ı pür-nizâm erḳâm ḳılmışlar (Solmaz, 2005: 322).

Ḳurbî: Bu nazm-ı pür-nizâm ol ferhunde nâmuñdur bu evrâka taḥrîr oldı. *Ebyât* :

Gözümüñ yaşını sil dime şehâ nemdür bu
Kim belürse acıyasın iki gözüm demdür bu

[*Diger*] : Mîzâb-ı şîşeden aķıcaķ cûy-veş şarâb
Döndi piyâle bezmde mânend-i âsiyâb

[*Diger*] : Esâs-ı meykede yıķıldı gitdi olmadı âbâd
Egerçi dirler idi muḥkem olur kâfirî bünyâd

[*Diger*] : Ḳahveyi teşbîh kılamak bâdeye heyhâtdur
Bâde mağz-ı rûḥ-perver ḳahve ḳışriyyâtdur (Solmaz, 2005: 487)

PÜR-SAN’AT: San’at dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Şiirin pür-san’at olarak nitelendirilmesinde muhayyel olmasının payı vardır.

Sa’yî Çelebi: ...ve eş’âr-ı dürer-bârı muḥayyel ü pür-şan’atdûr ve ḥadd-ı zâtında şâḥib-meşreb olmağın cemî’-i zuraḑa mâbeyninde perîşân-mezheb diyü töhmetle âlûde ve gerdiş-i cevri devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

PÜR-SÛZ: Farsça pür (dolu) sözcüğüne aynı kökten –sûz (yakan, yakıcı) sözcüğünün eklenmesiyle oluşan kelime “çok yanık, çok yakıcı” anlamına gelmektedir (Kubbealtı Lugatı). Ele alınan şairlerin çok yakıcı (pür-sûz) olan şiirleri gönlü aydınlatan (dil-efrûz) bir mumdur. Gönüldeki gizli sırları, elem ve kederleri aydınlatır, açığa çıkarır. Şair her ne zaman arz-ı hâl etmek için ağzını açsa yanan gönlünden çıkan her söz âleme od bırakır.

Celâl Efendi: Cümlesinden bu ḡazel-i pür-sûz daḡı çün mihr-i dil-efrûz-ı maşrıķ-ı ṭab’ından ṭâli’ u lâmi’ olup her beytinde ikişer ma’nâ muzmer ve birisi mânend-i dürr-i gevherdür (Solmaz, 2005: 125).

Ahmed Efendi: Bî-tekellûf üslûb-ı ğazelde mânend-i Emîr-i Hüsrev ve sözleri pür-süz (Solmaz, 2005: 128).

Bâkî Efendi: ...ve tûṭî-i şeker-şikenüñ eş‘âr-ı pür-süzü ve ebkâr-ı dil-efrûzı meşhûr-ı ‘âlem ve manzûr-ı dîde-i benî âdemdür (Solmaz, 2005: 160).

Dâ‘î Efendi: Eş‘âr-ı dil-efrûzı gün gibi rûşen ü pür-süz ve güftâr-ı pür-süzü müstaḥsen ü dil-efrûzdur (Solmaz, 2005: 168).

Sâbıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa bu maṭla‘ları mütâla‘a kıldukda nazîre tarîkıyla bu maṭla‘-ı meşel-endûz-ı pür-süzü zuhûra getirüp meşṭûr kılmışlardır.

Alıcak cevır ile cânım o dehâni yakūt

Bûse-i la‘l-i lebin virdi dile ḥaḳḳ-ı sükût (Solmaz, 2005: 169)

Ehlî: Kelimât-ı ḥûb-edâsından ve ebyât-ı rûḥ-efzâsından bir kaç maṭla‘-ı pür-süz mânend-i mihr-i dil-efrûz zuhûra gelüp meşṭûr olundu. *Nazm:*

Bağrumı yakdı dile nâr-ı maḥabbet düşdi

N’ola âh eyler isem cânâ ḥarâret düşdi

Seyr kıldum ten-i sîmînini ḥammâm içre

‘Arz-ı ḥâl eyledüm ol dilbere ḥalvet düşdi (Solmaz, 2005: 217)

Behiştî Efendi: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt-i pür-süz ol şâ‘ir-i ma‘ânî-endûzuñdur.

Ebyât: Bezme gel bu gice ey ‘âlem-i ḥüsnüñ mâhı

Yohsa yirden göge dek incinürüz vallâhi (Solmaz, 2005: 228)

Başırfî: Kelimât-ı dil-efrûzı dil-peṣîr ve ebyât-ı pür-süzü bî-naẓîr erbâb-ı başîret bu taḥrîrden ḥabîrdür (Solmaz, 2005: 233).

Cevherî: Cevher-i nazmı dürr-i sırâb gibi olmağın bu maṭla‘-ı pür-süz mânend-i şem‘-i dil-efrûz ki vaşf-ı hûbân-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥâl-i rindân-ı belâ-keşdür. *Maṭla‘*

Ez-mey-i la‘l-i bütân çihre ber-efrûhte îm

Çihre efrûhte vü şem‘-şîfat suhte îm¹⁹⁷(Solmaz, 2005: 256)

Sa‘yî Çelebi: Merḥûmuñ eş‘âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrûzı bî-ḥadd ü lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 340).

Selîkî-i Ḥamîdî: Mâşadağ-ı güftâr bir maṭla‘ u bir nice beyt-i pür-süz çün mihr-i dil-efrûz didâr gösterüp zuhûra geldi. *Nazm*:

‘Arz-ı ḥâl itmege ey şeh nice açam dehenüm

‘Âleme od bırağur süz-ı dilümden suhenüm

[*Diger*] : Süz-ı ‘ışkuñla yanar döymezi tenümden pîrehen
Dostum sensin beni ‘âlemde gömleksiz koyan

[*Diger*] : Hicrûñde görenler tenümi pîrehen içre
Bir mürde-i şad-sâle şanurlar kefen içre

[*Diger*] : Şu olup demrenüñ sūzumla şızdı çıkdı cismümden
Degül tebden dökülenler ‘arağ cism-i fikârumdan (Solmaz, 2005: 343)

Sebzî: Eş‘ârı gâyetde pür-süz ve pesendîde-i erbâb-ı rümûzdur (Solmaz, 2005: 359).

Şinâsî: Evḳâtın kitâbet-i eş‘âr-ı pür-süz-ı erbâb-ı mihr ü vefâya ve güftâr-ı dil-efrûz-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâya bezl itmek üzredür (Solmaz, 2005: 377).

Şâni‘î: Mâşadağ-ı güftâr diyü bu maṭla‘-ı dil-efrûz kilik-i gülbîz ile ve bu beyt-i pür-süz kalem-i güher-rîz ile dîdâr gösterüp nağş u nigâr olundu (Solmaz, 2005: 389).

¹⁹⁷ -Güzellerin la'linin şarabından yüzümü parlattık; yüzümüz parladı ve mum gibi yandı.

Ṭarzî: ...ve bu diyârın ekşer-i şu‘arâ-yı ma‘ânî-endüzları ile eş‘âr-ı pür-süz dimeden mâ‘ada her an hıdmet-i dervîşân-şüret ü ma‘ânî idüp rümûz-ı bâtına erbâb-ı hâkîkate mazhar düşüp ol dervîş-i pâkize-sîret cîfe-i dünyâ-yı denîden mustağnî ve sulţân-ı şüret ü ma‘nîdür (Solmaz, 2005: 405).

‘Ulî Beg: Eş‘âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrûzı meşhûr ve maqbûl-i merdüm-i nezdîk üdür olmak üzredür (Solmaz, 2005: 428).

Mevlânâ ‘Abdü’l-vâhid: Şeb ü rûz ol yâr-ı şem‘-i nazm-efrûz meyl-i eş‘âr-ı pür-süz ve cüst ü cüy-ı güftâr-ı şâ‘irân-ı ma‘ânî-endüz kı lup ve ol nîkû-halef şu‘arâ-yı selefün ekşer-i ğazeliyyâtın taḥmîs idüp şöyle irtibât virmişdür ki râkımları görse feraḥ bulup ṭab‘-ı selîsleri inşirâḥ u inbisât bulurdı (Solmaz, 2005: 432).

‘İydî: Bu bir kaç beyt-i pür-süz ḥasb-i ḥâl-i ‘âşıkân-ı dil-süz anuñdur.

‘Âşık-ı âşüfteler dîvâne şeklin bağlamış

Bâde-i ‘ışkuñla dil meyhâne şeklin bağlamış

‘Ârızuñ şevkıyle can çıkdı bedenden rakş urup

Şem’üne per yakmaga pervâne şeklin bağlamış

Eyleyelden dil-berâ zencîr-i zülfün ârzü

‘Âşık-ı âşüfteler dîvâne şeklin bağlamış

Hâne-i dil ‘ışkuñ ile ṭolalıdan ser-be-ser

Serverâ sînem benüm vîrâne şeklin bağlamış

Nice yanmasun gönül hicr âteşinde ‘İydî’yâ

Şâh unuttı bendesin bîgâne şeklin bağlamış (Solmaz, 2005: 450)

Meşrebî: ‘Alî nâm bir cevân-ı nâzenîn ve bir mâh-ı zühre-cebînün ‘ışkıyla dest-i zîbâsına dâğ-ı âteşin yakmış ol eşnâda ol şâ‘ir-i maḥabbet-endüz bir ğazel-i pür-süz dimiş bu evrâḳda bir iki beyti erḳâm olundu. *Şi‘r*

Dilâ yazuğsınırdı öpmege ‘âlemde cân anı
Elinden yandum ol dāğūñ ki yakdı dest-i cânānı

Bozulmasun diyü yārūñ fitil-i dāğ-ı cân-sāzı
Aña bend eyledüm bir nice yirden rişte-i cânı

‘Alî ‘ışkına yüz biñ dāğ-ı şevk ur Meşrebî cânā
Erenler sikkesidür yan severseñ Şāh-ı Merdāmı (Solmaz, 2005: 538)

PÛR-SÛRÛR: Sevinç dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede sadece Âfitâbî için kullanılmıştır.

Âfitâbî: Sâbıkān mezkûr Kurd nām bir kemān-ebrû cevāne ya‘nî bir âşûb-ı dil ü cânē ‘âşık-ı nā-tüvān olup zarāfet-āmîz bir maṭla‘-ı pür-sürür elfāz-ı belîğ ile meşṭûr ol dilber-i perestîze ‘anber-rîz-i kalemle raḡam kılmış şebt olundu.

Kemān-ı bahtını sa‘d ile kurdı
Kara bağına kim ki çekdi Kurdı (Solmaz, 2005: 213)

PÛR-ZİVER: Süs dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Câmî Çelebi: Ebyât-ı rengîni bâde-i nâb gibi şâf u pür-zîver ve kelimât-ı şîrîni pâk ü maḡbûl-i cumhûr olmağın şeh-zâde-i müslimînüñ gayret-i firdevs-i berîn olan bâbında mezbûr ağalık ile şâhib-‘izz ü temkîndür (Solmaz, 2005: 254).

Cüdâyî-i ‘Acem: Egerçi ol merḡūmuñ tabî‘at-ı şî‘riyyesi ḡûb ü pür-zîver ve pesend-i cumhûr ve mergûb vâkı‘ olmuşdur lâkin muşāḡabet-i pâki şî‘r-i süznâk üzre fevḡa‘l-ḡadd ber-terdür (Solmaz, 2005: 259).

Ḥâtemî Beg: Ġazeliyyât-ı ‘âşıkānesi bî-ḡadd ü bî-kıyās ü pür-zîverdür (Solmaz, 2005: 283).

Ġınâ‘î: Kuvvet-i şî‘riyyesi pür-zîver ve maḡbûl-i cumhûr olmuşdur. Güftârı muşanna‘ ve eş‘ârı mülemma‘ ve ġazel-i muḡayyel-i pür-meşel vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 458).

Ġarībî: Ṭab‘-ı pāki ma‘ānī-i ġarīb bulmada tīz ve eş‘ār-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engīz ve ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi bir ḥadde dürr-i pür-zīverdür ki ekşer-i ebyâtı şu‘arā mābeyninde maḳbûl ve eyûlûkle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

Feyzî Çelebi: ...ve eş‘ār-ı ḥayāl-āmīzi pür-ziver ve Nevāyī ve Fûrs taḳlīdinde maḳbûl-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 472).

Maḳālî: Ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi pür-zīver olmağın şu‘arā-yı nāmdārdan geçinür (Solmaz, 2005: 534).

Nāzūkî: Ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi pür-zīver ve eş‘ār-ı nāzūkī pesend-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 565).

Vuşlatî-i Şofyevî: Ṭabī‘at-ı nazmiyyesi pür-ziver ve eş‘ār-ı dürrer-bārı pesend-i gūş-ı cumhûrdur (Solmaz, 2005: 577).

PŪR-ZŪR: Güç, kuvvet dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Kuvvet kelimesiyle birlikte kullanılarak şiiri nitelemiştir. Şairin şiir sanatındaki başarısının ve sağlamlığının ifadesidir.

Nevālî Çelebi: Kuvvet-i şī‘riyyesi pür-zür ve ebyāt-ı muhayyeli ġayr-i meşhûr lākin vāsīta-i şī‘r-i dil-keş ile pādīşāh-ı sa‘ādet-baḥşdan iltifāt-ı bī-ḥadd ve iḥsān-ı bī-‘add bulup otuz akçe medreseyi aḥz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

RA’NÂ: Güzel, hoş, lâtif, parlak mânâsına gelir (Kubbealtı Lugatı). Tezkirede Şemsî-i Dîvâne’nin Sinan Paşa için söylediği tarih kıt’ası için kullanılış bir nitelemedir.

Şemsî-i Dîvâne: Sābıkan serdār-ı ‘ālī-miḳdār olan vezīr-i a‘zām Muştafâ Paşa vefât idüp yirine vezīr-i a‘zām olan Sinān Paşa diyār-ı şarḳa ‘asāḳīr-i zafer-mü’eşşire serdār-ı feth-i āşār naşb olundukda bir tārīḥ-i meze-dār-ı zībā diyüp müşārünileyh paşaları ol tārīḥ-i ra’nāda zikr itmişdür taḥrīr ü taştīr olundu. *Şī‘r* :

Bi lisānī ‘Arabī kâle Şemsī tārīḥ

Muştafâ Paşa râhe ebeden fecâe Sinân¹⁹⁸ (Solmaz, 2005:376)

RENGİN: Renkli, güzel, lâtif, hoş anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2007).

Ebu’l-Fazl Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘ -ı Fârisî-i rengîn kâlem-i müşkîn-sevâduñ imdâdıyla raḳam-ı ‘anberîn oldu. *Nâzm:*

Ez ḥâl nokṭahâ be-ḥaṭṭ-ı ‘anberîn me-nih

Şad dağ-ı ‘ışk ber-ciger-i müşk-çîn me-nih¹⁹⁹

Ber berg-i gül zi nergis-i ter âb mî-zenî

V’ez leb-i gülâb ber şeker-i nâb mî-zenî²⁰⁰ (Solmaz, 2005: 118)

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş‘âr-ı şîrîni lezîz ü nefîs ve güftâr-ı rengîni muḥayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 155).

Bu ebyât-ı rengîn mânend-i sünbül-i müşkîn-i feyż-resân meşamm-ı dil-i ḥazîn-i ‘âşîkân-ı miskîndür şebt olundu. *Şîr:*

Sünbülleri girihlerini çözdü çün nigâr

Bir ḥüsn daḥi bağladı ḥaṭṭ-ı ‘izâr-ı yâr (Solmaz, 2005: 156)

Bu ḡazel-i pür-meşel-i rengîn daḥi ol şâ‘ir-i bî-bedelüñdür.

Ġazel : Ne yâri görmege kudret ne ‘arz-ı ḥâle fırsat var
Mecâlüm yok marîz-i ‘ışk olaldan ḥayli ḥayret var

Ne özge derd olur yâ Rab belâ-yı ‘ışk kim andan

Ne şîḥḥat ârzûsı ne ümîd-i istirâḥat var

¹⁹⁸ - Şemsî, Arap diliyle tarih söyledi: Mustafa Paşa ebedî olarak gitti ve Sinan geldi.

¹⁹⁹ - Anberli yazıyla benden noktalar koyma; aşkın yüz dağı için miskinın üzerine koyma(?)

²⁰⁰ - Gül yaprağına, taze nergisten su verirsin; dudağından, saf şekere gül suyu verirsin.

Kül itdi cümle eczâmı egerçi âteş-i firkat
Harâret niye bâkî bilmezsin bende ne hâlet var

Koyup kûy-i nigârı ehl-i cennet olmak istersin
Muqarrer aîladum kim sende şûfî ey belâhet var

Cefâsı yok güzel olsa virürdüm yolına varı
Rızâyî mâhaşal hercâyî sevmekden ferâgat var (Solmaz, 2005: 157)

Derviş Beg: Bu iki matla‘ -ı rengîn daği anlaruñdur şebt olundı.

Şâh-ı tûbâ kâmet-i dildâre beñzer beñzemez
Cilveden tãvûs-ı hõş -reftâra beñzer beñzemez

[*Diger*] : Serîr-i saltanat gavgâ-yı ‘âm âlâmına degmez
Neşât-ı devlet-i dünyâ hilâl encâmına degmez (Solmaz, 2005: 172)

Emrî Çelebi: Bu gâzel-i rengîn kendinüñ icâdıdur şebt olundı. *Gâzel* :

Hilâl ü hâme vü tomâr u şem‘ ü gonce-i zanbak
Nice bir ola pençeñle düz olmaz elde beş barmaq

Ben anuñ pençesini pençe-i hurşide beñzetedüm
Niçün el diye bir aya muqârin beş hilâl ancak

Elinde bir gümüş levh ile beş sîmin kalem gördüm
Didüm bu levhe yaz göñlüm didi bilmen göñül yazmaq

Birisinde iki dördünde üçer kıt‘a derc itmiş
Benânın mâh-ı nev vaşfinda beş tomar idüp el-hağ

Fürûğ-ı nârsız rûşen iderler meclis-i şevkı
Ben anuñ pençesin beş şem‘ -i kudretdür disem elyâğ

Ne tūbā servidür kıddüñ ki sîmin şāhlar şalmış
Bitürmiş her birinde bir gül ü beş ğonce-i zanbağ

Ne mihr olur yed-i beyzāsı olmuş her şu ‘ā ‘ inuñ
Ucı bir māh-ı bedr Emrī añā bir māh-ı nev mülhağ (Solmaz, 2005: 195)

Bâlî: Ekşer-i eş ‘ārı mağlaşı gibi şîrîn ü rengîn vākı ‘ olmuşdur. *Beyt* :

Dilā şanma meh-i bedri ihāṭā eylemiş hāle
Kemend-i mihrini tağmış o māh çār deh sāle

Dil esrār-ı leb-i la ‘ lüñle sergerdān u hayrāndur
Şanasuñ bir megesdür kim ırağdan tolışur bāle

Şekerdür vaşf-ı la ‘ l-i yār-ı Bālî’ni şeker-ğānuñ
Ğıda vir kand-i güftār-ı lebüñden tūṭı-i bāle (Solmaz, 2005: 240)

Şânî Beg: Bu bir kaç mağla ‘ u beyt-i rengîn dağı anuñdur kem degüldür nıkdür. *Ebyāt* :

Bāğ-ı melāhatüñ gülidür rû degüldür ol
Mihr-i giyādur anda biten mû degüldür ol (Solmaz, 2005: 247)

Câmî Çelebi: Ebyāt-ı rengîni bāde-i nāb gibi şāf u pür-zîver ve kelimāt-ı şîrîni pāk ü mağbûl-i cumhûr olmağın şeh-zāde-i müslimînüñ ğayret-i firdevs-i berîn olan bābında mezbûr ağalık ile şāhib- ‘ izz ü temkîndür (Solmaz, 2005: 254).

Hüsrevî Çelebi: ...ve güftār-ı şîrîn dimede tūṭı-i şeker-şiken ve eş ‘ār-ı rengîn bulmada hüsrev-i mülk-i suğendür (Solmaz, 2005: 287).

Hüdâyî Beg: Cümlesinden bir nice mağla ‘ u beyt-i rengîn anlaruñdur tağrîr olundu. *Ebyāt* :

Ağyār-ı kîne-ğāh ile seyrāne gitme hiç
Gel gör ki n’oldı Yûsuf’a yabane gitme hiç (Solmaz, 2005: 289)

Rindî: ...ve bu beyt ve gâzel-i rengîn daği zâde-i tab'larıdır. *Beyt*

Gâzel : Tarḥ-ı bezm itmışsin ey meh dün gice kim var bugün
Reşk-i cānumda gümān ḥātırdā dilde ıztırāb

Zülf ü ruḥsār u ḥaṭ u ḥālūñden ayru oldılar
‘Aql vālih şabr muḫṭar can perīşan dil ḥarāb

Nāfenūñ kanın kurutdı yaqdı bağrın lālenūñ
Kūşe-i la‘l-i dūr-efşānuñda ḥāl-i müşk-nāb

Şevḳ-i la‘l-i yār ile cām-ı şarābuñ Rindî’yā
Terkin itmem başuma taş giydirürse her ḥabāb (Solmaz, 2005: 333)

Mevlânâ Sāmî: Bu maṭla‘-ı rengîn ez Şāfî:

Ḳan olur gamzesine tīg-ı dem efşan dir isem
Baş gider kirpüğine ḥançer-i bürran dir isem (Solmaz, 2005: 353)

Şinâsî: Bu maṭla‘-ı rengîn anuñdur. *Maṭla‘:*

Cān atup ḥançerüñe ḳarşu göñül vara gibi
Bir içim şu dileyü tiguña yalvara gibi (Solmaz, 2005: 377)

Şıyāmî: Niteki ḥaḳḳında bir ḳıṭ‘a-i rengîn mānend-i dürr-i şemîn Şadrî dimişdür. *Ḳıṭ‘a :*

Şā‘irüm diyü alursun biregü ma‘nîlerin
Be Şıyāmî niye iki nef‘î bu naḳḳāllıguñ

Çeşm-i tātārını vaşf eylemeden cānānuñ
Yeg idi saña göreydüñ yine remmāllıguñ (Solmaz, 2005: 397)

Tarzî: Bu bir ḳaç meṭālî‘-i rengîn ol yār-ı şîrîn-keḷāmuñdur. *Ebyāt :*

Der-miyân-ı her du ebrû hâl-i ân Türk-tırâz
Râst mîmânend be-Hindûyî ki bâşed tîğ-bâz²⁰¹

[*Diger*] : Ne hâlest in ki dâred ber-‘ ızâr ân terk-i yağmâyî
Mihek âverde behr-i imtiḥân taḳdîr-i tebâhî²⁰²

[*Diger*] : Ne çarḥam üstühân behr-i seg-i ân dil-sitân kerde
Be kerden rûhem ez-bîdâd-i cevreş üstühân kerde²⁰³

[*Diger*] : Zi-ḥüsn-i ḥaṭ-ı leb-râ zînet-i diger hüveydâ şod
Belî zi-ḥüsn-i ḥaṭ yâḳût-serâ in rütbe peydâ şod²⁰⁴ (Solmaz, 2005: 406)

‘**Arşî**: ...ve şoḥbet-i ḥaşşî feraḥ-baḥş-ı dil-i ḡam-gîn ve ebyât-ı ṭarab-güsteri dilkeş ü rengîn vâḳı’ olmışdur (Solmaz, 2005: 434).

Fevzî Çelebi: El-ḥaḳ fevz-i ḡulistānuñ bûlbûl-i destân-serâsı ve ol ezhâr-ı ma’ânînuñ eş’âr-ı dil-küşâsı ḡül gibi rengîn ve ḡamz-edâ yı dil-i ḥazîn vâḳı’ olmışdur (Solmaz, 2005: 471).

Hüdâyî Çelebi: ...ve aḳsâm-ı şî’rûñ fûnûnından behrever ‘ale’l-ḥuşûş ṭarz-ı ḡazelde fuşahâ-yı ‘Acem gibi edâ-yı bülend ile dil-pesend ve ḳaşıde vü müseddesi rengîn ü selîs (Solmaz, 2005: 583).

Yâḳînî: El-ḥaḳ ol bûlbûl-i ḡülzâr ve ṭûṭî-i şeker-ḡüftârûñ ḡazeliyyâtı bî-dil ü rengîn ve manzûmâtı ḡüzel ve ma’lûm-ı şu’arâ-yı siḥr-âferîn ola ki mezkûruñ kelimâtı lezîz ü şîrîn olmaḡın âḥirde zıkr olundı (Solmaz, 2005: 599).

²⁰¹ - Türk güzelin her iki kaşının ortasındaki ben, tıpkı kılıç oyunu oynayan Hindu'ya benzer.

²⁰² - O yağmacı güzelin yanağında taşıdığı şey ben değildir. âmtihan için yok etmenin takdiri mihenk getirdi.

²⁰³ - Ne felek beni o sevgilinin köpeği için kemik yaptı. Zulmü ile ruhumu kemik haline getirdi (taşlaştırdı).

²⁰⁴ - Ayva tüylerinin güzelliğinden dolayı dudak daha bir güzel süslendi. Evet bu güzelliğten ötürü bana bu rütbe verildi.

REVÂN: Su gibi akıp giden, akıcı söz mânâsında kullanılır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede çoğunlukla “su gibi revân” ve “âb-ı revân gibi revân” şeklinde kullanılmıştır.

Ḥaḳīḳî Beg: Fi'l-ḥaḳīḳa ṭabī' at-ı şî' riyyesi ğāyetde revân ve Fûrsûn tekellümünde zebân-âver-i devrân ve Türkî ve Fârisî dilinde eş' ârı firevândur (Solmaz, 2005: 177).

Keşfi Beg: ...ve ṭabī' at-ı şî' riyyesi şu gibi pāk ü revândur (Solmaz, 2005: 192).

Ülfetî: ...ve terennüm-i sihr-sâz-ı ğayret-efzâsı ḥāfızân-ı ' Irâḳ u Hicâz ve ğüftâr-ı revânı şafâ-baḥş-ı kûlûb-ı nûdemâ ve eş' âr-ı belîğ-ı pākî maḳbûl-i şu' arâdur (Solmaz, 2005: 207).

Zühdi: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi âb-ı pāk mânend-i revân ve eş' âr-ı bî-bedeli bî-ḥadd ü bî-pâyândur (Solmaz, 2005: 337).

Şânî: Egerçi ğülistân-ı ma' ânîde henüz ğonce gibi nühüftedür lâkin eş' âr-ı revânından dil-i ḥûn-beste pür-şükûfte olur (Solmaz, 2005: 372).

Ġammî Beg: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi revân ve eş' ârı firevân ve ğamz-edâ-yı ' uşşâḳ-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 455).

Ġarîbî: Ṭab'-ı pākî ma' ânî-i ğarîb bulmada tîz ve eş' âr-ı revânı elfâz-ı dil-firîb ile maḥabbet-engîz ve ṭabī' at-ı şî' riyyesi bir ḥadde dürr-i pür-zîverdür ki ekşer-i ebyâtı şu' arâ mâbeyninde maḳbûl ve eyûlûkle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

Keşerî: Rûz u şeb erbâb-ı dil ü ' uḳde-küşâ-yı her müşkil olan yârân-ı nûkte-dân ile hem-zebân olup mübâḥaşe-i eş' âr-ı revân itmeden bir an ḥālî degüldür. (Solmaz, 2005: 499).

Müdâmî Beg: Ḥâtır-ı deryâ meḳâtırı vādî-i eş' ârda âb-ı revân gibi revân u pāk ve esâlib-i inşâsı ğamz-edâ-yı dil-i ğamnâk ve tarz-ı târîḥde müverriḥân-ı zamân içre maḳbûl-i pîr ü cevân olmuştur (Solmaz, 2005: 522).

Muṭī'î: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi revân lisân-ı ' Arabî'de ve zebân-ı Fârisî'de olan ebyât u eş' âruñ tetebbu' ında mânend-i aḳrân ve hemîşe muṭī' -i ehl-i hüner olmaḳdan ma' ârif-i cüz'î vü küllîden behredâr olmış (Solmaz, 2005: 545).

Vahdetî: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi revân ve eş' ârı ḥasb-i ḥâl-i dil-i nâtüvân vâḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 574).

SAFÂ-BAHŞ: Safa veren, eğlendiren, rahatlatanmânâsında kullanılır (Devellioğlu, 2007). Safâ-bahş şiir rahat-efzâ (rahatlığı artıran, rahatlık veren) dir. Okuyanın hoşuna gidecek, ruha iyi gelecek, beğenilen şiir için kullanılmış bir sıfattır. Tezkirede Edâyî Çelebi, Siyâhî, Şabrî Çelebi ve Müdâmî Beg'in şiiri için kullanılmıştır.

Edâyî Çelebi: ...ve şî' r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pāk ile meclis-ārâ ve güftâr-ı şafâ-bahşla rāhat-efzâ ve şavt ü naḳş îcâdında bülbül-i ḥōş -nevâdur ve ebyât-ı selîsi çok ve eyûlüginde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Siyâhî: Eş' âr-ı şafâ-bahşı zenk-zedâ-yı dil-i tîre bühtân ve güftâr-ı bî-ğışşı rāhat-efzâ-yı ' âşîkân-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 343).

Şabrî Çelebi: ...ḥaḳḳâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mümâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş' âr-ı şafâ-bahşı ve güftâr-ı dil-keşi fuşaḥâ-yı ' Acem şî' rinden edâsı ve ma' nâsı aşla ve ḳaṭ' â fark olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Müdâmî Beg: Ber-muḳtezâ-yı maḥlaş ser-â-ser ebyât-ı şafâ-bahşı rindâne ve keyfiyyet-i kelimât-ı dil-keşi mestâne ve ḥasb-i ḥâl-i ehl-i fenâ ve vaşf-ı dil-berân-ı zîbâdur (Solmaz, 2005: 522).

SELÂSET: Akıcı olma, akıcılık ve kolay anlaşılma, açıklık hâlidir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede -engîz, -eş'âr, -şî'âr, -nümâ sözcükleriyle terkipli olarak kullanılmıştır. Şiirde bulunan selâset ölümsüzlük suyunu kıskandıracak şekilde akan bir deniz gibi selîs ve revân görülmüş, beğenilmiştir.

Meḥammed Paşa: El-ḥaḳ selâset-i eş' âr ve leṭâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe selîs ü revân ve maḥsûd-ı çeşme-i ḥayvândur (Solmaz, 2005: 112).

Pervîz Efendi: Tab´ -ı mustakîmi istikâmetle mevşûf ve zihn-i selîmi selâset-i güftâr ile ma´ rûfdur (Solmaz, 2005: 134).

Meḥammed Çelebi: Zîrâ ki güftârı gâyetde selâset üzre vâkı´ olmışdur (Solmaz, 2005: 138).

Dervîş Beg: ...ve Türkî dilinde nazmı selâset-nümâ ve ḥadd-ı zâtında ´ âlî-himmet ü dervîş-nihâd olmağın maḥlaş-ı şerîfin Dervîş itmişlerdür (Solmaz, 2005: 171).

Feyzî: El-ḥaḳ nazm-ı şelâset-şî´ ârı dil-pezîr ü revân ve nikât-ı nezâket-âmîzi eşnâ-yı tekellümde reşk-i selsebîl ü miyâh-ı ḥayâtdur (Solmaz, 2005: 190).

Cemâlî: Zîrâ ki tab´ -ı nazm-ı hüner-güsteri taḥayyülât ile mânend-i Emrî ve şelâset-i eş´ âr ile tevâmân-ı Bâkî olup bu devrûñ şu´ arâsinuñ mecâlis-i feraḥ-fezâlarına râḥ-ı suḥenle sâķî olmağa erzânîdür (Solmaz, 2005: 255).

Semâ´ î: Tab´ -ı şâfî-i siḥr-nümâsı şelâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pâk edâsı fetânetle ma´ rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şabrî Çelebi: ...ve ´ arûz u kâfiye bilmede yegâne-i zamân şelâset-i inşâ ile Vaşşâf-ı devrân ile tevâmân ve aḳsâm-ı şî´ rûñ kavâid-i cüz´î vü küllîsine ḳâdir ve her bir fende üstâdân-ı pîşîn gibi mâhir (Solmaz, 2005: 378).

Ṭarîķî: Sözlere maḳbûl-i yârân-ı nükte-şinâs ve şî´ r-i selâset-nümâsı bî-ḳıyâsdur (Solmaz, 2005: 409).

Mevlânâ Fuzûlî(´ aleyhir raḥme)-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı mu´ ammâ ve ´ arûzda mâhir üslûb-ı inşâ-yı selâset-engîzi müsecca´ mânend-i Ḥāce-i Cihân maḳbûl-i ehl-i zamân (Solmaz, 2005: 460).

Figânî: Şâ´ ir-i metîn ve sâḥir-i siḥr-âferîn ve zihn-i selîmi nazmda selâset ile mergûb ve tab´ -ı mustakîm-i şî´ rde istikâmetle ḥûb (Solmaz, 2005: 466).

SELİS: Düzgün, akıcı anlamına gelen kelime açık ifadeli, ahenkli söz veya yazı için kullanılır (Kubbealtı Lugatı). Selis şiir nefis, dil-keş ve zîbâ olarak da nitelendirilmiştir.

Meḥemmed Paşa: El-ḥaḳ selāset-i eş‘ār ve leṭāfet-i güftārları mā-i cāri-vār bir mertebe selis ü revān ve maḥsūd-ı çeşme-i ḥayvāndur (Solmaz, 2005: 112).

Vuşûlî Efendi (Mollā Çelebi): Kaşāyid-i selis-i dil-keşi nefis ve ferah-resān-ı dil-i ḡamzedādur (Solmaz, 2005: 149).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): Vaşşāf-ı devrān ve belki ferīd-i cihān eş‘ār-ı şīrīni lezīz ü nefis ve güftār-ı rengīni muḥayyel ü selīsdür (Solmaz, 2005: 155).

Keşfi Beg: ...ve şā‘irān-ı ‘Acem gibi nazmı selis ü vāfir ve tarz-ı inşāda münşiyān-ı rūzgār içre faşihū’l-kelām (Solmaz, 2005: 192).

Ümîdî Efendi: Fünūn-ı feżāyil ile ārāste ve kemāl-i ḥüsn-i ḥulḳ ile pirāste eş‘ārı selis ve güftārı nefis ve zebān-ı Fārisī’de nazm-ı dil-pesendi dil-pezir ve şī‘r-i Türkī’de ṭab‘-ı bülendi bī-nazīrdür (Solmaz, 2005: 203).

Edāyî Çelebi: ...ve ebyāt-ı selisi çok ve eyülüğünde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Belîḡî: ‘Āşıkāne ḡazelleri çok ve nefis ü selis idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Hükmi: Bu bir iki beyt ve maṭla‘-ı selis-i zîbā anuñdur taḥrīr oldı. *Beyt:*

Tıfl-ı dil ḳaddin görüp ‘ışka elifden başladı
Rabbiyesir lā tu‘asr rabbıtemmim bi’l-ḥayr²⁰⁵

[*Diger*]: Ğam u ḡuşsa elem hicran fiḡān u mātem ü ḥasret
Bişirdi baḡrumı cānā kebāb itdi yidi zaḥmet

²⁰⁵ -Rabbim, işlerimi kolaylaştır ve onları hayırla sonuçlandır.

[*Diger*] : Na‘l kesdüm bedende hem-çū kamer
Tābakān na‘lu bi’n-na‘li didiler²⁰⁶ (Solmaz, 2005: 274)

Sırrî: Egerçi şu‘arā ve zūrafā-yı cihānda şoḥbet-i ḥāşşı nazmına ḡālib diyü meşhūr olmışdur lâkin eş‘ārı nefīs ve ḡüftārı daḡı selīsü zībā ve ḡamzedā-yı ehl-i niyāzdur (Solmaz, 2005: 345).

Şabâî: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selīs ve elfāz-ı dil-pesendi nazımda nefīs (Solmaz, 2005: 388).

Mevlânâ Kâtib: Eş‘ār-ı dil-küşāsı selīs ü ḡūb ve ebyāt-ı ḡamzedāsı nefīs ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 497).

Hüdâyî Çelebi: ...ve aḡsām-ı şi‘rūn fūnūnından behrever ‘ale’l-ḡuşūş tarz-ı ḡazelde fuşahā-yı ‘Acem gibi edā-yı bülend ile dil-pesend ve ḡaşıde vü müseddesi rengīn ü selīs (Solmaz, 2005: 583).

SŪD-MEND: Faydalı anlamında kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). Azmî’den verilen kıt’a örneğini incelediğimizde akıl sahipleri için bir nasihat ve öğüt niteliğinde olduğunu görüyoruz. Adlandırmada bunun etkisi vardır diyebiliriz.

‘**Azmî:** Bu kıt’a-i sūdmend daḡı anuñdur *Kıṭ’a* :

Dāḡil olsañ kirāme ey ‘āḡil

Eyle taḡfīf ile edā-yı selām

Belki ta‘cīl idüp kıyāma daḡı

İḡtişār eyleyüp uzatma kelām (Solmaz, 2005: 448)

SŪZ-NÂK: Farça kökenli kelime olan “sûz (ateş)” kelimesinin Farsça –nâk ekiyle türetilmesiyle oluşan kelime “yakan, yakıcı” manasına gelir (Kubbealtı Lugatı). Dokunaklı şiiri ifade eder. Sûz-nâk olarak vasıflandırılan örneklerde “âh, âteş, girye,

²⁰⁶ -Birbiri ile uyuştu

harâb, yanmak” sözcükleri kullanılmıştır. Bu şiirler şairin gam dolu gönlünün yansımalarıdır. Bu şiirlerin şairin gönül aynasından yansiyarak okuyanı da yakar, şairin duygularına ortak eder.

Behiştî Efendi: Aksâm-ı nazma kâdir ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve kaşâid-i pür-fevâyidi vâfir eş‘âr-ı tarab-engîzi sūz- nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi lezîz ü pāk ve beyne’n-nas bî-hadd ü bî-kıyâs vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Hâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç sūz-nâk ve ğamzedâ-yı dil-i ğam-nâk maṭla‘-ı pāk gül gibi neşv ü nemâ bulup gūlbîn-i kaleminden mânend-i dürr-i nâ-süfte kilik-i müşgîn-raḡamla rişte-i nazma geçdi ma‘lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merķûm olundu. *Ebyât* :

Şîvesinden tıramaz bir dem ayağ üstine yâr
Tâze şāhuñ yine kendüye olur mîvesi bār

[*Diger*] : Yirüm âh ile geh âteş gehî giryeyle âb itdüm
Yaḡup yıḡdum vücûdum ben ḡarâb-ender-ḡarâb itdüm

[*Diger*] : N’ola bir nice dem gelse ferâġat giryeden ‘ayne
O nûr-ı çeşm ile ey dil şu sızmaz şimdi mâbeyne

[*Diger*] : Görinen şanma hilâl-i çarḡ ey ḡurşîd-ḡadd
Ḥâme-i âhum çeküpdür âsmân üstine med

[*Diger*] : Sen tıururken mihr ü māha yakmış ey ḡurşîd-ḡadd
İsterin Ḥaḡ’dan çukurında bula şāhib-raşad

[*Diger*] : Kıl naḡar ol māha mir’ât-ı şafâdur sînesi
Ol durur dîdâr ḡaḡḡiçün göñül âyînesi (Solmaz, 2005: 284)

Hulûşî: Bu bir nice ebyât-ı sūz-nâk anlarındur. *Şîr* :

Şiddetle bād-ı âhum çok esdi gerçi ey dil
Olmadı baña bir dem ol nev-nihâl mâyil

Can virmedin dilermiş şayd itmek ol hümāy
Tüy Hâklarını mı şandı anı raķīb-i bāṭıl

Ṭaķınup ey Ḥulūsī şimşīr-i ğamzesini
Bizi yaraķlanurmuş ķatl itmege o ķātil

[*Diger*] : Çeşm-i a‘dādan hāzer ķıl ğülsitānda her zamān
Ṭurma gel can bostanda bitmez ey serv-i revān

Görinen şanma şu‘ā ey dil felekde her seher
Ṭır-i āh-ı āteşīnüm cem‘ider imiş cihān

[*Diger*] : Ḳapusında dikilür çeşm-i raķīb
Mıḥ-i neccār ile mi ķaķdı ḥabīb (Solmaz, 2005: 294)

Ârāmî: El-ḥaķ ol peyrev-i erbāb-ı necāt ḥadd-ı zātında nesne okumamış ‘āmīdür lākin
Ḥāzret-i Mevlānā’nuñ luṭf ü in‘āmı irişüp eş‘ārı sūz ü ğudāz ile pesend-i ehl-i niyāz
olmışdur (Solmaz, 2005: 222).

SŪST: Gevşek anlamında olup mânâsız, değersiz kelime için kullanılmıştır
(Devellioğlu, 2007). Tezkirede “nazm-ı süst” şeklinde Tūrâbî’de geçer.

Tūrâbî: Rūz ü şeb dimeyüp erbāb-ı ma‘ārifle şöḥbet ve erkān-ı devletle ülfet idüp her
birinden dürlü dürlü ma‘ānī istifāde idüp ṭabī‘at-ı revānına nefesine kuvvet ve nazm-ı
süste şafvet virmesine ‘uluvv-i himmetin dürer-i nazma mebzūl idüp erbāb-ı kemāl içre
maķbūl olmadan ḥālī degüldür (Solmaz, 2005: 244).

ŞÂHÂNE: Hükümdara yakışacak şekilde olan, çok mükemmel mânâsında kullanılmıştır
(Devellioğlu, 2007). Tezkirede Dânişî Efendi’nin matla’ını nitelemiştir. “Bende-i
ferzâne” terkinin de bu nitelemde etkisi ve destekleyici rolü olduğunu düşünüyoruz.
Bende-i ferzâne seçkin, benzerlerinden, emsâlinde farklı, mümtaz kimse demektir.

Dânişî Efendi: Bu bir nîce matla’-ı şāḥâne ki ḥasb-i ḥāl-i bende-i ferzānedür anuñdur.
Ebyāt :

Lebiyle söyleşemez sen şeh-i suhendānuñ
Hemān ağızlığıdur ğonce-i gülsitānuñ

[*Diger*]: La‘linüñ ‘āşık-ı hūnīn dilidür cām-ı şarāb
Başlardur yüreginde görinen şanma habāb

Nuql-i la‘lünsüz efendi bu gice meclisde
Ehl-i şevk içre ‘aceb bī-meze düşdi mey-i nāb

[*Diger*] : Çihreye yaş ağıdup yollar idelden gözimüz
Hālimüz ağlamağa doymadı yāre yüzimüz

Ķāmeti halka teni zerd olanı unutma
Ķulağıñda küpe olsun senüñ ey gül sözimüz

[*Diger*] : Şarılmak va‘de itmiş gerçi bir destāre ağıyāra
Alup nāzüklük ile anı mestāne tolandırmış

[*Diger*] : Olıcağ tūr-i belā kavş-i kaçādan nāzil
Başını ‘āşık-ı miskīnün ider ser-menzil (Solmaz, 2005: 299)

ŞÂ’İRÂNE: Şairce, şaire yakışacak yolda anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Cevrî Çelebi’nin şâ’irâne olarak nitelendirilen şiirinden örnek verilmiş, ziyadesiyle şairâne olduğu ve selasette hiçbir bahanesinin bulunmadığı söylenmiş irfan sahiplerine sunulmuştur. Muhyî Çelebi’nin şiirinden ise örnek verilmeden bahsedilmiştir.

Cevrî Çelebi: Mezkûr Cevrî hālā rûz u şeb fikr-i kaçā ile dünyā kaydına sâlik ve ‘ömründe aqsām-ı şi’rden bir iki matla‘a mālīkdür. El-ḥaḳ ziyāde şâ’irâne ve şelāsetde bir kılca bahānesi yoḳdur erbāb-ı ‘irfāne ‘arz olunur. *Beyt* :

Dili alup gider olduñ gel al bile cāmı
Biribirinden ayırma efendi yārānı

[*Diger*]: Kesdi ümîd-i vişâlle dil âh u nâlesin
Bu cümle ile bilmişken istiḥâlesin (Solmaz, 2005: 253)

Muḥyî Çelebi: Eş‘âr-ı muvaḥḥidânesi bî-ḥadd ve güftâr-ı şâ‘irânesi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 530).

ŞERÎF: Şerefli, kutlu, mübarek anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). İlhâmî Efendi ve Vaşfî’nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır.

İlhâmî Efendi: Ebyât-ı laṭîfî vaḥdet-engîz ve kelimât-ı şerîfî ḥaḳîḳat-âmîzdür (Solmaz, 2005: 212).

Vaşfî: Degme kimse ile imtizâc idemez feemmâ âvâz-ı pür-sûzı ḥalet-baḥş-ı ‘uşşâḳ-ı bâ-nevâ ve naḡâmât-ı dil-efrûzı sûz-endâz-ı dil-i ümerâ ve muşâḥabet-i laṭîfî maḳbûl-i suḥen-güzerân-ı cihân ve ebyât-ı şerîfî pesend-i yârân-ı zamândur (Solmaz, 2005: 582).

ŞEKER-BÂR: Şeker-bâr şeker yağdıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Hurremî-i Bağdâdî, Fazlî Çelebi ve Firâḳî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Hurremî-i Bağdâdî: ‘Atṭâr-ı bâzâr-ı eş‘ârda şāḥib-dükkân-ı efkâr ve nâḳil-i naḳl-i nazm-ı şeker-bâr olup laṭîfe-i güzâr ile ehl-i rûzgâr diyü iştihâr bulmağa sezâ-vâr ve maḳbûl-i sıḡâr ü kibârdur (Solmaz, 2005: 281).

Fazlî Çelebi: Eş‘âr-ı şeker-bârından bu bir ḡazel-i pür-meşel ile bir kaç beyt münâsib-i ḥâl-i ‘uşşâḳ ve vaşf-ı ḥübân-ı şāḥib-mezâḳdur. *Ġazel* :

Sen bu kemâl-i ḥüsn ile mihr-i felek misin nesin
Nev‘-i beşerde görmedük yoḥsa melek misin nesin

Gözlerüm içre oynayan sensin iki gözüm benüm
Bilsem iki gözümdesin yoḥsa bebek misin nesin

Ḳutb-ı murâdum üzre çün dönemedüñ yakıl yıkıl
Ey başum üzre devr iden çarḥ-ı felek misin nesin

Dünye ğamın ‘alaf gibi gel yime ‘işret it dirin
Hiç kulağ kabartmaduñ şūfî eşek misin nesin

Lezzetini kelāmuñuñ ehl-i mezāk olan bilür
Yohsa be Fazlî sözde sen kân-ı nemek misin nesin (Solmaz, 2005: 465)

Firâkı: Bu ğazel-i ‘aşıkāne ol firāk-keşīde-i zamānenüñ eş‘ār-ı abdārındandır ve güftâr-ı şeker-bārındandır ve hasb-i hāl-i ehl-i cünün ve vaşf-ı dil-berān-ı zü-fünündür (Solmaz, 2005: 468).

ŞEKER-GÜFTÂR: Şeker-güftâr sözü şeker gibi tatlı olan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede ‘Ulvî Beg’in şiiri için kullanılmıştır.

‘Ulvî Beg: Bu ğazel ile bir iki beyt ol şā‘ir-i bülend-himmetüñ nazm-ı dürer-bārı ve eş‘ār-ı şeker-güftārındandır. *Ġazel*

Vechi var meyden kızarsa dil-berüñ zībā yüzi
Bu muḳarrerdür kızardur bâde-i ḥamrā yüzi

Tiğını ‘üryān iderse her yaluñ yüzlü güzel
Ben buyun ‘aşıkları döndürmeye ḳaṭ‘ā yüzi

Dāğ-ı ‘ışkı dil metā‘ı üzre ursam yaraşur
Ġālibā mergüb olur ṭamğa ile kālā yüzi

Yüzi döymez āh-ı serde yāre ḳarşu kimsenüñ
Āsidür ğāyetde ol mihr-i ḥübān-ārā yüzi

Şöyle pürdür dāğ-ı ḥünin ile sīnem ‘Ulvī’yā
Lāle-i Nu‘mān ile zeyn oldı şān şahrā yüzi (Solmaz, 2005: 428)

ŞEKER-RÎZ: Şeker-rîz şeker saçan, pek tatlı mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Ḳandî’nin şiiri için kullanılmıştır. Kandî’nin şiirlerinde böyle bir nitelemenin kullanılmış olması mesleğiyle de ilgili olabilir. Kandî’nin mesleği şekerciliktir.

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-naẓîr ve beyne'n-nas tevâriḥ-i muşanna' ı bî-kıyâs ve tarz-ı ğazel ü ẓaşîdesi ḥûb u merġûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur (Solmaz, 2005: 484).

ŞİKESTE-BESTE: Kırık dökük, şöyle böyle mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî, Pîrî Paşa'nın Şam'dan Adanaya tekrar döndüğünde yazdığı kaside için bu sıfatı kullanmıştır.

Pîrî Paşa: Bu bende-i sergeşte ol şehre irdükde evşâf-ı ḥamîdelerinüñ biñden birin bir ẓaşîde-i şikeste-bestede nazm idüp hâk-i pâ-y-işerîflerine ve 'izz-i ḥubûr-ı laṭîflerine revâne itdükden soñra bir nîce beyt ẓalem-i dü zebân ile bu evrâḳ-ı perişâne şebt olundu. Nazm :

Zübde-i pîr ü cevân eşref-i ebnâ-yı zamân
Şâhib-i aşl u neseb ḥazret-i Pîrî Paşa

Tuyî ân şâ'ir-i pâkîze suḥen kez ser-i luṭf
Lezzet-i zevḳ-ı kelâm-ı tu buved rûḥ-fezâ²⁰⁷

Kîst ğayr ez tu der îñ şehir eben 'en ceddin tâ
Mescid ü medrese sâzed zi 'atâ zi behr-i Ḥudâ²⁰⁸

Reh-revân-râ neresed memleket-i ḥ'îş be-bâd
Geşte îñ şehir be-devrân-ı tu bih ez heme cā²⁰⁹

Kes ne-nâled dige ez bîm-i ğarîbî hergiz
Z'ân ki geşttest cenâb-ı tu melâz-ı ğurebâ²¹⁰ (Solmaz, 2005: 107)

²⁰⁷-O temiz sözlü şair sensin, öyle ki lutf ile senin sözünün tadı ruhu güzelleştirir, rahatlatır.

²⁰⁸- Allah rızası için, bu şehirde atalarından bu yana, bağış yoluyla mescit ve medrese yapan senden başka kim vardır?

²⁰⁹- Yolcuların memleketlerine rüzgâr zarar vermez. Bu şehir senin devrinde her yerden daha iyi hale geldi.

²¹⁰- Kimse garip kalma korkusuyla inlemez artık, çünkü senin zatın gariplerin sığınağı olmuştur.

ŞÎRÎN: Tatlı, hoş a gidecek niteliklere sahip, iç açıcı mânâsına gelir (Kubbealtı Lugati). Tezkirede Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Yümnî Beg, ‘ Âlî Efendi, Bâlî, Hüsrevî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Mevlânâ ‘ Abdü’l-Vâhid, Mecdî, Nuşretî ve Hâtıfî’nin şiirleri için kullanılmış bir sıfattır. Bunlardan Yümnî Beg, ‘ Âlî Efendi ve Nuşretî’nin şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Nuşretî’nin örnek verilen Farsça matla’ında sıfat ile uygun olarak şîrîn sözcüğü geçmektedir. Bâlî’nin şiirinin mahlası gibi şîrîn olduğunu söyleyen Ahdî, sıfat ile mahlas arasında bir bağ kurmuştur. Ayrıca şîrîn sözcüğü tezkirede şîrîn-matlab, şîrîn-şemâyil, şîrîn-makâl şeklinde de kullanılmıştır.

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Kelimât-ı rengîn ile şâhib-edâ ve ebyât-ı şîrîni çâşni-bahş-ı ‘ uşşâk-ı şeydâdur (Solmaz, 2005: 149).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş’âr-ı şîrîni lezîz ü nefîs ve güftâr-ı rengîni muhayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 155).

Yümnî Beg: ‘Ale’l-huşûş gâzel dimede tab’ı kâ mildür ve tevârih bilmede müverrih-i fâzıl bu bir iki beyt-i şîrîn el-hâşıl anlarındur şebt olundu.

Leb-i şîrîn ile sen Hüsrevisin gerdünüñ
Zülf-i şebdîzüñe koşdukça râh-ı gülgünüñ

Dögünüp taş ile nâle işi ben maḥzünüñ
Hiç işitmez kulağı katı imiş gerdünüñ (Solmaz, 2005: 182)

‘ Âlî Efendi: Bu ebyât-ı şîrîn-şemâyil münâcât-ı kâziyü’l-hâcâtdur bu evrâkda şebt olundu.

Meded ey çâre-ger-i rûz-ı hisâb
Oldı ‘ Âlî kûlunuñ ḥâlî ḥarâb

Gümreh itdi beni ‘ isyân-ı füzûn
Vay eger sen olmayasın reh-nümûn (Solmaz, 2005: 185)

Bâlî: Ekşer-i eş‘ârı maḥlaşı gibi şîrîn ü rengîn vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 240).

Hüsrevî Çelebi: ...ve güftâr-ı şîrîn dîmede tûṭî-i şeker-şiken ve eş‘âr-ı rengîn bulmada ḥüsrev-i mülk-i suḥendür (Solmaz, 2005: 287).

Şıdkî Çelebi: Ümmîd-i küllî budur ki ol ‘âlî-neseb rûz u şeb ‘ilm-i evvelîn ile müşterî tenvîr ola ve âḥîrinle kemâl-i pîr ve eş‘âr-ı şîrîn ü rengîn ile bî-naẓîr ü dil-peẓîr ola (Solmaz, 2005: 387).

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: Cümle-i nazm-ı pür-edâlarından bu ğazel-i şîrîn maṭlab olup ḥasb-i ḥâl-i dil-i ğamgîn olmağın kendüme enîs dutup taḥmîs olup bu teẓkireye şebt olundu (Solmaz, 2005: 432).

Mecdî: ...ol tûṭî-i şekeristân-ı ḥoş -edānuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edānuñ ebyât-ı feraḥ-fezâsı ğāyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-reng ile rengîn ü selîs ve taḥayyülât ile muḥayyel ü pür-meşel vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 510).

Nuşretî: Bu maṭla‘-ı şîrîn şāḥibi

Muşavvir er bekeşed naḳş-ı ān büt-i çîn rā

Tevân-ı şûret-i u dād cān-ı şîrîn rā²¹¹ (Solmaz, 2005: 566)

Hâtufî: ...ol tûṭî-i şîrîn-maḳālũñ ve ‘andelîb-i ferḥunde-me’ālũñ egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişāl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

TAHAYYÜL-ÂMİZ: Hayâl veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede yalnızca ‘Ubeydî Çelebi’nin şiiri için kullanılmıştır.

‘Ubeydî Çelebi: Eş‘ârı taḥayyül-âmiz ve güftârı meşel-engîz ve maḳbül-i ṭabāyi‘-i şu‘arâ ve pesendîde-i zırafādur (Solmaz, 2005: 417).

²¹¹ - O çinli putun (güzelin) nakşını ressam çizirse, onun suretinin gücü ona tatlı can verdi.

TAHAYYÜL-ENGİZ: Hayâli harekete geçiren mânâsına gelir (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 2007). Tezkirede Sürûrî Efendi ve Emîr Çelebi'nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır.

Sürûrî Efendi: Eş'âr-ı taşavvuf-âmîzi bî-ḥadd ve güftâr-ı taḥayyül-engîzi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 148).

Emîr Çelebi: Eş'âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve 'âşîkâne gâzelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla'-ı ḥûbundan gayrı efvâh-ı 'âlemde gûyâ sözi yokdur. *Ebyât*:

Ter düşdi meclis içre gice bâdeden 'araḳ
Ḥayli dem oldu bezmimûze başmadı ayak

[*Diger*]: Bî-sütûn-ı ḡamda nâgeh gûş idüp feryâdımız
Ol lebi şîrîn dimiş kim sağ imiş Ferhâd'umuz

[*Diger*]: Dendânına taḳılaydı görüp eşk-i terümden
Dürdâne iken her biri düşdi nazarumdan (Solmaz, 2005: 209)

TARAB-EFZÂ / TARAB-FEZÂ: Neşeyi artıran, içe ferahlık veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Dervîş Beg ve Beyânî'nin şiiri için kullanılmış bir sıfattır.

Dervîş Beg: ...ve zebân-ı Fârisî'de eş'ârı ṭarab-efzâ ve Türkî dilinde nazmı selâset-nümâ ve ḥadd-ı zâtında 'âlî-himmet ü dervîş-nihâd olmaḡın maḥlaş-ı şerîfin Dervîş itmişlerdür (Solmaz, 2005: 171).

Beyânî: Elsîne-i şelâşede ebyât-ı ṭarab-fezâsı ḡamzedâ olduḡı gibi hüveydâ vü muşaffâdur (Solmaz, 2005: 231).

TARAB-ENGİZ: Neşe uyandıran, sevindirici, coşturucu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Meḥemmed Çelebi, Behîştî Efendi, Bâḳî-i Selânîkî, Ḥayretî, 'İzârî

Çelebi ve Kandı'de bu nitelemeye rastlamaktayız. Mehemmed Çelebi'de şairin mizacı için kullanılmış, diğer örneklerde şiiri nitelemiştir.

Mehemmed Çelebi: El-ḥaḳ ṭab'-ı ṭarab-engīzi nefīs ve zıhn-i ferah-āmīzi güftār-ı süznāk ile selīsdür (Solmaz, 2005: 138).

Behiştî Efendi: Aḳsām-ı nazma ḳādir ve tarz-ı mesnevīde sāhir ve ḳaşāid-i pür-fevāyidi vāfir eş'ār-ı ṭarab-engīzi sūz- nāk ve güftār-ı şeker-rīzi lezīz ü pāk ve beyne'n-nas bī-hadd ü bī-ḳıyās vāḳı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 226).

Bâḳî-i Selânîkî: El-ḥaḳ bī-nevālîḳda ser-defter-i nüdemā-yı 'ālem ve bī-ḥayālîḳda edā-yı muzḥîḳ ile pesendīde-i 'Arab ü 'Acem ve kelimāt-ı laṭîf ile ḥōş -şoḥbet ü meclis-ārā ve tekellüm-i Fārisī ve 'Arabī'de bī-naẓır ü bī-hemtā ol ḡonce-i nevreste ḡulistān-ı vefā içün bülbulān-ı destān-serā ya'nī zümre-i şu'arā ebyāt-ı ṭarab-engīz ve kelimāt-ı 'anber-āmīz dirlerdi (Solmaz, 2005: 239).

Ḥayretî: Ḥaḳḳa budur ki eş'ār-ı ṭarab-engīzi ve güftār-ı taşavvuf-āmīzi ḥüb ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 265).

'İzârî Çelebi: Ol ṭūṭî-i şeker güftār ve 'andelib-i ḡül-i ḡülzāruñ eş'ārı ṭarab-engīz ve güftārı ḡül-bīz ser-ā-ser vaşf-ı lāle-'ızārān-ı rüzgār ve ḥasb-i ḥāl-i 'āşîḳān-ı zārdur (Solmaz, 2005: 422).

Ḳandî: Eş'ār-ı şeker-rīzi dil-peẓır ve güftār-ı ṭarab-engīzi bī-naẓır ve beyne'n-nas tevāriḥ-i muşanna'ı bī-ḳıyās ve tarz-ı ḡazel ü ḳaşīdesi ḥüb u mergūbdur diyü meşhūr u mezkūrdur (Solmaz, 2005: 484).

TARAB-GÜSTER: Sevinç yayan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede sadece 'Arşî'nin şiiri için kullanılmıştır.

'Arşî: Egerçi eş'aruñ aḳsāmından behremend idi lâkin üslûb-ı târiḥde bī-mānend ü muḥayyel ü pür-meşel altı tarîḳla nīce nīce tevāriḥ peydā itmiş müverriḥ idi ve şoḥbet-i ḥaşşî ferah-baḥş-ı dil-i ḡam-gīn ve ebyāt-ı ṭarab-güsteri dilkeş ü rengīn vāḳı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 434).

TARAB-NÂK: Sevinçli, coşkun mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme tezkirede Fikrî Beg'in şiiri için örnek verilmeden 'İzârî Çelebi'nin şiirinden örnek verilerek kullanılmıştır.

Fikrî Beg: ...ve tab'-ı selîmi ve zihn-i mustakîmi vâdî-i eş'âra üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

'İzârî Çelebi: Bu bir kaç matla' u beyt-i pâk eş'âr-ı tarab-nâklerindenür. *Şi'r:*

Dik gelmek istedi kad-i bālâ-yı dil-bere
Tübâyı dikdiler depesi üstine yire

[*Diger*] : Nihâlden kıparup göncesin gülistânũ
Kıparma yüregini 'andelîb-i nâlânũ

[*Diger*] : Hevâya yeltenüp eşküme deryâ dil uzatmışdur
Çekelden rûzgâr eksükligün bir pâre yatmışdur

[*Diger*] : Cism-i nizârum üzre bâr-ı belâ iken ser
Başumdaki belâlar üstine oldu serîr

[*Diger*] : Kânu peykânũ görince sînede cânânũ
Yüregi ağzına geldi zağm-ı hûn-efşânũ (Solmaz, 2005: 422)

TARAB-NÜMÂ: Sevinç gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Rızâyî Efendi ve Kâtibî Efendi'nin şiirleri için şiiri için kullanılmıştır.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): Türkî dilinde eş'âr-ı tarab-nümâsı ve güftâr-ı dil-küşâsı bî-hadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 156).

Kâtibî Efendi: Eş'âr-ı tarab-nümâsı bî-hadd ve güftâr-ı dil-küşâsı lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 492).

TASAVVUF: Tasavvuf, insanın Allah'ın birliğinin zevkini bütün benliğinde hissederek kendi iç âleminin derinliklerine ve dış âlemin sırlarına ermek için takip ettiği düşünce ve amel sistemi; yaratılış, bu âlem ve ölümden sonrası üzerindeki düşünüş ve inanış yolu; İslâm'ı ve îmânı kulluğun gerektirdiği şekilde ahlâkı, özü ve ruhu ile yaşama disiplini olarak tarif edilir (Kubbealtı Lugatı). Divan edebiyatı beşeri konu ve temaların yanı sıra tasavvuftan da beslenmiştir.

Tezkirede tasavvuf sözcüğü Farsça “-amîz” eki ile terkipli olarak kullanılmıştır. Tasavvufî bilgiler barındıran, tasavvufla dolu, tasavvufî anlamlarına gelen kelime tezkirede Sürûrî Efendi, Uşûlî, Hayretî, Semâ'î, Şûrî, Zâ' fî, Günâhî, Muhyî-i Konevî ve Vâlihî-i Edirnevî'nin şiiri için kullanılmış bir nitelemedir. Uşûlî, Zâ' fî, Günâhî ve Muhyî-i Konevî'nin şiirlerinden örnekler de verilmiştir. Örneği verilen şiirlerin konusu bakî olan Allah'ın birliği, peygamberler ile ilgili olup tasavvuf yolunun yolcusunun menfaatinedir.

Tasavvufî şiir yazan şairlerimizin büyük çoğunluğu bir şeyhe, dergâha ve tarikate bağlanmış bu yolda ilerleyen kimselerdir.

Sürûrî Efendi: Eş'âr-ı taşavvuf-âmîzi bî-ḥadd ve güftâr-ı taḥayyül-engîzi lâ-yu' addur (Solmaz, 2005: 148).

Uşûlî: Mezḳürüñ ebyât-ı pâki bî-naẓîr ü bî-ḥadd ve kelimât-ı taşavvuf-âmîzi dil-peẓîr ü lâ-yu' addur. Cümlesinden bu ḡazel ki tevḥîd-i lem-yezeldür bu evrâḳa şebt olundı.
Ġazel :

Vücûd-ı muṭlaḳuñ baḫrı ne mevci kim ider peydâ

Ene'l-Ḥaḳ sırrını söyler eger maḥfî eger peydâ

Me'âdindür ḳamu eşyâ ider öz kendü zâtından

Kimisi sîm ü zer zâhir kimi seng ü meder peydâ

Bu bâḡuñ ger ḫaḳîḳatde şuyı bir bâḡbânı bir

Velî olmuş ḫaḳâyıḳdan nîce yüz biñ şecer peydâ

Nazar ḳıl nev'-i insâna kimi zehr ü kimi şekker

'Aceb ḫikmet bir ağacdan olur dürlü şemer peydâ

Düzilür nîce biñ işler bozılır nîce cünbişler
Ne kâr-ı bü'l-‘acebdür bu ki olmaz kâr ger peydâ

Nice zaḥmet çeker kesb-i kemâl idince bir ‘ârif
Belî çok kan yudar kân eyleyince bir güher peydâ

Bu toḳuz ḳubbe-i şeş sü içine geldüñ ü gitdüñ
Ne geldigüñ ḳapu zâhir ne gitdügüñ memmer peydâ

Ḳamu nezzârede ebkâr-ı ma‘nâ muntaḳırlardur
Uşulî gibi tâ kim ola bir şâhib-naẓar peydâ (Solmaz, 2005: 201)

Ḥayretî: Ḥaḳḳa budur ki eş‘âr-ı ṭarab-engîzi ve güftâr-ı taşavvuf-âmîzi ḥûb ü merḡübdur (Solmaz, 2005: 265).

Semâ‘î: Ṭab‘-ı şâfi-i siḥr-nümâsı selâşet-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pâk edâsı fetânetle ma‘rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şûrî: Eş‘ârı taşavvuf-âmîz ve güftârı maḥabbet-engîz ve ma‘lûmâtı muşâḥabet ile şî‘rinden ḡarrâ diyü meşhûr ve ba‘zı nazmı daḡı maḳbûl-i ṭabâyi‘-i şu‘arâ-yı şûrîde-ḡâl ve pesend-i nûdemâ-yı perîşân-me‘âldür (Solmaz, 2005: 370).

Za‘fî: Ser-â-ser eş‘ârı taşavvuf ile müzeyyen ve cümle-i güftârı muvaḥḥidâne ve mübeyyen vâḳı‘ olmışdur. Bu ḡazel anuñdur şâhib-sülûka nâfidür. *Ḡazel:*

Oḳıdum ümmü‘l-kitâbı añladum esrârını
Bilmişüm seb‘a‘l-mesânî dil-berüñ dîdârını

Arz mülkümdür benüm ‘ışḳ ile şâh-ı ‘âlemüm
Genc buldum istemem dehrüñ zer ü dînârını

Añladum bu ḳālîb-ı âdem neden endâzedür
Noḳṭadan fehm eyledüm remz ü rümûzuñ vārını

Țutmuşum elde kitābum olup aşhāb-ı yemīn
Nuṭk-ı ḥaḫḫı aňlayup bildüm nedür güftārını

Faẓl-ı Ḥaḫ’ dan Ža’fī’yā bulduň ḥayāt-ı cāvidān
‘Aynuňa alma şaḫın sen münkirüň inkārını (Solmaz, 2005: 399)

Günâhî: Ekşer-i eş’ārı taşavvuf-āmīz ü meşel-engīzdür. Bu beyt ü maṭla’ anuňdur.
Ebyāt:

Pīr-i Cibrīl’i ḳoduň deşt-i fenāda süst pey
Āferīn ey ‘arşagāh-ı lā-mekānuň yügrigi

[*Diger*] : ‘Işḫ ehli ḥaṭṭ-ı ‘ārız-ı zībādan ağlamaz
Pervāne dūd-ı şem’-i dil-ārādan ağlamaz

Cüş-ı sirişkden ten-i pūr-dāguma ne ğam
Māhi olan temevvüc-i deryādan ağlamaz

Ḳanlu yaş ile ocağuma şu koyar diyü
Dil dem mi var ki dīde-i pınardan ağlamaz (Solmaz, 2005: 494)

Muḥyî-i Ḳonevî: ...ve zebān-ı şelāşede eş’ār-ı taşavvuf-āmīzi ve güftār-ı neşāyiḥ-engīzi
vāfir ve şanāyi’-i şī’ re ḳādir kimesnedür. Bu bir nice beyt anuňdur. *Şi’r:*

Hızr-ı ḥaṭṭ-ı muşḫaf-ı ḥüsnüň eyā ma’şūk-ı Ḥaḫ
Ṭavr-ı Ṭūr-ı ‘ışḫda Mūsā’ya oldu hem sebaḫ (Solmaz, 2005: 518)

Vālihî-i Edirnevî: Ḳuvvet-i şī’ riyyesi ḥüb ve taşavvuf-ı eş’ārı çok ve zebān-ı Fārisī’de
ebyāt-ı maḥabbet-engīzine hiç söz yok (Solmaz, 2005: 571).

TERZÎK: Rızık veren, besleyen mânâsındadır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede
sadece ‘Aṭâ bahsinde geçer.

‘**Aṭâ**: Evzâ‘ u eṭvâr-ı ‘acîbe ile zırafâ içre maqbûl ve üslûb-ı hicv ü hezlde bir ʔarîķla hezzâl ü heccâv idi ki fi’l-meşel beyâzî vü siyâh-güftâr-ı mużhıķ-ı âbdâr ile şüst ü şû ve her vādî-i cüst ü cû idüp ve ebyât-ı terzîķ dimeḡe aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aġardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

ZEVK-BAHŞ: Zevk ihsan eden, zevk veren anlamındadır (Devellioġlu, 2007). Tezkirede Sâ‘î-i Naķķâş’ın şiiri için kullanılmıştır.

Sâ‘î-i Naķķâş: Beher hâl bu ebyât-ı zevķ-bahş ol şehsüvâr-ı şevķ-rahşuñdur şebt olundı. Ėazel :

Bezm-i meyde yaķamaz şevķ ile dâmâne yeter
Geçemez lâle-şifat çāk-i girîbâne yeter

Esb-i nâz ile bugün yüġrügüsün meydānuñ
Gelmeye hüşn ile sen Hüsrev-i hûbāna yeter

Dâne-i hâl ile arz eyleme dām-ı zülfüñ
Şāhbāz-ı nāzaruñ murġ-ı dil ü cāne yeter

Baş şafâ geldüġi aġyār yıkılsun gitsün
Meclis-i meyde aña bir iki peymāne yeter

Âbdâr olsa n’ola lü’lü-i nazm-ı Sâ‘î
Bir güherdür bu ki ġüş-ı şeh-i devrâne yeter (Solmaz, 2005: 356)

ZÎBÂ: Süslü, ġüzel mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi, İbni Kemâl Aħmed Efendi, Hâyırî, Hâyretî ve Zîrekî’nin zîbâ olarak vasfedilen şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şiirlerin genel konusu sevgiliye duyulan aşķ yüzünden şairin acı çekmesi ve çektiġi acıdan hilal gibi olmuş, zayıf vücududur. Raħîmî Beg ve Sırrî’nin şiiri ise örnek verilmeden zîbâ olarak nitelendirilmiştir.

Celâl Efendi: Bu kıt‘a-ı zîbâ daħi ol efşah-ı fuşahānuñ ve emlehü’s-şu‘arānuñdur ziyāde a‘lâ ve ġün gibi mücellâ vāķı‘ olmuşdur. *Ėit‘a* :

Bağdum sipihr-i hüsne bir gün bir ay gördüm
Gönlüme meyl ü mihrin anlarıñ eyledüm ‘arz

Adıyla biri Mūsā nāmıyla biri ‘İsā
Dil virmek aña vācib teslīm-i cān aña farz

Gerçi biri melekdür biri perīdūr ammā
Nisbetleri Celālī beyne’s-semāi ve’l-‘arz (Solmaz, 2005: 126)

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i zībā bir nüshā-yı dil-küşā-yı pür-ifşāya teyemmünen yazıldı. *Şi‘r*:

Nīce toyunca görem sen gül-i nāzūk bedeni
Kendü kirpigüm olupdur baña gözüm diken

[*Diger*] : Gülşenüñ āb-ı revānı saña öykünmek neden
Oldı ise n’ola ger sengīn-dil ü nāzūk beden

[*Diger*] : ‘Aks-i hilālī düşse şuya dir gören anı
Peyk-i revāne beñzer elinde nacağ tutar

[*Diger*] : Dāmen-i himmetüm altında felek bir fānūs
Lā-mekān şehri içinde bu gice bir ‘asesin

[*Diger*] : Ağzına urmasa la‘lūñ hātemi mühr-i sükūt
Sözlerüm sūzı şalardı hırmen-i devrāna ot

[*Diger*] : Gülşene servüñden iletmiş haber peyk-i şabā
El uzatmış kim çenār ide anuñla merhabā (Solmaz, 2005: 131)

Hâyrî: Bu rubâ'î-i zîbâ daği ol şâ'ir-i gūyānuñdur. *Rubâ'î* :

Derd-i dilem ez-çāk-i girīban peydāst
 V'ez sīne-i zār rāz-ı pinhan peydāst
 Ez za'f tenem çünān şode zār u naḥīf
 K'ez her taraḥi ki beñzeri can peydāst²¹² (Solmaz, 2005: 262)

Ḥayretî: Cümlesinden bir ğazel-i zîbâ ki maḥabbet-efzādur şebt olundu. *Ġazel* :

‘Āşıkuñ bağrındaḡağlar deñlü başı var imiş
 Kendü bir kem katre deryālarca yaşı var imiş

 Yok şanurdum bāliş-i rāḡat bu mihnet-ḡānede
 Şimdi bildüm dilberüñ işügi ḡası var imiş

 Benlik imiş ayıran ben bendeyi cānāneden
 Ey dirġā bilmedüm arada nāşı var imiş

 Baş virüp rāh-ı fenāda başa iletdi işin
 Āferin Ferḡād’a ḡoş devletlü başı var imiş

 Cān ile cānān arasında ḡicāb olduñ diyü
 Ḥayretî’nüñ kendü kendüyle savaşı var imiş (Solmaz, 2005: 265)

Raḡimî Beg: El-kışsa ma’ ārif-i cüz’î ve külliden behremend ve ebyāt-ı zîbāsı maḡbūl-i yārān-ı hūşmenddür (Solmaz, 2005: 314).

Zîrekî: Bu kıḡ’a-i zîbâ daği anlaruñ zāde-i efkārıdur meşṡūr oldu. *Kıḡ’a* :

Ḳaḡ’-ı menzil ne koned sālîk-i rāḡ ey mürşid
 Tā be-zerdī ü za’ifî neşevēd hemçü hilāl²¹³

²¹² - Gönlümün derdi bağrımın açıklığından bellidir. ānleyen sinemden gizli sır açığa çıkmıştır.

Zayıflıktan tenim (vücudum) öyle zayıflamış ve incelmektedir ki ne taraftan baksan can görünür.

²¹³ - Ey mürşid, yolun saliki, sarılık ve zayıflık bakımından hilal gibi olmadıkça menzili kat edemez.

Māh rā bīn çü ḥamīde şevēd ü lāğar ü zerd

Yek şebe rāh şevēd der-ḳademeş pānşad sāl²¹⁴ (Solmaz, 2005: 339)

Sırrı: Egerçi şu ‘arā ve zūrafā-yı cihānda şoḥbet-i ḥāşşı nazmına ġālib diyü meşhūr olmışdur lākin eş ‘ārı nefīs ve ġüftārı daḥi selīs ü zībā ve ġamzedā-yı ehl-i niyāzdur (Solmaz, 2005: 345).

ZİBENDE-ME’ÂL: Süslü, güzel mânâlar barındıran anlamına gelir (Devellioğlu, 2007).

Tezkirede yalnızca H‘âce Çelebi’nin şiiri için kullanılmıştır.

H‘âce Çelebi: Bu ḳıṭ‘a-i zībende-me’âl anlarındır ki māsadaḳ-ı ḥāl ve şāhid-māḳaldür.

Ḳıṭ‘a :

Maḥv olup gitmez mürūr-ı dehr ile bākī ḳalır

Ḥāme ile şafha-i evrāḳda mezbūr olan

Şafha-i ‘ālem ne resme levḥdür kim altına

Neşf eyler bir nefesde üstine meşṭūr olan

Bī-ser ü sāmān gider nā-būd ü nā-peydā olur

Ḥaşmet ü cāh ü celāl-i ‘āleme mesrūr olan

H‘āb-ı ġafletden uyan fehm it cihānuñ ḥālını

Ey zamāne devlet ü iḳbāline maḡrūr olan (Solmaz, 2005: 133)

²¹⁴ - Aya bir bak, eğilip zayıflayıp sararınca, onun adımında bir gecelik yol beş yüz yıl olur.

SONUÇ

Tez konumuzu oluşturan Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkiresi 382 şair biyografisi içermektedir. Bir mukaddime, dört bölüm ve bir hatimeden oluşan eser Sultan Selim Han'a sunulmuştur. Tezkire 16. yüzyıl dönemi şairlerini ve Kanuni Sultan Süleyman Han dönemini kapsamakla birlikte kendinden önce yaşamış olan, vasfını duyduğu şairleri ve Kanuni Sultan Süleyman Han dönemi sonrasını da içerir. Ayrıntılı inceleme yaptığımızda tezkirenin üç padişah devrini kapsadığını görüyoruz. Bu padişahlar sırasıyla şöyledir:

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)

II. Selim (1566-1574)

III. Murad (1574-1595)

Ahdî tezkiresini Kanuni Sultan Süleyman devri ile sınırlandırmak istese de tezkireyi ilk hali ile bırakmayıp sonraları da onunla meşgul olmuş ve eklemeler yapmıştır. Bu eklemelerle tezkire II. Selim ve III. Murad dönemini içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu durumun örnekleri “1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı” adlı başlığımızda, Ahdî'nin doğrudan tarih vererek şairlerden bahsettiği bölümde de açıkça görülmüştür. Yazı ile verilen tarihleri Hicri'den Miladi'ye çevirdiğimizde tarihlerin bu üç padişah dönemini de kapsadığını gördük.

Tüm çalışmayı değerlendirdiğimizde vardığımız genel sonuç “şairin” ön planda tutulduğudur. Eser ise şairi var eden unsurdur. Şair eseriyle vardır. Bu sıkı bağ dolayısıyla değerlendirmelerde şair ve eser iç içedir, birlikte değerlendirilmiştir. Şairin eserinde gösterdiği başarı onun şairlik tabiatının gücünün ifadesi olarak görülmüştür. Şairin yetiştiği çevre, aldığı eğitim ve mesleğinin esere doğrudan etkisi olduğu görülmüştür. Örneğin tezkirede, tasavvufi eğitim almış mutasavvıf şairlerin eserleri Ahdî tarafından “muhakkıkâne, muvahhidâne, dervişâne” gibi nitelemelerle vasfedilmiştir.

Eserin şairin zihniyetinden ve dönemden bağımsız olmadığı görülmüştür. Dönemde meydana gelmiş, şair ve toplum üzerinde derin izler bırakmış olaylar şairin kaleminde ifadesini bulmuştur. Bu tür bilgiler şiirlerin yazıldığı tarihler hakkında bize doğrudan ve dolaylı ipuçları vermiştir.

Eser bağlamında incelenen “bazı şekiller ve türler” başlığı yine dönem hakkında ipucu veren zengin kaynaklar olarak karşımıza çıkmıştır. Bu türlerle dönemin kültür

özellikleri, insan ilişkileri, dili kullanma becerisi ve dil özellikleri gibi çoğu bilgiye ulaşabiliyoruz.

“Şu’arâ tezkireleri”nin ana konusu şair ve şiir olduğundan şiir değerlendirmesi için kullanılan birçok sıfatı da tespit ettik. Ahdî’nin üslubu ve mizacı gereği olumlu terkip ve nitelemelerin sayısı fazladır. Şair beğenmediği şiirler için bile naif bir dil kullanmış, güzel dilek ve temennilerde bulunmuştur. Her niteleme için şiirlerden sunulan örneklerle kullanılan sıfatlara delil oluşturulmuş, okuyana da düşünme ve irdeleme imkânı sunulmuştur.

Şiirlerde kullanılan dil varlığı da tezkirede “elsine-i selâse” kelimesiyle ifade edilmiştir. Arapça- Farsça ve Türkçe o dönemde yazı dili olarak kullanılmış, üç dilde de eserler verilmiştir.

Şairler için önemli bir kıstas olarak dikkate değer bir diğer unsur “Acem şiiri ve şairi”dir. Kimi şairler başarılarıyla Acem şairlerine benzetilmiş, kimisinin başarıda onları geçtiği bile söylenmiştir. Bu ifadelerle sadece Osmanlı Dönemi şiiri değil Acem şiir ve şairi hakkında da bilgi edindik.

Şiirde özgünlüğün çok önemli bir unsur olduğunun, tevarüd ve intihalin kesinlikle hoş karşılanmadığının bilincine vardık. Ancak bu iki unsurun dışında kalan nazirecilik hoş görülmüş, şairin gelişmesine olumlu etki ettiği söylenmiş, nazirelerden örnekler verilmiştir.

Şiirlerden hareketle sanatın, tarihin bilgisine de ulaştık. Örneğin; bir çeşme, tekke hakkında yazılan şiirle o dönemin mimari eserine yapıldığı tarihi tespit etme imkânı bulduk.

Dönemin padişahları, şehzadeleri, beyleri, paşaları, vezirleri, yeni yetişen şairleri, çok başarılı olmuş, başarılarıyla Acem şairlerini yakalamış şairleri hakkında bilgi edinebildik.

Kısacası tezkireler şiir ve şair ile ilgili doğrudan bilgi edinebildiğimiz derli toplu kaynaklardır. Klasik Türk Edebiyatında şairlerin müstakil divanları nasıl şiirlerini bir eserde topluyor ve ulaşmamızı kolaylaştırıyorsa tezkireler de öyledir. İncelediğimiz eser şairlerin hayatı ile ilgili birçok bilgi içermesinin yanı sıra özellikle kendi çağıyla sınırlı olduğu için döneminin şair ve şiiri için bir değerlendirme ve eleştiri ölçütüdür. Şairlerin bahsedilen eserlerinden verilen örneklerle şairlik gücünün ispatı da yapılır. Yine az da olsa eleştirilen şairlerin eserlerinden verilen örneklerle de neden eleştirildiği de kanıtlanmış olur. Böylece dönemde hâkim olan şiir anlayışı da sözcüklerle çizilmiş olur.

Kullanılan kelimelerle (halk arasında mergûp makbûl, ağızlarda mezbûr) halk arasında şairin ve şiirinin ne derece tutulduğu da belirtilmiş olur.

Bütün bu verilerden hareketle tezkirecilik önemli bir unsurdur. Birçok zenginlik barındıran tezkirelerin incelenmesinin ve derinlemesine araştırılmasının edebiyatımız ve tezkirecilik kültürümüz açısından oldukça önemli olduğu fikrindeyiz.

TERMİNOLOJİ TABLOSU

Tablo 1. Tezkirede Yer Alan Şairler, Sıfatlar ve Sıfat Sayısı

Tezkirede Yer Alan Şairler	Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Sıfat sayısı
Sultân Süleymân Hân	musanna ^ç , hûb, bî-gâye, bî-bedel, mülemma	5
Sultân Selîm Hân	dürer-bâr, pür-envâr, pür-mesel, meşhûr, pür-hayâl	5
Sultân Murâd Hân	mülemma ^ç , musanna ^ç	2
Sultân Muştafâ		0
Sultân Mehemmed	hazîn, ^ç âşıkâne, hasb-i hâl	3
Sultân Bâyezîd		0
Sultân Cihângîr	belâgat-mazmûn	1
Şemsî Aḥmed Paşa	^ç âşıkâne, rindâne, dürer-bâr, hasb-i hâl	5
Cenâbî Paşa		0
Pîrî Paşa	âbdâr, şikeste-beste, pür-me'âl, bî-bedel, pür-mesel	5
Temerrüd ^ç Alî Paşa		0
Ḥasan Paşa	bî-bedel	1
Mehemmed Paşa	selîs, revân, dil-küşâ, letâfet-güftâr, selâset	5
Nişânî Beg	^ç âşıkâne, rindâne, âbdâr, dil-küşâ, dürer-bâr	5
Ebu'l-Fazl Efendi	musanna ^ç , mülemma ^ç , muhayyel, rengîn	4
Celâl Efendi	bedi'î, bî-bedel, pür-mesel, dürer-bâr, âbdâr, pür-sûz, zîbâ, mülemma ^ç , murassa ^ç , a ^ç lâ, bî-kıyâs, bî-mânend, gül-bîz	13
Aḥmed Efendi (Hâlî)	güher-bâr, hâlet-baḥş	2
İbni Kemâl Aḥmed Efendi	zîbâ, nasihat-âmiz	2
Hü'âce Çelebi	mûciz-nişân, zîbende-me'âl, pâk, sûz-nâk, bedi'î, ^ç âşıkâne, hasb-i hâl	7

Pervîz Efendi	‘âşıkâne, latîf, hûb, selâset	4
Meḥemmed Çelebi	pür-fevâyid, anber-âmîz, belâgat-nizâm, dürer-bâr, selâset	5
Meḥemmed Efendi	‘âşıkâne, rindâne, hûb, mahabbet-engîz	4
Meḥemmed Çelebi		0
Kâmî Efendi	‘âşıkâne, rindâne	2
Şâlih Efendi	dil-küşâ, ferah-fezâ	2
Meḥemmed Şâh Efendi		0
‘Âli Efendi Hınnalı-zâde		0
Aḥmed Efendi	mahabbet-engîz, pür-sûz	2
Beşiktaşlı Yahyâ Efendi	muvaḥhidâne, kirâm	2
Ḥayâlî Efendi		0
Sürûrî Efendi	tasavvuf-âmîz, tahayyül-engîz	2
Vuşûlî Efendi	selîs, dil-keş, güher-bâr, bî-bedel, şîrîn	5
Fevrî Efendi	pür-fevâyid, bî-bedel	2
Rızâyî Efendi	bî-bedel, tarab-nümâ, dil-küşâ, rengîn, pür-mesel, dürer-bâr, hasb-i hâl, nefîs, selîs, şîrîn	10
‘Abdülḡanî Efendi	muhayyel, dürer-bâr	2
Pîr Meḥemmed Efendi	rindâne, güher-bâr	2
‘İlmî Efendi	belâgat-nizâm	1
Bâkî Efendi	bî-bedel, pür-mesel, dil-firib, hûb, pür-sûz	5
Nevâlî Çelebi	musanna‘, muhayyel, dil-firib, pür-mesel, dil-keş, meşhûr, pür-zûr	7
Aḥmed Paşa(Na‘tî)	âbdâr	1
Dâ‘î Efendi	dil-efrûz, mesel-endûz, pür-sûz	3
Dervîş Çelebi	âbdâr	1
Aḥmed Beg	âbdâr	1
Dervîş Beg	tarab-efzâ, selâset-nümâ, rengîn	3

‘Adlî Efendi	dürer-bâr, âbdâr	2
‘Ömer Beg(Ḥayālî-zāde)	güher-bâr, mahabbet-engîz	2
Ḥaḳikî Beg	revân	1
Nihânî		0
Ṭab‘î Efendi (Gelibolulu)	mahabbet-encâm, bî-bedel, pür-mesel, a‘ lâ, belâgat-nümâ	5
Ḥatmî Beg		0
Yümnî Beg	şîrîn, âbdâr, âteş-bâr	3
‘Âlî Efendi (Gelibolulu)	müşkin-erkam, âbdâr, şîrîn-şemâ’il, latîf, münîf, belâgat-beyân, hasb-i hâl, huçeste-nizâm, pür-nikât	9
Germî Beg	dürer-bâr	1
Fikrî Beg	tarab-nâk, pâk, sûznâk	3
Feyzî	selâset-şî‘âr, dil-peziîr, revân	3
Keşfî Beg	pâk, revân, sûznâk, dürer-bâr, meşhûr, selîs	6
Emrî Çelebi	dil-küşâ, dürer-bâr, rengîn, dil-peziîr, müteferrika, belâgat-nümâ	6
Uşûlî	pâk, dil-peziîr, garrâ, tasavvuf-âmîz	4
Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî	muhakkikkâne, rindâne, ‘âşîkâne, mevzûn	4
Ânî Efendi	‘âşîkâne, sûznâk, rindâne, pür-mesel, derd-nâk	5
Ümîdî Efendi	selîs, nefîs, dil-pesend, ‘âşîkâne, rindâne, musanna‘, dil-peziîr	7
Eflâtûn-ı ‘Acem	pâk	1
Aḥmed Çelebi		0
Ülfetî	belîğ-i pâk, revân	2
Edâyî Çelebi	selîs, âbdâr, safâ-bahş	3
Emîr Çelebi	tahayyül-engîz, tefekkür-âmîz, ‘âşîkâne, hûb, dil-efrûz, meşhûr	6
Âgehî	âbdâr, ‘âşîkâne, rindâne, hûb	4

İlhâmî Efendi	latîf, şerîf	2
Âfitâbî	pür-sürûr, muhayyel	2
Ahmed Çelebi	dil-pezir, dil-pesend	2
Ümîdî	’âşıkâne, rindâne	2
Emânî	dürer-bâr	1
Ehlî	ruh-efzâ, pür-sûz	2
Mevlânâ Ahmed Zârîf	dil-keş, âbdâr, bî-gışş	3
Edâyî	dil-pezir	1
Enverî	pür-envâr, âbdâr, hasb-i hâl	3
Âlî	’âşıkâne, rindâne, nâzükâne, muhayyel, pür-mesel	5
Ârâmî		0
Îlâhî	’âşıkâne, ‘arifâne	2
Âteşî		0
Behîştî Efendi	pür-fevâid, tarab-engîz, şeker-rîz, a‘lâ, âbdâr, pür-sûz, bî-kıyâs, sûz-nâk	8
Beyânî	tarab-fezâ, dil-âvîz, bî-gışş, dil-küşâ	4
Bedrî Çelebî	dürer-bâr, âbdâr, âteş-bâr	3
Başîrî	pür-sûz, bî-nâzir, nâzük	3
Penâhî (Acem)	hûb	1
Penâhî (Konevî)	muhakkikâne, muvahhidâne, hasb-i hâl	3
Bidârî	suz-nâk, hasb-i hâl	2
Beliğî	rindâne, ’âşıkâne, belâgat-nümâ, dil-keş, nefîs, nezâket-fezâ, selîs	7
Bâkî (Dellâk-zâde)		0
Bâkî-i Selânikî	tarab-engîz	1
Beğâyî-i İznîkî	dil-firîb	1
Bâlî	şîrîn, rengîn	2
Bi‘âtî		0
Tâbî-i Kûçek	’âşıkâne	1

Tâbî-i Büzürg		0
Tâbî	muvaḥhidâne, muḥakkikâne	2
Türâbî	güzîde, pesendîde, dil-âvîz, süst	4
Terâşî	’âşîkâne, rindâne	2
Şânî Beg	bî-kıyâs, ferah-fezâ, ’âşîkâne, rindâne, rengîn, gam-nâk, pâk	7
Şübûtî	rindâne, ’âşîkâne	2
Şenâyî		0
Cevherî Çelebi		0
Celîlî	dil-firib	1
Cevrî Çelebi	şâ’irâne	1
Câmî Çelebi	rengîn, garrâ, pür-zîver	3
Cemâlî	mu’ciz-nümâ, selâset	2
Cevherî	pür-sûz, dil-efrûz, hasb-i hâl	3
Celîlî	dil-pesend	1
Ca’fer Çelebi	bî-misâl, garrâ	2
Cüdâyî-i ‘Acem	pâk, sûz-nâk, nâzûk, hûb, pür-zîver	5
Cinânî		0
Ḥâletî Efendi	dürer-bâr, pâk	2
Ḥubbî Beg	sûz-nâk, hûb, pâk, ferah-nâk	4
Ḥâyırî	âbdâr, zîbâ	2
Ḥarîmî Beg	âbdâr, dil-küşâ	2
Ḥayretî	tarab-engîz, tasavvuf-âmîz, zîbâ, garrâ, hasb-i hâl, mahabbet-efzâ	6
Ḥâlî Beg	âbdâr, pür-nikât, güher-bâr	3
Ḥaydar Çelebi	’âşîkâne, rindâne	2
Ḥâfız-ı Konevî	dil-küşâ	1
Ḥamdî-i Burûsevî	âbdâr, ’âşîkâne, rindâne	3
Ḥüseynî-i Bağdâdî	mestâne, rindâne	2
Ḥaşırî	pür-nikât	1

Hıfzî	mestâne, hasb-i hâl	2
Hâlî (‘Acem-zâde)	hâlet-bahş	1
Hükmî	selîs, zibâ	2
Hayderî	mestâne, suznâk, rindâne, bârik, hûb, pâk	6
Hamîdî		0
Hamdî (Tirevî)		0
Hüsâm Beg	hasb-i hâl	1
Hükmî Beg	dervîşâne, mahabbet-nişân	2
Hayâlî Beg	âbdâr, dürer-bâr, suz-nâk, pâk, pür-mesel, nefîs	6
Hâverî Efendî	bî-nazîr, dil-pezîr, dil-pesend, meşhûr, bî-bedel, bî-mânend, bî-misl, dil-fîrib	8
Hurremî-i Bağdâdî	şeker-bâr	1
Hâtemî Beg	dürer-bâr, ‘âşîkâne, hayâl-engîz, pâk, sûz-nâk, gam-nâk, bî-kıyâs, misâl-âmîz, pür-zîver	9
Hışâlî		0
Hüsrevî Çelebi	şîrîn, rengîn	1
Halîfe	mihr-âmîz	1
Hüdâyî Beg	dil-keş, bî-gıışş, rengîn, hûb	4
Hüsrevî	dil-küşâ	1
Hızrî	âbdâr, hezl	2
Halîlî-i ‘Acem		0
Hâverî-i ‘Acem	dil-fîrib	1
Hulûşî	sûz-nâk, has, musanna-endûz	3
Hâdimî	sûz-nâk	1
Humârî	mestâne	1
Handân	dürer-bâr	1
Dânişî Efendi	âbdâr, sûz-nâk, şâhâne, hasb-i hâl, hûb	5
Dervîş Çelebi	dürer-bâr, âbdâr, hûb	3

Du'âyî		0
Derûnî (Manisalı)	âbdâr	1
Derûnî (Abdullahoğlu)	dürer-bâr, 'anber-âmîz	2
Derûnî	dil-âvîz	1
Zâtî	dil-firib, garîb, âbdâr, bî-bedel, âteş-bâr, ferah-nâk	6
Zihnî (Bağdâdî)	sûz-nâk	1
Zihnî Beg		0
Zünnûn		0
Zihnî (Burûsevî)	rindâne	1
Rahmî Çelebi		0
Rızâyî Efendî	hasb-i hâl	1
Rahîmî Beg	dil-pesend, pür-mesel, mihr-engîz, zîbâ	4
Riyâzî-i Üskübî	bî-misâl	1
Rûhî (Bağdâdî)	nâzûk, dürer-bâr, belâgat-disâr, âbdâr, hûb	5
Rumûzî Çelebi	sûz-nâk, pâk	2
Rûhî Çelebi	muhakkikkâne, 'âşıkâne, dürer-bâr, pür-nizâm	4
Rumûzî Çelebi	'âşıkâne, rindâne, dürer-bâr	3
Ref'î Çelebi	dil-peziir, âbdâr	2
Rey'î		0
Rey'î-i Karaşîşârî		0
Rif'atî-i Balıkeşrevî	bülend	1
Rûhî-i Konevî	musanna'	1
Rûhî	âbdâr, hûb	2
Rusûhî-i Hamîdî	âbdâr	1
Rızâyî	bî-hemtâ	1
Rindî	rindâne, rengîn, mestâne, muhakkikkâne, belâgat-nümâ, hûb	6
Rahîmî	dürer-bâr	1

Ra' dî		0
Zînetî-i Sîrozî	dil-keş, bî-gıışş, sûz-nâk, pâk, bî-gıışş	5
Zârî		0
Zühdî	pâk, bî-bedel, bî- pâyân, pür-mesel, bî- pâyân, revân	6
Zînetî-i Sîrozî		0
Zîrekî	ferâh-nâk, zîbâ, ferah-nâk	3
Sa'yî Çelebi	dürer-bâr, muhayyel, pür-san'at, pür-sûz, dil-efrûz	5
Sehâbî-i Acem	dil-sûz	1
Siyâhî	safâ-bahş, bî-gıışş	2
Selîkî-i Hamîdî	pâk, pür-sûz, dil-efrûz	3
Selmân		0
Sırrî	nefis, selîs, zibâ	3
Mevlânâ Sünnî	dürer-bâr, dervîşâne, muhakkikkâne, rindâne	4
Serhengî	cihan-kerd	1
Sıhrî-i Üskübî		0
Mevlânâ Sâmî	belâgat-nisâr, rengîn, bî-misâl	3
Sıhrî (İstanbullu)	'âşîkâne, âbdâr, meşhûr	3
Sâ'î-i Nakşâş	zevk-bahş	1
Sırrî	nâzûk	1
Sâlikî	pür-garâîb	1
Sebzî	pür-sûz, meşhûr	2
Seyfî	gül-bîz, meşhûr	2
Sipâhî		0
Semâ'î	âbdâr, dil-pezîr, selâset, tasavvuf-âmîz	4
Sehâyî		0
Sırrî Çelebi	'âşîkâne, rindâne	2
Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî	'âşîkâne, rindâne	2

Şevkî Çelebi	dürer-bâr, 'âşıkâne, âbdâr, huçeste berekât	4
Mevlânâ Şuhûdî	'âşıkâne, rindâne	2
Şerhî	pür-nikât, âbdâr, dürer-bâr, hasb-i hâl	4
Şûrî	tasavvuf-âmîz, mahabbet-engîz, garrâ	3
Şevkî	muvaḥḥidâne, rindâne, hûb	3
Şânî	revân	1
Şefî'î	hûb	1
Şemsî-i Dîvâne	garrâ, ra'nâ, nâ-mevzûn	3
Şeydâ		0
Şinâsî	rengîn, dil-efrûz, pür-sûz	3
Şabrî Çelebi	'âşıkâne, rindâne, âbdâr, dil-keş, hasb-i hâl, safâ-bahş, selâset	7
Şâbirî Çelebi	muhayyel, musanna', rengîn, zîbâ, pür-mesel	5
Şafâyî Beg	âbdâr	1
Şabrî	dil-küşâ	1
Şadrî		0
Şıdkî Çelebi	şîrîn, rengîn, 'âşıkâne	3
Şıdkî -i Diğer	'âşıkâne	1
Şabâyî	dil-pesend, nefis, selîs	3
Şânî'î	'âşıkâne, mestâne, dil-pezir, dil-efrûz, pür-sûz	5
Şâfî	pâkize	1
Şâfî (Edirnevî)		0
Şarfî	dil-keş, sûz-nâk, pâk	3
Şafâyî		0
Şâdık		0
Şalâhî	dürer-bâr	1
Şıyâmî	bî-ma'nâ, rengîn	2
Žâyî'î	beyzâ, garrâ, dürer-bâr	3

Ẓa‘fî	hûb-şî‘âr, muvahhidâne	2
Ẓamîrî		0
Ẓiyâyî	bî-nazîr, dürer-bâr, hasb-i hâl	3
Ṭab‘î	ferah-bahş, sûznâk, pâk	3
Ṭufeylî		0
Ṭab‘î	muvahhidâne, rindâne, mahabbet-encâm	3
Ṭarzî	rindâne, pür-fevâyid, pür-sûz, rengîn	4
Ṭarzî-i Diger		0
Ṭarîkî	selâset-nümâ, bî-kıyâs, dürer-bâr	3
Zuhûrî	pür-hayâl, güher-bâr	2
‘Ârif Çelebi	dürer-bâr, muhakkikâne	2
‘Alâyî	dil-küşâ, a‘lâ	2
‘Ubeydî Çelebi	tahayyül-âmîz, mesel-engîz, dil-sûz, ‘âşıkâne, rindâne, dil-keş, âbdâr	7
‘Âşık Çelebi	‘âşıkâne, pür-hayâl, nefis	3
‘İşretî Efendi	‘âşıkâne, rindâne, muhabbet-âmîz, bî-bedel	4
‘İzârî Çelebi	tarab-engîz, gül-bîz, pâk, tarab-nâk, pâkize, âbdâr, mestâne	7
‘İlmî-i Bağdâdî	dürer-bâr, âbdâr, bî-bedel, belâgat-nümâ, hûb	5
‘Ârif Çelebi	dürer-bâr, muhakkikâne, muvahhidâne, nezâket-güzâr	4
‘Ulvî Beg	pür-sûz, dil-efrûz, dürer-bâr, şeker-güftâr	4
‘Ulvî-i İstanbûlî	pür-mesel, muhayyel, bî-bedel, nefis	4
Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid	pür-sûz, pür-edâ, şîrîn	3
‘Âlî	âbdâr, garrâ	2
‘Arşî	tarab-güster, nazûk, sûz-nâk, revân, pâk, dervişâne, dil-keş, rengîn	8
‘Adnî Beg	dürer-bâr, belâgat-engîz	2

‘Ulûmî	dil-pezîr, bî-nazîr, mahabbet-endûz	3
‘Aşkî	garrâ	1
Mollâ ‘Îmâd	hayât-bahş, dil-keş, bî-gışş, dil-firib	4
‘Îzârî	dürer-bâr, huceste-şi’âr, dil-sûz, âbdâr	4
‘Aţâ	terzîk	1
‘İlmî		0
‘Ârifî-i İstanbûlî	muhakkikâne, muvahhidâne, âbdâr	3
‘Ârifî (Yenişehirli)	muhakkikâne, muvahhidâne	2
‘Azmî	dürer-bâr, muhayyel, pür-mesel, sûd-mend, ferah-nâk	5
‘Iyânî-i Konevî	nazûk-beyân	1
‘Atikî		0
‘Iydî	pür-sûz, dil-sûz	2
Ğubârî Çelebi	mahabbet-iş’âr, meşhûr	2
Ğafûrî Çelebi	bî-bedel, dil-cû	2
Ğubârî	nefis, dil-pezîr, pâk	3
Ğammî Beg	revân	1
Ğınâyî		0
Ğınâ ‘î	musanna‘, mülemma‘, muhayyel, ‘âşıkâne, rindâne, pür-zîver	6
Ğarîbî	revân, dil-firib, dürer-bâr, mahabbet-engîz, pesendîde, pür-zîver	6
Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî	‘âşıkâne, pür-nikât, meşhûr, selâset-engîz	4
Fikrî Efendi	bî-nazîr, dil-pezîr	2
Fazlî Çelebi	pür-fevâyid, ferah-efzâ, şeker-bâr, pür-mesel, muvahhidâne, musanna‘	6
Figânî	‘âşıkâne, hûb, dil-firîb, selâset	4
Firâkî	‘âşıkâne, âbdâr, şeker-bâr	3
Fahrî	pür-nikât	1
Firdevsî	hayâl-engîz, misâl-âmiz, musanna‘	3

Fevzî Çelebi (Maraş)	dil-küşâ, rengîn	2
Feyzî Çelebi (Edirne)	dil-sûz, hayâl-âmîz, pür-zîver	3
Fürûgî	pür-envâr	1
Ferdî-i Acem	ferah-efzâ	1
Ferâgî	dil-keş	1
Fazlî	'âşıkâne, rindâne, suz-nâk, rengîn, pâk	5
Fânî (Rumelili)	dervîşâne, hasb-i hâl, muhakkikâne	3
Fânî(Edirnevî)	rindâne, mestâne, pür-halâvet	3
Fenâyî		0
Fedâyî	dürer-bâr, güher-bâr	2
Fedâyî-i Edirnevî	'âşıkâne, rindâne	2
Fünûnî	hicv, hezl-âmîz	2
Ķandî	şeker-rîz, dil-pezîr, tarab-engîz, bî-nâzir, halâvet-bahş, dil-keş, hûb	7
Ķudsî	âbdâr, huceste âyât	2
Ķuṭb-ı Kâtib		0
Ķurbî	belâgat-disâr, pür-nizâm	2
Mîr Ķadrî-i Acem		0
Ķudsî	bî-kıyâs	1
Kâtibî Efendi	tarab-nümâ, dil-küşâ, âbdâr	3
Kelâmî	'âşıkâne	1
Günâhî	tasavvuf-âmîz, mesel-engîz	2
Gedâyî	dervîşâne, muhakkikâne	2
Keyfî		0
Mevlânâ Kâtib	dil-küşâ, pür-mesel, du'â-âmîz, nefis, pür-fevâйд, selîs	6
Kevserî	âbdâr, huceste-etvâr, revân	3
Lâyihî	muvaḥḥidâne, muhakkikâne	2
Laṭîfî		0
Laṭîfî-i H̱ânende	dürer-bâr	1

Lâhikî		0
Lem'î	pür-envâr, âbdâr, pür-nikât	3
Lâzımî	bî-bedel, dil-pezîr, muvahhidâne	3
Luṭfî-i 'Acem	ma'kul	1
La'li	dil-pezîr, pür-hayâl, âbdâr, huçeste	4
Lisânî		0
Mecdî	dürer-bâr, âbdâr, bî-bedel, bî-misâl, dil-keş, ferah-fezâ, pür-mesel, şîrîn	8
Müslim Çelebi	dil-pezîr	1
Müfredî-i 'Acem		0
Muhyî Çelebi	belâgat-nümûn, muvahhidâne	2
Muhyî-i Konevî	nesâ-yih-engîz, tasavvuf-âmiz	2
Maḥvî	dürer-bâr, hasb-i hâl	2
Meşâmî Beg	müşk-âsâr, pür-envâr, âbdâr, 'anber-bâr	4
Medhî	garrâ	1
Müdâmî Beg	safâ-bahş, 'âşîkâne, gam-nâk, revân	4
Mu'înî Çelebi	huçeste-âsâr, 'anberîn-bû, murassa'	3
Mîrek Hekîm		0
Muḥîṭî Efendi	a' lâ, dil-pezîr	2
Muhyî Çelebi (Edirneli)	muvahhidâne	1
Mişâlî	dürer-bâr, sûznâk	2
Muḥtârî	dil-pesend, dürer-bâr, bî-bedel, dil-pezîr, pâk	5
Maḳâlî	dil-keş, hûb	2
Maḳâlî-i Diger	hayâl-âmîz, emsâl-engîz, meşhûr, pür-zîver	4
Muhyî Çelebi	belâgat-nümâ, şâ'irâne	2
Meşrebî	pür-sûz, hûb	2
Mu'îdî	âbdâr	1
Meylî	'âşîkâne	1

Maḥfî		0
Merâmî		0
Mübînî	rindâne, 'aşıkâne	2
Murâdî-i 'Acem		0
Murâdî-i Bağdâdî	bî-bedel	1
Muṭî'î	revân	1
Minnetî	hayat- efzâ, âbdâr, nefis	3
Medhî Çelebi	bî-bedel	1
Medhî-i İstanbûlî	âbdâr	1
Nev'î Çelebi	dil-keş, pür-mesel	2
Nâmî Çelebi		0
Nigârî	âbdâr, hûb	2
Nişârî		0
Nâdirî		0
Nâtîkî	hakikat-nümâ, pür-nikât	2
Nâmî		0
Nihânî	dürer-bâr, âbdâr, pür-mesel, âteş-bâr	4
Naẓmî Beg	belâgat-meşhûn, âbdâr, hûb	3
Nevâlî-i İstanbûlî	dil-sûz	1
Nâlişî	âteş-bâr	1
Nâzûkî	pür-zîver, nâzûk	2
Nuşretî	şîrîn	1
Vâlihî-i Üskübî	pür-mesel, hoş-âyende, hûb, rengîn, muhayyel, musanna', mergûb, şîrîn, bî-bedel, rindâne	10
Vâlihî-i Edirnevî	mahabbet-engîz	1
Vaḥdetî (Yenibâzâr)		0
Vâlihî-i Bağdâdî	pâk	1
Vaḥdetî (İstanbulî)	revân	1
Veznî	dürer-bâr, bî-nazîr, dil-pezîr	3

Vecdî	dürer-bâr, âbdâr	2
Vaşlî Efendi		0
Vuşlatî-i Şofyevî	dürer-bâr, âbdâr, pür-zîver	3
Vişâlî Çelebi		0
Vâhî-i İstanbûlî		0
Vâlî	âbdâr, dürer-bâr	2
Vaşfî	‘âşıkâne, şerîf	2
Hüdâyî Çelebi	rengîn, selîs, bî-misl	3
Hâtîfî (Ankara)	dürer-bâr, dil-küşâ	2
Hâtîfî (Niğde)	dürer-bâr, âbdâr, pür-mesel, şîrîn	4
Helâkî Çelebi	hoş-âyende, bî-misâl, bî-kıyâs, meşhûr	4
Hilâlî	dil-sûz	1
Hilâlî		0
Himmetî		0
Hâtîfî	bî-misâl	1
Hemdemî-i ‘Acem	‘âşıkâne, hûb	2
Yahyâ	nazîk, bî- bedel, ‘âşıkâne, rindâne, hasb-i hâl, meşhûr, pesendîde	7
Yetim ‘Alî Çelebi	bî- bedel, dürer-bâr, güzîde	3
Yûsuf-ı Sîneçâk	muvaahhidâne, rindâne, derd-nâk	3
Yakînî	bî-dil, rengîn, pür-mesel	3

Tablo 2. Tezkirede Kullanılan Sıfatlar ve Şair Bazında Kullanım Sıklığı

Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Kullanım Sıklığı
ÂB-DÂR	59 şair
A'LÂ	5 şair
ANBERÎN	4 şair
‘ÂRİFÂNE	1 şair
‘ÂŞİKÂNE	50 şair
ÂTEŞ-BÂR	5 şair
BÂRİK	1 şair
BEDÎ'Î	2 şair
BELÂGAT-BEYÂN	1 şair
BELÂGAT-DİSÂR	2 şair
BELÂGAT-ENGÎZ	1 şair
BELÂGAT-MAZMÛN	1 şair
BELÂGAT-MEŞHÛN	1 şair
BELÂGAT-NİZÂM	2 şair
BELÂGAT-NÜMÂ	6 şair
BELÎG-İ PÂK	1 şair
BEYZÂ	1 şair
BÎ-BEDEL	23 şair
BÎ-DÎL	1 şair
BÎ-GÂYE	1 şair
BÎ-GİŞŞ	6 şair
BÎ-HEMTÂ	1 şair
BÎ-KİYÂS	7 şair
BÎ-MA'NÂ	1 şair
BÎ-MANEND	2 şair
BÎ-MİSÂL	6 şair
BÎ-MİSL	2 şair

BÎ-NAZÎR	5 şair
BÎ-PÂYÂN	1 şair
BÜLEND	1 şair
CİHÂN-KERD	1 şair
DERD-NÂK	2 şair
DERVİŞÂNE	5 şair
DİL-ÂVİZ	3 şair
DİL-CÛ	1 şair
DİL-EFRÛZ	8 şair
DİL-FİRİB	10 şair
DİL-KEŞ	16 şair
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	15 şair
DİL-PESEND	7 şair
DİL-PEZÎR	20 şair
DİL-SÛZ	7 şair
DU'Â-ÂMÎZ	1 şair
DÜRER-BÂR	53 şair
EMSÂL-ENGÎZ	1 şair
FERAH-BAHŞ	1 şair
FERAH-EFZÂ	2 şair
FERAH-FEZÂ	3 şair
FERAH-NÂK	4 şair
GAM-NÂK	3 şair
GARÂÎB	1 şair
GARÎB	1 şair
GARRÂ	10 şair
GÜHER-BÂR	7 şair
GÜL-BÎZ	3 şair
GÜZÎDE	2 şair

HAKİKÂT-NÜMÂ	1 şair
HÂLET-BAHŞ	1 şair
HALÂVET-BAHŞ	2 şair
HASB-İ HÂL	20 şair
HAYÂL-ÂMİZ	2 şair
HAYÂL-ENGİZ	2 şair
HAYAT-BAHŞ	1 şair
HAYAT-EFZÂ	1 şair
HAZÎN	1 şair
HEZL-ÂMİZ	1 şair
HİCV-ÂMİZ	1 şair
HOŞ-ÂYENDE	2 şair
HÛB	28 şair
HUCESTE	7 şair
KİRÂM	1 şair
LATÎF	3 şair
LETÂFET-GÜFTÂR	1 şair
MAHABBET-EFZÂ	1 şair
MAHABBET-ENCÂM	1 şair
MAHABBET-ENDÛZ	1 şair
MAHABBET-ENGİZ	6 şair
MAHABBET-İŞ'ÂR	1 şair
MAHABBET-NİŞÂN	1 şair
MÎHR	2 şair
MÎSÂL-ÂMİZ	2 şair
MU'CİZ-NÜMÂ	1 şair
MUHAKKİKÂNE	13 şair
MUVAHHİDÂNE	15 şair
MUHAYYEL	11 şair

MURASSA'	2 şair
MUSANNA'	12 şair
MÜLEMMA'	5 şair
MÜNÎF	1 şair
MÜŞK-ÂSÂR	1 şair
MÜŞKİN-ERKAM	1 şair
MÜTEFERRİKA	1 şair
NASÎHAT-ÂMÎZ	1 şair
NESÂYİH-ENGÎZ	1 şair
NÂZİK	9 şair
NEFÎS	11 şair
NEZÂKET-FEZÂ	1 şair
NEZÂKET-GÜZÂR	1 şair
PÂK	26 şair
PÂKİZE	2 şair
PESENDÎDE	3 şair
PÜR-EDÂ	1 şair
PÜR-ENVÂR	5 şair
PÜR-FEVÂYİD	6 şair
PÜR-GARÂÎB	1 şair
PÜR-HALÂVET	1 şair
PÜR-HAYÂL	4 şair
PÜR-ME'ÂL	1 şair
PÜR-MESEL	23 şair
PÜR-NİKÂT	8 şair
PÜR-NİZÂM	2 şair
PÜR-SAN'AT	1 şair
PÜR-SÛZ	18 şair
PÜR-SÜRÛR	1 şair

PÛR-ZİVER	9 şair
PÛR-ZÛR	1 şair
RA'NÂ	1 şair
RENGÎN	22 şair
REVÂN	14 şair
RİNDÂNE	40 şair
SAFÂ-BAHŞ	4 şair
SELÂSET	11 şair
SELÎS	12 şair
SÛD-MEND	1 şair
SÛZ-NÂK	18 şair
SÛST	1 şair
ŞÂHÂNE	1 şair
ŞÂ'İRÂNE	2 şair
ŞERÎF	2 şair
ŞEKER-BÂR	3 şair
ŞEKER-GÜFTÂR	1 şair
ŞEKER-RÎZ	1 şair
ŞİKESTE-BESTE	1 şair
ŞÎRÎN	12 şair
TAHAYYÛL-ÂMÎZ	1 şair
TAHAYYÛL-ENGÎZ	2 şair
TARAB-EFZÂ / FEZÂ	2 şair
TARAB-ENGÎZ	5 şair
TARAB-GÜSTER	1 şair
TARAB-NÂK	2 şair
TARAB-NÜMÂ	2 şair
TASAVVUF	7 şair
TERZÎK	1 şair

ZEVK-BAHŞ	1 şair
ZÎBÂ	9 şair
ZÎBENDE-ME'ÂL	1 şair

Tablo 3. Kullanım Sıklığına Göre Sıfatlar ve Sıfatların Kullanıldığı Şairler

Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Kullanım Sıklığı (Çoktan Aza)	Şair Adları
ÂB-DÂR	59 şair	Pîrî Paşa, Nişânî Beg, Celâl Efendi, Aḥmed Paşa(Na‘tî), Dervîş Çelebi, Aḥmed Beg, ‘Adlî Efendi, Yümnî Beg, ‘Âlî Efendi (Gelibolulu), Edâyî Çelebi, Âgehî, Mevlânâ Aḥmed Zârîf, Enverî, Behîştî Efendi, Bedrî Çelebî, Ḥâyırî, Ḥarîmî Beg, Ḥâlî Beg, Ḥamdî-i Burûsevî, Ḥayâlî Beg, Ḥızrî, Dânişî Efendi, Dervîş Çelebi, Derûnî (Manisalı), Zâtî, Rûhî (Bağdâdî), Ref‘î Çelebi, Rûhî, Rusûhî-i Ḥamîdî, Sıḥrî (İstanbul), Semâ‘î, Şevkî Çelebi, Şerḥî, Şabrî Çelebi, Şafâyî Beg, ‘Ubeydî Çelebi, ‘Izârî Çelebi, ‘İlmî-i Bağdâdî, ‘Âlî, ‘Izârî, ‘Ârifi-i İstanbûlî, Firâkî, Ḳudsî, Kâtibî Efendi, Kevserî, Lem‘î, La‘lî, Mecdî, Meşâmî Beg, Mu‘îdî, Minnetî, Medḥî-i İstanbûlî, Nigârî, Nihânî, Nazmî Beg, Vecdî, Vuşlatî-i Şofyevî, Vâlî, Hâtufî (Niğde)
DÜRER-BÂR	53 şair	Sultân Selîm Ḥân, Şemsî Aḥmed Paşa, Nişânî Beg, Celâl Efendi, Meḥemmed Çelebi, Rızâyî Efendi, ‘Abdülḡanî Efendi, ‘Adlî Efendi, Germî Beg, Keşfî Beg, Emrî Çelebi, Emânî, Bedrî Çelebî, Ḥâletî Efendi, Ḥayâlî Beg, Ḥâtemî Beg, Ḥandân, Dervîş Çelebi, Derûnî

		(Abdullahoğlu), Rûhî (Bağdâdî), Rûhî Çelebi, Rumûzî Çelebi, Rahîmî, Sa'yî Çelebi, Mevlânâ Sünnî, Şevkî Çelebi, Şerhî, Şalâhî, Zâyi'î, Ziyâyî, Tarîkî, 'Ârif Çelebi, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Ârif Çelebi, 'Ulvî Beg, 'Adnî Beg, 'Izârî, 'Azmî, Ğarîbî, Fedâyî, Laţîfî-i H'ânende, Mecdî, Maḥvî, Mişâlî, Muḥtârî, Nihânî, Veznî, Vecdî, Vuşlatî-i Şofyevî, Vâlî, Hâtîfî (Ankara), Hâtîfî (Niğde), Yetim 'Alî Çelebi
'ÂŞIKÂNE	50 şair	Sultân Meḥemmed, Şemsî Aḥmed Paşa, Nişânî Beg, H'âce Çelebi, Pervîz Efendi, Meḥemmed Efendi, Kâmî Efendi, Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî, Ânî Efendi, Ümîdî Efendi, Emîr Çelebi, Âgehî, Ümîdî, Âlî, İlâhî, Belîğî, Tâbî-i Kûçek, Terâşî, Sâni Beg, Sübûtî, Ḥaydar Çelebi, Ḥamdî-i Burûsevî, Ḥâtemî Beg, Rûhî Çelebi, Rumûzî Çelebi, Sıhrî (İstanbul), Sırrî Çelebi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, Şevkî Çelebi, Mevlânâ Şuhûdî, Şabrî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Şıdkî -i Diger, Şânî'î, 'Ubeydî Çelebi, 'Âşık Çelebi, 'İşretî Efendi, Ğınâ'î, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Fiğânî, Firâkî, Fazlî, Fedâyî-i Edirnevî, Kelâmî, Müdâmî Beg, Meylî, Mübînî, Vaşfî, Hemdemî-i 'Acem, Yahyâ

RİNDÂNE	40 şair	Şemsî Ahmed Paşa, Nişânî Beg, Mehemmed Efendi, Kâmî Efendi, Pîr Mehemmed Efendi, Mevlânâ Ahmed Hârîrî, Ânî Efendi, Ümîdî Efendi, Âgehî, Ümîdî, Âlî, Belîgî, Terâşî, Şânî Beg, Şübûtî, Haydar Çelebi, Hamdî-i Burûsevî, Hüseyinî-i Bağdâdî, Hayderî, Zihnî (Burûsevî), Rumûzî Çelebi, Rindî, Mevlânâ Sünnî, Sırrî Çelebi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, Mevlânâ Şuhûdî, Şevkî, Şabrî Çelebi, Tab'î, Tarzî, 'Ubeydî Çelebi, 'İşretî Efendi, Ğınâ'î, Fazlî, Fânî(Edirnevî), Fedâyî-i Edirnevî, Mübînî, Vâlihî-i Üskübî, Yahyâ, Yûsuf-ı Sîneçâk
HÛB	28 şair	Sultân Süleymân Hân, Pervîz Efendi, Mehemmed Efendi, Bâkî Efendi, Emîr Çelebi, Âgehî, Penâhî (Acem), Cüdâyî-i 'Acem, Hubbî Beg, Hayderî, Hüdâyî Beg, Dânişî Efendi, Dervîş Çelebi, Rûhî (Bağdâdî), Rûhî, Rindî, Şevkî, Şefî'î, Zâ'fî, 'İlmî-i Bağdâdî, Figânî, Kândî, Mağâlî, Meşrebî, Nigârî, Nazmî Beg, Vâlihî-i Üskübî, Hemdemî-i 'Acem
PÂK	26 şair	H'âce Çelebi, Fikrî Beg, Keşfî Beg, Uşûlî, Eflatûn-ı 'Acem, Ülfetî, Şânî Beg, Cüdâyî-i 'Acem, Hâletî Efendi, Hubbî Beg, Hayderî, Hayâlî Beg, Hâtemî Beg, Rumûzî Çelebi, Zînetî-i Sîrozî,

		Zühdî, Selîkî-i Hamîdî, Şâfî, Şarfî, Tab'î, 'Izârî Çelebi, 'Arşî, Ğubârî, Fazlî, Muhtârî, Vâlihî-i Bağdâdî
BÎ-BEDEL	23 şair	Sultân Süleymân Hân, Pîrî Paşa, Hasan Paşa, Celâl Efendi, Vuşûlî Efendi, Fevrî Efendi, Rızâyî Efendi, Bâkî Efendi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Hâverî Efendî, Zâtî, Zühdî, 'İşretî Efendi, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Ulvî-i İstanbûlî, Ğafûrî Çelebi, Lâzımî, Mecdî, Muhtârî, Murâdî-i Bağdâdî, Medhî Çelebi, Yahyâ, Yetim 'Alî Çelebi
PÜR-MESEL	23 şair	Sultân Selîm Hân, Pîrî Paşa, Celâl Efendi, Rızâyî Efendi, Bâkî Efendi, Nevâlî Çelebi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Ânî Efendi, Âlî, Hayâlî Beg, Raĥîmî Beg, Zühdî, Şâbirî Çelebi, 'Ulvî-i İstanbûlî, 'Azmî, Fazlî Çelebi, Mevlânâ Kâtib, Mecdî, Nev'î Çelebi, Nihânî, Vâlihî-i Üskübî, Hâtıfî (Niğde), Yaĥînî
RENGÎN	22 şair	Ebu'l-Fazl Efendi, Rızâyî Efendi, Dervîş Beg, Emrî Çelebi, Bâlî, Şânî Beg, Câmî Çelebi, Hüsrevî Çelebi, Hüdâyî Beg, Rindî, Mevlânâ Sâmî, Şînâsî, Şâbirî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Şıyâmî, Tarzî, 'Arşî, Fevzî Çelebi (Maraş), Fazlî, Vâlihî-i Üskübî, Hüdâyî Çelebi, Yaĥînî

DİL-PEZÎR	20 şair	Feyzî, Emrî Çelebi, Uşûlî, Ümîdî Efendi, Aḥmed Çelebi, Edâyî, Ḥâverî Efendî, Ref'î Çelebi, Semâ'î, Şânî'î, 'Ulûmî, Ğubârî, Fikrî Efendi, Kândî, Lâzımî, La'î, Müslim Çelebi, Muḥtî Efendi, Muḥtârî, Veznî
HASB-İ HÂL	20 şair	Sultân Meḥemmed, Şemsî Aḥmed Paşa, Ḥ'âce Çelebi, Rızâyî Efendi, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), Enverî, Penâhî (Konevî), Bidârî, Cevherî, Ḥayretî, Ḥıfzî, Ḥüsâm Beg, Dânişî Efendi, Rızâyî Efendi, Şerhî, Şabrî Çelebi, Ziyâyî, Fânî (Rumelili), Maḥvî, Yahyâ
PÜR-SÛZ	18 şair	Celâl Efendi, Aḥmed Efendi, Bâkî Efendi, Dâ'î Efendi, Ehlî, Behiştî Efendi, Başîrî, Cevherî, Sa'yî Çelebi, Selîkî-i Ḥamîdî, Sebzî, Şinâsî, Şânî'î, Tarzî, 'Ulvî Beg, Mevlânâ' Abdü'l-Vâhid, 'Iydî, Meşrebî
SÛZ-NÂK	18 şair	Ḥ'âce Çelebi, Behiştî Efendi, Cüdâyî-i 'Acem, Ḥubbî Beg, Ḥâtemî Beg, Ḥulûşî, Ḥâdimî, Dânişî Efendi, Zîhnî (Bağdâdî), Rumûzî Çelebi, Şarfî, Fikrî Beg, Keşfî Beg, Ânî Efendi, Zînetî-i Sîrozî, Taḇ'î, 'Arşî, Mişâlî
DİL-KEŞ	16 şair	Vuşûlî Efendi, Nevâlî Çelebi, Mevlânâ Aḥmed Zârîf, Belîğî, Ḥüdâyî Beg, Zînetî-i Sîrozî, Şabrî Çelebi, Şarfî, 'Ubeydî Çelebi, 'Arşî, Mollâ' İmâd,

		Ferâgî, Kandı, Mecdî, Mağâlî, Nev'î Çelebi
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	15 şair	Mehemmed Paşa, Nişânî Beg, Şâlih Efendi, Rızâyî Efendi, Emrî Çelebi, Beyânî, Harîmî Beg, Hâfız-ı Konevî, Hüsrevî, Şabrî, 'Alâyî, Fevzî Çelebi (Maraş), Kâtibî Efendi, Mevlânâ Kâtib, Hâtîfî (Ankara)
MUVAHHİDÂNE	15 şair	Beşiktaşlı Yahyâ Efendi, Penâhî (Konevî), Tâbî, Şevkî, Za'fî, Tab'î, 'Ârif Çelebi, 'Ârifî-i İstanbûlî, 'Ârifî (Yenişehirli), Fazlî Çelebi, Lâyihî, Lâzımî, Muhyî Çelebi, Muhyî Çelebi (Edirneli), Yûsuf-ı Sineçâk
REVÂN	14 şair	Mehemmed Paşa, Hâkikî Beg, Feyzî, Keşfî Beg, Ülfetî, Zühdî, Şânî, 'Arşî, Gammî Beg, Garîbî, Kevşerî, Müdâmî Beg, Mu'tî'î, Vahdetî (İstanbulî)
MEŞHÛR	13 şair	Sultân Selîm Hân, Nevâlî Çelebi, Keşfî Beg, Emîr Çelebi, Hâverî Efendî, Sıhrî (İstanbulu), Sebzî, Seyfî, Gubârî Çelebi, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Mağâlî-i Diger, Helâkî Çelebi, Yahyâ
MUHAKKİKÂNE	13 şair	Penâhî (Konevî), Tâbî, Rindî, 'Ârif Çelebi, 'Ârif Çelebi, 'Ârifî-i İstanbûlî, 'Ârifî (Yenişehirli), Fânî (Rumelili), Gedâyî, Lâyihî, Mevlânâ Ahmed Harîrî, Rûhî Çelebi, Mevlânâ Sünnî

MUSANNA‘	12 şair	Sultân Süleymân Hân, Sultân Murâd Hân, Ebu’l-Fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Ümîdî Efendi, Hülûşî, Rûhî-i Konevî, Şâbirî Çelebi, Ğınâ‘î, Fazlî Çelebi, Firdevsî, Vâlihî-i Üskübî
SELÎS	12 şair	Meḥemmed Paşa, Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Keşfî Beg, Ümîdî Efendi, Edâyî Çelebi, Beligî, Hükmi, Sırrî, Şabâyî, Mevlânâ Kâtib, Hüdâyî Çelebi
ŞÎRÎN	12 şair	Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Yümnî Beg, ‘Âlî Efendi (Gelibolulu), Bâlî, Hüsrevî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Mevlânâ ‘Abdû’l-Vâhid, Mecdî, Nuşretî, Vâlihî-i Üskübî, Hâtıfî (Niğde)
MUHAYYEL	11 şair	Ebu’l-Fazl Efendi, ‘Abdülġanî Efendi, Nevâlî Çelebi, Âfitâbî, Âlî, Sa‘yî Çelebi, Şâbirî Çelebi, ‘Ulvî-i İstanbûlî, ‘Azmî, Ğınâ‘î, Vâlihî-i Üskübî
NEFÎS	11 şair	Rızâyî Efendi, Ümîdî Efendi, Beligî, Ḥayâlî Beg, Sırrî, Şabâyî, ‘Âşık Çelebi, ‘Ulvî-i İstanbûlî, Ğubârî, Mevlânâ Kâtib, Minnetî
SELÂSET	11 şair	Meḥemmed Paşa, Pervîz Efendi, Meḥemmed Çelebi, Derviş Beg, Feyzî, Cemâlî, Semâ‘î, Şabrî Çelebi, Tarîkî, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Fiġânî
DİL-FİRİB	10 şair	Bâkî Efendi, Nevâlî Çelebi, Bekâyî-i İzniķî, Celîlî, Ḥâverî Efendî, Ḥâverî-i

		‘Acem, Zâtî, Mollâ‘îmâd, Ğarîbî, Figânî
GARRÂ	10 şair	Uşûlî, Câmî Çelebi, Ca‘fer Çelebi, Hayretî, Şûrî, Şemsî-i Dîvâne, Zâyî‘î, ‘Âlî, ‘Aşķî, Medhî
NÂZİK	9 şair	‘Arsî, ‘İyânî-i Konevî, Âlî, Başîrî, Cüdâyî-i ‘Acem, Rûhî (Bağdâdî), Sırrî, Nâzûkî, Yahyâ
PÜR-ZİVER	9 şair	Câmî Çelebi, Cüdâyî-i ‘Acem, Hâtemî Beg, Ğınâ‘î, Ğarîbî, Feyzî Çelebi (Edirne), Maķâlî-i Diger, Nâzûkî, Vuşlatî-i Şofyevî
ZÎBÂ	9 şair	Hükmî, Sırrî, Celâl Efendi, İbni Kemâl Ahmed Efendi, Hâyırî, Hayretî, Raķîmî Beg, Zîrekî, Şâbirî Çelebi
DİL-EFRÛZ	8 şair	Dâ‘î Efendi, Emîr Çelebi, Cevherî, Sa‘yî Çelebi, Selîķî-i Hâmidî, Şînâsî, Şânî‘î, ‘Ulvî Beg
MESTÂNE	8 şair	Hüseynî-i Bağdâdî, Hıfzî, Hayderî, Humârî, Rindî, Şânî‘î, ‘İzârî Çelebi, Fânî(Edirnevî)
PÜR-NİKÂT	8 şair	‘Âlî Efendi (Gelibolulu), Hâlî Beg, Haşırî, Şerhî, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Faķrî, Lem‘î, Nâtîķî
BÎ-KİYÂS	7 şair	Celâl Efendi, Behîştî Efendi, Şânî Beg, Hâtemî Beg, Tarîķî, Kudsî, Helâķî Çelebi,
DİL-PESEND	7 şair	Ümîdî Efendi, Ahmed Çelebi, Celîlî, Hâverî Efendî, Raķîmî Beg, Şabâyî, Muķtârî

DİL-SÛZ	7 şair	Şehâbî-i Acem, 'Ubeydî Çelebi, 'Izârî, 'Iydî, Feyzî Çelebi (Edirne), Nevâlî-i İstanbulî, Hilâlî
GÜHER-BÂR	7 şair	Ahmed Efendi (Hâlî), Vuşulî Efendi, Pîr Mehemmed Efendi, 'Ömer Beg(Hayālî-zâde), Hâlî Beg, Zuhûrî, Fedâyî
HUCESTE	7 şair	'Âlî Efendi (Gelibolulu), Şevkî Çelebi, 'Izârî, Kudsî, Kevserî, La'î, Mu'inî Çelebi
TASAVVUF	7 şair	Sürûrî Efendi, Uşulî, Hayretî, Semâ'î, Şûrî, Günâhî, Muhyî-i Konevî
BELÂGAT-NÜMÂ	6 şair	Tab'î Efendi (Gelibolulu), Emrî Çelebi, Belîgî, Rindî, 'İlmî-i Bağdâdî, Muhyî Çelebi,
BÎ-GIŞŞ	6 şair	Mevlânâ Ahmed Zârîf, Beyânî, Hüdâyî Beg, Zinetî-i Sîrozî, Siyâhî, Mollâ'îmâd
BÎ-MİSÂL	6 şair	Ca'fer Çelebi, Riyâzî-i Üskübî, Mevlânâ Sâmi, Mecdî, Helâkî Çelebi, Hâtîfî
MAHABBET-ENGÎZ	6 şair	Mehemmed Efendi, Ahmed Efendi, 'Ömer Beg(Hayālî-zâde), Şûrî, Ğarîbî, Vâlihî-i Edirnevî
PÜR-FEVÂYİD	6 şair	Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Behîştî Efendi, Tarzî, Fazlî Çelebi, Mevlânâ Kâtib
A'LÂ	5 şair	Celâl Efendi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Behîştî Efendi, 'Alâyî, Muhtî Efendi

ÂTEŞ-BÂR	5 şair	Yümnî Beg, Bedrî Çelebî, Zâtî, Nihânî, Nâlişî
BÎ-NAZÎR	5 şair	Hâverî Efendî, Ziyâyî, 'Ulûmî, Fikrî Efendi, Veznî
DERVİŞÂNE	5 şair	Hükmî Beg, Mevlânâ Sünnî, 'Arşî, Fânî (Rumelili), Gedâyî
MÜLEMMÂ'	5 şair	Sultân Süleymân Hân, Sultân Murâd Hân, Ebu'l-Fazl Efendi, Celâl Efendi, Ğinâ'î
PÜR-ENVÂR	5 şair	Sultân Selîm Hân, Enverî, Fûrûğî, Lem'î, Meşâmî Beg
TARAB-ENGÎZ	5 şair	Behiştî Efendi, Bâkî-i Selânikî, Hayretî, 'Izârî Çelebi, Kandı
ANBERÎN	4 şair	Mehemmed Çelebi, Derûnî (Abdullahoğlu), Meşâmî Beg, Mu'înî Çelebi
FERAH-NÂK	4 şair	Hübbî Beg, Zâtî, Zîrekî, 'Azmî
PÜR-HAYÂL	4 şair	Sultân Selîm Hân, Zuhûrî, 'Âşık Çelebi, La'î
SAFÂ-BAHŞ	4 şair	Edâyî Çelebi, Siyâhî, Şabrî Çelebi, Müdâmî Beg
DİL-ÂVÎZ	3 şair	Beyânî, Tûrâbî, Derûnî
FERAH-FEZÂ	3 şair	Şâlih Efendi, Şânî Beg, Mecdî
GAM-NÂK	3 şair	Şânî Beg, Hâtemî Beg, Müdâmî Beg
GÜL-BÎZ	3 şair	Celâl Efendi, Seyfî, 'Izârî Çelebi
LATÎF	3 şair	Pervîz Efendi, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), İlhamî Efendi

MESEL	3 şair	Dâ'î Efendi, 'Ubeydî Çelebi, Günâhî
PESENDÎDE	3 şair	Türâbî, Ğarîbî, Yahyâ
ŞEKER-BÂR	3 şair	Ĥurremî-i Bağdâdî, Fazlî Çelebi, Firâkî
BEDÎ'Î	2 şair	Celâl Efendi, Ĥ'âce Çelebi
BELÂGAT-DÎSÂR	2 şair	Rûhî (Bağdâdî), Ĥurbî
BELÂGAT-NİZÂM	2 şair	Meĥammed Çelebi, 'İlmî Efendi
BÎ-MANEND	2 şair	Celâl Efendi, Ĥâverî Efendî
BÎ-MİSL	2 şair	Ĥâverî Efendî, Hüdâyî Çelebi
DERD-NÂK	2 şair	Ânî Efendi, Yûsuf-ı Sîneçâk
FERAH-EFZÂ	2 şair	Şâlih Efendi, Şânî Beg
GÜZÎDE	2 şair	Türâbî, Yetim 'Alî Çelebi
HÂLET-BAHŞ	2 şair	Aĥmed Efendi (Hâlî), Ĥâlî ('Acem-zâde)
HAYÂL-ÂMÎZ	2 şair	Feyzî Çelebi (Edirne), Maĥâlî-i Diger
HAYÂL-ENGÎZ	2 şair	Ĥâtemî Beg, Firdevsî
HOŞ-ÂYENDE	2 şair	Vâlihî-i Üskübî, Helâkî Çelebi
MEVZÛN	2 şair	Mevlânâ Aĥmed Ĥarîrî, Şemsî-i Dîvâne
MÎHR	2 şair	Ĥalîfe, Raĥîmî Beg
MÎSÂL-ÂMÎZ	2 şair	Ĥâtemî Beg, Firdevsî
MURASSA'	2 şair	Celâl Efendi, Mu'inî Çelebi
PÂKÎZE	2 şair	Şâfî, 'Izârî Çelebi
PÛR-NİZÂM	2 şair	Rûhî Çelebi, Ĥurbî

ŞÂ'İRÂNE	2 şair	Cevrî Çelebi, Muhyî Çelebi
ŞERÎF	2 şair	İlhâmî Efendi, Vaşfî
TAHAYYÜL-ENGÎZ	2 şair	Sürûrî Efendi, Emîr Çelebi
TARAB-EFZÂ / FEZÂ	2 şair	Beyânî, Dervîş Beg
TARAB-NÂK	2 şair	‘Izârî Çelebi, Fikrî Beg
TARAB-NÜMÂ	2 şair	Rızâyî Efendi, Kâtibî Efendi
‘ÂRİFÂNE	1 şair	Îlâhî
BÂRİK	1 şair	Hayderî
BELÂGAT-BEYÂN	1 şair	‘Âlî Efendi (Gelibolulu)
BELÂGAT-ENGÎZ	1 şair	‘Adnî Beg
BELÂGAT-MAZMÛN	1 şair	Sultân Cihângîr
BELÂGAT-MEŞHÛN	1 şair	Naẓmî Beg
BELÎG-İ PÂK	1 şair	Ülfetî
BEYZÂ	1 şair	Zâyi‘î
BÎ-DÎL	1 şair	Yakînî
BÎ-GÂYE	1 şair	Sultân Süleymân Hân
BÎ-HEMTÂ	1 şair	Rızâyî
BÎ-MA’NÂ	1 şair	Şıyâmî
BÎ-PÂYÂN	1 şair	Zühdî
BÜLEND	1 şair	Rif‘atî-i Balıkeşrevî
CİHÂN-KERD	1 şair	Serhengî
DİL-CÛ	1 şair	Ğafûrî Çelebi
DU’Â-ÂMÎZ	1 şair	Mevlânâ Kâtib
EMSÂL-ENGÎZ	1 şair	Maḳâlî-i Diger
FERAH-BAHŞ	1 şair	Ṭab‘î
GARÎB	1 şair	Zâtî
HAKİKÂT-NÜMÂ	1 şair	Nâtîḳî

HALÂVET-BAHŞ	1 şair	Ḳandî
HAYAT-BAHŞ	1 şair	Mollâ ‘Îmâd
HAYAT-EFZÂ	1 şair	Minnetî
HAZÎN	1 şair	Sultân Meḥemmed
HEZL-ÂMÎZ	1 şair	Fünûnî
HİCV-ÂMÎZ	1 şair	Fünûnî
KİRÂM	1 şair	Beşiktaşlı Yahyâ Efendi
LETÂFET-GÜFTÂR	1 şair	Meḥemmed Paşa
MA’KUL	1 şair	Luṭfî-i ‘Acem
MAHABBET-EFZÂ	1 şair	Ḥayretî
MAHABBET-ENCÂM	1 şair	Ṭab ‘î
MAHABBET-ENDÛZ	1 şair	‘Ulûmî
MAHABBET-İŞ’ÂR	1 şair	Ġubârî Çelebi
MAHABBET-NİŞÂN	1 şair	Ḥükmî Beg
MU’CİZ-NÜMÂ	1 şair	Cemâlî
MÜNÎF	1 şair	‘Âlî Efendi (Gelibolulu)
MÜŞK-ÂSÂR	1 şair	Meşâmî Beg
MÜŞKÎN-ERKAM	1 şair	‘Âlî Efendi (Gelibolulu)
MÜTEFERRİKA	1 şair	Emrî Çelebi
NASÎHAT-ÂMÎZ	1 şair	İbni Kemâl Aḥmed Efendi
NESÂYİH-ENGÎZ	1 şair	İbni Kemâl Aḥmed Efendi
NEZÂKET-FEZÂ	1 şair	Beliġî
NEZÂKET-GÜZÂR	1 şair	‘Ârif Çelebi
PÜR-EDÂ	1 şair	Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâḥid
PÜR-GARÂÎB	1 şair	Sâlikî
PÜR-HALÂVET	1 şair	Fânî(Edirnevî)
PÜR-ME’ÂL	1 şair	Pîrî Paşa
PÜR-SAN’AT	1 şair	Sa ‘yî Çelebi
PÜR-SÜRÛR	1 şair	Âfitâbî

PÛR-ZÛR	1 şair	Nevâlî Çelebi
RA'NÂ	1 şair	Şemsî-i Dîvâne
SÛD-MEND	1 şair	'Azmi
SÛST	1 şair	Türâbî
ŞÂHÂNE	1 şair	Dânişî Efendi
ŞEKER-GÜFTÂR	1 şair	'Ulvî Beg
ŞEKER-RÎZ	1 şair	Çandî
ŞİKESTE-BESTE	1 şair	Pîrî Paşa
TAHAYYÛL-ÂMÎZ	1 şair	'Ubeydî Çelebi
TARAB-GÜSTER	1 şair	'Arşî
TERZÎK	1 şair	'Atâ
ZEVK-BAHŞ	1 şair	Sâ'î-i Nakşâş
ZÎBENDE-ME'ÂL	1 şair	H'âce Çelebi

Çalışmamızın sonuç kısmına ek olarak iki adet terminoloji tablosu hazırlamayı uygun gördük. Tezin ikinci bölümünde yaptığımız şiire dair bilgi ve değerlendirmeleri netleştirmek ve sonuç kısmında ulaştığımız çıkarımları somutlaştırmak adına bu çalışmanın yararlı olacağını umut ediyoruz. Bu eklediğimiz tabloların hem çalışmamızın esas gayesini ortaya koymamıza yardımcı olacağını hem de yapılan diğer çalışmalardan bu bağlamda farklılık arz etmeyi sağlayacağını düşünüyoruz.

Tablo 1'de tezkirede yer alan 382 şairi sıralayıp, Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ'da her bir şairin şiiri için kullandığı sıfatları ve sıfat sayılarını karşılıklarına yazdık. Burada başlıca amacımız Ahdî'nin hangi şairin şiiri için daha fazla sıfat kullandığını tespit etmektir. Tablodan hareketle Ahdî'nin en çok sıfatı Manastırlı Celâl Efendi için kullandığını görüyoruz. Celâl Efendi döneminde beğenilmiş iyi bir şairdir. Tezkirede de geniş bir yer verilmiş Ahdî tarafından beğenilmiş ve olumlu sıfatlarla övülmüştür. Sıfatların kullanım yoğunluğunda bu başarısının ve beğenilmişliğinin etkisi vardır.

Yine bu tablodan hareketle Ahdî'nin şiir değerlendirmesi yaparken ve ele aldığı şairlerin şiirlerinden örnekler verirken sıfatlardan oldukça çok yararlandığını görmüş olduk. Ahdî tezkirede 382 şairden sadece 69'unun şiiri için hiçbir sıfat kullanmamıştır. Geri kalan diğer şairlerin şiirleri için en az bir tane olmak üzere sıfat kullanılmıştır.

Ahdî sıfat kullanmadığı şairlerin şiirlerin bahsederken çoğunlukla şu cümleleri kullanmıştır:

Bu bir iki beyt anlarındur ki taḥrîr ü taḥrîr olunur (Solmaz 2005: 101).

Ol merḥûmdan bu ğazel merkûm olundu (Solmaz 2005: 103).

Bu bir iki maṭla‘ -ı Fârisî anındur (Solmaz 2005: 139).

Cümlesinden bu bir kaç Fârisî ve Türkî ebyât anlarındur (Solmaz 2005: 142).

Bu eş‘âr-ı Fârisî ol yâr-ı nîkû-ğüftârındur (Solmaz 2005: 207).

Bu bir nice maṭla‘ u beyt anındur şebt olundu (Solmaz 2005: 222).

Bu bir kaç Fârisî eş‘âr anındur (Solmaz 2005: 224).

Bu maṭla‘ u beyt anındur dirler yazıldı (Solmaz 2005: 239).

Ḳuvvet-i şî‘riyyesine bu bir iki beyt dâl ki vaşf-ı dilberân-ı nîkû-cemâldür zîkr olunur (Solmaz 2005: 241).

Bu beyti ‘alel-fevr nazm itmiş rakam oldu (Solmaz 2005: 243).

Ol yâr-ı nîkû-girdârıñ âyîne-i ṭab’ından bu beyt nümâyân olup saḥife-i rûzgârda yâdigâr kaldı (Solmaz 2005: 259).

Bu beytler anlarındur (Solmaz 2005: 328).

Dil özelliklerine bakıp bu iki ifade türünü karşılaştırdığımızda sıfatların dile yumuşaklık, ifadeye zenginlik ve canlılık katıp anlatımı kuruluktan kurtardığını düşünüyoruz. Tablo 1’de ulaştığımız genel kanı ve sonuç tezkirede şiir için kullanılan sıfatların önemli bir yer tuttuğu, Ahdî tarafından çok kullanıldığı, ifade ve anlatım tarzı için önemli bir unsur olduğudur.

Tablo 2’de ise tezkirede kullanılmış olan 151 sıfatı sıraladık ve tezkire içindeki kullanım sıklığını tespit ettik. Ele aldığımız her bir sıfatın kaç farklı şairde, şiir için kullanılmış olduğunu sayıca belirttik. Buradaki amacımız o dönemde Ahdî’nin şiir değerlendirmesi yaparken en çok kullandığı sıfatı belirlemek, hangi sıfatla nitelenen şiirin daha makbul olduğunu görmektir. Tablodan ulaştığımız sonuçla “abdâr” sıfatının diğerlerinden daha çok şairde kullanılmış olduğunu gördük. Bunda abdâr sıfatının daha çok orijinal söylenmiş şiirleri içermesinin ve bunun da şairlik gücü için önemli bir ölçüt olmasının etkisi olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bir şiirin abdâr olabilmesi için söz, manâ, ibâre, isti’âre, sanat bakımından da zengin olması gerekiyordu ve bunu yapan şairin şiiri abdâr olarak nitelendirilmiş ve övülmüştü. Tezkirede çokça yer almasından dolayı değerlendirme yaparken de “abdâr” maddesinde çokça çıkarıma ulaştık. Tezkirede “abdâr” sıfatı ile bağlantılı olmasından dolayı en çok kullanılan ikinci sıfat da

“dürer-bâr”dır. Şiir istiare yoluyla abdâr bir inciye benzetilmiştir. Birbiriyle ilgili olan bu iki sıfat tezkirede en çok kullanılan ibarelerdir.

Tablo 3’de ise sıfatları kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru sıraladık, her bir sıfatın karşısına kaç şairde kullanıldığı ve sıfatın kullanıldığı şairin ismini yazdık. Kullanım sıklığından yola çıkarak kimi sıfatların başlı başına bir terim özelliği göstermiş olduğunu, kimi sıfatların ise yalnızca bir beğeni ifadesi olmaktan öteye geçemediğini gördük.

Tablolardan ve şiire dair nitelemelerin detaylı olarak incelenmesinden hareketle ulaştığımız bir diğer sonuç sıfatların kullanımında ortaklıklar olduğudur. Yani birbirinden farklı sıfatlar aynı şeyi ifade edebilmektedir. Örneğin; bir “âbdâr” şiir orijinal söylemler içerirken bir “bedi’î” şiirde de orijinal söylemler vardır. Ya da “ârifâne, dervişâne, muhakkıkâne, muvahhidâne, tasavvuf-âmîz” şiir birbirinin yerini tutabilir niteliktedir. Yine “pür-sûz, sûz-nâk, âteş-bâr” şiir arasında çok büyük bir fark yoktur. Bir kavram birden çok kavramı bünyesinde barındırabilecek bir genişliğe sahip olabilir. Bunun gibi örnekler tezkirede yer almaktadır (bkz. 1.6.1 Hasb-i Hâl). Farklı nitelemeye sahip şiirlerin birbirinin özelliğini bünyesinde barındırarak aynı şeyi ifade edebildiğini gördük. Biz tezkire içerisinde yer alan sıfatları incelerken bunların müstakil bir isimlendirme dışında kavram olarak birbirlerinden çok bir fark arz etmediğini de belirttik (bkz. 1.6.2. Şikâyet). Terminolojiyi belirleyebilmek, tezkirede sıfatların kullanımını ve kullanım amacını daha iyi görebilmek için tek tek ele alıp inceledik.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Namık (2000). “Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve ‘Âb-dâr Örneği”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, TİSAV, Sayı: 2, 149-160.
- Açıkgöz, Namık (2000). “Tezkirelerde Yapı ve Yapı Terminolojisi”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 7-22.
- Açıkgöz, Namık (2008). “Klasik Türk Şiiri Tenkid Terimi Olarak ‘Muhayyel, Pür-Hayâl, “Hayâl-engîz””, 38. *ICANAS / Bildiriler Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri*, Cilt: 1, 13-20.
- Akalın, Şükrü Halûk (2011). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akün, Ömer Faruk (2015). *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul.
- Altunel, İbrahim (2003). “Latîfe” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara.
- Andrews, Walter G. (2012). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Üzeyir (2018). “Klasik Türk Şiiri Terminolojisini Belâgat Çerçevesinde Anlamlandırma” , *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: 4, 211-222.
- Atila, Mustafa (2012). “Tezkire Terimleri Sözlüğüne Katkı Gülşen-i Şu’arâ Örneği” , *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 849-888.
- Batıslam, Hanife Dilek (2003). “Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm” , *Folklor/Edebiyat*, Cilt: IX/34, 186-189.
- Batıslam, Hanife Dilek (2006). “Hasb-i Hâllerdeki Sosyal Tarih Ögeleri” , *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: XCII/660, 557-563.
- Batıslam, Hanife Dilek (2007). “Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Cilt: XXII/31, 29-42.
- Batıslam, Hanife Dilek (2013). “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22/1, 229-242.
- Bilgin, Azmi (2007). “Türk Tasavvuf Edebiyatı Literatürü” , *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5/10, 331-352.
- Bilkan, Ali Fuat (2000). *Türk Edebiyatı’nda Mu’ammâ*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Birişik, Abdülhamit (2011). “Tefsîr” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul.
- Celâlî, Mir Cemal (2010). *Türkçe Farsça Sözlük*, Palme Yayıncılık, Ankara.

- Çapan, Pervin (2009). “Tezkirelerin Işığında Şiire Has Bir Yapı Unsuru Olarak Mânâ Üzerine Değerlendirmeler” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 39, 435-448.
- Çapraz, Erhan (2018). “Mücadeleden Münâzaraya: Türk Edebiyatında Münâzaranın Kaynağına Dair İçtimai Bir Bakış” , *TDE Dergisi*, Cilt: 58/1, 21-41.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1981). *Divanlar Arasında*, Umran Yayınları, Ankara.
- Çelebican, Nuri (2006). *16. Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Çınar, Bekir (2011). “16. Yüzyıl Tezkirecilerinin Şiir Seçimlerindeki Orijinallik” , *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı: XXIX, 75-90.
- Demirayak, Kenan (2014). “Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri Ya da Şiirle Tarih Düşürme” , *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı: 25, 87-124.
- Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Efendi, Peçevi İbrahim (1981). *Peçevi Tarihi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Efendi, Peçevi İbrahim (1982). *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elbir, Bilal (Fall 2009). “Türk Edebiyatında Mu’ammâ ve Sürûrî’nin Bir Mu’ammâ Şerhi” , *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, 82-94.
- Eliaçık, Muhittin (Summer 2013). “Bazı Belagat Kitaplarında “Teşbîh” Sanatı Hakkında Tanım ve Tasnifler”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/8, 565-581.
- Eliaçık, Muhittin (2015). “Belagat Kitaplarında İsti’ârenin Tarif ve Tasnifi” , *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 21, 7-30.
- Erdoğan, Mustafa (1997). “Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış” , *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 286-293.
- Erkal, Abdülkadir (2016). “Divan Şiirine Poetik Yaklaşımlar: Divan Şiirinde Saf Şiir Üslubu” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı: 56, 923-939.
- Ertuğrul, Osman (2015, Nisan). “Belâgatta Meânî İlmi” , *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, 155-180.
- Gökyay, Orhan Şaik (1940). “Türk Edebiyatında Münâzara” , *Yücel*, Cilt: XII, 74-78.

- Güneş, Bahadır (2015). “Bir Muamma ve Lugaz Metni Hakkında” , *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/2, 526-545.
- İpekten, Haluk (1997). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İsen, Mustafa (2004). “Mersiye” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara.
- İsen, Mustafa (2011). *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Kanar, Mehmet (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Fahri (2018). *Latîfî Tezkiresi’nde Edebî Tenkid Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi* (Doktora Tezi), Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karaman, Gülay (2016). “Şairin Saklı Bahçesinin Şiire Yansımaları: Poetik ve Estetik Açından Klasik Türk Şiirinde Hayal” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9/46, 123-132.
- Kılıç, Filiz (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Filiz (2003). “Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine” , *Millî Folklor Dergisi*, Sayı 60, Yıl 15, 110-115.
- Kılıç, Filiz; Aksoyak, İ. Hakkı; Sungurhan, Aysun; Durmuş, Mustafa (2011). *Şair Tezkireleri*, Editör: Mustafa İsen, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2006). “Nazire” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kurnaz, Cemal (2001). *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Levend, Agâh Sırrı (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Maden, Fahri (2013). “Sütlüce’de Bir Bektaşî Ocağı: Caferabad (Bademli-Münir Baba) Tekkesi” , *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 155-174.
- Maden, Fahri (2013), “Evliya Çelebinin Seyehatnâmesinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 68, 89-128.
- Mengi, Mine (2009). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Okumuş, Sait (2011). “Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir Ve Nâsirlerine Bakış” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4/18, 87-118.
- Okuyucu, Cihan (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul.

- Onay, Ahmet Talat (2016). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Pala, İskender (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Redhouse, Sir James W. (2011). *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Sefercioğlu, M. Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Solmaz Süleyman (Spring 2011). "16. Asır Şu'âra Tezkirelerinde Nükte" , *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, 17-32.
- Solmaz, Süleyman (2012). *On Atıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî-Gelibolulu Âlî-Kınalızâde-Beyânî) Şairin Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Solmaz, Süleyman (2017, Ekim). "16. Yüzyıl Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Bir Dil ve Üslup İncelemesi" , *XVII. Uluslararası Deyişbilim Sempozyumu, E-bildiri Kitabı*, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Denizli.
(englanglit.org/wp-content/uploads/2018/01/e-pro-2017-stylistics.pdf)
- Sucu, Nurgül (2006). "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği" , *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 125-148.
- Şensoy, Sedat (2010). "Şerh" , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 38, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları Ekim, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, OSEDAM Yayınları, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad (1936). *Divan Edebiyatında Muamma*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1981). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilayet Yayınları, İstanbul.
- Tolasa, Harun (1980). "Şair Tezkirelerinde Örnek Verme İşlemi" , *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1/1, 199-230.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tolasa, Harun (2002). *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Toprak, M. Faruk (2004). “Mersiye” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara.

Yavuz, Yusuf Şevki (2006). “Münazara”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul.

Yazar, İlyas (2013, Nisan). “Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Dil ve Üslup Üzerine Bir İnceleme” , *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11/1, 457-466.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-padisahlari/>

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

<http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/>

<http://lugatim.com/>

<http://www.osmanlicaturkce.com/>

<http://ctle.pau.edu.tr/osmtr/>

<https://www.dzkk.tsk.tr/>

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Muazzez ÇETİN

Doğum Yeri: Denizli

Doğum Tarihi: 12.09.1991

E-posta: muazzez_cetin91 @ hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Nevzat Karalp Anadolu Lisesi (Denizli, 2005-2009).

Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Denizli, 2010-2014).

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı (Denizli, 2016-2019).

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce-B (80)